

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Ана Д. Рашковић

**КУЛТ СРПСКИХ СВЕТИХ У РУСКИМ
МЕСЕЦОСЛОВНИМ КЊИГАМА
ГОДИШЊЕГ БОГОСЛУЖБЕНОГ КРУГА
ОД XV-XIX ВЕКА**

Докторска дисертација

Београд, 2022.

BELGRADE UNIVERSITY
FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

Ana D. Rašković

**THE CULT OF SERBIAN SAINTS IN THE
RUSSIAN MENOLOGICAL BOOKS OF THE
ANNUAL LITURGICAL CYCLE OF THE
15TH TO 19TH CENTURY**

Doctoral dissertation

Belgrade 2022.

Ментор: др Владимир Вукашиновић, редовни професор, Универзитет у Београду, Православни богословски факултет

Чланови комисије:

1. _____

2. _____

3. _____

Датум одбране:

_____

Ана Д. Рашковић

Култ српских светих у руским месецословним књигама годишњег богослужбеног круга XV–XIX века

Резиме

Сеоба култова српских светих у Русију дешава се у два таласа и протиче између две велике литургијске реформе Руске Цркве, које су пресудно утицале на њихово усвајање (реформа митрополита Алексија и Кипријана), али и коначну судбину (реформа патријарха Никона). Крајем XIV века у Кијевску, односно Московску митрополију доспевају култови Светог Саве, Арсенија и Симеона Мироточивог, захваљујући како новоприхваћеном Јерусалимском уставу, у чијем су се месецослову нашли помени тројице српских светих, тако и корпусу богослужбених месецословних књига, уређених према овом Типику, у којима се већ почетком XV века нашла српска химнографија у њихову част.

Помени тројице српских светих јављају се у руским месецословима почев од 1401. године (Кипријанов *Псалтир с последовањем*), да би стабилно место у руским редакцијама Јерусалимског типика заузели од његове четврте редакције (*Тверски типик*, 1438). Кипријанов Псалтир постаје предложак за касније руске преписе псалтира с последовањем и других месецословних зборника, те одабир химнографије у част ових светих, која је била карактеристична за јерусалимску (Теодосијева Служба Светом Сави и Симеону, Данилова Служба Светом Арсенију), али и евергетидску традицију (кондаци из Савине Службе Светом Симеону и Канона Светом Сави непознатог писца), прати ове помене и у потоњим руским преписима. Међутим, издваја се и линија преписа која, у складу са новим Типиком, садржи химнографију карактеристичну искључиво за јерусалимску традицију, што се рефлектовало и на руске минеје.

Већ од краја XIV и почетка XV века, у руским минејима испрва налазимо помене Светог Арсенија (*Минеј за октобар* из Тројице-Сергијеве Лавре) и Саве, а онда и Теодосијеву Службу Светом Сави (14. јануар) и Данилову Службу Светом Арсенију (28. октобар), које се у ранијим преписима јављају у својству допуне на крају књиге, да би већ почетком XVI века почеле да се „померају” на своје место. Рано стапање култова Светог Симеона и Светог Саве у руској средини, условљено како садржајем Теодосијеве химнографије, тако и идејом симфоније између државе и Цркве која је била блиска тој средини, допринело је томе да служба Светом Симеону одсуствује у руским фебруарским минејима, а самим тим да одсуствује и његов самостални култ. Међутим, помен Светог Симеона (13. фебруар) са тропаром и два кондака у руским месецословним зборницима налазимо све до XVIII века.

У XVI веку, под утицајем државно-црквене политике последња три владара из династије Рјуриковича која је довела до централизације култова на Макаријевим саборима и „словенизације” руског месецослова, долази до ширења култова светитеља Саве и Арсенија. Њихови помени постају стабилан део руског месецослова у категоријама празника који се креће од малог славословног (Свети Арсеније) до средњег полијелејног, односно празника са бденијем (Свети Сава, а у неким срединама и Свети Арсеније). Тропар и кондаци у част ових светих јављају се у великом броју псалтира с последовањем и другим месецословним зборницима, Теодосијева Служба Светом Сави и Данилова Служба Светом Арсенију заузимају стабилно место у свим типовима руских минеја, а песме из ових последовања добијају музички слој у виду руске неумске нотације у великом броју руских стихирара свих типова. Помене двојице

светитеља налазимо и у појединим руским служабницима (у неким се Свети Сава помиње на проскомидији са општехришћанским и руским светима), а датум празновања Светог Саве, услед колизије са Оданијем Богојављења, почиње да се помера са 14. на 12. јануар, што ће коначно бити фиксирано средином XVII века. Најзначајнију улогу у ширењу култова српских светих у Русији имале су манастирске средине (Тројице-Сергијева Лавра, Кирило-Бјелозерски, Јосифо-Волоцки, Чудов, Соловјецки и Антонијево-Сијски манастир), као и преписивачке радионице Успенског храма московског Кремља и цркве Свете Софије у Великом Новгороду.

Средином XVI века, из Хиландара у престоницу Московског царства доспевају српски преписи Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина (други талас сеобе култова), који почињу да се умножавају и да улазе у зборнике минејног типа и неумске стихираре. Међутим, култови двојице српских владара остају сведени само на поједине манастирске средине, будући да је њихово потпуно усвајање и ширење у Московској патријаршији онемогућила редукција култова у доба Никонове реформе, средином XVII века. Ревизија месецослова и исправљање богослужбених књига одредиле су коначну судбину српских култова у Руској Цркви: помени и химнографија у част светитеља Саве и Арсенија налазе своје место у штампаним издањима Типика (сведени на категорију малог славословног празника), псалтира са последовањем и минеја, док службе Светом краљу Милутину и кнезу Лазару никада нису ушле у штампане минеје, као ни њихови помени који нестају из руског месецослова у другој половини XVII века. После Никонове реформе старообрядничке заједнице, које задржавају предниконовску култну праксу и књиге, настављају да поштују култове светитеља Саве и Арсенија у истом статусу као и пре реформе, а такође и Светог краља Милутина чији се последњи помен налази у једном неумском рукопису с почетка XIX века.

Обитавање српских химнографских текстова у руској рукописној и старој штампаној традицији током пет столећа, представља значајну етапу њиховог развоја до оног облика у каквом их познајемо данас. Теодосијеву Службу Светом Сави у великој већини руских ненотираних и нотираних рукописа, као и у свим штампаним издањима, налазимо у потпуном химнографском саставу (средњи празник са бденијем), док се непотпун састав јавља у веома малом броју рукописа (могућност комбиновања са Оданијем Богојављења или неком другом службом). Текст последовања српском првојерарху у руској рукописној традицији припада истој варијанти као и у српској, уз незнатне морфолошке измене и као такав био је први пут штампан у руским минејама почетком XVII века, те је, стицајем историјских околности (прилив великог броја руских богослужбених књига, прихватање руске редакције словенског језика у богослужењу Српске Цркве), он постао предлојак за штампање Теодосијеве Службе у свим издањима Србљака и остао у том облику до данас.

Данилова Служба Светом Арсенију, чија је српска оригинална верзија написана у редукованом саставу, у руској богослужбеној традицији има 11 верзија химнографског састава од којих 10 налазимо у ненотираним и једну у нотираним рукопису. Бројне текстуалне верзије службе настају допуњавањем Даниловог оригиналног текста химнографијом из светитељских служби Јовану Златоустом, Партенију Лампсакијском, Власију Севастијском, Сави Српском, Тарасију Константинопољском, Алексију Московском, као и из апостолских служби Петру и Павлу, Вартоломеју и Варнави, чиме се култ уздиже до категорије празника са бденијем, какву други српски архиепископ није имао у Српској Цркви. Коначна верзија последовања у облику каквом га познајемо данас, судећи по додатој химнографији, настаје у Московској митрополији у XVI веку, а као таква бива прихваћена у Карловачкој митрополији (српски препис у минеју МСПЦ 84). У истом саставу текст

Службе Светом Арсенију бива први пут штампан у руским издањима октобарских минеја, што је послужило као предложак за његово штампање у свим издањима Србљака. Тако историја текста овог последовања представља јединствен пример двоструког повратног утицаја у српској и руској литургијској књижевности.

Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског преписана је у малом броју руских рукописа у потпуном химнографском саставу и са српским преписима чини исту текстуалну варијанту, уз незнатне измене. Служба Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина једина је која физички није у потпуности сачувана (недостаје већи део Јутрења) и такође не садржи значајне измене сачуваних делова у односу на српске преписе. Оба последовања налазимо искључиво у предниконовским, углавном неумским рукописима који су у већем броју „преживели” реформу, што је омогућило реконструкцију ових служби. Руски преписи химнографије у част Светог Симеона и кондака Светом Сави непознатог писца такође не садрже значајне измене у односу на српске преписе истих, што је условљено кратким временским периодом распрострањања и невеликим бројем рукописа у којима се ови текстови налазе. Све анализе химнографског састава и текстуалног садржаја српских химнографских састава у руским богослужбеним рукописима и штампаним издањима покрећу питање израде критичког издања свих служби Србљака са јасно утврђеним критеријумима, које је неопходно за разумевање генезе и еволуције ових текстова, чему могу да послуже резултати овог истраживања.

Култови српских светих нису се само селили у Русију, већ су се из ње и враћали обогачени песмама из других последовања (Свети Арсеније). Одабир култова који је руска богослужбена традиција направила у корист двојице црквених поглавара, светитеља Саве и Арсенија, које је у потпуности усвојила, за разлику од култова тројице српских владара, Симеона, Милутина и Лазара, који су у почетку били поштовани само у одређеним срединама, да би после Никонове реформе потпуно нестали из месецослова – био је условљен идеолошко-политичким стремљењима руске државе и Цркве у XVI и XVII веку у виду централизације и интеграције свих словенских православних Цркава и њихових традиција, али и историјском реалношћу поробљених српских земаља на Балкану.

Кључне речи: српски свети, култ светих, XV–XIX век, руске богослужбене књиге, месецослови, минеји, стихирари, Руска Црква, празник, химнографија, служба.

Научна област: Теологија

Ужа научна област: Литургика

УДК: 27-528.8:271.22(497.11)

Ana D. Raskovic

The cult of Serbian saints in the Russian menological books of the annual liturgical cycle of the 15th to 19th centuries

Summary

The migration of cults of Serbian saints to Russia happened in two waves and took place between two great liturgical reforms of the Russian Church, which influenced their adoption decisively (reform of Metropolitan Alexey and Cyprian), but also their final destiny (reform of Patriarch Nikon). At the end of the 14th century, the cults of St. Sava, Arseniy and Simeon the Myrrh-streaming arrived in the Kiev, ie. the Moscow metropolitanate, due to the newly adopted Jerusalem typikon, whose menologion included commemorations of these three Serbian saints, and a corpus of liturgical menological books, arranged according to this Typikon, included (already at the beginning of the 15th century) Serbian hymnography in their honor.

Commemorations of the three Serbian saints have appeared in Russian menologies since 1401 (Cyprian's *Augmented Psalter*), in order to take a stable place in the Russian redactions of the Jerusalem typikon as of its fourth redaction (*Tver typikon*, 1438). The Cyprian's Psalter becomes a template for later Russian transcripts of the augmented psalters and other menological collections, so the selection of hymnography in honor of these saints, which was a characteristic of Jerusalem (Theodosius' Services to St. Sava and Simeon, Danilo's Service to St. Arseniy), but also the Evergetian tradition (kontakions from the Sava's Service to Saint Simeon and Canon to Saint Sava by an unknown writer), follows these commemorations in later Russian transcripts. However, the line of transcripts also stands out, which, in accordance with the new typikon, contains hymnography, characteristic exclusively for the Jerusalem tradition, which was also reflected on the Russian menaia.

From the end of the 14th, ie. beginning of the 15th century, the Russian menaia initially contains commemorations of Saint Arseniy (*October menaion* from the Holy Trinity-St. Sergius Lavra) and Sava, as well as Theodosius' Service to Saint Sava (January 14) and Danilo's Service to Saint Arseniy (October 28), which appear in earlier transcripts as an appendix at the end of the book, so that at the beginning of the 16th century they began to "move" to their place. The early merging of the cults of St. Simeon and St. Sava in the Russian environment, conditioned by the content of Theodosius' hymnography and the idea of a symphony between the state and the Church, which was close to that environment, contributed to the absence of St. Simeon's service in the Russian February menaia, and thus of his independent cult. However, the commemoration of Saint Simeon (February 13) with a troparion and two kontakions in Russian menological books is present until the 18th century.

In the 16th century, under the influence of the state-church policy of the last three rulers of the Rurik dynasty, which led to the centralization of cults at Makarius' councils and the "slavisation" of the Russian liturgical calendar, the cults of Saints Sava and Arseniy are spreading. Their commemorations are becoming a stable part of the Russian menologion in the degree of solemnity ranging from the small office with great doxology (St. Arseniy) to the middle office with polyeleos, ie. vigil (St. Sava, and in some areas St. Arseniy). Troparions and kontakions in honor of these saints appear in a large number of augmented psalters and other menological collections, Theodosius' Service to Saint Sava and Danilo's Service to Saint Arseniy are taking a stable place in all types of Russian menaia, and songs from those services get a musical layer in the form of Russian Znamenny (neumatic) notation in a large number of Russian sticherarions of all types. Commemorations of those two saints we found in several Russian hieratikons (in some, Saint Sava is mentioned in a Proskomide with general Christian

and Russian saints), and the date of celebration of Saint Sava, due to the collision with the Afterfeast of Epiphany, begins to move from January 14 to 12, which will be ultimately transitioned to in the middle of the 17th century. The most important role in spreading the cults of Serbian saints in Russia was played by monastic environments (Holy Trinity-St. Sergius Lavra, St. Cyril-Belozersky, St. Joseph-Volotsky, Chudov, Solovetsky and St. Anthony of Siya monasteries), as well as scriptoriums of the Assumption Cathedral in the Moscow Kremlin and the St. Sophia Cathedral in Novgorod Velikiy.

In the middle of the 16th century, Serbian transcripts of the Service to the Holy king Milutin by Danilo Banjski and the Service to the Holy prince Lazar by the unknown monk from Ravanica (the second wave of cult migration) arrived from Hilandar monastery in the capital of the Moscow empire and begin to multiply and enter the some types of menaion and sticherarions. However, the cults of the two Serbian rulers remain reduced only to certain Russian monastic environments, since their full adoption and spread in the Moscow patriarchate was prevented by the reduction of cults during Nikon's reform, in the middle of the 17th century. The revision of the menologion and the correction of liturgical books determined the final destiny of Serbian cults in the Russian Church: commemorations and hymnography in honor of Saints Sava and Arseniy find their place in printed editions of typikon (with reduced category of feast), augmented psalters and menaia. Services to the Holy king Milutin and prince Lazar never entered the Russian printed menaia, as well as their commemorations, which disappeared from the Russian menologion in the second half of the 17th century. After Nikon's reform, different old believers' communities, which retain pre-reform cult practice and books, continue to respect the cults of Saints Sava and Arseniy in the same status they had before the reform, as well as the Holy king Milutin, whose last commemoration is in a manuscript with notation from the early 19th century.

The inhabitation of Serbian hymnographic texts in the Russian manuscripts and old printed books during five centuries represents a significant stage of their development into the form in which they are known today. Theodosius' Service to Saint Sava in the vast majority of Russian manuscripts with and without musical notation, as well as in all printed editions, we found in complete hymnographic composition (middle feast with vigil), while incomplete composition appears in very few manuscripts (possibility of combining with the Afterfeast of the Epiphany or some other service). The text of the Service to the first Serbian archbishop in the Russian manuscript tradition belongs to the same variant as in the Serbian one, with minor morphological changes and as such, it was the first time printed in Russian menaia at the beginning of the 17th century. Hence, due to historical circumstances, like the influx of a large number of Russian liturgical books and acceptance of the Russian redaction of the Slavic language in the worship of the Serbian Church, text of the Service to Saint Sava printed in the Russian menaia became a template for printing Theodosius' Service in all editions of Serbicon and has remained in that form to this day.

Danilo's Service to Saint Arseniy, whose Serbian original version was written in a reduced composition, has 11 versions of the hymnographic composition in the Russian liturgical tradition, 10 of which can be found in manuscripts without notation and one in manuscripts with neumatic notation. Numerous textual versions of the service are created by extending Danilo's original text with hymnography from the services to the Saint Hierarchs: John Chrysostom, Parthenius of Lampsacus, Blaise of Sebaste, Sava of Serbia, Tarasios of Constantinople, Alexius of Moscow, as well as the services to the Apostles: Peter and Paul, Bartholomew and Barnabas, rising the cult to the category of feast with vigil, which Serbian second archbishop didn't have in the Serbian Church. Judging by the added hymnography, the final version of the service in the form we know today, was written in the Moscow metropolitanate in 16th century and as such was accepted in the Karlovac metropolitanate (Serbian transcript in the MSPC 84). In the same composition, the text of the Service to Saint

Arseniy was printed for the first time in the Russian editions of the October menaia, which served as a template for its printing in all editions of Serbicon. Thus, the history of the text of this service is a unique example of a double reciprocal influence in Serbian and Russian liturgical literature.

The service to the Holy king Milutin by Danilo Banjski was transcribed in a small number of Russian manuscripts in full hymnographic composition and with Serbian transcripts it represents the same textual variant with minor changes. The service to the Holy prince Lazar of the unknown monk of Ravanica is the only one that is not completely physically preserved (big part of the Matins is missing) and also does not contain significant changes in the preserved parts in relation to Serbian transcripts. Both services are found exclusively in manuscripts written before Nikon's reform, mostly with neumatic notation, which "survived" the reform in large number and which enabled their reconstructions. The Russian transcripts of the hymnography in the honor of the Saint Simeon and the Kontakion to the Saint Sava by an unknown writer also do not contain significant changes in relation to their Serbian transcripts. This is conditioned by a short period of distribution and the small number of manuscripts in which these texts are found. All analysis of the hymnographic composition and textual content of Serbian hymnography in Russian liturgical manuscripts and printed editions raise the issue of making a critical edition of all services of Serbicon with clearly defined criteria, which is necessary to understand the genesis and evolution of these texts and what the results of this research can be used for.

The cults of Serbian saints not only moved to Russia, but also returned from there enriched with hymnography from other services (St. Arseniy). The choice of cults made by the Russian liturgical tradition in favor of the two archbishops, St. Sava and Arseniy, who are fully adopted, unlike the cults of the three Serbian rulers, Simeon, Milutin and Lazar, which were initially respected only in certain environments and then after Nikon's reform completely disappeared from the Russian menologion, was conditioned by the ideological and political aspirations of the Russian state and Church in the 16th and 17th centuries in the form of centralization and integration of all Slavic Orthodox Churches and their traditions, as well as by the historical reality of enslaved Serbian countries in the Balkans.

Key words: Serbian saints, cult of saints, 15th–19th century, Russian liturgical books, menologion, menaia, sticherarions, Russian Church, feast, hymnography, service.

Scientific field: Theology

Scientific subfield: Liturgics

UDK: 27-528.8:271.22(497.11)

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I СЕОБЕ, УТЕМЕЉЕЊЕ И ШИРЕЊЕ СРПСКИХ НАЦИОНАЛНИХ КУЛТОВА У РУСКОЈ ЦРКВИ: ИСТОРИЈСКО-ЛИТУРГИЧКИ ОКВИР.....	7
Сеобе српских култова у Руску Цркву и њихово усвајање: општи преглед.....	7
Јерусалимски типик и друга велика литургијска реформа у Кијевској, односно Московској митрополији.....	10
Сеобе култова Светог Симеона, Саве и Арсенија I у Русију крајем XIV и у XV веку. Улога и значај раних руских редакција Јерусалимског типика за њихово усвајање.....	12
Култови Светог Саве, Арсенија и Симеона у Московској митрополији у XV веку: помени у месецослову и улазак последовања у минеје.....	18
Експанзија српских култова у XVI и XVII веку. Усвајање култова Светог краља Милутина и кнеза Лазара у Московској митрополији. Значај манастирских средина.....	22
Култови српских светих у месецословима Типика и месецословним зборницима у XVI и XVII веку.....	25
Помени српских светитеља у руским служабницима XVI и XVII века.....	31
Последовања српским светима у руским минејима XVI и XVII века.....	32
Помени и химнографија у част српских светитеља Саве и Арсенија у руским предниконовским старим штампаним књигама прве половине XVII века.....	39
Српски свети у руским неумским рукописима у XVI и XVII веку.....	40
Никонова реформа: редукција српских свечачких култова у Руској Цркви. Постниконовски богослужбени рукописи.....	45
Српски светитељи Сава и Арсеније у постниконовским старим штампаним издањима XVII и XVIII века: снижавање категорије празника.....	49
Српски свети у старообредничким неумским рукописима из XVIII и XIX века.....	50
Помен и химнографија у част српских светих у руским рукописним и старим штампаним књигама XV–XIX века: општи статистички преглед.....	52
Закључци првог поглавља.....	58
II ХИМНОГРАФСКИ САСТАВ ПОСЛЕДОВАЊА СРПСКИМ СВЕТИМА У РУСКИМ БОГОСЛУЖБЕНИМ ЗБОРНИЦИМА МИНЕЈНОГ ТИПА.....	62
Химнографски састав Службе Светом Сави у руским рукописним и старим штампаним минејима, стихирарима и осталим зборницима минејног типа.....	63
Химнографски састав Службе Светом Арсенију у руским рукописним и старим штампаним минејима, стихирарима и осталим зборницима минејног типа.....	75
Химнографски састав Службе Светом краљу Стефану Милутину у руским рукописним зборницима минејног типа и стихирарима.....	94
Химнографски састав Службе Светом мученику кнезу Лазару у руским рукописним зборницима минејног типа и стихирарима.....	99
Закључци другог поглавља.....	104

III ТЕКСТУАЛНИ САДРЖАЈ ПЕСАМА У ПОСЛЕДОВАЊИМА СРПСКИМ СВЕТИМА У РУСКИМ БОГОСЛУЖБЕНИМ ЗБОРНИЦИМА МИНЕЈНОГ ТИПА	109
Текстуални садржај Теодосијеве Службе Светом Сави у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа	111
Текстуални садржај кондака из Канона Светом Сави непознатог писца у руским преписима. Упоредна текстолошка анализа.	177
Текстуални садржај Данилове Службе Светом Арсенију у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.	179
Текстуални садржај тропара и кондака из Теодосијеве Службе Светом Симеону Мироточивом и кондака из Савине Службе Светом Симеону Мироточивом у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.	215
Текстуални садржај Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа	220
Текстуални садржај Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.	254
Закључци трећег поглавља	273
ЗАКЉУЧАК	278
ПРИЛОГ	283
Табела 1: Преглед и опис делова руских mineја и зборника mineјног типа који садрже помен и последовања светом Сави, Арсенију, Симеону, Милутину и кнезу Лазару.....	283
Табела 2: Преглед и опис делова руских месецословних књига које садрже помен, тропар и кондак светом Сави, Арсенију, Симеону, краљу Милутину и кнезу Лазару	293
Табела 3: Преглед и опис делова руских неумских рукописа који садрже нотирану химнографију из последовања Светом Сави, Арсенију, Симеону, Милутину и Лазару.....	300
Табела 4: Преглед и опис делова руских неумских рукописа који садрже помен Светог Саве, Арсенија и Симеона	304
Табела 5: Преглед и опис делова руских старих штампаних књига са службом Светом Сави и Арсенију	305
Табела 6: Преглед и опис делова руских старих штампаних књига са поменом Светог Саве и Арсенија	305
Табела 7: Преглед и опис делова српских рукописа са службом Светом Сави, Арсенију, Милутину, Лазару и Светом Симеону Мироточивом.....	307
Табела 8: Преглед и опис делова старих и савремених штампаних издања са службом Светом Сави, Арсенију, Милутину, Лазару и Светом Симеону Мироточивом	309
СКРАЋЕНИЦЕ	310
БИБЛИОГРАФИЈА	312
РУКОПИСНИ ИЗВОРИ.....	312
СТАРИ ШТАМПАНИ ИЗВОРИ	321
СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ.....	323

УВОД

Поштовање српских светих у Руској Православној Цркви представља веома значајан аспект српско-руских црквених односа и културних веза кроз векове. Међутим, он није нашао места у досадашњим систематским истраживањима и монографским студијама како у српској, тако и у руској науци.

Током 10 година истраживачког рада (2010–2020) у одељењима рукописа најзначајнијих библиотека у Русији,¹ Србији,² Ватикану³ и Букурешту⁴ прегледали смо

---

¹ Наше истраживање обухватило је преко 80 збирки и фондова руских рукописа, од којих наводимо само оне у којима смо нашли релевантан материјал за дисертацију. *Руска државна библиотека*/ Российская государственная библиотека (РГБ) у Москви, Научно-истраживачко одељење рукописа: Збирка арх. Амфилохија Сергијевског-Казанцева (ф. 7), Збирка Т. Ф. Большакова (ф.37), Збирка прот. А. В. Горског (79), Збирка Е. Е. Јегорова (ф. 98), Збирка библиотеке Јосифо-Волоцког манастира (ф.113), Збирка И. Ј. Лукашевича и Н. А. Маркевича (ф. 152), Основна збирка библиотеке Московске духовне академије (ф. 173. I), Допунска збирка библиотеке МДА (ф. 173. II), Збирка привременог каталога библиотеке МДА (ф. 173. III), Збирка „Остало“ библиотеке МДА (ф. 173. IV), Музејска збирка (ф. 178), Збирка П. Н. Никифорова (ф. 199), Збирка П. А. Овчиникова (ф. 209), Збирка појединачних пријема (ф. 218), Збирка Д. В. Пискарјова (ф. 228), Збирка Г.М. Прјањишњикова (ф. 242), Збирка Рогошког гробља (ф. 247), Збирка П. Н. Румјанцева (ф. 256), Збирка рукописа Синодалне библиотеке (ф. 272), Збирка Н.С. Тихонравова (ф. 299), Главна збирка библиотеке Тројице-Сергијеве Лавре (ф. 304. I), Збирка В. М. Ундолског (ф. 310), Вологодска збирка (ф. 354), Збирка Д. В. Разумовског (ф. 379) и Музеј старе штампане књиге. *Руска национална библиотека*/ Российская национальная библиотека (РНБ) у Санкт-Петербургу, Одељење рукописа: Основна збирка рукописне књиге (ф. 550), Збирка библиотеке Кирило-Бјелозерског манастира (ф. 351), Збирка библиотеке Соловјецког манастира (ф. 717), Збирка библиотеке цркве Свете Софије у Великом Новгороду (ф. 728), Збирка М. П. Погодина (ф. 588) и Збирка А. А. Титова (ф. 775). *Библиотека Руске Академије наука*/ Библиотека Российской Академии наук (БАН) у Санкт-Петербургу, Одељење рукописа: Основни фонд, Архангелска збирка, Архангелска збирка (архив), Збирка С.Г.Строганова, Вјатска збирка, Збирка Ф. А. Каликина, Збирка В. Г. Дружињина, Збирка М. И. Чуванова, Збирка Друштва старовераца Поморског сагласја и Приновљена збирка. *Државни историјски музеј*/ Государственный исторический музей (ГИМ) у Москви, Одељење рукописа: Збирка А. И. Хлудова, Збирка словенских рукописа грофа А. С. Уварова, Збирка библиотеке Успенског храма у Москви, Збирка рукописа Чудовог манастира, Појачка збирка Синодалне библиотеке у Москви, Збирка Синодалне библиотеке (Словенска збирка), Епархијална појачка збирка и Јединоверска збирка. *Руски државни архив древних списа*/ Российский государственный архив древних актов (РГАДА) у Москви, Одељење рукописа: Фонд Одељења рукописа Библиотеке Московског главног архива Министарства иностраних послова (ф. 181), Рукописна збирка Централног државног архива литературе и уметности (ф. 187), Збирка Централног државног архива древних докумената (ф. 188), Збирка Ф. Ф. Мазурина (ф. 196) и Збирка Одељења рукописа Библиотеке московске синодалне штампарије (ф. 381). *Обласна научна библиотека*/ Нижегородская областная научная библиотека (НОНБ) у Нижњем Новгороду, Одељење рукописа: Збирка рукописа (ф. 1).

² Српске библиотеке у којима смо прегледали пар десетина збирки, без намере да правимо детаљну статистику, јесу: Народна библиотека Србије, Археографско одељење (Тирилска збирка, Збирка манастира Хиландара, Збирка манастира Високи Дечани, Збирка манастира Пећка Патријаршија, Збирка манастира Грачаница, Збирка манастира Никољац), Патријаршијска библиотека (збирка рукописа), Музеј Српске православне цркве (збирка МСПЦ и Грујићева збирка) и Архив САНУ (збирка рукописа).

³ Апостолска библиотека у Ватикану (Biblioteca Apostolica Vaticana), Одељење рукописа: Збирка словенских рукописа (Vaticano Slavo). Рукописе смо селектовали на основу описа, вид. Аксинија Джуроваи др. *Опис на славјанските ръкописи във Ватиканската библиотека* (Софија: «Свят», 1985). Поред ове библиотеке, у истраживање смо укључили и Библиотеку Православног папског института (Biblioteca del Pontificio Istituto Orientale) у Риму, Одељење рукописа: Збирка словенских рукописа (MS Slavo) у којој нисмо лично били, већ смо детаљне податке о рукописима пронашли у опису рукописа, вид. Аксинија Джурова, Красимир Станчев. *Описание славянских рукописей Папского восточного института в Риме* (Roma: Pontificio istituto orientale, 1997).

⁴ Два неумска рукописа из нашег материјала дисертације налазе се у Библиотеци Румунске Академије наука/ Biblioteca Academiei Române у Букурешту (MS Slave) у којој нисмо лично били, али смо податке о њима преузели из радова Д. Петровић. Вид. Danica Petrović, „Music for Some Serbian Saints in Manuscripts

више десетина хиљада јединица у каталозима и описима, на основу којих смо пробрали и прегледали преко две хиљаде руских и око три стотине српских богослужбених рукописних књига, насталих од XIV–XIX века, међу којима се нашао већи број до сада непознатих и непроучених извора. Из тог обимног узорка пронашли смо 310 руских рукописних књига у којима се помињу српски свети, од чега су 254 ненотирани, а 56 нотирани рукописи. Томе смо додали и 31 издање руских старих штампаних књига, насталих између 1609. и 1793. године, које су се у XIX веку прештампавале без измена.

Исходећи из наведеног, *предмет* наше дисертације представљају руске ненотиране и нотирани рукописне и старе штампане месецословне књиге годишњег богослужбеног круга, настале од почетка XV до краја XIX века, које садрже помене и химнографију у част српских светих, а који су *објекат* нашег истраживања. Поред руских, користили смо и српске рукописне књиге настале од XIV–XVII века и штампане књиге истог типа настале од XVIII–XXI века, на основу којих смо вршили упоредну анализу.

Према типу ове књиге можемо поделити на две групе извора. Прву чине рукописни и штампани јерусалимски типичи, као и богослужбени зборници који у свом саставу садрже месецослов: псалтири са последовањем, свеци, самостални месецослови, зборници тропара и кондака, каноници, часослови, служабници, Апостол и Четворојеванђеље. Другу групу чине рукописне ненотиране и нотирани и старе штампане месецословне књиге годишњег богослужбеног круга у које спадају: минеји (службени месечни, празнични – трефологиони, србљаци), минејни стихирари (месечни, годишњи, празнични – трезвони, *Дијаково око*), остали зборници минејног типа и мешовити зборници који у себи садрже минеј или стихирар. У наредној табели дајемо статистички преглед рукописних ненотираних и нотираних књига (лево) и старих штампаних књига (десно) у којима смо пронашли помене и химнографију у част српских светих:

рукописне књиге	број	старе штампане књиге	број
Минеји	156	Минеји	16
Стихирари	56	Устави (типичи)	6
Псалтири са последовањем	32	Псалтири са последовањем	9
Устави (типичи, обиходници)	20	Укупно	31
Свеци	15		
Месецослови	10		
Зборници	6		
Служабници	5		
Часослови	3		
Требници	2		
Каноници	2		
Четворојеванђеље	1		
Апостол	1		
Мешовити зборник	1		
Укупно	310		

Статистички пресек извора показује да су више од пола и рукописних и старих штампаних књига чинили минеји, а затим и стихирари, који садрже химнографију у

Preserved in Romania. Comparison with Different Melodic Versions found in other Manuscripts” in: Actes du XIVe CIEB Vol. III (Bucarest, 1976): 557–564; Ibid. „Новооткривени рукопис са песмама у част Светога Саве и Светога Арсенија” у: *Осам векова Студенице*, ур. Еп. жички Стефан и др. (Београд: САС СПЦ, 1986): 263.

част српских светих, док су међу онима који садрже само помен у месецослову најбројнији псалтири, а после њих типичи. Овако велики број извора даје детаљан и широк увид у пет векова руске богослужбене књижевне традиције, те на основу њих можемо направити веродостојну реконструкцију сеобе, утемељења, ширења и коначне судбине култова српских светих у Русији.

На основу увида у наведене рукописне и старе штампане изворе, српски свети чији помени од краја XIV до средине XVI века улазе у руски месецослов су:

§ Свети Арсеније, други архиепископ српски (28. октобар)

§ Свети краљ Стефан Милутин (30. октобар)

§ Свети Сава, први архиепископ српски (12 / 14. јануар)

§ Свети Симеон Мироточиви (13. фебруар)

§ Свети мученик кнез Лазар (15. јун)

Петорица српских светих, међу којима су два црквена поглавара и три владара, представљају српске националне култове личности које су живеле у време највећег процвата српске средњовековне државе (1113–1389), почев од рођења утемељивача династије Немањића, до Лазареве погибије у Косовском боју. Прегледајући руске рукописне изворе, поред поменутих пет култова, пронашли смо помене и химнографију у част још неких јужнословенских светих,⁵ међутим, њих нисмо укључили у дисертацију како због превеликог обима који би тиме добили, тако због нашег фокуса на српске националне култове.

Химнографија у част петорице српских светих, која засигурно представља неке од најлепших страница српске средњовековне литургијске поезије, од почетка XV века, посредством српског рукописног наслеђа постаје део руских богослужбених месецословних књига. У њима током пет столећа налазимо следећу српску химнографију:

§ Службу Светом Арсенију Данила Пећког (архиепископ Данило II)

§ Службу Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског (патријарх Данило III)

§ Службу Светом Сави Теодосија Хиландарца

§ Кондак из Канона Светом Сави непознатог писца

§ Кондак из Службе Светом Симеону Мироточивом Светог Саве

§ Тропар и кондак из Службе Светом Симеону Теодосија Хиландарца

§ Службу Светом мученику кнезу Лазару Непознатог Раваничанина

Сва наведена химнографија, изузев кондака из Савине Службе Светом Симеону и кондака из Канона Светом Сави непознатог писца, припада богослужбеним књигама чији су месецослов и богослужбени поредак уређени према Јерусалимском типичу. Кондак Светом Симеону из Савине службе и кондак Светом Сави из Канона непознатог писца припадали су књигама уређеним према Евергетидском типичу, али су проникли у руске књиге јерусалимске богослужбене традиције.

Разматрајући *Status questions*, можемо генерално рећи да ова проблематика до сада није наилазила на посебна и опширна интересовања научника. Велики значај за нас имали су каталози и описи збирки и фондова руских рукописа који су нам, иако често не садрже тачне и потпуне информације, били најдрагоценији путокази у истраживању рукописних и старих штампаних извора. Када је реч о литератури, научни оквири у које смештамо нашу тему и одакле је даље развијамо, представљају три велике руске научне студије.

---

⁵ У ненотираним и нотираним руским богослужбеним књигама (минејима и стихирарима) наилазили смо на помене и последовања у част Свете Петке Епиватске (14. октобар), Светог Јована Рилског (19. октобар) и Светог мученика Ђорђа Кратовца – Георгија Новог (11. фебруар).

Докторска дисертација Архиепископа Владимирског и Суздаљског Сергија (Спаског) (1830–1904) *Потуни месецослов Истока*⁶ представља полазишну тачку нашег истраживања, будући да садржи податке о свим светима које је до почетка XX века прослављала Православна Црква под свим датумима, укључујући и оне који нису имали култ у Руској Цркви. У *Месецослову* смо пронашли помене укупно 36 српских⁷ и седам јужнословенских⁸ светих личности које је владика Сергије уврстио у свој попис на основу рукописних и штампаних извора који су садржали помене, химнографске и хагиографске прославне саставе. Иако велика већина ових светих личности није имала култ у Русији, а њихове помене владика је пронашао у јужнословенским (а не руским) изворима, ова монументална студија је веома значајна јер даје преглед свих култова које смо тражили како у описима, тако и у самим рукописним изворима.

Рад руског емигранта Сергеја Николајевича Смирнова *Српски свети у руским рукописима*⁹ објављен 1936. године у Београду, први пут у науци поставља питање о српским култовима у Руској Цркви, убројавши под српске култове и оне јужнословенске. Аутор то чини уопштено, најпре са црквено-историјског аспекта, базирајући своје резултате на 33 *описа* руских рукописа. Чињеница да Смирнов није био у могућности да прегледа ни један рукопис, будући да је избегао у Београд после Октобарске револуције, отвара простор за погрешности. Обухвативши пре свега хагиографске зборнике, синаксаре, прологе, апостоле и јеванђеља са месецословом, полемичке списе, као и у мањој мери месецословне књиге које су предмет и нашег истраживања, он је навео 282 рукописа (заправо 281 рукопис),¹⁰ у којима је пронашао 23 јужнословенска култа, од тога 15 српских.¹¹ Тек двадесетак рукописа поклапа се са резултатима наших истраживања, што наводи на закључак да су студија Смирнова и

---

⁶ Вид. Сергей Спаский, *Полный месяцеслов востока*. Том I. Восточная агиология (Москва: Типография современных известий, 1875); Ibid, *Полный месяцеслов востока*. Том II. Восточная агиология (Москва: Типография современных известий, 1876); Ibid, *Полный месяцеслов востока*. Том I. Восточная агиология (Владимир: Типо-Литография В. А. Паркова, 1901).

⁷ Вид. Ibid, *Полный месяцеслов востока* Том II, 5: Јевстатије, архиепископ (4. јануар); 11: Ромило Раванички (11. јануар); 11, 12, 14: Сава, први српски архиепископ (12/ 14. јануар); 14: Гаврило Лесновски и Прохор Пчињски (15. јануар); 16: Максим, деспот (18. јануар); 34: Сава II, архиепископ (8. фебруар); 38: Симеон Мироточиви (13. фебруар); 108: Јоаникије Девички (26. април); 111: Василије Острошки (29. април); 123: Никодим, архиепископ (11. мај); 149: Петар Коришки (5. јун); 160: Кнез Лазар, Јефрем, патријарх (15. јун); 172: Ангелина, деспотица (1. јул); 189: Деспот Стефан Лазаревић, Јевгенија-Милица (19. јул); 229: Сабор српских светитеља, учитеља и архиепископа: Сава I, Арсеније, Сава II, Јевстатије I, Јаков, Никодим, Данило, Јоаникије II, Јефрем II, Спиридон, Макарије, Гаврило I, Григорије (30. август); 233: Јоаникије архиепископ и први патријарх (3. септембар); 256: Симон-Стефан Првовенчани, Давид, Владислав, краљ (24. септембар); 273: Параскева-Петка (14. октобар); 286: Арсеније, други архиепископ (28. октобар); 289: Милутин, краљ, Драгутин, Јелисавета-Јелена (30. октобар); 301: Стефан Дечански (11. новембар); 319: Урош, цар (2. децембар); 325, 326: Деспоти Јован и Стефан и Ангелина (Бранковићи) (10. децембар); 333: Данило, архиепископ (20. децембар).

⁸ Вид. Ibid, 37: Георгије Нови (Ђорђе Кратовац), мученик (11. фебруар); 145: Јован Нови Београдски, мученик (2. јуна); 195: Параскева, мученица (26. јул); 215: Јоаким Осоговски (16. август); 278: Јован Рилски (19. октобар); 279: Иларион Меглински, пренос моштију (21. октобар); 286: Параскева, мученица (28. октобар).

⁹ Вид. Сергей Николаевич Смирнов, „Сербские святые в русских рукописях”, *Юбилейный сборник Русского Археологического общества в Королевстве Югославии* (1936): 161–264.

¹⁰ У Таблици Б наведен је исти псалтир с последованијем (Горски-Невострујев, бр. 406) два пута, под редним бројем 10 и 14, вид. Ibid, 174–175.

¹¹ У Таблици В Смирнов наводи 26, односно 23 јужнословенска култа. Позивајући се на *Пуни месецослов* владике Сергија, он даје податке о овим светим личностима. Од српских светих у табели се налазе Свети Арсеније, Сава, Симеон, Деспот Стефан Лазаревић, Стефан Дечански, кнез Лазар, Стефан Првовенчани, краљ Милутин, Стефан Вукановић Морачки, Никодим, Давид Немањић, Стефан, Максим, Јован и Ангелина (Бранковићи). Вид. Ibid, 221–222. Од свих наведених помена, једино се помен Стефана Вукановића не налази у Сергијевом Месецослову.

наша дисертација, иако засноване на различитом предмету истраживања (код њега описи, код нас рукописи и штампане књиге), на неки начин компатибилне. Иако даје веома важне смернице, Смирнов наводи застареле (некад и нетачне) сигнатуре, које за неке збирке није могуће дешифровати, што веома отежава поређење наших резултата са његовим. Без обзира на своје (историјским приликама оправдане) недостатке, студија Смирнова нам је била пре свега драгоцен водич за описе руских рукописа, али и антиципација наше идеје која представља клицу из које је изникло наше истраживање.

Студија још једног руског емигранта, Феодосија Георгијевича Спаског (1897–1979) *Руско литургијско стваралаштво*¹² објављена 1951. године у Паризу, више је књижевна него литургичка анализа у којој аутор пореди и утврђује порекло химнографије служби руским светима, у склопу чега се у једном поглављу бави јужнословенским службама, међу којима су размотрене службе светитељима Сави и Арсенију. Спаски покреће важно питање утицаја јужнословенске химнографије на руску, њеног састава, тумачења и порекла. Анализе српске химнографије овде су више стихијске него систематичне, није наведено са којих извора су вршене и углавном се односе на интерпретацију текста и стил у српској средњовековној књижевности. Без обзира на озбиљне пропусте у вези са службама српским светима, ова студија је показала важно место српске химнографије у руској литургијској пракси и отворила перспективу за истраживања попут наше дисертације.

Када је реч о српској науци, култове српских светих у Русији узгред помиње Леонтије Павловић (1914–1997) у својој докторској дисертацији *Култови лица код Срба и Македонаца*¹³ из 1963. године. Иако су подаци везани за нашу тему у његовом раду често поткрепљени непровереним наводима и нетачним сигнатурама рукописа, он даје важне смернице за будуће истраживаче које смо ми узели у обзир. Далеко значајнији за наше истраживање је рад Димитрија Богдановића (1930–1986) *Служба Светом Сави у руским минејима XV–XVII века*¹⁴ из 1977. године, који представља прво истраживање засновано на руским *рукописима* (21 минеј) који су описани, кратко анализирани и стављени у контекст једног дела проблематике којом се ми бавимо.

Текстолошке компаративне анализе последовања српским светима у српским и руским преписима у оквиру филолошких студија у нашој науци нису честе. Нама је позната једна таква студија Томислава Јовановића *Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског*¹⁵, чији су нам резултати драгоцени. Професор Јовановић нам је у оквиру консултација несебично уступио и показао приређивачке принципе и начин извођења компаративне текстолошке анализе коју примењује у својим радовима, на чему смо му посебно захвални.

Када је реч о руским неумским рукописима, необјављена дисертација Елене Чижковске *Службе српским светима по руским рукописима XVI–XIX века: Свети Сава и Арсеније*¹⁶ из 2002. године, заснована на 27 неумских рукописа, даје основне информације о два српска култа, не разрађујући проблематику са литургичког и текстолошког аспекта. Без обзира на озбиљније пропусте у реконструкцијама

¹² Вид. Феодосий Георгиевич Спасский, *Русское литургическое творчество* (Москва: Издательский совет Русской Православной Церкви, 2008).

¹³ Вид. Леонтије Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца* (Смедерево: Народни музеј, 1965).

¹⁴ Вид. Димитрије Богдановић, „Служба Светом Сави у руским минејима XV–XVII века”, у *Свети Сава: споменница поводом осамтогодишњице рођења 1175–1975*, ур. Еп. шабачко-ваљевски Јован и др. (Београд: САС СПЦ, 1977), 349–360.

¹⁵ Вид. Томислав Јовановић, „Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског”, *Косовско-Метохијски зборник* бр. 6 (2015): 97–134.

¹⁶ Вид. Е. В. Чижковская, „Службы сербским святым по русским рукописям XVI–XIX вв. (Свв. Савва и Арсений)” (диссертация кандидата искусствоведения, РАМ им. Гнесиных, 2002).

појединих песама и недостатак интерпретативне анализе односа текста и напева,¹⁷ ова дисертација значајна је као прва која скреће пажњу руске научне јавности на нотирану српску химнографију, и како сама ауторка закључује, отвара озбиљну перспективу за будуће истраживаче који би се овом темом бавили много детаљније, а у којима смо се ми препознали.¹⁸

У српској музиколошкој науци још седамдесетих година прошлог века пажњу српске научне јавности на руске неумске рукописе који садрже песме српским светима скренуо је у својим радовима академик Димитрије Стефановић (1929–2020).¹⁹ Шест руских неумских рукописа у којима се налазе песме из Теодосијеве Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију²⁰ описани су у радовима академика Стефановића и Данице Петровић²¹, уз елементарне информације о знаменом појању и нотацији, без било какве анализе напева или текста.

Пошто се занимање српских музиколога за нашу тему на овим радовима и завршило, уз драгоцену подстицај за који ћемо увек бити неизмерно захвални Димитрију Стефановићу, изучили смо овај сложени неумски систем и превели све пронађене песме на савремену нотацију, што је резултирало низом студија²² и

---

¹⁷ Реконструкције појединих преписа песама које ауторка даје у прилогу дисертације, вид. Ibid, 164–234; 241–290, садрже низ погрешних тумачења појединих мелодијских формула, фита и лица, не постоји систематизација варијанти различитих напева истих текстова, и што је најважније, одсуствује интерпретативна анализа односа текста и напева која би показала начин тумачења српских текстова руском знаменом монодијом. У дисертацији се не помињу српски протографи текстова два последовања, одсуствује компаративна анализа у коју би били укључени српски преписи које ауторка очигледно не познаје.

¹⁸ Ауторка подвлачи да основни круг питања још увек чека одговоре, вид. Ibid, 10.

¹⁹ Вид. Димитрије Стефановић, „Појање старе српске црквене поезије” у *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић и др. (Београд: СКЗ, 1970), 127–140; Ibid, „Свети Сава у црквеној музици” у *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*, ур. Војислав Ђурић (Београд: САНУ, 1979), 427–441.

²⁰ Од шест неумских рукописа из XVII–XIX века, који су пре нашег рада били познати српским музиколозима, три се налазе у Москви, два у Букурешту, а један у Ватикану.

²¹ Вид. Петровић, „Новооткривени рукопис са песмама у част Светог Саве и Светога Арсенија”, 261–264 + I–VIII; Ibid, *Хиландарски ктитори у православној појању* (Београд: МИ САНУ, 1999). За потребе овог рада и монографије руски музиколог Т. В. Владишевска транскрибовала је две стихире (славнике на *Господи возвах* Великог вечерњег) из Служби Светом Сави и Арсенију из стихирара Vat. Slav. 56 из XIX века.

²² Навешћемо само оне најрелевантније: Ана Рашковић, „Службе светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару у новооткривеним руским знаменим рукописима XVI–XIX века” *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 48 (2013): 9–24; Ibid, „Руски неумски стихирари типа *Дијаково око* из XVI и XVII века као главни извори за проучавање служби српским светима у руским рукописима”, *Археографски прилози* 37, (2015): 217–249; Ibid, „Мало вечерње из Службе светом Сави у руским неумским рукописима од XVI до XIX века: стихира-славник на *Господи возвах*”, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 53 (2015): 9–32. Ibid, „Тропари трећег гласа српским светима у руским неумским рукописима XVI–XIX века: српска химнографија у руском знаменом појању” у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић и др. (Бања Лука: Академија умјетности, 2016), 193–215; Ibid, „Тропар и кондак светитељу Арсенију у руским неумским рукописима XVI–XIX века” у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић и др. (Бања Лука: Академија умјетности, 2017), 26–41; Ibid, „Свети Сава у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века” у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије* година 1, ур. Владимир Вукашиновић (Београд: Монс Хемус, Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2018), 117–131; Ibid, „Стихире на Литији Великог вечерњег из Службе Светом Сави у руским неумским рукописима XVI–XIX века” у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић и др. (Бања Лука: Академија умјетности, 2019), 283–311; Ibid, „Свети Арсеније у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века” у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије* година 2, ур. Владимир Вукашиновић (Београд: Монс хемус, Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2019), 163–177; Ibid, „Свети краљ Стефан Милутин и Свети мученик кнез Лазар у руским богослужбеним рукописима XVI–XIX века” у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије* година 3, ур. Владимир Вукашиновић (Београд: Монс хемус, Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2020), 262–275.

напоследку књигом *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности XVI–XIX века*²³ у којој смо анализирали и дешифровали записе свих варијанти свих песама из последовања српским светима које смо пронашли у 56 руских неумских стихирара насталих од краја XV до краја XIX века.

Као што се може закључити, постојећа литература расветљава само обриси наше теме и слична је изолованим делићима мозаика који се може склопити у икону уколико у њу укључимо мултидисциплинарну разраду пронађених рукописних и старих штампаних извора. Само на тај начин можемо доћи до проверених и доказаних резултата који би пружили комплексно разумевање феномена култова српских светих у руској богослужбеној традицији.

I СЕОБЕ, УТЕМЕЉЕЊЕ И ШИРЕЊЕ СРПСКИХ НАЦИОНАЛНИХ КУЛТОВА У РУСКОЈ ЦРКВИ: ИСТОРИЈСКО-ЛИТУРГИЧКИ ОКВИР

Сеобе српских култова у Руску Цркву и њихово усвајање: општи преглед

Култ светих је сложен и вишеслојни феномен који је утемељен на еклисиолошком концепту светости и нераскидиво је везан за празник.²⁴ Издвајање светих личности које постају парадигма заједнице Светих, али и надахнуће у достизању обожења као крајњег циља хришћанског живота, дело је Духа Светога које бива препознато и потврђено од стране Цркве.²⁵ Управо захваљујући пневматолошко-евхаристијској димензији светости у Православној Цркви, не можемо говорити о канонизацији светих личности као формално-правном акту, што је својствено западним хришћанским конфесијама,²⁶ већ само о препознавању и потврђивању светости.

Хришћански култ поред духовне, има историјску, педагошку, социјалну, културну, али и политичку димензију, будући да је увек био условљен историјским

---

²³ Вид. Ана Рашковић, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности XVI–XIX века. Зборник транскрипција* (Београд: Јасен, 2020), 107–543. Дотична књига са овом дисертацијом сачињава тематски обједињени диптих, будући да су неумски записи великог броја песама српским светима у руским рукописима изискивали посебну опширну студију, која није могла да се смести у оквире овог рада.

²⁴ Вид. Максим Васиљевић, *Светост: божанска и људска. Богословско-историјско истраживање Светог, светости и светитеља у Цркви* књига 1 (Београд: Институт за теолошка истраживања, 2010), 112–113.

²⁵ Упор. Ibid, 70, 107; Јован Зизиулас, „Обожење светих као икона царства Божијег”, *Видослов* бр. 19 (2000): 21–23.

²⁶ О критеријумима, богословским, социјалним, политичким аспектима и историјату канонизације у свим помесним Православним Црквама, дохалкидонским Црквама, Римокатоличкој Цркви и протестантским деноминацијама, вид. Евгений Викторович Ткачев, „Канонизација”, *Православная энциклопедия* Т. 30, 16. 08. 2017, 269–359 <http://www.pravenc.ru/text/1470233.html> (преузето 05.08.2018). О канонском аспекту поштовања светих у Православној Цркви вид. Владислав Александрович Цыпин, „Богословско-канонические основания прославления святых” (*XII Рождественские чтения*, Москва, РФ, 17. 02. 2009) https://azbyka.ru/otechnik/Vladislav_Tsyplin/bogoslovsko-kanonicheskie-osnovaniya-proslavleniya-svjatyh/ (преузето 10. 10. 2021). Релевантне старије студије о канонизацији у Православној Цркви са којима смо упознати вид. Василий П. Васиљев, *История канонизации русских святых* (Москва: Университетская типография, 1893); Евгений Евсигнеевич Голубинский, *История канонизации святых в Русской Церкви*, издание второе (Москва: Крутицкое Патриаршее подворье, 1998); Евгений Николаевич Темниковский, *К вопросу о канонизации святых* (Ярославль: Типография губернского правления, 1903).

околностима и рецепцијом шире друштвене заједнице.²⁷ У зависности од значаја и распрострањености, култ је могао бити локални или општи, што се у зависности од историјских и црквених прилика могло мењати у различитим периодима. Према својој структури, култ се састојао из више слојева које чине: реликвије, култна места, химнографски и хагиографски прославни састави, иконопис и живопис, усмена предања и паралитургијске песме.²⁸

У фокусу наше дисертације налази се *литургијски слој* култа који подразумева синтезу богослужбене поезије и музике у химнографским прославним саставима. Он стоји у тесној вези са утемељењем култа, које је подразумевало уношење имена свете личности у месецослов Типика и осталих месецословних књига, као и састављање и преписивање последовања у његову част у минејима и осталим зборницима минејног типа, што је био неопходан предуслов за установљење празника и литургијско прослављање Светога у Цркви. Из тога произлази да су главни путеви ширења литургијског слоја једног култа биле богослужбене месецословне књиге, које су уједно и главни извори за његово проучавање.

Сеоба српских националних култова у Русију, њихово ширење, сузбијање и дефинисање коначног статуса, дешавају се између две велике литургијске реформе у Руској Цркви. Први српски култови доспевају у Кијевску, односно Московску митрополију у време реформе митрополита Алексија (1354–1378) и Кипријана (1390–1406) већ крајем XIV века, док се коначан статус и место свих српских култова у руском богослужбеном животу коначно дефинише у време реформе патријарха Никона (1652–1666) и Јоакима (1674–1690), средином XVII века. Из тога следи да је Никонова реформа историјска прекретница која дели читав овај период од почетка XV до краја XIX века на два једнака дела.

Током првих 250 година, од почетка прихватања Јерусалимског типика крајем XIV века до Никонове реформе средином XVII века, српски национални култови доспевају у Руску Цркву, доживљавају експанзију како на општецрквеном нивоу, тако и у одређеним географским срединама, у којима имају променљив и различит статус, што је одговарало стању богослужбене култне праксе која је до Никонове реформе у Русији била прилично неуједначена. У наредних 250 година, од Никонове реформе до краја XIX века, као последица редукције култова и ревизије месецослова, у Руској Цркви неки култови нестају, док само два опстају, сведени на нижу категорију празника. Старообредници, разбијени на многе фракције, задржавају предниконовску култну праксу и богослужбене књиге, што се одражава и на култове српских светих у њиховој средини. Историјска периодизација српских култова у руској богослужбеној пракси изгледа овако:

Прва етапа (XV–XVII век)	од реформе Алексија и Кипријана до Никонове реформе
Друга етапа (XVII–XIX век)	од Никонове реформе до краја XIX века

Ову историјску поделу на две велике етапе од по 250 година извели смо искључиво на основу саржаја руских рукописних и старих штампаних извора. Наша класификација истих показала је да утемељење и ширење српских националних

²⁷ Упор. Даница Поповић, *Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији* (Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006), 42; Смиља Марјановић-Душанић, *Свети краљ. Култ Стефана Дечанског* (Београд: Балканолошки институт САНУ, Clío, 2007), 86.

²⁸ Упор. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, 266–279, 286–287, 325–327; Поповић, *Под окриљем светости*, 13–14.

култова посредством српске химнографије у Руској Цркви можемо пратити кроз пет фаза²⁹ које смо приказали у следећој табели:

фаза	век	Испољвавање култа	Тип руске богослужбене месецословне књиге
прва	XV–XIX	Помен у месецослову	Месецослови синаксара руских рукописних и старих штампаних редакција Јерусалимског типика
друга	XV–XVIII	Тропар и кондак	Месецослови рукописних и старих штампаних псалтира са последовањем, свеци, тропарници и самостални месецослови
трећа	XV–XVII	Ненотирана служба потпуна/ непотпуна	Рукописни минеји (службени месечни и празнични – трефологиони) и зборници служби минејног типа
четврта	XVI–XIX	Нотирана служба потпуна/ непотпуна	Рукописни минејни стихирари (годишњи, месечни, празнични – трезвони, <i>Дијаково око</i>) и сви мешовити зборници који садрже стихирар
пета	XVII–XIX	Ненотирана потпуна служба	Стари штампани минеји, Јерусалимски типичи и псалтири с последованијем

Према датовању, из табеле закључујемо да фазе немају хронолошки карактер у свом настанку и току, већ представљају начин испољвања литургијског слоја култа у одређеном временском раздобљу. Прве четири фазе – појава помена српских светих у месецослову, њихових тропара и кондака, а затим и непотпуних и потпуних ненотираних и нотираних последовања у месецословним рукописним и старим штампаним књигама, започињу и већим делом протичу у првој етапи између поменуте две велике литургијске реформе у Руској Цркви (првих 250 година). Пета фаза је карактеристична за крај прве и целу другу етапу, када стара штампана издања минеја фиксирају култну праксу која, нарочито после Никонове реформе, постаје унифицирана на нивоу читаве Московске патријаршије. На другу етапу (никоновски и постниконовски период) простиру се у мањој мери и остале фазе. У канонској Московској патријаршији у овом периоду прва и друга фаза протичу упоредо, пошто се месецослови Јерусалимског типика, али и зборници типа псалтира с последованијем, јављају како у рукописном, тако и у старом штампаном облику. Код старообредника трећа и четврта фаза постоје и у овом раздобљу, будући да њихова култна пракса остаје у предниконовском стању. Иако се ове фазе међусобно преплићу (јер ни једна појава у историји није изолована), ова класификација извора је неопходна за њихово разумевање, систематизацију и смештање у историјски контекст. Управо према овим фазама организовали смо анализу свих извора у сва три поглавља.

Улазак српских светих у руски месецослов био је постепени процес, условљен како историјским, тако и литургијским околностима које се не могу сагледавати изоловано. Јерусалимски типик, чије је прихватање у последњим деценијама XIV века покренуло другу од три највеће литургијске реформе у Руској Цркви,³⁰ није само унифицирао руско богослужење са византијском и јужнословенским литургијским традицијама, већ је у руски месецослов и богослужбене књиге увео и српске националне култове.

²⁹ Вид. Рашковић, „Српско рукописно наслеђе и руска црквенопојачка култура: настанак једне нове синтезе” у *Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве II: Путеви српског богословља*, ур. Владислав Пузовић и Владан Таталовић (Београд: САС СПЦ, ПБФ БУ, 2020), 346–347.

³⁰ О литургијским реформама у Руској Православној Цркви вид: Алексей Мстиславович Пентковский, „Лиургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности”, *Журнал МП РПЦ* № 2 (2001): 74, 76–77.

Јерусалимски типик и друга велика литургијска реформа у Кијевској, односно Московској митрополији

Руске месецословне рукописне и старе штампане књиге које представљају објекат нашег истраживања, припадају ширем корпусу богослужбених књига, чији је састав и поредак регулисан Јерусалимским типиком. Овај богослужбени устав дели се на два основна дела: Јерусалимске богослужбене главе (прописују поредак вршења Литургије, Свеноћног бдења и служби дневног богослужбеног круга) и Јерусалимски синаксар (регулише поредак празника и вршења служби годишњег покретног (триод) и непокретног (месецослов) богослужбеног круга).³¹ Сходно томе, основни литургички параметри који су карактерисали овај типик могу се поделити на: месецослов (распоред празника по данима црквене године и поредак вршења богослужења), лекционарни систем (избор и поредак читања из Светог Писма на богослужењима у току црквене године) и евхолошке текстове (формулари Литургије и молитвословља дневног богослужбеног круга), како за парохијско, тако и за манастирско богослужење.³² У нашем фокусу биће месецословни део Јерусалимског синаксара у смислу помена српских светих, присуства и поретка служби у њихову част.

Јерусалимски устав, који је формиран у манастирима Палестине још у XI веку, одредио је правац развоја византијског, а преко њега и православног словенског богослужења у другом миленијуму историје Хришћанства.³³ Утемељивши се у Константинопољу и на Светој Гори³⁴ у XIII веку после пада Латинског царства (1261), Јерусалимски типик улази у словенску литургијску традицију већ почетком XIV века.³⁵ Први словенски преводи овог типика припадали су основној редакцији грчког оригинала: преводи српског архиепископа Никодима (1318), бугарског старца Јована из Велике Лавре на Атосу (прва половина XIV века)³⁶, као и руски превод из времена московског митрополита Алексија (шездесете године XIV века) који настаје паралелно са јужнословенским преводима, али независно од њих.³⁷ Наредну фазу превода Јерусалимског типика обележили су преводи келиотско-киновијске редакције грчког оригинала: српски превод млађе келиотско-киновијске редакције (*Романов типик*, 1331) и бугарски *Черепишки типик* који представља превод реформисане келиотско-киновијске редакције, у чији састав улази и *Дијатаксис* Патријарха Филотеја Кокина (†1379) у преводу бугарског патријарха Јефтимија Трновског (1375–1393). Последњи превод прихватају руска (*Око црквено*, 1401) и српска богослужбена традиција

³¹ Вид. Ibid, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, в *Преводите през XIV столетие на Балканите*, ред. Лора Тасева и др. (София: „Горекс Прес”, 2004), 153.

³² Вид. Ibid, „Константинопольский и иерусалимский богослужбные уставы”, *Журнал МП РПЦ* № 4 (2001): 70.

³³ Упор. Ibid, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 153; Ibid, „Иерусалимский типикон в Константинополе в Палеологовский период”, *Журнал МП РПЦ* № 5 (2003): 77–87.

³⁴ Вид. Ibid, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 157.

³⁵ Упор. Иван Данилович Мансветов, „Устав Иерусалимский и его судьба на Востоке и в землях Славянских”, *Прибавления к Творениям Святых Отцов* Ч. 34, Кн. 4 (Москва: МДА, 1884), 466–564; Ibid. *Церковный устав (типик), его образование и судьба в греческой и русской церкви* (Москва: МДА, 1885), 265–269; Пентковский, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 163.

³⁶ Вид. Пентковский, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 162–164.

³⁷ Вид. Ibid, „Из истории литургических преобразований в Русской Церкви в третьей четверти XIV столетия” *Символ* № 29 (1993): 220, 223–224. Два потпуна преписа типика ГИМ. Син. 328 и ГИМ. Син. 329 Пентковски класификује као рани руски превод Јерусалимског типика, састављен још за живота митрополита Алексија, а настао у Чудовом манастиру московског Кремља независно од јужнословенских превода, будући да се у месецослову помињу само руски свети.

(Данилчев типик, 1416). Он покреће литургијско-књижевну реформу и формирање новог корпуса богослужбених књига у словенским помесним Црквама.³⁸

За разлику од Мансветова, који сматра да су руски преводи Јерусалимског устава настајали на основу јужнословенских³⁹ (праволинијски: грчки оригинал – јужнословенски превод – руски превод), Пентковски тврди да су у најранијој фази постојали руски преводи Јерусалимског типика, сачињени директно са грчких оригинала (редакција митрополита Алексија) и настајали без учешћа јужнословенских превода као посредника. Међутим, основна руска редакција Јерусалимског типика – *Око црквено*, коју је саставио монах Атанасије у Константинопољу 1401. године,⁴⁰ за основу користи јужнословенске преводе реформисане келиотско-киновијске редакције истог.⁴¹ Ова редакција постаје основа свих наредних руских редакција Јерусалимског типика. Улазак *Ока црквеног* у руску богослужбену праксу био је постепени процес који је трајао током читавог XV века, а његово увођење и распрострањење у историји руског богослужења означава се као друга велика литургијска реформа.⁴² Дуготрајно и бесконфликтно сапостојање Студитског и Јерусалимског устава, који је постепено освајао велику територију под јурисдикцијом Кијевске, а потом Московске митрополије, резултирало је појавом новог комплекса богослужбених књига које су биле регулисане новим уставом, али и снажним утицајем јужнословенске књижевности и језика, који су се у другој половини XIV и почетком XV века сматрали обрасцем за подражавање.⁴³

Такозвани „други јужнословенски утицај“⁴⁴ на руску редакцију словенског језика, али и црквену књижевност, догађа се услед уплива велике количине српских и бугарских богослужбених књига у руску богослужбену традицију у другој половини XIV века. Ове књиге су, као готови преводи с грчког језика, пре свега служиле као обрасци за стварање руских књига по новом, Јерусалимском типичу, које ће убрзо затим бити обогачене новим химнографским саставима. У прилог овоме сведоче чињенице да су се у руским минејима нашла последовања у част грчких и јужнословенских светих, да су она имала одређени утицај на службе руским светима, да су на рускословенски језик утицале јужнословенске језичке редакције и да су

³⁸ Вид. Ibid, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 167.

³⁹ Вид. Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 270–271.

⁴⁰ Мансветов тврди да је преп. Атанасије Висоцки, ученик преп. Сергија Радоњешког, био не само преводац типика, већ и састављач особите компилације, настале на основу неколико предлогака, вид. Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 274–277. Међутим, Пентковски демантује његово ауторство, вид. Пентковский, „Из истории литургических преобразований в Русской Церкви в третьей четверти XIV столетия”, 235.

⁴¹ Вид. Пентковский, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 168.

⁴² Вид. Ibid, „Литургические реформы в истории Русской Церкви...”, 77.

⁴³ Вид. Ibid, 77–78. Пентковски поставља питање корпуса богослужбених књига које су припадале српским преводима обе редакције Јерусалимског типика и констатује да је ово важно питање још увек неистражено.

⁴⁴ Овај термин у руску славистику уводи Соболевски, вид. Алексей Иванович Соболевский, „Южно-славянское влияние на русскую письменность в XIV–XV вв” (речь читанная на годичном акте Археологического Института, Санкт-Петербург, Российская империя, 8 мая 1894 года), 8, 14–16. Термин „јужнословенски утицај“ у контексту читаве спирале наизменичних утицаја књижевности балканских Словена на руску књижевност и обратно, аргументовано објашњава Мошин, вид. Vladimir Mošin, „О периодизацији руско-јужнословенских књижевних веза” *Slovo* br. 11–12 (1962): 13–130. Турилов напоследку појашњава степен српског и бугарског утицаја анализирајући конкретне примере, вид. Анатолий Аркадьевич Турилов, „К вопросу о сербском компоненте во втором южнославянском влиянии” in *Russica Romana* Vol. XIV, dir. Daniela Rizzie Giorgio Ziffer (Pisa–Roma: Fabrizio Serra, 2007), 23–37; Ibid, *Межславянские культурные связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры Славян*, (Москва: Знак, 2012), 519–555.

јужнословенски књижевници, попут српског монаха Пахомија Логотета, имали велики утицај на развој руске химнографије.

Јужнословенски утицај на руски језик и књижевност био је продукт богослужбене реформе чији је главни циљ била промена типика у Кијевској, односно Московској митрополији. Уплив јужнословенских књига, језика и књижевности кроз богослужбену реформу на руско тле у XIV веку, само је део спирале међусобних прожимања⁴⁵ на нивоу духовности, богословља, богослужења, културе, језика и књижевности која постоје још од IX века. Овај процес дешава се на широј духовној основи – исихастичком покрету, који је „захваљујући својеврсном есхатолошком интернационализму” као „другачијем доживљају етничког идентитета” повезао читав православни свет.⁴⁶ Упрвао у тој атмосфери и таквим историјско-богослужбеним околностима први српски национални култови улазе у руски богослужбени живот.

Сеобе култова Светог Симеона, Саве и Арсенија I у Русију крајем XIV и у XV веку. Улога и значај раних руских редакција Јерусалимског типика за њихово усвајање

На питање када су се догодиле сеобе првих српских националних култова у Русију, најпрецизнији одговор могу нам дати месецослови јерусалимских синаксара руских редакција Јерусалимског типика. Обраћање Уставу као регулатору целокупног комплекса богослужбених књига, омогућава лоцирање историјског момента уласка српских култова у руску богослужбену традицију. Тек пошто су постали део месецослова у Типику (или књигама које су директно утицале на формирање руских редакција Типика), култови српских светих добијају место у руским месецословним књигама.

Сви руски литургичари од краја претпрошлог века до данас сложено тврде да је митрополит кијевски, а затим и московски Кипријан – био тај који је увео Јерусалимски типик у Кијевску, односно Московску митрополију крајем XIV века.⁴⁷ Иако не постоји конкретан историјски извор који би то директно потврдио,⁴⁸ чињеница да је Митрополит превео и својеручно преписао *Служабник* (ГИМ. Син. 601, XIV век)⁴⁹ и

---

⁴⁵ О руском утицају на јужнословенску књижевност и руским светима и празницима у српским (и јужнословенским) месецословима од краја XII до почетка XIV века, вид. Мошин, „О периодизацији руско-јужнословенских књижевних веза”, 75, 84–85; Евгений Викторович Ткачев, „Канонизация”, *Православная энциклопедия* Т. 30, 16. 08. 2017, <http://www.pravenc.ru/text/1470233.html> (преузето 05. 08. 2018); Турилов, „Из истории русско-южнославянских книжных связей XII–XIII вв. – новое и забытое” in *Russica Romana* Vol. XVII, (Pisa–Roma: Fabrizio Serra, 2010), 9–32.

⁴⁶ Вид. Владимир Вукашиновић, *Свештена и духовна трпеза. Огледи из српске литургијске теологије и праксе: XIII–XIX век* (Београд: Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2016), 59.

⁴⁷ Упор. Голубинский, *История Русской Церкви* Том 2, первая половина тома (Москва: Императорское общество истории и древностей российских при МУ, 1900), 329–330; Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 190; Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 270; Смирнов, „Сербские святые в русских рукописях”, 238; Спасский, *Русское литургическое творчество*, 21; Пентковский, „Из истории литургических преобразований...”, 232; Ibid, „Литургические реформы в истории Русской Церкви...”, 77.

⁴⁸ Одсуство оваквог историјског извора говори о начину увођења новог устава и вршењу литургијске реформе: промена устава није била административни акт, нити принудно решење, већ постепени процес, вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 189–190.

⁴⁹ Опис Служабника Митрополита Кипријана (ГИМ. Син. 601) из збирке Синодалне библиотеке Државног историјског музеја у Москви вид. Александр Васильевич Горский, Капитон Иванович Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки*, отдел третий: книги богослужбеныя Ч. 1 (Москва: Синодальная типография, 1869), 11–20.

Псалтир са последовањем (РГБ. ф. 173. I, № 142, 1401)⁵⁰ по Јерусалимском уставу неоспорно сведочи о увођењу овог Типика у Кијевској, потом и Московској митрополији крајем XIV, односно почетком XV века. Кипријанов *Служабник* представља његов лични превод *Дијатаксиса* цариградског патријарха Филотеја Кокина,⁵¹ док *Псалтирса последовањем* излаже поредак служби према Јерусалимском типуку по посном Триоду и Минеју.⁵² Обе књиге су пресудно утицале на увођење и формирање првих руских редакција Јерусалимског типика.

У Кипријановом *Служабнику* немамо трагове српских култова: на проскомидији приликом вађења честица из треће просфоре помиње се само светитељ Петар Московски, док јужнословенски свети одсуствују. Месеослов на крају рукописа такође одсуствује. Далеко већи значај за нашу тему има Кипријанов *Псалтир са последовањем*, на основу кога руски црквени историчари тврде да је баш митрополит Кипријан био тај који је увео српске свете у руски месеослов,⁵³ што потврђује и наше истраживање.

У месеословном делу *Псалтира* (Синаксарь всѣго лѣта, л. 192), у коме су исписани тропари и кондаци за све свете и велике празнике у току целе црквене године по Јерусалимском типуку, налази се и најранији помен српских светих у руском месеослову. На л. 206 под 28. октобром налазимо помен Светог Арсенија са

⁵⁰ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 157.

⁵¹ Науци су позната три превода *Дијатаксиса* Филотеја Кокина: српски хиландарски, јужнословенски патријарха Јефтимија и руски Митрополита Кипријана, вид. Вукашиновић Владимир, *Службе и уставнијенија – Historia Sacrae Liturgiae Serbicae* (Београд-Врњци: Монс хемус, 2020), 92, 93, 104, од од којих последњи има две редакције: московску, са руским локалним карактеристикама у *Служабнику* (ГИМ. Син. 601) и ближу јужнословенској традицији (преводу бугарског патријарха Јефтимија), насталу на основу јужнословенских предлогака (али без јужнословенских светих на проскомидији) у *Требнику са служабником* (ГИМ. Син. 375), вид. Горский-Невоструев, *Описание славянских рукописей*, 199–204, и у *Требнику са служабником* (ГИМ. Син. 376), вид. Ibid, 204–206, у којима стоји напомена о митрополиту Кипријану као преписивачу.

⁵² Вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 190.

⁵³ Ову тврдњу (без именованја о којим српским светима је реч) износи неколико научника, упор: Горский, „Св. Киприан, митрополит Киевский и всея России”, *Прибавления к Творениям Святых Отцов* Ч. 6. Кн. 2, (Москва: МДА, 1848), 354; Спасский, *Русское литургическое творчество*, 21. Кипријанов *Псалтир* у контексту празновања Светог Саве (али не и Светог Арсенија и Симеона!) у Русији помињу тројица руских теолога. Архиепископ Сергије у свом *Месеослову* наводи да се у Кипријановом *Псалтиру* под 14. јануаром налази помен Светог Саве без икаквих дубљих објашњења, не помињући притом другу двојицу српских светих који се налазе у истом месеослову, вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том II, 11. Светог Саву у овом контексту помиње и Смирнов, вид. Смирнов, „Сербские святые в русских рукописях”, 238. Интересантно је напоменути да у Табели Б Смирновљевог рада овај рукопис одсуствује (!), иако га аутор помиње у основном тексту као веома значајан извор. Знајући да Смирнов није био у прилици да види рукопис, можемо да претпоставимо да је податак преузео из *Пуног месеослова* архиепископа Сергија. Око пола века после Сергија Спаског, а деценију и по после Смирнова, Ф. Спаски помиње Кипријанов *Псалтир* у контексту помена Светог Саве, позивајући се на владику Сергија, вид. Спасский, *Русское литургическое творчество*, 20. Да ни Спаски није погледао овај рукопис, постаје јасно из контекста ауторовог текста у коме се Кипријанов *Псалтир* помиње само узгред, без детаљне анализе (јер не наводи ни састав химнографије, ни чињеницу да су у њему помени још двојице српских светих). Иако не располажу готово никаквим подацима везаним за помен српских светих у Кипријановом *Псалтиру*, ови аутори су нас навели да се директно обратимо самом рукопису у коме смо пронашли драгоцене податке које смо делимично објавили у нашим студијама, вид. Рашковић „Последовања српским светима у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века као један аспект европско-руских културних веза” у *Очување рукописног и старог штампаног наслеђа Југоисточне Европе – идентитетска истраживања*, ур. Владимир Вукашиновић, (Београд: Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2017), 52–53; Ibid, „Српско рукописно наслеђе и руска црквенопојачка култура...”, 347.

инципитом општег светитељског тропара четвртог гласа Божє отецъ нашихъ,⁵⁴ „другим” тропаром осмог гласа Милости наставниче и кондаком другог гласа Ђъ пици словесъ твоихъ из Службе Светом Арсенију Данила Пећког. На л. 226’–227 под 14. јануаром налази се помен Светог Саве са назнаком да се служба пева када одлучи свештенослужитељ (предстојатељ).⁵⁵ Помен српског првојерарха дат је са тропаром трећег гласа Поутѣ ввѡдащаго, инципитом другог тропара осмог гласа Православїа наставниче из Теодосијеве Службе Светом Сави и кондаком осмог гласа (подобен Ђъзбраннои воеводе) Избраннаго ѡт[ъ] пеленъ из Канона Светом Сави непознатог писца. Дотични кондак у оригиналу припада другом гласу, а до замене долази будући да је у осмог гласу на тај подобен написан кондак из Теодосијеве службе. На л. 234–234’ под 13. фебруаром налазимо помен Светог Симеона Мироточивог (светог и праведног новог мироточца) са тропаром првог (уместо трећег) гласа Божественноу благодатию из Теодосијеве Службе Светом Симеону и кондаком другог гласа Хрстово нго приедъ из Савине Службе Светом Симеону.

На основу изложеног можемо поуздано рећи да се сеоба српских култова у Русију десила пре 1401. године када је настао овај рукопис, а дотичну годину (сам почетак XV века) можемо узети за почетак процеса усвајања српских култова у Кијевској, односно Московској митрополији. Митрополит Кипријан је у руски месецослов увео помене Светог Арсенија, Саве и Симеона са тропарима и кондацима не само из служби Теодосија Хиландарца и Данила Пећког, које су биле карактеристичне за месецословне књиге јерусалимске традиције, већ и оних химнографских састава који су припадали пређашњој, евергетидској традицији, каква је Савина Служба Светом Симеону и Канон Светом Сави непознатог писца. Познајући последовања обе традиције, Кипријан је овакавим избором химнографије показао прави карактер богослужбене реформе у Московској митрополији који се огледа у постепености прихватања новог Типика. Потоњи преписи химнографије у част тројице српских светих у руским уставима, псалтирима са последовањем и свецима, како ћемо видети, у великој мери одражавају овај Кипријанов препис који је многим касније послужио као предложак.

Руски преписи Јерусалимског типика, расути по разним збиркама и различито класификовани од стране различитих научника у прошлости и данас,⁵⁶ не дају

⁵⁴ Појава општег светитељског тропара на месту првог тропара Светом Арсенију који не припада Даниловој служби може да се објасни мешањем са тропаром Светим оцима који се помињу под тим истим датумом.

⁵⁵ Овај коментар се често налази у разним варијантама у заглављима служби руских минеја и односи се на предстојатеља, игумана, епископа, односно свештенослужитеља који може да помери датум одређене службе у складу са Типиком и узведе последовање у вишу категорију празника, вид. Алексей Князев, „Аще изволит настоятель” (перевод Т. А. Миллер), *Альфа и Омега* № 4/ 22 (1999): 182–192.

⁵⁶ Мансветов наводи шест редакција, од којих су најстабилније четири, вид. Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 271–281. Архиепископ Сергије Спаски слаже се с поделом Мансветова, с тим што сматра да после четврте редакције сваки препис Типика може да се сврста у засебну редакцију, вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 188. Аранц наводи три редакције пре појаве првих штампаних Типика који представљају четврту редакцију, вид. Михаил Аранц, *Око церковное: Переработка опыта ЛДА 1978 г. История типикона* (Москва: ГПИБ, 1999), 56. Дмитријевски сматра да постоје свега две руске редакције Типика, вид. Алексей Афанасьевич Дмитриевский, „Рецензия на книгу И. Мансветова *Церковный Устав (Типик), его образование и судьба в Греческой и Русской Церкви*, М. 1885”, *Христианское чтение* № 9–10 (1888): 550; Пентковски такође говори о два руским редакцијама Јерусалимског типика – раној (која настаје у време митрополита Алексија у Чудовом манастиру) и млађој, из времена митрополита Кипријана, која постаје регулатор

једногласан одговор на питање о присуству српских светих у месецослову. Њихово присуство је пре свега зависило од протографа типика (грчки/ јужнословенски), али и од преписивача и места за које је препис намењен. Ипак, на основу раних руских редакција Јерусалимског типика (од последњих деценија XIV до краја XV века), можемо да реконструишемо пут кретања српских култова после уласка у руски месецослов 1401. године.

На питање где се налази протограф првих руских преписа Јерусалимског типика и шта он представља, први је одговор дао Мансветов, наводећи српски Типик из 1372. године⁵⁷ као потенцијални протограф руских преписа,⁵⁸ док Викторов иде корак даље тврдећи да је овај српски препис, будући најближи грчком протографу, прототип свих словенских преписа Јерусалимског устава.⁵⁹ Са тачке гледишта месецослова, у коме се налазе помени Светитеља Арсенија (28. октобар), Саве (14. јануар) и Светог Симеона Мироточивог (13. фебруар) као једини словенски култови,⁶⁰ овај Типик је могао бити познат руским преписивачима као један од потенцијалних протографа са кога настају ране руске редакције.

У месецословима руских преписа Јерусалимског типика, насталих од последњих деценија XIV до краја XV века, потражили смо помене српских светих и дошли до сазнања да се они појављују само у неколицини рукописа. Тако у преписима из последњих деценија XIV века, који по класификацији Мансветова припадају другој редакцији, а по Пентковском раној руској локалној „Алексијевој” редакцији Јерусалимског типика, српски свети одсуствују,⁶¹ будући да настају пре Кипријановог *Псалтира са последовањем* и да припадају руској локалној редакцији.

богослужења до Никонове реформе, вид. Пентковский, „Из истории литургических преобразований в Русской Церкви...”, 235; *Ibid*, „Литургические реформы в истории Русской Церкви...”, 76–77.

⁵⁷ Овај српски рукопис чува се у збирци П. И. Севастијанова (РГБ, ф. 270) у Руској државној библиотеци у Москви (до револуције се чувао у Народном музеју у Москви у истој збирци под бр. 8). Он представља препис Никодимовог типика из 1318. године, чији је оригинал изгорео са Народном библиотеком у нацистичком бомбардовању Београда 6. априла 1941. године. Овај редак и драгоцен рукопис односи се на рани превод основне грчке редакције Јерусалимског типика (има их свега три). Детаљно га је описао Викторов, вид. Алексей Егорович Викторов, *Собрание рукописей П. И. Севастьянова*, (Москва: Московский Публичный и Румянцевский музеи, 1881), 47–53.

⁵⁸ Мансветов тврди да овај (српски) препис представља прву од шест руских (sic!) редакција Јерусалимског типика до појаве првог штампаног типика (1610). Ми смо преформулисали ову његову констатацију, наводећи да је дотичан рукопис потенцијални протограф са кога настају руски преписи, а не прва редакција, будући да се код овог научника врло често има утисак да српска богослужбена рукописна традиција (којој Мансветов веома даје на значају) представља део руске традиције, што је у складу са његовим истраживањем и анализом типика у словенским земљама, вид. Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 271–273.

⁵⁹ Вид. Викторов, *Собрание рукописей П. И. Севастьянова*, 49.

⁶⁰ У месецослову дотичног типика нема бугарских, ни других српских светих. Међутим, будући да је рукопис коришћен у Хиландару између XV и XVII века (о чему сведоче записи на маргинама), значајно је напоменути да суу месецослов касније дописани многи помени српских светих који су култове добили много после настанка овог рукописа. Међу многим именима налази се и име цара Срба и Грка, Стефана Душана (20. децембар), вид. *Ibid*, 51, који је према овом запису имао неку врсту култа у Хиландару (мада не постоји химнографски састав који би то потврдио).

⁶¹ Под другом редакцијом Мансветов подразумева руске преписе Јерусалимског устава из XIV века: ГИМ. Син. 328, вид. Горский-Невоструев, *Описание славянских рукописей*, 276–281 и ГИМ. Син. 329, вид. *Ibid*, 282–288, и констатује да се у њиховим месецословима не помињу јужнословенски, већ само поједини руски свети, вид. Мансветов, *Церковный устав (типик), его образование и судьба...*, 273. Анализом ових Типика детаљније се бавио Пентковский, вид. Пентковский, „Из истории литургических преобразований”, 217–238. Дотичну редакцију руских преписа Јерусалимског типика Пентковски назива „Алексијевом редакцијом”, будући да је рукопис ГИМ. Син. 329 преведен и допуњен у Москви (до 1378. године), за живота митрополита Алексија и намењен Чудовом манастиру. Наводећи низ литургијских особености које повезују овај устав са руском локалном традицијом (међу којима је на првом месту

Основна руска редакција Јерусалимског Типика *Око црквено* (трећа редакција по Мансветову), како смо већ напоменули, настаје у Константинопољу 1401. године (када и Кипријанов *Псалтир*) и представља основу свих руских потоњих редакција овог Устава. Иако се оригинал ове редакције није сачувао, скоро сви његови преписи из XV века сведоче о одсуству српских светих у месецослову.⁶² Једини изузетак представља руски препис *Ока црквеног* из 1428. године коме, услед евидентне забуне у каталозима и описима руских збирки Румјанцевског музеја (РГБ. ф. 178) и Д. В. Пискарјова (РГБ. ф. 228), нисмо могли да уђемо у траг.⁶³ Према опису Востокова, у овом Типику су на л. 313'–314 дописани: помен Светог Арсенија (28. октобар), са почетком тропара осмог гласа из Данилове службе (затим недостаје лист или неколико листова), после чега на л. 314 следи крај кондака осмог гласа из Теодосијеве Службе Светом Сави.⁶⁴

Наредна руска редакција Јерусалимског устава (по Мансветову четврта редакција) у својим месецословима, поред све већег броја руских светих, садржи и помене српских светих. *Тверски типик* (ГИМ. Син. 331)⁶⁵ из 1438. године у свом месецословном делу садржи помене Светитеља Саве и Арсенија.⁶⁶ Како смо утврдили

одсуство јужнословенских светих у месецослову), Пентковски подвлачи да је ова рана руска редакција настала независно од јужнословенских редакција.

⁶² Овој редакцији припадају преписи: ГИМ. Син. 332 из 1441. године писан за Варлаамо-Хутински манастир, ГИМ. Син. 678 из XV века (наводно преписан са српског предлошка), вид. Горский-Невоструев, *Описание славянских рукописей*, 288–306; РГБ. ф. 304. I, № 239 из прве половине XV века, РГБ. ф. 304. I, № 240 из XV века из Тројице-Сергијеве Лавре, вид. Арсениј, *Описание славянских рукописей библиотеки Свято-Троицкой Сергиевой Лавры*, Рукописи бумажныя, Отдел VI: Богослужебныя книги (Москва: Императорское общество истории и древностей российских при МУ, 1878), 22–23; РГБ. ф. 310, № 114, XVI век из збирке Ундольског, вид. Вукол Михайлович Ундольский, *Славяно-русския рукописи В. М. Ундольского описанныя самым составителем и бывшим владельцем собрания* (Москва: Московский Публичный и Румянцевский музеи, 1870), 126–129.

⁶³ Према опису Востокова, вид. Александр Христофорович Востоков, *Описание русских и словенских рукописей румянцевскаго музея* (Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1842), 710–712, овај Јерусалимски типик *Око црквено* датован је у 1428. годину, има 314 листова и писан је за Савино-Сторожевски манастир. У збирци рукописа Румјанцевског музеја коме је припадао, налази се под бројем 445 (РГБ. ф. 178, № 445). Када је читав фонд музеја премештен у Руску државну библиотеку, рукопис је смештен у збирку Д. В. Пискарјова (РГБ. ф. 228), вид. *Описание рукописей музейного собрания* (фонд № 178), Т 1, №№ 1–3005 (Москва: ГБЛ, 1960), 1, у којој се до данас наводно налази под бројем 10 (РГБ. ф. 228, № 10). Међутим, у каталогу Државне библиотеке у Москви под овом сигнатуром налази се Јерусалимски устав из XVII века (1644) на 465 листова, а на два места написана је различита пређашња сигнатура (РГБ. ф. 178, № 444 и № 445). Да забуна буде већа, обе наведене пређашње сигнатуре записане су у опису још једног Јерусалимског устава (РГБ. ф. 228, № 9) с краја XVI века, писаног за саборни храм Благовештења Пресвете Богородице на 1054 листа. Према опису збирке Пискарјова, вид. Викторов, *Описание славяно-русских рукописей приобретенных московским Публичным и Румянцевским музеями в 1868 году, после Д. В. Пискарева* (Москва: Московский Публичный и Румянцевский музеи, 1871), 4, обичном оловком на маргини је дописано да стара сигнатура РГБ. ф. 178, № 445 одговара савременој сигнатури РГБ. ф. 228, № 9, док РГБ. ф. 178, № 444 одговара сигнатури РГБ. ф. 228, № 10. Када смо прегледали ове рукописе, утврдили смо да оба Типика садрже помене српских светих (вид. Прилог, Табела 2, бр. 210, 240), али се ни један не подудара са рукописом који је у опису дао Востоков.

⁶⁴ Према опису Востокова, л. 314 почиње стиховима „...ако идеа дерзновеніе ко христову молтвами си ѿт[ъ] всаки ны бѣдѣ спасан да зовеѣ ти радочисако ѿтче богомодрѣ” који припадају кондаку осмог гласа из Теодосијеве службе, вид. Востоков, *Описание русских и словенских рукописей румянцевскаго музея*, 711–712. Он подвлачи да су помени српских светих у овај месецослов дописани на језичкој редакцији словенског која има елементе српског правописа.

⁶⁵ Тверски типик (ГИМ. Син. 331) чува се у збирци Синодалне библиотеке у Руском државном музеју у Москви, вид. Горский-Невоструев, *Описание славянских рукописей*, 306–314; Прилог, Табела 2, бр. 160.

⁶⁶ Тверски типик у контексту помена српских светих први наводи Смирнов на основу описа Горског и Невострујева (вид. напомену бр. 66). Пошто му сам рукопис није био доступан, он понавља податке из описа и уноси их у своју табелу, вид. Смирнов, „Сербские святые в русских рукописях”, 173. Касније и

на основу анализе овог рукописа, на л. 106'–107, под 28. октобром, поред Светих мученика Терентија и Неониле и преподобног Стефана Саваита, налазимо и Светитеља Арсенија, архиепископа српског, с напоменом да му се служба пева када одлучи свештенослужитељ. Помен је дат са општим светитељским тропаром четвртог гласа, тропаром осмог гласа и кондаком другог гласа из Данилове службе, што одговара садржају који смо нашли у Кипријановом *Псалтиру*. Детаљна упутства за службу одсуствују, а поред имена светитеља стоје три црне тачке у полукругу (мали шестерични празник).⁶⁷ На л. 146–147 под 14. јануаром налазимо упутство о празнику Светих отаца убијених на Синају и у Раити, који се преноси на 13. јануар, будући да се на овај дан служи Оданије Богојављења. Иза упутстава за служење 14. јануара црвеним словима додато је да је тог дана помен Светог Саве, првог српског архиепископа и учитеља, с напоменом да ова се служба са бденијем служи када одлучи предстојатељ. На десној маргини стоје два знака: три црне тачке и црвени крст (средњи полијелејни празник).⁶⁸ Следе веома детаљна упутства за служење Бденија и Литургије са инципитима песама из Теодосијеве службе и њиховим поретком. Тропар трећег гласа и кондак осмог гласа из Теодосијеве службе исписани су у потпуности и налазе се на свом месту. Знаци у типичу и излагање богослужбеног поретка говоре о усвајању ова два култа у руској литургијској традицији, што није био случај са култом Светог Симеона Мироточивог, чији помен у овом месецослову одсуствује.

Од четврте редакције Јерусалимског типика у Кијевској, односно Московској митрополији, у руском месецослову устаљују се помени светитеља Саве и Арсенија са тропаром, кондаком и излагањем последовања, док се помен Светог Симеона са тропаром и кондаком појављује спорадично, без излагања последовања. Преглед раних руских редакција Јерусалимског типика (до краја XV века) и присуство српских светих у њиховом месецослову приказан је у следећој табели:

редакција	Година	Устав	присуство српских светих
прва	1372.	српски препис	Свети Симеон, Сава, Арсеније
друга	крај XIV в.	рани „Алексијев”	српски свети одсуствују
трећа	1401.	основни <i>Око црквено</i>	српски свети одсуствују
трећа*	1428.	локални <i>Око црквено</i>	Свети Сава и Арсеније
четврта	1438.	Тверски типик	Свети Сава и Арсеније

Из табеле јасно закључујемо да се помени српских светих устаљују и пре четврте руске редакције Јерусалимског типика, што указује на то да је постојала линија преписа који су настајали са јужнословенских предложака. Без претензија на решавање сложеног питања генезе руских редакција Типика, као и питања припадности појединачних рукописа комплекса богослужбених књига и њиховог слагања са одређеном редакцијом устава, која у руској литургијској науци још увек стоје

српски аутори који су се спорадично дотакли ове теме само понављају податак из табеле Смирнова, не обраћајући се директно самом рукопису, вид. Павловић, *Култови лица код Срба и Македонаца*, 69; Ђорђе Трифуновић, „Белешке о делима у Срљаку”, у *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић и др. (Београд: СКЗ, 1970), 294; Богдановић „Служба Светом Сави у руским минејима XV–XVII века”, 349; Стефановић „Свети Сава у црквеној музици”, 427. Чињеница да се нико осим састављача описа, Горског и Невострујева, није директно обратио рукописном извору у контексту српских светих, навела нас је да ми то учинимо.

⁶⁷ О знацима празника у Типичу вид. Лазар Мирковић, *Хеортологија или историјски развитак и богослужење празника Православне источне Цркве* (Београд: САС СПЦ, 1961), 10–14; Азбука веры, „Знаки Типикона”, <https://azbyka.ru/days/p-znaki-tipikona> (преузето 01. 09. 2021); Сергей Ванюков, *Знаки праздников* на Азбука веры, <https://azbyka.ru/days/p-znaki-prazdnikov> (преузето 01. 09. 2021).

⁶⁸ Два различита знака за празник Светог Саве могла су стајати на маргини у зависности од тога да ли се исти комбинује са Оданијем Богојављења или се самостално служи другог дана.

отворена⁶⁹ ми ћемо до краја поглавља реконструисати путеве ширења српских култова искључиво на основу пронађених извора.

Култови Светог Саве, Арсенија и Симеона у Московској митрополији у XV веку: помени у месецослову и улазак последовања у минеје

Руски псалтири са последовањем, као и свеци, који настају до почетка XVI века, представљају важне изворе када је реч о усвајању српских култова у руској богослужбеној пракси. Месецослов, који је чинио обавезан део ових богослужбених књига, био је заправо извод из синаксара Јерусалимског устава,⁷⁰ унесен у њих ради лакше употребе. На тај начин, месецослови ових богослужбених зборника значајно допуњавају синаксаре раних руских редакција Јерусалимског типика када је реч о присуству српских светих.

Помене српских светих пронашли смо у месецословима 11 руских псалтира са последовањем, по једном месецослову, свецима и богослужбеном зборнику, што укупно чини 14 рукописа из периода од почетка XV до почетка XVI века. У пет рукописа: РГБ. ф. 173. I, № 142; РГБ. ф. 304. I, № 309; Vat. Slav. 38; РГБ. ф. 304. I, № 314; РГБ. ф. 113, № 61)⁷¹ налазе се помени светитеља Саве, Арсенија и Симеона Мироточивог са тропарима и кондацима. У два рукописа: РГБ. ф. 304. I, № 336; РГБ. ф. 304. I, № 317⁷² налазе се помени светитеља Саве и Арсенија са тропарима и кондацима, с тим да се у првом од њих помиње и Свети Симеон без химнографије. У ГИМ. Син. 350 помињу се сва тројица светих, од тога само Свети Сава са тропаром и кондаком, док РГБ. ф. 304. I, № 642⁷³ садржи само помен Светог Саве са тропаром и кондаком. У ГИМ. Син. 713 налазимо тропар и кондак Светом Симеону, док се Свети Сава помиње на маргини; у ГИМ. Увар. 806 помињу се сва тројица светих без химнографије, у РГБ. ф. 304. I, № 363 помињу се Свети Симеон и Арсеније, у РГБ. ф. 304. I, № 46 помиње се само Свети Сава, док ГИМ. Син. 708⁷⁴ садржи само помен Светог Арсенија.

Овако шаролика ситуација у потпуности је очекивана, с обзиром на то да се током читавог XV века Московска митрополија налазила у периоду прихватања новог Типика, а самим тим и новог месецослова. Како смо видели у претходном одељку, помени српских светих појављују се у руским месецословима најраније 1401. године (Кипријанов *Псалтир с последовањем*), а најкасније 1438. године (*Тверски типик*). На питање да ли постоји још неки месецослов између ова два извора у коме се помињу српски свети, одговор нам је дао *Псалтир са последовањем* (РГБ. ф. 304. I, № 309) с почетка XV века из Тројице-Сергијеве Лавре. Његов месецослов у потпуности репродукује садржај Кипријановог *Псалтира*. На л. 207 под 28. октобром Свети Арсеније се помиње са инципитом општег светитељског тропара четвртог гласа, тропаром осмог гласа и кондаком другог гласа из Данилове службе. На л. 225–225' под 14. јануаром, помиње се Свети Сава са тропаром трећег гласа, инципитом тропара осмог гласа из Теодосијеве службе и кондаком осмог (уместо другог) гласа из Канона Светом Сави непознатог писца, уз упутство да се служба са бденијем врши када одлучи настојатељ. На л. 231–231' под 13. фебруаром помиње се Свети Симеон са тропаром трећег гласа из Теодосијеве службе и кондаком другог гласа из Савине Службе Светом

⁶⁹ Вид. Пентковский, „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”, 169.

⁷⁰ Вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 230.

⁷¹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 157, 158, 161, 165, 169.

⁷² Вид. Прилог, Табела 2, бр. 167, 168.

⁷³ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 162, 170.

⁷⁴ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 171, 164, 166, 172, 163.

Симеону. Овакво дословно поклапање показује да је преписивач користио Кипријанов *Псалтир* као предлошак, али и да је дотични месецослов извод из нама непознате ране руске редакције Јерусалимског типика која је настала између 1401. и 1438. године и која је садржала помене ове тројице српских светих.

Готово исти садржај проналазимо и у псалтирима са последовањем који настају после *Тверског типика*, крајем XV века: РГБ. ф. 304. I, № 314, РГБ. ф. 304. I, № 336 из Тројице-Сергијеве Лавре, ГИМ. Син. 350 из Москве и с краја XV и почетка XVI века: РГБ. ф. 113, № 61 из Јосифо-Волоцког манастира, а који садрже сва три помена са химнографијом. Међутим, помен Светог Саве у овим месецословима није увек исти, те примећујемо раздвајање три линије преписа.

Прву линију представља РГБ. ф. 304. I, № 336 у коме се помен Светог Саве налази се под 15. јануаром без икаквих напомена (л. 130'–131), са тропаром трећег гласа из Теодосијеве службе и кондаком осмог (уместо другог) гласа из Канона непознатог писца, што сврстава овај препис у исту групу са Кипријановим *Псалтиром* и РГБ. ф. 304. I, № 309. Друга линија издваја се у РГБ. ф. 113, № 61 у коме помен Светог Саве (14. јануар) на л. 304–304' поред тропара трећег гласа, инципита тропара осмог гласа и кондака осмог гласа из Теодосијеве службе, садржи и кондак осмог (уместо другог) гласа из Канона непознатог писца. Увођење кондака из Теодосијеве службе поред пређашњег кондака непознатог писца представља прелазни облик химнографије. Трећу линију представљају преписи Vat. Slav. 38, РГБ. ф. 304. I, № 314, РГБ. ф. 304. I, № 642, у којима се Свети Сава (14. јануар) помиње са тропаром трећег гласа и кондаком осмог гласа из Теодосијеве службе. Дакле, три различита предлошка формирају: линију која репродукује Кипријанов препис, линију која представља прелазни облик са увођењем Теодосијевог кондака и линију преписа који садрже искључиво Теодосијеву химнографију.

Преплитање химнографских састава из две различите службе можемо пратити и у случају Светог Симеона Мироточивог. У четири преписа⁷⁵ помен Светог Симеона (13. фебруар) пропраћен је тропаром трећег гласа из Теодосијеве службе и кондаком другог гласа из Савине службе, док у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 314, Vat. Slav. 38– и тропар и кондак припадају Теодосијевој служби. Овде видимо две линије које настају са два предлошка: једна укључује два последовања, док друга линија преписа садржи искључиво Теодосијеву службу. Помен Светог Арсенија (28. октобар) са химнографијом је најстабилнији, али такође видимо поделу извора на две линије: од седам рукописа, у три преписа⁷⁶ имамо инципит општег светитељског тропара, Данилов тропар и кондак, док у четири⁷⁷ имамо само Данилов тропар и кондак.

Када је реч о географском пореклу, највећи број преписа потиче из Тројице-Сергијеве Лавре, Москве и Јосифо-Волоцког манастира, али има и оних који су настали у удаљеним обитељима, попут *Псалтира са последовањем преподобног Зосиме Соловјецког* (ГИМ. Син. 708) који је преписан пре 1478. године у Соловјецком манастиру.⁷⁸ У његовом месецослову се од српских светих помиње само Свети Арсеније (28. октобар). Присуство једног српског светог у месецослову који је био у употреби у XV веку у најсевернијој православној обитељи, показује широку распрострањеност српских култова још у првој фази њиховог усвајања у Русији, али и правац њиховог кретања.

⁷⁵ РГБ. ф. 173. I, № 142; РГБ. ф. 304. I, № 309; РГБ. ф. 304. I, № 317; РГБ. ф. 113, № 61.

⁷⁶ РГБ. ф. 173. I, № 142; РГБ. ф. 304. I, № 309; РГБ. ф. 304. I, № 317.

⁷⁷ Vat. Slav. 38, РГБ. ф. 304. I, № 314, РГБ. ф. 304. I, № 336, РГБ. ф. 113, № 61.

⁷⁸ Горски и Невострујев га датирају у период пре 1478. године, будући да је припадао преподобном Зосими Соловјецком († 1478), вид. Горский-Невоструев, *Описание славянских рукописей*, 423–426.

Потпуно усвајање српских култова отпочиње уласком њихових служби у руске минеје и остале зборнике минејног типа. У руском богослужењу до краја XV века⁷⁹ још увек постоји Студитски устав са одговарајућим корпусом богослужбених књига, упоредо са већ формираним целокупним корпусом богослужбених књига по Јерусалимском уставу. Томе је умногоме допринела употреба хартије као главног материјала за писање, која је заменила скупи пергамент.⁸⁰ Службе српским светима почињу да улазе у састав руских минеја од почетка XV века, испрва на крају књиге, као допуна, да би већ у другој половини XV века ова последовања почела да се „померају“ на своје место.

Минеј за октобар РГБ. ф. 304. I, № 30⁸¹ датован у крај XIV, односно почетак XV века⁸² и писан на пергаменту уставним писмом, који смо пронашли у Основној збирци библиотеке Тројице-Сергијеве Лавре, представља *најстарију* руски рукопис (и једини руски рукопис писан уставним писмом) у коме се помиње неки српски свети. На л. 225 у заглављу службе под 28. октобром (иза помена Светих мученика Терентија и Неониле и преподобног Стефана Саваита) читамо:

Бъ т[от]ѣ д(ε)нѣ въ с[вѣ]т(ы)хъ ѿ[т]ца нашего арсениа. архип[и]с[ко]па сербьскаго. служба его писана на конецъ книгъ сихъ. иже поетса въ] сн д(ε)нѣ или въ] онѣ, тако волитъ предстатель.

У продужетку овог натписа наставља се комбинована служба светим мученицима Терентију и Неонили и преподобном Стефану Саваиту, иза које следи 29. октобар (комбинована служба Светој Анастасији Римљанки и Светом Авраамију Ростовском), 30. октобар (Служба светим мученицима Зиновију и Зиновiji), 31. октобар – комбинована служба светим апостолима Стахију и осталима, као и светом мученику Епимаху, која се прекида пред крај девете песме канона на л. 240', на коме се рукопис завршава. Дакле, у рукопису недостаје крај службе од 31. октобра, као и служба Светом Арсенију Српском (у продужетку), о којој се говори на л. 255 као о додатку на крају књиге. Чињеницом да су листови изгубљени, остали смо ускраћени за најстарији руски препис последовања српском светом у руским рукописима. Ипак, остао је запис у заглављу који јасно сведочи о постојању последовања, а самим тим и култа Светог Арсенија у Кијевској, односно Московској митрополији на међи XIV и XV века.

Смештање последовања на крај књиге, уместо на своје место (28. октобар) била је распрострањена пракса у руској рукописној традицији када је реч о новоусвојеном култу или култу који се налази у процесу усвајања.⁸³

Када је реч о припадности овог минеја некој од руских редакција Јерусалимског типика, судећи по веома раном датуму, пергаменту и уставном писму, ово је засигурно један од првих руских минеја састављених по овом уставу. Непрецизно датовање оставља отворено питање редакције типика,⁸⁴ али је сигурно да је она у свом

⁷⁹ Богослужбеним рукописима састављеним према раним руским редакцијама Јерусалимског типика (XV век), придружићемо и оне настале на међи XV и XVI века.

⁸⁰ Вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 190.

⁸¹ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 1. Овај рукопис се до наших радова никада није помињао у контексту српских светих у руским рукописима, вид. Рашковић, „Последовања српским светима у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века...”, 51; Ibid, „Свети Арсеније у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века”, 164–165.

⁸² У каталогу и у опису рукописа стоји: крај XIV или почетак XV века, што замагљује увид у тачно време настанка кодекса, вид. Арсениј, *Описание славянских рукописей библиотеки Свято-Троицкой Сергиевой Лавры*, Рукописи пергаментныя, Отдел V: Богослужбеныя книги, 39.

⁸³ Вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 215.

⁸⁴ Ако је преписан крајем XIV века, овај минеј може бити део корпуса богослужбених књига састављених по неком од српских преписа Јерусалимског типика, сродних са првом редакцијом (по Мансветову) или са неком раном руском локалном редакцијом која је поред руских, садржала и помене српских светих.

месеослову садржала помене српских светих. Таква редакција се временски не уклапа у постојеће класификације руских редакција Јерусалимског устава које смо навели у претходном одељку и доказује да ова тема још увек није довољно обрађена у литургичким студијама.

За нашу тему овај минеј има највећи значај, будући да поставља доњу временску границу уласка српских култова у руску богослужбену традицију. Ако смо, судећи по Кипријановом *Псалтиру*, закључили да се сеоба српских култова у Русију дешава пре 1401. године, када су они званично унети у руски месеослов, онда на основу минеја РГБ. ф. 304. I, № 30 из Тројице-Сергијеве Лавре можемо закључити да је најранији датум усвајања српских култова у руској богослужбеној традицији последња деценија XIV века, када су могле постојати ране руске локалне редакције Типика које су, поред руских, у месеослову садржале и помене српских светих.

До краја XV, односно почетка XVI века, у руској богослужбеној рукописној традицији постоји 19 минеја, укључујући и горе наведени, у којима смо пронашли помен и Данилову Службу Светом Арсенију и Теодосијеву Службу Светом Сави. У шест октобарских минеја: РГБ. ф. 304. I, № 30, РГБ. ф. 304. I, № 480, РНБ. Соф. 257, ГИМ. Чуд. 81, ГИМ. Син. 498, БАН. 16. 8. 24,⁸⁵ налазимо само помен Светог Арсенија у заглављу службе под 28. октобром без последовања, док се у ГИМ. Чуд. 85⁸⁶ он помиње само на маргини. У два минеја: РНБ. Соф. 190, РГБ. ф. 304. I, № 481⁸⁷ налазимо Данилову службу на крају књиге. Теодосијеву Службу Светом Сави под 14. јануаром налазимо у 10 минеја (осам јануарских и два празнична): РНБ. Соф. 290, РГБ. ф. 304. I, № 515, ГИМ. Син. 885, ГИМ. Увар. 743, ГИМ. Увар. 1131, БАН. 25. 1. 2, РГБ. ф. 152, № 55, РГБ. ф. 304. I, № 516, РГБ. ф. 310, № 93, РНБ. Погод. 521.⁸⁸ Којој од руских редакција Јерусалимског типика одговара сваки од ових минеја, не можемо поуздано да знамо, будући да ни један од њих нема прецизно датовање.⁸⁹

Када је реч о географском пореклу, највећи број наведених минеја преписан је у Москви, Тројице-Сергијевој Лаври, Чудовом манастиру и Новгороду Великом (црква Свете Софије), али има и оних који су припадали приватним колекцијама и чије порекло није могуће утврдити. У фебруарским минејима овог периода служба Светом Симеону Мироточивом одсуствује.

У последњој четвртини XV века појављује се први помен српских светих у руским неумским рукописима. Помен Светог Саве који се налази у месеослову стихирара РГБ. ф. 113, № 66⁹⁰ из Јосифо-Волоколамског манастира, поставио је доњу временску границу уласка српских светих у руске нотирание богослужбене рукописне књиге. На л. 124'–125 под 14. јануаром помиње се Свети Сава са упутством за слагање три канона (Богородичин канон шестог гласа и два канона светоме другог и осмог гласа

Ако је преписан почетком XV века могао је настати под утицајем Кипријановог *Псалтира* из 1401. године, мада месеослов руске редакције *Ока црквеног*, према коме су састављане богослужбене књиге у то време, није садржао помене српских светих (што опет не значи да их није могло бити у неком од преписа истог). Таква редакција Јерусалимског типика још није позната науци, што не значи да није постојао и да не постоји неоткривени препис Типика који је репрезентује.

⁸⁵ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 1, 4, 14, 16, 17, 18.

⁸⁶ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 15.

⁸⁷ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 2, 5.

⁸⁸ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19.

⁸⁹ У каталозима и описима ових минеја као датум је само уопштено наведен XV век, због чега не можемо поуздано да их повежемо са неком од руских редакција Јерусалимског типика. Уколико су настали пре 1438. године, седам минеја датованих у XV век могу припадати некој од ранијих руских редакција Јерусалимског типика (друга и трећа редакција по Мансветову), а уколико су састављени после 1438. године, можемо их повезати са *Тверским типиком* или неким сродним преписом (четврта редакција по Мансветову), као и остале минеје, датоване у другу половину и крај XV, односно почетак XVI века.

⁹⁰ Вид. Прилог, Табела 4, бр. 297.

из Теодосијеве службе) са инципитима ирмоса и катавасија. Присуство помена Светог Саве у месецослову неумског рукописа говори о његовом присуству у руској црквенопојачкој уметности, а самим тим и о потпуном усвајању његовог култа у Московској митрополији већ између седамдесетих и деведесетих година XV века.

Према реконструкцији коју смо дали на основу откривених извора, култови српских светих улазе у руски месецослов и mineје постепено,⁹¹ баш као што је и Јерусалимски типик, који је био њихов директан пут за Русију, постепено преузимао улогу регулатора руског богослужења у XV веку.

Експанзија српских култова у XVI и XVII веку. Усвајање култова Светог краља Милутина и кнеза Лазара у Московској митрополији. Значај манастирских средина

Судећи по броју рукописа, али и њиховом садржају, типологији и географској распрострањености, највећу заступљеност у руској богослужбеној традицији култови српских светих имали су у XVI веку, и то из три разлога:

§ историјске околности на које су утицали повољни политички фактори доприносе нарочитом ширењу култова светитеља Саве и Арсенија,

§ средином века у Московску митрополију доспевају култови Светог краља Милутина и Светог мученика кнеза Лазара,

§ почетком века руски преписи српских химнографских текстова добијају музички „слој” у виду руске неумске (знамене) нотације, чиме српски свети постају значајна тема у руском црквеном појању.

Историјске околности условљене државно-црквеном политиком и идеологијом последња три владара из династије Рјуриковича, руског великог кнеза Василија III (1505–1533), великог кнеза, а затим и цара Ивана IV (1533–1584), као и његовог сина цара Фјодора (1584–1598), који су имали претке међу српском аристократијом,⁹² значајно су допринеле ширењу култова српских светих не само у богослужбеној пракси посредством месецословних књига, већ и у књижевности,⁹³ зидном сликарству⁹⁴ и

⁹¹ Ово примећује и Архиепископ Сергије Спаски када је реч и о руским и о српским светима, вид. Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 215.

⁹² Јелена Драгаш Дејановић (1372–1450), унука деспота Дејана († 1358) и Теодоре Немањић († 1381) (ћерке Стефана Дечанског), а ћерка деспота Константина Драгаша (1355–1395), била је удата за византијског цара Манојла II Комнина (1350–1425). Из тог брака родио се Тома Палеолог (1409–1465), чија ћерка Софија (Зоја) Палеолог (1450–1503) постаје друга жена московског великог кнеза Ивана III Великог (1440–1505). Из тог брака рађа се Василије III (1479–1533), отац Ивана Грозног (1530–1584) и деда Фјодора Ивановича (1557–1589). Дакле, по мушкој линији српска деспотица Јелена Драгаш била је прабаба Василија III, а чукумбаба Ивана Грозног. С друге стране, Ана Јакшић († 1547), унука војводе Јакше († 1453) (војвода деспота Ђурђа Бранковића) и ћерка Стефана Јакшића († 1489), била је удата за кнеза Василија Љвовича Глинског (Слепог) († 1515). Из тог брака родила се Јелена Глинска (1508–1538) која постаје друга жена Василија III и мајка Ивана Грозног, односно бака Фјодора Ивановича. Дакле, по женској линији Ана Јакшић је била бака Ивана Грозног и прабаба Фјодора Ивановича. Из овог следи да је усвајање српских култова у Русији поред богослужбене и историјске имало и личну, психолошку и идентитетску димензију. Вид. Милован Витезовић, прир., *Свети Сава у Руском Царском летопису* (Београд: Завод за уџбенике, 2012), 15–21.

⁹³ Поред химнографских и хагиографских дела која су доспела у руску књижевну традицију, српски свети нашли су места и у монументалној илустрованој историји света, *Руском царском летопису* (Лицевой летописный свод) који је према указу Ивана Грозног писан од 1568–1576. године као историја од постања света до XVI века. У оквиру историје XIII века наша се повест о Немањићима (родослов српских краљева и првих архиепископа) и детаљно житије Светог Симеона и Светог Саве, вид. *Лицевой летописный свод XVI века. Русская летописная история*, книга 4 (1205–1216), перев. Е. И. Серебрякова и Корогодина М. В. (Москва: Актеон, 2014), 1–19, 31–72, 82–122. У оквиру историје XIV века, на

црквеном појању.⁹⁵ Московска велика кнежевина 1547. године прераста у војно-економски, територијално и политички моћно Руско царство, а Москва постаје духовни центар и заштитница поробљених православних Словена који су остали на рушевинама Византије.⁹⁶

Централизација на нивоу руске државе условила је централизацију на нивоу Цркве. Она је пре свега утицала на масовну канонизацију светих у оквиру помесних сабора 1547. и 1549. године који су одржани на заједничку иницијативу митрополита Макарија (1542–1563) и Ивана Грозног. Канонизација светих на Макаријевим саборима пре свега је представљала уздицање локалних руских светих на ниво општег култа,⁹⁷ али је укључила и поједине јужнословенске култове, који су на тај начин били интегрисани у сабор сверуских светих, што представља централизацију не само руских, већ и словенских култова под окриљем Московске митрополије.

У том смислу „канонизација” Светог Арсенија на другом Макаријевом сабору 1549. године у Москви⁹⁸ представља део централизације руског месецослова.

страницама летописа наша се и повест о кнезу Лазару и Косовском боју, вид. *Лицевой летописный свод XVI века. Русская летописная история*, книга 10 (1381–1392), трансл. Н. Ю. Бубнов и др., перев. Е. Н. Казакова и др. (Москва: Актеон, 2014), 292–301. Петковић констатује да је ово не само најстарији циклус представа о Косовском боју, већ и једини у минијатурном сликарству, вид. Сретен Петковић, „Иван Грозни и култ кнеза Лазара у Русији”, у *О кнезу Лазару*, ур. Иван Божић и Војислав Ђурић (Београд: Филозофски факултет, Крушевац: Народни музеј 1975), 314.

⁹⁴ На фрескама Архангелског храма Московског кремља (храм је живописан 1564–1565, живопис је обновљен 1652–1666) нашли су се ликови Светог Саве (у олтару и на североисточном стубу) и Светог Симеона и кнеза Лазара (на североисточном стубу), вид. Петковић, „Иван Грозни и култ кнеза Лазара у Русији”, 314; *Ibid.*, „Свети Сава Српски у старом руском, румунском и бугарском сликарству”, у: *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*, ур. Војислав Ђурић (Београд: САНУ, 1979): 357–380; Турилов, „Культурные связи Московской Руси и Сербии в XIV–XVI вв.”, у *Москва–Србија; Београд–Русија: документа и материјали*, Т. 1 (друштвене и политичке везе 16–18. век), ур. Светлана Долгова и др. (Београд: Архив Србије, Москва: Главное архивное управление города Москвы, 2013), 111.

⁹⁵ Вид. Рашковић, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој традицији XVI–XIX века*, 107–543.

⁹⁶ У овом периоду старац Филотеј Псковски први пут формулише богословско-политичку концепцију „Москва–Трећи Рим”, која је од стране велике већине историчара протумачена не као упозорење цару на пропаст државе коју су доживели први и други Рим, већ као величање Москве, вид. Светлана Романовна Долгова, Екатерина В. Иванова, „Русско-сербские православные связи XVI–начала XIX в.”, у *Москва–Србија; Београд–Русија: документа и материјали*, Т. 1 (друштвене и политичке везе 16–18. век), ур. Светлана Долгова и др. (Београд: Архив Србије, Москва: Главное архивное управление города, 2013), 15.

⁹⁷ Од 39 канонизованих светих на Макаријевим саборима, 23 је уздигнуто на ниво општег култа, док је осам добило локални култ, вид. Ювеналиј Поярков, „О канонизации святых в Русской Православной Церкви”, *Канонизация святых в XX веке* (Москва: Издательство Сретеньского монастыря, 1999), 49. Већина светих који су канонизовани на Макаријевим саборима имали су мошти, иконе, хагиографске, па чак и химнографске саставе који су постојали у литургијској пракси епархије, упор. Голубинский, *История канонизации святых в Русской Церкви*, 97; Андроник Трубачев, „Канонизация святых в Русской Православной Церкви”, *Православная энциклопедия Азбука веры*, 2019, <https://azbyka.ru/kanonizaciya-svyatux-v-russkoj-pravoslavnoj-cerkvi> (преузето 08.10.2021); Виктор Маркович Живов, *Святость. Краткий словарь агиографических терминов* (Москва: Гнозис, 1994), 39–40. Ткачев сматра да је основни циљ ових канонизација била не само потврда постојећих култова који су једноставно уздигнути на општи ниво, већ пре свега ревизија химнографско-хагиографских састава који су после сабора ушли у богослужбену праксу Московске митрополије, вид. Ткачев, „Канонизация”, *Канонизация святых на соборах 1547 и 1549 гг.*

⁹⁸ Будући да није сачуван ни један званични документ са другог Макаријевог сабора 1549. године, списак канонизованих светих, међу којима се налази и Свети Арсеније, реконструисан је на основу једног преписа Житија Светог Јоне, митрополита Московског који је настао у време Митрополита Макарија и у коме су набројани сви свети канонизовани на оба сабора, упор. Васильев, *История канонизации русских святых*, 186; Спасский, *Полный месяцеслов востока* Том I, 609; Василий Осипович Ключевский, *Древнерусские жития святых как исторический источник* (Москва: Типография Грачева, 1989), 225 (напомена 3, аутор чак и не помиње име Светог Арсенија, већ пише само „два српска света”, мислећи на Светог Арсенија и Јована Београдског мученика који је био Бугарин), 462; Спасский, *Русское*

Признавање другог српског архиепископа, чији се помен и последовање систематски налазе у руским месецословним књигама читав век и по пре тога, треба схватити искључиво као *политички*, а не литургијски и црквено-правни чин. Интегришући култове других словенских помесних православних Цркава, Московска митрополија интегрише и њихову рукописну традицију, у којој су се налазили химнографско-хагиографски прославни састави у част светих, који од тог времена постају део сабора сверуских светих.

Практичан резултат централизације култова, Митрополит Макарије фиксирао је у Великим Макаријевим чти-минејима (1529–1541) који настају у Великом Новгороду у оквиру припреме за саборе. Међу 1300 житија светих по месецослову⁹⁹ које је митрополит сакупио и прерадио, налазе се имена четворице српских светих. Свети Арсеније се помиње под 28. октобром (л. 847) без житија,¹⁰⁰ Свети Сава се помиње под 14. јануаром (л. 508) са Доментијановим житијем (л. 508’–580) и Похвалом Светом Симеону и Сави (л. 580–592),¹⁰¹ Свети Симеон се помиње под 13. фебруаром (л. 440) са кратким житијем,¹⁰² док под 9. мајем (л. 419) налазимо приповест о чудима светог великомученика српског цара Стефана чудотворца.¹⁰³ Иако се у приповести помиње да је српски цар сазидао многе манастире, што може указивати на краља Милутина, титула мученика недвосмислено указује да је овде реч о Стефану Дечанском, а не Стефану Милутину. Култови Светог краља Милутина и кнеза Лазара, како ћемо видети у наредним редовима, доспевају у Русију тек средином века, те из тог разлога не налазе своје место у Макаријевим чти-минејима који настају пре тога.

Период читавог XVI века обележиле су блиске везе српских манастира са Москвом.¹⁰⁴ Монаси из Хиландара, али и других манастира из окупираних српских земаља, долазили су на „челобитија” пред руске владаре који су их богато даривали и на тај начин материјално помагали Српску Цркву и народ у тешким временима туркократије. Управо захваљујући овим везама, број српских култова у Московској митрополији повећао се средином века.

Историјски моменат сеобе култова Светог краља Стефана Милутина и Светог мученика кнеза Лазара у Русију можемо сместити у 1550. годину, којом је датована посланица хиландарског игумана Пајсија од 28. јуна 1550. (7058) године, упућена руском цару Ивану Грозном.¹⁰⁵ У свом обраћању цару за помоћ Српској Цркви у доба

литургијско творчество, 21; Ткачев, „Канонизација”, *Канонизација свјатих на соборах 1547 и 1549 гг.* Међутим, не помињу сви руски црквени историчари Светог Арсенија у својству канонизованих на овом сабору, вид. Голубинский, *История канонизации свјатых в Русской Церкви*, 92–109.

⁹⁹ Вид. Ключевский, *Древнерусские жития свјатых как исторический источник*, 230.

¹⁰⁰ Вид. Иосиф Левитский, *Подробное оглавление Великих четъих миней всероссийскаго митрополита Макария, хранящихся в Московској Патриаршей (ныне Синодальной) библиотеке*, Т 1 (Москва: Синодальная типография, 1892), 119.

¹⁰¹ Вид. Ibid, 399–400. Ово нам говори о стапању култова Светог Саве и Симеона, о коме ће у наредном одељку бити речи детаљније.

¹⁰² Вид. Ibid, 477.

¹⁰³ Вид. Ibid, Т 2, 156.

¹⁰⁴ У московском Китај-граду основано је српско (хиландарско) подворје, вид. Мирослав Јовановић, *Срби и Руси 12–21. век (историја односа)* (Београд: НБС, 2012), 59–60. Српски манастири Хиландар, Милешева и Папраћа слали су своје монахе у Москву кроз читав XVI век, вид. Стеван М. Димитријевић, „Документа која се тичу односа између Српске Цркве и Русије у XVI веку”, *Споменик СКА XXXIX* (1903): 21–42; Исто су чинили и монаси манастира Студенице у XVII веку, вид. Петковић, „Манастир Студеница и Русија XVII и XVIII веку”, у *Осам векова Студенице*, ур. Еп. жички Стефан и др. (Београд: САС СПЦ, 1986), 231–240.

¹⁰⁵ Текст ове посланице је у оригиналу први пут објављен 1858. године, вид. Андрей Николаевич Муравѣв, *Сношения России с Востоком по делам церковным* (Санкт-Петербург: Типография Шоттделения, собст. Е. И. В. Канцелярии, 1858), 62–68. Превод на српски језик сачињен је 130 година касније, вид. Ђорђе Трифуновић, прир., *Српске посланице XVI века* (Крушевац: Багдала, 1988), 30–37. О

великих страдања под турском окупацијом, четворочлана делегација хиландарских монаха на челу са игуманом Пајсијем, која је у Москву стигла у августу 1550. године, бележи податак о даровима захвалности цару, међу којима су се нашли преписи служби Светом краљу Милутину и Светом кнезу Лазару, као и иконе са њиховим светим ликовима.¹⁰⁶ Посланица, која је сачувана до данас, има кључно значење за сеобу култова српских светих владара, краља Милутина и кнеза Лазара, јер означава моменат доспећа српских преписа обе службе у руску средину, у којој су убрзо после тога, судећи по изворима, оне почеле да се преписују.

Посебно важну улогу у распростирању култова српских светих путем умножавања преписа химнографије у њихову част имале су руске манастирске средине¹⁰⁷ које су, нарочито у периоду од XV–XVII века, биле најзначајнији књижевно-преписивачки центри, попут најпрестижнијих универзитета. Рукописни извори упућују нас на најзначајније руске светиње као што су Тројице-Сергијева Лавра, Кирило-Бјелозерски, Јосифо-Волоколамски, Чудов, Соловјецки и Антонијево-Сијски манастири, а такође и Успенски храм Московског Кремља и црква Свете Софије у Великом Новгороду.¹⁰⁸ Преписивачке радионице ових манастира и цркава имале су пресудну улогу у умножавању руских преписа српске химнографије и распростирању култова српских светих на изузетно великој територији која је обухватала данашњу Московску, Новгородску, Вологодску и Архангелску област и која има скоро дупло већу површину од целог Балканског полуострва. Уколико томе додамо и градске средине у којима рукописи настају (Москва, Велики Новгород, Твер, Нижњи Новгород, Киров), али и многе друге средине у којима настају рукописи који су припадали приватним колекцијама и којима географско порекло не можемо да утврдимо, та територија постаје далеко већа.

Култови српских светих у месецословима Типика и месецословним зборницима у XVI и XVII веку

Повољне историјске и црквене прилике утичу на ширење култова српских светих и њихово присуство у великом броју богослужбених месецословних књига, међутим, неуједначена предниконовска пракса условила је променљив садржај ових књига. Почев од четврте редакције Јерусалимског типика, српски свети постају део руског месецослова. Оваква слика директно се одражава на псалтире са последовањем, свеце и самосталне месецослове, али такође условљава и садржај у минејима.

овом догађају вид. Димитријевић, „Узајамне везе између Срба и Руса у прошлости”, *Црква календар Српске Православне патријаршије за преступну 1948. годину* (Београд: Свети Архијерејски Синод, 1948), 54.

¹⁰⁶ Вид. Муравјев, *Сношения России с Востоком по делам церковным*, 64; *Српске посланице XVI века*, 32.

¹⁰⁷ О руским манастирским библиотекама као најзначајнијим књигохранилиштима са руским богослужбеним рукописима у којима се помињу српски свети вид. Рашкович, „Чинопоследования сербским святым в рукописных собраниях русских обитателей – Троице-Сергиевой Лавры, Кирилло-Белозерского, Иосифо-Волоцкого и Соловецкого монастырей”, в *Загребинские чтения* 3–5. 10. 2017, ур. Жанна Левшина (Санкт-Петербург: РНБ, 2018), 379–395.

¹⁰⁸ Када говоримо о збирци рукописа библиотеке Цркве Свете Софије Новгородске, треба имати у виду да су 1775. године, на иницијативу Архиепископа Новгородског и Санкт-Петербуршког Гаврила у ову библиотеку пребачени рукописи и штампане књиге из десетина манастира Новгородске епархије (која се простирала на територији данашње Новгородске и Лењинградске области), међу којима су знаменити Валаамски, Хутински, Александро-Свирски и Кирило-Бјелозерски манастири, вид. Дмитрий Иванович Абрамович, *Описание рукописей Санкт-Петербургской Духовной академии. Софийская библиотека*, Вып. 1, (Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1905), IV–V.

У период од почетка XVI до средине XVII века датовано је 16 преписа Јерусалимског типика у којима налазимо помене српских светих. Помени Светог Арсенија (28. октобар), Саве (12/ 14. јануар) и Симеона (13. фебруар) присутни су у 10 преписа Типика: четири из XVI века: РГБ. ф. 178, № 3188, РГБ. ф. 37, № 343, РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 228, № 9,¹⁰⁹ шест из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 252, РГБ. ф. 304. I, № 249, РГБ. ф. 304. I, № 250, РГБ. ф. 299, № 228, РГБ. ф. 37, № 342, ГИМ. Син. 901,¹¹⁰ од којих се у последња два помиње и Свети кнез Лазар (15. јун). Помен светитеља Арсенија и Саве присутан је у пет преписа Типика: РГБ. ф. 304. I, № 243, Slavo 3, РГБ. ф. 228, № 11, РГБ. ф. 304. I, № 244 из XVI и РГБ. ф. 228, № 10¹¹¹ из XVII века, док се само Свети Сава помиње у РГБ. ф. 304. I, № 242¹¹² из XVI века.

Помен Светог Саве је најстабилнији, будући да се јавља у свих 16 преписа Јерусалимског типика, и то у 11 преписа¹¹³ под 14. јануаром, док се у пет преписа¹¹⁴ датум помера на 12. јануар у вези са Оданијем Богојављења. Само помен Светог Саве, без химнографије, налази се у три преписа Типика.¹¹⁵ Тропар и кондак из Теодосијеве службе са детаљним упутствима за последовање са бденијем налазимо у 10 преписа¹¹⁶ из XVI и XVII века, који настављају трећу линију преписа која се издвојила у XV веку. У РГБ. ф. 37, № 343 из XVI века налазимо тропар из Теодосијеве службе и кондак из Канона непознатог писца без упутстава за службу, што представља прву линију преписа која води порекло од Кипријановог *Псалтира*, док у РГБ. ф. 299, № 228 из XVII века налазимо Теодосијев тропар и кондак заједно са кондаком непознатог писца који се јавља на месту другог кондака (у осмом уместо у другом гласу), што представља другу линију преписа која се издвојила у XV веку. Типик РГБ. ф. 228, № 9 из XVI века има јединствен химнографски састав јер садржи Теодосијев тропар и три кондака, од којих је први Теодосијев, други из Канона непознатог писца (у осмом уместо у другом гласу), а трећи је незнатно измењен текст кондака Светом Арсенију са уметнутим именом Светог Саве који задржава други глас. Из анализе јасно следи да у XVI и XVII веку преовладава трећа линија преписа која укључује само химнографију из Теодосијеве службе са детаљним излагањем њеног поретка и напоменом да се врши бденије.

Ознаке црвеног крста (полијелејна служба) налазимо на маргини поред заглавља у шест преписа,¹¹⁷ ознаку круга и крста црвене боје (средњи празник са бденијем) налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 252, док три црвене тачке у полукругу (славословна служба) са напоменом да се врши бденије налазимо у РГБ. ф. 228, № 11. Напомена да се врши служба са бденијем без ознака налази се у заглављу преписа РГБ. ф. 304. I, № 250 и РГБ. ф. 304. I, № 249. Ознаке варирају у зависности од датума прослављања, те се виша категорија празника (средњи празник) односи на померен датум празновања, док се нижа категорија (мали празник) односи на комбиновање Светог Саве са Оданијем Богојављења. Интересантно је да се у типичу РГБ. ф. 37, № 342 из XVII века (л. 33')

¹⁰⁹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 179, 199, 200, 210.

¹¹⁰ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 221, 223, 224, 225, 232, 237.

¹¹¹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 181, 187, 206, 207, 240.

¹¹² Вид. Прилог, Табела 2, бр. 180.

¹¹³ РГБ. ф. 178, № 3188, РГБ. ф. 37, № 343, РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 228, № 9, РГБ. ф. 299, № 228, РГБ. ф. 37, № 342, ГИМ. Син. 901, РГБ. ф. 304. I, № 243, РГБ. ф. 304. I, № 244, РГБ. ф. 228, № 10, РГБ. ф. 304. I, № 242

¹¹⁴ Slavo 3, РГБ. ф. 228, № 11, РГБ. ф. 304. I, № 252, РГБ. ф. 304. I, № 249, РГБ. ф. 304. I, № 250.

¹¹⁵ Slavo 3, РГБ. ф. 37, № 342, ГИМ. Син. 901.

¹¹⁶ РГБ. ф. 178, № 3188, РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 304. I, № 243, РГБ. ф. 304. I, № 244, РГБ. ф. 228, № 10, РГБ. ф. 304. I, № 242, РГБ. ф. 228, № 11, РГБ. ф. 304. I, № 252, РГБ. ф. 304. I, № 249, РГБ. ф. 304. I, № 250.

¹¹⁷ РГБ. ф. 304. I, № 242, РГБ. ф. 304. I, № 243, РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 304. I, № 244, РГБ. ф. 299, № 228, РГБ. ф. 228, № 10.

Свети Сава помиње као архиепископ српски и учитељ бугарски: архієп(и)с(ко)па сервѣскаго и оучителя болгароу[ъ].

Помен Светог Арсенија (28. октобар) такође показује велику стабилност, будући да се јавља у 15 од 16 руских преписа Јерусалимског типика у XVI и XVII веку. Са општим светитељским тропаром четвртог гласа, тропаром осмог гласа и кондаком из Данилове службе јавља се у пет преписа,¹¹⁸ са тропаром и кондаком из Данилове службе налазимо га у три преписа,¹¹⁹ док се само у РГБ. ф. 228, № 11 налази помен са општим светитељским тропаром и Даниловим кондаком. Помен без химнографије налазимо у три преписа,¹²⁰ док помен са кратким упутствима за службу налазимо такође у три преписа.¹²¹

Црвени крст (средњи полијелејни празник) и напомену да се служба врши када одлучи предстојатељ налазимо у три преписа,¹²² само напомену да се служба врши када одлучи предстојатељ налазимо у РГБ. ф. 178, № 3188, само црвени крст у РГБ. ф. 299, № 228, а напомену „трзвон” у РГБ. ф. 304. I, № 250. Све ознаке и напомене указују на службу са бденијем која се врши опционо.

Помен Светог Симеона (13. фебруар) налазимо у 10 преписа из XVI и XVII века. Три преписа из XVI века¹²³ и РГБ. ф. 299, № 228 из XVII века садрже помен Светог Симеона са тропаром из Теодосијеве и кондаком из Савине службе, што представља прву линију преписа која води порекло од Кипријановог *Псалтира*. У РГБ. ф. 228, № 9 помен је дат са Теодосијевим тропаром и два кондака (први из Теодосијеве и други из Савине службе). У преосталих пет¹²⁴ преписа из XVII века налазимо само помен без химнографије.

Црни крст у заглављу налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 252, црвени крст и напомену да се служба врши када одлучи предстојатељ налазимо у РГБ. ф. 299, № 277, док се у типичу РГБ. ф. 37, № 342 (л. 39^в) налази још једна занимљивост: Свети Симеон се помиње као архиепископ српски.

Већина ових типика пореклом је из Москве и Тројице-Сергијеве Лавре, док мањини не можемо да утврдимо порекло. Анализирани типичи показују да након четврте руске редакције (*Тверски типик*), помени српских светитеља Саве и Арсенија стабилно присуствују у руском месецослову кроз читав XVI и XVII век. Помен Светог Симеона Мироточивог има нестабилан карактер у XVI, али се устаљује у првој половини XVII века, помен Светог кнеза Лазара јавља се само два пута у XVII веку, док помен Светог краља Милутина потпуно одсуствује.

Оваква ситуација у руским преписима Јерусалимског типика директно се одражава на месецослове псалтира са последовањем, светаца, каноника, Часослова, Апостола, Четворојеванђеља, и других богослужбених зборника овог типа који настају у XVI и XVII веку. Укупно смо пронашли 50 рукописа: 23 псалтира с последовањем, 11 светаца, шест месецослова, четири зборника, три часослова, по један каноник, Апостол и Четворојеванђеље у чијим се месецословима налазе помени српских светих. Будући да они представљају извод из синаксара Јерусалимског типика, разматраћемо их као наставак пређашњих рукописа.

¹¹⁸ РГБ. ф. 178, № 3188, РГБ. ф. 304. I, № 243, РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 304. I, № 244, РГБ. ф. 228, № 10.

¹¹⁹ РГБ. ф. 37, № 343, РГБ. ф. 228, № 9, РГБ. ф. 299, № 228.

¹²⁰ Slavo 3, РГБ. ф. 37, № 342, ГИМ. Син. 901.

¹²¹ РГБ. ф. 304. I, № 252, РГБ. ф. 304. I, № 249, РГБ. ф. 304. I, № 250.

¹²² РГБ. ф. 299, № 277, РГБ. ф. 228, № 11, РГБ. ф. 304. I, № 244.

¹²³ РГБ. ф. 178, № 3188, РГБ. ф. 37, № 343, РГБ. ф. 299, № 277.

¹²⁴ РГБ. ф. 304. I, № 252, РГБ. ф. 304. I, № 249, РГБ. ф. 304. I, № 250, РГБ. ф. 37, № 342, ГИМ. Син. 901.

Помени Светог Арсенија (28. октобар), Саве (12/ 14. јануар) и Симеона (13. фебруар) присутни су у 24 рукописа: из XVI века: у псалтирима РГБ. ф. 113, № 56. 1, РГБ. ф. 304. I, № 316, РГБ. ф. 304. I, № 319, РГБ. ф. 304. I, № 321, РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 326, РГБ. ф. 304. I, № 327, РГБ. ф. 304. I, № 328, РГБ. ф. 304. I, № 329, РГБ. ф. 304. I, № 335, РГБ. ф. 304. I, № 341; свецима РГБ. ф. 304. I, № 364, РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 7, № 26; часослову РГБ. ф. 113, № 84; зборнику РГБ. ф. 304. I, № 650;¹²⁵ из XVII века: у псалтирима РГБ. ф. 304. I, № 338, РГБ. ф. 304. I, № 340, РГБ. ф. 304. I, № 366, РГБ. ф. 304. I, № 501; свецима РГБ. ф. 299, № 60, РГБ. ф. 304. I, № 367; месецослову РГБ. ф. 272, № 273.¹²⁶ Помене Арсенија, Саве, Симеона и Лазара (15. јун) налазимо у два рукописа из XVII века: РГБ. ф. 272, № 431, ГИМ. Увар. 182,¹²⁷ док помен свих пет српских светих – Арсенија, Милутина (30. октобар), Саве, Симеона и Лазара – налазимо само у једном рукопису: РГБ. ф. 37, № 249¹²⁸, такође из XVII века.

Помен светитеља Арсенија и Саве налазимо у 11 рукописа: из XVI века: у псалтирима РГБ. ф. 173. I, № 137, РГБ. ф. 304. I, № 333; месецослову РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 133; из XVII века: у часословима ГИМ. Увар. 260, Slavo 32; месецословима РГАДА. ф. 181, оп. 5, № 435, РГБ. ф. 79, № 55, РГБ. ф. 272, № 430; свецима РГБ. ф. 37, № 164; канонику РНБ. Сол. 388/ 408 и зборнику РНБ. Сол. 380/ 400.¹²⁹ Помен Светог Саве и Симеона налазимо у четири рукописа: из XVI века: у Четворојевањелју Slavo 1; из XVII века: у псалтиру РГБ. ф. 304. I, № 337, свецима РГБ. ф. 299, № 68, ГИМ. Увар. 90.¹³⁰ Помен Светог Арсенија и Симеона налазимо такође у четири рукописа из XVI века: у псалтирима РГБ. ф. 304. I, № 315, ГИМ. Увар. 1098, РГБ. ф. 37, № 160 и зборнику РГБ. ф. 113, № 92.¹³¹ Само помен Светог Саве налазимо у три рукописа: у апостољу Slavo 48, свецима РГБ. ф. 7, № 27 из XVI века и зборнику РНБ. Сол. 363/ 383 из XVII века.¹³² Само помен Светог Арсенија налазимо у једном псалтиру – РГБ. ф. 113, № 57 из XVI века.¹³³

Помен Светог Саве присутан је у 45 рукописа (19 псалтира, 11 светаца, шест месецослова, три зборника, три часослова, по једном Канонику, Четворојевањелју и Апостољу) из XVI и XVII века. Услед померања датума у вези са Оданијем Богојављења, српски првојерарх налази се под 12. јануаром у свега два рукописа: РГБ. ф. 79, № 55, РГБ. ф. 272, № 431; под 13. јануаром – у РГБ. ф. 113, № 56.1, под 14. јануаром са напоменом да се служи 12. јануара у два рукописа: РГБ. ф. 37, № 164, Slavo 32, док у преосталих 40 рукописа датум остаје 14. јануар, уз константну напомену да се служба врши када одлучи предстојатељ, што још увек чини велику већину преписа у којима се датум није променио.

Помен Светог Саве без химнографије налазимо у 17 рукописа,¹³⁴ помен са упутствима за службу без химнографије налазимо у два рукописа: РГБ. ф. 272, № 430,

¹²⁵ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 173, 183, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 209, 213, 214; 185, 196, 197; 208; 204.

¹²⁶ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 217, 218, 219, 234; 226, 233; 244.

¹²⁷ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 231, 238.

¹²⁸ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 228.

¹²⁹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 198, 212; 205; 239, 243; 222, 229, 230; 236; 211; 342.

¹³⁰ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 184; 216, 227, 241.

¹³¹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 174, 182, 215; 188.

¹³² Вид. Прилог, Табела 2, бр. 178, 186, 235.

¹³³ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 175.

¹³⁴ РГБ. ф. 113, № 56.1, Slavo 48, Slavo 1, РГБ. ф. 304. I, № 650, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 133 (са житијем), РГБ. ф. 113, № 84, РГАДА. ф. 181, оп. 5, № 435, РГБ. ф. 299, № 60, РГБ. ф. 299, № 68 (са житијем), РГБ. ф. 37, № 249, РГБ. ф. 79, № 55, РГБ. ф. 272, № 431, ГИМ. Увар. 182, ГИМ. Увар. 260, ГИМ. Увар. 90, Slavo 32, РГБ. ф. 272, № 273.

РНБ. Сол. 380/ 400, док тропар из Теодосијеве службе са упутством за каноне налазимо такође у два рукописа: РНБ. Сол. 388/ 408, РНБ. Сол. 363/ 383.

Тропар из Теодосијеве службе и кондак из Канона непознатог писца без упутстава за службу налазимо у четири рукописа.¹³⁵ Исти састав са инципитом другог тропара налазимо у два рукописа: РГБ. ф. 304. I, № 319, РГБ. ф. 247, № 501, што укупно даје шест рукописа који представљају прву линију преписа чији је протограф Кипријанов *Псалтир*.

Теодосијев тропар, инципит другог тропара и кондак, заједно са кондаком непознатог писца који се јавља на месту другог кондака, налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 364 (Кондак непознатог писца је у првом уместо у другом гласу). Исти састав са кондацима у инверзији налазимо у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 327, док исти састав са кондацима у инверзији без инципита другог тропара налазимо у четири преписа,¹³⁶ што даје укупно седам рукописа који настављају другу линију преписа која се издвојила у XV веку.

Тропар и кондак из Теодосијеве службе са детаљним упутствима за службу са бденијем налазимо у три рукописа,¹³⁷ исту химнографију без упутстава за службу налазимо у осам рукописа,¹³⁸ што заједно даје 11 рукописа који настављају трећу линију преписа која се издвојила у XV веку и постала доминантна не само у типцима, већ и у псалтирима, свецима и другим месецословним зборницима кроз читав XVI и XVII век, чинећи избор искључиво у корист Теодосијеве химнографије.

Када је реч о ознакама на маргини поред заглавља, ситуација је веома шаролика. Црвени крст на маргини (средњи полијелејни празник) налазимо у три преписа,¹³⁹ крст у полукругу црвене боје (средњи празник са бденијем) налази се у РГБ. ф. 304. I, № 364, крст у кругу (велики празник са бденијем) уз напомену да се бденије врши када одлучи предстојатељ налазимо у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 327, док крст у кругу без икакве напомене налазимо такође у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 337, РГБ. ф. 37, № 249. Три црвене тачке (мали славословни празник) налазимо у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 272, № 430, само напомену да се бденије врши када одлучи предстојатељ без ознака налазимо у четири преписа,¹⁴⁰ док напомену о вршењу бденија уз позивање на Маркове главе при комбиновању са Оданијем Богојављења налазимо у РГБ. ф. 173. I, № 137. Напомену да се служба врши како је указано у минеју, као и другим великим светитељима налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 321. Иако хијерархијски представљају различите категорије празника и очигледно варирају чак и у оквиру истог манастира, ове ознаке, као и код Типика, указују на средњи/ велики празник у случају померања, односно мали празник у случају комбиновања са Оданијем Богојављења.

Помен Светог Арсенија (28. октобар) јавља се у 42 рукописа (22 псалтира, осам светаца, пет месецослова, три зборника, три часослова и једном канонику) из XVI и XVII века. Помен без химнографије налазимо у 13 преписа,¹⁴¹ док помен са кратким

¹³⁵ РГБ. ф. 304. I, № 316, РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 7, № 26, РГБ. ф. 304. I, № 340.

¹³⁶ РГБ. ф. 304. I, № 328, РГБ. ф. 304. I, № 329, РГБ. ф. 304. I, № 366, РГБ. ф. 304. I, № 367 (тропар је у другом уместо у трећем гласу).

¹³⁷ РГБ. ф. 7, № 27, РГБ. ф. 304. I, № 321, РГБ. ф. 173. I, № 137.

¹³⁸ РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 326, РГБ. ф. 304. I, № 333, РГБ. ф. 304. I, № 335, РГБ. ф. 304. I, № 341, РГБ. ф. 304. I, № 337, РГБ. ф. 304. I, № 338, РГБ. ф. 37, № 164.

¹³⁹ РГБ. ф. 7, № 26, РГБ. ф. 113, № 84 (уз напомену да се служба врши када одлучи предстојатељ), РГБ. ф. 79, № 55.

¹⁴⁰ РГБ. ф. 304. I, № 328, РГБ. ф. 304. I, № 329, РГБ. ф. 304. I, № 335, РГБ. ф. 304. I, № 367.

¹⁴¹ ГИМ. Увар. 1098 (податак из описа), РГБ. ф. 304. I, № 650, РГБ. ф. 113, № 84, РГАДА. ф. 181, оп. 5, № 435, РГБ. ф. 299, № 60, РГБ. ф. 37, № 249, РГБ. ф. 79, № 55, РГБ. ф. 272, № 431 (заглавље црвеним словима), ГИМ. Увар. 182, ГИМ. Увар. 260, РНБ. Сол. 380/ 400, Slavo 32, РГБ. ф. 272, № 273.

упутствима за службу без химнографије налазимо само у РГБ. ф. 272, № 430. Тропар и кондак из Данилове службе налазимо у 25 преписа,¹⁴² иста химнографија са упутствима за службу налази се у два преписа: РГБ. ф. 173. I, № 137, РГБ. ф. 37, № 164, док се само тропар из Данилове службе налази у РГБ. ф. 304. I, № 321. Овакво стање нам показује да се у XVI и XVII веку из помена Светог Арсенија изгубио општи светитељски тропар у корист химнографије искључиво из Данилове службе.

Када су у питању ознаке, црвени крст (средњи полијелејни празник) налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 329; три црвене тачке (мали славословни празник) налазимо у три рукописа.¹⁴³ Напомена у заглављу да се врши бденије кад одлучи предстојатељ налази се у два рукописа: РГБ. ф. 173. I, № 137, РГБ. ф. 37, № 164. У 21 препису нема никаквих назнака, међутим, укрштање тропара Светог Арсенија, Петке и Стефана Саваита указују на комбиновани тип службе,¹⁴⁴ док у другим преписима без напомена и ознака, помен Светог Арсенија са тропаром и кондаком стоји издвојено. Све ове ознаке и напомене говоре о неуједначеној пракси у којој је Свети Арсеније могао бити и мали и средњи празник, у зависности од средине у којој се прослављао.

Помен Светог Симеона Мироточивог (13. фебруар) јавља се у 36 рукописа (20 псалтира, девет светаца, три месецослова, два зборника, једном часослову и једном четворојеванђељу) из XVI и XVII века. Помен без химнографије налазимо у 15 преписа,¹⁴⁵ само Теодосијев тропар (који је назван кондаком) налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 321, док само Савин кондак налазимо у РГБ. ф. 113, № 56. 1. Теодосијев тропар и кондак из Савине службе налазимо у 15 преписа,¹⁴⁶ што представља прву линију преписа која води порекло од Кипријановог *Псалтира* и апсолутно доминирау XVI и XVII веку. Теодосијев тропар и два кондака (први из Савине и други из Теодосијеве службе) налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 366, док инципит тропара и Савиног кондака са Теодосијевим кондаком налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 367. Тропар и кондак из Теодосијеве службе налазимо у два рукописа: РГБ. ф. 7, № 26, РГБ. ф. 304. I, № 340, док инципит тропара и кондак из Теодосијеве службе налазимо у РГБ. ф. 304. I, № 328. У месецослову *Светаца* ГИМ. Увар. 182 Свети Симеон је назван архиепископом српским.

Од ознака на маргини налазимо само четирицрвене тачке у РГБ. ф. 304. I, № 337. Укрштање химнографије са Светим Мартинијаном присутно је у свим преписима у којима је присутна химнографија у част Светог Симеона. У заглављу два преписа: РГБ.

¹⁴² РГБ. ф. 113, № 56.1, РГБ. ф. 304. I, № 315, РГБ. ф. 113, № 57, РГБ. ф. 304. I, № 316, РГБ. ф. 304. I, № 364, РГБ. ф. 113, № 92, РГБ. ф. 304. I, № 319, РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 326, РГБ. ф. 304. I, № 327, РГБ. ф. 304. I, № 328, РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 7, № 26, РГБ. ф. 304. I, № 329, РНБ. Сол. 388/408, РГБ. ф. 304. I, № 333, РГБ. ф. 304. I, № 335, РГБ. ф. 304. I, № 341, РГБ. ф. 37, № 160, РГБ. ф. 304. I, № 338, РГБ. ф. 304. I, № 340, РГБ. ф. 304. I, № 366, РГБ. ф. 304. I, № 367, РГБ. ф. 247, № 501.

¹⁴³ РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 272, № 430.

¹⁴⁴ Вид. РГБ. ф. 113, № 56.1, РГБ. ф. 304. I, № 315, РГБ. ф. 304. I, № 316, РГБ. ф. 304. I, № 364, РГБ. ф. 113, № 92, РГБ. ф. 304. I, № 321, РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 326, РГБ. ф. 304. I, № 327, РГБ. ф. 304. I, № 328 (заглавље црвеним словима), РГБ. ф. 304. I, № 365, РГБ. ф. 304. I, № 333, РГБ. ф. 304. I, № 335 (заглавље црвеним словима), РГБ. ф. 304. I, № 341, РГБ. ф. 37, № 160, РГБ. ф. 304. I, № 338, РГБ. ф. 304. I, № 340, РГБ. ф. 304. I, № 366, РГБ. ф. 304. I, № 367.

¹⁴⁵ ГИМ. Увар. 1098 (податак из описа), Slavo 1, РГБ. ф. 113, № 92, РГБ. ф. 304. I, № 650, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 133 (са житијем), РГБ. ф. 113, № 84, РГБ. ф. 304. I, № 337, РГБ. ф. 304. I, № 338, РГБ. ф. 299, № 60, РГБ. ф. 299, № 68, РГБ. ф. 37, № 249, РГБ. ф. 272, № 431, ГИМ. Увар. 182, ГИМ. Увар. 90, РГБ. ф. 272, № 273.

¹⁴⁶ РГБ. ф. 304. I, № 315 (тропару је додељен први уместо трећи, а кондаку шести уместо други глас), РГБ. ф. 304. I, № 316, РГБ. ф. 304. I, № 364, РГБ. ф. 304. I, № 319, РГБ. ф. 304. I, № 323, РГБ. ф. 304. I, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 326, РГБ. ф. 304. I, № 327, РГБ. ф. 304. I, № 365 (тропару је додељен четврти уместо трећег гласа), РГБ. ф. 304. I, № 329, РГБ. ф. 304. I, № 335, РГБ. ф. 304. I, № 341, РГБ. ф. 37, № 160, РГБ. ф. 247, № 501.

ф. 304. I, № 328, РГБ. ф. 304. I, № 367, Свети Симеон помиње се као архиепископ српски.

Помен Светог кнеза Лазара (15. јун) налазимо у три рукописа¹⁴⁷ из XVII века. У сва три рукописа Лазар се именује као велики кнез, а помени нису пропраћени химнографијом или било каквим упутствима или ознакама. Помен Светог краља Милутина (30. октобар) налази се само у РГБ. ф. 37, № 249, без химнографије. То је јединствени помен Светог краља који се помиње као мученик Стефан, цар српски, што указује на потенцијалну забуну, да је писар имао у виду Светог Стефана Дечанског (11. новембар), чији му је култ био познат у крајњем случају из Макаријевих чти-минеја.¹⁴⁸

Већина анализираних књига преписана је у Москви, Тројице-Сергијевој Лаври, Јосифо-Волоколамском и Соловјецком манастиру, док мањини не можемо да утврдимо порекло. Као и у случају типика, помени Светог Саве и Арсенија, а у већој мери и Симеона, били су стабилан део руских месецословних књига у XVI и XVII веку. Свети Сава задржава стабилан статус празника са бденијем, датум почиње да се помера са 14. јануара, а химнографски садржај се све више удаљава од Кипријановог *Псалтира* и иде ка излагању искључиво Теодосијевој службе. Сличан процес учојавамо и у случају Светог Арсенија, чија химнографија укључује тропар и кондак из Данилове службе, одбацујући општи светитељски тропар који је био присутан у Кипријановом *Псалтиру*. Категорија празника је нестабилна и варира у зависности од средине, мада укрштање тропара и кондака са другим светима који се прослављају тог дана, указује на службу комбинованог типа. Свети Симеон је у овом периоду још увек веома присутан у месецослову, мада ништа не указује на само последовање, његов поредак или категорију. Доминира химнографија која наставља линију Кипријановог псалтира. Свети краљ Милутин и кнез Лазар помињу се ретко у XVII веку, искључиво у свецима и месецослову, без химнографије, без указивања на последовање, његов поредак и категорију.

Помени српских светитеља у руским служабницима XVI и XVII века

Помени српских светих које смо пронашли у пет руских служабника и једном требнику из XVI и XVII века указују на посебно поштовање ових култова у руској богослужбеној традицији. У месецословима служабника РГБ. ф. 113, № 37, РГБ. ф. 113, № 32¹⁴⁹ из XVI века налазе се помени Светог Арсенија, Саве и Симеона, док се у месецословима служабника РГБ. ф. 37, № 161 из XVI века и РГБ. ф. 304. I, № 220¹⁵⁰ с почетка XVII века – налазе помени само Светог Саве и Симеона. Нарочит значај имају Требник ГИМ. Син. 310 и Служабник ГИМ. Син. 602¹⁵¹ са почетка XVI века, у којима се Свети Сава помиње на проскомидији Литургије Светог Јована Златоустог.

У Требнику (Служабнику са требником) ГИМ. Син. 310 на л. 216 Свети Сава се помиње на проскомидији Литургије Светог Јована Златоустог са руским светима, док се у Служабнику ГИМ. Син. 602 на л. 13', на проскомидији исте Литургије, помиње са општехришћанским светима, испред руских светих. Овако велика част која је указана Светом Сави у служабницима који су се користили на богослужењу у Москви, као центру Митрополије у првој половини XVI века, говори о потпуном усвајању култа Светог Саве, али и његовом посебном статусу у Московској митрополији који је био уздигнут на ниво руског, односно општехришћанског великог светитеља.

¹⁴⁷ РГБ. ф. 37, № 249, РГБ. ф. 272, № 431, ГИМ. Увар. 182.

¹⁴⁸ Вид. напомену бр. 104.

¹⁴⁹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 201, 202.

¹⁵⁰ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 203, 220.

¹⁵¹ Вид. Прилог, Табела 2, бр. 176, 177.

Преостала три служабника доносе помене српских светих само у месецослову. У Служабнику РГБ. ф. 113, № 32 нарочито је занимљив помен Светог Арсенија (28. октобар) у коме се другом српском архиепископу приписује превођење и увођење Јерусалимског типика у Цркву. На л. 196' читамо:

В[ъ] тѡи ж[є] д(є)нѣ и ж[є] вѣ с(ва)тѣх[ъ] ѡтца н(а)шего арсенїа архїеп(и)с(ко)па сербьскаго иже превел[ъ] греческѣю грамоту на руск[ю] и оутверди грамоту.

Писар је овде по свој прилици имао у виду десетог архиепископа српског Никодима (1317–1326) који је превео са грчког језика Јерусалимски типик и увео га званично у Српску архиепископију 1318. године. Међутим, начин на који је написана напомена, у којој стоји да је архиепископ српски превео типик на *руски* језик и установио га, показује нам до које мере су српски свети били интегрисани у руску богослужбену праксу. У истом Служабнику налазе се и помени Светог Саве (12. јануар), са кратким упутствима за службу, и Светог Симеона (13. фебруар). У Служабнику РГБ. ф. 113, № 37 налазимо иста три помена: Светог Арсенија, Саве (14. јануар, са црвеним крстом) и Светог Симеона. Сва три заглавља писана су црвеним мастилом. Служабници РГБ. ф. 113, № 161 и РГБ. ф. 304. I, № 220 садрже само помене Светог Саве (12. јануар) и Светог Симеона.

Последовања српским светима у руским минејима XVI и XVII века

Састав руских редакција Јерусалимског типика, месецослова псалтира, светаца, служабника и свих осталих анализираних књига пресудно је утицао на присуство и састав служби петорици српских светих у руским минејима које настају од почетка XVI до краја XVII века. Из овог периода пронашли смо укупно 136 празничних, месечних (октобарских и јануарских) минеја и осталих зборника минејног типа који садрже Теодосијеву Службу Светом Сави, Службу Светом Арсенију Данила Пећког, Службу Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службу Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина.

Теодосијеву Службу Светом Сави налазимо у 54 службена месечна јануарска¹⁵² минеја: из XVI века: ГИМ. Син. 185, РГБ. ф. 304. I, № 518, РНБ. Соф. 291, РНБ. Соф. 296, РНБ. Погод. 522, ГИМ. Син. 504, ГИМ. Син. 505, РГБ. ф. 178, № 4097, РГБ. ф. 98, № 329, БАН. 33. 17. 18, РНБ. Соф. 299, РГБ. ф. 354, № 30, ГИМ. Чуд. 105, ГИМ. Чуд. 106, РНБ. Кир.-Бел. 344/ 601, РГБ. ф. 247, № 304, РНБ. Соф. 293, РНБ. Соф. 294, РНБ. Соф. 298, РГБ. ф. 178, № 1825, ГИМ. Чуд. 107, РГБ. ф. 247, № 323, РГБ. ф. 37, № 167, РГБ. ф. 199, № 516, РГБ. ф. 272, № 249, НОНБ. ф. 1, оп. 2, ед. хр. 29, РНБ. Q. I.–549, РНБ. F. I.–154, ГИМ. Увар. 1076, ГИМ. Увар. 1085, ГИМ. Увар. 1122, РНБ. Кир.-Бел. 308/ 565, РНБ. Кир.-Бел. 310/ 567, РНБ. Кир.-Бел. 350/ 607, РНБ. Соф. 230, БАН. 25. 1. 1, РНБ. Погод. 524, РГБ. ф. 354, № 34, РГБ. ф. 113, № 43, БАН. 33. 8. 5, РГБ. ф. 304. I, № 520; с краја XVI и почетка XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 301/ 558; из XVII века: БАН. Арх. С. 63, РГБ. ф. 178, № 10245, РНБ. Сол. 538/ 557, РГБ. ф. 98, № 363, РНБ. O. I.–492, БАН. 32. 9. 13, РНБ. Тит. 2467, РГБ. ф. 304. I, № 522, РГБ. ф. 178, № 8429, РГБ. ф. 209, № 183, РГАДА. ф. 181, оп. 11, № 1035, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237;¹⁵³ у осам богослужбених зборника: из XVI века: РНБ. Соф. 225, БАН. 25. 7. 4, РНБ. Соф. 409, РГБ. ф. 242, № 36

¹⁵² У јануарске минеје смо сврстали и оне за два или три месеца (јануар-фебруар и сл.), ради прегледности.

¹⁵³ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 21, 23, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 50, 51, 52, 54, 55, 58, 77, 80, 81, 83, 84, 85, 93, 94, 95, 102, 103, 104, 109, 113, 114, 115, 118, 119, 125; 126; 131, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 145, 147, 149, 150, 155.

(новим чудотворцима), РНБ. Погод. 573; с краја XVI и почетка XVII века: РГБ. ф. 178, № 1826, из XVII века: ГИМ. Увар. 682, РНБ. Погод. 777;¹⁵⁴ у 10 празничних минеја: из XVI века: РНБ. Погод. 444, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 56, РГБ. ф. 37, № 181, РГБ. ф. 37, № 331, БАН. 33. 8. 9, ГИМ. Увар. 707, РГБ. ф. 310, № 101, РГБ. ф. 218, № 597, РНБ. Погод. 441, из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 793/ 1050.¹⁵⁵

Данилову Службу Светом Арсенију налазимо у 14 службених октобарских месечних минеја: из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 482, ГИМ. Успен. 34/ 1119, НБС. Ник. 36, РГБ. ф. 98, № 555, РГБ. ф. 98, № 638, ГИМ. Чуд. 87, РГБ. ф. 37, № 185, РГБ. ф. 242, № 20, РГБ. ф. 113, № 40, XVI и почетка XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 489, РГБ. ф. 304. I, № 490, из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 491, ПБ 119, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234;¹⁵⁶ три богослужбена зборника из XVI века: ГИМ. Увар 184, ГИМ. Син. 891, РГБ. ф. 256, № 397; четири празнична минеја: из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 604, НОНБ. ф. 1, оп. 2, ед. хр. 15 (новим чудотворцима), из XVII века: РГБ. ф. 218, № 408, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525.¹⁵⁷ Само помен Светог Арсенија налазимо у месецослову 22 октобарска минеја: из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 483, ГИМ. Чуд. 82, РНБ. Соф. 214, РНБ. Соф. 261, РГБ. ф. 304. I, № 484, ГИМ. Чуд. 86, РНБ. Соф. 215, РГБ. ф. 304. I, № 486, РГБ. ф. 304. I, № 468, РГБ. ф. 304. I, № 469, РНБ. Погод. 504, РГБ. ф. 178, № 1820, РГБ. ф. 304. I, № 485, РГБ. ф. 304. I, № 488, РГБ. ф. 98, № 628, РНБ. F. I.–149, РНБ. F. I.–150, РНБ. Q. I.–139, БАН. 33. 2. 6, ГИМ. Увар. 710, из XVII века: РНБ. Соф. 265; с краја XVII и почетка XVIII века: БАН. 12. 4. 4; и једном богослужбеном зборнику РГБ. ф. 199, № 506¹⁵⁸ из XVI века.

Теодосијеву Службу Светом Сави и Данилову Службу Светом Арсенију налазимо у 18 празничних минеја (зборника служби): из XVI века: БАН. 33. 8. 6, РНБ. Погод. 442, РГБ. ф. 247, № 675, ГИМ. Син. 311, ГИМ. Син. 317, ГИМ. Син. 677, БАН. Арх. Д. 80, БАН. Арх. Д. 159, РГБ. ф. 304. I, № 620, РГБ. ф. 304. I, № 621, РГБ. ф. 304. I, № 623, РНБ. Соф. 421 (новим чудотворцима), РГБ. ф. 299, № 265, РНБ. Соф. 420, РНБ. Погод. 445, из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 626, РГБ. ф. 209, № 162, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1538.¹⁵⁹

Службу Светом Арсенију Данила Пећког и Службу Светом краљу Милутину Данила Бањског налазимо у *Празничном минеју* РГБ. ф. 247, № 829¹⁶⁰ с краја XVI и почетка XVII века, док Службу Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службу Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина налазимо у *Зборнику служби словенским светима* РНБ. Погод. 572¹⁶¹ из XVII века.

Служба Светом Симеону Мироточивом у руским фебруарским минејама одсуствује, иако смо у типичу РГБ. ф. 299, № 277 пронашли упутства за ово последовање. Међутим у *Минеју за фебруар* РНБ. Соф. 306¹⁶² из средине XVI века л. 87 на доњој маргини под 13. фебруаром налазимо дописан помен Светог Симеона, као новог српског чудотворца, што је баш у то време била формулација за новоканонизоване свете на Макаријевим саборима.¹⁶³ Још један помен са кратким житијем налазимо у месецослову *Зборника служби* ГИМ. Увар. 184 на л. 197’.

¹⁵⁴ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 38, 47, 110, 120, 124; 134, 143.

¹⁵⁵ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 60, 76, 78, 79, 86, 91, 105, 116, 122; 139.

¹⁵⁶ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 20, 31, 56, 63, 75, 96, 107, 108, 117; 129, 130; 144, 153, 154.

¹⁵⁷ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 32, 90, 106; 74, 82, 132, 151.

¹⁵⁸ Прилог, Табела 1, бр. 22, 24, 25, 26, 30, 45, 48, 57, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 92; 133; 156; 49.

¹⁵⁹ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 41, 59, 65, 87, 88, 89, 97, 98, 99, 100, 101, 111, 112, 121, 123; 146, 148, 152.

¹⁶⁰ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 128.

¹⁶¹ Вид. Прилог, Табела 1, бр. 142.

¹⁶² Вид. Прилог, Табела 1, бр. 53.

¹⁶³ Вид. Голубинский, *История канонизации в Русской Церкви*, 94.

Присуство помена Светог Симеона са тропаром и кондацима у руским типичима, псалтирима, месецословима и свецима, а одсуство његовог последовања у минејима, једино је могуће објаснити стапањем култова Светог Саве и Симеона на раној етапи њиховог усвајања у Московској митрополији. Најсликовитији пример овог стапања налазимо у *Минеју за јануар*, РГБ. ф. 247, № 304, из 1540. године, у коме су на л. 184 у заглављу службе Светом Сави под 12. јануаром поменути обојица светих: МЕСАЦА ТОГО КЪ ЪИ ДЕНЬ ИЖЕ ВО СВАТЫХЪ ѿ[Т]ЦА НАШЕГО САВВЫ ПЕРВОГО АРХИЕПИСКОПА И ОУЧИТЕЛѦ СЕРБЬСКОГО И СЕМИОНА ЦИРОТОЦѦ.

Прави разлог стапања култова Светог Симеона и Саве у руској средини налазимо у Теодосијевој химнографији.¹⁶⁴ У Служби Светом Сави Теодосије се неретко молитвено обраћа у множини и Сави и Симеону, што видимо у трећој стихирини на Литији, славнику на стиховње Великог вечерњег; сједалну по трећој песми канона, првом, другом и петом тропару четврте, другом и петом тропару пете, петом тропару осме, другом, четвртом и петом тропару девете песме другог канона осмог гласа и другом свјетилну (који чак и носи поднаслов *ѿѡма*) на Јутрењу. На овај начин Теодосије поетски ствара синтезу култова свештене двојице, оца и сина, заступника српске државе и Цркве, у складу са духовно-идеолошким тенденцијама у доба краља Милутина, када је ово химнографско дело настало.¹⁶⁵ Руска богослужбена средина у Теодосијевом последовању препознаје ову тенденцију, дајући предност култу Светог Саве на рачун Светог Симеона, чији помен задржава у календару до XVIII века.

Упутства која по негде налазимо у заглављима Данилове Службе Светом Арсенију и Теодосијеве Службе Светом Сави, као и ознаке на маргинама, употпуњују слику коју нам дају типичи и остали месецословни зборници. Када је реч о Служби Светом Арсенију, издвајају се три врсте упутстава која прате три фазе постепеног уласка овог последовања у руске минеје.

Седам октобарских минеја из XV и XVI века,¹⁶⁶ који садрже само помен Светог Арсенија без последовања, под 28. октобром има напомену: *ѿужба емоу поетса коли разсоудитъ предстатељ*. Ови извори показују прву етапу постепеног уласка последовања у руске минеје: у њих прво улази само помен уз наведени коментар (који јечешће одсутан него присутан).

¹⁶⁴ О овоме је у контексту оба пространа житија и три канона Светом Сави писала Д. Милошевић, вид. Десанка Милошевић, „Срби светитељи у старом српском сликарству”, у *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић и др. (Београд: СКЗ, 1970), 178–180.

¹⁶⁵ Синтагма свештена двојица, преузета из Теодосијеве химнографије, представља алузију на образац династичке светости уобличен у доба краља Милутина, који је почивао на учењу о дијархији – симфонији државне и црквене власти у време византизације српског друштва и културе у другој половини XIII века, када је велики српски химнограф и хагиограф Теодосије стварао своја најзначајнија дела. Вид. Рашковић, „Усвајање Светитеља: осврт на феномен сеобе српских светачких култова у Руску цркву”, у *Старе и нове границе Европе: Идентитетска истраживања*, ур. Владимир Вукашиновић (Београд: Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2018), 132, напомена 4. О дубљим политичким разлозима краља Милутина за стварање култа свештене двојице вид. Поповић, „Национални Пантеон – светачки култови у темељима српске државности и црквености”, у: *Византијско наслеђе и српска уметност II*, ур. Драган Војводић, Даница Поповић (Београд: Српски комитет за византологију, Службени гласник, Византолошки институт САНУ, 2016), 123; Смиља Марјановић-Душанић, *Владарска идеологија Немањиха. Дипломатичка студија* (Београд: СКЗ, САС СПЦ, 1997), 241–244.

¹⁶⁶ РГБ. ф. 304. I, № 480 из XV века; ГИМ. Син. 498 с краја XV и почетка XVI века; РГБ. ф. 304. I, № 483, РГБ. ф. 304. I, № 484, РГБ. ф. 304. I, № 486, РГБ. ф. 304. I, № 469, РГБ. ф. 304. I, № 488 из XVI века.

Следећа група од пет минеја¹⁶⁷ садржи Службу Светом Арсенију на крају књиге, као додатак, а у заглављу под 28. октобром написано је: *служба поетса въ син день или въ онъ ако волитъ предстатель/ настоатель или * служба его поетса коли разоудит[ъ] предстатель.* Извори са оваквом напоменом показују другу етапу уласка последовања у руске минеје и директно настављају линију *Минеја за октобар* РГБ. ф. 304. I, № 30. Смештање последовања на крај књиге већ представља озбиљнији однос према култу, али напомена у заглављу још увек оставља избор свештенослужитељу да ли ће се служба служити.

У седам минеја из XVI и XVII века¹⁶⁸ у заглављу Службе Светом Арсенију која се налази на свом месту, под 28. октобром, читамо напомену: *Ище хошетъ настоатель творитъ бдениѣ.* Ови извори представљају трећу фазу у којој Служба Светог Арсенија постаје део већине руских октобарских и празничних минеја, док сама напомена указује на средњи празник са бденијем и стоји у директној вези са потпуним химнографским саставом последовања у овим преписима, о чему ће детаљно бити речи у наредном поглављу.

До Никонове реформе све три наведене фазе се мешају, протичу паралелно чак и у оквиру истог манастира, без јасних просторних и временских граница, што нам говори о њиховој условљености предлошком који је коришћен за преписивање, а не некаквом конкретном одлуком на нивоу Руске Цркве. О односу руске средине према култу Светог Арсенија говоре нам и епитети који му се врло ретко додају, па је он назван *новим чудотворцем* у РНБ. Погод. 445 и РГБ. ф. 256, № 397, а *епископом* у РГБ. ф. 304. I, № 469, РГБ. ф. 209, № 162.

Теодосијева Служба Светом Сави пре Никонове реформе има константан статус средњег празника са бденијем, међутим још од XVI века примећујемо тенденцију ка померању овог последовања са 14. на 12. јануар у вези са Оданијем Богојављења које према Јерусалимском типичу пада 14. јануара, на дан Светог Саве.¹⁶⁹ До Никонове реформе, када је Служба Светом Сави коначно и дефинитивно померена на 12. јануар, ово последовање обично се налазило под 14. јануаром, с напоменом да се због Оданија Богојављења помера два дана унапред, пре свега како би било могуће служити службу пуног састава у категорији средњег празника са бденијем, што није могуће уколико се

¹⁶⁷ РГБ. ф. 304. I, № 482, ГИМ. Успен. 34/ 1119, РГБ. ф. 304. I, № 468, РГБ. ф. 37, № 185*, РГБ. ф. 242, № 20.

¹⁶⁸ ГИМ. Син. 317, РНБ. Погод. 445, РГБ. ф. 304. I, № 604, РГБ. ф. 299, № 265, РГБ. ф. 113, № 40, РГБ. ф. 304. I, № 626 из XVI века и ПБ 119 из XVII века.

¹⁶⁹ У Српској Православној Цркви проблем поклапања не постоји, будући да се Оданије Богојављења служи 13. јануара, вид. Василије Николајевић, *Велики типик* (устав црквени) (Београд: САС СПЦ, 1984), 101. Међутим, Јерусалимски типик прописује Оданије Богојављења 14. јануара, вид. Богдановић, *Најстарија служба Светом Сави* (Београд: САНУ, 1980), 110. Богдановић наводи извод из најстаријег правила службе Светом Сави које се налази у хиландарском препису Јерусалимског типика из средине XIV века (Cod. Slav. 165), где је јасно назначено да се Оданије Богојављења врши 14. јануара, док у следећем пасусу помиње да се истог дана прославља први српски архиепископ. Померање Оданија Богојављења у Српској Цркви ради прослављања Светог Саве 14. јануара оправдава се значајем свенародног култа српског првојерарха, вид. Ibid, 36. Мирковић у контексту празновања Светог Саве наводи изводе из најзначајнијих типика из XIV века, међу којима су Никодимов (1318), Романов (1331) и још неки дечански и хиландарски преписи, у којима се Свети Сава прославља искључиво 14. јануара, вид. Мирковић, *Хеортологија*, 130–133. У Романовом типичу се нарочито наглашава да је Оданије Богојављења 14. јануара, али се додаје да се тог дана празнује Свети Сава са бденијем, што искључује једно друго. Суботин-Голубовић померање образлаже чињеницом да се по Евергетидском типичу Оданије Богојављења служило 13. јануара, те је ова пракса „остала“ у Српској цркви као компромис и после прихватања Јерусалимског типика, вид. Татјана Суботин-Голубовић, „О рукописима који садрже службе Светоме Сави“ у *Свети Сава у српској историји и традицији*, ур. Сима Ћирковић, (Београд: САНУ, 1998), 340.

службе комбинују. С тим у вези кроз читав XVI и прву половину XVII века у руским јануарским и празничним минејима сусрећемо различите напомене у заглављу овог последовања.

О богослужбеној пракси у центру Московске митрополијепочетком XVI века, говори нам објашњење које читамо у *Минеју за јануар* ГИМ. Син. 504 из овог времена на л. 261', у заглављу Теодосијеве Службе Светом Сави, која је написана под 12. јануаром:

Преложѣ же с(а) в[ъ] сѣи д(е)нь праз[д]новати сег(о) рад[н]. ако вѣ четвѣртыннадесат[ъ] ѿ[т]даѣтса праз[д]ник[ъ] б(о)гоавленїа и поѣтса все праз[д]никѣ.

Напомена показује тенденцију ка служењу бденија Светом Сави од почетка XVI века у Москви, због чега се предлаже премештање Савиндана на 12. јануар, како би се 14. јануара служило само Оданије Богојављења. То потврђује и напомена у месецослову *Минеја за јануар* ГИМ. Увар. 184 из истог периода, у коме се поред помена Светог Саве под 12. јануаром (л. 196) појашњава:

вѣ тон же день пацатъ празднуѣмъ иже во сватыхъ ѿ[т]ца нашего савы перваго архиепископа сербскаго его рад[н] предложено съ дї на вї высоты ради г(о)с(по)дскаго праздника.

Међутим, у истом периоду у *Минеју за јануар* РНБ. Погод. 522 на л. 181, у заглављу непотпуне Службе Светом Сави под 14. јануаром, налазимо упутство црвеним словима:

Вѣ сѣи день ѿ[т]даѣтса праздникъ сватаго богоавленїа все поѣм[ъ] праздникоу. а сватоу же савке такоже повелитъ настоатель.

Ово образложење нам показује да пракса премештања датума празновања Светог Саве није била уједначена и да се у неким епархијама остављала на вољу свештенослужитељу, као у овом случају, у коме није назначено на који се конкретно датум преноси празник. То потврђује и богослужбена пракса из истог периода у Великом Новгороду, где такође није било унификације по овом питању. У *Минеју за јануар* РНБ. Соф. 298 на л. 197, у заглављу Теодосијеве Службе Светом Сави под 14. јануаром, читамо:

Вѣ тон же день ѿ[т]даѣтса праздникъ просвещенїа слоужба сватоу поѣтса и праздникомъ аще расоудитъ свашценникъ.

За разлику од свих претходних упутстава у којима је стриктно наглашено да се 14. јануара служи Оданије Богојављења, овде се говори о могућности комбиновања Службе Светом Сави са Оданијем Богојављења, причему се у датом рукопису налази последовање пуног химнографског састава (дакле, остављена је могућност служења службе са бденијем неког другог дана, што није у напомени прецизирано).

С тим у вези, само у два рукописа сусрећу се знаци из Типика. Први налазимо на маргини *Минеја за јануар* БАН. 33. 8. 5 из последње четвртине XVI века на л. 232, поред заглавља Службе Светом Сави под 14. јануаром, а у питању је црвени крст у пуном кругу и као такав означава средњи (негде и велики) празник са бденијем. Други знак налази се у *Минеју за јануар* РНБ. Сол. 538/ 557 из 1607. године, преписаном у Соловјецком манастиру, у коме на л. 235, на маргини поред заглавља последовања, налазимо црвени крст који означава средњи полијелејни празник.

Богослужбена пракса Кирило-Бјелозерског манастира, као једног од најзначајнијих књижевних, преписивачких и богослужбених центара Русије, у XVI веку показује сличну тенденцију. Тако у *Минеју за јануар* Кир.-Бел. 308/ 565, у заглављу Теодосијеве Службе Светом Сави (л. 220') под 14. јануаром, читамо:

Представленіе нже во сватыхъ ѿтца нашего савы. слоужба емоу поетса по произволенію настоатела. понеже въ сн день ѿтдаетса праздникъ богоавленіа. овыи же повелевають пѣти въ ѿи день генварна месеца на память моуѣницы татаны. а друзи въ ѿи день генварна месеца велатъ саве пети.

На основу овог упутства закључујемо да је у XVI веку у Кирило-Бјелозерском манастиру датум прослављања Светог Саве још увек био произвољан, те да је могао да буде 12. или 15. јануар, будући да се Оданије служило 14. јануара. У ком правцу се пракса променила крајем XVI и почетком XVII века у овом манастиру, показује *Минеј за јануар* Кир.-Бел. 301/ 558 из овог периода, у коме у заглављу Службе Светом Сави (л. 188') под 14. Јануаром, читамо: мы саборне преложили емоу праздновати пѣнїе всенощное ѿи день на память сватыхъ моуѣницы татаны.

Из ове напомене је јасно да је на нивоу Кирило-Бјелозерског манастира на прелазу са XVI на XVII век донета саборна одлука да се Свети Сава прославља 12. јануара, на дан Свете Татјане, при чему се служи свеноћно бденије. Помињање саборне одлуке на нивоу једне овако велике и важне северне руске обитељи има велики значај за касније померање датума баш на овај дан.

Иако се најчешће налази на свом месту, Теодосијева Служба Светом Сави је могла бити смештена и на крају минеја,¹⁷⁰ што, као и у случају Светог Арсенија, говори о постепености уласка последовања у минеје, али само у понеким срединама. У таквим случајевима је Служба Светом Сави имала и посебну напомену у заглављу, какву читамо у *Минеју за јануар* РГБ. ф. 178, № 1825 из средине XVI века под 14. јануаром на л. 504':

...и сватого саввы слоужба поетъ како расоудитъ свашенникъ. ниши савке сѣа слоужбы напредъ ѿтѣ] доски писана сѣа слоужба.

Занимљив опис напредъ ѿтѣ] доски који налазимо и у РГБ. ф. 247, № 323, означавао је последовање на самом крају минеја, пре дрвене корице „даске”.

Ипак, најзначајнији текст у коме се даје аргументовано образложење за све случајеве празновања Светог Саве у Московској патријаршији, налази се у *Минеју за јануар* РГБ. ф. 98, № 363 из прве половине XVII века. На л. 452–455, одвојено од самог последовања, на крају књиге, дато је образложење¹⁷¹ са детаљним изводом из Маркових глава које су, како смо анализом утврдили, припадале штампаном Јерусалимском типичу из 1641. године, у коме се налазе правила за све случајеве укрштања празника Светог Саве са Оданијем Богојављења: уколико падне у недељу, ако је храм посвећен Светом Сави или ако падне у Недељу о митару и фарисеју. Будући да је овај текст већ објављен, нећемо га наводити у целости, већ ћемо навести само кључне делове. Писац текста, очигледно и више него наклоњен култу Светог Саве, на л. 452–452' пише:

Подобаетъ вѣдати сїе оуказанїе о великомъ сватителе саве архиепископе. слыша многихъ произволающихъ пѣти сватителю саве овыхъ же преже ѿтѣ]данїа богоавленна, овыхъ последи, а глаголютъ не вмѣстно пѣти сватомоу съ ѿтѣ]данїемъ богоавленїа, то ѿтѣ] неразсоужденїа оустава таковыхъ реченїа. понеже мощно и вмѣстно пѣти сватомоу со ѿтѣ]данїемъ богоавленїа и не

¹⁷⁰ Вид. РГБ. ф. 178, № 1825, РГБ. ф. 247, № 323, ГИМ: Чуд. 105, РГБ. ф. 37, № 331.

¹⁷¹ Цео овај текст приложено је у транскрибованом облику Д. Богдановић, вид: Богдановић, „Служба Св. Сави у руским минејима XV–XVII века”, 358–360.

возбранјемо то еже праздникоу мало пѣти, сватаго ради оугодника божїа. понеже праздникоу и преже пето, а сватоу тоу тоу єдинъ день. іако господь нашъ Іисусъ Христосъ не оунитижи, но прослави свонхъ рабъ оугодникъ божїихъ, іакоже во сватомъ евангелии рече: идеже есмь азъ, тѣ и слуга мои бодеть. аще ли не пѣти сватоу со ѿт[ъ]даниемъ, то въ простоденство положити службу его, аще не бы его представлени пѣти, іакоже прилоутица. поемъ же сицѣ службу сватоу со ѿт[ъ]даниемъ боготавленїа (следи поредак службе у случају комбиновања са Оданијем Богојављења, л. 453–453')... аще ли слоутица въ недељу то поемъ сицѣ (следи поредак службе у недељу, л. 453'–454)... аще ли храмъ сватаго савы (следи поредак службе уколико је храм посвећен Светом Сави, л. 454–454')¹⁷²

Затим, на л. 455 следи такође важно појашњење:

Оуставъ повелеваетъ аще восхощещи ѿт[ъ]дание боготавленїа совершенно пѣти то преже поемъ ѿт[ъ]дание боготавленїа въ ꙗко днь генварь непременно великаго ради сватитела. понеже великоу сватоу не прелаетса на нѣ днь никогдаже тоу в великїи постъ. бываєт аще слоутица кого великого сватаго въ средоу поклоненїа или въ четвѣрткѣ великого канона, то поєтса преже за днь великоу сватоу.

Текст се завршава кратким упутством за комбиновање службе уколико падне у Недељу о митару и фарисеју.

Овај више него драгоцен текст одаје писара који је вероватно био српског порекла, судећи по упливима појединих речи које су написане на српској редакцији словенског језика.¹⁷³ Он разјашњава све случајеве празновања Светог Саве, жалећи се на неразумеванье типика оних који искључиво сматрају да великог светог треба померати на други дан ради Оданија Господског празника. По њему није никаква грешка, нити унижење, служити комбиновано Оданије Богојављења и Светог Саву у истом дану, али такође није погрешно ни померити Оданије на други дан (раније), како би се Свети Сава прославио на дан своје кончине. За овакав став износи богословски аргумент, наводећи Христове јеванђељске речи: *Гдје сам ја, ондје ће и слуга мој бити* (Јн 12, 26), јер Господ не унижава, већ прославља своје угоднике и у њима се прославља.

После детаљног навођења извода из Маркових глава за све случајеве комбиновања службе, које директно преузима из штапаног Типика из 1641. године, даје даље објашњење своје тврдње прецизирајући да Оданије Богојављења треба пренети на 13. јануар како би се одслужило „савршено”, без скраћивања, а да празник великог светитеља не треба померати, осим у време Великог поста (у среду Крстопоклоне недеље и у четвртак Пете седмице када се поје цео Велики канон). Из читавог текста јасно је да сва аргументација указује на тумачење Типика и прослављање Светог Саве у Српској патријаршији, која се на овакав начин односила према свом највећем националном култу. Иако Московска патријаршија после Никонове реформе одбацује овакво тумачење, преносећи коначно Светог Саву на 12.

¹⁷² Вид. Устав „Око церковное” (Москва: Печатный двор, 1641), 424–428.

¹⁷³ Текст смо са Богдановићеве транскрипције пренели у оригинал, и у тексту се види које су речи написане српском редакцијом словенског језика (днь, четвѣрткѣ), што може указивати на писара српског порекла. Писар је по свој прилици хтео да разјасни литургијску недоумицу и да укаже на прави пут који се подудара са српском праксом (још један аргумент у корист порекла писара), да се Оданије Богојављења служи 13. јануара, како је то у Српској Цркви.

јануар и остављајући служење бденија на вољу свештенослужитељу, с напоменом да се служба служи тамо где су храм и мошти (а знамо да до данас ни један храм у Русији није био посвећен српском првојерарху), овај запис остаје као још једно у низу тумачења датума празновања Светог Саве у предниконовској богослужбеној традицији.

Иако већина напомена говори о померању са 14. на 12. јануар, постоји и један (истина једини) супротни пример. У *Минеју за јануар* РГАДА. ф. 181, оп. 11, № 1035 из XVII века, у заглављу Службе Светом Сави под 12. јануаром (л. 124), видимо напомену: стихиры и канони месеца того въ дї число напредѣ. Она нам говори да је заглавље под 12, а сама служба под 14. јануаром, што поново враћа у праксу прави датум прослављања Светог Саве.

Помени и химнографија у част српских светитеља Саве и Арсенија у руским предниконовским старим штампаним књигама прве половине XVII века

Поред рукописних књига које смо овде анализирали, од почетка XVII века у старим штампаним издањима Јерусалимског типика налазимо помене српских светих, док у штампаним минејима имамо последовања у њихову част. Унификација, као главна одлика штампе, умногоме уводи ред у ове богослужбене књиге, припремајући терен за предстојећу реформу, што се одразило и на култовима српских светих.

У предниконовским издањима Јерусалимског типика¹⁷⁴ из 1610, 1633 и 1641. године,¹⁷⁵ налазимо помене Светог Арсенија (28. октобар) и Светог Саве (12/ 14. јануар), док остала тројица српских светих одсуствују. У Типицима из 1610. и 1641. године, помен светог Арсенија дат је (црвеном бојом, без ознака на маргини) са тропаром и кондаком из Данилове службе, уз детаљна упутства за службу и напомену да бденије може да се врши опционо, док је у Типику из 1633. године, помен другом српском архиепископу дат само са тропаром и кондаком, без упутстава за службу и са напоменом да се служба служи ако тако одлучи предстојатељ. Помен Светог Саве је у сва три издања Типика дат са црвеним крстом на маргини (полијелејна служба), са исписаним Теодосијевим тропаром и кондаком, уз детаљна упутства за службу са бденијем. У типицима из 1610. и 1641. године под 12. јануаром назначено је да се тог дана пева Служба Светом Сави, која се налази под 14. јануаром, док је у Типику из 1633. године последовање само под 14. јануаром, без напомене да се помера на 12. јануар, али уз коментар да се служи бденије уколико тако одлучи предстојатељ.

Издање типика из 1641. године даје највише објашњења о празновању Светог Саве, појашњавајући на л. 422–422': служба же (ва)таго савы сербскаг(о) поется во бї или когда хошет[ъ] настоѣтель или епископ[ъ]. и бывает[ъ] бденије.

Овај коментар показује да не мора нужно да се служи 12. јануара, већ да је датум празника у власти воље свештенослужитеља. Иза овог коментара следи поредак последовања за којим даље следе изводи из Маркових глава (л. 424–428) за случај комбиновања са Оданијем Богојављења: уколико је храм посвећен светоме; ако празник светог са Оданијем падне у недељу; ако се служи недељна служба са Оданијем без

¹⁷⁴ Од укупно седам московских старих штампаних издања Јерусалимског типика (1610–1700) у XVII веку, четири су објављена пре Никонове реформе (1610, 1633. – два издања, 1641), вид. Юрий Иванович Рубан, „Московские печатные типиконы XVII века. Библиографическое уточнение”, *Журнал МП РПЦ* № 3 (2003): 93.

¹⁷⁵ Вид. Табела 6, бр. 17, 18, 19. Елементарни опис ових типика (без садржаја) налази се у: Антонина Сергеевна Зёрнова, *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI–XVII веках, сводный каталог*. (Москва: Государственная ордена Ленина библиотека СССР им. Ленина, 1958), 25, 41–42, 55.

Светог Саве; ако Оданије Богојављења падне у Недељу о митару и фарисеју, а храм није посвећен светоме, Свети Сава се помера на 12. јануар. Овакав детаљан коментар веома сликовито оцртава однос према Светом Сави у руској богослужбеној традицији уочи Никонове реформе, који је одавао огромно поштовање.

Од почетка XVII века до Никонове реформе, у Москви су штампана три непуна круга минеја¹⁷⁶ у којима налазимо Теодосијеву Службу Светом Сави и Данилову Службу Светом Арсенију, док химнографија у част осталих светих одсуствује. На тај начин предниконовски штампани минеји показују правац у коме ће се руска богослужбена пракса кретати и после Никонове реформе по питању култова српских светих. Помен Светог Арсенија у заглављу службе под 28. октобром без присуства последовања, налазимо само у *Минеју за октобар* из 1609. године, док је Данилова Служба Светом Арсенију под истим датумом штампана у *Трефологиону за септембар-новембар* из 1637. и *Минеју за октобар* из 1645. године.¹⁷⁷ Служба Светом Сави штампана је у јануарским минејима из 1622. и 1644. године, као и у Трефологиону из 1638. године¹⁷⁸ под 14. јануаром, али под 12. јануаром стоји напомена црвеним словима: *Ище изволитъ настоятель да поетъ въ си день с(вѣти)т(е)лю савѣ сербьскому.*

У *Минеју за јануар* из 1622. године ова напомена се налази на доњој маргини, док је у *Минеју за јануар* из 1644. године она на почетку заглавља Службе Светој Татјани. Ово се слаже са неустаљеним датумом који видимо не само у штампаним типцима према којима се ови минеји равнају, већ и у читавој рукописној предниконовској традицији.

Српски свети у руским неумским рукописима у XVI и XVII веку

Присуство српских светих у руским неумским рукописима представља посебну димензију њиховог култа која показује јединствену синтезу српске литургијске поезије и руског знаменогцрквеног појања, стварајући поетско-звучну икону светога. Од 56 руских стихирара који су настали од краја XV до краја XIX века, у којима смо пронашли помен српских светих и химнографију у њихову част, чак 42 рукописа настала су у XVI и XVII веку, што чини 75% од укупног броја пронађених неумских рукописа. Од 42 рукописа, у 13 налазимо само помен у месецослову, док нотираним химнографију налазимо у 28 рукописа. Неумска нотација у свим песмама је руска знамена нотација,¹⁷⁹ записи су искључиво једногласни, док се велика већина текстова одликује делимично спроведеном хомонијом (вокализацијом полугласника).¹⁸⁰

¹⁷⁶ Први круг од свих 12 минеја штампан је од 1607–1630. године, други круг је штампан од 1636–1638. и не садржи све књиге (недостаје јануарски минеј), осим децембарског и септембарског минеја, остали су трефологиони за по три месеца: септембар-новембар (1637), март-мај (1638), јун-август (1638); док је трећи круг штампан од 1644–1646. поново као непотпун – објављено је девет минеја (недостају априлски, јунски и августовски), упор. Георгий Крылов, *Книжная справа XVII века. Богослужбённые минеи* (Москва: Индрик, 2009), 131–146.

¹⁷⁷ Вид. Табела 5, бр. 1, 2, 3. Вид. Зёрнова, *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI–XVII веках*, 23, 50, 61.

¹⁷⁸ Вид. Табела 5, бр. 4, 5. Вид. Ibid, 29, 51, 59.

¹⁷⁹ О руском знаменом појању и нотацији са најрелевантнијом руском библиографијом вид. Рашковић, „Из историје руског знаменог појања: етапе развоја и терминологија разматрања”, *Богословље* 77/ 2 (2018): 126–142.

¹⁸⁰ У најстаријем слоју правописа рускословенског језика (старо истиноречје) полугласници њ и њ̄ нису имали звучну вредност, те се нису могли певати уколико у слогу стоје уз сугласник. Из тежње да се сваки слог испева, они у музичким преписима добијају нову вредност као њ = е, њ̄ = о. Иако је раздельноречје дало могућност испевавања сваког слога, долази до разводњавања саме речи, а самим тим и њеног значења, те већ у другој половини XVII века у оквиру Никонове реформе вокализација полугласника

Наша најновија истраживања фитне нотације у српским минејима ране јерусалимске традиције¹⁸¹ показала су да су српски минеји, који су доспевали у Кијевску, односно Московску митрополију крајем XIV века и постајали протографи за настанак руских минеја по новоприхваћеном Јерусалимском уставу, осим српске химнографије, садржали и архаичну фитну нотацију којом је бележен напев ових богослужбених текстова. Дијахроном компаративном анализом дошли смо до сазнања да се фитни комплекси у српским минејима поклапају са фитама¹⁸² у руским стихирарима који су настали од два до пет векова касније, што нам даје материјал за хипотезу о српским протографима не само ненотираних, већ и нотираних руских преписа.¹⁸³

Сви руски неумски рукописи који садрже помен или химнографију у част српских светих представљају минејне стихираре свих типова: месечне, годишње, празничне (трезвони) и *Дијаково око*.¹⁸⁴ Будући да је проистекао из минеја и представља његову својеврсну музичку допуну, стихирар је као богослужбена појачка књига заснован на месецословном поретку служби од 1. септембра до 31. августа према Јерусалимском типичу. У почетним етапама свог развоја стихирар је садржао песме само једног музичко-поетског жанра (самогласне стихире), после чега је број песама почео да се увећава (стихире на подобен), да би на крају састав нотиране службе постао максимално проширен упливом других простих химнографских жанрова (тропар, кондак, свјетилан, сједален, чак и ирмос).¹⁸⁵

Нотиране песме из Теодосијеве Службе Светом Сави (12/14. јануар), Службе Светом Арсенију Данила Пећког (28. октобар), Службе Светом краљу Милутину

почиње да се искорењује, стари рукописи се исправљају, а нови се пишу новим правописом (ново истиноречје). Вид. Иван Алексеевич Гарднер, *Богослужбено пение русской православной церкви*, Том 1: Сушность, система и история (Москва: ПСТГИ, 2004), 416–423; Рашковић, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности*, 16.

¹⁸¹ О фитној нотацији уопште са релевантном библиографијом, као и о њеном присуству у српским минејима вид. Рашковић, „Траговима јужнословенске фитне нотације до руске знамене нотације: музичка веза српских минеја из XIV века и руских сихирара из XVI–XIX века”, *Зборник Матице Српске за сценске уметности и музику* бр. 61, (2019): 191–208; *Ibid*, „Фитные формулы в двух сербских минеях XIV века и их связь с русскими стихирарями XVI–XIX вв.”, *Вестник ПСТГУ*, Серия V, Вып. 34 (2019): 71–84.

¹⁸² У руској знаменој црквенопојачкој традицији напев је састављен од типичних мелодијско-ритмичких формула карактеристичних за сваки глас, али и лица и фита, које представљају дуге мелизматичне мелодијско-ритмичке формуле „закључане” у тајне графичке симболе, детаљније вид. Василий Металлов, *Осмогласие знаменного распева. Опыт руководства к изучению осмогласия знаменного распева по гласовым попевкам* (Москва: Синодальная типография, 1899); Максим Викторович Бражников, *Лица и фиты знаменного распева* (Москва: Музыка, 1984); Монах Тихон Макарьевский, *Ключь разумения*, исследование памятника и расшифровка знаменной нотации Наталии Викторовны Мосягиной (Москва–Санкт-Петербург: Альянс Архео, 2014).

¹⁸³ Вид. Рашковић, „Траговима јужнословенске фитне нотације до руске знамене нотације...”, 206; *Ibid*, „Фитные формулы в двух сербских минеях XIV века и их связь с русскими стихирарями XVI–XIX вв.”, 81; *Ibid*, „Српско рукописно наслеђе и руска црквенопојачка култура: настанак једне нове синтезе”, 355–356.

¹⁸⁴ О стихирару, његовим подврстама и стихирару *Дијаково око* упор: Наталья Семёновна Серегина, *Песнопения русским святым. По материалам рукописной певческой книги XI–XIX вв. „Стихирарь месячный”* (Санкт-Петербург: Российский институт истории искусств РАН, 1994); Наталья Васильевна Рамазанова, *Московское царство в церковно-певческом искусстве XVI–XVII вв.* (Санкт-Петербург: „Дмитрий Буланин”, 2004); Флорентина Викторовна Панченко, „Стихирарь конца XVI века из собрания С. Г. Строганова” в *Материалы и сообщения по фондам Отдела рукописей БАН*, ред. Ирина Михайловна Беляева (Санкт-Петербург: БАН, 2006), 206–305; Рашковић „Руски неумски стихирари типа *Дијаково око* из XVI и XVII века...”, 217–247.

¹⁸⁵ У руским неумским стихирарима се готово никада не налазе нотирани ирмоси канона, међутим, постоје ретки изузеци. Међу нотираним песама српским светима у руским рукописима нема ни једног примера нотираног ирмоса, у појединим рукописима су присутни само инципити катавасија.

Данила Бањског (30. октобар), Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина (15. јун), као и тропар Светом Симеону Мироточивом (13. фебруар) налазимо у Годишњем стихирару *Дијаково око* РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843¹⁸⁶ из осамдесетих година XVI века из Кирило-Бјелозерског манастира. Песме из исте четири службе, а без тропара Светом Симеону, налазимо у Годишњем стихирару *Дијаково око* ГИМ. Син. Певч. 123 из XVI века и у три тома четворотомног Минејног стихирара *Дијаково око* РГБ. ф. 379, №№ 63, 64, 66¹⁸⁷ из средине XVII века, што сврстава стихираре *Дијаково око* у ред најзначајнијих извора за проучавање српских култова у Русији.¹⁸⁸ Присуство максималног броја песама из последовања у част српских светих у овако значајним руским богослужбеним појачким књижевним споменицима XVI и XVII века недвосмислено сведочи о њиховом *општем* култу¹⁸⁹ у Московској митрополији, односно Патријаршији у предниконовској епохи. Управо захваљујући стихирарима *Дијаково око* могућа је потпуна музичка реконструкција четири последовања у част српских светих.¹⁹⁰

Стихире из Теодосијеве Службе Светом Сави, Службе Светом Арсенију Данила Пећког и Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског налазимо у два руска неумска стихирара: БАН. Вятск. 9 из XVII века и РГАДА. ф. 381, № 146 с краја XVII и почетка XVIII века. Стихире из Теодосијеве Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију налазимо у девет стихирара: из XVI века: РНБ. Q. I.–488, ГИМ. Чуд. 60, РГБ. ф. 304. I, № 427, ГИМ. Епарх. певч. 24, ГИМ. Единоверч. 37, БАН. Строг. 44; из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 681/ 938, РГБ. ф. 304. I, № 442, РГБ. ф. 379, № 58. Стихире из Службе Светом Арсенију Данила Пећког и Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског налазимо у два стихирара из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 443, РГАДА. ф. 381, № 318. Стихире из Теодосијеве Службе Светом Сави налазимо у девет стихирара: из XVI века: РГБ. ф. 113, № 64, РНБ. Q. I.–184, РГБ. ф. 113, № 70, РГБ. ф. 304. I, № 414; из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 665/ 922, ГИМ. Син. певч. 81, РГБ. ф. 379, № 57, РНБ. Капелла. О. 4, РГАДА. ф. 381, № 320. Стихире из Данилове Службе Светом Арсенију налазимо у ГИМ. Син. певч. 1132 из XVII века.¹⁹¹

У *Стихирару* РНБ. Капелла. О. 4 на последњем листу (л. 336') налази се помен Светог краља Милутина (30. октобар) и почетак нотираних стихире на *Господи возвах* Великог вечерњег, међутим, преостали листови на којима су се налазиле нотираних песме извађени су из рукописа, те из тог разлога ово последовање није сачувано. Поред тога, у три стихирара¹⁹² налазимо помене Светог Арсенија (28. октобар) и Светог Саве (14. јануар), у месецословима који су смештени на крају ових књига.

¹⁸⁶ Вид. Табела 3, бр. 262.

¹⁸⁷ Вид. Табела 3, бр. 263, 270, 271, 272. У опису ових драгоцених рукописа није констатовано да се ради о стихирарима *Дијаково око*, већ је написано да су то „службени минеји на неумској нотацији”, вид. Иљја Михайлович Кудрявцев, ред, *Собрания Д. В. Разумовского, В. Ф. Одоевского и Архив Д. В. Разумовского* (Москва: ГБЛ, 1960), 93–97. Од све српске химнографије, у опису се помиње само Служба Светом Сави, вид. Ibid, 94.

¹⁸⁸ Стихирар *Дијаково око* (производни назив од Јерусалимског типика *Око црквено*), формиран је после Стоглавог сабора 1551. године под утицајем одлуке о унификацији богослужбеног појања у складу са Типиком и представља својеврсни појачки уџбеник који садржи химнографију максималног састава (све стихире, али и песме других жанрова) и који је пре свега био намењен за обуку појаца, вид. Рамазанова, *Московское царство в церковно-певческом искусстве XVI–XVII вв.*, 34–35; Рашковић „Руски неумски стихирари типа *Дијаково око* из XVI и XVII века...”, 221–222.

¹⁸⁹ Вид. Рамазанова, *Московское царство в церковно-певческом искусстве XVI–XVII вв.*, 264–266.

¹⁹⁰ Вид. Рашковић, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој традицији XVI–XIX века*, 107–543.

¹⁹¹ Вид. Табела 3, бр. 281, 282; 258, 259, 261, 264, 265, 266, 275, 276, 280; 277, 278; 255, 256, 257, 260, 267, 268, 269, 273, 279; 274.

¹⁹² РГБ. ф. 113, № 64, ГИМ. Чуд. 60, РГБ. ф. 304. I, № 414.

Напомене у заглављу и ознаке на маргини које сусрећемо у неумским рукописима из XVI и XVII века употпуњавају слику коју смо добили анализом ненотираних рукописа и штампаних књига. Када је реч о Служби Светом Арсенију, у свега четири рукописа налазимо ознаке на маргини поред заглавља службе и то: црвени крст у кругу (БАН. Струг. 44), црвени крст (РНБ. Кир.-Бел. 665/ 922, БАН. Вятск. 9) и црни крст (РГАДА. ф. 381, № 146).

Теодосијева Служба Светом Сави смештена је под 14. јануаром у свим наведеним рукописима, осим у РНБ. Кир.-Бел. 681/ 938 из XVII века, у коме је налазимо под 12. јануаром, што одговара неуједначеној предниконовској пракси коју смо видели у свим осталим до сада анализираним месецословним књигама. Међутим, напомену да се 14. јануара служи искључиво Оданије Богојављења читамо на почетку заглавља Службе Светом Сави која је такође (без додатних објашњења) написана под 14. јануаром у 12 рукописа.¹⁹³ У њима је појашњено да се служба Оданија Богојављења служи као на сам празник, дакле, не мења категорију, те стога и није могуће комбиновати је. У два рукописа (РГБ. ф. 379, №57, РГАДА. ф. 381, № 146) на маргини поред заглавља службе Светом Сави налазимо црни крст. Једино заглавље Службе Светом Сави у коме налазимо кратко житије налази се у РГБ. ф. 379, № 64 (л. 408’):

Б[ъ] тоиже д(є)нь пре[д]ставленїе иже во с(ва)тыхъ о[т]ца нашего савы архнеп(н)скопа перваго и оучителя сербьскаго в[ъ] лѣта ѕѣнѣ. сынъ краля сербьскаго. сава бѣ в[ъ] лѣто ѕѣиѣ въ царство алеѣина двки і феофора ласкара. сынъ краля сербьскаго поставленъ бысть во архиепископы константина града патриархомъ манвиломъ въ лѣта ѕѣкѣ годѣ.

Ово је једини пример кратког житија у заглављу последовања које налазимо не само у неумским, већ уопште у месецословним књигама минејног типа. У тексту видимо нетачно датовање догађаја из живота Светог Саве: датум смрти је 6751, односно 1243, година рођења је 6711, односно 1203, док је година постављења за архиепископа, односно стицања аутокефалије Српске архиепископије 6722, односно 1214. година после Христа. У тексту су наведене две чињенице о Светом Сави: да је син српског краља (великог жупана Стефана Немање) и да је за архиепископа постављен у време владавине византијских царева Алексија Дуке и Теодора Ласкариса од стране цариградског патријарха Манојла.

У четири стихирара¹⁹⁴ у заглављу Службе Светом краљу Милутину налазимо житијске детаље: иже во с(ва)тыхъ о[т]ца нашего и во бл(а)гочестїи великаго и богоноснаго stefana скипетра правашаго кралевства сербьскаго и поморскна земли бысть в[ъ] лѣто ѕѣнѣ-ого/ ѕѣлѣ.¹⁹⁵ У још три стихирара¹⁹⁶ налазимо на исто заглавље, само без поморских земаља у титули и без икакве године.

У три рукописа¹⁹⁷ у заглављу Службе Светом кнезу Лазару (15. јун) читамо: сватаго благовѣрнаго князя лазаря самодержца земли сербскна. У РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 у

¹⁹³ РГБ. ф. 113, № 64, РГБ. ф. 113, № 70, ГИМ. Чуд. 60, ГИМ. Епарх. певч. 24, ГИМ. Син. певч. 81, БАН. Струг. 44, РГБ. ф. 379, № 57, РГБ. ф. 379, № 64, РНБ. Капелла. О. 4, РГАДА. ф. 381, № 320, БАН. Вятск. 9, РГАДА. ф. 381, № 146. У ГИМ. Епарх. певч. 24.

¹⁹⁴ РГБ. ф. 379, № 63, РГАДА. ф. 381, № 318, БАН. Вятск. 9, РГАДА. ф. 381, № 146.

¹⁹⁵ УРГАДА. ф. 381, № 318 и БАН. Вятск. 9 написана је година 6955. од стварања света, односно 1447. година од Христовог рођења (6955 – 5508 = 1447), што је 126 година после смрти краља Милутина. У РГАДА. ф. 381, № 146 дата је година 6935. од стварања света, односно 1427. година од Христовог рођења, што је 106 година после смрти краља Милутина.

¹⁹⁶ РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, № 443.

¹⁹⁷ РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 379, № 66.

заглављу тропара Светом Симеону (13. фебруар) читамо: преподобнаго ѿца нашего мироотца седмиона сербскаго. Последовања последњој тројици српских светих не садрже никакве додатне ознаке нити објашњења.

У стихирарима који не садрже нотирану химнографију у част српских светих, помене Светог Арсенија (28. октобар), Светог Саве (14. јануар) и светог Симеона (13. фебруара) налазимо у две књиге из XVII века: РГБ. ф. 272, № 324, РГБ. ф. 304. I, № 429. Помене Светог Арсенија и Светог Саве налазимо у четири књиге: из XVI века: РГБ. ф. 113, № 68, РНБ. Кир.-Бел. 652/ 909, РГБ. ф. 113, № 63; из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 638/ 895. Само помен Светог Саве налазимо у седам књига: из XVI века: РГБ. ф. 113, № 65, РГБ. ф. 113, № 67, РНБ. Кир.-Бел. 656/ 913, РГБ. ф. 113, № 69; из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 659/ 916, РНБ. Кир.-Бел. 662/ 919, РНБ. Кир.-Бел. 674/ 931.¹⁹⁸

У РГБ. ф. 113, № 63 и РГБ. ф. 304. I, № 429 дата су кратка упутства за службу Светом Арсенију под 28. октобром. У свим рукописима помен Светог Саве налази се под 14. јануаром, али само неки дају додатна упутства. Тако у РГБ. ф. 113, № 63 пише да се 14. јануара служи искључиво Оданије Богојављења, после чега је дат помен Светог Саве тог истог дана са упутствима за службу са бденијем, без коментара о премештању на други дан. У РГБ. ф. 113, № 65 такође стоји да се 14. јануара служи Оданије, а у продужетку је помен Светог Саве са инципитима ирмоса сва три канона и напоменом да су катавасије богојављенске. Исто то, само без помена Оданија Богојављења, видимо у РГБ. ф. 113, № 67 и РГБ. ф. 113, № 69. У РГБ. ф. 304. I, № 429, на маргини поред помена Светог Саве налазе се три црвене тачке, дата су кратка упутства за службу са бденијем, написано је да се тог дана служи Оданије, али без напомена о премештању Светог Саве на други дан. Помен Светог Симеона (13. фебруар) у истом рукопису дат је без икаквих упутстава, само је написано да је Преподобни био отац Саве Српског.

Географски гледано, наведени неумски рукописи настајали су у најважнијим преписивачким центрима као што су: Москва, преписивачке радионице Строганових, Тројице-Сергијева Лавра, Чудов, Кирило-Бјелозерски и Јосифо-Волоколамски манастир.

Руски неумски рукописи у којима се налазе помени српских светих и химнографија у њихову част, имају веома велики историјски значај, будући да се ради о најпотпунијим, најбројнијим, најваријантнијим и безмало најстаријим¹⁹⁹ нотираним преписима српске химнографије у читавој Православној Цркви, који на неки начин надомештају историјску празнину коју су у српској црквеној култури и уметности оставили векови туркократије на Балкану.²⁰⁰ Руско црквено појање било је тумач српских химнографских текстова кроз многобројне мелодијске варијанте, будући да је ово појање поред естетске, имало и егзегетску функцију.²⁰¹ На овај начин српски

¹⁹⁸ Вид. Табела 4, бр. 309, 310; 300, 302, 303, 305; 298, 299, 301, 304, 306, 307, 308.

¹⁹⁹ Најстарији до сада откривени рукопис у коме се налази непотпун запис једне нотиране стихире из Теодосијевој Службе Светом Савије *Антологија* из Велике Лавре (Е-108), из последње деценије XIV века. На л. 14–14' налазимо славник на помазању осмог (четвртог плагалног) гласана српскословенском језику, нотиран средњевизантијском нотацијом. Вид. Андрија Јаковљевић, „Најстарији неумски запис стихире у част Светог Саве” у *Осам векова Студенице*, ур. Еп. Жички Стефан и др. (Београд: САС СПЦ, 1986), 215–218; *Ibid.*, „Cod. Лавра Е-108 као најстарији српско-грчки антологион са Кукузелевом нотацијом” *Хиландарски зборник* бр. 7 (1989): 133–161; *Ibid.*, *Антологија са неумама из доба кнеза и деспота Стефана Лазаревића* (Крушевац: Народни музеј, 2004), 106–108.

²⁰⁰ Вид. Рашковић, „Српско рукописно наслеђе и руска црквенопојачка култура: настанак једне нове синтeze”, 353; *Ibid.*, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности*, 10.

²⁰¹ Вид. Борис Павлович Кутузов, *Знаменный распев – поющее богословие. Сборник статей* (Москва: ИП Андрей Рублёв, 2009), 24, 48, 58–59, 62, 71–73, 114–120, 155, 245–250; Рашковић, *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности*, 16.

химнографски текстови обogaћени су новом мелодијском верзијом која је остала записана и сачувана до данас да сведочи о значајном месту српских светих у руској богослужбеној традицији, које у периоду од XV до XIX века нису имали свети ниједне помесне Православне Цркве.

Доживевши тако велики процват и експанзију у руском богослужбеном животу предниконовске епохе, српски култови у деценијама после реформе били су редуковани и сведени на минимално присуство. У другој половини XVII века значајно опада број рукописа, нови нотни зборници са линијском квадратном нотацијом, која потискује неумску (знамену) нотацију, не укључују песме из последовања српским светима, а оне самим тим не улазе ни у штампане музичке зборнике. Песме српским светима настављају да се преписују искључиво у неумским зборницима старообредничких фракција, које настављају да негују култну праксу предниконовске епохе.

Никонова реформа: редукција српских светачких култова у Руској Цркви. Постниконовски богослужбени рукописи.

Реформа патријараха Никона и Јоакима, за коју је терен озбиљно припремљен још у време патријарха Јосифа (1642–1652), не без утицаја руског цара Алексија Михаиловича Романова (1645–1676), донела је савремену руску редакцију Јерусалимског типика²⁰² и била је усмерена на унификацију руског богослужења и богослужбених књига са грчким. Ревизија богослужбених књига и обреда према грчком узору изазвала је раскол у Московској патријаршији, који се завршио страдањем огромних размера. Трагедија се састојала у стихијском и агресивном карактеру извођења реформе, недовољном знању грчког језика и коришћењу књига штампаних на Западу, уместо старих грчких и словенских рукописа, према којима су руске књиге биле исправљане.²⁰³ Кијевски теолози школовани у римокатоличким институцијама, били су главни извршиоци реформе, што је отворило пут за уплив западног богословља у Московску патријаршију.²⁰⁴ Међу поборницима новог и старог обреда нарастала је нетрпељивост, будући да је и једнима и другима било својствено средњевековно поимање текста, у коме се нова верзија текста перципира као нови текст.²⁰⁵

Извођење реформе веома је убрзала штампа, захваљујући којој су исправљени текстови могли да се умножавају и распростиру, а Московска штампарија је била у директној надлежности патријарха Никона. У таквим околностима појам исправности био је поистовећен са појмом унификације.²⁰⁶ Ревизија књига се у највећој мери односила на Служабник, међутим није заобишла ни минеје,²⁰⁷ али ни стихираре који су

²⁰² Пентковски класификује период од Никонове реформе до данас као други јерусалимски период, вид. Пентковский „Лиургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности”, 74.

²⁰³ Сабор из 1654. године донео је одлуку да ће се ревизија књига вршити искључиво по старим грчким и словенским књигама, али су у пракси коришћене књиге штампане у Риму, Паризу и Венецији, упор. Николај Дмитријевич Успенски, *Колизја двеју теологија при ревизији руских богослужбених књига у XVII веку* (Краљево: ЕУО Епархије Жичке, 2007), 9–17; Георгий Васильевич Флоровский, *Пути русского богословия* (Москва: Институт русской цивилизации, 2009), 91.

²⁰⁴ Вид. Успенски, *Колизја двеју теологија при ревизији руских богослужбених књига у XVII веку*, 24.

²⁰⁵ Вид. Пентковский „Лиургические реформы в истории Русской Церкви...”, 78

²⁰⁶ Вид. Флоровский, *Пути русского богословия*, 85.

²⁰⁷ У другој половини XVII века у склопу ревизије свих богослужбених књига долази на ред и ревизија минеја у којој су учествовале две „партије” ревизора: једни су били наклоњени грчким књигама (блиски патријарху), док су други (блиски цару) имали другачије узоре. Ревизија минеја гранала се у два правца на ревизију превода химнографских текстова и ревизију месецослова, вид. Крылов, *Книжная справа XVII века. Богослужбные минеи*, 89. Оба су имала утицај на српске култове и химнографију.

масовно били исправљани²⁰⁸ и уништавани од стране Никонових комисија. Ревизија месецослова и редуција празника, који започињу током Никонове реформе, а до пуног изражаја долазе у Петровој епохи,²⁰⁹ директно је утицала на култове српских светих у руској богослужбеној традицији. О томе нам говори нестанак појединих светих из месецослова и драстичан пад броја руских богослужбених рукописа који садрже помене и химнографију у част српских светих после реформе, а нарочито током Синодалног периода.

Наше истраживање обухватило је веома мали број постниконовских рукописа, што је било директно условљено темом: присуство српских светих у овим рукописима сведено је на минимум. Иако малобројни, ови рукописи нам омогућавају да сагледамо стање у руској богослужбеној пракси. Међутим, рукописе у овом периоду у великој мери замењују штампане књиге које су биле главни инструмент извођења реформе, али и доминантни носилац химнографских текстова после реформе и кроз читав Синодални период. Увид у штампане богослужбене месецословне књиге у великој мери употпуњује слику о српским култовима коју нам дају рукописи у постниконовском периоду.

Када је реч о рукописима, анализу веома отежава непрецизно датовање,²¹⁰ због кога не можемо тачно знати да ли су рукописи датовани у XVII век настали пре или после Никонове реформе. Поуздано је само да су рукописи од друге половине XVII века (код којих је то назначено) до краја XIX века сигурно настали после реформе, стога ћемо овде анализирати 18 рукописа из тог периода.

Ненотирани рукописи односе се на Типике, месецослове, свеце, зборнике, али и службене минеје, од којих смо неке поменули у претходном одељку у контексту рукописа из XVII века. Од 14 рукописа који представљају типике, свеце и месецослове, четири рукописа настала су у другој половини XVII века, четири у XVIII веку, док је шест рукописа датовано у XIX век. Помене Светог Саве (12/ 14. јануар), Арсенија (28. октобар) и Симеона (13. фебруар) налазимо у два рукописа: РГБ. ф. 272, № 273 с краја XVII и почетка XVIII века и РГБ. ф. 299, № 55 из XVIII века. Помени Светог Саве и Арсенија налазе у девет рукописа: из друге половине XVII века: РНБ. Сол. 380/ 400, Slavo 32; из XVIII века: РГАДА. ф. 196, оп. 1, №766, РГАДА. ф. 188, оп. 1, № 863; из XIX века: РГБ. ф. 173. III, № 129, РГБ. ф. 272, № 422, Slavo 41, Slavo 51, РГБ. ф. 173. IV, № 39. Помен Светог Саве и Симеона налазимо у ГИМ. Увар. 90 из друге половине XVII века, само помен Светог Саве налазимо у РНБ. Сол. 408/ 428 из 1767/ 96. године, док само помен Светог Арсенија налазимо у РГБ. ф. 173. IV, № 15²¹¹ из XIX века.

---

²⁰⁸ Музичко-појачка реформа која је укинула раздельноречје и увела ново истиноречје (без вокализације полугласника), што је претпостављало нов однос музике и текста, утицало је на напев, вид. Гарднер, *Богослужбено пение русской православной церкви*, Том 2: История (Москва: ПСТГИ, 2004), 38–46; Галина Андреевна Пожидаева, *Духовная музыка славянского средневековья: Русь, Болгария, Сербия* (Санкт-Петербург: Нестор-история, 2017), 232–233; Флоровский, *Пути русского богословия*, 89.

²⁰⁹ О „Духовном регламенту”, укидању локалних култова, ревизији месецослова, низу забрана везаних за прослављање празника, ограничавању слободе епископима у Петровој епохи и Синодалном периоду (1721–1894) упор. Флоровский, *Пути русского богословия*, 116–128; Александр Евгеньевич Наумов, „Святость в эпоху Петра Первого” в *Русская агиография: Исследования. Материалы. Публикации* Т II, ред. Т. Р. Руди (Санкт-Петербург: Институт русской литературы РАН, 2011), 603–604; Трубачев, *Канонизация святых в Русской Православной Церкви*, 18–21; Ткачев, „Канонизация”, *Канонизация святых в 1721–1894 гг.*

²¹⁰ Већина књига из XVII века има само напомену: XVII век, веома ретко је прецизирано да ли је то почетак, средина, прва или друга половина века, од чега директно зависи да ли је књига настала пре или после Никонове реформе. Такође треба узети у обзир да има књига које су настале у периоду реформе, а односе се на предниконовску праксу, будући да није било могуће спровести апсолутну контролу.

²¹¹ Вид. Табела 2, бр. 244, 247; 242, 243, 245, 246, 249, 250, 251, 252, 254; 241; 248; 253.

Од 14 постниконовских рукописа, Свети Сава се помиње у 13, од којих су три типичи. Најчешће налазимо помен Светог Саве у месецослову без химнографије: укупно је седам таквих рукописа, од којих су два типичи.²¹² Помен Светог Саве са упутствима за службу налазимо у једном типичу (РГБ. ф. 173. III, № 129), помен са кратким житијем налазимо у четири рукописа,²¹³ док помен са тропаром и кондаком из Теодосијејеве службе налазимо у два рукописа.²¹⁴ Ознаку црвеног крста на маргини поред заглавља налазимо у четири рукописа из XVIII и XIX века, од којих су два типичи.²¹⁵ У *Свечица* РГБ. ф. 272, № 422 (л. 68') испод црвеног крста који се односи на Светог Саву, налазе се три тачке у полукругу црвене боје које се односе на Оданије Богојављења које се служи као празник ниже категорије.²¹⁶

У овом периоду помен Светог Саве и даље у већини рукописа налазимо под 14. јануаром, али све је више напомена у заглављу да се датум празновања светитеља преноси на 12. јануар²¹⁷ или на датум који одреди свештенослужитељ²¹⁸ због Оданија Богојављења. Помен светитеља под 12. јануаром налазимо у свега три рукописа.²¹⁹ Најдетаљнија упутства налазимо у *Јерусалимском типичу* РГБ. ф. 173. III, № 129 из 1813. године у коме се помен Светог Саве налази под 14. јануаром (л. 194') написан црвеном бојом са црвеним крстом (средњи полијелејни празник) и напоменом да се тог дана служи Оданије Богојављења. После упутстава за службу Оданија следи заглавље (л. 195) у коме пише:

Служба же (ва)таго савы сербскаго поетса во ёи нли когда хошет[ъ] настоятель или еклисиархъ. и бываетъ бдѣніе. соловѣц[кѣи]: ко всѣнощномъ звонѣ за 5 часовъ поедѣ всенощное меньшее.

Следе детаљна упутства за службу, као и упутство у случају да се празник прославља после Оданија Богојављења. Из напомене видимо да, према предниконовској пракси, није устаљен тачан датум прослављања светог Саве, мада се предлаже 12. јануар. Служба је у категорији средњег празника са бденијем, додато је још једно упутство везано за устав Соловјецког манастира, које може указивати на порекло овог типика. У њему је наведен начин звоњења (за свеноћно бдење које почиње после 18 часова) и указано да се пева мање свеноћно бдење (за шта нема додатних објашњења).

Од 14 постниконовских рукописа, Свети Арсеније помиње се у 12. Помен Светог Арсенија без химнографије налазимо у осам рукописа,²²⁰ помен са упутствима за службу налазимо у два типика (РГБ. ф. 173. III, № 129, РГБ. ф. 173. IV, № 15), помен са житијским детаљима налазимо у РГБ. ф. 272, № 422,²²¹ док помен са тропаром и кондаком из Данилове службе налазимо у РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 766. Ознаку црвеног

²¹² ГИМ. Увар. 90, РНБ. Сол. 380/400, Slavo 32, РГБ. ф. 272, № 273, Slavo 51, типичи: Slavo 41, РГБ. ф. 173. IV, № 39.

²¹³ РГАДА. ф. 188, оп. 1, № 863, РГБ. ф. 299, № 55, РГБ. ф. 272, № 422, РГБ. ф. 272, № 273.

²¹⁴ РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 766, РНБ. Сол. 408/428.

²¹⁵ Свечи: РГБ. ф. 299, № 55, РГБ. ф. 272, № 422, типичи: РГБ. ф. 173. III, № 129, РГБ. ф. 173. IV, № 39.

²¹⁶ Овде видимо праксу у којој се заповедни Господски (Светли) празник (Богојављење) који припада првој категорији (велики празник са бденијем) приликом Оданија служи у петој категорији (мали славословни празник) и обично се комбинује са светим који се прославља тог дана, вид. Князев, *Аще изволит настоятель*, 184.

²¹⁷ Овакву напомену налазимо у: ГИМ. Увар. 90, Slavo 32, РГБ. ф. 173. III, № 129.

²¹⁸ Напомену да се 14. јануара служи Оданије Богојављења без икаквих објашњења за Службу Светом Сави налазимо у: РНБ. Сол. 380/400, РГБ. ф. 272, № 422, РГБ. ф. 173. IV, № 39.

²¹⁹ РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 766, РГБ. ф. 299, № 55, Slavo 41.

²²⁰ РНБ. Сол. 380/400, Slavo 32, РГБ. ф. 272, № 273, РГАДА. ф. 188, оп. 1, № 863, РГБ. ф. 299, № 55, Slavo 41, Slavo 51, РГБ. ф. 173. IV, № 39

²²¹ На л. 26' пише да је Свети Сава поставио Светог Арсенија на своје место 6732, односно 1224. године.

крста на маргини поред заглавља налазимо у три рукописа из XIX века, од којих су два типичи.²²²

Ближа упутства за служење Службе Светом Арсенију налазимо у два типика: РГБ. ф. 173. III, № 129 из 1813. године (л. 135', 136') и у РГБ. ф. 173. IV, № 15 из XIX века (л. 102–102'), у којима налазимо помен Светог Арсенија (28. октобар) црвеном бојом са црвеним крстом и идентичним текстом у заглављу: *Служба с(ва)таго арсениа сѣрбскаг(о) поетса егда разсѣдит[ъ] еклисиархъ. аще хошетъ настоатель, творит[ъ] вѣнїе. Следе детаљна упутства за службу, после којих се налази још једна напомена: Соловѣц[кїи] оустав[ъ]: съ м(оу)ч(е)ники поем[ъ] арсениа с[ъ] полїел[еемъ].* Као што видимо, и служба и категорија празника са бденијем зависе од одлуке свештенослужитеља, а наведен је и случај комбиновања са службом Светим мученицима Терентију и Неонили из Соловјецког типика, када ова је служба полијелејна.

Помен Светог Симеона без химнографије, ознака или упутстава, налазимо у три месецословна зборника *Свѣци*²²³ из друге половине XVII и XVIII века. То су уједно и последњи помени Светог Симеона у руским рукописима, у којима се овај српски свети после XVIII века више не појављује. Помени Светог краља Милутина и кнеза Лазара у постниконовским Типицима и осталим месецословним зборницима одсуствују, што ће условити и одсуство служби у њихову част у руским постниконовским минејима.

Рукописни минеји који настају после Никонове реформе су малобројни, јер их у потпуности замењују штампани минеји. У претходном одељку у контексту рукописа XVII века поменули смо четири минеја настала од 1670. године до почетка XVIII века: три октобарска минеја ПБ 119, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234, БАН. 12. 4. 4 и један јануарски минеј РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237. Данилову Службу Светом Арсенију налазимо у ПБ 119, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234, само помен светитеља у заглављу налазимо у БАН. 12. 4. 4, док Теодосијеву Службу Светом Сави налазимо у РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237.

Доказе о снижавању категорије култова светитеља Саве и Арсенија, који ће до пуног изражаја доћи у штампаним књигама, али и трагове ревизије књига после Никонове реформе налазимо у два минеја с краја XVII века из Синодалне библиотеке Московске Патријаршије. У *Минеју за октобар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234 (л. 294) у заглављу Службе Светом Арсенију (28. октобар) читамо: *аще хошетъ настоатель, творит[ъ] вѣнїе.* У *Минеју за јануар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237 (л. 220') у заглављу Службе Светом Сави (12. јануар), на маргини поред заглавља црвеним словима је написано: *Сокершаетса соборъ его нѣже лежатъ моши его или нѣже храмъ его.* Текст је накнадно прецртан црним мастиломи додатно је истом бојом испод тога забележено: *нѣже храмъ подобне поетса.* У оба минеја налазимо доста накнадних корекција текста, на основу којих можемо да закључимо да су текстови последовања српским светитељима у овим минејима били нека врста предлогака за исте текстове у старим штампаним издањима. Географско порекло ових књига указује на Москву (центар патријаршије) и Соловјецки манастир (периферија, најсевернији православни манастир).

²²² Свѣци: РГБ. ф. 272, № 422, типичи: РГБ. ф. 173. III, № 129, РГБ. ф. 173. IV, № 15.

²²³ ГИМ. Увар. 90, РГБ. ф. 272, № 273, РГБ. ф. 299, № 55.

Српски светитељи Сава и Арсеније у постниконовским старим штампаним издањима XVII и XVIII века: снижавање категорије празника

Штампане постниконовске књиге показују право стање култова српских светих после Никонове реформе до краја XIX века (друга етапа). У њима налазимо само помене и химнографију у част светитеља Саве и Арсенија, док помени и химнографија у част остале тројице српских светих не улазе у њихов састав.

Постниконовска издања Јерусалимског типика из 1682, 1695. и 1782. године²²⁴ дају идентичну слику када су у питању српски свети. У месецослову сва три издања типика налазимо помен Светог Арсенија (28. октобар) са тропаром и кондаком из Данилове службе и помен Светог Саве (12. јануар) са првим тропаром, инципитом другог тропара и кондаком из Теодосијеве службе, без упутстава за поредак службе. Поред помена оба светитеља, на маргини, налази се ознака три тачке у полукругу црвене боје (мали славословни празник), уз напомену у заглављу да се службе врше само тамо где је храм и где су мошти (Совершается соборъ егѡ идѣже лежатъ мощи егѡ, или идѣже храмъ егѡ), чиме су оба култа стављена у исту категорију (малих) празника, што их своди на ниво локалног култа (као светитеље из друге помесне Цркве).²²⁵ Служба Светом Сави после Никонове реформе дефинитивно бива померена на 12. јануар, где ће остати до данас.

У псалтирима са последовањем из 1669. и 1671. године налазимо само помен Светог Саве (12. јануар) са кратким житијем, тропаром и кондаком, као и ознаком црвеног крста (средњи полијелејни празник) на маргини поред заглавља. Псалтир са последовањем из 1681. године садржи помен Светог Арсенија (28. октобар) црвене боје са кратким житијем, тропаром и кондаком и помен Светог Саве (12. јануар) са кратким житијем, тропаром и кондаком, као и ознаком црвеног крста на маргини, као у претходна два псалтира. Псалтири са последовањем из 1686, 1718, 1733, 1742, 1749, 1782. године,²²⁶ који излазе после издања Типика из 1682. године под утицајем истог, садрже помен Светог Арсенија (28. октобар) са кратким житијем, тропаром и кондаком, као и ознаком три црне тачке у полукругу (мали шестерични празник) на маргини и помен Светог Саве (12. јануар) са кратким житијем, тропаром и кондаком, као и ознаком три тачке у полукругу црвене боје (мали славословни празник). На овај начин направљена је разлика у категорији (малих) празника између култа Светог Арсенија и

²²⁴ Вид. Табела 6, бр. 23, 25, 30. Прва два се налазе у опису вид. Зёрнова, *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI–XVII веках*, 110, 129. Типик из 1682. године био је први постниконовски ревидирани типик, а наредно издање из 1695. године довршило је процес ревизије типика, који до данас остаје богослужбени устав Руске Православне Цркве, упор. Мансветов, „Как у нас правились типик и минеи. Очерк из истории книжной sprawy в XVII столетии”, в *Прибавления к Творениям Святых Отцов*, Ч. 33, Кн. 1, (Москва: МДА, 1884), 273–320; Никольский, Константин Тимофеевич, *Материалы для истории исправления богослужебных книг. Об исправлении Устава церковного в 1682. году и месячных минеи в 1689–1691 гг.* (Санкт-Петербург: Общество любителей древней письменности, 1896); Рубан, „Московские печатные типиконы XVII века. Библиографическое уточнение”, 93; Георгий Крылов, *Книжная справа типикона в XVII веке*, 15. 02. 2010. Богослов. ру <https://bogoslav.ru/article/592807> (преузето 13. 10. 2021).

²²⁵ У издању Типика из 1682. године ревидиран је месецослов и дефинисана је категорија празника светих, те су многи (укључујући и руске култове) били сведени на ниво локалног култа. Никольски наводи узроке везане за химнографско-хагиографске саставе, вид. Никольский, *Материалы для истории исправления богослужебных книг*, 52. Међутим, када је реч о светима из других помесних цркава, помињу се само грчки свети који по правилу имају нижу категорију празника. Свети Сава и Свети Арсеније налазе се на списку малих славословних светих, вид. Ibid, 15–16.

²²⁶ Вид. Табела 6, бр. 20, 21; 22, 24, 26, 27, 28, 29, 31.

култа Светог Саве, што нема упориште у ознакама у горе наведеним типцима, у коме су они на истом нивоу.

У штампаним октобарским минејима из 1666, 1690, 1741, 1750, 1754. и 1793. године налазимо Данилову Службу Светом Арсенију (28. октобар), са напоменом *аще хоцетъ настоатель, творитъ бдѣніе, док у јануарским минејима из 1691, 1705, 1747, 1754. и 1793. године*²²⁷ налазимо Теодосијеву Службу Светом Сави (12. јануар) без икакве напомене у заглављу. Иако их Типик из 1682. године, у коме се установљује коначан статус ова два српска култа, смешта у категорију малих празника, потпун химнографски састав служби Светог Арсенија и Саве у штампаним минејима дозвољава да се служи бденије уколико тако одлучи свештенослужитељ. Од 1705. године минеји се дословно прештампавају, што потврђује идентична фолијација, мада је састав служби двојици српских светитеља идентичан у свим руским штампаним минејима, укључујући и предниконовске. У октобарским минејима од 1750–1793. године, у првој стихирини на стиховње Великог вечерњег у Служби Светом Арсенију унета је измена великим словима: *благовѣрной імператрицѣ нашей поборника* уместо *благовѣрномѣ родѣ нашѣмѣ поборника*.²²⁸

Српски свети у старообредничким неумским рукописима из XVIII и XIX века

На основу анализе ненотираних рукописа и старих штампаних издања која настају после Никонове реформе, можемо закључити да су реформу преживели само култови светитеља Саве и Арсенија. Култ Светог Симеона (који никада у Русији није ни постојао засебно) постепено се гасио и угасио у XVIII веку, док су култови Светог краља Милутина и кнеза Лазара нестали после Никонове реформе. Међутим, када је реч о постниконовским неумским рукописима, ситуација је нешто другачија, што овим изворима даје посебан значај. Сви постниконовски неумски рукописи настају у различитим старообредничким срединама које после реформе задржавају стари обред, култове, књиге и црквенопојачку традицију. Старообредници су сачували и многе предниконовске нотирание и ненотиране рукописе који би сигурно били уништени, а без њих не бисмо могли да реконструирамо слику о српским култовима у Руској Цркви. Са друге стране, многи значајни предниконовски неумски рукописи преживели су Никонову реформу, будући да су много мање били на мети уништења него што су то биле ненотиране књиге. Ипак, разне црквене комисије нису поштеделе ни одређене предниконовске неумске стихираре у којима видимо трагове исправљања раздельноречја (хомоније) на ново истиноречје (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843) или вађења листова из кодекса на којима се налазе песме из последовања сузбијеног култа (РНБ. Капелла. О. 4).

Други пример је директно у вези спотискивањем култа Светог краља Милутина, чије последовање налазимо у *Стихирару* РНБ. Капелла. О. 4 од кога је остало само заглавље под. 30. октобром и почетак нотирание самогласне стихире на *Господи возвах* Великог вечерњег (л. 336'). Овај рукопис је директан доказ о сузбијању култа Светог краља Милутина током Никонове реформе у Московској патријаршији. Међутим, постоје и докази о његовом постојању после реформе у старообредничким срединама, које налазимо у неумским рукописима.

²²⁷ Вид. Табела 5, бр. 6, 7, 10, 12, 13, 15; 8, 9, 11, 13, 14, 16.

²²⁸ Ова измена унета је у све службе према указу царице Јелисавете Петровне (1741–1762).

У одељку о неумским рукописима већ смо анализирали три постниконовска рукописа²²⁹ у контексту рукописа из XVII века. Периодом од XVIII до краја XIX века датовано је 14 неумских рукописа који настају у старообредничким срединама и садрже нотирану химнографију у част српских светих. Будући да већина припада збиркама које су некада биле део приватних колекција, а неке се налазе и ван граница Русије (Ватикан, Букурешт), немамо податке о њиховом географском пореклу, изузев рукописа из Вјатке (данашњи Киров) и Поморја (приобаље Белог мора, Виговски и Лексински манастир, центар староверске заједнице Поморског сагласја).²³⁰

Старообреднички постниконовски стихирари садрже песме из Данилове Службе Светом Арсенију и Теодосијеве Службе Светом Сави, чиме не одступају од култне праксе канонске Московске патријаршије. Песме из оба последовања налазимо у осам рукописа: из XVIII века: РГБ. ф. 178, № 5403, БАН. Калик.135; из XIX века: РГБ. ф. 178, № 5374, БАН. Поморск. 22, Vat. Slav. 56, БАН. Вятск. 18, РГБ. ф. 247, № 722, БАН. Тек. пост. 274. Песме из Службе светом Арсенију налазимо у три рукописа: из XVIII века: РГБ. ф. 199, № 383; из XIX века: РГБ. ф. 379, № 67, MS Slave 772, док песме из службе Светом Сави налазимо такође у три рукописа из XIX века: БАН. Друж. 955, БАН. Чуван. 24, MS Slave 771.²³¹ Међутим, како смо већ видели, рукописи из ових средина до XVIII века садрже и песме из Службе Светом краљу Милутину (БАН. Вятск. 9, РГАДА. ф. 381, № 146), а његов помен у заглављу под 30. октобром без присуства химнографије налазимо у *Минејном стихирару за октобар* РГБ. ф. 379, № 67 са почетка XIX века,²³² што је горња временска граница постојања овог култа у руској средини. Култови Светог Симеона и кнеза Лазара нису присутни у постниконовским старообредничким стихирарима.

Када је реч о култу Светог Саве, у свим овим изворима његов помен налазимо под 14. јануаром, будући да старообредници до данас користе издање Типика из 1641. године, у коме се датум прослављања Светог Саве подудара са датумом његове кончине. Старообреднички неумски рукописи који садрже песме српским светима имају велики значај, јер надомештају празнину која настаје после Никонове реформе када у канонској Московској патријаршији престаје да се преписује, односно штампа нотирана химнографија у част српских светих.

²²⁹ РГБ. ф. 379, № 58, БАН. Вятск. 9, РГАДА. ф. 381, № 146.

²³⁰ У преписивачким радионицама Виговског и Лексинског старообредничког манастира (који су били центар старообредника-беспоповаца, а прерасли су у највећи старообреднички центар Руског севера, тзв. Поморско сагласје) у XVIII и XIX веку настаје велики број књига међу којима су и неумски стихирари који одражавају не само локалну виго-лексинску, већ и предниконовску традицију, вид. Елена Михайловна Юхименко, „Выголексинское общежителство”. *Православная энциклопедия*, Т. 10, 11. 09. 2010, 56–65. <https://www.pravenc.ru/text/161059.html> (преузето 10. 09. 2021); Флорентина Викторовна Панченко, „Певческое искусство в Выголексинском общежителстве”. *Православная энциклопедия*, Т. 10, 11. 09. 2010, 56–65. <https://www.pravenc.ru/text/161059.html> (преузето 10. 09. 2021); *Ibid*, *Певческие книги Выголексинского письма XVIII–первой половины XIX в. Описание рукописного отдела Библиотеки РАН*, Том 9, Вып. 1 (Санкт-Петербург: „Петербургское востоковедение”, 2001), 3–13.

²³¹ Вид. Табела 3, бр. 283, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 294; 284, 288, 296; 287, 286, 295.

²³² У кодексу недостају листови после химнографије од 30. октобра, л. 408 и надаље, тако да не можемо да знамо да ли је ово последовање постојало у стихирару или се и овде ради о накнадним интервенцијама.

Помен и химнографија у част српских светих у руским рукописним и старим штампаним књигама XV–XIX века: општи статистички преглед

Рукописни и стари штампани материјал који ће бити предмет подробне анализе у наредна два поглавља изискује класификацију и статистичку анализу коју ћемо спровести у завршном одељку овог поглавља. Од укупно 310 руских рукописних месецословних књига годишњег богослужбеног круга насталих од XV–XIX века, у којима смо пронашли помен или химнографију у част српских светих – Саве, Арсенија, Симеона, Милутина и Лазара, 254 рукописа (81, 94%) су ненотирани, а 56 књига (18, 06%) изнад текста садржи руску неумску нотацију. Када је реч о ненотираним рукописима, у 180 рукописа (70, 87%) налазимо химнографију, а у 74 (29, 13%) само помен ових српских светих. Од ненотираних рукописа који садрже химнографију, у 126 (70%) налазимо последовање, а у 54 (30%) тропаре и кондаке из последовања у част ових светих. Када је пак реч о нотираним рукописима, 42 књиге (75%) садрже химнографију, док у свега 14 (25%) налазимо само помен српских светих у месецослову.

Од укупно 310 рукописних ненотираних и нотираних књига, 222 (71, 61%) садрже химнографију, а 88 (28, 39%) само помен петорици српских светих. Од 222 књиге које садрже химнографију, 180 су ненотирани (81, 08%), а 42 (18, 92%) нотирани рукописи, док од 88 књига у којима налазимо само помен српских светих, 74 рукописа (84, 09%) су ненотирани, док свега 14 (15, 91%) садржи неумску нотацију. Из наведеног следи да су ненотирани рукописи присутни у далеко већој мери него нотирани, као и да су рукописи са химнографијом заступљенији од оних са поменом светих у месецослову. Табеларно бројчана статистика рукописних књига изгледа овако:

садржај/ рукописи	ненотирани	нотирани	укупно	
химнографија	180	42	222	71, 61%
помен	74	14	88	28, 39%
укупно	254	56	310	
	81, 94%	18, 06%		

Уколико статистички представимо ове рукописне књиге кроз векове, од уласка помена српских светих у руски месецослов и првих последовања српским светима у руске месецословне рукописне књиге у XV веку (27 рукописа, што чини 8, 71%), видимо да је убедљиво највише књига које садрже помен или химнографију у част српских светих преписано у XVI веку (164 рукописа, што чини 52, 90%). Више него упола мање преписано је у XVII веку (73 рукописа, што чини 23, 55%), после чега видимо нагли пад броја рукописа од краја XVII до почетка XIX века (редукција култова у оквиру Никонове реформе, Синодални период), да би у XIX веку дошло до благог пораста броја рукописа (17 књига, што чини 5, 48%) на рачун неумских рукописа из старообредничких средина.

До Никонове реформе видимо присуство знатно већег процента ненотираних у односу на нотираних рукописа: у XV веку имамо 26 ненотираних рукописа (96, 30%) и свега један нотирани (1, 79%), док у XVI веку имамо 144 (87, 80%) ненотирана и 20 (12, 20%) нотираних рукописа. Ова диспропорција почиње да се нивелише у XVII веку, у који је датовано 53 (72, 60%) ненотирана и 20 (27, 40%) нотираних рукописа, да би у XIX веку број нотираних рукописа (11 књига, 64, 71%) премашио број ненотираних рукописа (шест књига, 35, 29%). Табеларно детаљна статистика руских рукописа кроз дате векове изгледа овако:

век/ рукописи	ненотирани	нотирани	укупно	
XV	26	1	27	8, 71%
XV/XVI	9	---	9	2, 90%
XVI	144	20	164	52,90%
XVI/XVII	10	---	10	3, 23%
XVII	53	20	73	23,55%
XVII/XVIII	2	1	3	0, 97%
XVIII	4	2	6	1, 94%
XVIII/XIX	---	1	1	0, 32%
XIX	6	11	17	5, 48%
укупно	254	56	310	

Када је реч о руским старим штампаним издањима из XVII и XVIII века, помен или химнографију у част српских светитеља Саве и Арсенија пронашли смо у укупно 31 књизи. Од тога, последовања у час двојице светитеља садржи 15 књига (48, 39%), тропаре и кондаке пронашли смо такође у 15 књига (48, 39%), док само помен Светог Арсенија у заглављу садржи један минеј (3, 22%). Табеларно бројчана статистика старих штампаних књига изгледа овако:

садржај	број књига	
служба	15	48, 39%
тропар и кондак	15	48, 39%
помен	1	3, 22%
укупно	31	

Уколико статистички представимо стара штампана издања кроз векове, видимо да је у XVII веку штампано 17 књига (54, 84%), а у XVIII веку 14 књига (45, 16%) које садрже помен, односно химнографију у част светитеља Саве и Арсенија. Минеји, типичи и псалтери с последованијем од почетка XVIII века прештампавалу се у идентичном облику до краја XIX века, а последовања двојици српских светитеља у неизмењеном облику улазе и у савремено богослужење. Табеларно статистика старих штампаних издања у којима се налазе двојица српских светитеља кроз векове изгледа овако:

век	број књига	
XVII	17	54, 84%
XVIII	14	45, 16%
укупно	31	

Ако се обратимо садржају руских рукописних месецословних књига у којима се налазе помени и химнографија у част петорице српских светих, видимо да је Свети Сава заступљен у 237 књига (76, 45%), Свети Арсеније у 189 (60, 97%), Свети Симеон Мироточиви у 68 (21, 94%), Свети краљ Милутин у 12 (3, 87%), а Свети кнез Лазар у свега девет рукописа (2, 90%). Ова чињеница јасно сведочи о томе да је култ Светог Саве био најраспрострањенији, нешто мање, али такође веома распрострањен био је култ Светог Арсенија, док су култови краља Милутина и кнеза Лазара у руском богослужбеном животу били најмање заступљени.

Од укупно 237 рукописа у којима се налази Свети Сава, 189 (79, 75%) је ненотираних, док 48 (20, 25%) садржи неумску нотацију изнад текста. Теодосијеву службу српском првојераху или појединачне песме из ње налазимо у 180 (75, 95%) рукописа (146, односно 81, 11% су ненотирани, а 34, односно 18, 89% нотирани), док се

његов помен налази у 57 (24, 05%) рукописа (43, односно 75, 44% су ненотирани, а 14, односно 24, 56% – нотирани). Од 189 рукописа у којима налазимо Светог Арсенија, 154 (81, 48%) су ненотирани, а 35 (18, 52%) нотирани. Данилова служба и појединачне песме из ње налазе се у 117 (61, 90%) рукописа (89, односно 76, 07% су ненотирани, а 28, односно 23, 93% – нотирани), док се помен другог српског архиепископа налази у 72 (38, 10%) рукописа (65, односно 90, 28% ненотираних и 7, односно 9, 72% нотираних). Од 68 рукописа у којима налазимо Светог Симеона, 65 (95, 59%) су ненотирани, а свега три (4, 41%) су нотирани. Тропар и два кондака из два последовања у његову част налазимо у 34 (50%) преписа (33, односно 97, 06% ненотираних и један, односно 2, 94% нотирани), док је помен присутан такође у 34 (50%) преписа (32, односно 94, 12% ненотирана и два, односно 5, 88% нотирани). Од 12 рукописа у којима се налази Свети краљ Милутин, свега три (25%) су ненотирана, док је девет (75%) нотираних. Службу Данила Бањског у част Светог краља налазимо у девет (75%) рукописа (два, односно 22, 22% ненотираних и седам, односно 77, 78% нотираних), док је његов помен присутан у свега три (25%) преписа (једном, односно 33, 33% ненотираних и у два, односно 66, 67% нотираних). Од девет рукописа у којима се налази Свети кнез Лазар, шест (66, 67%) су ненотирани и само три (33, 33%) су нотирани. Службу непознатог Раваничанина у част Светог кнеза мученика налазимо у свега четири (44, 44%) рукописа (један, односно 25% су ненотирани, три, односно 75% су нотирани), док је његов помен присутан у пет ненотираних рукописа. Табеларно наведена бројчана и процентуална статистика изгледа овако:

рукописи/ свети	Сава	Арсеније	Симеон	Милутин	Лазар
Укупно рукописа	237	189	68	12	9
Ненотирани	189	154	65	3	6
Нотирани	48	35	3	9	3
Химнографија	180	117	34	9	4
Ненотирани	146	89	33	2	1
Нотирани	34	28	1	7	3
Помен	57	72	34	3	5
Ненотирани	43	65	32	1	5
Нотирани	14	7	2	2	---

рукописи/ свети	Сава	Арсеније	Симеон	Милутин	Лазар
Укупно рукописа	76,45%	60,97%	21,94%	3,87%	2,90%
Ненотирани	79,75%	81,48%	95,59%	25%	66,67%
Нотирани	20,25%	18,52%	4,41%	75%	33,33%
Химнографија	75,95%	61,90%	50%	75%	44,44%
Ненотирани	81,11%	76,07%	97,06%	22,22%	25%
Нотирани	18,89%	23,93%	2,94%	77,78%	75%
Помен	24,05%	38,10%	50%	25%	55,56%
Ненотирани	75,44%	90,28%	94,12%	33,33%	100%
Нотирани	24,56%	9,72%	5,88%	66,67%	0%

Ненотирани преписи са химнографијом деле се на оне који садрже последовање и оне који садрже само тропар или тропар и кондак из последовања. Од 146 ненотираних преписа у којима налазимо химнографију у част Светог Саве, 47 (32, 19%) рукописа садржи тропар или тропар и кондак, док последовање налазимо у 99 (67, 81%) књига. Од 89 ненотираних књига у којима се налази химнографија у част Светог Арсенија, 47 (52, 81%) рукописа садржи тропар и кондак, док се у 42 (47, 19%) налази

последовање. Пошто последовање у част Светог Симеона одсуствује у руским рукописима, тропар и кондак налазимо у свих 33 рукописа са химнографијом. Када је реч о Светом краљу Милутину и кнезу Лазару, у руским рукописима не налазимо само тропар и кондак у њихову част, те службу краљу Милутину налазимо у два, док службу Светом кнезу налазимо у само једном руском рукопису. Табеларно наведена статистика изгледа овако:

садржај/ свети	Сава	Арсеније	Симеон	Милутин	Лазар
Тропар и кондак	47	47	33	---	---
Служба	99	42	---	2	1
Укупно	146	89	33	2	1

Уколико се обратимо садржају старих штампаних издања, видимо да су светитељи Сава и Арсеније заступљени у по 22 (70, 97%) руске књиге. Службу Светом Сави налазимо у седам (31, 82%) књига, тропар и кондак у 15 (68, 18%) књига, док помен без химнографије није заступљен. Службу Светом Арсенију налазимо у осам (36, 36%) књига, тропар и кондак у 13 (59, 09%) књига, а помен у заглављу службе без химнографије у само једном (4, 55%), октобарском минеју. Табеларно наведена статистика изгледа овако:

садржај/ свети	Сава	Арсеније
Последовање	7 31,82%	8 36,36%
Тропар и кондак	15 68,18%	13 59,09%
Помен	---	1 4,55%
Укупно књига	22	22

У наредним табелама приказаћемо појединачну анализу заступљености помена и химнографије у част свакога од петорице српских светих у руским ненотираним и нотираним рукописима од XV–XIX века. Бројчана статистика заступљености помена и химнографије у част Светог Саве у руским рукописима кроз векове изгледа овако:

ненотирани рукописи									
садржај/ век	XV	XV/ XVI	XVI	XVI/ XVII	XVII	XVII/ XVIII	XVIII	XIX	укупно
помен	2	1	14	---	18	1	2	5	43
тропар и кондак	7	3	21	4	10	---	2	---	47
последовање	10	1	69	1	18	---	---	---	99
укупно	19	5	104	5	46	1	4	5	189
нотирани рукописи									
помен	1	---	7	---	6	---	---	---	14
химнографија	---	---	11	1	10	1	2	9	34
укупно	1	---	18	1	16	1	2	9	48
Укупно свих	20	5	122	6	62	2	6	14	237

Од 189 ненотираних рукописа, 43 (22, 75%) садрже само помен, 47 (24, 87%) тропар и кондак, док 99 (52, 38%) рукописа садржи Теодосијеву службу или њене делове. Када је реч о нотираним рукописима, помен српског првојерарха налазимо у 14 (29, 17%), а химнографију у 34 (70, 83%) рукописне књиге. Уколико погледамо заступљеност кроз векове, у XV век датовано је 20 (8, 44%) рукописа, док је у XVI век датовано највише – 122 (51, 48%) рукописа, од чега 104 (85, 25%) ненотирана и 18 (14,

75%) нотираних. У XVII веку број рукописа је двоструко мањи (62, односно 26, 16%) и то на рачун ненотираних рукописа којих је укупно 46 (74, 19%), док се број нотираних само незнатно смањује (16, односно 25, 81%). У XIX век датовано је свега 14 (5, 91%) рукописа, од којих је пет (35, 71%) ненотираних, а девет (62, 29%) нотираних, што одговара општој тенденцији смањења броја ненотираних, односно повећања броја нотираних рукописа.

Бројчана статистика заступљености помена и химнографије у част Светог Арсенија у руским рукописима кроз векове изгледа овако:

ненотирани рукописи									
садржај/ век	XV	XV/ XVI	XVI	XVI/ XVII	XVII	XVII/ XVIII	XVIII	XIX	укупно
помен	8	3	28	---	16	2	2	6	65
тропар и кондак	6	3	24	5	8	---	1	---	47
последовање	3	---	27	4	8	---	---	---	42
укупно	17	6	79	9	32	2	3	6	154
нотирани рукописи									
помен	---	---	4	---	3	---	---	---	7
химнографија	---	---	7	1	9	1	3	7	28
укупно	---	---	11	1	12	1	3	7	35
Укупно свих	17	6	90	10	44	3	6	13	189

Од 154 ненотираних рукописа, 65 (42, 21%) садржи само помен, 47 (30, 52%) тропар и кондак, док свега 42 (27, 27%) рукописа садрже Данилову службу, односно њене делове. Када је реч о нотираним рукописима, помен Светог Арсенија налазимо у седам (20%), а химнографију у 28 (80%) рукописних књига. Уколико погледамо заступљеност кроз векове, ситуација је врло слична као и у случају Светог Саве. У XV век датовано је 17 (9%) рукописа, док је у XVI век датовано 90 (47,62%) рукописа, од чега 79 (87, 78%) ненотираних и 11 (12, 22%) нотираних. У XVII веку број рукописа је двоструко мањи (44, односно 23, 28%) опет на рачун ненотираних рукописа којих је укупно 32 (72,73%), док се број нотираних незнатно повећава (12, односно 27, 27%). У XIX век датовано је 13 (6, 88%) рукописа, од којих је шест (46, 15%) ненотираних, а седам (53, 85%) нотираних, што показује скоро подједнаку заступљеност Арсенијевог помена у ненотираним и химнографије у нотираним рукописима.

Бројчана статистика заступљености помена и химнографије у част Светог Симеона Мироточивог у руским рукописима кроз векове изгледа овако:

ненотирани рукописи								
садржај/ век	XV	XV/ XVI	XVI	XVI/ XVII	XVII	XVII/ XVIII	XVIII	укупно
помен	2	1	13	---	14	1	1	32
тропар и кондаци	5	3	17	3	5	---	---	33
укупно	7	4	30	3	19	1	1	65
нотирани рукописи								
помен	---	---	---	---	2	---	---	2
тропар	---	---	1	---	---	---	---	1
укупно	---	---	1	---	2	---	---	3
Укупно свих	7	4	31	3	21	1	1	68

Од 65 ненотираних рукописа, 32 (49, 23%) садрже помен, док у 33 (50, 77%) налазимо тропар и два кондака Светом Симеону. Када је реч о нотираним рукописима,

његов помен налазимо у два (66, 67%), а тропар у свега једном (33, 33%) рукопису. Уколико погледамо заступљеност кроз векове, у XV век датовано је седам (10, 30%) рукописа, у XVI век датован је 31 (45, 59%) рукопис, док је у XVII век датован 21 (30, 88%) рукопис.

Из наведеног следи да бројчана статистика заступљености помена и химнографије у част Светог Саве, Арсенија и Симеона у руским рукописима кроз векове показује истоветну тенденцију. У XVI веку примећујемо велики пораст броја рукописа, да би се њихов број готово дупло смањило у XVII веку. Убедљиво најмањи број рукописа који садрже ова три култа налазимо у XVIII веку (Свети Сава и Арсеније у по седам, Свети Симеон у једном рукопису), да би у XIX веку дошло до благог пораста броја рукописа који садрже химнографију у част светитеља Саве и Арсенија у старообредничким срединама, што се у потпуности слаже са општом бројчаном статистиком кроз векове.

Култови Светог краља Милутина и кнеза Лазара који бивају усвојени у Московској митрополији тек у XVI веку и краће трају од претходна три, имају нешто другачију статистику. Заступљеност помена и химнографије у част Светог краља Милутина у руским рукописима кроз векове табеларно изгледа овако:

ненотирану рукописи						
садржај/ век	XVI	XVI/ XVII	XVII	XVII/ XVIII	XIX	укупно
помен	---	---	1	---	---	1
последовање	---	1	1	---	---	2
укупно	---	1	2	---	---	3
нотирану рукописи						
помен	---	---	1 ²³³	---	1	2
химнографија	2	---	4	1	---	7
укупно	2	---	5	1	1	9
Укупно свих	2	1	7	1	1	12

Од три ненотирана рукописа, један (33, 33%) садржи помен, док у два (66, 67%) налазимо последовање. Када је реч о нотираним рукописима, помен Светог краља налазимо у два (22, 22%), а химнографију у седам (77, 78%) рукописа. У XVI век датована су два (16, 67%) рукописа, док је у XVII век датовано највише – седам (58, 34%) рукописа.

Заступљеност помена и химнографије у част Светог кнеза Лазара у руским рукописима кроз два века његовог постојања у Русији, табеларно изгледа овако:

ненотирану рукописи			
садржај/ век	XVI	XVII	укупно
помен	---	5	5
последовање	---	1	1
укупно	---	6	6
нотирану рукописи			
помен	---	---	---
химнографија	2	1	3
укупно	2	1	3
Укупно свих	2	7	9

²³³ У неумском препису РНБ. Капела О. 4 из XVII века налазила се химнографија из последовања Светом краљу која је уништена, тако да се овде не ради о класичном помену, већ ономе што је од некадашње нотираним химнографије остало.

Од шест ненотираних рукописа, пет (83, 33%) садржи помен, док у само једном (16, 67%) налазимо последовање. Када је реч о нотираним рукописима, химнографију у част Светог кнеза налазимо у три рукописа. У XVI век датована су два (22, 22%) рукописа, док је у XVII век датовано седам (77, 78%) рукописа.

Како обе табеле показују, највећи број рукописа у којима се помињу два српска света владара датован је у XVII век (Свети краљ Милутин у шест, а кнез Лазар у седам рукописа), и то до Никонове реформе. У случају оба култа преовладавају нотирани рукописи, што је необично за нормалне околности у којима увек значајно преовладавају ненотирани рукописи. Међутим, будући су неумски рукописи мање били на мети уништења, те су успели да „преживе” реформу и остану сведоци о култовима у предниковој епохи, ми данас можемо да реконструишемо слику ова два српска култа у Русији.

Закључци првог поглавља

На основу анализе 310 руских ненотираних и нотираних рукописа, насталих од почетка XV до краја XIX века, као и 31 штампане књиге настале од почетка XVII до краја XVIII века, направили смо реконструкцију сеобе, усвајања, ширења, сузбијања и коначног статуса култова српских светих у Руској Цркви током пет столећа. Сеоба и усвајање свих српских култова дешава се између богослужбене реформе митрополита Алексија и Кипријана, у којој Кијевска, односно Московска митрополија прелази са Студитског на Јерусалимски типик крајем XIV, и кроз читав XV век и богослужбене реформе патријараха Никона и Јоакима у којој Московска патријаршија врши унификацију богослужења и богослужбених књига са грчким средином XVII века.

Српски култови, а са њима и српски химнографски текстови, улазе у руску богослужбену праксу у два таласа. У првом таласу, култови Светог Симеона Мироточивог, светитеља Саве и Арсенија улазе у руски месецослов и месецословне књиге годишњег богослужбеног круга већ почетком XV века посредством синаксара Јерусалимског типика, са којим Кијевска, односно Московска митрополија усваја и ове свете. У другом таласу, култови Светог краља Милутина и Светог кнеза Лазара улазе у руски месецослов и поједине месецословне књиге путем српских преписа последовања које у Москву доносе хиландарски молиоци за помоћ средином XVI века.

Анализом пет фаза у којима се српски култови манифестују у руском богослужбеном животу (помени са и без тропара и кондака у месецословима рукописних и штампаних типика и других месецословних књига, ненотиране службе у рукописним минејима и осталим зборницима минејног типа, нотирана химнографија у стихирарима и ненотиране службе у штампаним минејима), дошли смо до закључка да је у првих 250 година (од почетка прихватања Јерусалимског типика до Никонове реформе) статус и значај српских култова у разним руским географским срединама био променљив, што је одговарало стању неуједначене богослужбене култне праксе до Никонове реформе. У Московској митрополији, касније патријаршији, светитељи Сава и Арсеније имали су статус општег култа, док су Свети краљ Милутин и кнез Лазар имали култ само у појединим манастирима. У наредних 250 година (од Никонове реформе до краја XIX века), од пет српских култова у Руској Цркви опстају само култови светитеља Саве и Арсенија, и то на нивоу локалног култа, док остали у потпуности нестају.

Доњу временску границу уласка српских светих у руски месецослов поставио је *Псалтир са последовањем* Митрополита Кипријана из 1401. године, у чијем су се месецослову нашли помени Светог Арсенија (28. октобар), Светог Саве (14. јануар) и Светог Симеона Мироточивог (13. фебруар) са тропарима и кондацима, међу којима

два кондака (Светом Симеону из Савине службе и Светом Сави из Канона непознатог писца) нису припадала последовањима која су била карактеристична за јерусалимску традицију. Помени светитеља Саве и Арсенија налазе се у раним руским редакцијама Јерусалимског типика (1428, 1438), одакле заједно са поменом Светог Симеона, улазе у месецослове руских псалтира са последовањем и других месецословних зборника из XV века који настају у Москви, Тројице-Сергијевој Лаври, Јосифо-Волоколамском и Соловјецком манастиру.

Најстарији минеј у коме се помиње српски свети (Арсеније) је *Минеј за октобар* РГБ. ф. 304. I, № 30, датован у крај XIV, односно почетак XV века, што повлачи питање постојања руске редакције Јерусалимског типика из XIV века у коме су се налазили помени српских светих. До почетка XVI века, у руским рукописним минејима налазимо Теодосијеву Службу Светом Сави и Данилову Службу Светом Арсенију које су се прво преписивале на крају књиге, а затим на свом месту. Служба Светом Арсенију се нарочито одликовала постепеношћу уласка у руске минеје, будући да у великом броју октобарских минеја налазимо само његов помен у заглављу службе без последовања, много ређе саму службу на крају књиге и најређе на свом месту. Поред Москве и Тројице-Сергијеве Лавре, руски минеји из XV века који су садржали српску химнографију преписивали су се и у Чудовом манастиру и у Новгороду Великом. Први помен српског светог (Саве) у руским неумским рукописима налазимо у стихирару из Јосифо-Волоцког манастира у последњој четвртини XV века, што је доња временска граница уласка српских светих у руске нотиране рукописе.

У XVI веку долази до експанзије српских култова Светог Саве и Арсенија под утицајем историјских околностивезаних за државно-црквену политику последња три владара из династије Рјуриковича који су имали претке и међу српском аристократијом. Помесни сабори Митрополита Макарија (1547, 1549), поред централизације руских култова, интегришу и култове других словенских помесних Православних Цркава, што ствара повољну климу за ширење и увећавање броја српских култова, који постају не само део руског месецослова и богослужбених књига, већ и тема у руској црквенопојачкој уметности, зидном сликарству и књижевности. Манастирске средине, али и преписивачке радионице великих градова, издвајају се као најзначајнији центри у којима настају богослужбене књиге са српском химнографијом.

Највећи број богослужбених месецословних књига у којима се налазе помени и химнографија српским светима настаје у XVI и првој половини XVII века (до Никонове реформе). Преписи Јерусалимског типика из овог периода често садрже помене Светог Саве, Арсенија и Симеона са тропарима и кондацима, који у овом периоду постају стабилан део руског месецослова. Њима се у XVII веку придружује и помен Светог кнеза Лазара. Иако могу садржати различите ознаке празника, преписи типика који настају махом у Москви и Тројице-Сергијевој Лаври категоришу Светог Саву као средњи празник са бденијем, а датум његовог празновања у овом периоду почиње да се колеба у вези са Оданијем Богојављења. Светог Арсенија неки категоришу на исти начин, неки као нижу категорију, уз честу напомену да се служба врши ако одлучи свештенослужитељ. Помен Светог Симеона је само у једном препису типика пропраћен коментаром да се служба врши ако одлучи свештенослужитељ. Стање које видимо у преписима типика одражава се и на месецослове псалтира с последованијем и осталих сродних зборника, у којима, поред Светог Саве, Арсенија, Симеона и Лазара, налазимо и један помен краља Милутина.

За експанзију српских култова у XVI веку нарочито је значајан помен светитеља Саве и Арсенија у месецословима руских рукописних служабника, као и смештање Светог Саве међу општехришћанске и руске свете у два служабника московског порекла. Руски рукописни минеји (службени месечни и празнични), као и зборници

минејног типа, садрже у великом броју Теодосијеву Службу Светом Сави (која се временом у све већем броју минеја помера на 12. јануар, уступајући 14. јануар Оданију Богојављења) и Данилову Службу Светом Арсенију, док у фебруарским минејима (иако у два минеја постоје трагови култа у виду помена) Служба Светом Симеону у потпуности одсуствује. Разлог за то налазимо у стапању култа Светог Симеона са култом Светог Саве у раној фази усвајања у Кијевској, односно Московској митрополији. Иако постоји помен, недостатак последовања у част Светог Симеона у руским минејима „компензује” Теодосијева Служба Светом Сави у којој налазимо већи број песама у којима се аутор молитвено обраћа обојици светих. Служба Светом краљу Милутину Данила Пећког и Служба Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина налазе се у свега два зборника минејног типа, док у октобарским, односно јунским минејима одсуствују.

Предниконовска стара штампана издања типика, псалтира са последовањем и минеја, уводе унификацију у богослужбену праксу, припремајући терен за предстојећу Никонову реформу. У месецословима типика и псалтира налазимо помене светитеља Саве и Арсенија, а у октобарским, односно јануарским минејима штампају се Данилова и Теодосијева служба, која је још увек под 14. јануаром (с напоменом да се служи 12. јануара). У овом периоду велики значај имају нотирание песме из служби светом Сави, Арсенију, Симеону, Милутину и Лазару, које се од почетка XVI века појављују у великом броју руских неумских рукописа који представљају синтезу српских химнографских текстова и руског знаменопојања. Ови стихирари представљају најбројније, најпотпуније, најваријантније и безмало најстарије рукописе у којима се налази нотираниа химнографија у част српских светих. Музички слој обогаћује ове текстове за нову мелодијску верзију, али их и тумачи својим изражајним средствима.

Никонова реформа уноси драстичне измене у живот култова српских светих у Руској Цркви. У малобројним постниконовским рукописима – типцима, псалтирима са последовањем и осталим месецословним зборницима налазимо помене светитеља Саве и Арсенија, као и помен Светог Симеона, који у XVIII веку нестаје из руског месецослова. Рукописни минеји садрже исправке текстова служби светитељима Сави и Арсенију које у њима налазимо, али и наговештавају снижавање категорије празника ових култова, коју ће озваничити постниконовска штампана издања типика, псалтира с последовањем и минеја.

Постниконовска издања типика садрже помене светитеља Саве и Арсенија, али их смештају у категорију малих празника, уз напомену да се службе служе тамо где им је посвећен храм и где им се налазе мошти, што представља снижавање са нивоа општег, на ниво локалног култа. Редукција култова коју је спроводио патријарх Никон представљала је директно поништавање Макаријевих сабора,²³⁴ што у случају српских култова представља апсурд, јер су Свети Сава и Арсеније дошли из друге помесне Цркве. Ни моштију ни храма посвећеног првом или другом српском архиепископу у Русији тада није било. Теодосијева Служба Светом Сави (од овог периода увек под 12. јануаром) и Данилова Служба Светом Арсенију налазе се у свим штампаним издањима руских минеја кроз читав Синодални период.

Као резултат сузбијања култова током Никонове реформе, из руских богослужбених књига крајем XVII века нестају помен и Служба Светом кнезу Лазару, док се нотиранио последовање у част краља Милутина појављује до почетка XVIII века, а његов помен последњи пут налазимо у једном старообредничком стихирару почетком XIX века. Култове Светог краља Милутина, а посебно Светог кнеза Лазара, у највећој мери можемо да реконструиремо на основу неумских рукописа, у којима се они налазе

---

²³⁴ Вид. Флоровский, *Пути русского богословия*, 93.

чешће него у ненотираним изворима, будући да су предниконовски нотирани рукописи били мање на мети уништења и исправљања у односу на ненотиране.

Неумски рукописи постниконовске епохе настају у старообредничним срединама које остају верне предниконовској богослужбеној традицији. Старообредници нису само преписивали нотирани рукописе, већ су и сачували велики број предниконовских ненотираних рукописа, међу којима су се наша последовања српским светима. Судаћи по неумским рукописима, старообредничке средине наставиле су да поштују култове светитеља Саве и Арсенија, као и Милутина, чији су се трагови сачували у три стихирара.

Чињеница да су из руског месецослова током Никонове реформе нестали помени тројице српских владара – Светог Симеона, краља Милутина и кнеза Лазара, док су помени и последовања у част двојице архиепископа – светитеља Саве и Арсенија, заузели стабилно место у месецослову и богослужбеним месецословним књигама, „преживевши” реформу, открива политичке мотиве одабира српских култова у процесу ревизије месецослова. Овај поступак отворено показује тенденцију ка интеграцији српске Цркве и државе под турском влашћу у руску Цркву и државу, која започиње у XVI веку у доба централистичке политике последњих владара из династије Рјуриковича, а до пуног изражаја долази после Никонове реформе.

II ХИМНОГРАФСКИ САСТАВ ПОСЛЕДОВАЊА СРПСКИМ СВЕТИМА У РУСКИМ БОГОСЛУЖБЕНИМ ЗБОРНИЦИМА МИНЕЈНОГ ТИПА

Однос руске богослужбене књижевне традиције према српској химнографији у бројним руским месецословним књигама видљив је у степену очувања аутентичности српских химнографских текстова. У овом поглављу ћемо на основу рукописних и старих штампаних књига утврдити да ли постоје измене у химнографском саставу последовања српским светима у руској традицији, какве су то измене и у којој мери утичу на статус празника конктерног култа.

Предмет анализе химнографског састава последовања биће сви руски рукописни и стари штампани минеји, зборници минејног типа и стихирари које садрже потпуну или непотпуну службу Светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару. Рукописи који садрже само помене, тропаре и кондаке овим светима неће ући у анализу овог поглавља, пошто не дају информацију о химнографском саставу последовања. Будући да ни једна служба Светом Симеону није ушла у руске минеје и да у част овог светог у руској рукописној традицији имамо само тропар и два кондака, у овом поглављу не можемо разматрати његов култ са аспекта химнографског састава.

Анализа химнографског састава последовања подразумева утврђивање присуства, односно одсуства богослужбених песама из оригиналног последовања, њихов редослед у оквиру сваке од служби и евентуални уплив песама из других последовања. Компаративну анализу извршили смо на три нивоа, на основу ненотираних и нотираних руских преписа и старих штампаних издања последовања српским светима, које смо поредили како међусобно, тако и са референтним српским преписима²³⁵ и старим штампаним издањима. Химнографски састав служби Светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару приказаћемо табеларно, почевши од оних са највише, до онога са најмање преписа (што се случајно подудару са хронолошким редоследом настајања служби, а одступа од минејног поретка).

Упоредно приказивање великог броја извора у свакој од табела омогућава нам прегледност сваког последовања на нивоу присуства, односно одсуства сваке песме, циклуса песама и канона, али и интерполација из других служби које су, како ћемо видети, биле присутне у последовањима српским светима у руској богослужбеној традицији. Из ових табела извешћемо све постојеће варијанте химнографског састава за свако од последовања српским светима у руској богослужбеној традицији од почетка XV до краја XIX века.

Утврђивање химнографског састава директно је повезано с категоријом празника у Типику. Службе које су на руско тле доспеле у пуном химнографском саставу, имале су вишу категорију празника (средњи празник с бденијем, полијелејни празник), док су оне у редукованом саставу имале нижу категорију (мали славословни и шестерични празник). Међутим, уколико су се редуковане службе допуњавале химнографијом из других служби, категорија је постајала виша. С тим у вези, на крају сваке од анализа утврдићемо и категорију празника на нивоу одређене средине или читаве Руске Цркве у одређеном временском периоду.

---

²³⁵ Српски преписи изабрани су на основу критеријума очуваности и пуноће химнографског састава.

Химнографски састав Службе Светом Сави у руским рукописним и старим штампаним минејима, стихирарима и осталим зборницима минејног типа

Наш главни задатак у овом одељку је представљање химнографског састава Теодосијеве Службе Светом Сави у свим руским богослужбеним књижевним изворима. Предмет наше анализе су руске богослужбене месецословне рукописне и старе штампане књиге које садрже потпуно или непотпуно последовање српском првојерарху. Теодосијеву службу налазимо у 99 руских ненотираних рукописа (јануарски службени и празнични минеји, богослужбени зборници минејног типа) и 34 неумска рукописа (минејни стихирари свих типова) – који настају од почетка XV до краја XIX века, као и седам старих штампаних јануарских минејаиздатих од почетка XVII до краја XVIII века.

Као референцу за поређење узели смо 11 српских преписа последовања пуног састава,²³⁶ насталих између XIV и XVII века, српска стара штампана (Србљаци 1761, 1765, 1861) и савремена штампана издања (јануарски минеји 1984, 2006; Србљаци 1986, 2018)²³⁷ у којима ово последовање има идентичан химнографски састав.

Све варијанте химнографског састава Теодосијеве Службе Светом Сави у руским преписима и старим штампаним издањима представићемо табеларно на нивоу присуства или одсуства песама, циклуса песама и канона. Затим ћемо показати међусобну условљеност састава последовања и категорије празника у месецослову. Табела је подељена на четири основне колоне. У крајњој левој колони налазе се инципити песама у богослужбеном поретку. Ортографија инципита дата је сублимирано на основу неколико репрезентативних преписа и штампаних издања. Две централне колоне табеле односе се на ненотиране преписе (лево) и на нотирани преписе (десно), док је крајња десна колона резервисана за стара штампана издања.

Свака од три рубрике (ненотирани, нотирани рукописи и старе штампане књиге) подељена је на по две колоне у којима је дат број преписа у којима је дотична песма присутна, односно одсутна. На тај начин видимо тачно колико има потпуних, а колико непотпуних преписа последовања и које песме и циклуси песама су изостављени. У напоменама дајемо објашњења и коментаре за сва одступања.

Старозаветне паримије на Великом вечерњем, које показују варијантност, за разлику од јеванђељских и апостолских читања која су потпуно унифицирана, представљене су нешто другачије. Крајња десна колона показује паримије у српској рукописној и старој штампаној традицији, средња лева колона представља паримије у руским ненотираним рукописима, средња десна је празна (нотирани рукописи), док у крајњој десној колони имамо паримије које се налазе у руским старим штампаним књигама. Сви пропратни коментари дати су у напоменама.

У табелу смо унели 133 преписа Теодосијеве Службе Светом Сави из руских рукописа; од тога је 99 ненотираних (XV–XVII век), 34 нотирани преписа (XVI–XIX век), као и седам старих штампаних издања објављених од почетка XVII до краја XVIII века. Од 99 нама познатих ненотираних преписа овог последовања, у табелу смо унели

²³⁶ Преписи Теодосијеве Службе Светом Сави пуног састава у српској рукописној традицији који су нам служили као референца за поређење са руским преписима налазе се у: *Минеју за јануар* ГИМ. Хлуд. 151 из друге четвртине XIV века; *Празничном минеју са Србљаком* НБС. РС-18 из друге четвртине XV века; *Минеју за јануар* (Крушедол) МСПЦ 36, из друге четвртине XV века; *Минеју за јануар* (Ваведење) МСПЦ 37, из 1500; *Празничном минеју за децембар-фебруар и јули*, НБС. Деч. 45 а из треће деценије XVI века; *Минеју за јануар* ПБ 228 из 1529; *Минеју за јануар* (Крушедол) МСПЦ 94 из XVI века; *Минеју за јануар* (Велика Ремета) МСПЦ 26 из последње четвртине XVI века; *Минеју за јануар* НБС. Пећ 29 из последње четвртине XVI века; *Минеју за јануар* ПБ 440 из XVII века и *Минеју за јануар* ПБ 420 из 1698. Вид. Прилог, Табела 7, бр. 2, 4, 9, 11, 12, 13, 19, 26, 27, 34, 37.

²³⁷ Вид. Прилог, Табела 8, бр. 1, 2, 3; 8, 9; 4, 5.

и анализу спровели над 97 преписа, будући да два минеја из Државног историјског музеја у Москви нисмо били у могућности да прегледамо из оправданих разлога.²³⁸ Химнографски састав последовања Светом Сави у руским богослужбеним књигама изгледа овако:

На далџи вечерни стїхиры на господи возвахъ на ѓ гласъ ѓ подобенъ: далъ еси знаменїе

Текст: песма/ чтеније	Руски рукописи: 133				Старе штампане књиге: 7	
	Ненотирани 97 + 2 ²³⁹		Нотирани 34 ²⁴⁰		Присутна	Одсутује
	Присутна	Одсутује	Присутна	Одсутује		
СВАТИТЕЛЬ БОГОПРІАТЕНЪ	86 ²⁴¹	11	6 ²⁴²	28	7	---
Солнца свѣтаѣиши	85 ²⁴³	12 ²⁴⁴	6	28	7	---
Благооухаетъ рака	85	12	6	28	7	---
Слава гласъ ѣ						
Ѡладѣ[не]вшою землю	84	13 ²⁴⁵	20	14	7	---
И нынѣ Богородиценъ						
Кровъ твои Богородице	85 ²⁴⁶	12	1	33	7 ²⁴⁷	---

Стїхиры на стїховнѣ гласъ ѣ подобенъ: доле ефрафовъ

Фудла владыкоу	85	12	6 ²⁴⁸	28	7	---
Стїхъ: Честна предъ господемъ смерть...						
Владыка сын	85	12	6	28	7	---

²³⁸ Два минеја: ГИМ. Увар. 1131, ГИМ. Увар. 1122 нисмо успели лично да погледамо, пошто нам неколико пута у Државном историјском музеју у Москви нису били доступни (били су на рестаурацији), па их убрајамо у општу статистику на основу податка из описа, вид. Леонид Кавелин, *Систематическое описание славяно-российских рукописей собрания графа А. С. Уварова*, Ч. II (Москва: Товарищество типографий А. Н. Мамонтова, 1893), 126, 133. Ови извори су урачунати само у крајњу бројчану статистику, али не и у табелу, будући да нам није познат састав службе у њима (у опису је наведено само присуство службе).

²³⁹ Мисли се на два поменути минеја из збирке Уварова, вид. напомену бр. 238.

²⁴⁰ Овде убрајамо и оне преписе који садрже текст без нотације (припремљен за нотацију која није уписана).

²⁴¹ Иако не садржи Мало вечерње, препис из *Зборника служби словенским светима* (РНБ. Погод. 573) из XVI века, у оквиру циклуса стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег, садржи прву и другу стихиру на подобен на *Господи возвах* са Малог вечерњег. Прва стихира са Малог вечерњег јавља се као четврта у низу на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег, а друга са Малог вечерњег налази се на месту четврте у иним стихирама на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег (па тако и мења глас у шести). Додавање четврте стихире на подобен која иначе не постоји у овом циклусу стихира у Служби Светом Сави, представља неку врсту компензације Малог вечерњег које у препису одсутује.

²⁴² У статистику смо урачунали и прве три стихире у три преписа Службе Светом Арсенију у којима се налазе стихире на подобен на *Господи возвах* Малог вечерњег из Теодосијеве Службе Светом Сави (РГБ. ф. 379, № 63; РГАДА, ф. 381, № 318; РГБ. ф. 379, № 67), вид. Рашковић. *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности*, 28, напомена 76.

²⁴³ Вид. напомену бр. 241.

²⁴⁴ У *Трефологиону* РГБ. ф. 299, № 265 од читаве химнографије недостаје само ова стихира.

²⁴⁵ Препис из *Минеја за јануар* РГБ. ф. 247, № 304 уместо ове стихире на месту славника на *Господи возвах* има другу стихиру са Литије ѿангелскихъ источникъ четвртог гласа.

²⁴⁶ У свих 85 преписа овај Богородичан налази се у облику инципита.

²⁴⁷ У свим старим штампаним минејима је овај Богородичан дат у облику инципита.

²⁴⁸ Вид. напомену бр. 242.

Стіхъ: Блаженъ моужъ воиша господа...						
Стадо твоє словесное	85	12	6	28	7	---
Слава гласъ ѧ						
Ѡ пеленъ любящихъ та	85	12	19	15	7	---
И нынѣ Богородиченъ						
Избави ны Ѡ бедъ	88 ²⁴⁹	9	1	33	7 ²⁵⁰	---
Тропаръ гласъ г						
Поути ввѣдашаго въ жизнь	---	97 ²⁵¹	---	34	7	---
Слава и нынѣ Богородиченъ: Тебе ходатаиствовахшою						

На велицѣи вѣтерни стѣхологиа блаженъ моужъ антифонъ ѧ

стѣхирь на господи **возвахъ** на ѧ гласъ ѧ подобенъ: яко добла

Ѡца иже на небеси	97	---	3	31	7	---
Япослоломъ равнопроповѣдателя	97	---	3	31	7	---
Словесъ твоихъ оученїемъ	97	---	3	31	7	---
Ины стѣхирь гласъ з подобенъ: все упованїе ²⁵²						
Весь освашенъ	92	5	1	33 ²⁵³	7	---
Ѡ юности облиста	92	5	1	33	7	---
Оумъ твои дановенїи	92	5	1	33	7	---
Слава гласъ б						
Славы оу[бо] всѣхъ	97	---	31 ²⁵⁴	3	7	---
И нынѣ Богородиченъ Пренде сѣнь законнаа						

²⁴⁹ У већини преписа овај Богородичан се налази у облику инципита.

²⁵⁰ У свим старим штапаным минејима је овај Богородичан дат у облику инципита.

²⁵¹ У руским рукописима генерално није исписиван тропар трећег гласа на отпусту Малог вечерњег, већ је увек писан на отпусту Великог вечерњег, док је тропар осмог гласа исписиван на *Бог Господ* на Јутрењу. У неким рукописима је овде написан инципит и напомена да се тропар налази на отпусту Великог вечерњег.

²⁵² У *Минеју за јануар* ГИМ. Увар. 743 из XV века ове стихире су написане у погрешном, петом гласу.

²⁵³ У Годишњем стихирару *Дијаково око* РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 из XVI века писац се на месту ових стихира у Служби Светом Сави позива на Службу Светитељу Јакову Ростовском (погрешно пише 28, уместо 27. новембра) на коме су наводно исписане ове стихире (са измењеним именом светитеља и географским појмовима). Међутим, у служби Светитељу Јакову текстови су потпуно другачији, разликује се и глас (осми уместо шести), а самим тим и подобен, тако да из тог разлога овај препис нисмо узели у обзир у табели.

²⁵⁴ Ова стихира представља најпреписиванију песму српским светима у руским неумским рукописима и налази се у 31 књизи, међутим, има чак 40 преписа, будући да се у неким од стихирара садржи по два пута (ГИМ. Син. певч. 123, Епарх. певч. 24; БАН. Строг. 44; РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, 681/ 938; РГАДА. ф. 381, № 146) па чак и три пута (у РГБ. ф. 379, № 64) што је у тексту означено као *ин-превод*, *ин-роспев* и представља другу мелодијску варијанту истог текста, вид. Рашковић, *Песме српским светима...*, 29–30.

Бходъ. Проклидентъ дне и чтенїа ї²⁵⁵

1. Притчы Соломоновы (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Пацмать праведнаго съ похвалаци	1. Притчы Соломоновы (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Пацмать праведникоу	---	1. Притчы Соломоновы (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Пацмать праведнаго
2. Притчы Соломоновы ²⁵⁶ (ПрС 10, 31–32; 11, 1–12)/ * Премудрости Соломоновы ²⁵⁷ (ПремС 6, 12–16, 7, 30; 8, 2–4, 7–9, 13, 17–18, 21; 9, 1–5, 10–11, 4) Изъ оустъ праведнаго каплетъ премудрость/ * Премудрости Соломоновы ²⁵⁸ (ПремС 4, 5): Праведникъ аще постигнетъ	2. Премудрости Соломоновы ²⁵⁹ (ПрС 10, 31–32; 11, 1–12): Изъ оустъ праведнаго каплетъ премудрость/ * Премудрости Соломоновы ²⁶⁰ (ПремС 4, 5): Праведникъ аще постигнетъ	---	2. Премудрости Соломоновы: (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ
3. Премудрости Соломоновы ²⁶¹ (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ Божїи/ * Премудрости Соломоновы ²⁶² (ПремС 4, 1, 14; 6, 11, 17–22; 7, 15–16, 21–22, 26–29; 10, 9–12; ПрС 3, 15; ПремС 2, 1, 10–22, 16, 13; ПрС 3, 34): Похваллемоу праведникоу/	3. Притчы Соломоновы ²⁶⁵ (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ.../ * Премудрости Соломоновы ²⁶⁶ (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ...	---	3. Премудрости Соломоновы (ПремС 6, 12–16, 7, 30; 8, 2–4, 7–9, 13, 17–18, 21; 9, 1–5, 10–11, 4): Оуста праведнаго каплютъ премудрость...

²⁵⁵ У минејима за јануар (РГБ. ф. 113, № 43; РГБ. ф. 299, № 265; ГИМ. Чуд. 105) из XVI века наведено је само да су читања светитељска, у првом је напоменуто и да су писана 25. јунуара (Свети Григорије Богослов), у другом да су писана Светом Алексију Московском, а у трећем нема инципита ни објашњења. У *Минеју за јануар и фебруар* РГБ. ф. 354, № 34 из XVI века написано је *Никољске паримије* (Свети Никола, 6. децембар), док је у *Минеју за јануар* РГБ. ф. 247, № 323 наведено да су чтенија написана под 27. јануаром (пренос моштију Светог Јована Златоустог). У минејима ГИМ. Чуд. 106 и ГИМ. Син. 317 из XVI века пише само три чтенија без икаквих објашњења. У осталим минејима смо наишли на прилично стабилну традицију коју смо представили у другој колони табеле.

²⁵⁶ Овај текст из *Прича Соломонових* је у већини српских рукописа насловљен погрешно као *Премудрости Соломонове*, вероватно зато што је дошло до мешања са одломком из *Премудрости* који почиње истом реченицом.

²⁵⁷ Овај текст из *Премудрости Соломонових* налази се у старим (Србљаци 1761, 1765, 1861) и савременим штампаним издањима (Минеј за јануар, 2006; Паримејник, 2000).

²⁵⁸ Овај текст из *Премудрости Соломонових* налази се у целисти у савременом *Минеју за јануар* (1984) и у Србљаку (2018) само у облику наведених глава из *Премудрости*. Подудара се са одговарајућом паримијом из руских старих штампаних минеја.

²⁵⁹ Ова паримија представља текст из *Прича Соломонових*, али је у свим руским преписима доследно погрешно именован као *Премудрости Соломонове*. Зато га ми именујемо на исти начин, а у загради дајемо исправну напомену, како би било јасно о ком се одломку заправо ради.

²⁶⁰ Овај текст се нашао само у *Минеју за јануар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237 из XVII века, где се напомиње да су паримије писане 9. јануара (Митрополит Филип Московски). У служби светитељу Филипу налазе се опште светитељске паримије (друга и трећа су замениле места, па се тако овај текст нашао овде).

²⁶¹ Овај текст из *Премудрости Соломонових* је у српским рукописима погрешно насловљен као *Приче Соломонове*.

²⁶² Овај текст из *Премудрости Соломонових* налази се у старим (Србљаци 1761, 1765, 1861) и савременим штампаним издањима (јануарски минеј 2006, Паримејник, 2000).

* Премудрости Соломоновы ²⁶³ (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ.../ * Премудрости Соломоновы ²⁶⁴ (ПрС 10, 31–32; 11, 1–12): Изъ оустъ праведнаго каплет премоудрость						
---	--	--	--	--	--	--

На лѣтин стѣхирьы самогласны гласъ ѣ

Фумъ преподобенъ	86	11	11	23	7	---
гл. ѣ евангельскихъ источникъ	86	11	11	23	7	---
Сербьскаа великаа церквн	86	11	11	23	7	---
Слава гласъ ѣ						
Апостоломъ средныа	86	11	32	2	7	---
И нынѣ Богородиченъ гласъ тонже						
Радоуиса дверн божїа	85	12 ²⁶⁷	15	19	7	---

На стѣховнѣ стѣхирьы гласъ ѣ подобенъ: кинди похвалныи вѣнцы

Кинди тако вѣнцы	97 ²⁶⁸	---	12	22	7	---
Стѣхъ: Честна предъ господемъ смерть...						
Кинди доуховныи пѣсныи ²⁶⁹	97	---	12	22	7	---
Стѣхъ: Блаженъ доужъ боиса господа...						
Кинди пѣсныи добротамн ²⁷⁰	97	---	12	22	7	---
Слава гласъ ѣ						
Божественаго доуха	97	---	30	4	7	---

²⁶⁵ У готово свим руским рукописима овај текст се налази на месту треће паримије и погрешно је именован као *Приче Соломонове* (изузеу пет преписа РГБ. ф. 272, № 249, РНБ. Соф. 294, Соф. 296, Соф. 298, БАН. 33. 17. 18), иако се ради о одломку из *Премудрости Соломонових*. Зато га ми именујемо на исти начин, а у загради дајемо исправну напомену, како би било јасно о ком се одломку заправо ради.

²⁶⁶ Овај текст из *Премудрости Соломонових* смо видели само у *Минеју за јануар* РГБ. ф. 113, № 43.

²⁶³ Овај текст из *Премудрости Соломонових* наведен је у облику инципита у РС-18, а дат је у целости у савременом Паримејнику (2000) у својству треће паримије Светом Сави.

²⁶⁴ Овај текст из *Премудрости Соломонових* налази се у савременом *Минеју за јануар* (1984), Србљаку (2018), Паримејнику (2000).

²⁶⁷ У *Минеју за јануар* ГИМ. Син. 504 из XVI века овде је наведен инципит другог Богородична Пророчески возопнедъ Господевн

²⁶⁸ У *Минеју за јануар* ГИМ. Син. 504 на месту прве три стихире налазе се три стихире на подобен осмог гласа на *Господи возвах* Великог вечерњег из Службе Свете мученице Татјане (која се према овом *минеју* прославља истог дана када и Свети Сава, 12. јануара). Пошто се три стихире из Теодосијево Службе Светом Сави са овог места у датом *минеју* већ налазе у циклусу стихира на Литији, ми смо само означили њихово присуство, иако нису на свом месту.

²⁶⁹ У стихирарима ГИМ. Единоверч. 37, ГИМ. Син. певч.123, РГБ. ф. 304. I, 427, РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 из XVI века ова стихира се налази на месту треће стихире на стиховње на подобен, док је трећа на месту друге. Без обзира на инверзију песама, овде их наводимо у исправном поретку.

²⁷⁰ Вид. напомену бр. 269.

И нынѣ Богородиченъ						
Идоуще та Богородице	97 ²⁷¹	---	1	33	---	7
Тропарь гласъ ї						
Поути вводашаго въ жизни	96 ²⁷²	1 ²⁷³	2	32	7 ²⁷⁴	---

На оутрени на богъ господь тропарь гласъ ѱ

Православїа наставниче	87 ²⁷⁵	10	---	34	7	---
Слава други тропарь гласъ ї и нынѣ Богородиченъ Тебѣ ходатанцѹ						
По ѧ стїхологїи сѣдаленъ гласъ ѱ подобенъ: премоудрости слово						
Лестъ мира	95	2	---	34	7	---
Славан нынѣ Богородиченъ						
Небесноюю дверь	95	2	---	34	7	---
По ѧ стїхологїи сѣдаленъ гласъ ї подобенъ: божїи вѣре						
Добродѣтелен дѣланиемъ	93	4	---	34	7	---
Други сѣдаленъ подобенъ: красотѣ дѣвства						
Столпъ и оутвержденїе	93	4	---	34	7	---
Слава и нынѣ Богородиченъ						
Јако невоздѣланнаѧ	93	4	---	34	7	---
По полвелеюсе сѣдаленъ гласъ ѱ подобенъ: премоудрости						
Воздержанїемъ житїе	96	1	---	34	7	---
Слава и нынѣ Богородиченъ подобенъ тоиже						
Јако всенепорочнаѧ	96	1	---	34	7	---

Степенна ѧ антифонъ ѧ гласа прокиденъ гласъ ѧ Іерѣи твои облекоутса... Стїхъ: Тоу возвращу...

Всакоє дыханїе. евангелїе от матфеѧ зачало ѧї (Мт 5, 14–19)

Стїхѣра по ѱ ѱсалмѣ гласъ ѧ						
Доуха свѧтаго благодатъ	96	1	31	3	7	---
Канонъ Богородицы на ѧ гласъ ѧ						
Канонъ богородицы ²⁷⁶	75	22	---	34 ²⁷⁷	7	---

²⁷¹ У свих 95 руских преписа на овом месту је написан само инципит Богородична.

²⁷² Од 94 минеја у којима је присутан тропар трећег гласа на отпусту Великог вечерњег, у седам рукописа из XVI и XVII века (ГИМ. Увар. 1076, БАН. Арх. Д. 80, РГБ. ф. 178, № 1825, РГБ. ф. 37, № 181, РНБ. Погод. 524; РНБ. Кир.-Бел. 301/ 558, РНБ. Сол. 538/ 557) написан је у облику инципита, док је у осталим преписима тропар у целости исписан. У *Празничном минеју* ГИМ. Увар. 707 из XVI века тропару је додељен погрешан четврти глас.

²⁷³ Само у *Празничном минеју* ГИМ. Син. 311 из XVI века овај тропар је изостављен.

²⁷⁴ У свих седам старих штампаних руских минеја из XVII и XVIII века овде се налази инципит тропара трећег гласа, будући да је он већ био исписан на отпусту Малог вечерњег.

²⁷⁵ Од 85 преписа у којима присуствује тропар осмог гласа на јутрењу, у 22 преписа он је дат у облику инципита, док је у 63 рукописа исписан у потпуности.

Канонъ свѣтомоу савѣ на ѣ глас ѣ емоу же краегранесте: сакоу похвалити разоумѣ боже мон дароун ми						
Канонъ первыи ²⁷⁸	97	---	---	34	7	---
Други канонъ свѣтомоу савѣ на ѣ глас ѣ въ немъ же ѿ чоудотворенїи его						
Канонъ други ²⁷⁹	95	2	---	34	7	---
Катавасїа: глѣбныи открылѣ есть дно ²⁸⁰						
Свѣтиленъ гласъ ҃						
Свѣтильникъ монсогосвѣтїи	95	2	1	33	7	---
Други свѣтиленъ ѿбѣма. слава гласъ и подобенъ тонже						
Ѡ востока мысленаго солнца	95	2	1	33	7	---
Слава и нынѣ Богородиченъ						
Предоудрость ипостаснѣю	92	5	---	34	7	---

На хвалитѣхъ стїхирѣ на ѣ гласъ ѣ подобенъ: Ѡ преславное чюдо

Отче свѣщенне	96	1	3	31	7	---
Пороученыи ти талантъ	96	1	3	31	7	---
Прїедше твоѣ честныѣ	96	1	3	31	7	---
Слава гласъ ҃						
Во[з]сїа солнцѣобразно	96 ²⁸¹	1	31 ²⁸²	3	7	---
И нынѣ Богородиченъ Богородице ты еси лоза. Славословіе великое						

И дается масло братїи Ѡ кадїла свѣтаго поюще вкоупе стїхирѣ

Стїхирѣ на помазанїи гласъ ҃ самогласенъ

Прїидѣте вси христіювнїи	80	17	6	28	7	---
--------------------------	----	----	---	----	---	-----

²⁷⁶ Богородичин канон овде има ирмосе *Волною морскою* који припадају канону Велике Суботе шестог гласа. Зарад уштеде простора, нисмо навели сваки тропар, нити ирмос, пошто они рукописи који га садрже, имају његов пун састав. Исто важи и за два канона Светом Сави из Теодосијево службе.

²⁷⁷ У неумским рукописима се по правилу не исписују нотирани канони, међутим у појединим стихирарима могу постојати напомене. У стихирарима *Дијаково око* (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, л. 454) из XVI века и (РГБ. ф. 379, № 64, л. 416') из XVII века наведена су сва три канона са гласовима и инципитима свих катавасија.

²⁷⁸ Први Канон Светом Сави има ирмосе *Грдите людїе*, преузете из канона Обрезања Господњег и Рођења Пресвете Богородице другог гласа.

²⁷⁹ Други канон Светом Сави има ирмосе *Колесницегонителя фарона*, преузете из Васкрсног канона осмог гласа.

²⁸⁰ Катавасија која се пева на Јутрењу на дан Светог Саве је Богојављенска (ирмоси Богојављенског канона другог гласа), пошто по уставу она следи од Оданија Божића до Оданија Богојављења, од 1. до 14. јануара.

²⁸¹ У *Минеју за јануар* РГБ. ф. 247, № 304 из XVI века славници на *Хвалите* и на помазању заменили су места. У табели је само означено њихово присуство, иако нису на свом месту.

²⁸² Ова песма се налази у 31 рукопису, али има 34 преписа, пошто у три стихирара (ГИМ. Син. певч. 123, РГАДА. ф. 381, № 146, РНБ. Капелла. О. 4) постоје ин-варијанте, односно исти текст је преписан узастопно по два пута јер има различито мелодијско тумачење. Вид. Рашковић, *Песме српским светима...*, 33.

Стіхъ: Честна предъ Господемъ смерть...						
Радѹнса благавѣрїа	80	17	6	28	7	---
Слава гласъ ѱ						
Фѹмъ вперикъ	80	17	11	23	7	---
И нынѣ Богородиченъ						
Азъ дѣво святаа	80	17	---	34	7	---
Азъ подъ кровъ твои ²⁸³	---	97	1	33	---	---

На лїтоурѣин блаженна ѿ канона Ъ - го гласа пѣснь Г и ѱ - го гласа пѣснь З

Прокїменъ гласъ З: Честна предъ господемъ... Стіхъ: Что воздадъ господевн...

Апостолъ к евреомъ зачало тїї (Јев 7, 26–29; 8, 1–2), аллилуїа гласъ Ъ: Іерѣи твои облечоутса...

Евангелїе ѿ Іоанна зачало лѢ (Јн 10, 9–16), причастенъ: въ паматъ вѣчною...

Табела нам показује да се од 99, односно 97²⁸⁴ ненотираних рукописа у којима смо пронашли последовање Светом Сави, Теодосијева служба потпуног химнографског састава налази у 79 јануарских, празничних минеја и других зборника минејног типа који су настали од XV до XVII века. Међутим, нису сви преписи које смо класификовали као потпуне идентични по свом саставу.

Потпун састав у коме су исписане све богослужбене песме и присутна сва три канона (два Светом Сави и један Богородици) налазимо у 52 руска преписа: из XV века: РНБ. Соф. 290; РГБ. ф. 304. I, № 515; РГБ. ф. 152, № 55; РГБ. ф. 304. I, № 516; с краја XV и почетка XVI века: РНБ. Погод. 521; из XVI века: ГИМ. Син. 185; РГБ. ф. 304. I, № 518; РНБ. Соф. 296; РНБ. Соф. 291; ГИМ. Син. 505; РГБ. ф. 178, № 4097; РГБ. ф. 98, № 392; РНБ. Соф. 225; РНБ. Соф. 299; РГБ. ф. 354, № 30; РНБ. Кир.-Бел. 344/ 601; БАН. 25. 7. 4; РНБ. Соф. 294; РНБ. Соф. 298; ГИМ. Чуд. 107; РНБ. Погод. 442; РНБ. Погод. 444; РГБ. ф. 247, № 675; РГБ. ф. 37, № 167; РГБ. ф. 37, № 331; РГБ. ф. 199, № 516; РГБ. ф. 272, № 249; НОНБ. ф. 1, оп. 1, № 29; РНБ. F. I. 154; БАН. 33. 8. 9; ГИМ. Син. 677; РГБ. ф. 304. I, № 620; РГБ. ф. 304. I, № 621; РГБ. ф. 304. I, № 623; РНБ. Кир.-Бел. 308/ 565; РГБ. ф. 310, № 101; РНБ. Соф. 230; РНБ. Соф. 409; РНБ. Соф. 421; РГБ. ф. 218, № 597; РНБ. Соф. 420; РНБ. Погод. 445; из XVII века: БАН. Арх. С. 63; РГБ. ф. 98, № 363; РНБ. О. I. 492; БАН. 32. 9. 13; РНБ. Тит. 2467; РГБ. ф. 178, № 8429; РГБ. ф. 209, № 183; РГАДА. ф. 181, оп. 1, № 1035; РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1538; РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237. Њихов химнографски састав у потпуности одговара преписима потпуног састава у српским рукописима и старим штампаним Србљацима и минејима, као и руским штампаним минејима.

Химнографски састав последовања у преписима у којима су исписане све богослужбене песме и два канона светоме (без канона Богородици) такође убрајамо у потпуне преписе, будући да канон Богородици шестог гласа није део Теодосијеве

²⁸³ Ова текстуална варијанта Богородична јавља се у свега једном неумском рукопису (РГБ. ф. 247, № 722) из XIX века. Сви остали руски преписи и стара штампана издања имају прву текстуалну верзију, која се јавља и у српским рукописним минејима и штампаним србљацима.

²⁸⁴ Вид. напомену бр. 238.

химнографије, па његово одсуство не утиче на пуноћу састава службе. Таквих преписа има три: БАН. 25. 1. 1; РГБ. ф. 113, № 43; РГБ. ф. 299, № 265²⁸⁵ и сви су из XVI века.

У потпуне преписе убројали смо и оне у којима су исписане све богослужбене песме, са два или сва три канона, али је тропар осмог гласа Православија наставниче на Њогу Господу на Јутрењу дат у облику инципита или је изостављен. Будући да други тропар Светом Сави заправо представља општи тропар исповеднику осмог гласа са уметнутим именом српског првојерарха и као такав није део оригиналне Теодосијеве химнографије, ови преписи заслужују да буду класификовани као потпуни. Навођење инципита показује свест руског преписивача о постојању другог тропара, међутим може да се тумачи и као уштеда простора (као и у случају његовог одсуства), будући да се текст општег тропара исповеднику записивао у месецословима, свецима и другим сродним зборницима.

Потпуних руских преписа последовања Светом Сави у којима је дат само инципит тропара осмог гласа има укупно 10 и то: из XV века: ГИМ. Увар. 743 (са три канона); из XVI века: ГИМ. Син. 504 (са два канона); БАН. 33. 8. 6 (са три канона); ГИМ. Чуд. 105 (са два канона); ГИМ. Увар. 707 (са три канона); РНБ. Кир.-Бел. 310/ 567 (са три канона); РНБ. Кир.-Бел. 350/ 607 (са три канона); РГБ. ф. 304.I, № 520 (са три канона); XVII века: РГБ. ф. 178, № 10245 (са три канона); РГБ. ф. 304.I, № 522 (са три канона). Потпуно одсуство тропара осмог гласа имамо у шест преписа потпуног последовања Светом Сави: из XVI века: РНБ. Соф. 293 (са три канона); ГИМ. Увар. 1085 (са три канона); БАН. Арх. Д. 159 (са два канона); БАН. 33. 8. 5 (са два канона); ГИМ. Син. 317 (са два канона, без сједална по другој катизми који је изостао простим превидом преписивача); из XVII века: РГБ. ф. 209, № 162 (са три канона).

У потпуне преписе последовања Светом Сави уврстили смо и оне у којима су дати инципити оба тропара. Тропар трећег гласа спада у Теодосијеву химнографију и пева се на отпусту Малог и Великог вечерњег, као и на месту другог тропара на Јутрењу. Он се увек налази у руским преписима било да је исписан у потпуности, било да је у облику инципита, тако да преписе у којима је дат у облику инципита нећемо сматрати за непотпуне. Руских преписа са инципитом оба тропара имамо укупно пет: из XVI века: ГИМ. Увар. 1076 (са три канона); БАН. Арх. Д. 80 (са три канона); РНБ. Погод. 524 (са два канона); с краја XVI и почетка XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 301/ 558 (са два канона); из XVII века: РНБ. Сол. 538/ 557 (са два канона).

Као изузетак, у потпуна последовања убројали смо још два преписа из XV века. У *Зборнику служби руским светима за целу годину* ГИМ. Син. 885 налази се препис Службе Светом Сави са оба тропара и сва три канона, у коме су изостављена два сједална и богородичан по другој катизми. Уместо ових песама, удвојен је сједален по првој катизми. У *Минеју за јануар* БАН. 25. 1. 2 у коме се такође налази препис последовања Светом Сави са оба тропара и сва три канона, недостају три ине стихире шестог гласа на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег. Оба преписа не испуњавају критеријум да се сматрају непотпунима – не недостаје им најмање један циклус стихира. Томе још треба додати чињеницу да су оба преписа настала у XV веку, у време утемељења култа Светог Саве у Московској митрополији, па су овакви мали пропусти у преписима новоусвојене службе која улази у минеје новоприхваћене јерусалимске традиције – потпуно разумљиви.

Такође, није необично да у потпуним преписима последовања Светом Сави дође до мешања песама, промене њиховог редоследа, па чак и додавања песама из других

---

²⁸⁵ У овом препису недостаје друга стихира на подобен на *Господи возвах* Малог вечерњег која је очигледно испуштена случајном грешком преписивача. Без обзира на овај пропуст, овај препис сматрамо потпуним.

служби, а да се притом ништа не изостави. Овде имамо два таква преписа. Један се налази у већ поменутом *Минеју за јануар* РГБ. ф. 247, № 304 у коме се друга самогласна стихира на Литији нашла на месту славника на *Господи возвах* Малог вечерњег (јер припада истом, четвртом гласу), док су на Јутрењу славници на *Хвалите* и на помагању просто заменили места. Све остало је на свом месту, служба садржи два канона. Интересантнији пример је *Минеј за јануар* ГИМ. Син. 504 такође из XVI века у коме су се у циклусу стихира на Литији после прве стихире нашле све три стихире на подобен другог гласа на стиховње, иза којих су написане преостале две са Литије, за чим следи славник (укупно седам, уместо четири стихире!). Услед ове аугментације циклуса стихира на Литији, три стихире на подобен на стиховње преузете су из Службе Свете мученице Татјане (која се у овом *минеју* налази под 12. јануаром заједно са Светим Савом, што је после Никонове реформе постала пракса) из циклуса на *Господи возвах* Великог вечерњег и постављене на место прве три стихире на стиховње.

Међу наведеним потпуним преписима Службе Светом Сави нашла су се три преписа у којима су поједине песме дате у погрешним гласовима, што је резултат превида преписивача. У *Празничном минеју* ГИМ. Увар. 743 из XV века ине стихире на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег стављене су у пети уместо у шести глас. У *Празничном минеју за прву половину године* ГИМ. Увар. 707 из XVI века тропар трећег гласа стављен је у четврти глас. У *Минеју за јануар* РГБ. ф. 247, № 304 из 1540. године славник на Литији дат је у четвртом, уместо у петом гласу.

Критеријум за класификацију последовања као непотпуног је, како смо већ напоменули, одсуство најмање једног циклуса стихира. Према том критеријуму, непотпуно последовање налазимо у 18 преписа и делимо их у четири групе:

1. У *Трефологиону* РГБ. ф. 304. I, № 626 из XVII века, који представља потпуни препис (садржи сва три канона и оба тропара), физички нису сачувани почетак (Мало вечерње) и крај последовања (циклуси стихира на *Хвалите* и на помагању на Јутрењу) па га зато убрајамо у непотпуне преписе, али га посебно класификујемо.

2. У пет преписа недостаје само последњи циклус стихира на помагању којима се завршава Јутрење. Они се налазе у следећим рукописима: из XVI века: БАН. 33. 17. 18 (са сва три канона и инципитом тропара осмог гласа); РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 56 (са сва три канона и оба тропара); РГБ. ф. 242, № 36 (са два канона и инципитом тропара осмог гласа); РНБ. Погод. 441 (са сва три канона и оба тропара); из XVII века РНБ. Погод. 777 (са два канона и инципитом тропара осмог гласа).

3. У *Минеју за јануар* РГБ. ф. 354, № 34 из XVI века недостаје циклус стихира на Литији, као и сједален по првој катизми. Све остале песме су присутне, укључујући инципит тропара осмог гласа и два канона.

4. У 11 преписа налази се последовање Светом Сави скраћеног састава, што подразумева одсуство Малог вечерњег и најмање још једног циклуса стихира. У шест преписа недостаје Мало вечерње, циклус стихира на Литији и на помагању. То су: из XV века: РГБ. ф. 310, № 93 (са сва три канона и оба тропара); из XVI века: РГБ. ф. 178, № 1825 (са два канона и инципитом оба тропара); РГБ. ф. 247, № 323 (са сва три канона и оба тропара); РГБ. ф. 37, № 181 (са два канона²⁸⁶ и инципитом оба тропара); РНБ. Q. I. 549 (са сва три канона и оба тропара); РНБ. Погод. 573 (са два канона и оба тропара). У пет преписа поред Малог вечерњег, Литије и стихира на помагању недостају још и: оба тропара и оба свјетилна (ГИМ. Син. 311, XVI век); ине стихире на *Господи возвах* и оба свјетилна (РНБ. Кир.-Бел. 793/ 1050, XVII век); ине стихире на *Господи возвах*, тропар осмог гласа и сједален по другој катизми (ГИМ. Чуд. 106, XVI век); ине стихире на *Господи возвах*, тропар осмог гласа, сједален по другој катизми и други канон светоме

---

²⁸⁶ У другом канону Светом Сави у овом препису недостају четврти и пети тропар сваке песме, што је једини пример непотпуног канона у руским преписима последовања српском првојерарху.

(РНБ. Погод. 522, XVI век); ине стихире на *Господи возвах*, тропар осмог гласа, сви сједални, стихира по Пс. 50 и други канон светоме (ГИМ. Увар. 682, XVII век). Последњи препис уједно представља и најкраћи текст последовања Светом Сави у руској традицији.

Измешану химнографију сусрећемо само у једном препису са непотпуном службом који се налази у *Зборнику служби руским и словенским светима* РНБ. Погод. 573 из XVI века. Будући да је Мало вечерње изостављено, славник на *Господи возвах* Малог вечерњег нашао се на месту четврте стихире на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег, а славник на стиховње Малог вечерњег нашао се на месту четврте ине стихире на *Господивозвах* Великог вечерњег. Ово може да се тумачи као покушај компензације одсуства Малог вечерњег од стране преписивача. На тај начин настао је увећан циклус стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег, у коме имамо осам, уместо шест стихира на подобен.

Уколико химнографски састав службе ставимо у контекст категорије празника, јасно је да свих 79 потпуних, али и седам непотпуних преписа (прве три категорије) представљају средњи празник с бденијем. Одсуство циклуса стихира на помазању на Јутрењу у другој и трећој групи непотпуних преписа Службе Светом Сави не утиче на категорију празника, будући да је сва остала химнографија присутна, па смо их зато убројали у исту категорију са потпуним преписима. О нижој категорији празника можемо говорити само у случају 11 непотпуних преписа који не садрже Мало вечерње, Литију, стихире на помазању и друге песме из последовања.

У руским минејима Теодосијева Служба Светом Сави обично је смештена на свом месту, после заглавља под 12, односно 14. јануаром, међутим, постоје и случајеви у којима се она налази на крају књиге. Такве примере пронашли смо у четири рукописа: из XV века: РНБ. Соф. № 290; из XVI века: ГИМ. Чуд. 105, РНБ. Погод. 444, РГБ. ф. 178, № 1825. Ови примери нам показују постепеност уласка овог последовања у руске минеје између XV и средине XVI века само у одређеним руским срединама, будући да је ова служба у великој већини рукописа одмах преписивана на свом месту.

Табеларно химнографски састав Теодосијеве Службе Светом Сави у руским ненотираним рукописима кроз векове изгледа овако:

век/ састав	Пун састав	Опис	Непотпун састав				укупно		
			1. група	2. група	3. група	4. група			
XV	7	1	---	---	---	1	9	9, 09%	
XV/ XVI	1	---	---	---	---	---	1	1, 01%	
XVI	56	1	---	4	1	8	70	70,71%	
XVI/ XVII	1	---	---	---	---	---	1	1, 01%	
XVII	14	---	1	1	---	2	18	18,18%	
			1	5	1	11			
укупно	79	2	18				99		
	79, 80%	2,02%	18, 18%						

Када је реч о нотираним рукописима, од 34 рукописа која садрже химнографију у част српског првојерарха, само у другом тому Минејног стихирара *Дијаково око*, РГБ. ф. 379, № 64 из средине XVII века сусрећемо све стихире и тропар, што је максималан састав последовања које можемо наћи у нотираним преписима. Препис последовања без иних стихира на *Господи возвах*, али које једино садржи свјетилан, налазимо у Годишњем стихирару *Дијаково око* РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 из осамдесетих година XVI века, док се последовање без иних стихира на *Господи возвах* и тропара налази у

Минејном стихирару *Дијаково око* ГИМ. Син. певч. 123, такође из осамдесетих година XVI века. Сва три преписа садрже упутства за каноне на јутрењу.

У 31 препису налазимо само поједине песме из Теодосијеве Службе Светом Сави, обично самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења, које су неретко допуњене присуством целих циклуса стихира. Уколико узмемо у обзир да је стихирар музичка допуна минеју и да се у њега нису нужно морале смештати све песме, већ само оне чију је мелодију било теже памтити (самогласне стихире), пуноћу састава самог последовања овде треба гледати у односу на присуство бар једне стихире из циклуса која говори о присуству целог циклуса.

Тако ове „непотпуне” неумске преписе делимо на две групе. Прву групу чине преписи који садрже искључиво самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења чији број може да варира од две до седам,²⁸⁷ и таквих преписа има 22: из XVI века: РНБ. Q. I. –184; РГБ. ф. 113, № 70; РГБ. ф. 304. I, № 414; из XVII века: ГИМ. Син. певч. 81; РГБ. ф. 379, № 57; РНБ. Капелла О. 4; РГБ. ф. 304. I, № 442; РГАДА. ф. 381, № 320; РГБ. ф. 379, № 58; БАН. Вятск. 9; из XVII/ XVIII век: РГАДА. ф. 381, № 146; из XVIII века: РГБ. ф. 178, № 5403; из XVIII/ XIX век: БАН. Калик. 135; из XIX века: РГБ. ф. 178, № 5374; БАН. Друж. 955; БАН. Чуван. 24; БАН. Помор. 22; MS Vaticano Slavo 56; БАН. Вятск. 18; РГБ. ф. 247, № 722; БАН. Тек. пост. 274; MS Slave771.

Другу категорију чини девет преписа и она се грана на оне који садрже самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења, као и све стихире циклуса на Литији, стиховње и помазању: из XVI века: РГБ. ф. 113, № 64; ГИМ. Чуд. 60; ГИМ. Единоверч. 37; БАН. Строг. 44; оне који садрже самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења, као и стихире на Литији и стиховње (без помазања): из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 427; ГИМ. Епарх. певч. 24; из XVII века: РНБ. Кир.-Бел. 681/ 938; оне које садрже самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења, као и стихире на Литији и стиховње (без помазања и стихире по Пс. 50): РНБ. Кир.-Бел. 665/ 922 из XVII века и оне у којима се налазе самогласне стихире Малог, Великог вечерња и Јутрења, као и стихире на подобен на стиховње: РНБ. Q. I.–488 из XVI века.

У 27 непотпуних преписа присутне су самогласне стихире из свих циклуса последовања (изузетке чине четири преписа: РНБ. Q. I.–184, РГБ. ф. 113, № 70, РГБ. ф. 304. I, № 414, ГИМ. Син. певч. 81), што говори о присуству свих циклуса који репрезентују службу пуног састава. У том смислу и потпуни и непотпуни неумски преписи својим саставом и одабиром песама потврђују категорију празника са бденијем.

Табеларно, химнографски састав Теодосијеве Службе Светом Сави у руским неумским рукописима кроз векове изгледа овако:

век/ састав	Пун састав	Самогласне и неке стихире на подобен	Самогласне стихире	укупно	
XVI	2	7	3	11	32,35%
XVII	1	2	7	10	29,41%
XVII/ XVIII	---	---	1	1	2,94%
XVIII	---	---	1	1	2,94%
XVIII/ XIX	---	---	1	1	2,94%
XIX	---	---	9	9	26,47%
укупно	3	9	22	34	
	8, 82%	26, 47%	64, 71%		

²⁸⁷ Овде не убрајамо мелодијске варијанте које се често налазе у овим преписима као два различита мелодијска тумачења исте песме.

Када је реч о изменама редоследа песама, у неумским рукописима најчешће видимо промену места друге и треће стихире на подобен на стиховње Великог вечерњег, што је грешка преписивача мултипликована у четири преписа из XVI века: ГИМ. Единоверч. 37, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, 427, РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843.

Текст Теодосијеве Службе Светом Сави у свих седам издања старих штампаних јануарских минеја из XVII и XVIII века има исти химнографски састав. У овим текстовима налазимо Теодосијеву службу у пуном саставу, са оба тропара и три канона која је у том облику први пут била штампана у Русији, чиме је фиксиран њен састав који познајемо до данас.

Химнографски састав Службе Светом Арсенију у руским рукописним и старим штампаним минејима, стихирарима и осталим зборницима минејног типа

У овом одељку анализираћемо химнографски састав Данилове Службе Светом Арсенију у свим руским богослужбеним ненотираним и нотираним рукописима, као и старим штампаним књигама које садрже потпуно или непотпуно последовање другом српском архиепископу. Службу Светом Арсенију налазимо у 42 руска ненотирана рукописа (октобарски и празнични минеји и други богослужбени зборници минејног типа) и 28 нотираних рукописа (минејни стихирари свих типова) који настају од почетка XV до краја XIX века, као и девет старих штампаних октобарских и празничних минеја, издатих од почетка XVII до краја XVIII века. У свим руским преписима до фиксације у старим штампаним издањима, ово последовање карактерише *нестабилан* химнографски састав, што је директна последица стања у српским преписима.²⁸⁸

Како бисмо могли да анализирамо и разумемо стање у руским преписима, испрва смо спровели анализу 17²⁸⁹ српских преписа Службе Светом Арсенију Данила Пећког у српским минејима насталим од друге четвртине XIV до XVII века. Анализа је показала да чак 15 српских преписа²⁹⁰ ове службе има непотпун, односно скраћен химнографски састав. Он подразумева последовање без Малог вечерњег, стихира на Литији, сједалних по првој катизми и полијелеју, као и стихире по Пс. 50. С обзиром на овако велики број преписа са непотпуним последовањем од друге четвртине XIV века у највећим српским преписивачким центрима, сам по себи намеће се закључак да је

²⁸⁸ Да постоје две варијанте („дужа и краћа“) Данилове Службе Светом Арсенију, констатовано је на основу увида у рукописе Ђ. Трифуновић, вид. Трифуновић, „Белешке о делима у Србљаку“, 293, упор. Дамњан Петровић, предговор у Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Мак Данијел Гордон, Дамњан Петровић, прир. (Београд: Просвета, 2008), 38.

²⁸⁹ Заправо их је 18, с тим да је један препис из XVIII века (Хил. 287) настао као препис Србљака који је, као и сви штампани србљаци, писанна руској редакцији словенског језика. Нисмо га убројили у руске преписе, пошто је био везан искључиво за Хиландар и настаје после прва два штампана издања Србљака.

²⁹⁰ Непотпун (скраћен) састав, односно оригиналан Данилов текст Службе Светом Арсенију, садржи 15 српских преписа из: *Минеја за септембар–октобар* НБС. РС–5 из друге четвртине XIV века; *Празничног минеја са Србљаком* НБС. РС–18 из XIV века; *Минеја за септембар–новембар* САНУ бр. 58 из 1320-30; *Минеја за октобар* ГИМ. Хлуд. 146 из 1388 (комбинована са службом Светој Петки); *Минеја за октобар* НБС. Цетиње 22 из 1588; *Минеја за октобар* (Велика Ремета) МСПЦ 87 из XVI века; *Минеја за октобар* Хил. 236 из ¾ XVI века; *Минеја за октобар* НБС. Цетиње 23 из ¾ XVI века; *Минеја за октобар* ПЗК Дубоки поток 2 из ¾ XVI века; *Минеја за октобар* НБС. Грачаница 8 из последње четвртине XVI века; *Минеја за октобар* ПБ 56 из XVI/ ¾ XVII века; *Минеја за октобар* ПБ 284 из 1613; *Минеја за октобар* ПБ 227 из 1623-24 (комбинована са службом Светој Петки); *Минеја за октобар* (Хопово) МСПЦ 147 из ¼ XVII века, као и из фрагмента из *Минеја за октобар* НБС. РС–291 из XVI века, у коме се види непотпун састав (служба почиње од Великог вечерњег). Вид. Прилог, Табела 7, бр. 3, 4, 5, 6, 15, 18, 22, 23, 24, 25, 28, 30, 31, 32, 20.

оригинални Данилов текст Службе Светом Арсенију имао скраћен састав и да самим тим није имао категорију празника са бденијем, већ славословног светог, а да су се тек у XVI веку почеле додати недостајуће песме, ради употпуњења до последовања пуног химнографског састава.

Само два српска преписа садрже *потпун* састав последовања Светом Арсенију.²⁹¹ Химнографски састав преписа из *Минеја за октобар* МСПЦ 84 представља коначан облик службе какву познајемо данас и која се налази, како ћемо видети, у девет од 10 руских потпуних преписа, у свим руским и српским старим и савременим штампаним издањима.

Ова верзија последовања представља оригинални Данилов текст Службе Светом Арсенију допуњен до последовања потпуног химнографског састава песмама из других, углавном светитељских служби. Додато је комплетно Мало вечерње, циклус стихира на Литији (у који су пребачене прве две стихире на стиховње), три стихире на подобен на стиховње, два сједална (по првој и другој катизми, сједален по другој катизми је пребачен на позицију сједална по полијелеју), као и стихира по Пс. 50. Изузев поменуте две стихире на стиховње које постају литијске, а од којих друга добија дужу текстуалну верзију, све остале песме из оригиналне Данилове службе остају на свом месту и не мењају текст.

Мало Вечерње састављено је од песама позајмљених из четири светитељске службе. Прве две стихире на *Господи возвах* на подобен *Нѣвѣсныхъ чинокъ* првог гласа преузете су са исте позиције у инверзији са промењеним именом светитеља из Службе епископу Партенију Лампсакијском (7. фебруар), док је трећа са већим изменама преузета са позиције прве стихире првог гласа (на исти подобен) на *Господи возвах* Малог вечерњег из Службе свештеномученику Власију, епископу Севастијском (11. фебруар). Славник четвртог гласа на *Господи возвах* дословно је пренет са позиције друге стихире на Литији истог гласа из Теодосијеве Службе Светом Сави, са уметнутим Арсенијевим именом, као и прва стихира на подобен на стиховње. Друге две стихире на стиховње на подобен *Домѣ ѿфрафовъ* другог гласа преузете су са исте позиције из Службе Светитељу Алексију, митрополиту Московском (12. фебруар).²⁹² Славник на стиховње Малог вечерњег преузет је са изменама, допунама, променом имена светитеља и географских појмова са позиције славника на Литији из Службе Светом Јовану Златоустом (13. новембар). Ова чињеница демантује тврдњу Теодосија Спаског да је овај славник „типичан славник за српске службе” који позајмљују писци руских светитељских служби, мењајући име светитеља и географске појмове.²⁹³

²⁹¹ Потпун химнографски састав видимо само у два преписа из: *Минеја за октобар* МСПЦ 84 из треће четвртине XVI века, чији састав одговара химнографском саставу Службе Светом Арсенију у старим и савременим штампаним издањима и *Минеја за октобар* НБС. Пећ 50 из 1604, који представља скраћен текст допуњен песмама из других последовања. Вид. Прилог, Табела 7, бр. 17, 29.

²⁹² Другу стихиру са мањим изменама налазимо на истој позицији у Служби Светитељу Петру, митрополиту Кијевском (21. децембар), као и у Служби Сабора Московским Светима (5. октобар), а такође је сусрећемо и у Канону сабору хиландарским светима на месту трећег тропара пете песме у нешто измењеном облику.

²⁹³ Вид. Спасский, *Русское литургическое творчество*, 164. Заправо, писци руских служби преузимају варијанту коју је српски химнограф претходно преузео из Службе Светом Јовану Златоустом. Тако ову стихиру налазимо на позицији славника на *Господи возвах* истог гласа Великог вечерњег, поновљену у својству стихире по Пс. 50 на Јутрењу у Служби Стефану Исповеднику, архиепископу Сурошком (15. децембар) и на позицији славника на Литији у Служби Светитељу Филипу Московском (9. јануар). Важно је напоменути да је служба Светитељу Петру, митрополиту Московском имала два аутора, од којих је други митрополит Кипријан, кога Спаски помиње као писца који је допунио службу песмама из других служби. Ако притом узмемо у обзир да је Кипријан не само познавао оригиналан текст службе Светом Арсенију, него и лично увео овог српског светитеља у руски месецослов, отвара се могућност

Циклус стихира на Литији састављен је из две оригиналне и две позајмљене песме из две светитељске службе. Наиме, прва и друга стихира на стиховње из оригиналног последовања у инверзији долазе на место прве и друге литијске стихире, задржавши притом други глас. Друга литијска стихира Изволикъ логѣша добија дужу текстуалну верзију. Трећа литијска самогласна стихира шестог гласа Церковное свѣтло позајмљена је у прилично измењеном облику са позиције првог тропара пете песме ин канона осмог гласа из Службе Светом Јовану Златоустом (13. новембар). Поред значајних текстуалних измена (после прва два стиха текст се у потпуности разилази), песма мења глас из осмог у шести. Овај циклус закључује славник осмог гласа Преславно прослависа, који је преузет са позиције друге самогласне стихире шестог гласа на Литији из Службе на пренос моштију Светитеља Алексија, митрополита Московског (20. мај). Уз промену имена светитеља, текст се у великог мери поклапа (централни мотив светитељевих моштију). Иначе, текст води порекло од другог тропара седме песме канона осмог гласа из много старије Службе Преноса моштију мученика Бориса и Гљеба (2. мај), из које улази у службу Преноса моштију светитеља Алексија, што је од кључног значаја за нашу даљу анализу.

Три стихире на стиховње на подобен Кѣи похвалными вѣнцы другог гласа састављене су на основу три самоподобна на позицији прве три стихире на *Господи возвах* из Службе Првоврховним апостолима Петру и Павлу (29. јун), које су се нашле на позицији прве три стиховње стихире у многим светитељским службама, међу којима је и Теодосијева Служба Светом Сави. Славник на стиховње остао је на својој позицији (у штампаним издањима је, како ћемо видети, променио глас из осмог у шести).

Сједален осмог гласа (једини који је присутан у оригиналном последовању) са позиције сједална по другој катизми премештен је на позицију сједална по полијелеју. У службу улазе два нова сједална трећег гласа на позицију сједална по првој и по другој катизми. Први Великое солнце са већим текстуалним изменама бива преузет са позиције кондака четвртог гласа Светом Вартоломеју из Службе Светим Апостолима Вартоломеју и Варнави (11. јун), док је други образы просналь еси, презует са позиције сједална после треће песме канона из Службе Светитељу Тарасију, архиепископу Константинопољском (25. фебруар). Стихира по Пс. 50 позајмљена је уз мање измене и промену имена светитеља са позиције славника на *Господи возвах* Великог вечерњег из Службе Светом Јовану Златоустом (13. новембар).²⁹⁴

Коначна текстуална верзија Службе Светом Арсенију потпуног химнографског састава коју смо детаљно анализирали, настаје у XVI веку у Русији и присваја песме из светитељских последовања Јовану Златоустом, Партенију Лампсакијском, Власију Севастијском, Сави Српском, Тарасију Константинопољском, Алексију Московском, као и из апостолских последовања Петру и Павлу, Вартоломеју и Варнави. Чињеница да је састављач преузео песме из обе службе митрополиту Алексију које настају у XV веку,²⁹⁵ а да текст славника на Литији води порекло из Канона Светим мученицима

утицаја српске службе на руску. Овој претпоставци доприноси и чињеница да су последовања руским светитељима Петру и Стефану била коначно уобличена у XVI веку, баш када је, судећи по изворима, допуњена и Служба Светом Арсенију у српској, али и у руској богослужбеној књижевној традицији.

²⁹⁴ Исти почетак има и стихира по Пс. 50 из Службе Светитељу Спиридону Тримитунтском (12. децембар).

²⁹⁵ Вид. Спаский, *Русское литургическое творчество*, 106.

Борису и Гљебу из службе која настаје у XII веку,²⁹⁶ што је значајно пре XVI века када Данилов текст бива употпуњен, недвосмислено сведочи да је састављач *руског* порекла и да је коначна текстуална верзија последовања Светом Арсенију била састављена у Русији. Српски састављач не би позајмљивао химнографију из два велика руска национална култа, а сама верзија текста је у једини српски препис (МСПЦ 84) из Сремских Карловаца у трећој четвртини XVI века могла доспети из Русије, у време интензивних руско-српских контаката који су управо били најучесталији на тлу Карловачке митрополије.

Управо ова текстуална верзија Службе Светом Арсенију потпуног химнографског састава, која се налази у *Минеју за октобар* МСПЦ 84, у српским старим штампаним (србљаци 1761, 1765, 1861) и савременим штампаним издањима (октобарски минеји 1983, 2006; србљаци 1986, 2018),²⁹⁷ представља референцу према којој ћемо у нашој анализи равнати руске ненотиране, нотирани преписе и стара штампана издања.

Све варијанте химнографског састава последовања Светом Арсенију у руским преписима и старим штампаним издањима представимо прво на нивоу присуства или одсуства песама, циклуса песама и канона у оквиру службе, али и интерполација песама и циклуса песама из других служби. Позајмљене песме биће приказане у табели иза оригиналне химнографије са ознаком звезде (*), према редоследу појављивања и са напоменом из ког последовања су преузете. Затим ћемо класификовати све те варијанте и објаснити састав сваке од њих, да бисмо на крају показали њихову условљеност категоријом празника.

Химнографски састав Данилове Службе Светом Арсенију у руским богослужбеним месецословним књигама показаћемо у табели која је подељена на четири основне колоне. У крајњој левој колони су инципители песама у богослужбеном поретку. Ортографија инципитата дата је сублимирано на основу неколико репрезентативних преписа и штампаних издања. Две централне колоне табеле односе се на ненотиране преписе (лево) и на нотирани преписе (десно), док је крајња десна колона резервисана за стара штампана издања.

Свака од три рубрике (ненотирани, нотирани рукописи и старе штампане књиге) подељена је на по две колоне у којима је дат број преписа где је дотична песма присутна, односно одсутна, на основу тачног прегледа броја преписа сваке песме у оквиру службе. На тај начин видимо тачно колико има потпуних, а колико непотпуних преписа последовања, које песме и циклуси песама су изостављени, а које песме и циклуси представљају интерполације из других последовања и која су та последовања. У напоменама дајемо објашњења и коментаре за сва одступања.

Старозаветне паримије на Великом вечерњем представљене су на исти начин као и у Теодосијевој Служби Светом Сави. Крајња лева колона показује паримије у српској рукописној и старој штампаној традицији, средња лева колона представља паримије у руским ненотираним рукописима, средња десна је празна (нотирани рукописи), док у крајњој десној колони показујемо паримије у руским старим штампаним књигама.

У табелу смо унели 70 преписа Данилове Службе Светом Арсенију из руских рукописа насталих од XV–XIX века. Од тога су 42 ненотирана, а 28 нотираних преписа, као и девет старих штампаних издања овог последовања, објављених од почетка XVII до краја XVIII века. Препис Службе Светом Арсенију из *Минеја за октобар* РНБ. Соф. 190 из XV века нисмо могли да прегледамо из оправданих разлога, па смо га само

²⁹⁶ Вид. Александр Николаевич Ужанков, „О времени сложения служб и датировке житий святых Бориса и Глеба”, 05. 08. 2005, *Православие. ру* <https://pravoslavie.ru/5289.html> (преузето 13. 08. 2021).

²⁹⁷ Вид. Прилог, Табела 8, бр. 1, 2, 3; 6, 7, 4, 5.

уврстили у статистику на основу податка из каталога. Химнографски састав последовања Светом Арсенију у руским богослужбеним књигама изгледа овако:

На џаљѣн вѣчерни стїхирѣ на господи воззвахъ гласъ ѧ подобенъ: небесныхъ чиновъ

Текст: песма/ чтеније	Руски рукописи: 70				Старе штампане књиге: 9	
	Ненотирани: 41+1 ²⁹⁸		Нотирани: 28 ²⁹⁹		Присутна	Одсуствује
	Присутна	Одсуствује	Присутна	Одсуствује		
Изъ млада возраста	9	32	3	25	9	---
Дѣвѣствоу тезонденитын	9	32	3	25	9	---
Добродѣтели верхъ	9	32	3	25	9	---
* стїхирѣ на Господи воззвахъ гласъ ѧ подобенъ: џаљъ еси знаменнїе ³⁰⁰ * Светителу Сави						
Свѣтителъ богопрїатенъ	---	41	3	25	---	9
Солнца свѣтлѣнши	---	41	3	25	---	9
Благооухаетъ рака	---	41	3	25	---	9
Слава гласъ ѧ						
Евангельскихъ источникъ ³⁰¹	9	32	8	20 ³⁰²	9	---
И нынѣ Богородиченъ: Богородице всѣмъ царнице						
* стїхирѣ на Господи воззвахъ гласъ ѧ подобенъ: небесныхъ чиновъ ³⁰³ * Светителу Стефану Пермском						
Иже древле оледенѣвшѣ	1	40	---	28	---	9
Бысть ѣзык твои свѣтителю	1	40	---	28	---	9
Крамѣ идолскїа	1	40	---	28	---	9
Слава гласъ ѧ ³⁰⁴ * Светителу Николају Мирликијском						
Человѣче божїи и вѣрныи рабе	1	40	---	28	---	9

²⁹⁸ Препис Службе Светом Арсенију који се налази у *Минеју за октобар* РНБ. Соф. 190 из XV века нисмо имали прилике да видимо током неколико година, пошто је дуго био на рестаурацији, па га само уврштавамо у коначну статистику на основу податка о постојању службе у овом рукопису који смо пронашли у каталогу, у коме одсуствује било какав податак о саставу службе.

²⁹⁹ Овде убрајамо и оне преписе који садрже текст без нотације (припремљен за нотацију која није уписана).

³⁰⁰ Три стихире на подобен на *Господи возвах* Малог вечерњег преузете су са исте позиције из Теодосијевој Службе Светом Сави и као такве сусрећу се у три руска неумска преписа (РГБ. ф. 379, № 63; РГАДА, ф. 381, № 318; РГБ. ф. 379, № 67), што смо већ навели у табели последовања Светом Сави, вид. Рашковић. *Песме српским светима...*, 18–19.

³⁰¹ Текст овог славника на *Господи возвах* идентичан је тексту друге стихире на Литији четвртог гласа из Теодосијевој Службе Светом Сави. Из тог разлога у Годишњем стихирару *Дијаково око* РНБ. Кир.-Беч. 586/ 843 преписивач даје само инципит, позивајући се на службу 14. јануара.

³⁰² У два неумска преписа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123) наведен је само инципит ове стихире, уз напомену да се она налази на Литији (друга стихира четвртог гласа) у Служби Светом Сави.

³⁰³ Ове три стихире на подобен првог гласа преузете су из Службе Светом Стефану Пермском (26. април), у којој се налазе на месту иних стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег са ситнијим изменама и промењеним именом светитеља и као такве налазе се у једном препису (РНБ. Погод. 445).

³⁰⁴ Ова стихира славник преузета је из Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар) са позиције славника на стиховње (Јована Монаха). Оригинални шести глас овде је промењен у први, али је текст сачуван без измена.

И нынѣ Богородиченъ						
Стѣхирѣ на стѣховнѣ гласъ ѣ подобенъ: домѣ ефрафовъ						
1. Оумѣ владыкоу ³⁰⁵	9	32	6	22	9	---
Стѣхъ: Блаженъ мужъ боанса господа...						
2. Свѣтителемъ похвала	9	32	3	25	9	---
Стѣхъ: Свѣщенницы твоѣ облекоутса...						
3. Оуслыши моленїа	9	32	3	25	9	---
* стѣхирѣ на стѣховнѣ, гласъ ѣ подобенъ: домѣ ефрафовъ ³⁰⁶			* Свѣтителю Сави			
2. Владыка сын	---	41	3	25	---	9
3. Стадо свое словесное	---	41	3	25	---	9
** стѣхирѣ на стѣховнѣ, гласъ ѣ подобенъ: домѣ ефрафовъ ³⁰⁷			** Свѣтителю Петру Московском			
Домѣ свѣтаго доуха	1	40	---	28	---	9
Стѣхъ: Честна предъ господемъ смерть...						
Ты еси свѣтителемъ похвала	1	40	---	28	---	9
Стѣхъ: Свѣщенницы твоѣ облекоутса...						
Прїими нынѣ пѣнїе чадъ твоихъ	1	40	---	28	---	9
Слава гласъ ѡ						
Подобаетъ сербьскомоу граду/ роду ³⁰⁸	11	30	10 ³⁰⁹	18	9	---
И нынѣ Богородиченъ Избави насъ ѿ бѣдъ						
Тропарь гласъ ѣ Милости наставниче, Слава и нынѣ Богородиченъ Иже насъ ради						

³⁰⁵ Текст ове стихирѣ на стиховнѣ налази се у идентичном облику на истој позицији у Теодосијевој Служби Светом Сави из које га је архиепископ Данило II и преузео када је састављао Службу Светом Арсенију.

³⁰⁶ Друге две стихирѣ на подобен на стиховнѣ Малог вечерњег преузете су са исте позиције из Теодосијевој Службе Светом Сави и као такве налазе се у три неумска преписа (РГБ. ф. 379, № 63; РГАДА, ф. 381, № 318; РГБ. ф. 379, № 67), што смо већ навели у табели последовања Светом Сави.

³⁰⁷ Ове три стихирѣ на подобен на стиховнѣ Малог вечерњег преузете су са исте позиције из Службе Светом Петру Московском (21. децембар) и као такве налазе се у једном препису (РНБ. Погод. 445). Глас и подобен су исти, међутим, текст је прилично измењен (у другој и трећој стихирѣ и допуњен) и промењено је име свѣтитеља.

³⁰⁸ Ову стихирѣу је Пахомије Логотет преузео из Службе Светом Арсенију и уградио у Службу Светом Стефану Сурушском, због чега у два неумска рукописа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123) на овом месту стоји инципит стихирѣ и одговарајућа напомена.

³⁰⁹ Ова стихирѣа је исписана и нотирана у потпуности у осам неумских преписа, док је у два дат само инципит, вид. напомену бр. 308.

На велицѣи вѣтерни стѣхологиѣ блаженъ доужъ антифонъ ѧ. аще боудеть вѣнниѣ поставилъ стѣховъ на ѧ аще ли ни поставилъ на ѧ стѣхирѣ на господи възвахъ гласъ ѣ подобенъ: радоуиса постникѡвъ

Радоуиса пресосвященне	41	---	6	22	9	---
Радоуиса, освященне свѣтителю	41	---	6	22	9	---
Радоуиса, богоглаголиваа главо	41	---	6	22	9	---
Нны стѣхирѣ гласъ ѧ подобенъ: дал еси знаменне ³¹⁰			*Светителю Сави			
Свѣтитель богопридатенъ	2	39	---	28	---	9
Солнца свѣтлѣиши	2	39	---	28	---	9
Благооучаетъ рака	2	39	---	28	---	9
Слава гласъ ѧ самогласенъ						
Возсѧ всесвѣтлаа днесъ	40 ³¹¹	1	28	---	9	---
И нынѣ Богородиченъ Кто тебе не оублажитъ						

Входъ. Проклиенъ дню и чтенѧ ѧ³¹²

1. Притчы Соломоновы (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Память праведнаго съ похвалами/ * Премудрости Соломонове (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ Божѧи	1. Премудрости Соломоновы ³¹³ (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Память праведнаго съ похвалами/ * Премудрости Соломонове (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ Божѧи	---	1. Притчы Соломоновы (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Память праведнаго съ похвалами
--	--	-----	--

³¹⁰ Три ине стихире на подобен на *Господи возвах* Великог вечернег преузете су са исте позиције из Теодосијево Службе Светом Сави и налазе се само у два преписа непотпуног последовања Светом Арсенију (РНБ. Соф. 421, РГБ. ф. 209, № 162).

³¹¹ У 38 преписа ова стихира се налази на својој позицији, док је у два непотпуна преписа (РГБ. ф. 256, № 397, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525) стављена на место славника на стиховне (са истим текстом и гласом).

³¹² Паримије у оквиру Службе Светом Арсенију у старој и савременој штампаној српској традицији (Србљак, 1761, 1765, 1861, 2018; Минеј за октобар, 1983; Паримејник, 2000) су светитељске, као што је наведено у крајњој левој колони. Када је реч о српским рукописима, паримије у непотпуним преписима нису ни наведене, док у потпуним преписима постоје мање разлике. У неким преписима паримије одговарају онима у штампаној традицији (Хил. 287), у неким се трећа паримија разликује (НБС. Пећ. 50), у неким се разликују прва и трећа паримија (МСПЦ 84), док је у неким наведено само да су паримије светитељске и да су писане у Служби Светог Илариона Мегленског, 21. октобра (ПБ. 119). Када је реч о руским рукописима (друга лева колона), у непотпуним преписима, као и у случају српских рукописа, паримије у већини случајева нису наведене. У девет преписа из XVI и XVII века (РГБ. ф. 304. I, № 604; РГБ. ф. 304. I, № 626; РНБ. Погод. 445; ГИМ. Син. 317; РГБ. ф. 98, № 638; РГБ. ф. 299, № 265; БАН. Арх. Д. 80; БАН. Арх. Д. 159; ГИМ. Син. 311) само је наведено да су паримије светитељске, док су оне као такве исписане у два преписа (ГИМ. Син. 891; РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234). Нешто другачије паримије видимо у два преписа (РГБ. ф. 113, № 40; РГБ. ф. 218, № 408) која дајемо у продужетку. У два рукописа (РГБ. ф. 209, № 162; РНБ. Соф. 421) преписивач се позива на Службу Светителю Алексију Кијевском и Московском (12. фебруар). Посебну групу представља пет рукописа (РГБ. ф. 98, № 555; ГИМ. Чуд. 87; РГБ. ф. 256, № 397; РГБ. ф. 178, № 1826; РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525) у којима је Служба Светом Арсенију комбинована са службом Светој Петки. У њима су паримије потпуно другачије и овде их нећемо наводити. Када је реч о руској старој штампаној традицији, свих девет минеја насталих од почетка XVI до краја XVII века, имају исте паримије које су наведене у крајњој десној колони.

³¹³ Паримија је у једина два руска преписа у којима је исписана (ГИМ. Син. 891, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234) насловљена као *Премудрости Соломонове*, иако се ради о *Причама Соломоновим*.

2. Премудрости Соломоновы (ПремС 6, 12–16, 7, 30; 8, 2–4, 7–9, 13, 17–18, 21; 9, 1–5, 10–11, 4): Изъ оустъ праведнаго каплетъ премудростъ	2. Премудрости Соломоновы (ПремС 6, 12–16, 7, 30; 8, 2–4, 7–9, 13, 17–18, 21; 9, 1–5, 10–11, 4): Изъ оустъ праведнаго каплетъ премудростъ/ * Премудрости Соломоновы (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ	---	2. Премудрости Соломонове (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ скончатиса
3. Премудрости Соломоновы (ПремС 4, 1, 14; 6, 11, 17–22; 7, 15–16, 21–22, 26–29; 10, 9–12; ПрС 3, 15; ПремС 2, 1, 10–22, 16, 13; ПрС 3, 34): Похваляемоу праведнику/ * Премудрости Соломоновы (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ	3. Премудрости Соломоновы (ПремС 4, 1, 14; 6, 11, 17–22; 7, 15–16, 21–22, 26–29; 10, 9–12; ПрС 3, 15; ПремС 2, 1, 10–22, 16, 13; ПрС 3, 34): Похваляемоу праведнику/ * Премудрости Соломоновы (ПремС 5, 15–24; 6, 1–3): Праведницы во вѣки животъ	---	3. Премудрости Соломоновы (ПремС 6, 12–16, 7, 30; 8, 2–4, 7–9, 13, 17–18, 21; 9, 1–5, 10–11, 4): ѿ оустъ праведнаго некаплетъ премудростъ

На литїи стїхиры самогласны гласъ ѿ

1/ 3. Сербська пречестнаа/ великаа церкви	12 ³¹⁴	29	6 ³¹⁵	22	9	---
1. гласъ ѿ Преславно прослависа	---	41	3	25	---	9
2. гласъ ѿ Изколивъ лотшаа	14 ³¹⁶	27	6 ³¹⁷	22	9	---
3. гласъ ѿ Церковное свѣтло	10	31	4 ³¹⁸	24	9	---
Слава гласъ ѿ/ ѿ ³¹⁹						

³¹⁴ Овде узимамо у обзир само оригиналну текстуалну верзију ове стихире која се јавља у оквиру циклуса на Литији у 10 руских преписа (осам потпуних, ГИМ. Увар. 184 без Малог вечерњег и РГБ. ф. 247, № 829 у коме је ова стихира дата као друга на Литији). Њену скраћену текстуалну варијанту у истом и осмом гласу која се јавља у неким преписима у оквиру циклуса на стиховње, ставили смо у табелу на одговарајуће место.

³¹⁵ У нотираним последовању Светом Арсенију издвајају се две текстуално-мелодијске варијанте циклуса стихира на Литији, вид. Рашковић. *Песме српским светима...*, 20–21. У три преписа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, № 443) ова стихира се налази на свом месту (прва стихира на Литији), у другом гласу, без измена у тексту, док се у друга три преписа (РГБ. ф. 379, № 63, РГАДА. ф. 381, № 318, РГБ. ф. 379, № 67) налази на месту треће стихире на Литији, у истом гласу, али са скраћеним и измењеним текстом (подудара се само први стих, па је инципит исти).

³¹⁶ У *Празничном минеју* РГБ. ф. 247, № 829 ова стихира је написана као прва на Литији, док се у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87) у којима се комбинују последовања Светом Арсенију и светој мученици Параскеви, ова стихира налази на месту славника на Литији (глас остаје исти у оба случаја).

³¹⁷ У обе варијанте циклуса стихира на Литији у неумским рукописима ова стихира се налази на месту друге стихире другог гласа, с тим што се у три преписа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, № 443) налази њена оригинална верзија, док је у друга три преписа (РГБ. ф. 379, № 63, РГАДА. ф. 381, № 318, РГБ. ф. 379, № 67) заступљена њена краћа верзија (заснована на дужој).

³¹⁸ Ова стихира се налази у три нотирани преписа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, № 443) са речима у инверзији (свѣтло церковное) на месту треће литијске стихире, док је у *Стихирару* РГБ. ф. 247, № 722 на позицији славника на Литији са истим текстом и другачијим напевом у истом гласу.

³¹⁹ У руским преписима последовања Светом Арсенију ова стихира мења позицију и глас: у три нотирани преписа (РГБ. ф. 379, № 63, РГАДА. ф. 381, № 318, РГБ. ф. 379, № 67) налази се на позицији прве стихире на Литији шестог гласа, у свим ненотираним и у три нотирани преписа (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123, РГБ. ф. 304. I, № 443) налази се на позицији славника шестог гласа, док је у седам

Преславно прослависа	10	31	10 ³²⁰	18	9	---
И нынѣ Богородиченъ гласъ тѣже Безневѣстнаа дѣво						
* На литѣи стѣхирѣ самогласны гласъ ѣ ³²¹			* Светителю Игњатију Ростовском			
Преподобне отче арсениѣ ты еще	1	40	---	28	---	9
Преподобне отче арсениѣ испроси	1	40	---	28	---	9
Преподобне отче богомоудре	1	40	---	28	---	9
Слава гласъ ѣ ³²²			* Светителю Николају Мирликијском			
Благи рабе вѣрнии дѣлателю	1	40	---	27	---	9
И нынѣ Богородиченъ гласъ тѣже Творецъ и избавитель						
На стѣховнѣ стѣхирѣ гласъ ѣ подобенъ: кинди похвалными						
Кинди пѣсенными добротами	12	29	6	22	9	---
Стѣхъ: Свѣщенницы твои соблекутса...						
Кинди похвалными вѣнцы	12	29	6	22	9	---
Стѣхъ: Блаженъ моужъ боанса господа...						
Кинди оукрашенными гласы	12	29	6	22	9	---
* на стѣховнѣ стѣхирѣ гласъ ѣ подобенъ: доле ефрафовъ			* друге варијанте			
1. Яко свѣщеннишни сосоуд ³²³	8	31	---	28	---	9
1/ 2. Изволивъ лоуѣшаа ³²⁴	25	14	---	28	---	9
2/ 3. Сербьскаа великаа церквы ³²⁵	25	14	---	28	---	9

нотираних преписа и старим штампаним издањима ова песма на позицији славника осмог гласа, што одговара српским преписима, старим и савременим штампаним издањима.

³²⁰ Ова песма налази се у седам преписа на позицији славника на Литији осмог гласа, док је у три рукописа на позицији славника шестог гласа и то: у једном је исписана у потпуности (РГБ. ф. 304. I, № 443), док је у два (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123) дата у облику инципита са напоменом да се налази на истој позицији у Служби Светом Алексију Московском (Пренос моштију, 20. мај).

³²¹ Ове три стихире на Литији нису обележене гласом и написано је да су самогласне, иако су то заправо стихире на подобен Ѣ преславнаго чюдесе осмог гласа које су преузете са позиције стихира на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег из Службе Светом Игњатију Ростовском (28. мај). Текст је у великој мери очуван (изузев мањих измена и пропуста) са измењеним именом светитеља.

³²² Ова стихира славник преузета је из Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар) са позиције славника на Литији. Глас је задржан, а текст је сачуван без измена.

³²³ Ова „стихира” је заправо други тропар девете песме Ин канона Светителю Николају Мирликијском другог гласа.

³²⁴ Ово је друга литијска стихира са скраћеним текстом (глас је остао непромењен) која се у 17 непотпуних преписа нашла на позицији прве, а у осам непотпуних преписа на позицији друге стихире на стиховње.

³²⁵ Ово је прва литијска стихира која се у непотпуним преписима последовања Светом Арсенију јавља у циклусу стихирѣ на стиховње на свим позицијама (најчешће на позицији друге и треће) у два различита гласа. На позицији прве стихире осмог гласа у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87), на позицији друге стихире другог гласа у 11 преписа (РГБ. ф. 304. I, № 481, РГБ. ф. 304. I, № 482, ГИМ. Успен. соб. 34/ 1119, РНБ. Погод. 442, НОНБ. ф. 1, оп. 2, № 15, РГБ. ф. 37, № 185, РГБ. ф. 242, № 20, РГБ. ф. 304. I, № 489, РГБ. ф. 304. I, № 490, РГБ. ф. 304. I, № 491, РГБ. ф. 218, № 408) и друге стихире осмог гласа у три преписа (РГБ. ф. 178, № 1826, РГБ. ф. 256, № 397, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525), затим на

3. Тоѡ красоты общника ³²⁶	2	37	---	28	---	9
Слава гласъ њ/ ѣ самогласенъ ³²⁷						
Небеснаго царствѡа благодать	40	1	28	---	9	---
И нынѣ Богородиченъ Творец и избавитель мѡн/ Богородице еси лѡза истиннаѡ						
Тропарь гласъ ѣ						
Милости/ благости наставниче	41	---	3	25	9	---
На оутрени по ѡ стѣхологѣи сѣдаленъ гласъ г̄ подобенъ: божественнаѡ вѣре						
Бѣлкое солнце сербьскои странѣ	12	29	---	28	9	---
Слава и нынѣ Богородиченъ						
Божественнаго естества	12	29	---	28	9	---
*по ѡ стѣхологѣи сѣдаленъ гласъ д̄ подобенъ: скоро предвари ³²⁸ * Светителю Григорију Декаполиту						
Божественною свѣтлостию	2	39	---	28	---	9
*Слава и нынѣ Богородиченъ						
Въ кровь твою	2	39	---	28	---	9
По б̄ стѣхологѣи сѣдаленъ гласъ г̄ подобенъ: божественнаѡ вѣре						
Образы просѡлѡ еси	12	29	---	28	9	---
Слава и нынѣ Богородиченъ						
Божественнаѡ бысть дверь	12	29	---	28	9	---
* По б̄ стѣхологѣи сѣдаленъ гласъ д̄ подобенъ: грѡбъ твои ³²⁹ * Светителю Григорију Палами						

позицији треће стихире другог гласа у осам преписа (РГБ. ф. 247, № 675, ГИМ. Син. 677, РНБ. Соф. 420, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1538, РГБ. ф. 304. I, № 623, ГИМ. Син. 891, РНБ. Соф. 421, РГБ. ф. 209, № 162), док се као славник осмог гласа јавља у три преписа (РГБ. ф. 304. I, № 620, РГБ. ф. 304. I, № 621, БАН. 33. 8. 6). Упркос тако високој варијантности, у табели смо је поставили у један ред, како бисмо избегли додатно оптерећење текста.

³²⁶ Наведена песма заправо представља стихиру Небеснаго царствѡа благодатьосмог гласа преписану од половине (почиње са стиховима Тоѡ красоты общникакоје овде наводимо као инципит) што није ништа друго него грешка преписивача која се поновила у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87) последовања Светом Арсенију које се комбинује са Службом Светој Петки. На овај начин настаје „нова” стихира која заправо представља неизмењени текст друге половине славника овог циклуса.

³²⁷ Ова стихира се у преписима последовања Светом Арсенију јавља на разним позицијама у различитим гласовима: у 11 руских нотираних преписа (девет потпуних и два непотпуна), као и у једном нотираним препису (РГБ. ф. 247, № 722) појављује се на позицији славника шестог гласа, што одговара српским рукописима, као и српским и руским старим штампаним издањима. У 20 нотираних непотпуних преписа, као и у 27 нотираних преписа налази се на позицији славника осмог гласа, а такође се јавља и на месту друге стихире на стиховње другог (БАН. 33. 8. 6) и осмог гласа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87, РГБ. ф. 304. I, № 620, РГБ. ф. 304. I, № 621), као и треће стихире на стиховње осмог гласа (РГБ. ф. 178, № 1826, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525). У свим варијантама стихира има исти текст, мења се само глас, па смо из тог разлога све поставили у један ред у табели.

³²⁸ Сједален и Богородичан преузети су из Канона Службе Светом Григорију Декаполиту (сједален и Богородичан после треће песме) са измењеним именом светитеља у тексту и као такви налазе се у два непотпуна руска преписа Службе Светом Арсенију (РНБ. Соф. 421, РГБ. ф. 209, № 162).

Божественнаго христова сватителя	2	39	---	28	---	9
* Слава и нынѣ Богородиченъ Вселенѣ въ тѣ						
** По ѿ стѣхологѣи сѣдаленъ гласъ ѧ ³³⁰			** Светителю Спиридону Тримитунтском			
Ѣ юности вземъ крестъ свои	1	39	---	28	---	9
** Слава и нынѣ Богородиченъ Дѣво всенепорочнаа						
По повелен сѣдаленъ гласъ Ѣ подобен: повелѣнное тинно						
Градите вси вѣрніи ³³¹	41	---	---	28	9	---
Слава и нынѣ Богородиченъ подобенъ тонже						
Повелѣнное тинство	11	30	---	28	9	---
Небесное благочестіе	8	33	---	28	---	9
* По повелен сѣдаленъ гласъ Ѣ ³³²			* Светителю Спиридону Тримитунтском			
Надъ страстьми царствовавъ	1	40	---	28	---	9
* Слава и нынѣ Богородиченъ Иже дѣвоу/ С богомъ/ Небесную дверь/ Иже всенепорочнаа/ Законнаа пророчствѣа ³³³						

Степенна ѧ антифонъ ѧ гласа проклинень: Честна предъ господемъ... Стихъ: Что воздамъ господевн...

Всакоє дыханіе евангеліе отъ Іоанна зачало ѧс (Јн 10, 9–16)

Стихира по Ѣ псалмѣ гласъ ѧ

Преподобне отче и преблаженне	12	29	10	18	9	---
* Стихира по Ѣ псалмѣ гласъ ѧ ³³⁴			* Светителю Николају Мирликијском			
Наслѣдникѣ Божіи	1	40	---	28	---	9
** Стихира по Ѣ псалмѣ гласъ ѧ ³³⁵			** Светителю Василију Великом/ Сави			
Извнѣсѣ благодать	2	39	2	26	---	9
Канонъ Богородицы на ѧ						

³²⁹ Сједален и Богородичан преузети су са исте позиције (сједален и Богородичан по другој катизми) са Јутрења из Службе Светом Григорију Палами (14. новембар) са измењеним именом светитеља у тексту и налазе се у два непотпуна руска преписа Службе Светом Арсенију (РНБ. Соф. 421, РГБ. ф. 209, № 162).

³³⁰ Сједален и Богородичан преузети су са исте позиције (сједален и богородичан по другој катизми) са Јутрења из Службе Светом Спиридону Тримитунтском (12. децембар) са измењеним именом светитеља у тексту и као такви налазе се у једном препису (ГИМ. Син. 891).

³³¹ Овај сједален се налази у свим руским преписима последовања Светом Арсенију, али мења позиције у њима: у 13 рукописа се налази на свом месту (по полијелеју), у 25 преписа стоји на позицији сједална по другој катизми, док се у једном препису (ГИМ. Син. 891) налази на месту сједална по првој катизми.

³³² Сједален и Богородичан преузети су са исте позиције (сједален и богородичан по полијелеју) са Јутрења из Службе Светом Спиридону Тримитунтском (12. децембар) са измењеним именом светитеља у тексту и као такви налазе се у једном препису (ГИМ. Син. 891).

³³³ Навели смо све варијанте Богородична који се сусрећу у виду инципита у руским преписима.

³³⁴ Ова стихира је позајмљена са исте позиције (стихира по Пс. 50 из Јутрења) из Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар) и налази се само у једном препису (ГИМ. Син. 891).

³³⁵ Ова стихира је позајмљена са позиције славника на *Хвалите* из Службе Светом Василију Великом, односно са позиције стихире по Пс. 50 из Теодосијевој Службе Светом Сави и налази се у два нотирана (РНБ. Соф. 421, РГБ. ф. 209, № 162) и два нотирана преписа (ГИМ. Единоверч. 37, БАН. Струг. 44).

Канонъ Богородицы	1	40	---	28 ³³⁶	---	9
Канонъ сватолоу на ѣ гласъ ѿ емоуже краегранесїе: арсенїа похвалити разоумѣ боже мон дароуи ми						
Канонъ сватолоу арсениу ³³⁷	41	---	---	28 ³³⁸	9	---
Катавасїа: ѿверзоу оуста моѣ ³³⁹						
Кондакъ гласъ бѣ подобенъ: вышнихъ ница						
Бъ пици словесъ твоихъ	41	---	2	26	9	---
Свѣтиленъ гласъ ѣ подобенъ: нже неко звѣздамъ						
Свѣтителю въсхищеноу бывошоу	40	1	1	27	9	---
И нынѣ Богородиченъ Просвѣти чистаѣ доушѣ моѣ/ Тѣ данїилъ прописа/ Тѣ предстательницоу						
Державнымъ си покровомъ	14	27	---	28	9	---
На хвалитѣхъ стїхиры гласъ дѣ подобенъ: како добла						
Милотече земнаѣ	40 ³⁴⁰	1	6	22	9	---
Чювствиа на небесѣхъ	40	1	6	22	9	---
Нантїемъ свѣтаго доуха	40	1	6	22	9	---
Слава гласъ ѿ						
Превзыде паматъ твоѣ	40	1	10	18	9	---
Слава гласъ ѿ ³⁴¹						
Преславно прославнѣ	---	41	2	26	---	9
И нынѣ Богородиченъ Богородицеты еси лоза. Славословіе великое и отпусть.						

На Лїтоургии блаженна ѿ канона свѣтаго пѣснь г и ѿ

Прокїденъ гласъ дѣ: оуста моѣ возглаголютъ премоудрость... Стїхъ: оуслышите сїѣ вси ѣзыцы...

Апостолъ къ евреомъ зачало тїи (Ев 7, 26–29; 8, 1–2),

Алїнаїа гласъ бѣ: оуста праведнаго поучатсѣ премоудрости... Стїхъ: законъ бога его въ сердцѣ его

Ѣвангелїе ѿ лўки зачало кд̄ (Лк 6, 17–23), причастенъ: въ паматъ вѣчною...

³³⁶ У неумским рукописима се не исписују нотирани канони, међутим у стихирарима *Дијаково око* (РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, л. 306) из XVI века (РГБ. ф. 379, № 63, л. 408') и из XVII века наведена су оба канона – Богородици и Светом Арсенију шестог гласа и инципитима свих катавасїа.

³³⁷ Канон Светом Арсенију има све великопосне ирмосе: 1–6. песма из Великог канона, 7. песма из Канона Велике Суботе, док су ирмоси 8. и 9. песме преузети из Канона Великог четвртка. Очигледно је да је архиепископ Данило имао посебну наклоност према Посном Триоду, односно великопосним ирмосима, вид. Спасский, *Русское литургическое творчество*, 22–23.

³³⁸ Вид. напомену бр. 336.

³³⁹ Владајућа катавасїа у периоду у који пада дан Светог Арсенија је *Отверзу уста моя* четвртог гласа, која се пева од 22. септембра до 20. новембра, односно од Оданија Воздвижења Часнога Крста до Претпразништва Ваведења Пресвете Богородице, као и од Оданија Сретења до 1. августа.

³⁴⁰ У *Зборнику служби руским и словенским светима* РГБ. ф. 178, № 1826 ова стихира је написана два пута: једном на позицији треће стихире на стиховье (глас промењен у осми), а други пут на свом месту.

³⁴¹ Ова стихира је преузета са Литије и постављена на позицију ин славника на *Хвалите* у два нотирани преписа (РГАДА. ф. 381, № 146, БАН. Вятск. 9).

На основу анализе химнографског састава последовања Светом Арсенију у руским богослужбеним рукописима и старим штампаним издањима на нивоу присуства песама, циклуса песама и канона, који смо представили у табели, видимо да ова служба у руској традицији има убедљиво највећу варијантност састава. Када је реч о ненотираним преписима, издваја се чак 10 различитих варијанти Службе Светом Арсенију које смо пронашли у 42, односно 41 руском препису. Оне се делена последовања *потпуног* и *непотпуног* химнографског састава. Последовања *потпуног* химнографског састава јављају се у две верзије:

1. Служба Светом Арсенију потпуног химнографског састава који подразумева проширен оригинални Данилов текст фиксиран у МСПЦ 84, српским и руским старим и савременим штампаним издањима. Овакав састав налазимо у девет руских преписа и то: из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 604, РГБ. ф. 98, № 638, ГИМ. Син. 317, БАН. Арх. Д. 159, РГБ. ф. 113, № 40, РГБ. ф. 299, № 256;³⁴² из XVII века: ПБ. бр. 119, РГБ. ф. 304. I, № 626, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234.

2. Служба Светом Арсенију потпуног химнографског састава који подразумева измењен и донекле редукован Данилов текст који је допуњен на другачији начин у односу на верзију бр. 1 налази се само у *Празничном минеју за септембар-јануар* РНБ. Погод. 445 с краја XVI века. Скоро читаво Мало вечерње (изузев славника на стиховње који је исти као у верзији бр. 1) и циклус стихира на Литији Великог вечерњег садрже потпуно нове песме. Оне су преузете са мањим или већим изменама из служби светитељима Николају Мирликијском, Стефану Пермском, Петру Московском и Игњатију Ростовском. Састављач ове верзије је из текста избацио оригиналан Данилов текст прве две литијске стихире Великог вечерњег, остала оригинална химнографија остаје на свом месту. Циклус стихира на стиховње Великог вечерњег, сједални и стихира по Пс. 50 идентични су као у верзији бр. 1, што значи да је састављач био упознат са дотичном верзијом, али се определио за другачије интерполације.

У оквиру Малог вечерњег, прве три стихире на подобен на *Господи возвах* позајмљене су са ситнијим изменама и промењеним именом светитеља, са позиције иних стихира на подобен на *Господи возвах* Великог вечерњег из Службе Светом Стефану Пермском (26. април). Славник на *Господи возвах* преузет је уз измену гласа (шести у први), али без измене текста, са позиције славника на стиховње Великог вечерњег (стихира Јована Монаха) из Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар). Три стихире на подобен на стиховње преузете су у истом гласу и подобну са исте позиције из Службе Светом Петру, митрополиту Московском (21. децембар). У њима видимо веће текстуалне измене, у другој и трећој стихири текст је допуњен, уз промену имена светитеља.³⁴³

Прве три стихире на Литији са мањим изменама и промењеним именом светитеља преузете су са позиције прве три стихире на подобен³⁴⁴ на *Господи возвах* Великог вечерњег из Службе Светом Игњатију Ростовском (28. мај). Славник на Литији преузет је са исте позиције из службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар) без измене гласа, уз потпуно очуван текст.

³⁴² У овом препису недостаје трећа стихира четвртог гласа на подобен на *Хвалите* која је очигледно испуштена грешком преписивача, тако да дотичну грешку занемарујемо.

³⁴³ Друга и трећа стихира на стиховње из Службе Светом Петру Московском које су убачене у Службу Светом Арсенију тематски су сродне са оригиналним, што може указивати на то да је писар можда познавао оригиналну Данилову службу и имао намеру да створи нову, руску верзију. Не треба занемарити ни чињеницу да је аутор служби Светом Петру Московском, као и Светом Стефану Пермском коју смо пре ове поменули, био Србин Пахомије Логотет.

³⁴⁴ У препису РНБ. Погод. 445 назначено је да су стихире на Литији самогласне, али нигде не стоји ознака гласа, иако су ово стихире осмог гласа на подобен *С преславнаго чюдесе*.

Састављач ове верзије Службе Светом Арсенију је, као и састављач верзије бр. 1, допунио (али и донекле изменио) оригиналан Данилов текст непотпуног последовања Светом Арсенију, како би могло да се врши бденије. Иако му је била позната доминантна верзија последовања потпуног састава, он се определио за другачија химнографска решења, допунивши последовање песмама из претежно руских светитељских служби, чиме настаје још једна нова руска химнографска творевина.

Непотпун химнографски састав последовања Светом Арсенију налази се у 30 руских преписа, што је далеко више у односу на потпуне службе и рефлектује стање које смо видели и у српским преписима. Последовање Светом Арсенију непотпуног састава у руској рукописној традицији има чак осам различитих текстуалних варијанти и ми ћемо их коментарисати у односу на верзију бр. 1:

3. Служба Светом Арсенију са проширеним Даниловим текстом (верзија бр. 1) без Малог вечерњег налази се у само једном препису, у *Зборнику служби руским светима* ГИМ. Увар. 184 са почетка XVI века. Овај препис представља *најранији* пример текста чији је преписивач био упознат са доминантном текстуалном верзијом (бр. 1), али је доноси у непотпуном облику, што говори о постепености попуњавања химнографије у руској средини. Поред тога, ово је једини препис последовања Светом Арсенију који садржи два канона – светитељу и Богородици. У свим осталим преписима присутан је само канон Светом Арсенију, док је Богородичин канон углавном само поменут у виду инципита или је потпуно изостављен.

4. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег и стихира на Литији са стихирама на стиховње и по Пс. 50 из верзије бр. 1, налази се такође само у једном препису, у *Трефологиону* БАН. Арх. Д. 80 из XVI века. Овај препис, као и претходно поменути (верзија бр. 3), представља пример постепености формирања текстуалне верзије бр. 1 последовања Светом Арсенију у руској богослужбеној традицији.

5. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег и Литије, са укупно три стихире на стиховње (у оригиналном саставу и поретку, прва и друга Литијска стихира из верзије бр. 1 су у инверзији, а славник је у осмом гласу на свом месту); без сједалнапо првој и другој катизми, са једним сједалном по полијелеју,³⁴⁵ који је насловљен као сједален по другој катизми и без стихире по Пс. 50. Овај химнографски састав се у потпуности подудара са *оригиналним* саставом Данилове службе коју налазимо у српским преписима. Овакав састав налази се у 13 руских преписа и представља најраспрострањенију варијанту последовања другом српском архиепископу у руским рукописима, што потпуно одговара стању у српској богослужбеној рукописној традицији. У XV веку налази се у два преписа: РГБ. ф. 304. I, № 481, РГБ. ф. 304. I, № 482; у XVI веку у шест преписа: НБС. Никољац 36, ГИМ. Успен. соб. 34/1119,³⁴⁶ РНБ. Погод. 442, НОНБ. ф. 1, оп. 2, № 15, РГБ. ф. 37, № 185, РГБ. ф. 242, № 20; крајем XVI и почетком XVII века у три преписа: РГБ. ф. 304. I, № 489, РГБ. ф. 304. I, № 490, РГБ. ф. 247, № 829 и у XVII веку у два преписа: РГБ. ф. 218, № 408, РГБ. ф. 304. I, № 491.

Посебно се издваја препис у *Празничном минеју за септембар-новембар* РГБ. ф. 247, № 829 с краја XVI и почетка XVII века. Иако има исти химнографски састав као и остали преписи који припадају овој верзији, у њему видимо намеру преписивача да допуни недостајућу химнографију. На л. 242' циклус стихира на стиховње који се састоји од две стихире и славника, овде је именован као циклус стихира на Литији. На десној маргини стоји напомена да се трећа стихира и славник на Литији налазе на крају књиге. На доњој маргини стоји иста напомена за недостајуће три стихире на подобен на стиховње. Иста напомена је написана и за сједалне по првој и другој катизми, међутим,

³⁴⁵ Богородични који за њим следе јављају се у различитим варијантама.

³⁴⁶ У овом препису тропару Светом Арсенију додељен је погрешан четврти уместо осми глас.

на крају књиге нема ничега. Иако химнографија није допуњена како је преписивач у напоменама обећао, за нас је важно да је постојала таква намера, што говори о прелазном типу службе којој су на овакав начин додаване песме у покушају да се промени категорија празника. Тропару је у овом препису додељен погрешан четврти, уместо осми глас.

6. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег, Литије, са три стихире на стиховње, као и у претходној верзији, с тим што су последње две дате у инверзији и мењају глас,³⁴⁷ без сједалнапо првој и другој катизми, са једним сједалном по полијелеју, који је насловљен као сједален по другој катизми, безстихире по Пс. 50. Овакву комбинацију песама у последовању налазимо у три руска преписа из XVI века: РГБ. ф. 304. I, № 620, РГБ. ф. 304. I, № 621, БАН. 33. 8. 6. Ову групу преписа можемо сматрати на неки начин подгрупом (варијантом) претходне верзије текста, јер садржи све исте песме.

7. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег, Литије, сједалнапо првој и другој катизми, са једним сједалном по полијелеју, без стихире по Пс. 50, са укупно четири стихире на стиховње. На месту прве налази се текст који је позајмљен из другог тропара девете песме ин канона Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар); даље следе исте стихире као у верзијама бр. 5 и 6. Ова варијанта последовања Светом Арсенију налази се у пет преписа и то: из XVI века: РГБ. ф. 247, № 675, ГИМ. Син. 677, РНБ. Соф. 420, РГБ. ф. 304. I, № 623³⁴⁸ и из XVII века РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1538.

8. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег и Литије, са укупно четири стихире на стиховње истог састава и садржаја као у претходној верзији и додатом стихиром по Пс. 50 која је позајмљена са истог места из Службе Светом Николају Мирликијском (6. децембар). Поред тога, препис има сва три сједална (и богородична), међутим долази до интерполације нових текстова и премештања постојећих. Наиме, сједален по полијелеју овде бива стављен на место сједална по првој катизми (са другачијим богородичним),³⁴⁹ док су сједални (и богородични) по другој катизми и по полијелеју преузети са исте позиције из Службе Светом Спиридону Тримитунтском (12. децембар).³⁵⁰ Ова текстуална верзија присутна је само у једном руском препису из *Зборника служби руским и словенским светима од септембра до маја* ГИМ. Син. 891 из XVI века.

9. Данилова Служба Светом Арсенију без Малог вечерњег и Литије, са четири стихире на стиховње истог састава и садржаја као у претходне две варијанте, стихиром по Пс. 50 која је позајмљена са позиције славника на *Хвалите* из Службе Светом

---

³⁴⁷ У прва два преписа (РГБ. ф. 304. I, № 620, РГБ. ф. 304. I, № 621) само Литијска стихира *Сербская великая* цркви која постаје славник мења глас из другог у осми, док у трећем препису (БАН. 33.8. 6) поред ове промене и славник на стиховње, који постаје друга литијска стихира, мења глас из осмог у други.

³⁴⁸ У *Трефологиону руским светима* РГБ. ф. 304. I, № 623 из XVI века последовање Светом Арсенију почиње на л. 441' и завршава се неочекивано на крају друге стихире на стиховње на л. 442', јер већ на следећем листу (443) следи друга половина богородична сједална по другој катизми на Јутрењу из последовања Светом Александру Свирском (30. август) које се наставља до свог завршетка на л. 450'. Наставак службе Светом Арсенију (од треће стихире овог хибридног циклуса на стиховње) налази се испред почетка (!), на л. 428 и траје до краја последовања на л. 433'. Очигледно да је овде реч о погрешно спојеним листовима кодекса, иако је фолијација дата у континуитету.

³⁴⁹ Богородичан Небесное благочестіе.

³⁵⁰ Има се у виду Служба Светом Спиридону пуног састава са бденијем. Сједален по другој катизми, глас четврти, ѿ юности вземъ крестъ твои, Богородичан дѣво всенепорочная; Сједален по полијелеју, глас осми, Надъ страстьми царствовавъ плотскии, Богородичан Небесною дверь.

Василију Великом (1. јануар) и иним стихирама на *Господи возвах* Великог вечерњег које су позајмљене из Теодосијевој Службе Светом Сави са истог места. Сједален по првој катизми преузет је са позиције сједална после треће песме Канона на Јутрењу из Службе Светом Григорију Декаполиту (20. новембар)³⁵¹ са другачијим богородичним,³⁵² док су сједален и богородичан по другој катизми преузети са исте позиције из Службе Светом Григорију Палами (14. новембар).³⁵³ Сједален по полијелеју налази се на свом месту са богородичним као у претходној варијанти.³⁵⁴ Ова текстуална верзија присутна је у два руска преписа: РНБ. Соф. 421 из XVI века и РГБ. ф. 209, № 162 из XVII века. У овој верзији, као и у претходној, видимо тенденцију ка употпуњавању недостајућих делова последовања химнографијом из других светитељских служби.

10. Данилова Служба Светом Арсенију комбинована са Службом Светој великомученици Параскеви (Петки Иконијској) која се у минеју налази под истим датумом (28. октобар). Ова верзија непотпуног текста последовања Светом Арсенију сусреће се у српским преписима,³⁵⁵ одакле прелази на руске, у којима фигурира као најнестабилнија текстуална верзија, јер се практично иста комбинација песама не понавља ни у једном од пет преписа у којима се она сусреће. Налазимо је у следећим преписима: из XVI века: РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87, РГБ. ф. 256, № 397; с краја XVI и почетка XVII века: РГБ. ф. 178, № 1826; из XVII века: РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525.

У свих пет преписа који припадају овој варијанти одсуствује Мало вечерње. Када је реч о Великом вечерњем, свих пет преписа садрже три стихире на подобен на *Господи возвах*, док славник овог циклуса на свом месту налазимо у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87). Када је реч о Литији, у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87) друга литијска стихира *Извольнѣ лучшаа* налази се на месту славника на Литији.

Циклус стихира на стиховње у овој варијанти последовања има три подваријанте. У првој подваријанти, коју налазимо у два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87) прва литијска стихира *Сербскаа великаа церкви* постаје прва стихира на стиховње и мења глас из другог у осми, славник на стиховње осмог гласа *Небеснаго царствна* постаје друга стихира на стиховње (истог гласа), а „нова” стихира осмог гласа *Тоа красота общника*, која заправо представља другу половину текста славника на стиховње, стоји на месту треће стихире. Занимљиво је да у овој подваријанти циклуса стихира на стиховње имамо практично два пута заредом преписан славник на стиховње осмог гласа, који други пут почиње од средине (зато наводимо други инципит). Претпостављамо да је у једном препису дошло до грешке преписивача која се поновила у другом препису, те је настала ова „нова” песма.

Друга подваријанта, у којој Литија потпуно одсуствује, настаје временски касније у односу на прву и јавља се у два преписа: РГБ. ф. 178, № 1826 с краја XVI и

³⁵¹ Сједален глас четврти, подобен скоро предвари, Божественноу свѣтлостноу озарѣмѣ.

³⁵² Богородичан Ѣ крокъ Твон.

³⁵³ Сједален по другој катизми, глас први, подобен Гроѣъ Твон, Божественнаго Христова сватителя, Богородичан Вселанса Ѣъ Та.

³⁵⁴ Вид. напомену бр. 349.

³⁵⁵ Овакви примери су минеји за октобар ГИМ. Хлуд. 146 и ПБ. 227.

почетка XVII века и РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525 из XVII века. У овој подваријанти се на месту прве стихире циклуса на стиховње налази друга литијска стихира Изволивъ лѣшаа (која је у преписима из XVI века РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87 била на месту славника на Литији). На месту друге стихире на стиховње налази се прва литијска стихира Сербская великая цѣркви у осмом гласу, док је на месту треће стихире овог циклуса славник на стиховње осмог гласа Неснаго царства. Овде је погрешно понављање избегнуто, а у суштини видимо поредак песама који је присутан у оригиналном Даниловом тексту (верзија бр. 5). У *Трефологиону* РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525 на месту славника овог циклуса налази се славник на *Господи возвах* шестог гласа Козѣа всесвѣтлаа.

Трећа подваријанта присутна је само у *Зборнику служби руским светима* РГБ. ф. 256, № 397 из XVI века и може се окарактерисати као прелазна између прве две, што одговара и временском настанку преписа. Наиме, прве две стихире циклуса на стиховње исте су као и у другој подваријанти, док је на место треће стављена прва стихира на подобен на *Хвалите* Инокентија зѣмнаа са Јутрења овог последовања са промењеним гласом (четврти у осми). Да се ради о грешци преписивача, видимо по чињеници да се у овом препису дотична стихира на *Хвалите* налази два пута – једном као трећа стихира на стиховње, други пут на свом месту. На месту славника на стиховње налази се, као и у претходној варијанти, славник шестог гласа преузет из циклуса на *Господи возвах*.

Тропар Светом Арсенију исписан је у свих пет преписа, као и сједален по полијелеју, који је у свих пет преписа постављен на место сједална по другој катизми (што одговара оригиналном Даниловом тексту, верзија бр. 5) са различитим богородичним у различитим преписима.³⁵⁶ Канон светитељу са кондаком по шестој песми налази се такође у свих пет преписа ова варијанте. Сједален после треће песме канона налази се само у *Минеју за октобар* ГИМ. Чуд. 87, док у остала четири одсутује. Свјетилан је присутан у четири преписа (ГИМ. Чуд. 87, РГБ. ф. 256, № 397, РГБ. ф. 178, № 1826, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525).

Оваква текстуална варијанта представља најкраће последовање Светом Арсенију у руским преписима, будући да су изостављени Мало вечерње, славник на *Господи возвах*, трећа стихира и славник на Литији, цели циклуси на стиховње и на *Хвалите*, стихира по Пс. 50 и сједални по првој и другој катизми. Сва химнографија из последовања Светом Арсенију која недостаје компензована је химнографијом из последовања Светој Петки.

Уколико резимирамо руске текстуалне верзије Службе Светом Арсенију у ненотираним рукописима, изузимајући верзију бр. 5 која представља скраћену химнографију (оригиналан Данилов текст) и верзију бр. 1 која представља пун химнографски састав (проширен Данилов текст који улази у штампана издања), видећемо врло неуједначену традицију у којој су разни преписивачи на различит начин исказивали креативност, допуњујући последовање песама у част оних светих чији су им култови били нарочито блиски, стварајући на тај начин нове облике овог последовања на руском тлу. Тако оригинални Данилов текст Службе Светом Арсенију

---

³⁵⁶ У два преписа (РГБ. ф. 98, № 555, ГИМ. Чуд. 87) иза овог сједална је богородичан Законнаа пророчества, док је у три преписа (РГБ. ф. 256, № 397, РГБ. ф. 178, № 1826, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525) на истом месту богородичан ѿко всенепорочнаа.

скраћеног састава у Русији бива допуњен песмама из 15 светитељских служби: Јовану Златоустом, Партенију Лампсакијском, Власију Севастијском, Сави Српском, Тарасију Константинопољском, Алексију Московском (престављење и пренос моштију), Николају Мирликијском, Спиридону Тримитунтском, Василију Великом, Григорију Палами, Григорију Декаполиту, Стефану Пермском, Петру Московском и Игњатију Ростовском, као и из две апостолске службе: Петру и Павлу, Вартоломеју и Варнави. Позајмљивање химнографије из последовања великим светима није био редак поступак у литургијском песничком стваралаштву и преписивачкој делатности. Он нам показује велико поштовање руске средине према другом српском архиепископу, а тежња за допуњавањем његове оригиналне службе показује тенденцију ка повећању категорије празника са славословног светог на средњи празник с бденијем, чиме му се додељује виши статус него што је до XVI века имао у српској црквеној средини.

У следећој табели дајемо статистички приказ свих варијанти последовања Светом Арсенију кроз векове које налазимо у руским ненотираним преписима:

текстуалне верзије	XV	XVI	XVI /XVII	XVII	укупно	
1. верзија	---	6	---	3	9	21,43%
2. верзија	---	1	---	---	1	2,38%
3. верзија	---	1	---	---	1	2,38%
4. верзија	---	1	---	---	1	2,38%
5. верзија	2	6	3	2	13	30,95%
6. верзија	---	3	---	---	3	7,14%
7. верзија	---	4	---	1	5	11,90%
8. верзија	---	1	---	---	1	2,38%
9. верзија	---	1	---	1	2	4,76%
10. верзија	---	3	1	1	5	11,90%
опис	1	---	---	---	1	2,38%
укупно	3	27	4	8	42	
	7,14%	64,29%	9,52%	19,05%		

Из табеле јасно видимо да је у руским преписима најбројнија (13 преписа, 30, 95%) текстуална верзија (бр. 5) која представља оригиналан Данилов текст без интерполација који је најчешћи и у српским преписима. Друга по бројности (девет преписа, 21, 43%) је верзија која представља проширен Данилов текст који улази у штампана издања. На трећем месту (са по пет преписа, 11, 90%) налазе се комбинована служба са службом Светој Петки (верзија бр. 10) и незнатно проширена оригинална верзија (бр. 7). Убедљиво највише преписа датовано је у XVI век (27 преписа, 64, 29%), у коме верзија бр. 1 и бр. 5 имају једнак број (по шест) преписа.

Свети Арсеније је једини српски свети чији се помен (без присуства последовања) налази у руским октобарским и празничним минејима. Само помен другог српског архиепископа налазимо у заглављу службе под 28. октобром у 31 руском минеју,³⁵⁷ што сведочи о постепености уласка Данилове Службе Светом Арсенију у руске минеје кроз читав XVI век, па чак и касније. О постепености уласка овог последовања у руску богослужбену рукописну традицију говори и његово

³⁵⁷ Од 31 минеја у којима налазимо помен Светог Арсенија, из XV века су четири: РГБ. ф. 304. I, № 30; РГБ. ф. 304. I, № 480; РНБ. Соф. 257; ГИМ. Чуд. 85; с краја XV и почетка XVI века три: ГИМ. Чуд. 81; ГИМ. Син. 498; БАН. 16.8.24; из XVI века 21: РГБ. ф. 304. I, № 468; РГБ. ф. 304. I, № 469; РГБ. ф. 304. I, № 483; РГБ. ф. 304. I, № 484; РГБ. ф. 304. I, № 485; РГБ. ф. 304. I, № 486; РГБ. ф. 304. I, № 488; РГБ. ф. 98, № 628; РГБ. ф. 178, № 1820; ГИМ. Чуд. 82; ГИМ. Чуд. 86; РНБ. Соф. 214; РНБ. Соф. 215; РНБ. Соф. 261; РГБ. ф. 199, № 506; РНБ. Погод. 504; РНБ. F. I.-149; РНБ. F. I.-150; РНБ. Q. I.-139; БАН. 33.2.6; ГИМ. Син. 311; ГИМ. Увар. 710; из XVII века је један: РНБ. Соф. 265, а с краја XVII и почетка XVIII века такође један минеј: БАН. 12. 4. 4.

смештање на крај књиге у октобарским минејима,³⁵⁸ што није случај у празничним минејима и зборницима служби минејног типа. Није ретко да се последовање другом српском архиепископу нађе и у зборнику који је насловљен као минеј *новим чудотворцима* (РНБ. Соф. 421), какви су се састављали после Макаријевих сабора у другој половини XVI века.

Од 28 неумских рукописа у којима налазимо песме из Данилове Службе Светом Арсенију, у чак шест стихирара пронашли смо последовање максималног састава (све стихире, тропар, кондак и свјетилан, са упутствима за канон) што је двоструко више него у случају Светог Саве. Потпуно последовање Светом Арсенију у руским неумским рукописима има две текстуалне верзије:

1. Данилова Служба проширеног састава (верзија бр. 1) која је старија и налазимо је у три преписа: из XVI века: РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, ГИМ. Син. певч. 123; из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 443.

2. Данилова Служба проширеног састава без стихира на подобен Малог вечерњег и са измењеним поретком и саставом циклуса стихира на Литији. Мало вечерње је допуњено са пет стихира на подобен³⁵⁹ Малог вечерњег из Теодосијеве Службе Светом Сави. Прва стихира на Литији представља скраћен и измењен текст славника овог циклуса, који је из осмог пребачен у шести глас, на месту друге и треће стихире налазе се прва и друга у инверзији, док је на месту славника поновљена прва стихира која задржава шести глас. Ова верзија је млађа и налазимо је у три преписа: из XVII века: РГБ. ф. 379, № 63, РГАДА. ф. 381, № 318; из XIX века: РГБ. ф. 379, № 67.

Преостала 22 неумска преписа садрже искључиво самогласне стихире чији број варира од осам до две. Осам самогласних стихира налазимо у два преписа: БАН. Вятск. 9 из XVII века и РГАДА. ф. 381, № 146 с краја XVII и почетка XVIII века, у којима је славник на *Хвалите* дат у две текстуалне верзије од којих је један оригиналан, а други преузет са позиције славника на Литији. Седам самогласних стихира налазимо у једном препису РГБ. ф. 379, № 58 из XVII века. Ова три преписа, заједно са првих шест, представљају последовање пуног састава, односно категорију празника са бденијем, будући да су у њима присутни Мало вечерње и Литија.

Преосталих 19 неумских преписа садрже по пет, три или две самогласне стихире и представљају последовање скраћеног састава. Пет самогласних стихира (Великог вечерњег и Јутрења) налазимо у два преписа: из XVIII века: РГБ. ф. 199, № 383; из XIX века: РГБ. ф. 247, № 722 (у коме се на месту славника на Литији налази трећа литијска самогласна стихира). Три самогласне стихире (славници на *Господи возвах* и на стиховње Великог вечерњег, као и стихира по Пс. 50 која је преузета са исте позиције из Теодосијеве Службе Светом Сави) налазимо у два преписа из XVI века: ГИМ. Единоверч. 37 и ГИМ. Строг.44. Две самогласне стихире (славници на *Господи возвах* и на стиховње Великог вечерњег) садржи 15 преписа: из XVI века: РНБ. Q. I.–488, ГИМ. Чуд. 60, РГБ. ф. 304. I, № 427, ГИМ. Епарх. певч. 24; из XVII века: ГИМ. Син. певч. 1132, РНБ. Кир.-Бел. 681/ 938, РГБ. ф. 304. I, № 442; из XVIII века: РГБ. ф. 178, № 5403; с краја XVIII и почетка XIX века: БАН. Калик. 135; из XIX века: РГБ. ф. 178, № 5374, БАН. Поморск. 22, MS Vaticano Slavo 56, БАН. Вятск. 18, БАН. Тек. пост. 274, MS Slave 772.

Табеларно, химнографски састав Службе Светом Арсенију у руским неумским рукописима кроз векове изгледа овако:

³⁵⁸ Службу Светом Арсенију пронашли смо на крају четири минеја: РГБ. ф.304. I, № 481 из XV века; РГБ. ф. 304. I, № 482 из 1501; ГИМ. Успенск. соб. № 34/ 1119 са почетка XVI века; РГБ. ф. 242, № 20 из XVI века.

³⁵⁹ Пошто прва стихира на стиховње другог гласа са Малог вечерњег има идентичан текст у Служби Светом Сави и Светом Арсенију, овде фактички можемо говорити о „позајмици” пет стихира.

век/ састав	Пун састав	Све самогласне стихире	Самогласне стихире (скраћен састав)	укупно	
XVI	2	---	6	8	28,57%
XVII	3	2	3	8	28,57%
XVII/ XVIII	---	1	---	1	3,57%
XVIII	---	---	2	2	7,14%
XVIII/ XIX	---	---	1	1	3,57%
XIX	1	---	7	8	28,57%
укупно	6	3	19	28	
	21, 43%	10, 71%	67, 86%		

Текст Службе Светом Арсенију у свих девет старих штампаних издања руских октобарских и празничних минеја из XVII и XVIII века имају исти химнографски састав: представљају проширен Данилов оригинални текст који имају преписи из текстуалне верзије бр. 1. На тај начин ова верзија постаје коначан облик последовања Светом Арсенију који је први пут фиксиран у Русији и као такав у непромењеном облику остаје до данас. Служба се налази под 28. октобром, у заглављу постоји опција служења празника са бденијем, уколико тако одлучи свештенослужитељ (аще хоцетъ настоатель творитъ бдениѣ).

Химнографски састав Службе Светом краљу Стефану Милутину у руским рукописним зборницима минејног типа и стихирарима

У овом одељку анализираћемо химнографски састав Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског у руским ненотираним и нотираним рукописним књигама из XVI и XVII века: празничном минеју, зборнику минејног типа и неумским стихирарима који, стицајем историјских околности, чине већину извора. Иако се један од ненотираних преписа налази у празничном минеју, Служба Светом краљу Милутину никада није ушла у руске октобарске рукописне минеје, а услед редукције култова у доба Никонове реформе, ово последовање не улази ни у старе штампане минеје.

Као референце за поређење узели смо три српска преписа овог последовања са потпуним химнографским саставом³⁶⁰ који настају од краја XV до XVII века, српска стара штампана (србљаци 1761, 1765, 1861) и савремена штампана издања (октобарски минеј, 2006; србљаци 1986, 2018)³⁶¹ у којима ова служба има исти састав.

Химнографски састав Службе Светом краљу Милутину у руским рукописима представимо табеларно на нивоу присуства или одсуства песама, циклуса песама и канона, затим ћемо објаснити састав последовања и повезати га са одговарајућом категоријом празника. Табела је подељена на три основне колоне. У левој колони налазе се инципити песама у богослужбеном поретку, ортографија је дата сублимирано на основу преписа и штампаних издања. Средња колона табеле односи се на ненотиране преписе, а десна на нотирани преписе. Обе рубрике (ненотирани и нотирани рукописи) подељене су на по две колоне у којима је дат број преписа у којима је

³⁶⁰ Преписи Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског пуног састава у српским рукописима који су нам служили као референца за поређење са руским преписима налазе се у: *Зборнику минејног типа (Србљак)* Хил. 479 из 1500; *Житија и службе Срба светитеља (Србљак)* МСПЦ-ОРГ 91 из XVI века и *Минеју за октобар* НБС. Пећ 50 из 1604. године. Вид. Прилог, Табела 7, бр. 10, 16, 29.

³⁶¹ Вид. Прилог, Табела 8, бр. 1, 2, 3; 6, 7, 4, 5.

дотична песма присутна, односно одсутна. На тај начин видимо тачно колико има потпуних, а колико непотпуних преписа последовања, које песме и циклуси песама су изостављени. Старозаветне паримије на Великом вечерњем су исписане једна испод друге, будући да се различитије налази само у другој паримији, што је објашњено у напомени.

У табелу смо унели девет преписа Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског из руских рукописа насталих од XVI–XVIII века; од тога су два ненотирана и седам нотираних преписа. Нотираним преписима смо придружили још један из Стихирара РНБ. Капелла. О. 4 који је физички уништен у процесу редукције култова за време Никонове реформе, али у коме се налази почетак Великог вечерњег у виду самогласне стихире овог циклуса. Химнографски састав последовања Светом краљу Милутину у руским богослужбеним књигама изгледа овако:

На цалѣи вѣтерни стѣхирѣ на господи возвахъ гласъ а подобенъ: небесныхъ чиновъ

Текст: песма/ чтеније	Руски рукописи са химнографијом: 9 (+1) ³⁶²			
	Ненотирани: 2		Нотирани: 7 (+ 1)	
	Присутна	Одсутује	Присутна	Одсутује
На небесныхъ кроугохъ	1	1 ³⁶³	3	4
Израстившеє та христови	1	1	3	4
Добродѣтели просвѣтивъ	1	1	3	4
Слава гласъ ї самогласенъ				
Свѣщюу доушевноюю	1	1	7	
И нынѣ Богородиченъ				

Стѣхирѣ на стѣховнѣ гласъ б подобенъ: доме ефрафовъ

Домъ былъ еси	1	1	3	4
Стѣхъ: Праведникъ ѣако финиѣъ...				
Совокуписа съ бесплатными	1	1	3	4
Стѣхъ: Блаженъ моужъ...				
Любовію совершеннымъ	1	1	3	4
Слава тождє				
И нынѣ Богородиченъ				
Радунса ѣаже радость	1	1	3	4
Тропарь сватомоу и отпусть				

³⁶² Додат рукопис у загради представља Стихирар РНБ. Капелла. О. 4 у коме се налази почетак самогласне стихире на *Господи возвах* Великог вечерњег на почетку последовања Светом краљу Милутину које је физички уништено. Услед чињенице да је у овом препису дефинитивно постојао избор самогласних стихира из ове службе, морамо је убројати у статистику.

³⁶³ У *Зборнику служби* РНБ. Погод. 572 до четврте стихире на Литији листови нису сачувани.

На велицѣи вѣтерни стѣхологиѣ блаженъ мѡужъ антифонъ ѧ
стѣхирѣ на господи воззвахъ на ѣ гласъ ѣ подобенъ: егда отъ древа

Егда царство недвижимоє	1	1	5	2
Егда промышленїемъ	1	1	5	2
Егда къ христу	1	1	5	2
Слава гласъ ѣ				
Славною память	1	1	7 ³⁶⁴ + 1 ³⁶⁵	
И нынѣ Богородиченъ				
Кто тебе не блажитъ	инц.	1		7

Входъ. Прокименъ дне и тѣнѣа ѣ³⁶⁶

1. Премѡдрости Соломоновы (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ Божїи
2. Премѡдрости Соломоновы (ПремС 5, 15–24; 6, 1–3): Праведники въ вѣки живоутъ³⁶⁷
3. Премѡдрости Соломоновы (ПремС 4, 7–15): Праведникъ аще постигнетъ

На лѣтїи стѣхирѣ самогласны

Гласъ ѧ Ѧ вышнее благодати	1	1	3	4
Гласъ ѣ свѣтло идыи житїе	1	1	3	4
Гласъ ѣ истекаетъ ѣко миро	1	1	3	4
Гласъ ѧ Божественнаго доуха	2	---	3	4
Слава гласъ ѣ				
Свѣтоснаа твоа память	2	---	7	
И нынѣ Богородиченъ гласъ тонже				

Стѣхирѣ на стѣховнѣ гласъ ѧ подобенъ: свыше званїи

Вышнихъ вождѣлѣль еси	2	---	3	4
Стѣхъ: Праведникъ ѣко финїѣхъ...				
Превезначалне царю	2	---	3	4

³⁶⁴ У стихирарима РГАДА. ф. 381, № 318 и РГАДА. ф. 381, № 146 ова песма, као и сви наредни славници до краја последовања, има две мелодијске варијанте, текст је исписан узастопно два пута са различитим напевом (ин превод, ин распев), али га у статистици рачунамо као један.

³⁶⁵ Овде имамо у виду прву реч са неумском нотацијом из ове стихире која се налази на последњем листу *Стихирара* РНБ. Капелла. О. 4. Она сведочи о постојању ове стихире у датом препису и зато је ми овде пишемо ван опште бројчане статистике, али дајемо до знања да она постоји.

³⁶⁶ Инципити старозаветних паримија дати су само у ненотираном препису из *Зборника* РГБ. ф. 249, № 829. На л. 253' стоји напомена да су оне писане у Служби Светом Сергију Радоњешком (25. септембар), што значи да су старозаветне паримије исте и на Великом вечерњем на дан Светог краља Милутина. Иначе, ово су опште паримије преподобном које се разликују по другој паримији у односу на оне у српској традицији.

³⁶⁷ У српској традицији се ова варијанта друге паримије среће у рукописној, док је у старој штампаној и савременој богослужбеној традицији присутна друга паримија: *Притчы Соломоновы* (ПрС 10, 7, 6; 3, 13–16; 8, 32–35, 4, 6, 11–12, 14, 17, 5–9; 22, 19; 15, 4): Память праведнаго съ похвалами.

Стіхъ: Дивенъ богъ во сватыхъ своихъ...				
Оудостонлаъ еси	2	---	3	4
Слава гласъ ѱ				
СѢАНІЕ пресвѣтлоє	2	---	7	
И нынѣ Богородиченъ				
Тропарь Стефану гласъ ҃				
Ты на земли	2	---	1	6
И нынѣ Богородиченъ Тебе ходатанцу				

На оутрени по ѧ стіхологѣи сѣдаленъ гласъ ҃ подобень: красотѣ дѣвства

Насажденъ въ долоу	2	---		7
Слава и нынѣ Богородиченъ				
Красотѣ дѣвства твоего	2	---		7
По Ъ стіхологѣи сѣдаленъ гласъ ҃ подобень: оудивиса іосифъ				
Просиаше добраа дѣла твоа	2	---		7
Слава и нынѣ Богородиченъ				
Оудивиса іосифъ	2	---		7
По полувелесое сѣдаленъ гласъ ѱ подобень: повелѣнное				
Іако пречестное	2	---		7
Слава и нынѣ Богородиченъ				
Повелѣнное тиньство	1	1		7

Степенна ѧ антифонъ ҃ гласа прокименъ гласъ ѱ Дивенъ богъ...

Стіхъ: Праведникъ іако финиѣ... Всакоє дыханіє, евангеліє от Іоанна зачало ѧс

Стіхира по ѱ ѲСАМЪ гласъ ҃				
Придѣте днесъ	1	1	7	
Канонъ богородицы на ҃ гласъ ѱ: воду прошедъ				
Канонъ богородицы	2	---		7
Канонъ святомоу на ѱ гласъ ҃ емоуже краєгранесіє:				
Славы тебѣ плетоу вѣцы вѣчнениче христовъ				
Канонъ святомоу	2	---		7
Катавасна: отверзү оуста моа ³⁶⁸				

³⁶⁸ У стихирарима РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, РГБ. ф. 304.1, № 443, РГБ. ф. 379, № 63 наведено је: Канонъ четвртогo гласа, ирдосъ ѿвс(р)зү оуста моа и прочаа катава[сна] н[е]дѣльнаа (наводимо према, РГБ. ф. 379, № 63, л. 440).

Свѣтилєнь подобєнь: жены оуслышите				
Иако маслина дилость	2	---	1	6
Слава и нынѣ Богородицєнь				
Гласъ ти вѣрнїи	2	---	1	6

На хвалитєхъ стїхиры на ѡ гласъ ѡ подобєнь: іако добла

Славєнь въ моужєствѣ	2	---	3	4
Иако благаго поборника	2	---	3	4
Иако оутро іако солнце	2	---	3	4
Слава гласъ ѣ				
Прїидѣте вѣрныхъ составленїа	2	---	7	
И нынѣ Богородицєнь				
Радоуѣса вса тварь	---	2	4	3
Славословіє великое і ѿпустъ				

Препис Службе Светом краљу Милутину из *Празничног минеја за септембар–новембар* РГБ. ф. 247, № 829 с краја XVI и почетка XVII века једини је препис без нотације који је у целости сачуван и који сведочи о пуном саставу последовања Светом краљу у руским минејима. Присуство свих песама без скраћивања, изостављања или интерполација песама из других служби говори о брижљивом односу руских преписивача према овом последовању, као и о категорији средњег празника са бденијем, иако то није назначено у заглављу службе.

Млађи препис налази се у *Зборнику служби словенским и руским светима* РНБ. Погод. 572 из XVII века, није у целости сачуван и почиње од средине четврте стихире на Литији. На тај начин физички није сачувано Мало и Велико вечерње до наведеног места на Литији. Једина изостављена песма у сачуваном делу овог преписа је стихира по Пс. 50, док је остала химнографија присутна у пуном саставу без измена. Међутим, будући да Мало вечерње није сачувано, не можемо да донесемо закључак о химнографском саставу последовања у овом препису, већ само да констатујемо оно у шта имамо увид. У том смислу не можемо ни да коментаришемо категорију празника.

Када су у питању неумски рукописи, од девет преписа, последовање максималног састава (у коме присуствују све стихире, тропар, свјетилни и упутства о канону) имамо у три преписа: из XVI века: РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 (једини препис у коме је присутан тропар и свјетилан) и ГИМ. Син. певч. 123; из XVII века: РГБ. ф. 304. I, № 443. У њима се налази служба потпуног химнографског састава у категорији празника са бденијем.

Преостала четири неумска преписа садрже самогласне стихире које могу бити допуњене и стихирама на подобен из појединих циклуса. Самогласне стихире свих циклуса последовања које су допуњене трима стихирама на подобен циклуса на *Господи возвах* Великог вечерњег налазимо у два рукописа: из XVII века: РГБ. ф. 379, № 63 (укупно 10 стихира) и РГАДА. ф. 381, № 318 (укупно 15 стихира, свака самогласна је исписана по два пута, јер има по две мелодијске варијанте). Самогласне стихире свих циклуса последовања налазимо у два преписа: БАН. Вятск. 9 из XVII века и РГАДА. ф. 381, № 146 с краја XVII и почетка XVIII века (укупно 12 стихира, свака самогласна је исписана по два пута, јер има по две мелодијске варијанте). У свим

преписима присутан је Богородичан на *Хвалите*. Свих седам неумских преписа презентују потпуни химнографски састав службе са бденијем.

Табеларно, химнографски састав Службе Светом краљу Милутину у руским ненотираним и нотираним рукописима кроз векове изгледа овако:

век/ састав	Пун састав ненотирани	Потпуна нотирани	Непотпуна нотирани	укупно	
XVI	---	2	---	2	22,22%
XVII	1	---	3	4	44,45%
XVII/ XVIII	1	1	1	3	33,33%
укупно	2	3	4	9	
	22, 22%	33, 33%	44, 45%		

Препис из Стихирара РНБ. Капелла О. 4 из XVII века који садржи почетак самогласне стихире на *Господи возвах* Великог вечерњег, као доказ о физичком уништењу последовања Светом краљу Милутину, пошто су листови са овим последовањем извађени из рукописа, нисмо уврстили у табелу, али га убрајамо у статистику, јер ипак садржи конкретан траг о постојању нотиране службе. Будући да почиње самогласном стихиром Великог вечерњег, Мало вечерње логично одсуствује, те овај препис уједно представља јединствени пример неумског преписа последовања Светом краљу редукованог састава у руским рукописима. Захваљујући њему знамо да се Служба Светом краљу Милутину у руским преписима јављала не само у потпуном, већ и у редукованом химнографском саставу.

Из наведеног следи да је Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског у руским богослужбеним рукописима до Никонове реформе имала је непроменљив, у највећем броју случајева потпун химнографски састав и категорију празника са бденијем. Било какве интерполације из других последовања одсуствују. Неумски преписи који настају после Никонове реформе говоре о продужетку Милутиновог култа у старообредничким срединама.

Химнографски састав Службе Светом мученику кнезу Лазару у руским рукописним зборницима минејног типа и стихирарима

Служба Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина је једина од четири службе српским светима која није у целости сачувана у руским богослужбеним рукописима, али нам ови извори ипак дају могућност реконструкције њеног химнографског састава. Стога ћемо у овом одељку анализирати и реконструисати химнографски састав сачуваних делова последовања Светом кнезу на основу четири рукописна извора: зборника служби минејног типа и три стихирара. И овде, као и у случају Службе Светом краљу Милутину, услед сузбијања Лазаревог култа у време Никонове реформе, ово последовање никада није ушло у руске јунске рукописне, као ни у старе штампане минеје, а неумски рукописи су бројнији, будући да су мање уништавани у периоду Никонове реформе. Као референцу за поређење узели смо три српска преписа овог последовања са потпуним химнографским саставом³⁶⁹ који настају

³⁶⁹ Преписи Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина пуног састава у српској рукописној традицији који су нам служили као референца за поређење са руским преписима налазе се у: *Минеју за јун* НБС. Деч 39 с краја XIV века; *Минеју за јун* Хил. 482 из XV века и *Србљаку јеромонаха Антонија* Хил. 509 из 1643. Вид. Прилог, Табела 7, бр. 7, 8, 35. Како смо анализом српских преписа утврдили, последовање Светом кнезу Лазару се у пуном химнографском саставу јавља у ранијим преписима XIV и

од краја XV до XVII века, српска стара штампана (србљаци 1761, 1765, 1861) и савремена штампана издања (јунски минеј, 2007; србљаци 1986, 2018)³⁷⁰ у којима ова служба има исти састав.

Химнографски састав Службе Светом кнезу Лазару представимо табеларно на нивоу присуства или одсуства песама, циклуса песама и сложених жанрова, затим ћемо објаснити састав последовања и повезати га са одговарајућом категоријом празника. Табела је подељена на три основне колоне. У левој колони налазе се инципити песама у богослужбеном поретку, ортографија је дата сублимирано на основу преписа и штампаних издања. Средња колона табеле односи се на ненотиране преписе, а десна на нотирани преписе. Обе рубрике (ненотирани и нотирани рукописи) подељене су на по две колоне у којима је дат број преписа у којима је дотична песма присутна, односно одсутна. На тај начин видимо тачно колико има потпуних, а колико непотпуних преписа последовања, које песме и циклуси песама су изостављени. Старозаветне паримије на Великом вечерњем су исписане једна испод друге, будући да никаква различитост нису присутна.

У табелу смо унели четири преписа Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина из руских рукописа насталих у XVI и XVII веку. Од тога је један ненотиран, а три су нотирани преписи. Химнографски састав последовања у руским богослужбеним књигама изгледа овако:

На џалџи вечерни стѣхирѣ на господи въззваѣ гласъ ѣ подобенъ: небесныхъ чиновъ

Текст: песма/ чтеније	Руски рукописи са химнографијом: 4			
	Текстуални: 1		Нотирани: 3	
	Присутна	Одсутује	Присутна	Одсутује
Небесныхъ чиновъ радованне ³⁷¹	1	---	2	1
Корене благаго ³⁷²	1	---	2	1
Данныи ты талантъ	1	---	2	1
Слава гласъ ѣ самогласенъ				
Прїидѣте соборы вѣрныхъ	1	---	3	---
И нынѣ Богородиченъ Владычице прїиди				

Стѣхирѣ на стѣховнѣ гласъ бѣ подобенъ: доѣ ефрантовъ

Прїидѣте людіе	1	---	2	1
Стѣхъ: Праведникъ ѣко финиксъ...				

XV века, док се касније сусреће у непотпуном облику: без Малог вечерњег (НБС. Никољац 27, XVI век), комбиновано са Службом Светом пророку Амосу (ПБ. 428, XVII век), која пада у исти дан (15. јун). Од XVII века поново се појављује последовање пуног састава, али у које су уметнуте стихире из других служби (САНУ 142, 1692), што се поново, под утицајем најстаријих преписа, коригује у каснијим рукописима (Хил. 509) и старим штампаним србљацима у којима поново видимо оригиналан текст непознатог Раваничанина. О варијантности састава овог последовања вид. Трифуновић, „Белешке о делима у Србљаку”, 305.

³⁷⁰ Вид. Прилог, Табела 8, бр. 1, 2, 3; 10, 4, 5.

³⁷¹ Ова стихира у *Зборнику* РНБ. Погод. № 572 почиње стихом *Днесъ новоѣ веселїе*, јер је први стих изостављен.

³⁷² У свим руским преписима дошло је до инверзије друге и треће стихире на подобен у односу на српске преписе и штампана издања: трећа стихира у српским преписима је померена на место друге у руским преписима, док је друга стихира у српским преписима померена на место треће у руским преписима.

Добротами добродѣтелен	1	---	2	1
Стѣхъ: Ъко кедръ иже въ ливанѣ оумножитса...				
Праведникомъ и мѡученикомъ	1	---	2	1
Слава и нынѣ Богородиченъ подобенъ тойже				
Домъ тѣ прѣчистъ	1	---	2	1
Тропарь гласъ ҃				
Красоту возжелѣвъ	1	---	---	3

На велицѣи вѣтерни блаженъ мѡужъ

стѣхны на господи **воззвахъ** на ѣ гласъ ҃ подобенъ: егда ѿ древа

Егда вѣрою и любовію	1	---	2	1
Егда промышленіемъ	1	---	2	1
Егда безбожное нашествіе	1	---	2	1
Ины стѣхны гласъ ѣ подобенъ: ѿ преславное чюдѡ				
ѿ преславному чюдеси	1	---	2	1
ѿ дивному чюдеси	1	---	2	1
ѿ преславному чюдеси	1	---	2	1
Слава гласъ ҃				
Кто тебе не оублажитъ	1	---	3	---
И нынѣ Богородиченъ Кто тебе не блажитъ				

Входъ. Прокименъ дню и чтеніа ҃³⁷³

1. Пророчества Исанна (Ис 43, 9–12): Тако глаголетъ Господъ
2. Премудрости Соломоновы (ПремС 3, 1–9): Праведныхъ душа въ роуцѣ Божіи
3. Премудрости Соломоновы (ПремС 5, 15–24; 6, 1–3): Праведницы во вѣки живутъ

На лѣтніи стѣхны самогласны гласъ ҃

Соборъ празднѡлюбныхъ	1	---	2	1
Гласъ ҃ Бышняа вожделѣвъ	1	---	2	1
Благозрачїемъ добродѣтелен	1	---	2	1
Слава гласъ ҃				
Вострувнѣмъ трубою	1	---	3	---
И нынѣ Богородиченъ гласъ тойже Вострувнѣмъ трубою ³⁷⁴				

³⁷³ Ово су опште париміе мученику, њихови инципити дати су само у *Зборнику РНБ. Погод. 572.*

³⁷⁴ У стихирарима РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 и РГБ. ф. 379, № 66 стоји напомена да је овај богородичан писан 6. децембра (Свети Никола).

Стіхиры на стіховнѣ гласъ Ѣ подобенъ: кінди похвалными

Кыди похвалами ³⁷⁵	---	1	2	1
Стіхъ: Праведникъ яко финиксъ...				
Кинди языки бранными	---	1	2	1
Стіхъ: Насажденъ въ домоу господни...				
Кое по достоинню пѣние	---	1	2	1
Слава гласъ Ѣ				
Днесъ церковь православная	---	1	3	---
И нынѣ Богородиченъ				
Тропарь гласъ ҃				
Красотоу вождѣлѣвъ	---	1	1	2

На оутрени³⁷⁶

Стіхиря по Ѣ ѱсалмѣ гласъ ҃				
Иже багатню	---	1	3	---
Канонъ гласъ Ѣ: ѿверзъ оуста моѧ ³⁷⁷				
Инь канонъ гласъ Ѣ: восоруженнаго, небесномоу, ты ли христе, вскою ма, ѿцы сватын, божиѧ сожденїѧ, седмерицею пещь, оудивисѧ оубо ³⁷⁸				
Свѣтиленъ гласъ Ѣ подобенъ: со оутеники выздеиъ				
Отечество ти еже	---	1	1	2
Славан и нынѣ Богородиченъ гласъ и подобенъ тонже				
Принди моление	---	1	1	2

На хвалитѣхъ стіхиры на Ѣ гласъ Ѣ подобенъ: тако добла

Доблаго исполнителя	---	1	2	1
Доблаго и моужественнаго	---	1	2	1
Кровию новозаветною	---	1	2	1
Слава гласъ Ѣ				
Начало добродѣтельнаго	---	1	3	---
И нынѣ Богородиченъ Чистаѧ дѣво				

³⁷⁵ На крају ове стихире завршава се препис из Зборника РНБ. Погод. 572, који није сачуван у потпуности (листови од овог момента до краја службе су изгубљени). Стога од ове стихире инципите дајемо према неумском препису РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, али без вокализације полугласника (хомоније).

³⁷⁶ Јутрење почиње од стихире по Пс. 50, пошто су сједални изостављени у неумским преписима.

³⁷⁷ Код првог канона наведен је само инципит катавасије прве песме.

³⁷⁸ Код другог канона наведен су инципити свих ирмоса, с тим да се инципити прве, треће, четврте, шесте и седме песме не подударају са истима у српским преписима. Могуће је да је код неких дошло до употребе синонима или до других измена у тексту.

Иако у свим руским преписима Службе Светом кнезу Лазару недостаје текст сједалних по првој и другој катизми, сједална по полијелеју, као и оба канона, што чини већи део Јутрења, наша табела представља реконструкцију химнографског састава овог последовања. Она је заснована на синтези садржаја ненотираног и неумских преписа, у којима, без обзира на то што сједални и канони (по правилу) одсуствују, постоје упутства за каноне, што смо у табели и приказали.

Једини сачувани ненотирани препис Лазареве службе налази се у *Зборнику служби словенским и руским светима* РНБ. Погод. 572 из XVII века и физички није у потпуности сачуван. Он садржи Мало и Велико вечерње до краја славника на Литији, који су у пуном химнографском саставу, без измена, изостављања и интерполација у односу на српске преписе и штампана издања. Недостатак краја Вечерњег и Јутрења не утиче на наш закључак о химнографском саставу последовања, који је морао бити *потпун*, о чему нам недвосмислено говори присуство Малог вечерњег и Литије. Евентуално је могла бити изостављена стихира по Пс. 50, неки од сједалних или текст једног од канона, што суштински не утиче на категорију празника.

Када је реч о неумским преписима, иако су малобројни, они надомештају несачуване делове химнографије, будући да два преписа из XVI века, РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 и ГИМ. Син. певч. 123, садрже све стихире, тропар, упутства за каноне и свјетилан. Као такви, они безусловно представљају последовање Светом кнезу Лазару пуног химнографског састава који одговара категорији празника са бденијем. Ово потврђује и трећи неумски препис, РГБ. ф. 379, № 66 из XVII века: иако садржи искључиво самогласне стихире Малог, Великог вечерњег и Јутрења, он такође репрезентује последовање пуног састава, будући да су заступљене песме из свих његових делова.

Табеларно, химнографски састав Службе Светом кнезу Лазару у руским ненотираним и нотирним рукописима кроз векове изгледа овако:

век/ састав	Пун састав ненотирани	Потпуна нотирани	Непотпуна нотирани	укупно	
XVI	---	2	---	2	50%
XVII	1	---	1	2	50%
укупно	1	2	1	4	
	25%	50%	25%		

У овој анализи не можемо говорити о верзијама и варијантама последовања, будући да вршимо његову реконструкцију на основу само четири извора, од којих једини ненотирани није сачуван у потпуности. Из тога следи да управо захваљујући нотираним рукописима можемо да извршимо реконструкцију химнографског састава овог последовања. Служба Светом кнезу Лазару у руским богослужбеним рукописима за кратко време свог потојања имала је непроменљив, пун химнографски састав и категорију празника са бденијем, иако то у заглављу ниједног преписа није експлицитно наглашено.

Закључци другог поглавља

У овом поглављу спровели смо упоредну анализу химнографског састава Теодосијеве Службе Светом Сави, Службе Светом Арсенију Данила Пећког, Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службе Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина у руској богослужбеној традицији на основу преписа из укупно 217 руских рукописа и 16 старих штампаних издања која садрже ова последовања, чему је придружено још 29 руских октобарских минеја у којима смо пронашли помен Светог Арсенија. У својству референтних преписа са којима је вршено поређење руских извора, додатно смо анализирали и преписе у 35 српских рукописа и шест српских старих и савремених штампаних издања. Преглед броја анализираних преписа дајемо у следећој статистичкој табели:

последовање светом	Сави	Арсенију	Милутину	Лазару
руски преписи (ненотирани + нотирани)	99 + 34	42 + 28 (+ 29)	2 + 8	1 + 3
укупно	133	70 (+ 29)	10	4
руска штампана издања	7	9	---	---
српски преписи	11	18	3	3
српска штампана издања	6			

На основу анализе химнографског састава последовања, која је основни предуслов за спровођење текстолошке анализе која ће бити предмет завршног поглавља дисертације, дошли смо до следећих закључака. Теодосијеву Службу Светом Сави пронашли смо у укупно 133 руска преписа настала од XV–XIX века, од којих су 99 ненотирани, а 34 изнад текста садрже руску неумску нотацију. Од 99 ненотираних преписа насталих од XV–XVII века, два (2, 02%) су убројана из описа, те нам њихов састав није познат, 79 (79, 80%) имају потпун химнографски састав, а 18 (18, 18%) непотпун. Од 79 преписа са потпуним химнографским саставом, 52 (65, 82%) садрже комплетну химнографију са оба тропара и три канона, у три преписа (3, 80%) недостаје само Богородичин канон, у 15 преписа (18, 99%) дат је само инципит, односно одсуствује други тропар осмог гласа (општи тропар исповеднику), пет преписа (6, 33%) садржи инципите оба тропара, у два старија преписа (2, 53%) из XV века уочавају се случајни пропусти који су резултат грешке преписивача (одсуство сједална по другој катизми, односно иних стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег), док је у још два преписа (2, 53%) присутно мешање стихира из различитих циклуса, као и једна интерполација из другог последовања (три стихире на подобен на стиховње позајмљене су из Службе Свете мученице Татјане). Све наведене измене у преписима последовања потпуног химнографског састава су минималне и говоре о веома ревносном односу руских преписивача према Теодосијевој Служби Светом Сави.

Непотпун химнографски састав ове службе налази се у 18 руских преписа, што чини мање од петине (18, 18%) класификованих преписа. Њих смо поделили у четири групе које чине: препис који није физички сачуван у потпуности, пет преписа у којима је изостављен циклус стихира на помазању, препис у коме је изостављена Литија и сједален по првој катизми, као и 11 преписа у којима је изостављено Мало вечерње и најмање још један циклус стихира (најчешће на Литији и помазању). Из оваквог стања извора можемо закључити да се према химнографском саставу Службе Светом Сави, 79 потпуних и седам непотпуних руских преписа (прве три категорије непотпуних), дакле укупно 86 (86, 86%), категорише као средњи празник са бденијем. Свега 11 (11, 11%)

непотпуних преписа (четврта група) можемо сврстати у нижу категорију празника (мали славословни празник).

Анализа руских нотираних преписа показује аналогну ситуацију. Од 34 неумска преписа песама из Теодосијеве Службе Светом Сави настала од XVI–XIX века, три (8, 82%) садрже последовање максималног састава (све стихире, тропар, свјетилан и упутстава за каноне), у 22 (64, 71%) преписа присутне су искључиво самогласне стихире, док у девет (26, 47%) преписа поред самогласних стихира свих циклуса имамо и поједине стихире на подобен које допуњују одређене циклусе. У укупно 30 преписа (три потпуна и 27 непотпуних) присутне су самогласне стихире свих циклуса Малог, Великог вечерњег и Јутрења, док су у само четири преписа поједини циклуси изостављени. Будући да присуство самогласних стихира свих циклуса у неумским преписима недвосмислено сведочи о потпуном химнографском саставу последовања, можемо закључити да огромна већина (30 од 34, односно 88, 24%) руских неумских преписа репрезентује Теодосијеву Службу Светом Сави као средњи празник са бденијем.

Седам старих штампаних издања руских јануарских минеја насталих у XVII и XVIII веку коначно фиксирају Теодосијеву Службу Светом Сави потпуног химнографског састава са три канона и оба тропара. Ово последовање је први пут штампано у Русији и на тај начин фиксирано у оном облику у коме га познајемо и данас.

Када је реч о Служби Светом Арсенију Данила Пећког, ситуација је много сложенија, будући да је ово служба са најваријантнијим химнографским саставом не само у руској, него и у српској богослужбеној традицији. На основу анализе 18 српских преписа последовања из XIV–XVII века, које смо изабрали на основу очуваности и пуноће састава, дошли смо до закључка да је *оригинална* служба написана у *редукованом* саставу, што нам говори да у Српској архиепископији, касније патријаршији, Свети Арсеније од XIV до XVI века није имао статус средњег празника са бденијем. Химнографија почиње да се допуњава у XVI веку, а химнографски састав, који је фиксиран у руским и српским старим и савременим штампаним издањима, налазимо у само једном једином српском репису из Сремских Карловаца МСПЦ 84 из треће четвртине XVI века, као и девет руских потпуних и три непотпуна преписа, који настају од почетка XVI до XVII века. Ову текстуалну верзију смо означили као коначан облик последовања Светом Арсенију које подразумева оригиналан Данилов текст, допуњен песмама из седам светитељских служби: Јовану Златоустом, Партенију Лампсакијском, Власију Севастијском, Сави Српском, Тарасију Константинопољском, Алексију Московском (престављење и пренос моштију), као и две апостолске службе: Петру и Павлу, Вартоломеју и Варнави, чиме је последовање уздигнуто на категорију средњег празника са бденијем.

Руска богослужбена рукописна традиција, у којој се последовање Светом Арсенију јавља у 10 различитих верзија, била је кључна за настанак поменуте коначне верзије последовања, а самим тим и његовог уздизања на категорију празника са бденијем, што је виши степен у односу на његов статус у Српској Патријаршији. У руским преписима налазимо две верзије последовања потпуног и осам верзија непотпуног химнографског састава. Када је реч о потпуном саставу, верзија бр. 1 (која представља горе поменут оригиналан Данилов текст допуњен песмама из седам светитељских служби, фиксиран у штампаним издањима) налази се у девет (21, 43%) преписа из XVI и XVII века, док је верзија бр. 2 која представља у мањој мери прекројен Данилов текст, допуњен песмама из четири светитељске службе: Николају Мирликијском, Стефану Пермском, Петру Московском и Игњатију Ростовском, присутна у само једном репису из XVI века. Две потпуно различите верзије

последовања потпуног химнографског састава, од којих се прва проширила и ушла у штампана издања, док је друга остала локализована само на средину у којој је састављена, показују тежњу за стварањем службе са бденијем у руској средини.

Када је реч о верзијама непотпуне службе, верзија бр. 3 налази се у једном препису из XVI века и представља верзију бр. 1 без Малог вечерњег, верзија бр. 4 налази се такође у једном препису из XVI века и представља верзију бр. 1 без Малог вечерњег и Литије. Верзија бр. 5 која представља оригиналан Данилов текст службе редукованог састава, јавља се у 13 (30, 95%) преписа XV–XVII века, што је највећи број руских преписа овог последовања. Један од преписа ове верзије (РГБ. ф. 247, № 829) представља прелазни тип службе ка верзији бр. 1, будући да су на маргинама непотпуног последовања исписани инципити свих песама које улазе у састав потпуног последовања. На верзији бр. 5 базирају се: верзија бр. 6 која се јавља у три (7, 14%) преписа из XVI века, верзија бр. 7 која се јавља у пет (11, 90%) преписа из XVI и XVII века и проширује химнографију (прва од четири стихире на стиховње) на рачун Службе Светом Николају Мирликијском, верзија бр. 8 која се јавља у једном препису из XVII века и даље проширује састав (стихира по Пс. 50, два сједална) на рачун светитељских служби Николају Мирликијском и Спиридону Тримитунтском, као и верзија бр. 9 која се јавља у два (4, 76%) преписа из XVI и XVII века и још више проширује састав (ине стихире на *Господи возвах*, стихира по Пс. 50, два сједална) преузимајући химнографију из четири светитељске службе: Василију Великом, Сави Српском, Григорију Декаполиту и Григорију Палами. Верзија бр. 10 представља комбиновани тип службе (са Службом Светој Петки) и јавља се у пет (11, 90%) преписа из XV–XVII века, од којих ни један нема исти састав.

Служба Светом Арсенију у руске минеје улази веома поступно, о чему сведочи помен без присуства последовања у чак 31 минеју од XV–XVII века, као и смештање последовања на крај књиге у четири минеја у XV и XVI веку. Постепено се формирала и химнографија: три верзије (2, 3, 4) темеље се на верзији бр. 1 (коначан облик проширене Данилове службе потпуног састава), четири верзије (6, 7, 8, 9) засноване су на верзији бр. 5 (оригиналан Данилов текст службе редукованог састава), док верзија бр. 10 представља најкраћи састав службе комбинованог типа. Реконструишући правац развоја овог последовања у руској средини, можемо рећи да су први руски преписи припадали верзији бр. 5 и бр. 10, као и српски протографи са којих су настајали. Верзија бр. 5 је имала потенцијал ка допуњавању химнографије и расту категорије празника, док верзија бр. 10 није, будући да је била ограничена статусом комбиноване службе. Верзије 6, 7, 8 и 9 кретале су се ка стварању последовања потпуног састава, али су то чиниле неуједначено. Верзије 4 и 3 постепено доводе до стварања верзије бр. 1, која постаје доминантни облик Службе Светом Арсенију који напослетку бива фиксиран у штампаним минејима. Служба пуног састава састављена је у верзији бр. 2, али она не добија даљи развој, будући да руски преписивачи увек бирају верзију бр. 1 као верзију службе са бденијем.

Из овога проистиче закључак да је коначан облик Службе Светом Арсенију највероватније настао у Русији у XVI веку и да је њен састављач био руског порекла. О томе недвосмислено сведочи датовање преписа: најстарији руски препис заснован на овој верзији ГИМ. Увар. 184, датован у почетак XVI века, старији је од српског преписа МСПЦ 84 из треће четвртине XVI века. Поред тога, химнографија је, између осталог, допуњена двома песама из две службе Светитељу Алексију Московском, које настају у XV веку, а од којих једна пореклом сеже до Службе на пренос моштију Светих мученика Бориса и Гљеба из XII века, што говори о упливу чисто руске (не позајмљене) химнографије из типично руских култова, која је старија од времена трансформације Службе Светом Арсенију. Овако допуњено, последовање другом српском

архиепископу преко руских богослужбених књига, које у време интензивних руско-српских контаката доспевају на тло Карловачке митрополије у XVI веку, бива преписано у српском минеју на српској редакцији словенског језика и тиме прихваћено у српској средини у новом, проширеном саставу, што представља један од најуникатнијих примера двоструког повратног утицаја у историји руске и српске литургијске књижевности и односа двеју помесних Цркава.

Неумски преписи у потпуности одражавају слику коју смо видели у ненотираним преписима. Од 28 неумских преписа Службе Светом Арсенију насталих од XVI–XIX века, шест (21, 43%) садржи химнографију максималног састава (све стихире, тропар, свјетилан и упутстава за каноне), а 22 (78, 57%) преписа искључиво самогласне стихире. Шест потпуних преписа деле се на две текстуалне верзије: прва, старија, одговара верзији бр. 1 и јавља се у три преписа из XVI и XVII века, док је друга, нова и млађа верзија, која позајмљује пет стихира са Малог вечерњег из Теодосијеве Службе Светом Сави и има измењен поредак и састав стихира на Литији, присутна такође у три преписа из XVII и XIX века. Од 22 непотпуна преписа, три (13, 64%) из XVII и XVIII века садрже самогласне стихире свих циклуса Малог, Великог вечерњег и Јутрења, чиме репрезентују последовање пуног састава (са бденијем), док 19 (86, 36%) преписа из XVI–XIX века садрже између две и пет стихира, чиме репрезентују последовање редукованог састава. Дакле, у неумским преписима (као и у српским и руским ненотираним) доминантна је служба редукованог састава, а када је реч о последовању пуног састава, у овим преписима уочавамо и једанаесту верзију последовања.

Од овако великог броја верзија Службе Светом Арсенију, руска средина извршила је одабир у корист верзије бр. 1 која репрезентује последовање потпуног химнографског састава које је управо у Русији први пут фиксирано у старим штампаним минејима. Потврду томе налазимо у девет руских октобарских и празничних минеја из XVII и XVIII века, у којима налазимо ово последовање баш у таквом облику који се неће променити до данас. Из свега наведеног постаје јасно да је руска средина имала пресудан утицај не само у фиксирању, него и у коначном обликовању последовања Светом Арсенију пуног састава.

Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског заступљена је у свега девет руских преписа из XVI–XVIII века, док у рукописним, као и старим штампаним минејима потпуно одсуствује. Разлог томе је чињеница да се последовање устаљује у руским преписима пред почетак Никонове реформе и процеса редукције култова, што је ономогућило њен улазак у ове руске богослужбене књиге. Потврду томе налазимо и у два неумска рукописа у којима су присутни трагови уништења службе Светом краљу.

Мали број извора који су до данас сачувани не омогућавају нам потпун увид у стање овог последовања у руским преписима, те ћемо изнети оне закључке до којих смо могли да дођемо. Од девет сачуваних преписа Службе Светом краљу Милутину, два су ненотирана, а седам садрже руску неумску нотацију изнад текста. Када је реч о ненотираним преписима, последовање пуног састава без измена сачувано је у само једном препису с краја XVI и почетка XVII века, а то је и једини минеј (празнични) у коме се налази ово последовање. Други ненотирани препис из XVII века није у потпуности сачуван, почиње од четврте литијске стихире, а у саставу химнографије недостаје само стихира по Пс. 50. Присуство Литије упућује на службу са бденијем, мада без информације о присуству Малог вечерњег не можемо да реконструиремо њен састав.

Од седам неумских преписа, три (42, 86%) из XVI и XVII века имају максималан химнографски састав (све стихире, тропар, свјетилан, упутство за канон), док четири (57, 14%) преписа из XVII и XVIII века садрже самогласне стихире свих циклуса

Малог, Великог вечерњег и Јутрења, које су у два преписа допуњене и стихирама на подобен циклуса на *Господи возвах*, чиме презентују службу са бденијем пуног састава. Физички уништен препис РНБ. Капелла О. 4 који нисмо уврстили у статистику, почиње од самогласне стихире Великог вечерњег, што сведочи о последовању редукованог састава. Дакле, већина преписа показује пун састав последовања Службе Светом краљу Милутину, која одговара категорији празника са бденијем, а у њима нису присутне интерполације из других служби.

Служба Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина најмање је заступљена у руским преписима и једино је од четири последовања српским светима које у руској рукописној традицији није присутно у целости услед непотпуне очуваности, али и природе садржаја рукописних извора. У њима недостаје текст сједалних по првој и другој катизми, сједална по полијелеју, као и оба канона из овог последовања. Као и Служба Светом краљу Милутину, ни Служба Светом кнезу Лазару није ушла ни у руске рукописне и штампане јунске минеје. Пронашли смо је у свега четири рукописа из XVI и XVII века, од чега је само један ненотиран, а три садрже неумску нотацију.

На основу ових извора направили смо реконструкцију последовања, а закључци до којих смо дошли су крајње оскудни. Једини ненотирани препис из XVII века садржи последовање до краја славника на Литији, односно Мало и непотпуно Велико вечерње, будући да се на том месту прекида јер му недостају листови. На основу присуства Малог вечерњег и Литије можемо претпоставити да је последовање имало потпун химнографски састав службе са бденијем. Од три неумска преписа, два из XVI века садрже химнографију максималног састава (све стихире, тропар, свјетилан и упутство за каноне), захваљујући чему смо могли да реконструишемо ову службу, што нотираним рукописима веома даје на значају. Неумски препис из XVII века садржи самогласне стихире свих циклуса Малог, Великог вечерњег и Јутрења. На тај начин сви неумски преписи презентују химнографију потпуног састава, односно службу са бденијем. Дакле, сва четири преписа, према реконструкцији, показују да је Служба Светом кнезу Лазару имала потпун састав и да нису додаване песме из других последовања.

III ТЕКСТУАЛНИ САДРЖАЈ ПЕСАМА У ПОСЛЕДОВАЊИМА СРПСКИМ СВЕТИМА У РУСКИМ БОГОСЛУЖБЕНИМ ЗБОРНИЦИМА МИНЕЈНОГ ТИПА

У којој мери је српска химнографија сачувана у руској богослужбеној рукописној традицији, да ли постоје измене у текстуалном садржају песама у оквиру сваког од последовања, какве су и колике те измене, сазнали смо путем текстолошке компаративне анализе последовања српским светима. Сама чињеница да су ове српске химнографске текстове са српских протографа преписивали руски монаси, мењајући им језичку редакцију (српскословенски у рускословенски), већ говори о једној врсти измене која је условљена етничко-географским фактором. Друга измена српских текстова тиче се вокализације полугласника у руским неумским преписима која је била део руске знамене црквенопојачке традиције и такође је условљена културним и етничко-географским фактором.³⁷⁹ Међутим, поред ове две измене (од којих ћемо прву оставити по страни, а другу објаснити на свом месту), у овим многобројним руским преписима детектовали смо и друге врсте измена о којима ће у наредним редовима детаљно бити речи.

Наш главни задатак у овом поглављу представља утврђивање у којој мери су се химнографски текстови последовања српским светима сачували у руским преписима, какве измене су претрпели током обитавања у богослужбеној рукописној традицији до фиксације у старим штампаним издањима, и да ли постоје и које су специфичности руских преписа и старих штампаних издања ових текстова. У том циљу, сваки од одељака овог поглавља биће посвећен по једној упоредној текстолошкој анализи српске химнографије у руским богослужбеним књигама у којима ће предмет бити:

1. Теодосијева Служба Светом Сави,
2. Кондак из Канона Светом Сави непознатог писца,
3. Служба Светом Арсенију Данила Пећког,
4. Тропар и кондак из Теодосијеве Службе Светом Симеону Мироточивом и кондак из Савине Службе Светом Симеону,
5. Служба Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског и
6. Служба Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина.

Редослед излагања текстолошких анализа условио је број преписа у којима се нашло свако последовање, односно појединачне песме из последовања: прво смо изложили последовања која се налазе у највећем броју преписа, а затим она која се налазе у мањем броју преписа. Текстолошка анализа вршена је на изабраним српским и руским ненотираним и нотираним преписима, као и старим штампаним издањима ових служби, чиме смо обухватили еволуцију дотичних химнографских текстова у богослужбеној традицији обе помесне Цркве³⁸⁰ кроз шест векова, означили све њихове измене и констатовали коначну текстуалну верзију, односно варијанту.

Критеријуми за утврђивање који су преписи релевантни за компаративну анализу, одређени су у оквиру далеко шире анализе која је обухватила безмало све преписе са потпуним химнографским саставом. Утврдили смо четири таква критеријума: потпун химнографски састав службе, висок степен физичке очуваности преписа, географско порекло и време настанка преписа. На тај начин су у нашу анализу ушли они преписи који садрже комплетан химнографски текст последовања (присуство свих песама, уз изузетке) који су настали у време најинтензивнијег ширења култова

³⁷⁹ Вид. напомену бр. 181.

³⁸⁰ Иако нам текстолошка анализа српских преписа није у фокусу истраживања, она је била неопходан елемент анализе, без кога не бисмо имали референцу у односу на коју утврђујемо текстолошко стање српске химнографије у руској богослужбеној традицији.

српских светих у Русији у најзначајнијим манастирским и градским преписивачким центрима.

Српски преписи сваког од последовања, настали између XIV и XVI века, писани на *српској* редакцији словенског језика, у анализу су на основу горе наведених критеријума укључени као референца за утврђивање аутентичности текстуалног садржаја последовања у руским преписима, који су настајали управо са српских предложака. Руски ненотиран и нотирани преписи из XV–XVII века, као и стара штампана издања ових текстова из XVII–XVIII века, који су писани, односно штампани на *руској* редакцији словенског језика, представљају срж анализе и показују стање текстова у руској богослужбеној књижевној традицији. Њима смо у свакој анализи придружили и текст из Србљака, чија су сва издања штампана на руској редакцији словенског језика (црквенословенском), а који се, како ћемо показати, формирају под великим утицајем руске рукописне и старе штампане традиције.

Сваки текст приредили смо на основу једног најрепрезентативнијег руског преписа, а текстолошко стање испратили у још три до пет српских, руских ненотираних и нотираних преписа, као и старим штампаним минејима и Србљаку. Сва разнотченија дали смо у напомени испод основног текста, користећи скраћеницу уместо комплетне сигнатуре рукописа или назива штампане књиге у којој се дотична измена налази.

Последовања смо изложили према богослужбеном поретку, без анализе паримија, апостолских и јеванђељских читања. Сви богородични (са изузетком три)³⁸¹ и тројични дати су у облику инципита на свом месту пре свега ради уштеде простора, али и стога што нису део оригиналне химнографије, већ се прилажу различитим службама. Из истог разлога ни у једном последовању нисмо изложили ни Богородичин канон.³⁸²

Текст смо приредили следећи једноставна правила, ради максималне јасноће.³⁸³ Скраћене речи су разрешене тако што су изостављени делови смештени у обле заграде () уколико је реч обележена титлом, односно у угласте заграде [ ], уколико титла над речју не постоји. Натписана слова су спуштана у основни ред на одговарајуће место. Подела на стихове направљена је по основном препису према коме је приређен текст. Интерпункција из оригиналног преписа је задржана, а велика слова су коришћена као и у рукопису (само на почетку песама).³⁸⁴ Уз погрешно написане речи стоји ознака (sic!). Уколико су реч или синтагма записане на маргини, у напомени стоји знак стрелице: ↑ на горњој, ↓ на доњој, ← на левој и → на десној маргини, поред којих стоји одговарајућа реч.

Мањак речи у преписима означавањем је знаком минус (–), а уколико у низу недостаје више речи, иза минуса стоји цифра која означава колико речи недостаје. Међутим, уколико је у основном препису случајно изостављена синтагма или стих који се налази у свим осталим преписима и штампаним текстовима, тај део текста уносимо у

³⁸¹ Једина три Богородична чији смо целокупан текст дали у анализи су Богородичан на Литији у Теодосијевој Служби Светом Сави, и богородични на стиховње Малог вечерњег у Служби Светом краљу Милутину Данила Бањског и Служби Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина.

³⁸² Овакав принцип приређивања службе преузели смо од Ђорђа Трифуновића и Димитрија Богдановића, вид. Трифуновић, „О овом издању” у *О србљаку*, уред. Димитрије Богдановић и др. (Београд: СКЗ, 1970), 493.

³⁸³ Приређивачка начела смо у већој мери директно преузели од проф. Томислава Јовановића који их је изложио у неким својим студијама, вид. Јовановић, „Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског”, 102–103; *Ibid.*, „Служба светом архиепископу Јевстатију Данила Другог у препису XV века”, *Прилози за историју, књижевност и фолклор LXXVII*, 1–4 (2011): 83–84; *Ibid.*, „Служба светом патријарху Јефрему Марка Пећког”, *Књижевна историја XLV*, 150 (2013): 409; *Ibid.*, „Апокрифно казање како беше састављен Псалтир”, *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2014/2015. годину X* (2015): 16.

³⁸⁴ У свим рукописним преписима и старим штампаним минејима, осим почетног слова стихире, сва слова су мала, док у Србљаку имамо велика слова само личних имена.

основни текст и постављамо у угласту заграду, чиме се ставља до знања да он у руској преписивачкој и старој штампаној традицији постоји, само је овде случајним пропустом изостављен.

Интерполације у виду додатих речи, синтагми или целих стихова означене су знаком плус (+) поред кога је написана дата реч или синтагма. Уколико речи стоје у инверзији, то је означено знаком ↔, а уколико је инверзија вишеструка, односно редослед речи измешан, у напомени исписујемо цифре према њиховом поретку. Када се појави различит текстуални сегмент међу преписима, у основни текст на почетак сегмента постављамо звездицу (*), а на крају брух-цифру. Уколико се цела песма у неком препису разликује, у напомени исписујемо цео њен текст.

У напоменама нисмо бележили правописне разлике и фонетске промене: особености српске и руске редакције словенског језика, вокализацију полугласника (хомонију) у неумским рукописима, разлике у писању одређених речи у предниконовским и постниконовским руским богослужбеним књигама. Хомонију и правописне разлике у преписима објаснили смо на почетку сваког одељка, наводећи карактеристичне примере у датом последовању. Уколико у једној напомени наводимо више различитих преписа, текст је дат у ортографији најмлађег наведеног преписа, а разлике у редакцијама се не наводе.

Текстуални садржај Теодосијеве Службе Светом Сави у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.

Како је наведено у претходном поглављу, Теодосијеву Службу Светом Сави пронашли смо у 99 руских преписа, од чега 65 књига садржи потпуно последовање. Огромна већина преписа датована је у XVI и XVII век и потиче из најзначајнијих руских преписивачких центара. С обзиром на то да тако велики број рукописа испуњава сва три наша критеријума, морали смо да извршимо њихову упоредну анализу која је показала велики степен међусобног подударача потпуних руских преписа у текстуалном садржају, уз све минималне разлике које носи са собом рукописна традиција.

Текст Теодосијеве Службе Светом Сави приредили смо на основу руског преписа из *Минеја за јануар* РГБ. ф. 113, № 43 (л. 201'–221) из треће трећине XVI века, који је настао у Јосифо-Волоцком манастиру и који, судећи по претходно извршеној анализи, представља најбољи пример руског преписа који настаје са руског протографа. Овај препис у анализи поредимо са још пет преписа и два стара штампана издања, чиме имамо укупно осам линија текста које представљају његове различите слојеве у руској богослужбеној традицији, односно његову еволуцију од српских преписа блиских Теодосијевом времену, до савременог текста који данас познајемо из богослужбеног живота. Сва одступања бележимо у напоменама испод основног текста.

Два српска преписа која су ушла у анализу разматрамо искључиво као референтни текст са којим поредимо руске преписе и стара штампана издања. Први се налази у *Минеју за јануар* ГИМ. Хлуд. 151 (л. 144'–173) из друге четвртине XIV века и, по мишљењу Д. Богдановића, представља најбољи, најстарији и најближи препис Теодосијевом оригиналу.³⁸⁵ Овај препис уједно представља образац српских предлогака са којих су настајали први руски преписи Службе Светом Сави током друге литургијске реформе у Московској (Кијевској) митрополији. Други српски препис који

---

³⁸⁵ Вид. Богдановић, *Најстарија служба Светом Сави*, 34, напомена бр. 15. Аутор пише да је баш овај препис био основни текст Теодосијеве Службе Светом Сави за критичко издање Србљака које је припремао за објављивање, а које, нажалост, није никада било објављено.

је ушао у нашу компаративну анализу налази се у *Празничном минеју за децембар, јануар, фебруар и јули* НБС. Деч. 45 (л. 15–32) из треће деценије XVI века (1520–1525). Оба преписа садрже комплетан текст Теодосијеве Службе Светом Сави на српској редакцији словенског језика.

Када су у питању руски преписи, текстолошко стање пратимо у још три преписа, од којих се први налази у *Минеју за јануар* РГБ. ф. 304. I, № 520 (л. 284–326') такође из XVI века, који је настао у Тројице-Сергијевој Лаври. Остала два преписа налазе се у неумским (нотираним) рукописима. Први је из Годишњег стихирара *Дијаково око*, РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843 (л. 451–455) из осамдесетих година XVI века, који је настао у Кирило-Бјелозерском манастиру, док се други налази у другом тому четвортотомног *Минејног стихирара Дијаково око* РГБ. ф. 379, № 64 (л. 290–290', 408'–419) из средине XVII века (1652) из Москве. У неумским преписима Теодосијеве Службе Светом Сави недостају канони, сједални, кондак и икос, што је за нотиране рукописе било уобичајено.³⁸⁶

Када је реч о старим штампаним издањима, у анализу смо уврстили текст овог последовања који налазимо у руским старим штампаним минејима постниконовске епохе (узета су московска издања јануарског минеја из 1691, 1705, 1747, 1754 и 1793)³⁸⁷ и Србљацима (узето је московско издање Србљака из 1765. године), који су писани руском редакцијом словенског језика. На овај начин презентујемо текст Теодосијеве Службе Светом Сави у српској и руској рукописној традицији и њену коначну фиксацију у старој штампаној традицији и Србљацима, чиме обухватамо преко шест векова његовог постојања.

Како бисмо олакшали праћење наше текстолошке упоредне анализе, за сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и на место настанка, односно чувања рукописа. Скраћенице приказујемо у следећој табели:

препис/ штампано издање	скраћеница	објашњење скраћенице
ГИМ. Хлуд. 151	СХ	С= српска редакција, Х= Хлудов
НБС. Деч. 45 а	СД	С= српска редакција, Д= Дечани
РГБ. ф. 113, № 43	РЈ	Р= руска редакција, Ј= Јосифо-Волоцки
РГБ. ф. 304. I, № 520	РТ	Р= руска редакција, Т= ТСЛавра
РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	РК	Р= руска редакција, К=Кирило-Бјелозерски
РГБ. ф. 379, № 64	РР	Р= руска редакција, Р= Разумовски
Руски јануарски минеји	РМ	РМ= руски минеји
Србљаци	С	С= Србљак

Од осам линија текста које обухвата наша анализа, две (СХ, СД) су писане на српској, а шест (РЈ, РТ, РК, РР, РМ, С) на руској редакцији словенског језика. Када су у питању руски преписи и стара штампана издања, у која убрајамо и Србљак због исте језичке редакције, четири преписа (РЈ, РТ, РК, РР) представљају предниконовску, а два стара штампана текста (РМ, С) постниконовску књижевну богослужбену традицију. Подела песама на стихове (која се у сваком од преписа, односно штампаних издања разликује), извршена је према подели у РЈ на основу кога је приређен основни текст.

Вокализација полугласника (хомонија) у неумским рукописима спроведена је недоследно не само у овим (РК, РР), него и у свим осталим руским преписима Теодосијеве Службе Светом Сави који изнад текста садрже музичке знаке.³⁸⁸ Наводимо

³⁸⁶ Вид. напомену бр. 186.

³⁸⁷ Записи Теодосијеве Службе Светом Сави у овим минејима су у потпуности идентични.

³⁸⁸ То је доказ да унификације неумских рукописа није било чак ни после Никонове реформе, када су у ове текстове уношене исправке од стране разних црквених комисија, чије трагове видимо у препису

по врстама речи, у изворном облику – роду, броју, падежу, односно лицу, најчешће употребљене речи које се у овом последовању одликују хомонијом. Са леве стране реч наводимо на раздельноречној, а са десне на истиноречној фонетској редакцији.

Именице: сватителе: сватитель; пастыре: пастырь; памате: память; столпо: столпъ; отече: от[ъ]че; оутваре: оутварь; людемо: людемъ; доушахо: доушахъ; плотолюбнемо: плотолубнемъ; апостола: апостолъ; первосвѣтителе: первосвѣтитель; постеникомо: постъникомъ; соподвиженико: с[ъ]подвиж[ъ]никъ; царственимо: царствениемъ; оученимо: оучениемъ; словесо: словесъ; ерархо: ерархъ; хвалающихо: хвалающихъ; любящихо: любящихъ; оумо: оумъ; свѣтиленико: свѣтильникъ; свѣтлосте: свѣтлостъ; странствиа: странствиа; смиреннемо: смиреннемъ; православиемо: православиемъ; источенико: источ[ъ]никъ; плодо: плодъ; праведеныхо: праведныхъ; благоразоумнемо: благоразоумиемъ; побсоренико: побсорьникъ; инокомо: инокомъ; вѣнецы: вѣнцы; доухомо: доухомъ; благодате: благодать; оустенахо: оуст[ъ]нахъ; солнца: солн[ъ]ца; таланто: талантъ; празденующихо: празд[ъ]нующихъ; сердца: серд[ъ]ца; щитомо: щитомъ; наставенико: настав[ъ]никъ; дарово: даровъ.

Заменице: твонмо: твонмъ; твонхо: твонхъ; свонмо: свонмъ; свонхо: свонхъ; нашихо: нашихъ; вашихо: вашихъ; всѣхо: всѣхъ; ниho: нихъ; насо: насъ; намo: намъ; сиho: сихъ; ихo: ихъ.

Придеви: сватымо: сватымъ; богоприѣтено: богоприѣтенъ; освѣщенено: освѣщенень; истинено: истинень; непревратено: непревратенъ; вѣренымо: вѣр[ъ]нымъ; ангелескомоу: ангельскомоу; словесенено: словес[ъ]ное; избранено: избран[ъ]нъ; оудобрено: оудобренъ; внимающе: внимающъ; моудростено: моудрост[ъ]но; евангилескихо: евангельскихъ; израдено: израд[ъ]нъ; вѣренымо: вѣр[ъ]нымъ; небесенын: небес[ъ]нын; сроденыа: срод[ъ]ныа; плотескыа: плот[ъ]скыа; похвалеными: похвальными; доуховеными: доухов[ъ]ными; божихо: божихъ; богатыхо: богатыхъ; масличенаа: маслич[ъ]наа; верховенаго: верхов[ъ]наго; сопрестолена: сопрестольна; земенаго: зем[ъ]наго.

Глаголи: было: былъ; оублажаемо: оублажаемъ; воспѣваемо: воспѣваемъ; низложиво: низложивъ; стажаво: стажавъ; притажало: притажалъ; молимо: молимъ; оу Красио: оу Красилъ; поставыво: поставывъ; оудобриво: оудобривъ; возыскаво: в[ъ]зыскавъ; оставивко: оставивъ; измѣниво: измѣнивъ; просвѣтило: просвѣтилъ; пожило: пожилъ; обогатило: обогатилъ; предстоа: пред[ъ]стоа; возрастило: възрастилъ; принесло: принеслъ; оувѣземо: оувѣземъ; предотекоша: пред[ъ]тек[ъ]ша; предстоаше: пред[ъ]стоаше; покоривко: покоривъ; воснало: восналъ; оумножило: оумножилъ; совершаемо: совершаемъ; прославлѣемо: прославлѣемъ; бысте: бысть; озаривко: озаривъ; отриноуло: отриноулъ; приемоше: прием[ъ]ше; познахомо: познахомъ; предлагаемо: предлагаемъ; восхвалимо: восхвалимъ; вошедоши: в[ъ]шѣд[ъ]ши; копериво: в[ъ]перивъ.

Теодосијеве Службе Светом Сави у РК, које такође нисмо уносили у табелу, јер не одговарају мелодији, на свим местима, те представљају, као и у свим осталим сегментима реформе, стихијско и несистематично исправљање богослужбених књига.

Предлози: ѿто: ѿтъ; ѿтонюдоуѣ: ѿт[ъ]нюдоуѣ; во: вѣ; ко: кѣ; со: съ.

Прилози: непрестанено: непрестан[ъ]но; честено: чест[ъ]но.

Везници: тѣме: тѣмѣ.

Вокализацију полугласника у ненотираним преписима (најчешће у предлозима) такође нисмо уносили у напомену ради уштеде простора.

Други тип фонетских промена везује се за историју развоја руске редакције словенског језика коју Никонова реформа дели на предниконовски и постниконовски период. Наводимо по врстама све речи са карактеристичним променама које се најчешће јављају у последовању Светом Сави и то у изворном облику. Са леве стране је дата фонетска варијанта из преписа предниконовске, а са десне из постниконовске епохе.

Именице: чѣдо: чѣдо; чюдо: чѣдо; чюжестранствне: чѣжестранствне; чюство: чѣство; сопостатъ: свпостатъ; евангиане: евангелѣ; англѣ: ангелѣ; троицю: троицѣ; отецю: ѿтецю; доушю: дѣшѣ; сава: сѣва; семионъ: сѣмеонъ/ сѣлеонъ; ѿѣчествѣлюбецъ: ѿ(те)чествѣлюбецъ; нсакъ: нсаакъ; почѣлъ: почилъ; провѣдецъ: провидецъ; невидѣнїѣ: невидѣнїѣ; хоженне: хождение; насаженне; насаждение.

Придеви: чюдне: чѣдне; чюдъ: чѣдѣ; алчюшни: алчѣщїи; солнцаѿбразно: солнцѣбразно.

Глаголи: восїѣ/ восїѣ: возсїѣ; прїндѣте: прїидите.

Прилози: сверѣпо: свирѣпо

Предлози: ѿнюдоуѣ: ѿнѣдѣѣ

Поред свих наведених промена, у нашу компаративну текстолошку анализу нисмо уносили ни вид придева, који се појављује као веома честа разлика у преписима.

Текст Теодосијеве Службе Светом Сави приредили смо без Богородичиног канона, а сви богородични и тројични дати су у виду инципита, са изузетком богородична на Литији који се јавља у великом броју неумских преписа. Два канона светоме на Јутрењу нисмо излагали укрштено, како поредак налаже, већ сукцесивно један за другим,³⁸⁹ пре свега ради јасноће и тематске диференцијације. У оквиру првог канона излагали смо инципите ирмоса, сједален по трећој песми, кондак и икос по шестој песми, док смо катавасије наводили на крају сваке песме у оквиру другог канона.

У преписима постоје извесни недостаци који за нашу анализу немају суштински значај, али их ми ипак овде наводимо. У СД изостављени су трећи и четврти тропар пете и шесте песме другог канона на Јутрењу, у РТ недостаје други тропар светоме осмог гласа на Јутрењу, у РК недостају ине стихире на *Господи возвах* Великог вечерњег, док у РР недостају оба свјетилна на Јутрењу. Такође неке преписе карактеришу измене у редоследу појединих песама (инверзија друге и треће стихире на стиховње у РК, о чему је било речи у претходном поглављу) које нисмо наводили у напомени, већ смо само дали песме у правилном поретку.

³⁸⁹ Вид. Трифуновић, „О овом издању”, 493; Теодосије Хиландарац. Служба Светоме Сави, *Србљак. Службе, канони, акатисти*, књига прва, прир. Ђ. Трифуновић, прев. Д. Богдановић, Београд, 1970, 219–293.

На малѣи вѣтерни, стѣхирѣ на господи въззвахъ гласъ ѿ подобенъ: даль еси знаменіе

С(ВЪТИ)Т(Є)ЛЪ Б(О)ГОПРІАТЕНЪ И ПАСТЫРЪ ИСТИНЕНЪ. СТОЛПЪ НЕПРЕВРАТЕНЪ.³⁹⁰ ОСНОВАНІЕ ВЪРѢ³⁹¹
НЕПОДВИЖНО.³⁹² БЛ(А)ГОУ(Є)СТІА СТЕПЕНЬ³⁹³ НЕПОКОЛЕБЛЕМЫН³⁹⁴ ЗАБРАЛО Ц(Є)РКВЫ³⁹⁵ НЕРОУШИМО
С(ВЪТИ)Т(Є)ЛЕМ[Ъ] ДОБОРА. И ЧЮДЕСЪ ИСТОЧНИКЪ СЛОВО³⁹⁶ БЫЛЪ ЕСИ.³⁹⁷ ТЪМ[Ъ] ТА³⁹⁸ ОУБЛАЖАЕМ[Ъ]
БЛ(А)ГОУ[Є]ТНІВНО³⁹⁹ ПѢСНЫМН. И ВСЕС(ВЪ)ЩЕННЮ ТИ^{400 401} СОВЕРШАЕМ[Ъ]⁴⁰² ПАМЛАТ[Ъ].⁴⁰³

С(О)ЛНЦА СВЕТАЊШЕ⁴⁰⁴ ПРОСВѢЩЕНАА ПАМЛАТ[Ъ] ТВОА. ВЪРНЫМ[Ъ] ВОСІА⁴⁰⁵ ЛЮДЕМ[Ъ] ТВОИМ[Ъ].
Б(О)Ж(Є)СТВЕННЫМН БЛАНСТАНІН^{406 407} СНХ[Ъ]⁴⁰⁸ ПРОСВѢЩАЮЩН. СЛОВО⁴⁰⁹ ВСЕДОБЛІН ОУТ[Ъ]ЧЕ С(ВЪ)ЩЕННЕ.⁴¹⁰ И⁴¹¹
БЪСОВОМ[Ъ] ВЪ⁴¹² ТМОУ ОУТ[Ъ]ГОНАЩН. ТЪМЖЕ ТА ОУБЛАЖАЕМ[Ъ] И МОЛЕБНО КОСПѢВАЕМ[Ъ]. ЯКО
О(Т)ЕЧЕСТВЛЮБЦА И ПРЕДСТАТЕЛА. И М(О)Л(И)ТВЕНИКА О Д(ОУ)ШАХЪ НАШНХ[Ъ].

---

³⁹⁰ РТ: непротиворенъ

³⁹¹ РМ, С: вѣры

³⁹² СД, РТ: недвижно

³⁹³ С: столпъ

³⁹⁴ РТ: непоколебимыи; РК: непоколеблема

³⁹⁵ РМ, С: ц(є)ркве; РК: црквы (утицај српске редакције)

³⁹⁶ СД: слово источникъ

³⁹⁷ РК: было еси слово

³⁹⁸ СД: тѣмже - 1

³⁹⁹ РК, РР: ↔

⁴⁰⁰ РМ, С: твою

⁴⁰¹ СХ, СД: + дньс[ъ]

⁴⁰² РТ: совершаемъ (утицај српске редакције)

⁴⁰³ РК: памлаге совершающе; РР: ↔

⁴⁰⁴ СД, РТ, РК, РМ, С: свѣтлѣйши; РР: пресвѣтленши

⁴⁰⁵ РК, РР: ↔

⁴⁰⁶ РТ: бланстан[ъ]ми

⁴⁰⁷ РТ: + и

⁴⁰⁸ РР: вѣсѣхо; РМ, С: сѣа

⁴⁰⁹ СХ, СД: слава

⁴¹⁰ РК, РР: свѣщенныи

⁴¹¹ РК: - 1

⁴¹² СХ, СД: вѣсовъ - 1; РМ, С: делоновъ - 1

Бл(а)гооухает[ъ]⁴¹³ рака с(ва)т(а)го ти⁴¹⁴ тѣла. ⁴¹⁵ с(ва)тн)т(ε)лю ⁴¹⁶ б(о)год(оу)хновенне х(ристо)во бо
вселеніе. ⁴¹⁷ и⁴¹⁸ бл(а)гооуханіе бысть. ⁴¹⁹ и словеса твонмн⁴²⁰ б(о)год(оу)хновеннымн. ереси словцрадныа
низложивъ ⁴²¹ люди своа⁴²² об(а)гооухалъ еси. и н(ы)нѣ молнм[ъ] тѣ. помани⁴²³ всѣх[ъ]. ⁴²⁴ иже⁴²⁵
вѣрою тѣ поминающихъ. ⁴²⁶ къ б(о)гѣ⁴²⁷ дерзновеніе⁴²⁸ яко стажав[ъ] б(о)гоносе. ⁴²⁹

Слава, гласъ ѿ самогласенъ

Ѡладѣвшою⁴³⁰ землю с[ε]рдца людн⁴³¹ своихъ[ъ]⁴³² словеса твонмн воздѣлавъ. и присноцвѣтоущаа⁴³³
плоды бл(а)гоч(ε)стїа в[ъ] нихъ[ъ] израстїлъ еси, б(о)говн⁴³⁴ и чистотою житїа твоего. ⁴³⁵ разумныхъ[ъ]⁴³⁶
оукрасилъ еси. и ⁴³⁷ на ревность подвигль ⁴³⁸ еси с[ъ] собою⁴³⁹ агг(ε)льскома инокихъ ⁴⁴⁰ житїю. пресвндѣти

---

⁴¹³ РК: Благооухаете

⁴¹⁴ РМ, С: твоего

⁴¹⁵ РК: + саво

⁴¹⁶ РР: + саво

⁴¹⁷ С: селеніе

⁴¹⁸ РК, РР: - 1

⁴¹⁹ РМ, С: былъ еси

⁴²⁰ СД: - 1

⁴²¹ РК, РР: + и

⁴²² РМ, С: твоа

⁴²³ РТ: + насъ

⁴²⁴ РМ, С: вса

⁴²⁵ РМ, С: - 1

⁴²⁶ РМ, С: поминающыа

⁴²⁷ СХ, СД, РК, РР, РМ, С: г(оспо)дѣ

⁴²⁸ РТ, РК: дерзновеніе (утицај српске редакције); РР: + ко господоу

⁴²⁹ РК: богомоудре

⁴³⁰ РР: Ѡладенѣвошою

⁴³¹ СХ, РТ, РМ, С: людей; РР: люди

⁴³² РМ, С: твонхъ

⁴³³ СХ, СД: пр(и)сноцвѣтоущее; РТ, РК, РМ, С: пр(и)сноцвѣтущыа

⁴³⁴ РМ, С: б(о)гѣ

⁴³⁵ РТ: - 2

⁴³⁶ СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: разумы ихъ; СД: разумъ ихъ

⁴³⁷ РТ: - 1

⁴³⁸ РК: подвигноуль

⁴³⁹ СД: ѡбою

⁴⁴⁰ РМ, С: монашествующихъ

Ж[ѣ] верменнаа⁴⁴¹ оувѣщала еси.⁴⁴² Б[о]ж(ѣ)ственаа цѣвнице. бодрое око пастыремъ⁴⁴³ пастыр[ю]. сабо
Бл(а)женне ѿт[ъ]че с(ва)щенне. прїимн⁴⁴⁴ нас(ъ), хвалащнихъ⁴⁴⁵ та. х(рист)оу Б(о)гѣ молнса⁴⁴⁶ ѿ
д(оу)шахъ[ъ] нашихъ[ъ].

И нынѣ Богородиченъ: Кровъ твою Б(огороди)це д(ѣ)во

На стїховнѣ стїхирѣ, гласъ ѿ подобенъ: доме евфраѳовъ

Фумла⁴⁴⁷ вл[а]д[ы]коу над[ъ] страстьми⁴⁴⁸ поставивъ[ъ]. плотолубїемъ не поработнса. агг(ѣ)льски чнстотоу
словъ⁴⁴⁹ послужилъ⁴⁵⁰ еси.⁴⁵¹

Стнхъ: Ч(ѣ)стна пред[ъ] г(осподе)мъ см(ѣ)рть пр(ѣ)п(одо)бныхъ[ъ] [ѣгѿ]

Бл[а]д[ы]ка сын⁴⁵² своеплеменныхъ[ъ].⁴⁵³ ап(о)с(то)лъ же пакы и первос(ва)тн)т(ѣ)ль. людемъ[ъ] свонмъ⁴⁵⁴
ѿт[ъ] х(рист)а⁴⁵⁵ дароваса.⁴⁵⁶

Стнхъ: Бл(а)женъ моужъ воанса [господа]

Стадо сїе⁴⁵⁷ словесное, ѿт(ч)че. противнымъ⁴⁵⁸ неразсыплемо.⁴⁵⁹ ко х(рист)оу⁴⁶⁰ м(о)л(н)твами⁴⁶¹ сабо
соблюди.⁴⁶²

---

⁴⁴¹ РМ, С: приверменнаа

⁴⁴² РТ: - 1

⁴⁴³ РМ, С: пастырей

⁴⁴⁴ СХ, РМ, С: + и

⁴⁴⁵ РТ: въсхваляющихъ[ъ] (утицај српске редакције)

⁴⁴⁶ РР, РМ, С: моласа

⁴⁴⁷ РМ, С: Фумъ

⁴⁴⁸ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: на страсти

⁴⁴⁹ СХ, СД, РК, РР, РМ, С: савко; РТ: - 1

⁴⁵⁰ СХ, РТ, РМ, С: , пожилъ

⁴⁵¹ СД: пожилъ еси сабо

⁴⁵² СД: си

⁴⁵³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: своеплеменнымъ[ъ]

⁴⁵⁴ РМ, С: твоимъ

⁴⁵⁵ СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: + ѿт[ъ]че; СД: ѿт[ъ]че, ѿт[ъ] х(рист)а

⁴⁵⁶ РМ, С: дароваса еси

⁴⁵⁷ СХ, СД, РТ, РК: си; РР: свое; РМ, С: твое

⁴⁵⁸ РК: противнымо

⁴⁵⁹ РК, РР: неразсыплемо; РМ, С: нерасточаемо

⁴⁶⁰ РР: христови

⁴⁶¹ РК, РР: + си

⁴⁶² СХ, СД, РТ, РМ, С: соблюдай; РК, РР: соблюдаа

СЛАВА, ГЛАС Ъ

Ѡт[ъ] пеленъ любящих[ъ]⁴⁶³ тѧ. люди своѧ возлюбилъ еси. ⁴⁶⁴ Ѡт[ъ] нихъ⁴⁶⁵ и до см(є)рти трѣднвса. и по
смѣрти сих[ъ] не оставилъ еси. иже цѣла и бл(а)гооухающа. ⁴⁶⁶ Ѡт[ъ] чюжестраньств[і]а прїимше⁴⁶⁷ тѧ. ⁴⁶⁸
ѧкѡ оутваръ ц(є)рковнзю⁴⁶⁹ тѧ и мѹще⁴⁷⁰ веселѧтсѧ. ⁴⁷¹ оукраси бо их[ъ]⁴⁷² пр(є)ст(о)лом[ъ]
первос(вѧти)т(є)льства. ⁴⁷³ и ц(а)рствїемъ оудобрнкъ почелъ еси. и вѣрою тро(и)тєскою оутвердилъ еси. и
н(ы)нѣ пѣнїи⁴⁷⁴ б(о)голѣпных[ъ]. ⁴⁷⁵ и ⁴⁷⁶ твою памѧт[ъ] почитают[ъ]. ⁴⁷⁷ м(о)лашесѧ ⁴⁷⁸ б(о)гоносе Ѡт[ъ]тє
сѧво, ⁴⁷⁹ всес(вѧ)щенне. ⁴⁸⁰ х(рист)ѧ б(ог)ѧ моли сп(а)стисѧ д(оу)шам[ъ] наших[ъ].

И нынѣ Богородиченъ: Избави ны Ѡт[ъ] бѣдъ наших[ъ]

---

⁴⁶³ РМ, С: любѧщыѧ

⁴⁶⁴ РК: + и

⁴⁶⁵ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ѡ нихъ же

⁴⁶⁶ РТ: бл(а)гооухающн

⁴⁶⁷ СХ, СД, РК: прїемлоше

⁴⁶⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

⁴⁶⁹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ц(а)рскзю

⁴⁷⁰ РТ: прїемше тѧ; СХ, СД, РК, РР, РМ, С: ↔

⁴⁷¹ СД: + и

⁴⁷² РТ, РК, РР, РМ, С: сихъ

⁴⁷³ СД: с(вє)тытелства; РТ: прьвос(вѧти)т(є)льства (утицај српске редакције)

⁴⁷⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: пѣнїемъ + пѣснїи; РК, РР: пѣниемъ + пѣснен

⁴⁷⁵ РК: благолѣпныхѡ

⁴⁷⁶ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 1

⁴⁷⁷ РК: почитаемѡ

⁴⁷⁸ РТ: м(о)лашисѧ

⁴⁷⁹ СХ: сѧва; СД: ↔

⁴⁸⁰ С: с(вѧ)щенне

На велицѣи вѣтерни, на господи воззвахъ стѣхирь гласъ ѧ подобенъ: яко доблѧ

Ѡт[ъ]ца иже на н(є)б(є)си⁴⁸¹ возлюбивъ,⁴⁸² ⁴⁸³ земаго оставилъ еси. и поустыню достиглъ⁴⁸⁴ еси. и⁴⁸⁵
воудавшихъ⁴⁸⁶ пощеніемъ⁴⁸⁷ молитвами⁴⁸⁸ с(вѧ)т(а)го д(оу)ха⁴⁸⁹ зарѧ⁴⁹⁰ ѡтче⁴⁹¹ воспріим[ъ].⁴⁹² и⁴⁹³ во
тмѣ невидѣнїа люди своѧ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ пате с(о)лнца⁴⁹⁶ просвѣтилъ еси. ⁴⁹⁷ х(рст)а проповѣдалъ еси⁴⁹⁸ во двою
свѣстѣвѧ. нас(ъ) ради ѡт[ъ]⁴⁹⁹ д(ѣ)вы восѧвшѧ.⁵⁰⁰

Ѧп(о)с(то)ломъ⁵⁰¹ равнопроповѣдателя. ⁵⁰² с(вѧ)тымъ⁵⁰³ едином[оу]дрена, постником[ъ] подвижника.⁵⁰⁴
пастырем[ъ]⁵⁰⁵ соуща избранна. м(н)л(о)сти же бл(а)гоутробїѧ⁵⁰⁶ подателя. с(вѧтн)телемъ

---

⁴⁸¹ РМ, С: свѣаго на н(є)б(є)сѣхъ

⁴⁸² РР: возлюбилѧ еси

⁴⁸³ РК, РР: + и

⁴⁸⁴ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: постигль

⁴⁸⁵ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 1

⁴⁸⁶ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ѡтонѧдѧже

⁴⁸⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + и

⁴⁸⁸ РТ: + и

⁴⁸⁹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ↔

⁴⁹⁰ РМ: зарю; С: зарн

⁴⁹¹ СД: ↔

⁴⁹² СХ, СД, РМ, С: воспріемъ

⁴⁹³ РМ, С: - 1

⁴⁹⁴ РМ, С: твоѧ

⁴⁹⁵ РК, РР: + пришѣдо

⁴⁹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: пришѣдъ

⁴⁹⁷ РК, РР: + и

⁴⁹⁸ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: проповѣдалѧ

⁴⁹⁹ РМ, С: из[ъ]

⁵⁰⁰ СХ, СД: вѣснѧвѣшѧ; РТ, РК, РР, РМ, С: возѧвѣшѧго

⁵⁰¹ РМ, С: Ѧп(о)с(то)ломъ

⁵⁰² РТ: + и

⁵⁰³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: с(вѧтн)т(є)лемъ

⁵⁰⁴ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: сподвижника

⁵⁰⁵ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: пастырѧ

⁵⁰⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: благоутробнѧ

едином[оу]дрена.⁵⁰⁷ достоинно восхваляем[ъ]⁵⁰⁸ та. сако от[ъ]че б(о)гом[оу]дре и б(о)готовителю рѣкѣ
оученіем[ъ].⁵⁰⁹ беззаконныа ереси потопивша.⁵¹⁰

Словесъ твоих[ъ] оученіемъ.⁵¹¹ сербьскаа ц(е)ркви⁵¹² оукрашиса.⁵¹³ и н(ы)нѣ радующиса православіемъ.⁵¹⁴
⁵¹⁵ съ б(о)ж(е)ственными⁵¹⁶ чады с(ва)щенно⁵¹⁷ памат[ъ] твою.⁵¹⁸ свѣтло почитаем[ъ].⁵¹⁹ сако⁵²⁰
от[ъ]че⁵²¹ с(ва)щенне.⁵²² с(ва)тн)т(е)лем[ъ] равноч(е)тне.⁵²³ ⁵²⁴ агг(е)лом[ъ] съпредстателю.⁵²⁵ и
м(о)л(н)твеннче о д(оу)шах[ъ] наших[ъ].

Ины стѣхиры гласъ ѿ подобенъ: все упованіе⁵²⁶

Весь ос(ва)щенъ б(о)гоносе⁵²⁷ показася.⁵²⁸ властію с(ва)тою б(о)ж(е)стvenною.⁵²⁹ с(ва)тым[ъ] д(оу)хомъ
обложенъ. и всегда⁵³⁰ свѣтло⁵³¹ ликоуа, пр[е]п[о]добне. во с(ва)таа с(ва)тых[ъ] входа. и люди своа⁵³²

---

⁵⁰⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 2

⁵⁰⁸ РТ, РК, РР: восхваляемъ

⁵⁰⁹ РТ: оученіа; РМ, С: оученій

⁵¹⁰ СД: - 3; РТ: потопившаа; РК, РР: потопившаго; РМ, С: потопившаю

⁵¹¹ СД: - 3

⁵¹² РР, РМ, С: ц(е)рковь

⁵¹³ РР: оукрашася

⁵¹⁴ РК: православнѣ

⁵¹⁵ РР: + славнма и

⁵¹⁶ СХ, СД, РК, РР: + ти; РТ: + та; РМ, С: + твоици

⁵¹⁷ РТ: + твою; РМ, С: священнью

⁵¹⁸ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ↔

⁵¹⁹ СХ, СД, РР, РМ, С: почитаетъ

⁵²⁰ СХ, СД: сава

⁵²¹ РК, РР: - 1

⁵²² РТ: осващенне

⁵²³ РТ: равноч(е)тное

⁵²⁴ СХ, РТ, РМ, С: + и

⁵²⁵ СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: спредстателю

⁵²⁶ РМ: все от[ъ]ложше

⁵²⁷ СХ, СД, РТ: б(о)гоносенъ; РМ, С: б(о)гоносецъ

⁵²⁸ РМ, С: показася еси

⁵²⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔; РР: божественною сватаго

⁵³⁰ РТ: - 2

⁵³¹ СХ, СД, РР, РМ, С: ↔

⁵³² РМ, С: твоа

ѿко с(вѡ)щеннотанникъ с(вѡ)щеннымъ⁵³³ таинамъ⁵³³ наоучилъ еси. ѿко во истиннѣ ерархъ избра[не]нъ.
саво ѡт[ъ]че б(о)гоносе. со дерзновенїемъ⁵³⁴ молиса⁵³⁵ ѡ д(оу)шахъ⁵³⁵ нашихъ⁵³⁵.

Ѹт[ъ] юности ѡблѣста⁵³⁶ твое житїе добродѣтеленъ лѹчїю.⁵³⁷ с(вѣтн)т(е)ль⁵³⁸ всебл(а)женне. и люди
своѡ⁵³⁹ просвѣтилъ еси. прелести мракъ разор(ь)⁵⁴⁰ во истиннѣ. и нынѣ вселиса еси идѣже свѣт[ъ]
невѣчернїи. идѣже агг(е)лъ анкостоянїа. с[ъ] нми⁵⁴¹ предстоѡи⁵⁴² пр[е]п[о]добне. поминан⁵⁴³ нас(ъ) твою
памят[ъ] ѡт[ъ]че саво⁵⁴⁴ совершающихъ⁵⁴⁵.⁵⁴⁵ со дерзновенїемъ⁵⁴⁶ молиса⁵⁴⁷ ѡ д(оу)шахъ⁵⁴⁷ нашихъ⁵⁴⁷.

Ѹмъ твои мановенїи, иже⁵⁴⁸ къ⁵⁴⁹ б(о)ж(е)ственнымъ.⁵⁵⁰ б(о)гом[оу]дрѣ⁵⁵¹ вѣрою оудобренъ. и свѣтло
ѡбложенъ преславно.⁵⁵² в[ъ] мертвенѣмъ⁵⁵³ тѣлѣ[си н] тѣлнне.⁵⁵⁴ не тѣлнїю поучинса⁵⁵⁵ и стр(а)сти⁵⁵⁶ внѣ

---

⁵³³ СХ, СД, РР: спасенымо; РТ: н(е)б(е)снмъ[ъ]; РМ, С: спасительнымъ

⁵³⁴ РТ: съ дерзновенїемъ (утицај српске редакције)

⁵³⁵ РТ, РР, РМ, С: молиса

⁵³⁶ РР: просвѣтиса

⁵³⁷ РТ: лѹчїамн; РР: свѣтлостемн

⁵³⁸ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: с(вѣ)тителю

⁵³⁹ РМ, С: твоѡ

⁵⁴⁰ РМ, С: разоривъ

⁵⁴¹ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: + же

⁵⁴² СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: предстоѡ

⁵⁴³ СД: пом(н)лоуи

⁵⁴⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔

⁵⁴⁵ РК, РР: 3, 2, 1 + наше

⁵⁴⁶ РТ: с[ъ]вершающихъ, съ дерзновенїемъ (утицај српске редакције)

⁵⁴⁷ РТ, РМ, С: молиса

⁵⁴⁸ РМ, С: свщнми

⁵⁴⁹ СХ, СД: къ

⁵⁵⁰ СХ, СД: б(о)ж(а)ственнымъ; РТ: б(о)ж(е)ственномъ; РМ, С: б(о)жественныхъ; РР: * ѿже божественнїи мановеннїи

⁵⁵¹ РР: моудре

⁵⁵² СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: преславне

⁵⁵³ СХ: мрътвнѣ

⁵⁵⁴ РР: тѣлннїем

⁵⁵⁵ РМ, С: поучинса

⁵⁵⁶ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: страстей

БЫС(ТЬ).⁵⁵⁷ ПРИТѢЖА⁵⁵⁸ БЕСПЛОТНЫХЪ СВѢТЛОСТЬ С(ВѢТИ)Т(Е)ЛЮ. САВО Б(О)ГОПРІАТНЕ. СВѢТЛЫИ Ѡ(ТЕ)ЧЕСТВѢ
СИ⁵⁵⁹ СВѢТИЛНИЧЕ. И МО(Л)НИТВЕННИЧЕ ДЕРЗНОВЕННЕ⁵⁶⁰ Ѡ Д(ОУ)ШАХЪ НАШИХЪ].

СЛАВА ГЛАСЪ Ъ

СЛАВЫ⁵⁶¹ ОУБО⁵⁶² ВСѢХЪ Ц(А)РА Х(РИСТ)А ВЗЫСКАВЪ.⁵⁶³ ВЛАД[Ы]ЧЕСТВЮЩА ѠТ[Ъ]ЦА ѠСТАВИВЪ. ГОРЫ АФОНА
ДОШЕЛЪ ЕСИ. ИДѢЖЕ ВЫСОТОУ БЛАГОРОДІА. ДО⁵⁶⁴ РАБА СМНРЕНІЕМЪ⁵⁶⁵ ИЗМѢНИВЪ]. ТРОУДЫ МНОГИИ ТѢЛО⁵⁶⁶
ОУДРЪЧИЛЪ ЕСИ. МО(Л)НТВАМИ ЖЕ Д(ОУ)ШОУ ПРОСВѢТИЛЪ ЕСИ. ДОБРЕ ИНОЧЕСКИ⁵⁶⁷ ПОЖИЛЪ ЕСИ.⁵⁶⁸ [АГГ(Е)ЛЬСКИ
ВЪ ПУСТЫНИ⁵⁶⁹ ПОЖИЛЪ ЕСИ⁵⁷⁰] ⁵⁷¹ АП(О)С(ТО)ЛЬСКИ ВЪ] МИРѢ НАОУЧИЛЪ ЕСИ. БОЛѢЗНЫМИ ПОЩЕНІА. И
СТРАНЬСТВІА ХОЖДЕНІЕМЪ. ВЛАД[Ы]ЧЕСТВІА⁵⁷² ПОДВИГИ СОВЕРШИЛЪ ЕСИ. КТО ИЗГЛА(АГОЛ)ЕТЪ ТВОА ДОБРОДѢТЕЛИ.
ИЛИЖЕ Н(Е)Б(Е)СНАА НА ЗЕМЛИ СТАЖАЛЪ⁵⁷³ ЕСИ. САВО БЛАЖЕННЕ [О(Т)ЧЕ, ПАСТЫРЮ И ОУЧИТЕЛЮ, НО ЯКО
НЫНѢ]⁵⁷⁴ ПРЕДСТОА Х(РИСТ)ОУ Б(О)ГОУ. МОЛИ СП(А)СТИС(А) Д(ОУ)ШАМЪ НАШИМЪ.

И НЫНѢ БОГОРОДИЧЕНЪ: ПРЕНДЕ СѢНЬ ЗАКОННАА

---

⁵⁵⁷ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: БЫВЪ

⁵⁵⁸ РР, РМ, С: ПРИТѢЖАЛЪ ЕСИ

⁵⁵⁹ РМ, С: Ѡ(ТЕ)ЧЕСТВА ТВОЕГО

⁵⁶⁰ РТ: - 1; РР: ДЕРЗНОВЕННЫИМО МОЛИТВЕННИЧЕ

⁵⁶¹ РЈ: СЛАВѢ

⁵⁶² СХ, СД, РТ, РМ, С: ОУ

⁵⁶³ РТ: ВЗЫСКАЛЪ] ЕСИ

⁵⁶⁴ РМ, С: ВЪ

⁵⁶⁵ РМ, С: СМНРЕНІЕ

⁵⁶⁶ СД: ТѢЛОУ

⁵⁶⁷ РМ, С: МОНАШЕСКИ

⁵⁶⁸ СД: ПОЛОЖИЛЪ] ЕСИ; РК, РР: ПОТРОУДИЛСА ЕСИ; РМ, С: ПРЕБЫВЪ

⁵⁶⁹ РТ: - 2

⁵⁷⁰ СД: ПОЖИВѢ

⁵⁷¹ РЈ: - 5

⁵⁷² РТ: МО(У)Ч(Е)НИЧЕСКИ; СХ, СД, РК, РР, РМ, С: МО(У)Ч(Е)НИЧЕСКІА

⁵⁷³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ПРИТѢЖАЛЪ

⁵⁷⁴ РЈ: - 7

На литѣи стѣхирѣ гласъ ѿ самогласенъ

Оумъ пр[е]п[о]добенъ тако присно къ б(о)гоу внимающъ. свободенъ же и самозволенъ. тако страстьми непоробошенъ. д(оу)шоу чистотнѣ⁵⁷⁵ посѣщеніемъ[ъ].⁵⁷⁶ с[е]рдце молитвено^{577 578} слезами оумилено.⁵⁷⁹ тѣло же м(о)л(н)твено⁵⁸⁰ къ⁵⁸¹ б(о)гу слоужебно. сава⁵⁸² пребл(а)женне⁵⁸³ притѣжалъ еси.⁵⁸⁴ и слово м[оу]дростно смилреніемъ оукрасилъ еси. весь⁵⁸⁵ ѡт[ъ] юности бл(а)гонравіемъ[ъ] х(рист)оу, ѡт[ъ]че, оусквонса. ѡт[ъ] негоже первос(ва)титель. тако ап(о)с(то)лъ⁵⁸⁶ людемъ[ъ] свонмъ[ъ] дароваса⁵⁸⁷ достоинно. нхже⁵⁸⁸ ева(н)г(е)ліемъ породилъ еси. и православіемъ обогатилъ еси. и н(ы)нѣ⁵⁸⁹ предстоа х(рист)оу б(о)гу. ѡт[ъ] всакнхъ[ъ] бѣдъ снхъ[ъ]⁵⁹⁰ избавитиса.⁵⁹¹ и сп(а)сти д(оу)ша^{592 593} молнмса.⁵⁹⁴

гласъ ѿ

ева(н)г(е)льскихъ[ъ] источникъ[ъ] словеса твонми с(ва)т(е)лю. людемъ⁵⁹⁵ свонхъ[ъ]⁵⁹⁶ с[е]рдца наполни еси. и сѣма бл(а)гоу(е)стїа в[ъ] нихъ[ъ] м(о)л(н)твами свонми⁵⁹⁷ возрастилъ⁵⁹⁸ еси. и снхъ[ъ]⁵⁹⁹ принеслъ еси

---

⁵⁷⁵ РМ, С: чистъ

⁵⁷⁶ РТ: поемъ[ъ]; РМ, С: пощеніемъ

⁵⁷⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: милостивно

⁵⁷⁸ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: + и

⁵⁷⁹ РК, РР: оумоленъ

⁵⁸⁰ РТ: м(о)л(н)тва; СХ, СД, РК, РР, РМ, С: м(о)л(н)твами

⁵⁸¹ СХ, СД: - 1

⁵⁸² СХ, СД: сава

⁵⁸³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: бл(а)женне

⁵⁸⁴ РМ, С: стѣжалъ еси

⁵⁸⁵ РТ: всю

⁵⁸⁶ РК: апостоли

⁵⁸⁷ РМ, С: твонмъ даровалса еси

⁵⁸⁸ РМ, С: ѿже

⁵⁸⁹ СХ, СД, РТ: + тако

⁵⁹⁰ РМ, С: сїа

⁵⁹¹ СХ, РМ, С: избавити; СД: избавить; РК: избавитеса

⁵⁹² СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: дъшы

⁵⁹³ СХ, СД: + наше; РТ, РМ, С: + наша

⁵⁹⁴ РМ, С: молнса

⁵⁹⁵ СХ, СД, РТ: людїи

⁵⁹⁶ РМ, С: твонхъ

⁵⁹⁷ СХ, СД, РК, РР: си; РТ: - 1 ; РМ, С: твонми

⁵⁹⁸ РТ: възрастилъ[ъ] (утицај српске редакције)

⁵⁹⁹ РМ, С: сїа

х(рист)оу б(о)гоу⁶⁰⁰ одръ⁶⁰¹ изрэдєнъ. ^{602 603} н(ы)нѣ тако⁶⁰⁴ предстоа оу него, с[ъ] лики ап(о)с(то)лъ и с(вѣти)т(є)лъ. поминан к[ъ] немъ м(о)л(н)твами ти. ⁶⁰⁵ сохрани⁶⁰⁶ насъ ⁶⁰⁷ ѿт[ъ] всакого ѿзловленїа. тако в[ъ] мирѣ совершати памѣт[ъ] твою.

бєрьскаа великаа ц(є)ркви. ⁶⁰⁸ со⁶⁰⁹ с(вѣ)щенными и со⁶¹⁰ князи и с[ъ]⁶¹¹ людьми^{612 613 614} всѣми вѣрными. ⁶¹⁵ празднующеми⁶¹⁶ в[ъ] памѣт[ъ] доброу. ⁶¹⁷ пастырю и оуч(н)т(є)лю. ⁶¹⁸ и веселашеса⁶¹⁹ зовем[ъ]. ⁶²⁰ д(оу)ша⁶²¹ праведных[ъ] в[ъ] роуцѣ б(о)жїи. им[ъ]⁶²² же дарова с(вѣ)тыа ⁶²³ моши. прїидѣте

---

⁶⁰⁰ СД: - 2; РТ, РК, РР, РМ, С: - 1

⁶⁰¹ РТ, РК, РР, РМ, С: плодъ

⁶⁰² СД: + богъ

⁶⁰³ СД, РК, РР, РТ: + и

⁶⁰⁴ СД: - 1

⁶⁰⁵ РМ, С: твоими

⁶⁰⁶ РТ: сохрани

⁶⁰⁷ РМ, С: ны

⁶⁰⁸ РМ, С: ц(є)рковѣ

⁶⁰⁹ РТ: - 1

⁶¹⁰ РМ, С: - 1

⁶¹¹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 2

⁶¹² СД, РТ: людїи; СХ, РК, РР, РМ, С: людєй

⁶¹³ СХ, РР, РМ, С: + и

⁶¹⁴ СД: + съ

⁶¹⁵ РК: всѣмю вѣренными

⁶¹⁶ РК, РР: празднующе; СХ, СД, РТ, РМ, С: празднующи

⁶¹⁷ РК, РР: добраго; РМ, С: благю

⁶¹⁸ РК, РР, РМ, С: пастыра и оучителя

⁶¹⁹ СХ, СД, РМ, С: веселашиса

⁶²⁰ СХ, СД, РМ, С: зоветъ

⁶²¹ СХ, СД: д(оу)ше; РК: доушо; РМ, С: д(оу)шы

⁶²² СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: намиъ

⁶²³ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: + ихъ

вѣрнѣи д(оу)ховнѣ⁶²⁴ веселашесѧ.⁶²⁵ оуспеніе⁶²⁶ илюшце⁶²⁷ и⁶²⁸ 629⁶²⁹ принесеніе.⁶³⁰ обоа⁶³¹ праздньства⁶³² 633⁶³³
 почитающн.⁶³⁴ и снх[ъ] такω цвѣтцы⁶³⁵ хвалами оувѣзем[ъ] рекоуше. радоуисѧ, м(н)л(о)сти⁶³⁶
 податель.⁶³⁷ сімеоне блаженне⁶³⁸ ч(ε)л(овѣ)че н(ε)б(ε)сныи.⁶³⁹ радоуисѧ, чистотѣ⁶⁴⁰ обителише. сабо
 с(вѧ)щенне. земнын⁶⁴¹ агг(ε)ле. радоуисѧ,⁶⁴² двонце⁶⁴³ с(вѧ)таѧ. ап(о)с(то)льскїѧ⁶⁴⁴ людн своѧ
 наоучившаѧ. и предтекша⁶⁴⁵ с[ъ] нимн⁶⁴⁶ поутн животнаго.⁶⁴⁷ но тако тро(н)цы⁶⁴⁸ со агг(ε)лы предстоѧще.
 миръ земли нашн испроситѣ.⁶⁴⁹ 650⁶⁵⁰ д(оу)шам[ъ] нашнм[ъ] миръ и⁶⁵¹ велію м(н)л(о)сть.

⁶²⁴ РМ, С: д(оу)ховнѧ

⁶²⁵ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: возвеселисѧ

⁶²⁶ СХ, СД, РМ, С: + и

⁶²⁷ СХ, РМ, С: мощей

⁶²⁸ СХ, РМ, С: - 1

⁶²⁹ РР: + мощен

⁶³⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: пренесеніе

⁶³¹ РМ, С: оба

⁶³² СХ, СД, РТ, РР: праздньствїѧ; РК: празднеоующе

⁶³³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + с(вѧ)тыхъ

⁶³⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: почитающе

⁶³⁵ РК: цвѣто; РР, РМ, С: цвѣты

⁶³⁶ СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: мнлостынн

⁶³⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: подателю

⁶³⁸ СД: бл(а)ж(ε)ннын

⁶³⁹ РК, РР: ↔

⁶⁴⁰ РМ, С: чистоты

⁶⁴¹ СХ, СД, РР: землннын

⁶⁴² РР: радоунтасѧ

⁶⁴³ СД, РК: двонца

⁶⁴⁴ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ап(о)с(то)лскн

⁶⁴⁵ СД: прѣдтекоуше; РТ: притекъша

⁶⁴⁶ СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: нмъ; СД: - 1

⁶⁴⁷ РТ: животномоу; РК: житенаго

⁶⁴⁸ РР, РМ, С: тро(н)цѣ

⁶⁴⁹ СД: проситѣ; РК: * земли нашн испроситн мира; РР: 2, 3, 1, 4

⁶⁵⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + и

⁶⁵¹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 2

СЛАВА ГЛАСЪ Ё

Ѧп(о)с(то)ломъ⁶⁵² сродныа чистоты желаніемъ. плотьскїа любве изъ[ъ] млада избѣжав[ъ]. тѣло же неоудобъ покорнвоє. брздади⁶⁵³ воздержанїа оудавнса.⁶⁵⁴ бл(а)гопокорнво⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ повнноуль еси помысла силю. горшеє⁶⁵⁷ лоушеша⁶⁵⁸ покорнвъ.⁶⁵⁹ б(о)ж(е)ственаго д(оу)ха⁶⁶⁰ сосоудъ оудостовса. первын сѣдалище сербьское⁶⁶¹ оукрасилъ еси. и люди твоа⁶⁶² б(о)гом[оу]дрїю наоучилъ еси. и нынѣ оу х(рист)а предстоа дерзновенно сава⁶⁶³ всеблаженне⁶⁶⁴ с(ва)т(и)т(е)лю б(о)гом[оу]дре. прилѣжно к[ъ] Немоу молнса. сп(а)сти д(оу)ша⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ поущнх[ъ] с(ва)тоую⁶⁶⁷ ти⁶⁶⁸ памлат[ъ].⁶⁶⁹

И нынѣ Богородиченъ

Радоуиса двери⁶⁷⁰ б(о)жїа. радоуиса раю д(ѣ)во чистаа. радоуиса стѣно и покрове. радоуиса преч(и)стаа. радоуиса вѣрным[ъ]⁶⁷¹ забрало несоворнвоє. радоуиса тихое пристанище к[ъ] тебѣ прибѣгающихъ⁶⁷² пр(е)ч(и)стаа.⁶⁷³

---

⁶⁵² СХ, СД: Ѧгг(е)ломъ; РМ, С: Ѧп(о)с(то)ломъ

⁶⁵³ РР, РМ, С: брздади

⁶⁵⁴ СХ, СД, РТ, РК, РР: оудавнвъ; РМ, С: ѡбздавъ

⁶⁵⁵ РТ: мнопокорнвъ

⁶⁵⁶ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: двши; РК: доушю

⁶⁵⁷ СД, РТ: горшею

⁶⁵⁸ СД: лвъшеє

⁶⁵⁹ СХ, СД: поравотнвъ; РК, РР: ↔

⁶⁶⁰ СД: б(о)ж(е)ствномоу д(оу)хоу

⁶⁶¹ РК: царское

⁶⁶² СХ, СД, РТ, РК, РР: своа

⁶⁶³ СХ: сава

⁶⁶⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: бл(а)женне

⁶⁶⁵ СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: двшы

⁶⁶⁶ СД: + наше

⁶⁶⁷ РК, РР: всесва тоую

⁶⁶⁸ РК, РР, РМ, С: - 1

⁶⁶⁹ РК, РР, РМ, С: + твою

⁶⁷⁰ РМ, С: двере

⁶⁷¹ РМ, С: вѣрныхъ

⁶⁷² СХ, РТ, РК, РР: прибѣгающим[ъ]; СД: притекающимъ

⁶⁷³ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ч(и)стаа

На стѣховнѣ стѣхирѣ, гласъ ѿ

Книи ѿко⁶⁷⁴ вѣнцы похвалами⁶⁷⁵ оукрашил[ъ] сабоу всеблаженнаго.⁶⁷⁶ иже ѡт[ъ] востока мысленаго х(рист)а с(о)лнца.⁶⁷⁷ разоумно[е] восѣлаъ еси.⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ люди своа на западе б(о)горазоуміемъ наоумилъ еси.⁶⁸⁰ просвѣтилъ еси⁶⁸¹ ⁶⁸² ѿко вѣрнын рабъ вл[а]д[ы]цѣ своемоу. въ бл(а)гочестїи сихъ⁶⁸³ оумножилъ еси.⁶⁸⁴ сего оубо едины достонны.⁶⁸⁵ бесм(е)ртныа славы. оутварїю оукрасилъ еси.⁶⁸⁶ х(ристо)съ ч(е)л(овѣ)колюбецъ⁶⁸⁷ и мѣан велїю м(н)л(о)сть.

Стихъ: Честна пред[ъ] г(о)с(по)деиъ смерть пр[е]п[о]д[о]бныхъ егѡ.

Книи д(оу)ховными пѣсньми.⁶⁸⁸ похвалимъ с(в)ащеннаго савъ.⁶⁸⁹ иже новаго завѣта б(о)жїа скрѣжали. ева(н)г(е)лїе⁶⁹⁰ разоумѣхом[ъ].⁶⁹¹ иже православіа вѣроу истѣе⁶⁹² познахом[ъ]. въ тро(н)цы⁶⁹³ слоужити единомъ б(о)гъ. и⁶⁹⁴ б(о)жїи[хъ] таннъ далече соушче.⁶⁹⁵ и⁶⁹⁶ оумножены близ[ъ] и⁶⁹⁷ самосовѣршителя⁶⁹⁸ быхом[ъ]. законом[ъ] и обычаем[ъ] хр(н)стониенитїи людїе быхом[ъ].⁶⁹⁹

---

⁶⁷⁴ РК, РР: - 1

⁶⁷⁵ РК, РР: похвалеными вѣнецы

⁶⁷⁶ РТ: блаженнаго

⁶⁷⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: с(о)лнце

⁶⁷⁸ СХ, СД, РК, РР: воснѣло есте; РМ, С: возсѣа

⁶⁷⁹ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: + и

⁶⁸⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: навѣнъ

⁶⁸¹ СХ, СД, РК, РР: просвѣтило есте; РМ, С: просвѣти

⁶⁸² СХ, СД, РМ, С: + и

⁶⁸³ РК: нхо

⁶⁸⁴ СХ, СД, РР: оумножило есте; РМ, С: оумножи

⁶⁸⁵ СХ, СД, РР, РМ, С: единый достойнѣ

⁶⁸⁶ СХ, СД, РТ, РР: оукрашил[ъ] есте; РМ, С: оукраси

⁶⁸⁷ РК: христе челоуколюбече

⁶⁸⁸ РК: пѣнни

⁶⁸⁹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ↔

⁶⁹⁰ СД, РК, РМ, С: ева(н)г(е)лїа

⁶⁹¹ РМ, С: оуразумѣхомъ

⁶⁹² СД: ист(нн)оу; РК: истиннѣ; РМ, С: истинно

⁶⁹³ РР, РМ, С: тро(н)цѣ

⁶⁹⁴ РК: ѡ

⁶⁹⁵ РК, РР: соушчи

⁶⁹⁶ РТ: - 1

⁶⁹⁷ РР: ↔

⁶⁹⁸ СХ, СД, РТ: самосовѣршители; РК: самосожитель; РР, РМ: самосовѣршители; С: самосовѣршители

ц(а)рь⁷⁰⁰ вѣнчаніємъ.⁷⁰¹ и с(в)ати)т(е)ла⁷⁰² совершаемъ. [и всѣми благими нравы⁷⁰³ оукрашаем⁷⁰⁴]705 706
х(рист)а прославляемъ], илющаго⁷⁰⁷ велію м(н)л(о)сть.

Стихъ: Бл(а)женъ мѣжъ боайса г(о)с(по)да въ заповѣдехъ его восхощетъ зѣло.

Кни пѣсньми⁷⁰⁸ добротами. оублажаемъ⁷⁰⁹ та, ѡ(т)че⁷¹⁰ саво⁷¹¹ достоюдне. житіа бо свѣтлостію *
и⁷¹² чудесы страшными.⁷¹³ въ б(о)жїи разумѣ⁷¹⁴ всѣхъ⁷¹⁵ оудивляешн. такоже бо древле нла ѡгнь⁷¹⁶
градъ] съ н(е)б(е)се⁷¹⁷ м(о)л(н)ткою свѣлъ еси.⁷¹⁸ брата ж[е] оумерша оживилъ еси. разслабленаго
воздвиглъ⁷¹⁹ еси. море рыбою⁷²⁰ дароносно⁷²¹ себѣ⁷²² повинулъ еси. и слоукаго⁷²³ горбомъ⁷²⁴ исправилъ
еси.⁷²⁵ многа чудеса ѡ б(о)сѣ сотворилъ⁷²⁶ еси. тѣмже⁷²⁷ твою паматъ] любовію празднуемъ]. х(рист)а
величающе. илющаго велію м(н)л(о)сть.

⁶⁹⁹ РК: христонименитымо люднемо нхо

⁷⁰⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ц(а)рѣ

⁷⁰¹ СХ, СД, РК, РР: вѣнчаемъ; РТ, РМ, С: вѣнчаемъ

⁷⁰² РК: сватаа

⁷⁰³ СХ, СД, РК, РР: оуставн; РТ: составы

⁷⁰⁴ РТ: оукрашаемъ

⁷⁰⁵ РЈ: - 5

⁷⁰⁶ РТ: + и

⁷⁰⁷ РК: подающаго

⁷⁰⁸ РТ, РМ, С: пѣсенными

⁷⁰⁹ РТ, РК, РР, РМ, С: оублажилъ

⁷¹⁰ РК, РР: - 1

⁷¹¹ СХ: сава ѡт[ъ]че; СД, РТ, РМ, С: ↔; РК: савоу

⁷¹² РТ: - 1

⁷¹³ СХ, СД, РТ, РК, РР: дивными

⁷¹⁴ РК: разумо

⁷¹⁵ РМ, С: * в[ъ] б(о)жїи разумѣ прибодаща вса и чудесы дивными

⁷¹⁶ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: 2, 3, 1

⁷¹⁷ РТ: н(е)б(е)си; СХ, СД, РК, РМ, С: н(е)б(е)съ

⁷¹⁸ СД: 2, 3, 1

⁷¹⁹ СД: въздвигнулъ

⁷²⁰ РК: рыбы

⁷²¹ СД: дароносно; РК: оудароносно

⁷²² РМ, С: тебѣ

⁷²³ РР: слоукою

⁷²⁴ РМ, С: горбомъ

⁷²⁵ РТ: + и

⁷²⁶ РТ: сътворилъ] (утицај српске редакције)

Слава гласъ ѿ

Б(о)ж(е)ственаго д(оу)ха бл[а]г[о]д[а]тїю собрани⁷²⁸ веселашеса.⁷²⁹ сїмеона лозоу бл(а)гоч(е)стїа оублажим[ъ].⁷³⁰ ѡт[ъ] неаже рожьса⁷³¹ чистотныи⁷³² сава.⁷³³ всес(ва)щенныи израсте. и⁷³⁴ ѡбою же пѣсньми похвалим[ъ]. мыслена ц(е)ркви⁷³⁵ свѣтилники. тро(и)ческїа поборники.⁷³⁶ ересем[ъ] низложителя.⁷³⁷ ч(и)стителем[ъ]⁷³⁸ побѣдѣ.⁷³⁹ 740 иноких[ъ]⁷⁴¹ собранїе. нищих[ъ] же оутѣшенїе. всакою добродѣтелїю богатыи.⁷⁴² иже оу х(рист)а нынѣ предстояще. ап(о)с(то)льскии ѡко достоина.⁷⁴³ 744 постническии⁷⁴⁵ ѡко⁷⁴⁶ оукрашаемоу.⁷⁴⁷ к[ъ] ним[ъ] же молебнѣ возопїемъ. просїте мирѣ⁷⁴⁸ смиренїе⁷⁴⁹ и д(оу)шам[ъ] нашим[ъ] велїю м(и)л(о)сть.⁷⁵⁰

И нынѣ Богородиченъ: Имоуще тѣ, в(огороди)це

---

⁷²⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: тѣмъ

⁷²⁸ РТ: сохрани; РМ, С: собранїи

⁷²⁹ РТ: веселаше

⁷³⁰ СД: оублажаемъ

⁷³¹ СХ, СД, РТ: рожьд[ъ]; РК: рожденса; РР: гроздо

⁷³² РМ, С: гроздъ чистоты

⁷³³ РТ, РК, РР: сава

⁷³⁴ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 1

⁷³⁵ РМ, С: ц(е)ркве

⁷³⁶ СХ, СД: тронъскыихъ поборникъ

⁷³⁷ РМ, С: ересей низложители

⁷³⁸ РМ, С: ересевъ

⁷³⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: лѣпотѣ; РК, РР: чистотоу

⁷⁴⁰ РТ: + и

⁷⁴¹ РК: инокомо; РМ, С: монаховъ

⁷⁴² СХ, СД, РК, РР, РТ: богатых[ъ]; РМ, С: богатыа

⁷⁴³ СХ, СД, РТ, РМ, С: достойно

⁷⁴⁴ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: + и

⁷⁴⁵ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + вѣнцы

⁷⁴⁶ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: - 1

⁷⁴⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: оукрашаем

⁷⁴⁸ РК, РР: мира

⁷⁴⁹ СД, РТ: смиренїа; РК, РР: смиреннемъ; РМ, С: мира

⁷⁵⁰ РМ, С: велїа милости

Тропаръ гласъ ѿ

Поутн⁷⁵¹ ввѣдашаго в[ъ] жизнь. ⁷⁵² наставникъ и первопрестолникъ. ⁷⁵³ и оучителъ бысть. ⁷⁵⁴ первѣе ^{755 756}
пришед[ъ] оучителю ⁷⁵⁷ саво ⁷⁵⁸ ѡ(тѣ)чѣство свое ⁷⁵⁹ просвѣти. ^{760 761} породивъ ѿ ⁷⁶² д(оу)хомъ с(вѣ)тым[ъ].
яко древа маслинна. ^{763 764} с(вѣ)щеннаѣ ⁷⁶⁵ ти ⁷⁶⁶ чѣда. тѣм[ъ] ⁷⁶⁷ яко ап(о)с(то)ла ^{768 769} и с(вѣ)тым[ъ] ⁷⁷⁰
верховнаго. ⁷⁷¹ чѣще та молим[ъ]. х(рист)а б(ог)а моли ⁷⁷² даровати нам[ъ] велію милость.

---

⁷⁵¹ РТ: + моа

⁷⁵² СД: + вѣчноую

⁷⁵³ РТ: прѣвопр(е)столник[ъ] (утицај српске редакције)

⁷⁵⁴ РТ: быв[ъ]; РМ, С: былъ еси

⁷⁵⁵ СХ, СД, РМ, С: первѣе

⁷⁵⁶ РК, РР, РМ, С: + бо

⁷⁵⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: с(вѣти)телю

⁷⁵⁸ РК, РР: самъ

⁷⁵⁹ РК, РР: си; РМ, С: твое

⁷⁶⁰ СД, РМ, С: просвѣтилъ еси

⁷⁶¹ РМ, С: + и

⁷⁶² РМ, С: тоѣ

⁷⁶³ РТ: древо маслиннаѣ; РК, РР: маслич[е]наѣ; С: маслиннаѣ древа

⁷⁶⁴ РМ: + въ мысленнѣмъ раю насадилъ еси; С: + въ мысленнѣмъ раи насадилъ еси

⁷⁶⁵ РК, РР, РМ, С: всеосвѣщеннаѣ

⁷⁶⁶ РК, РР: ти; РМ, С: твоѣ

⁷⁶⁷ РТ, РК, РР: тѣмже

⁷⁶⁸ РК, РР, РМ, С: ап(о)с(то)ломъ

⁷⁶⁹ РК, РР: + верховнааго

⁷⁷⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: с(вѣти)т(е)лемъ

⁷⁷¹ РК, РР, РМ, С: сопрестолна

⁷⁷² РК, РР, РМ, С: 3, 1, 2

На оутрени на в(о)гъ г(оспод)ь тропарь гласъ ѿ

Православїю⁷⁷³ наставниче. и⁷⁷⁴ бл(а)гоч(е)стїа оучителю. и⁷⁷⁵ * чистотѣ⁷⁷⁶ вселеннѣи⁷⁷⁷ свѣтилице. ⁷⁷⁸
инокоуицимъ⁷⁷⁹ в(о)год(оу)хновенное⁷⁸⁰ оукрашенїе. ⁷⁸¹ * сако м[оу]дрѣ⁷⁸² оучении бо⁷⁸³ сконли⁷⁸⁴ вса⁷⁸⁵
просвѣтилъ еси. цевнице д[оу]ховнаа моли х(рист)а в(о)га сп(а)стиса⁷⁸⁶ д(оу)шамъ⁷⁸⁷ нашимъ⁷⁸⁷.

Богородиченъ: Текѣ ходатаица

По ѿ стихологїи, сѣдаленъ гласъ ѿ подобенъ: премоудрости [слово]

Льсти⁷⁸⁸ мира богатства⁷⁸⁹ свѣтлости.⁷⁹⁰ вса елико⁷⁹¹ видимыхъ⁷⁹² доброта⁷⁹² малолѣпїа.⁷⁹³ ⁷⁹⁴ высокоую
любовь родителя⁷⁹⁵ пресобидѣвъ⁷⁹⁵. смиренїемъ⁷⁹⁵ же къ⁷⁹⁵ нищетѣ оучаеиш. вл[а]д[ы]цѣ х(рист)оу
послѣдовалъ еси. ѡт[ъ] негоже пощенїемъ и м(о)л(н)твами.⁷⁹⁶ истинное богатство⁷⁹⁷ и соущю свѣтлость.

---

⁷⁷³ СХ, СД: Правовѣрнїю; РМ, С: Православїа

⁷⁷⁴ СХ, СД, РМ, С: -1

⁷⁷⁵ РМ, С: -1

⁷⁷⁶ РМ, С: чистоты

⁷⁷⁷ РМ, С: вселенныа

⁷⁷⁸ СХ, СД: * ч(н)стото ѡ(та)чѣствоу своелюу и просвѣтителю

⁷⁷⁹ СХ, СД: инокомъ; РМ, С: архїереевъ

⁷⁸⁰ СХ, СД: -1

⁷⁸¹ РМ, С: одобренїе

⁷⁸² РМ, С: премудре

⁷⁸³ РМ, С: - 1

⁷⁸⁴ РМ, С: твомли

⁷⁸⁵ СХ, СД: * ѡ(т)че прѣмоудре, с(вѣтн)т(е)лю сако оучениемъ сконлъ люди свое

⁷⁸⁶ СХ, СД: ѡ

⁷⁸⁷ СХ, СД: д(оу)шахъ нашихъ

⁷⁸⁸ РТ: Честъ; РМ, С: лѣсть

⁷⁸⁹ СХ, СД, РМ, С: + и

⁷⁹⁰ РТ: свѣтлостьми

⁷⁹¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: елика

⁷⁹² СХ, СД, РМ, С: добрѡт[ъ]

⁷⁹³ СД: малолѣпїе

⁷⁹⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

⁷⁹⁵ СХ, СД: родителю

⁷⁹⁶ СД: м(о)л(н)ткою

⁷⁹⁷ РТ: -1

и⁷⁹⁸ ц(а)рствїе⁷⁹⁹ нежвижицо. и во вѣки бл(а)гобытїе. сава⁸⁰⁰ ѡ(т)че наслѣдилъ⁸⁰¹ еси. к[ъ] немоуже
н(ы)нѣ молиса грѣхом[ъ]⁸⁰² ѡставленїе подати. тѣшиим[ъ]⁸⁰³ любовїю с(вѣ)тоую памат[ъ] твою.⁸⁰⁴
слава и нынѣ Богородиченъ: Н(е)б(е)сноую дверь

По ѣ стихологїи, сѣдаленъ гласъ ҃ подобенъ: в(о)жїи вѣре
Добродѣтели⁸⁰⁵ дѣланїем[ъ].⁸⁰⁶ ц(е)ркви великое восїалъ еси⁸⁰⁷ с(о)лнце. и сїанїем[ъ] словес(ъ) твоих[ъ].
просвѣтилъ еси⁸⁰⁸ вѣрных[ъ] людє[и]⁸⁰⁹ своих[ъ] составы.⁸¹⁰ и потребилъ еси страсти⁸¹¹ ѡчєрненїе.
с(вѣти)т(е)лю саво, х(рнст)а б(о)га молн.⁸¹² грѣхом[ъ] ѡставленїе⁸¹³ даровати нам[ъ] и⁸¹⁴ велїю
м(н)л(ос)ть.

Други подобенъ: красотѣ дѣвства

Столпъ и оутверженїе ц(е)ркви⁸¹⁵ х(рнсто)вѣ⁸¹⁶ ѡ(т)че бывъ. сїю непоколебимѣ ѡт[ъ] исквшенїа⁸¹⁷
лоукаваго прєм[оу]дрє соблюлъ еси. [вса бо ереси злодѣйства разорилъ еси] и люди своа⁸¹⁸ наоучилъ еси
тро(и)цы⁸¹⁹ едїносоущнѣи. во едином[ъ] б(о)ж(е)ствѣ слоужити. тѣмже сошедшєса почитаем[ъ] та саво
б(о)гом[оу]дрє.

---

⁷⁹⁸ РТ, РМ, С: -1

⁷⁹⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: ц(а)рство

⁸⁰⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: сава

⁸⁰¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: наслѣдовалъ

⁸⁰² РТ, РМ, С: грѣховъ

⁸⁰³ СХ, СД: + съ

⁸⁰⁴ СД: вашоу паметь РТ: ти памать; РМ, С: ↔

⁸⁰⁵ РТ, РМ, С: Добродѣтели

⁸⁰⁶ РТ: дѣланїе

⁸⁰⁷ РТ: 1, 3, 4, 2

⁸⁰⁸ РТ: - 1

⁸⁰⁹ СХ, СД: люднн

⁸¹⁰ РМ, С: твоихъ соборы

⁸¹¹ РМ, С: страстей

⁸¹² РТ: 3, 1, 2

⁸¹³ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 2

⁸¹⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁸¹⁵ РМ, С: ц(е)ркве

⁸¹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: хр(н)стовы

⁸¹⁷ СД, РМ, С: исквшенїи

⁸¹⁸ РМ, С: твоа

⁸¹⁹ РМ, С: тро(и)цѣ

Слава и нынѣ Богородиченъ: ꙗко невоздѣланен[ъ]

По полчелен сѣдаленъ гласъ ѿ подобенъ: прем[оу]дрости

Воздержаніемъ житіе⁸²⁰ оукрашивши.⁸²¹ и житіемъ м[оу]дрости⁸²² слово оувѣрѣа. израденъ и⁸²³ добродѣтели, наказаніемъ явилса.⁸²⁴ закономъ[ъ] и пр(о)роки⁸²⁵ ап(о)с(то)льски наоучаа. ѿ х(рист)ѣ і(исоу)сѣ люди своа⁸²⁶ ева(н)г(е)ліемъ породилъ⁸²⁷ еси. и сіа⁸²⁸ православіе⁸²⁹ вѣрою оумножилъ⁸³⁰ еси. тѣмъ же и] по кончинѣ⁸³¹ [некончаемъ бл(а)годать прїалъ еси]⁸³² и во гробѣ лежа неразрѣшилъ[ъ] пребысть.⁸³³ сава⁸³⁴ ѿ(т)че с(вѣти)т(е)лю б(о)г(о)бл(а)женне.⁸³⁵ моли х(рист)а б(о)га согрѣшеніемъ⁸³⁶ прощеніе⁸³⁷ даровати.⁸³⁸ чтвщилъ[ъ]⁸³⁹ любовію с(вѣ)тоую памат[ъ] твою.⁸⁴⁰

Слава и нынѣ Богородиченъ: ꙗко всенепорочнаа

---

⁸²⁰ РТ: Въздръжаніемъ житіа (утицај српске редакције)

⁸²¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: оукрашивъ

⁸²² РТ: житіа прем[оу]дрости

⁸²³ СХ, СД, РТ, РМ, С: къ

⁸²⁴ РМ, С: явилса еси

⁸²⁵ РМ, С: ѿт[ъ] закона и пр(о)роковъ

⁸²⁶ РМ, С: твоа

⁸²⁷ СД: проповѣдалъ

⁸²⁸ СХ, СД: сиѣ

⁸²⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: православіа

⁸³⁰ РМ, С: возрастилъ

⁸³¹ РМ, С: по концѣ

⁸³² РЈ: - 4

⁸³³ РМ, С: пребываешн

⁸³⁴ СХ: сава

⁸³⁵ СД: бл(а)ж(е)нне

⁸³⁶ СД: грѣшомъ[ъ]; РМ: согрѣшеній

⁸³⁷ СД: ѿставленіе; РТ: разрѣшеніе

⁸³⁸ СХ, СД, РТ, РМ: подати

⁸³⁹ СХ, СД: + съ

⁸⁴⁰ СХ, РТ: ти паматъ; СД: - 1; РМ, С: ↔

По ѿ ѱалмѣ стїхна гласъ ѕ

Д(оу)ха с(вѣ)таго бл[а]г[о]д[а]тъ въ твоих[ъ] оустнах[ъ] изнася, ѡ(т)че. и бысть⁸⁴¹ пастырь ц(е)ркви х(ристо)вѣ.⁸⁴² оу҃ча словеснаѣ⁸⁴³ овца⁸⁴⁴ [люди своѣ].⁸⁴⁵ вѣровати въ тро(и)цоу⁸⁴⁶ въ едино б(о)жество.

Канонъ с(вѣ)т(о)моу савѣ емоу же краегранесїе зачало сїю службу совершїти: савоу похвалити разоумѣ б(о)же мон дароуи ми, гласъ ѿ пѣснь ѧ ирмосъ: градѣте людіе

Свѣтъ ѡт[ъ] свѣта х(рист)е б(о)же. ѡт[ъ] о(т)ца прежде вѣкъ рождьса.^{847 848} искони⁸⁴⁹ сын со ѡ(т)цемъ и⁸⁵⁰ д(оу)хомъ.⁸⁵¹ мракъ д(оу)ша⁸⁵² моеѣ ѡ(т)гнавъ. ѡзарн оумъ мо(и) молюса. ѡко да возмоу пѣти твоего оугодника савъ с(вѣ)щеннаго.

Ѧще и ч(е)л(овѣ)къ еси ѡ(т)че ес(т)еством[ъ].⁸⁵³ агг(е)льски на земли пожнѣ еси. деснаго изъ юности [пяти] елса цѣломоудрїѣ рачитель бывъ. д(оу)ха с(вѣ)таго ч(е)стно[е] обителище. саво всес(вѣ)щенне явилса.⁸⁵⁴

* Въ м[оу]дрости главизнѣ страх[ъ] б(о)жїи возлюбивъ.⁸⁵⁵ и заповѣди⁸⁵⁶ его присно поучагасѣ. древо насадисѣ⁸⁵⁷ прїи исходищих[ъ]⁸⁵⁸ водъ. д(оу)ховных[ъ] же⁸⁵⁹ ѡт[ъ] нихъ⁸⁶⁰ ѡ(т)че напачемъ. плодъ х(рист)оу саво⁸⁶¹ приннесѣ.⁸⁶²

---

⁸⁴¹ РМ, С: была еси

⁸⁴² СХ, СД, РТ, РР: ↔; РК: христови церкви; РМ, С: хр(ис)товы ц(е)ркве

⁸⁴³ РК: словеснаѣ

⁸⁴⁴ РМ, С: овцы

⁸⁴⁵ РЈ: - 2; РМ, С: твоѣ

⁸⁴⁶ СХ, СД, РК, РР, РТ: + единосоушную

⁸⁴⁷ РМ, С: рождьса

⁸⁴⁸ СХ, СД, РМ, С: + и

⁸⁴⁹ РМ, С: въ началѣ

⁸⁵⁰ СХ, СД: + съ

⁸⁵¹ РТ: - 2

⁸⁵² СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: души

⁸⁵³ РМ, С: + но

⁸⁵⁴ РМ, С: явилса еси

⁸⁵⁵ РТ: возлюбилъ еси; РМ, С: * Возлюбивъ мудрости начало страхъ б(о)жїи

⁸⁵⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: заповѣдем[ъ]

⁸⁵⁷ РМ, С: насадилса еси

⁸⁵⁸ РТ: происходящих[ъ]

⁸⁵⁹ СХ, СД: - 1

⁸⁶⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: + же

⁸⁶¹ СХ, РТ: савѣ

⁸⁶² СД: принесемъ саво; РМ, С: принесѣ еси

Богородиченъ: Оуслыша еква первоам(а)ти

пѣснь ѿ иродось: на камени ма [вѣры]⁸⁶³

Презрѣвъ нижнаа тако попираема[а]. и любовь родителю⁸⁶⁴ пресобидѣвъ. поустыини⁸⁶⁵ д(оу)ха⁸⁶⁶ взыскалъ еси. егоже мечем[ъ] любве⁸⁶⁷ оугазви[въ] д(оу)шв твою. того любв и того нища ненасыщаема доброты.⁸⁶⁸

Ѽ всѣхъ иже⁸⁶⁹ на земли неради[въ]. свѣрѣи⁸⁷⁰ ловитвою оу родителю⁸⁷¹ испрошьса.⁸⁷² поустыиню ѡ(т)че достиглъ⁸⁷³ еси. идѣже многим[ъ] пощенїемъ. скорым[ъ]⁸⁷⁴ бдѣнїемъ и м(о)литвами. д(оу)шегоубителныа⁸⁷⁵ свѣри страстен⁸⁷⁶ оумертвилъ еси.

[Хр(и)ста]⁸⁷⁷ насъ ради смирившася⁸⁷⁸ волею до рабїа образа. возлюбивъ⁸⁷⁹ смиренїе. илже высокъ бывъ гордаго смирилъ еси. и во плоти многим[ъ] воздержанїемъ.⁸⁸⁰ тро(и)цы⁸⁸¹ дом[ъ] бл(а)гоубителенъ. сако с(ва)щенне, оудостонса.⁸⁸²

Богородиченъ: Во инѣх[ъ] женах[ъ]

---

⁸⁶³ СД: тобою х(рист)е н(е)б(е)са

⁸⁶⁴ РМ, С: родителей

⁸⁶⁵ СХ, РТ, РМ, С: пвстынелюбно; СД: поустыинелюбно

⁸⁶⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: Хр(и)ста

⁸⁶⁷ РЈ: ←

⁸⁶⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: красоты

⁸⁶⁹ РМ, С: свщихъ

⁸⁷⁰ РМ, С: свѣрѣй

⁸⁷¹ РТ: родителей ловитвою; РМ, С: родителей

⁸⁷² СД: испросивше; РМ, С: испросивса

⁸⁷³ СХ, СД, РМ, С: постигъ

⁸⁷⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: + же

⁸⁷⁵ РТ: д(оу)шевныа (sic!)

⁸⁷⁶ СД: стр(а)сть; СХ, РТ, РМ, С: страсти

⁸⁷⁷ РЈ: - 1 (изостављаѣм прве речи у нарушен је акростих); РТ: ѿт[ъ] хр(и)ста

⁸⁷⁸ РТ: смирившаса

⁸⁷⁹ СХ, СД: възлюб[и]лъ

⁸⁸⁰ РТ: въздержанїемъ (утицај српске редакције)

⁸⁸¹ СХ, СД: тронце

⁸⁸² РМ, С: оудостонса еси

сѣдаленъ гласъ ѿ подобенъ: прел[оу]дрости наста

Павлово насажденіе и аполосово пріемны напоеніе. и ваю⁸⁸³ вѣрою⁸⁸⁴ насажденіе. и оученіемъ напоеніе. и⁸⁸⁵
вса возвращаа⁸⁸⁶ б(о)гъ. привелъ ес(ть)⁸⁸⁷ люден⁸⁸⁸ вашихъ[ъ] бл(а)гочестіа вѣрою. м(о)л(и)твами
вашими возрастивъ, оумножилъ еси.⁸⁸⁹ и от[ъ] того яко вѣрна раба и дѣлателя разоумна.⁸⁹⁰ и⁸⁹¹
трудоу[ъ]⁸⁹² возмездіе⁸⁹³ достойно пріала еста.⁸⁹⁴ снмесе не преп[о]добне, саво с(ва)щенне б(о)гоноснн
о(т)цы. пастырїе⁸⁹⁵ и⁸⁹⁶ оучителїе, первопастыра и оуч(и)теля⁸⁹⁷ х(рист)а. молите стадо ваше в[ъ] мнрѣ
сохранити.⁸⁹⁸ и сп(а)сти д(оу)ша⁸⁹⁹ наша.⁹⁰⁰

Дважды: слава и нынѣ Богородиченъ не седим[ъ].⁹⁰¹ ѿ тебѣ радуется

пѣснь ѿ ирмосъ: пою та слоухомъ⁹⁰²

ѿп(о)с(то)льскому⁹⁰³ житію порекновавъ.⁹⁰⁴ вл[а]д[ы]чествѣюща о(т)ца оставивъ горы ѿфона достигль
еси.⁹⁰⁵ от[ъ]нюдоуже пощеніемъ и м(о)литвами къ мысленому востоку х(рист)оу востекль еси.⁹⁰⁶ от[ъ]
того с(о)лице западным[ъ] восіалъ еси.

---

⁸⁸³ РМ, С: вшеа

⁸⁸⁴ РТ: вѣрно; РМ, С: вѣры

⁸⁸⁵ СХ, СД: иже; РМ, С: - 1

⁸⁸⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: возвращааѿ

⁸⁸⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: пріалъ естъ

⁸⁸⁸ СХ, СД, РТ: людїи

⁸⁸⁹ СХ, СД, РТ: оумножил[ъ] ес(ть); РМ, С: оумножи

⁸⁹⁰ РМ, С: вѣрнн раба и дѣлатели разумнн

⁸⁹¹ СХ, СД: - 1

⁸⁹² РМ, С: трудоу

⁸⁹³ СХ, СД, РТ: възмездїа (утицај српске редакције); РМ, С: возмездїа

⁸⁹⁴ РМ, С: прїали есте

⁸⁹⁵ СХ, СД: пастыри

⁸⁹⁶ СХ, СД, РТ, Р: - 1

⁸⁹⁷ СД: - 3

⁸⁹⁸ СД: съхранитє

⁸⁹⁹ СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: души

⁹⁰⁰ СХ, СД: наше

⁹⁰¹ СХ, СД: вси вѣставше поемъ

⁹⁰² СД: иже на кр(е)стѣ

⁹⁰³ РМ, С: ѿгг(е)лскому

⁹⁰⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: рекновавъ

⁹⁰⁵ СД: - 1

⁹⁰⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

Любомоудрїемъ море житїиское⁹⁰⁷ испытавъ.⁹⁰⁸ и познавъ соуетьства глоубиннѣ⁹⁰⁹ богатства.⁹¹⁰ и се⁹¹¹ како гнило ѡт[ъ]верглъ еси. словеса же х(ристо)ва избрав[ъ]. в[ъ] сосоудѣ с[е]рдца своего⁹¹² скрылъ еси. и та⁹¹³ како ч(е)стна изволилъ еси хранити.

Иже на⁹¹⁴ горах[ъ] тѣсно живоущих[ъ].⁹¹⁵ босыма ногама⁹¹⁶ ѡбхода преп[о]добне. и сих[ъ] теплыми хлѣбы насыщаа. и⁹¹⁷ теплыа их[ъ] м(о)литвы прїимаше⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ѡт[ъ] всѣх[ъ] ко г(оспод)оу.⁹²⁰ поученни восхожденїа въ с[е]рдцы си полагаше.⁹²¹

Ты рож[д]шаго та плотїю доухом[ъ] породилъ еси.⁹²² оувѣщавъ его вл[а]д[ы]чество⁹²³ сверсти⁹²⁴ же и чада оставити.⁹²⁵ иже како авраам[ъ] изъ ѡ(т)чѣства. на землю чюж[д]в к[ъ] тебѣ ѡ(т)ч[е] въ пастыню. преселникъ и спостникъ⁹²⁶ быс(тъ).

Богородиченъ: Истинно та стѣнь

---

⁹⁰⁷ РТ: - 1

⁹⁰⁸ РТ: испытаа

⁹⁰⁹ РТ: глоубины

⁹¹⁰ РТ: богатством[ъ]; СХ, СД, РМ, С: богатство

⁹¹¹ РМ, С: сіе

⁹¹² РМ, С: твоего

⁹¹³ СХ, СД: - 1; РМ, С: онаа

⁹¹⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: въ

⁹¹⁵ РМ, С: тѣсноживущыа

⁹¹⁶ СД: босыма ногами РМ, С: босыми ногами

⁹¹⁷ РМ, С: - 1

⁹¹⁸ СХ, СД, РТ: ↔; РМ, С: прїималъ еси молитвы

⁹¹⁹ РТ, РМ, С: + и

⁹²⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: хр(и)ств

⁹²¹ РМ, С: твоюмъ полагалъ еси

⁹²² РТ: + и

⁹²³ РТ: ч(е)л(ов)ество

⁹²⁴ СХ, СД, РТ: сверстїе; РМ, С: сверстинца

⁹²⁵ СД: оставивъ

⁹²⁶ РТ: постникъ

пѣснь ѿ ирмось: просвѣщеніе во тмѣ⁹²⁷

Разумъ твоего рвеніемъ.⁹²⁸ иже⁹²⁹ ⁹³⁰ провѣдыи⁹³¹ видѣвъ. перваго та пастыра на западѣ людѣмъ[ъ] свонмъ[ъ] оустрилъ ес(тъ).⁹³² иже мысленаго ⁹³³ того коплощьшаса. слова х(рист)а проповѣдалъ еси. равна же ω(т)цоу и д(оу)хоу с(ва)томоу сопрестолна.

Аксидьскаго⁹³⁴ юва⁹³⁵ нравомъ[ъ] во истинноу ω(т)че подобаса. домъ[ъ] твои ωт(ъ)версть⁹³⁶ илѣлъ еси. и языка дверь паче меда сладостію алчущимъ[ъ]. и⁹³⁷ спасеніе⁹³⁸ ωт(ъ)верзаа. д(оу)ша⁹³⁹ исполнилъ еси словесъ⁹⁴⁰ агг(е)льскїа пища.⁹⁴¹

Закономъ[ъ] б(о)ж(е)ственнымъ[ъ] послѣдоуа. законоположникъ явнса⁹⁴² с(ва)титель⁹⁴³ б(о)гопрїатенъ. правило извѣстнѣше[е] наставникъ заблуждшимъ[ъ].⁹⁴⁴ и⁹⁴⁵ свѣтиликъ всесвѣтелъ[ъ]. ω(т)е)чство⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ просвѣщаешн⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ б(о)гомъ[оу]дрѣ.

Богородиченъ: Оуправи оумъ мои

---

⁹²⁷ СД: к[ъ] тѣвѣ оутрънюю

⁹²⁸ СХ, СД, РТ: рвеніе; РМ, С: ревность

⁹²⁹ РМ, С: - 1

⁹³⁰ СХ, СД: + вса

⁹³¹ РМ, С: предвѣдый

⁹³² РМ, С: оустри

⁹³³ СХ, СД, РТ, РМ, С: + востока

⁹³⁴ СД: Аксидонскаго; РМ, С: Авсїтїдїскаго

⁹³⁵ СД: Ювв

⁹³⁶ РТ: ωт[ъ]врсть (утицај српске редакције)

⁹³⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹³⁸ РТ: сп(а)се

⁹³⁹ СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: дшшы

⁹⁴⁰ РТ: словесы

⁹⁴¹ СХ, СД: пище; РМ, С: пици

⁹⁴² РМ, С: явнса еси

⁹⁴³ РМ, С: архїерей

⁹⁴⁴ РМ, С: заблуждшихъ

⁹⁴⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹⁴⁶ СД: ω(та)чствоу

⁹⁴⁷ СХ, СД, РТ: + си; РМ, С: + твоє

⁹⁴⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: просвѣщаа; СД: просвѣщеніе

⁹⁴⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: + сако

пѣснь ѿ иродосъ: въ безданѣ грѣховнѣ[и]

Мрак[ом]ъ ереси покрываемо.⁹⁵⁰ ѿт[ъ]⁹⁵¹ земля людем⁹⁵² твоих[ъ] иногда. н(ы)нѣ православіа свѣтл[ъ]⁹⁵³ свѣтлоуетса⁹⁵⁴ ветхїа прелести⁹⁵⁵ измѣнившеса.⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ новын і(зра)иль⁹⁵⁸ людіе б(о)жїи бывше. на их[ъ]⁹⁵⁹ с(ва)тын⁹⁶⁰ законъ тобою б(о)гоносе наставляемн.

Ап(о)с(то)лъ тако⁹⁶¹ ѿт[ъ] х(рист)а послася. и словом[ъ] ег(н)г(е)ліа наоучаа соуща⁹⁶² в[ъ] ноши невидѣнїа просвѣтилъ еси. исцѣленїа же твора и чудеса велїа. и сими оудивлаа привлече⁹⁶³ к[ъ] немоу вѣрою людіи своих[ъ]⁹⁶⁴ исполненїа.

Большихъ ища. лouchаа желаа. іер(оу)с(а)лима оубо і⁹⁶⁵ египта⁹⁶⁶ и синаа⁹⁶⁷ дошед[ъ]. и всѣх[ъ]⁹⁶⁸ иже⁹⁶⁹ тамо⁹⁷⁰ в[ъ] пвстынах[ъ] ѡбхода. богатою⁹⁷¹ роукою на всѣх[ъ] призираа. ихже м(о)литвами ѡ(т)чьство си⁹⁷² сако ѡбогатилъ еси.

Богородиченъ: Ѡбетшавшаа ны горкии[ъ]

---

⁹⁵⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: покрываема

⁹⁵¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹⁵² СХ, СД, РТ: людіи

⁹⁵³ РТ: свѣтло

⁹⁵⁴ РМ, С: свѣтлѣетса

⁹⁵⁵ РТ: льсти

⁹⁵⁶ РМ, С: измѣнишиса

⁹⁵⁷ РТ: + и

⁹⁵⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

⁹⁵⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹⁶⁰ СХ, СД: истын; РТ, РМ, С: истинный

⁹⁶¹ СД: - 1

⁹⁶² СХ, СД, РТ: соущаа; РМ, С: свщїа

⁹⁶³ РМ, С: привлеклъ еси

⁹⁶⁴ РМ, С: людей твоихъ

⁹⁶⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹⁶⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + же

⁹⁶⁷ РТ: синан

⁹⁶⁸ РМ, С: вса

⁹⁶⁹ РМ, С: - 1

⁹⁷⁰ РМ, С: + свщїа

⁹⁷¹ РМ: ѡбианою; С: ѡбиано

⁹⁷² РМ, С: твоє

Кондакъ гласъ ѣ подобенъ: возбраннои

Ѣко первос(вѣти)т(е)ла великаго ⁹⁷³ ап(о)с(то)ломъ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ соовшника. ц(е)ркви ⁹⁷⁶ прославляетъ[ъ] та ⁹⁷⁷
людеи твоихъ[ъ] преподавнѣ. но ⁹⁷⁸ тако и мѣа дерзновеніе ко ⁹⁷⁹ х(рист)оу ⁹⁸⁰ м(о)литвами си. ⁹⁸¹ ѡт[ъ]
всакихъ[ъ] ⁹⁸² ны ⁹⁸³ бѣдъ спасан. да зове м[ъ] ти радоуна ѡ(т)че саво ⁹⁸⁴ б(о)гом[оу]дре.

Ікосъ

Житіемъ іак(о) агг(е)лъ на земли ѡ(т)че саво ⁹⁸⁵ іавна. ⁹⁸⁶ ч(е)л(овѣ)къ бо сын є(сте)ством[ъ]. и
бесплотнымъ[ъ] ⁹⁸⁷ чистотѣ оуподобна. ⁹⁸⁸ тѣмже и похвалнаа оудивляеши нас(ъ). звати ⁹⁸⁹ таковаа.
радоуна ѡ(т)ца бл(а)гоч(е)стива прозавеніе. и м(а)т(е)ре ⁹⁹⁰ бл(а)гоговѣнны прижитіе. радоуна
м(о)литвами бл(а)годареніе. ⁹⁹¹ ⁹⁹² давшемъ та нз[ъ] млада послѣдовавъ. ⁹⁹³ радоуна пощеніе ⁹⁹⁴ свѣтлын
расте. чистотою бл(а)гоуханне. радоуна цѣломоудриа столпе. и мже всака ⁹⁹⁵ смертъ ⁹⁹⁶ поправа. радоуна
смиреніемъ высокѣи. бѣссом[ъ] ⁹⁹⁷ гордыню ⁹⁹⁸ низложивын. радоуна свѣтилице многосвѣтлын. возведе ⁹⁹⁹

---

⁹⁷³ РТ, РМ, С: + и

⁹⁷⁴ РТ, РМ, С: апостоомъ

⁹⁷⁵ СХ, СД, РТ: + же

⁹⁷⁶ РМ, С: ц(е)рковъ

⁹⁷⁷ РТ: прославляется

⁹⁷⁸ РТ: - 1

⁹⁷⁹ РТ: дрзновеніе къ (утицај српске редакције)

⁹⁸⁰ РМ, С: + б(о)гу

⁹⁸¹ РМ, С: твоими

⁹⁸² СХ, СД: всѣхъ

⁹⁸³ РМ, С: насъ

⁹⁸⁴ СХ: слава

⁹⁸⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

⁹⁸⁶ РМ, С: іавнаса еси

⁹⁸⁷ РМ, С: бесплотныхъ

⁹⁸⁸ РМ, С: оуподобнаса еси

⁹⁸⁹ СХ, СД: ти

⁹⁹⁰ РТ: м(а)т(е)ри

⁹⁹¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: б(о)годанне

⁹⁹² СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

⁹⁹³ СХ: вѣслѣдовавъ

⁹⁹⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: пощеніа

⁹⁹⁵ СД: всацьскаа

⁹⁹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: страсть

⁹⁹⁷ РМ, С: делонковъ

ко х(рист)оу люди своа.¹⁰⁰⁰ радоуиса ц(е)рквам[ъ]¹⁰⁰¹ воздвженіе и с(вѣти)т(е)ль¹⁰⁰² ѡс(вѣ)щеніе.
 радоуиса сирым[ъ]¹⁰⁰³ питателю [и нишымъ подателю]¹⁰⁰⁴ бл(а)гооутробныи. радоуиса ап(о)с(то)ломъ¹⁰⁰⁵
 равноревнителе.¹⁰⁰⁶ ева(нг)ельским[ъ] наоученіемъ. радоуиса м(оу)ч(ени)ком[ъ]¹⁰⁰⁷ сострадалне.¹⁰⁰⁸
 странствїа хож[д]еніемъ. радоуиса чюдотвственных[ъ]¹⁰⁰⁹ 1010 ѡ б(о)сѣ. и¹⁰¹¹ оужасныхъ чюдесъ. радоуиса
 похвало¹⁰¹² ѡ(те)ч(ств)у своелюу.¹⁰¹³ спасан¹⁰¹⁴ поущих[ъ] тѣ.¹⁰¹⁵ радоуиса сако ѡ(т)че¹⁰¹⁶ б(о)гом[оу]дре.

пѣснь ѿ ирмосъ: б(о)гопротивно[е] вѣленіе

Житїа твоего¹⁰¹⁷ б(о)говидно¹⁰¹⁸ зра исправленіе. провѣдецъ тако всѣх[ъ]¹⁰¹⁹ б(о)гъ избравъ тебѣ сочталъ
 есть.¹⁰²⁰ ап(о)с(то)льствѣ¹⁰²¹ лицѣ¹⁰²² первос(вѣти)т(е)ль б(о)гом[оу]дре,¹⁰²³ 1024 бл[а]г[о]д[ѣ]л[ѣ]тїю просвѣщ¹⁰²⁵

⁹⁹⁸ РТ: гръдыню (утицај српске редакције)

⁹⁹⁹ СХ, СД, РМ, С: възвѣдый

¹⁰⁰⁰ РМ, С: твоа

¹⁰⁰¹ РМ, С: ц(е)рквей

¹⁰⁰² СХ, СД, РТ, РМ, С: с(вѣти)т(е)лемъ

¹⁰⁰³ РМ, С: сиротъ

¹⁰⁰⁴ РЈ: - 3

¹⁰⁰⁵ РМ, С: ап(о)с(то)ловъ

¹⁰⁰⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: равноревностне

¹⁰⁰⁷ С: м(с)ч(е)никовъ

¹⁰⁰⁸ РТ: + и

¹⁰⁰⁹ СХ, РТ: чю(до)дѣн[ст]вѣ; СД: чю(до)дѣнвъ; РМ, С: чюдодѣлателю

¹⁰¹⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: + дивныхъ

¹⁰¹¹ РТ: - 1

¹⁰¹² РТ: похвала

¹⁰¹³ РМ, С: твоелю

¹⁰¹⁴ СХ, СД: сп(а)сане

¹⁰¹⁵ СХ, РТ: + людне

¹⁰¹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔

¹⁰¹⁷ РТ: Житїе тво(е)

¹⁰¹⁸ РМ, С: б(о)говгодное

¹⁰¹⁹ СХ, СД, РТ: всѣмъ

¹⁰²⁰ РТ: счѣталъ есть; РМ, С: тебѣ сочта

¹⁰²¹ СХ, СД: ап(о)с(то)льскы; РТ: ап(о)с(то)льстїи; РМ, С: ап(о)с(то)льскоимъ

¹⁰²² РТ: лица; РМ, С: ликъ

¹⁰²³ СХ, СД, РТ, РМ, С: б(о)гоносе

¹⁰²⁴ РМ, С: + и

¹⁰²⁵ РМ, С: просвѣти

с[е]рдце твоє. и¹⁰²⁶ люди своа¹⁰²⁷ томоу просвѣтилъ еси вопити.¹⁰²⁸ бл(аго)с(ло)венъ б(о)гъ ѿ(т)ецъ нашихъ[ъ].^{1029 1030}

ѿг(н)г(е)льскихъ[ъ] словесъ логични. люди своа¹⁰³¹ разумно ѿзаривъ. ѿт[ъ] недостонна¹⁰³² в[ъ] достоаніе¹⁰³³ извелъ еси изсѣшаа^{1034 1035} ихъ[ъ]¹⁰³⁶ словѣрїе.¹⁰³⁷ ѿ б(о)сѣ вѣрою плодовиа сава¹⁰³⁸ ѿ(т)че¹⁰³⁹ воздѣлаа еси.

Бъ¹⁰⁴⁰ м(н)л(о)сти¹⁰⁴¹ оубо¹⁰⁴² кротокъ. пр[е]п[о]довенъ и¹⁰⁴³ безлобив[ъ]. тих[ъ]¹⁰⁴⁴ же и оувѣтливъ явилса.¹⁰⁴⁵ такоже павелъ ѿ х(рист)ѣ похвалаа¹⁰⁴⁶ рече. таковыи¹⁰⁴⁷ бо¹⁰⁴⁸ намъ подобаше архирен. егож[е] молн сава архирею. в[ъ] мирѣ сохранити¹⁰⁴⁹ стадо свое.¹⁰⁵⁰

Богородиченъ: Ѽбновляются в[ъ] тебе законн

---

¹⁰²⁶ РМ, С: ты же

¹⁰²⁷ РМ, С: твоа

¹⁰²⁸ СД: въпїе; РТ: въпити (утицај српске редакције)

¹⁰²⁹ СХ: - 2; СД, РМ, С: - 1

¹⁰³⁰ РМ, С: + и препрославленъ

¹⁰³¹ РМ, С: твоа

¹⁰³² РМ, С: недостойнаго

¹⁰³³ РТ: достойно; СХ, СД, РМ, С: достойное

¹⁰³⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: и изсѣшаа

¹⁰³⁵ СД, РТ: + с[е]рдца

¹⁰³⁶ СХ, РМ, С: + с[е]рдца

¹⁰³⁷ СД, РТ, СХ, РМ, С: словѣрїемъ

¹⁰³⁸ СХ, СД: сава

¹⁰³⁹ РТ: + вѣрою

¹⁰⁴⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹⁰⁴¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: м(н)л(о)стивъ; у РЈ је нарушен акростих.

¹⁰⁴² СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹⁰⁴³ РТ: - 1

¹⁰⁴⁴ С: тихъ

¹⁰⁴⁵ РМ, С: явилса еси

¹⁰⁴⁶ СД: похвалаше

¹⁰⁴⁷ СХ, СД: такъ; РТ, РМ, С: таковъ

¹⁰⁴⁸ РТ, РМ, С: - 1

¹⁰⁴⁹ РТ: съхранити (утицај српске редакције)

¹⁰⁵⁰ Р, РМ, С: твоє

пѣснь ѿ ирдосѣ: свѣтоносныи облакъ¹⁰⁵¹

Иже¹⁰⁵² во с(вѣ)т(а)хъ[ъ] почивающаго. с(вѣ)т(а)го д(оу)ха бл[а]г[о]д[а]тїю саво с(вѣти)т(е)лю. людемъ[ъ] твомъ[ъ] проповѣдалъ еси. с(ы)на совѣзначална ѡ(т)цѡу и сопр(е)толна.¹⁰⁵³ ч(е)л(овѣ)ка бывша ч(е)л(овѣ)комъ[ъ]¹⁰⁵⁴ спасенїе содѣвающа.¹⁰⁵⁵ поущимъ[ъ] дѣла вса¹⁰⁵⁶ г(оспод)а понте.^{1057 1058}

Добрѣ теченїе совершивъ[ъ]. к[ъ] желаемоу концѣ престависа¹⁰⁵⁹ радѡугаса. тѣмже¹⁰⁶⁰ въ¹⁰⁶¹ свѣтоносною ти¹⁰⁶² памлатъ[ъ]. ц(е)ркви¹⁰⁶³ твоѣ ѡ(т)че совершающе.¹⁰⁶⁴ созываетъ[ъ] пр[е]п[р]одобнымъ¹⁰⁶⁵ пастыремъ^{1066 1067} и ѡгнителѣ.¹⁰⁶⁸ иже просвѣщаемы поютъ[ъ] вса дѣла¹⁰⁶⁹ г(оспод)ни¹⁰⁷⁰ г(оспод)а понте.^{1071 1072}

---

¹⁰⁵¹ РТ: свѣтоносцы; РМ, С: свѣшеносцы дѣшею

¹⁰⁵² РМ, С: - 1, заменица недостаје, чиме је нарушен акростих канона

¹⁰⁵³ РТ: съпр(е)т(о)лна (утицај српске редакције)

¹⁰⁵⁴ РТ: ч(е)л(овѣ)ческо

¹⁰⁵⁵ РТ: содѣвающе

¹⁰⁵⁶ РТ: ↔

¹⁰⁵⁷ РТ: - 2

¹⁰⁵⁸ СХ, СД: + и прѣвѣзнос(ите); РМ, С: + и превозносите его во вѣки

¹⁰⁵⁹ РМ, С: преставилса еси

¹⁰⁶⁰ СХ, СД, РТ: тѣмъ

¹⁰⁶¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹⁰⁶² РМ, С: твою

¹⁰⁶³ РМ, С: ц(е)рковъ

¹⁰⁶⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: совершающи

¹⁰⁶⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: пр[е]п[р]од[о]бнымъ

¹⁰⁶⁶ СХ, СД: пастыре; РМ, С: пастыри

¹⁰⁶⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: + же

¹⁰⁶⁸ СХ, СД: ѡгнителѣ; РМ, С: ѡгнителн

¹⁰⁶⁹ СХ, СД, РМ, С: ↔

¹⁰⁷⁰ СХ, СД, РМ, С: - 1; РТ: г(оспод)на

¹⁰⁷¹ РТ: - 2

¹⁰⁷² СД, РМ, С: + и превозносите его во вѣки

* Ягараны чюдом[ъ]. поганых[ъ] измалтов[ъ] всегда¹⁰⁷³ подвижатиса¹⁰⁷⁴ на стадо твое. возбрани[н]
с(вати)т(е)лю м(о)л(н)твами си.¹⁰⁷⁵ яко много дерзновеніе¹⁰⁷⁶ ко х(рист)оу стажавъ.¹⁰⁷⁷ да в[ъ] мирѣ
совершающе с(вѣ)щенноую ти память[ъ]¹⁰⁷⁸ радостно поемъ всѣ дѣла¹⁰⁷⁹ г(оспод)ни.^{1080 1081}

Богородиченъ: Расплатіе и погребеніе

пѣснь ѿ ирмосъ: иже от[ъ] б(о)га б(о)гъ слово¹⁰⁸²

Оукрашенъ от(т)че во истиннѣ добродѣтельными дѣяніи¹⁰⁸³ явилсѣ.¹⁰⁸⁴ оукрашсѣ свѣтоносная ти¹⁰⁸⁵
память[ъ]. бл(а)годатными лучами¹⁰⁸⁶ просвѣщающи. в[ъ] нюже¹⁰⁸⁷ бѣд[ъ] и напасте[н] избавити[сѣ].
твомли ко х(рист)оу м(о)литвами молнмѣ.

Израстившее тѣ х(ристо)ви¹⁰⁸⁸ от(е)чство ти¹⁰⁸⁹ радуетсѣ. и свѣтлуетсѣ ц(е)ркви.¹⁰⁹⁰ сп(а)са и б(о)га
цѣла и бл(а)гоуханіѣ¹⁰⁹¹ тѣ имѣща.¹⁰⁹² и память[ъ] твою днесь¹⁰⁹³ радостно празднуютъ[ъ].¹⁰⁹⁴ и мже¹⁰⁹⁵
возмездіе воздавъ с(вѣ)т(е)лю. всакого озабленія избави є.¹⁰⁹⁶

---

¹⁰⁷³ СХ, СД, РТ: * Ягары чадом[ъ] поганым[ъ] измалтом[ъ] вегда; РМ, С: * Ягары чадомъ поганымъ
исманьтаномъ вегда

¹⁰⁷⁴ РМ, С: оустремлатиса

¹⁰⁷⁵ РТ: - 1; РМ, С: твомли

¹⁰⁷⁶ РТ: дерзновеніе (утицај српске редакције)

¹⁰⁷⁷ РМ, С: стажавый

¹⁰⁷⁸ СХ, СД, РТ: 2, 3, 4, 1; РМ, С: с(вѣ)щенню твою память совершающе

¹⁰⁷⁹ СХ, РМ, С: ↔

¹⁰⁸⁰ СД, РТ: г(оспод)на; СХ, РМ, С: г(оспод)а

¹⁰⁸¹ СХ: + по[н]те; СД: + по[н]те и прѣвѣзносите; РМ, С: + пойте и превозносите его во вѣки

¹⁰⁸² СД: вѣсѣмное зачетіе; РМ, С: от[ъ] б(о)га б(о)га слова

¹⁰⁸³ СД: дѣяни

¹⁰⁸⁴ РМ, С: явилсѣ еси

¹⁰⁸⁵ РМ, С: твоя

¹⁰⁸⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + насъ

¹⁰⁸⁷ РМ, С: нейже

¹⁰⁸⁸ РТ: х(ристо)вѣ; РМ, С: хр(н)ствѣ

¹⁰⁸⁹ РТ: - 1; РМ, С: твое

¹⁰⁹⁰ РМ, С: свѣтлѣтсѣ ц(е)рковѣ

¹⁰⁹¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: бл(а)гоуханна

¹⁰⁹² РТ: имѣюще тѣ; СХ, СД, РМ, С: имѣши тѣ

¹⁰⁹³ СД: - 1

¹⁰⁹⁴ СД: празднѣемъ; РМ, С: празднуютъ

¹⁰⁹⁵ РМ, С: ейже

¹⁰⁹⁶ РТ: избавляя; РМ, С: ю

Молбама[ъ]¹⁰⁹⁷ и пѣніема¹⁰⁹⁸ гласы оуслыши с(ва)ти(ε)лю¹⁰⁹⁹ х(ристо)въ. к[ъ]¹¹⁰⁰ вѣре же и любви вонди
люди¹¹⁰¹ твоих[ъ]. и¹¹⁰² како ѿ(те)чѣствялюбецъ. противаса¹¹⁰³ ѿ(т)че съ¹¹⁰⁴ гнѣвом[ъ]^{1105 1106} насъ
воюющих[ъ].¹¹⁰⁷ свыше покровъ¹¹⁰⁸ дароуи нам[ъ]¹¹⁰⁹ хвалашима тѧ.

Богородиченъ: Исцѣлила еси сокрѣшеніе

Дроуги канон[ъ] с(ва)т(а)го савы ѿ немже ѿ чюдотвореніи его гласъ ѿ

пѣснь ѧ ирмосъ: восоуужена фараона¹¹¹⁰

Похваляющ¹¹¹¹ ми¹¹¹² твоє житіє. ко х(рист)оу твоє¹¹¹³ дерзновеніе¹¹¹⁴ како стажавъ. ѿт[ъ] богатыхъ
д(оух)а сокровищъ.¹¹¹⁵ каплю¹¹¹⁶ ѿ(т)че дати ми¹¹¹⁷ молюса.¹¹¹⁸ како достоинно похваляю тѧ^{1119 1120} хвалы
достоннаго.

---

¹⁰⁹⁷ РТ: Молбама; РМ, С: Моленій

¹⁰⁹⁸ РМ, С: пѣній

¹⁰⁹⁹ РМ, С: іерарше

¹¹⁰⁰ РМ, С: - 1

¹¹⁰¹ РТ: людіи

¹¹⁰² СД: - 1

¹¹⁰³ РТ, РМ, С: противаса

¹¹⁰⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: ко

¹¹⁰⁵ РТ: гнѣздом[ъ] (sic!)

¹¹⁰⁶ СХ, СД: + на

¹¹⁰⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹¹⁰⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: + твои

¹¹⁰⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹¹¹⁰ РМ, С: колесницегонителя фараона погрѣзи

¹¹¹¹ РТ: Похваляюще

¹¹¹² РТ: - 1; РМ, С: миѧ

¹¹¹³ СХ, СД: - 1

¹¹¹⁴ РТ: дерзновеніе (утицај српске редакције)

¹¹¹⁵ СД: [ъ]кровище

¹¹¹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + разумла

¹¹¹⁷ СД: 2, 3, 1

¹¹¹⁸ СХ, СД: моли се

¹¹¹⁹ СХ, СД, РМ, С: похвалити тѧ

¹¹²⁰ РМ, С: + возмогѧ

Ис[ъ]¹¹²¹ корени бл(а)га¹¹²² блажанша¹¹²³ ѿт[ъ]расль прозавль еси. б(о)жїа разоумма водами напашемъ.¹¹²⁴
¹¹²⁵ плодъ бл(а)гооуханенъ явиса¹¹²⁶ житїемъ своимъ[ъ]¹¹²⁷ изъ юности б(о)гоносе. с[е]рдца и д(оу)ша¹¹²⁸
 веселиши копїюшимъ[ъ]¹¹²⁹ тѧ.
 Ѿ прем[оу]дромъ^{1130 1131} къ¹¹³² б(о)гъ разоумъ.¹¹³³ нмже оукоризньствова¹¹³⁴ ѿ(т)ца своего. еленемъ¹¹³⁵
 ловитвою¹¹³⁶ х(рист)оу ѿ(т)че воеленивъ¹¹³⁷ д(оу)шѧ свою.¹¹³⁸ егоже любовїю жгомъ.¹¹³⁹ ко источникъ
 бесм(е)ртїа томоу притеклъ еси.
 Патє оумѧ соущихъ[ъ] любовїю н(е)б(е)сныхъ[ъ] добротъ подвижаемъ[ъ].¹¹⁴⁰ земнымъ[ъ]¹¹⁴¹ бл(а)голѣпїѧ¹¹⁴²
 избѣжавъ. елена теченїемъ х(рист)ѧ взыскалъ еси. ѿт[ъ] негож[е] желаемыхъ[ъ]¹¹⁴³ ѿ(т)че¹¹⁴⁴ не
 погрешн.¹¹⁴⁵

¹¹²¹ РТ: ѿт[ъ]; РМ, С: Из[ъ]

¹¹²² РМ, С: корене бл(а)гагѧ

¹¹²³ СХ, СД: бл(а)жаншини

¹¹²⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: напашемъ

¹¹²⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹¹²⁶ РМ, С: явиса еси

¹¹²⁷ РМ, С: твомъ

¹¹²⁸ СХ, СД: д(оу)ше; РТ, РМ, С: двшы

¹¹²⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: поущихъ

¹¹³⁰ СД: прѣмоудрости; РМ, С: прелвдрагѧ

¹¹³¹ СХ, РТ: ти; РМ, С: твоегѧ

¹¹³² РТ: - 1

¹¹³³ СД: разоумїю; РМ, С: разума

¹¹³⁴ РМ, С: прехитрилъ еси

¹¹³⁵ РМ, С: елена

¹¹³⁶ РТ: м(о)л(н)твою

¹¹³⁷ СД: еленивъ; РТ: вѣленивъ (утицај српске редакције)

¹¹³⁸ РМ, С: твою

¹¹³⁹ РМ, С: жгомый

¹¹⁴⁰ РМ, С: подвижнмъ

¹¹⁴¹ СХ: земельныхъ[ъ]; СД: х(рист)ѧ въ нихъ[ъ]; РТ, РМ, С: земныхъ[ъ]

¹¹⁴² СХ, СД, РТ, РМ, С: малолѣпїѧ

¹¹⁴³ СХ: + сава; СД, РТ, РМ, С: + савво

¹¹⁴⁴ РТ: - 1

¹¹⁴⁵ РТ: не погрешивъ[ъ]; РМ, С: не погрешилъ еси

Чистоты любовію одержимъ[ъ]. бл(а)городіе д(оу)ша¹¹⁴⁶ плотолубіемъ не поравотивъ. тѣмъ нынѣ чистоты
вѣнца¹¹⁴⁷ пріемла. ¹¹⁴⁸ со агг(е)лы оу х(рист)а веселишиса. к[ъ] немоуже ѡ насъ ѡ(т)че сава¹¹⁴⁹ молиса. ¹¹⁵⁰

Богородиченъ: Иже ѡт[ъ] земли до н(е)б(е)съ

Катавасіа: глубинѣ

пѣснь ꙗко ирмосъ: оутвержь¹¹⁵¹

На гороу разоумла добродѣтели¹¹⁵² воз[ше]дше. ¹¹⁵³ и ¹¹⁵⁴ чювьствене¹¹⁵⁵ же горѣ афона ¹¹⁵⁶ тако¹¹⁵⁷ друугаго ¹¹⁵⁸
исака подобно самого себе привелъ ¹¹⁵⁹ еси. такоже¹¹⁶⁰ всесожьженіе¹¹⁶¹ ѡвча. ¹¹⁶² с[е]рдце свое¹¹⁶³ мыслено
пожерлъ еси.

Свѣтильникъ свою¹¹⁶⁴ д(оу)шѣ слезамн оукрашаа. ¹¹⁶⁵ рано ко х(рист)ѣ оутенюа. роукъ¹¹⁶⁶ же простретіемъ
къ м(о)литвах[ъ]. амалика тѣло оумертвилъ еси. и на гороу безстр(а)стіа возшелъ еси.

---

¹¹⁴⁶ СХ, СД: д(оу)ше; РМ, С: дѣши

¹¹⁴⁷ СХ, СД: вѣнце; РТ: венец[ъ]; РМ, С: вѣнцы

¹¹⁴⁸ СХ, СД: приимае

¹¹⁴⁹ СХ: сава ѡт(ъ)че; СД, РТ, РМ, С: ↔

¹¹⁵⁰ РТ: пом(о)лисиа

¹¹⁵¹ РТ: оутвержен н(е)б(е)сна; РМ, С: оутверждей къ началѣ

¹¹⁵² СХ: добродѣтели

¹¹⁵³ СХ, СД, РТ, РМ, С: возшедъ

¹¹⁵⁴ СХ; РТ, РМ, С: въ; СД: съ

¹¹⁵⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: чювственѣй

¹¹⁵⁶ РМ, С: афонъ

¹¹⁵⁷ СХ, СД: - 1

¹¹⁵⁸ СХ, СД, РТ: ↔; РМ, С: инаго

¹¹⁵⁹ СХ, СД, РТ: възвелъ (утицај српске редакције); РМ, С: возвелъ

¹¹⁶⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: идѣже тако

¹¹⁶¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: всесожьженіа

¹¹⁶² СХ, СД: ѡвче

¹¹⁶³ РМ, С: твоє

¹¹⁶⁴ РМ, С: твою

¹¹⁶⁵ РТ: ↔

¹¹⁶⁶ РМ, С: рѣкъ

Безстр(а)стїа слобоу¹¹⁶⁷ пострѣкаем[ъ]. плотскаа възгранїа нзсвилъ еси. д(оу)шѣ же ¹¹⁶⁸
б(о)жествеными сїанїи просвѣтив[ъ] си.¹¹⁶⁹ и нам[ъ] оубо свѣта разумнаго¹¹⁷⁰ сабо ѡ(т)че. оулоучити
молиса.¹¹⁷¹

Юности цвѣтъ гладом[ъ]¹¹⁷² оубадишь еси.¹¹⁷³ воздержанїемъ¹¹⁷⁴ оуды оумертвив[ъ].¹¹⁷⁵ пощенїем[ъ] тѣла
ѡт(ъ)вержеса.¹¹⁷⁶ бдѣнїе¹¹⁷⁷ м(о)литвами возлагаа.¹¹⁷⁸ ѡ г(оспод)ѣ же любовїю верха¹¹⁷⁹ добродѣтели¹¹⁸⁰
сабо достиглъ еси.

Бл(а)городїемъ высокъ. и бл(а)год(оу)шїемъ¹¹⁸¹ нзашенъ. разумла м[оу]дростїю оудобрень бысть.¹¹⁸²
цвѣтъ тако краснын¹¹⁸³ чнстотою сїаа.^{1184 1185} свѣтлым[ъ]¹¹⁸⁶ смиренїем[ъ] сабо¹¹⁸⁷ ѡ(т)че оукраиса.¹¹⁸⁸

Богородиченъ: М(илос)ти божїа преч(и)стаа

Катавасїа: крѣпость дла

---

¹¹⁶⁷ РЈ: sic!; СХ, СД, РТ, РМ, С: любовїю

¹¹⁶⁸ РМ, С: + твою

¹¹⁶⁹ РМ, С: - 1

¹¹⁷⁰ РМ, С: свѣтъ разумный

¹¹⁷¹ С: молиса

¹¹⁷² СХ: гладемъ

¹¹⁷³ СХ, СД, РТ, РМ, С: оубадишь

¹¹⁷⁴ РТ: въздръжанїем[ъ] (утицај српске редакције)

¹¹⁷⁵ РТ: оумертвивъ еси (утицај српске редакције)

¹¹⁷⁶ РТ: ѡт(ъ)вержеса (утицај српске редакције); РМ, С: ѡе(ъ)вергеса еси

¹¹⁷⁷ СХ, СД, РМ, С: бдѣнїемъ + и

¹¹⁷⁸ СХ, СД, РМ, С: возлагаа

¹¹⁷⁹ РТ: верха (утицај српске редакције)

¹¹⁸⁰ РТ, РМ, С: добродѣтелей

¹¹⁸¹ СХ, СД: доброд(оу)шнїемъ

¹¹⁸² СХ, СД, РТ: оудивленъ быс(тъ); РМ, С: оудивленъ былъ еси

¹¹⁸³ СХ, СД, РТ, РМ, С: прекраснын

¹¹⁸⁴ СД: и сїанїа

¹¹⁸⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹¹⁸⁶ СХ, СД: свѣтомъ

¹¹⁸⁷ СХ: сава

¹¹⁸⁸ РМ, С: оукраиса еси

пѣснь ѿ ирмось: ты мн х(рист)е г(оспо)дь¹¹⁸⁹

Многочисленное злато. [со ω(т)цемъ раздавшѧ]¹¹⁹⁰ ωба ѧко мѡдра¹¹⁹¹ домоводца.¹¹⁹² тлѣнным[и]
нетлѣннаѧ измѣнивша.¹¹⁹³ ихже¹¹⁹⁴ н(ы)нѣ воспріемлюще¹¹⁹⁵ радуетеса.¹¹⁹⁶ и нас(ъ) ко х(рист)оу
м(о)литвами си¹¹⁹⁷ поущих[ъ] вы спасаете.¹¹⁹⁸

Ч(е)л(овѣ)ка ω(т)ца призвалъ еси агг(е)ла же ко х(рист)оу припоустилъ¹¹⁹⁹ еси. егоже постом[ъ]
нстѡвшаѧ¹²⁰⁰ с(вѡ)таѧ¹²⁰¹ мощи. мнроточеніе¹²⁰² м(о)литвами¹²⁰³ оустронлъ еси. в[ъ] краинее
извѣщеніе¹²⁰⁴ с[е]рдца твоего прошеніе.¹²⁰⁵

Лютъ¹²⁰⁶ соуд[оу]дреныи готфинъ. братовоскормленіе ваше. и страх[ъ] б(о)жїи и¹²⁰⁷ клѡтвѡ пресобидѣвъ.
потщасѧ¹²⁰⁸ ω(т)ечество ти¹²⁰⁹ ωзлобити. егоже таковаго оумысла премѣнити не возмогъ. б(о)жїю сѡдоу
того предалъ еси.

---

¹¹⁸⁹ РМ, С: ты мѡѧ крѣпость, г(оспо)ди

¹¹⁹⁰ РЈ: - 3; РМ, С: раздавшѧ

¹¹⁹¹ РМ, С: мѡдрїи

¹¹⁹² СХ, СД: домовитца; РМ, С: домовладыки

¹¹⁹³ СД: измѣнившїѧ; СХ, РТ, РМ, С: измѣнившѧ

¹¹⁹⁴ РМ, С: ѧже

¹¹⁹⁵ СХ, СД, РТ: въспрїемлюща

¹¹⁹⁶ РТ: радуетаса (утицај српске редакције)

¹¹⁹⁷ РМ, С: вашими

¹¹⁹⁸ РТ: сп(а)саетъ; СД: сп(а)санта; РМ, С: спасайте

¹¹⁹⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: предпвстилъ

¹²⁰⁰ РМ, С: нстѡвшыѧ

¹²⁰¹ РТ, РМ, С: с(вѡ)тыѧ

¹²⁰² СХ, СД: мнроточеніе

¹²⁰³ СХ, СД: + си; РМ, С: + твѡми

¹²⁰⁴ СД: възвѣщеніе

¹²⁰⁵ СХ, СД, РМ, С: прошенїѧ

¹²⁰⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹²⁰⁷ РТ: - 1

¹²⁰⁸ РТ: потщатса

¹²⁰⁹ РМ, С: твоѧ

Похоуленъ, нѣ[є]¹²¹⁰ моудръ ѿ себѣ. ѿкоже¹²¹¹ ¹²¹² сеи несмыслены[н]. бл(а)госовѣтоующа¹²¹³ тѣ не
пріемъ.¹²¹⁴ б(о)жїю мечь на сѧ привлече. мечь бо ¹²¹⁵ на стадо твоє ѿ(т)че обостри.¹²¹⁶ агг(є)лом[ъ]
всконечіно, въ с[є]рдце своє прїахъ.¹²¹⁷

Просвѣщаєши бл(а)годатїю кр(є)ста твоего. с(вѣ)тїи твои вл[а]д[ы]ко. страну людїи¹²¹⁸ * свонх[ъ] тебѣ
вѣрою¹²¹⁹ приведоша.¹²²⁰ с(ы)нъ со ѿ(т)ц(є)мъ сава и симеонъ б(о)гом[оу]дрин.¹²²¹ нѣже молитвами спаси
ѿт[ъ]¹²²² поганых[ъ] находа. поющих[ъ]¹²²³ силѣ твоєи слава моудре.¹²²⁴

Богородиченъ: Новъ ѿкоже мѡисей ѡбвѣща

Катавасїа: оуслышах[ъ] г(оспод)и гласъ твои

пѣснь ѣ ирмосъ: вскую ма ѿт[ъ]ринув[ъ] еси

ѿко г(оспод)ень оученикъ вл[а]д[ы]ки своего.¹²²⁵ моудростїю¹²²⁶ ѿ(т)че¹²²⁷ подобасѧ.¹²²⁸ разслабленаго въ
ц(є)рковь неслъ¹²²⁹ еси. врачеванїем[ъ] же ко х(рист)оу м(о)литвам[н]. и слезами ѡбнощью¹²³⁰ прилѣжавъ
ємоу. здрава ѿт[ъ] земля¹²³¹ въздвиглъ¹²³² еси.

---

¹²¹⁰ РТ: Похоуленї ихъ

¹²¹¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: ѿко

¹²¹² СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹²¹³ СХ, СД, РТ: бл(а)говѣстоующаго

¹²¹⁴ СД: не прїесть

¹²¹⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: егоже

¹²¹⁶ РМ, С: на паствѣ твою ѿ(т)че наостри

¹²¹⁷ РМ, С: прїахъ

¹²¹⁸ РМ, С: людей

¹²¹⁹ СД: * вѣрою къ тебѣ

¹²²⁰ СХ, СД: приведоше

¹²²¹ СХ, СД, РМ, С: б(о)гомдренїи

¹²²² СХ, СД: ѿ

¹²²³ РМ, С: поющыа

¹²²⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: милосерде

¹²²⁵ РМ, С: твоего

¹²²⁶ СХ, СД, РТ: м(н)л(о)с(є)рдїю; РМ, С: благоутробїе

¹²²⁷ РТ: - 1

¹²²⁸ РМ, С: подражаа

¹²²⁹ СХ, СД: вѣнеслъ

¹²³⁰ РТ: ѡбношь

¹²³¹ СХ, СД: земле; РМ, С: земли

¹²³² РТ: въздвиглъ (утицај српске редакције)

Старцу с(вѣ)томоу си¹²³³ ѿ(т)цоу в[ъ] животѣ его послѣжив[ъ] быс(тъ).¹²³⁴ оумеръ¹²³⁵ же онъ¹²³⁶ во гробѣ тебе единого¹²³⁷ послушает[ъ].¹²³⁸ миро бо его мнози прошиша и не оумоумило.¹²³⁹ твои[ъ] посланиемъ ѿ(т)че.¹²⁴⁰ ѿбилно людем[ъ] си¹²⁴¹ сѣ¹²⁴² источилъ еси.¹²⁴³

Други нѣ ты явилсѣ.¹²⁴⁴ град[ъ] съ н(е)б(е)си¹²⁴⁵ м(о)литвою такоже онъ ѿгнь свелъ еси. и симъ царѣ оудививъ¹²⁴⁶ оужасилъ еси въ¹²⁴⁷ славоу б(о)жїю. и противным[ъ] на оудивленїе. сѣ ѿ(т)че сотворилъ еси ѿт[ъ] всѣх[ъ] возмогающоу ти¹²⁴⁸ х(рист)оу б(о)гѣ нашемѣ.

Соупостать царь оугринъ. на ѿ(те)чество¹²⁴⁹ подвигъсѣ твои словеса сверѣпїа премѣнивсѣ.¹²⁵⁰ дивсѣ соущен в[ъ] тебѣ¹²⁵¹ с(вѣ)тости. оумилвсѣ возвративсѣ.¹²⁵² градно[е] же каменїе лобзѣ гла(гола)ше. дивенъ б(о)гъ во с(вѣ)тых[ъ] свонх[ъ].

Камене краеоугольна¹²⁵³ имоуши¹²⁵⁴ въ с[е]рдцы х(рист)а. оутверж[д]енїе прелести.¹²⁵⁵ силно испровергъша.

---

¹²³³ РТ: си с(вѣ)томоу; РМ, С: твоелѣ

¹²³⁴ СХ, СД, РТ: послушавивъ быст(ь); РМ, С: послѣшивъ былъ еси

¹²³⁵ РТ: оумре

¹²³⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹²³⁷ РТ: едино

¹²³⁸ СХ, СД, РТ: послушал[ъ] есть; РМ, С: послѣша

¹²³⁹ СХ, СД: не оумоумило

¹²⁴⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔

¹²⁴¹ РТ: - 1; РМ, С: свонцъ

¹²⁴² СД: - 1

¹²⁴³ СХ, СД: источилъ ис(тъ); РМ, С: источи

¹²⁴⁴ РМ, С: явилсѣ еси

¹²⁴⁵ СХ, РМ, С: н(е)б(е)се

¹²⁴⁶ РТ: оувдивъ

¹²⁴⁷ С: и

¹²⁴⁸ СХ, РТ, РМ, С: та

¹²⁴⁹ СХ, РТ: + ти; РМ, С: + твоє

¹²⁵⁰ РМ, С: сверѣпства премѣнивсѣ

¹²⁵¹ РТ: 2, 3, 1

¹²⁵² СХ: възврати се

¹²⁵³ РТ: краеоуглена

¹²⁵⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: илѣща

¹²⁵⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: + оутверженїе

ц(є)рквн же оутвержд[д]еніє¹²⁵⁶ несоборноє¹²⁵⁷ іавнстасѧ.¹²⁵⁸ юже сохраните¹²⁵⁹ непоколеблѧ.¹²⁶⁰ сава¹²⁶¹
с(вѧ)щенне.¹²⁶² симеоно б(о)гоносе м(о)литваши си.¹²⁶³

Богородиченъ: Ко х(рист)оу б(о)гоу входа желающе

Катавасіѧ: І(исоу)съ животоу

пѣснь 5 ирмосъ: м(о)литвоу пролью

Пресвѣтлыѧ¹²⁶⁴ тро(н)ца.¹²⁶⁵ первое¹²⁶⁶ олтарь¹²⁶⁷ сер[д]ца своего¹²⁶⁸ сотворилъ¹²⁶⁹ еси. и ц(є)рковь
х(рист)оу¹²⁷⁰ б(о)гу с(вѧ)тоу.¹²⁷¹ во ѡ(тє)чєствїи¹²⁷² ¹²⁷³ воздвигъ еси. в[ъ] нейже¹²⁷⁴ ѡ(т)чє
первопрестолна¹²⁷⁵ равноап(о)с(то)ломъ¹²⁷⁶ и¹²⁷⁷ оучитель ѡт[ъ] х(рист)а оудостонсѧ.¹²⁷⁸ и слово жизни
людемъ си¹²⁷⁹ источилъ еси.

---

¹²⁵⁶ СХ, СД: - 1

¹²⁵⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: + основаніе

¹²⁵⁸ РТ, РМ, С: іавнстеса

¹²⁵⁹ РТ: сохранила

¹²⁶⁰ СХ, СД: непоколѣблемоу

¹²⁶¹ СХ, СД: сава

¹²⁶² СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹²⁶³ РМ, С: вашиши

¹²⁶⁴ СХ, СД: трьсвѣтлыѧ

¹²⁶⁵ СХ, СД: тронце; РМ, С: тр(он)цы

¹²⁶⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: первѣе

¹²⁶⁷ РМ, С: жертвенникъ

¹²⁶⁸ СХ, СД, РТ: с(є)рдце свое; РМ, С: с(є)рдце твое

¹²⁶⁹ РТ: сътворилъ (утицај српске редакције)

¹²⁷⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹²⁷¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: сп(а)сѧ

¹²⁷² СХ, СД, РМ, С: отечествѣ

¹²⁷³ СХ, СД, РТ: + си; РМ, С: + твоємъ

¹²⁷⁴ РТ, РМ, С: нейже

¹²⁷⁵ СХ, СД, РТ; РМ, С: первопрестоленъ

¹²⁷⁶ РТ: равноапг(є)лом[ъ]; РМ, С: равноап(осто)лный

¹²⁷⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹²⁷⁸ РМ, С: оудостонсѧ еси

¹²⁷⁹ РМ, С: твоимъ

Брата своего¹²⁸⁰ оумерша¹²⁸¹ слышав[ъ] агг(ε)лѡ ко х(рист)оу дерзновенїемъ.¹²⁸² д(оу)шѡ его возвратити¹²⁸³
повелѣлъ еси. и сего ѡд(оу)шевлена¹²⁸⁴ пришед[ъ] ѡбрѣлъ еси. ѿле вѣра,¹²⁸⁵ ѿле ѡ(т)че¹²⁸⁶ дерзновенїе.¹²⁸⁷
чюдо ѡ(т)че¹²⁸⁸ 1289 оужасно. земли¹²⁹⁰ сын и¹²⁹¹ н(ε)б(ε)сномоу повелѣлъ еси.

Мысленое море страстен оуспивъ. пощенїемъ¹²⁹² чювственое¹²⁹³ безднѡ м(н)л(о)сти призвавъ. сверѣпо
волнвело.¹²⁹⁴ словом[ъ] оукротїлъ еси. корабль же сп(а)съ¹²⁹⁵ ѡт[ъ] потопленїа [и в[ъ] немъ свшчыа¹²⁹⁶
в[ъ]¹²⁹⁷ вѣрѡ привелъ¹²⁹⁸ еси].¹²⁹⁹

Ѳгоже вса боатса и трепещоут[ъ]. яко творца и г(оспод)а.¹³⁰⁰ х(рист)а сего¹³⁰¹ стажакъ. христа въ сер[д]цы
своем[ъ]¹³⁰² носѡ. х(рист)а в[ъ] себѣ нмы[н]¹³⁰³ гл(аго)люща. морю и вѣтром[ъ] того силою запрѣтилъ еси. и
вса ѡ(т)че повинноушатисѡ¹³⁰⁴ яко того изашноу оученикѡ.

---

¹²⁸⁰ РМ, С: твоего

¹²⁸¹ РТ: оумръша (утицај српске редакције)

¹²⁸² РТ: дръзновенїемъ (утицај српске редакције)

¹²⁸³ РТ: възвратити (утицај српске редакције)

¹²⁸⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: вѡшевлена

¹²⁸⁵ РМ, С: вѣры

¹²⁸⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹²⁸⁷ РТ: дръзновенїе (утицај српске редакције); РМ, С: дерзновенїа

¹²⁸⁸ РТ: - 1

¹²⁸⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: + во истиннѡ

¹²⁹⁰ СХ, СД: землинъ

¹²⁹¹ РТ, РМ, С: - 1

¹²⁹² РТ: слоушенїемъ

¹²⁹³ СХ, РТ, РМ, С: + же

¹²⁹⁴ РТ: вълноуемо (утицај српске редакције)

¹²⁹⁵ РМ, С: спаслъ

¹²⁹⁶ СХ, РТ: соущихъ

¹²⁹⁷ РТ: - 1

¹²⁹⁸ СХ, РТ: оудивилъ

¹²⁹⁹ РЈ: - 8

¹³⁰⁰ РМ, С: + Ис(ус)а

¹³⁰¹ СХ, РМ, С: всего

¹³⁰² РМ, С: твоемъ

¹³⁰³ РМ, С: нмѣа

¹³⁰⁴ РМ, С: повиншасѡ тебѣ

Тронченъ: Преначальное е(сте)ство трисоставное

Богородиченъ: Видѣти желающе твоего с(ы)на и в(о)га

Катавасіа: глас[ъ] словеси

пѣснь ѿ ирмосъ: вожіа схоженіа¹³⁰⁵

Б(о)гъ¹³⁰⁶ насъ ради плотію. на земли волею странствовавша. любовію ѡ(т)че побѣждаем[ъ]. пр(ε)ст(о)ла
высотѣ оставивъ волею.^{1307 1308} востокоу же¹³⁰⁹ и западу¹³¹⁰ глубинам[ъ] морьским[ъ] яко с(о)лнце
обходно странствовалъ еси.

Ико х(ристо)въ оученикъ и князь¹³¹¹ ѡт[ъ] него поставленъ.¹³¹² ѡ(т)чествіа чюжд[а]их[ъ] обхода.
пріемлем[ъ] сын ѡт[ъ] нихъ и любим[ъ]. оудивленъ же ѡ(т)че и дароносим[ъ]. покараше бо всѣхъ¹³¹³
соущаа в[ъ] тебѣ в(о)жіа любви.¹³¹⁴ и¹³¹⁵ кротость же¹³¹⁶ и безлобіе.

Иже бездноу затворивыи¹³¹⁷ велѣніемъ того оученика сіа¹³¹⁸ познавши та. и¹³¹⁹ болѣзни твои тебѣ
ѡ(т)че послажи. рыбоу великоу яко рѹкама¹³²⁰ волною вземши.¹³²¹ и¹³²² корабли тебѣ возлежащ¹³²³
твон рѹцѣ предложи.

---

¹³⁰⁵ РМ, С: снизхожденіа

¹³⁰⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: хр(и)ста

¹³⁰⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔

¹³⁰⁸ СД: + иже; РТ: + к[ъ]

¹³⁰⁹ СД: - 1

¹³¹⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹³¹¹ РМ, С: началникъ

¹³¹² РТ: + и

¹³¹³ РМ, С: вса

¹³¹⁴ РМ, С: любовь

¹³¹⁵ РМ, С: - 1

¹³¹⁶ СД: - 1

¹³¹⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: сотворивый

¹³¹⁸ С: - 1

¹³¹⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: въ

¹³²⁰ РМ, С: рѹками

¹³²¹ РТ: вземше

¹³²² СХ, СД, РТ, РМ, С: + въ

¹³²³ СХ, СД, РМ, С: + въ; РТ: + и въ

В[ъ] корабли поучиноу с[ъ] тобою пловуше. ¹³²⁴ и ¹³²⁵ море повинувшее ти са. ¹³²⁶ и дароносило видѣвше, оужасом[ъ] ω(т)че ωдержици ¹³²⁷ бывше. ωт[ъ] бездѣшнаго наоучишеса, ¹³²⁸ въ б(о)жїи разоумъ оумлившеса. поклонишас(а) ¹³²⁹ твои с(в)л(а)стости.

Своего ¹³³⁰ с[е]рдца желанїе исполнѣа. его[же] ради ¹³³¹ и ¹³³² по земли странствовалъ еси. в[ъ] чюдестранственем[ъ] градѣ. в(о)гъ ¹³³³ твои прїемлетъ. их[ъ] же в[ъ] животѣ ¹³³⁴ и по см(ε)рти. перстїю ¹³³⁵ гроба ¹³³⁶ гровок[ъ] оудивилъ еси. ¹³³⁷

Богородиченъ: Стопам[ъ] послѣдоуа соборъ преп(о)добных[ъ]

Катавасїа: юноша вѣрныа

пѣснь ѿ ирмосъ: седмь седмицею ¹³³⁸

Земля ¹³³⁹ ωт[ъ] своих[ъ] ядръ предасть ¹³⁴⁰ та с(в)ащеннолѣпно. ¹³⁴¹ цѣла же и неразрѣшила бл(а)гоуханїемъ. и чюдеса оудивляюща ¹³⁴² града ¹³⁴³ жители. ¹³⁴⁴ перстїю гроба твоего пр(о)роческїи ¹³⁴⁵ вопїюще. ¹³⁴⁶ праведницы ¹³⁴⁷ во вѣки живот[ъ].

---

¹³²⁴ РМ, С: пловушін

¹³²⁵ РМ, С: - 1

¹³²⁶ РМ, С: повинувшееа тебѣ

¹³²⁷ СД: ωдрѣжици; РТ: ωдрѣжици (утицај српске редакције)

¹³²⁸ РМ, С: научишеся

¹³²⁹ РТ: оумлившиса. поклонившиса

¹³³⁰ СХ, РТ, РМ, С: Твоего

¹³³¹ РТ: - 1

¹³³² РТ, РМ, С: - 1

¹³³³ СХ, СД, РТ, РМ, С: + дѣхъ

¹³³⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: + чюдеса

¹³³⁵ СД: по смъртїю

¹³³⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹³³⁷ СД: оудивил[ъ] се еси; РТ: оудивиса

¹³³⁸ РМ, С: седмицею пещь

¹³³⁹ РТ: Не ωт[ъ] земля

¹³⁴⁰ РМ, С: нѣдръ предаде

¹³⁴¹ СХ, СД, РТ, РМ, С: с(в)ащеннолѣпна

¹³⁴² РТ: оудивляющи

¹³⁴³ РТ: - 1

¹³⁴⁴ СХ, СД: жители; РТ: граждатели

¹³⁴⁵ СД: пр(о)роческих[ъ]

¹³⁴⁶ СХ, СД, РТ: вопїющих[ъ]; РМ, С: вопїющыа

¹³⁴⁷ РТ: пр(а)веднїи

Камени¹³⁴⁸ сапфира¹³⁴⁹ облежна.¹³⁵⁰ персть страдагнаго ти.¹³⁵¹ ¹³⁵² дражанши ѿ(т)че показаса¹³⁵³ цѣла ѿчюдотворика.¹³⁵⁴ и¹³⁵⁵ пате злата вѣрными разроблаема.¹³⁵⁶ поущими[ъ]¹³⁵⁷ достоно ч(е)стна пред[ъ] г(осподе)мъ см(е)рть с(ва)тых[ъ] его.

Ц(а)ра бл(а)гоч(е)стиваа с(ва)тыню. и бл(аго)с(ло)веніе твое с(ва)то[е] и ч(е)стное тѣло держащаа.¹³⁵⁸ сонными[ъ] явленіемъ подати препираеши.¹³⁵⁹ еже чада твоа съ прес(вѣ)тли.¹³⁶⁰ и со¹³⁶¹ с(ва)щенными¹³⁶² тако пребогато¹³⁶³ сокровище во своа прннесоша.¹³⁶⁴

Хр(и)столюбивыи владиславъ¹³⁶⁵ самодержецъ.¹³⁶⁶ тако древле д(а)видъ пред[ъ] кнѣзомъ[ъ] предхода.¹³⁶⁷ с(ва)таго¹³⁶⁸ ¹³⁶⁹ тѣла¹³⁷⁰ радовашеса поа. величїи[ъ] д(оу)ша моа [г(оспо)да], тако дастъ ми¹³⁷¹ ѿ(т)ца и оучителъ. * и въ ц(е)ркви своен радѣтас(а) пожилъ еси.¹³⁷² ¹³⁷³

---

¹³⁴⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: Камене

¹³⁴⁹ СХ, СД, РТ: сапфира

¹³⁵⁰ СХ, СД, РТ: облежаша; РМ, С: облежашаа

¹³⁵¹ РМ, С: твоего

¹³⁵² СХ, СД, РТ, РМ, С: + тѣла

¹³⁵³ РМ: показаса

¹³⁵⁴ СХ, СД, РМ: цѣлесна бо и чюдотворика; РТ, С: цѣлеснаго и чюдотворика

¹³⁵⁵ РТ: иже

¹³⁵⁶ РМ, С: раздѣлаема

¹³⁵⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: поущими

¹³⁵⁸ РТ: дрѣжаша (утицај српске редакције)

¹³⁵⁹ РМ: оуѣтшавашеши; С: оуѣтшевахши

¹³⁶⁰ СХ, СД: с(вѣ)тли; РТ, РМ, С: со с(ва)тители

¹³⁶¹ СХ, РТ, РМ, С: - 1

¹³⁶² СД: с(вѣ)щенными и с(вѣ)тлы

¹³⁶³ РТ: богато

¹³⁶⁴ СД: + вса дѣла г(оспод)на г(оспод)а понте и прѣвѣ[зноситѣ].

¹³⁶⁵ РТ: владимир[ъ]

¹³⁶⁶ РТ: самодрѣжець (утицај српске редакције)

¹³⁶⁷ РМ, С: + предъ

¹³⁶⁸ РМ, С: с(ва)тыми

¹³⁶⁹ СХ, СД, РТ: + ти; РМ, С: + твонми

¹³⁷⁰ РМ, С: тѣломъ

¹³⁷¹ РТ: - 1; РМ, С: даде миѣ

¹³⁷² СХ: пожилъ ис(тъ); РМ, С: положи

¹³⁷³ СД: * г(оспод)на г(оспод)а понте

Іѣко н(ы)нѣ пр(ε)ст(о)лѣ вл[а]д[ы]ки своего предстояща.¹³⁷⁴ и ѿт[ъ]нюдныи зарѣи ѿсїѣма.¹³⁷⁵ снмесе не
б(о)гоносе. сабо б(о)гом[оу]дрѣ м(о)л(н)твами ваю свѣтаѣ.¹³⁷⁶ страстен грѣха нас(ъ) избавиѣта¹³⁷⁷ 1378
поганых[ъ]¹³⁷⁹ находа. и ѿт[ъ]¹³⁸⁰ различных[ъ] ѿбстоѣнїи.¹³⁸¹

Богородицѣнъ: Плещми хероувицкии страшными носим[ъ]

Катавасїа: таинѣ преславнѣ[ю]

Пѣснь ѿ ирмосѣ: оудивисѣ оубо¹³⁸²

Многѣ в[ъ] терпѣнїи¹³⁸³ къ слобѣ бл(а)гоѿт[ъ]датливѣ. в[ъ] животѣ и по см(ε)рти ѿ(т)че показасѣ.¹³⁸⁴
слоукии бо ползавѣ¹³⁸⁵ гроба твоего и¹³⁸⁶ возлегѣ. и¹³⁸⁷ во ѿт[ъ]мщенїѣ мѣсто здрава поставилѣ еси. и¹³⁸⁸
къ ц(ε)ркви ходѣ величаше г(оспод)а.

Прензашна[ѣ] же¹³⁸⁹ 1390 ваю¹³⁹¹ любовь. н(ы)нѣ ѿбывисѣ. бл[а]г[о]д[а]тїю данною¹³⁹² вѣм[ъ]¹³⁹³ снмесе не
сабо, мощи ваши бл(а)гоууханны. и миропрозабителны.¹³⁹⁴ память славнаѣ¹³⁹⁵ 1396 с(вѣ)топочитаема.¹³⁹⁷

---

¹³⁷⁴ РМ, С: предстояще

¹³⁷⁵ РМ, С: ѿсїѣми

¹³⁷⁶ РМ, С: вашими свѣтии

¹³⁷⁷ РТ, РМ, С: избавитѣ

¹³⁷⁸ РМ, С: + и

¹³⁷⁹ СХ, СД: погань

¹³⁸⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹³⁸¹ СХ, СД: ѿбстоѣнен

¹³⁸² РМ, С: оужасеса ѿ седе н(ε)бо

¹³⁸³ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹³⁸⁴ РМ, С: показалсѣ еси

¹³⁸⁵ РТ: по(а)зѣ; РМ, С: приползѣ + и

¹³⁸⁶ СХ, СД, РТ: + врѣхоу (утицај српске редакције); РМ, С: + врѣхѣ

¹³⁸⁷ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹³⁸⁸ РМ, С: иже

¹³⁸⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: - 1

¹³⁹⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: + ко х(рист)оу

¹³⁹¹ РМ, С: ваши

¹³⁹² РТ: - 1

¹³⁹³ СХ, РТ: вама; СД: вѣмѣ

¹³⁹⁴ РМ, С: миропочинвы

¹³⁹⁵ РТ, РМ, С: славнаго

¹³⁹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: + и

¹³⁹⁷ РТ: с(вѣ)таѣ почитаема

ниже оувѣрѣми[и] гла(агол)ем[ъ]. памѣт[ъ] праведных[ъ]¹³⁹⁸ с[ъ] похвалами бываетъ.¹³⁹⁹

Нынѣ видимыхъ гласом[ъ]¹⁴⁰⁰ соущих[ъ] же¹⁴⁰¹ любящих[ъ]¹⁴⁰² б(о)га. ндѣже агг(е)лы приникнути
желают[ъ]. ѡже вам[ъ]¹⁴⁰³ достоинно оуготованнаѡ¹⁴⁰⁴ око не видѣ. и оухо не слыша. павелъ вѣщаетъ. и кто
постижет[ъ]¹⁴⁰⁵ снх[ъ] изгла(гола)ти.

Зрѣши¹⁴⁰⁶ агг(е)льскїѡ¹⁴⁰⁷ свѣтлости б(о)ж(е)ственныѡ.¹⁴⁰⁸ и всѣх[ъ] с(ва)тыхъ лики сако свѣщенне. и
снмѡне б(о)гоносе. с[ъ] ннми молита¹⁴¹⁰ ч(е)л(овѣ)колюбца. житїю¹⁴¹¹ исправленїе. ¹⁴¹² грѣхом[ъ]¹⁴¹³
оставленїе подати. хвалаших[ъ]¹⁴¹⁴ вѣрою памѣт[ъ] вашѡ.¹⁴¹⁵

Ѡба житїе¹⁴¹⁶ єдинод(оу)шно.¹⁴¹⁷ ѡба в[ъ] пѣстыни спостника.¹⁴¹⁸ ѡба выше оума. бл(а)гнх[ъ]
поучившаѡсѡ.¹⁴¹⁹ ѡба тро(и)цы¹⁴²⁰ н(ы)нѣ предстояща.¹⁴²¹ ѡвѣма ѡбще хвалословесїе¹⁴²² приносим[ъ].

---

¹³⁹⁸ СХ, СД, РТ: праведникъ; РМ, С: праведниковъ

¹³⁹⁹ РТ: бывает[ъ] с[ъ] похвалою

¹⁴⁰⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: глаголемъ

¹⁴⁰¹ СХ, РТ, РМ, С: + ѡже; СД: + желанїѡ

¹⁴⁰² СХ, СД: любещициъ

¹⁴⁰³ СХ, СД, РТ: вама

¹⁴⁰⁴ РТ: оуготованныѡ

¹⁴⁰⁵ СХ, СД, РТ: постиженъ

¹⁴⁰⁶ СХ: Зрѣщаѡ; СД: Изрѣщаѡ; РМ, С: Зрѣще

¹⁴⁰⁷ СХ, СД: агг(е)льскыне; РТ: агг(е)льскы

¹⁴⁰⁸ РМ, С: + и

¹⁴⁰⁹ СХ, СД, Р, РМ, С: ↔

¹⁴¹⁰ РМ, С: молите

¹⁴¹¹ РМ, С: житїѡ

¹⁴¹² СХ, СД, РМ, С: + и

¹⁴¹³ РМ, С: грѣховъ

¹⁴¹⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: хвалашициъ

¹⁴¹⁵ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔

¹⁴¹⁶ СХ, СД, РТ, РМ, С: въ житїи

¹⁴¹⁷ СХ, СД: єдинод(оу)шевна; РТ, РМ, С: єдинодвшна

¹⁴¹⁸ РТ: спостника

¹⁴¹⁹ СХ, СД, РТ, РМ, С: поучивша

¹⁴²⁰ РМ, С: тро(и)цѣ

¹⁴²¹ СД: прѣдстонта

¹⁴²² СХ, СД, РТ, РМ, С: хвалословїе

єже прїѣдша ѿ(т)ца.¹⁴²³ пѣвца¹⁴²⁴ ваша¹⁴²⁵ м(о)л(н)твами си¹⁴²⁶ спасантє.^{1427 1428}

Богородиченъ: Ёдіна пренмоушїа дерзновенїе

Катавасїа: недоумѣваетъ всакъ

Свѣтиленъ гласъ ҃ подобенъ: посѣтилъ ны ес(ть)

Свѣтильникъ^{1429 1430} многосвѣтлы[н]^{1431 1432} с(в)тителю знаемъ[ъ].¹⁴³³ чюдо¹⁴³⁴ в[ъ]¹⁴³⁵ поустыни¹⁴³⁶
воспитанїе.^{1437 1438} чистотѣ¹⁴³⁹ обителище. инокимъ[ъ]¹⁴⁴⁰ постникъ.^{1441 1442} нищимъ[ъ] питатєла.
с(в)т(и)т(е)лемъ[ъ] свѣтлостъ. тѣмже¹⁴⁴³ вѣрнїи ѿ(т)ч(е)¹⁴⁴⁴ поемъ[ъ].

---

¹⁴²³ РТ: прїидша ѿт[ъ]ца; РМ, С: прїедше о(т)цы

¹⁴²⁴ СХ, СД: пѣвце; РМ, С: пѣвцы

¹⁴²⁵ СХ, СД: ваше

¹⁴²⁶ РМ, С: вашии

¹⁴²⁷ СХ, СД: сп(а)санта

¹⁴²⁸ СД: + м(о)лѣща х(рист)а.

¹⁴²⁹ РТ: Вѣстокъ[ъ] (утицај српске редакције)

¹⁴³⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: + та

¹⁴³¹ РТ: мыслєныи

¹⁴³² РК: + ты

¹⁴³³ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: + молнтвы

¹⁴³⁴ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: чюдо

¹⁴³⁵ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: - 1

¹⁴³⁶ СХ, СД: поустынїе; РК: поустынено

¹⁴³⁷ РТ: въспитанїе (утицај српске редакције)

¹⁴³⁸ РК: + и

¹⁴³⁹ РМ, С: чистоты

¹⁴⁴⁰ РМ, С: монахѡмъ

¹⁴⁴¹ РТ: постника; СХ, СД, РМ, С: спостника

¹⁴⁴² СД: + и

¹⁴⁴³ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: та

¹⁴⁴⁴ СХ, СД, РТ, РМ, С: ↔; РК: ѡтєчє наше саѡ вѣрєнни

Дроугѣи свѣтиленъ ѡбѣда гласъ и подобенъ тоиже

Ѡт[ъ] востока¹⁴⁴⁵ мысленаго с(о)лнца, х(рист)а. свѣтозарныа¹⁴⁴⁶ лѣта¹⁴⁴⁷ восїавшіа.¹⁴⁴⁸ и мрачною страну на западе просвѣтивша. люден своихъ[ъ]¹⁴⁴⁹ свѣтлостію словесъ.¹⁴⁵⁰ и добродѣтелию¹⁴⁵¹ дѣланіемъ[ъ].¹⁴⁵² н(ы)нѣ не престанта г(осподе)ви молашася.¹⁴⁵³ и¹⁴⁵⁴ сиxъ[ъ]¹⁴⁵⁵ в[ъ] мирѣ сохранити сако и смцвоне¹⁴⁵⁶ памат[ъ] вашоу почитающихъ[ъ].

Слава и нынѣ Богородиченъ: Прем[оу]дрость ипостасноую

На хвалитѣхъ стїхирь гласъ ѥ подобенъ: Ѡ преславное чюдо

Ѡ(т)че * с(ва)щенне сако¹⁴⁵⁷ в(о)гомощаре.¹⁴⁵⁸ въздержаніемъ¹⁴⁵⁹ 1460 напитава. ¹⁴⁶¹ 1462 преславноую добродѣтели¹⁴⁶³ возрастилъ¹⁴⁶⁴ еси высотъ. х(ристо)вы танныа¹⁴⁶⁵ доброты възыраа. егоже сїанци оумъ скон¹⁴⁶⁶ озаривъ.¹⁴⁶⁷ люди своа¹⁴⁶⁸ просвѣтилъ еси. ереси ѡт(ъ)риннулъ еси ѡт[ъ] ц(е)ркве¹⁴⁶⁹ х(ристо)вы.

---

¹⁴⁴⁵ РТ: вѣстока (утицај српске редакције)

¹⁴⁴⁶ РТ: свѣтозарнаа

¹⁴⁴⁷ РМ, С: лѣта

¹⁴⁴⁸ РТ: вѣсїавша (утицај српске редакције); РК, РР: восїавошаа; РМ, С: возсїавшыа

¹⁴⁴⁹ СД, РТ; РК: людїи своихъ[ъ] просвѣтивша; СХ, РМ, С: 2, 3, 1

¹⁴⁵⁰ СХ, СД: + ванихо

¹⁴⁵¹ СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: добродѣтели

¹⁴⁵² СХ, СД, РТ, РК, РМ, С: + и

¹⁴⁵³ РТ: м(о)лашнса; РК: молашеса; РМ, С: не престайте г(оспо)дв молашеса

¹⁴⁵⁴ СХ, СД: - 1

¹⁴⁵⁵ РМ, С: сїа

¹⁴⁵⁶ РК: 5, 6, 7, 1, 2, 3, 4

¹⁴⁵⁷ СХ: сава

¹⁴⁵⁸ РК: 3, 2, 1

¹⁴⁵⁹ РТ: въздержанъ (утицај српске редакције)

¹⁴⁶⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + добрѣ

¹⁴⁶¹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: воспитавса

¹⁴⁶² СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + въ

¹⁴⁶³ РТ: добродѣтель; РМ, С: добродѣтелей

¹⁴⁶⁴ СХ, СД, РК, РР, РМ, С: возраслъ

¹⁴⁶⁵ РК: хрнстовыхо танно

¹⁴⁶⁶ РМ, С: твой

¹⁴⁶⁷ РК, РР: + и

¹⁴⁶⁸ РМ, С: твоа

¹⁴⁶⁹ РТ, РК: ц(е)ркви

тѣмже свѣтианика та стажавше.¹⁴⁷⁰ пресвѣтлюю ти¹⁴⁷¹ памѣт[ь] хвалим[ь]¹⁴⁷² с(вѣ)щенно оублажающе.
 Пороученин ти¹⁴⁷³ талантъ оумноживъ. радости сподобисѣ¹⁴⁷⁴ г(оспод)а своего.^{1475 1476} н(ы)нѣ предстоиши
 с[ь] лики с(вѣти)т(е)ль¹⁴⁷⁷ и постникъ.¹⁴⁷⁸ с(вѣ)щенства¹⁴⁷⁹ одежд[а]оу¹⁴⁸⁰ пребогате.¹⁴⁸¹ и вѣнцем[ь]
 пощенїа оукрашен[ь]. бл[а]г[о]д[а]тїю¹⁴⁸² б(о)ж(е)ственного сїанїа. и зарею мысленою блистаѣ д(оу)ховно.¹⁴⁸³
 от[ь]нюдуж[е] просвѣщан¹⁴⁸⁴ м(о)л(н)твами си.¹⁴⁸⁵ празднующих[ь] сабо¹⁴⁸⁶ от[ь]че¹⁴⁸⁷ с(вѣ)щенне. твою
 свѣтоносоую¹⁴⁸⁸ и с(вѣ)тоую¹⁴⁸⁹ памѣт[ь].

Прїемше твоѣ ч(е)стныѣ мощи сабо бл(а)жене¹⁴⁹⁰ вѣрою и любовїю почитаем[ь]. органъ¹⁴⁹¹ бо ѣвнса¹⁴⁹²
 с(вѣ)т(а)го д(оу)ха возглашаѣ. несказаное^{1493 1494} спасеное¹⁴⁹⁵ тиньство. б(о)жественными си¹⁴⁹⁶ оученин¹⁴⁹⁷

---

¹⁴⁷⁰ РТ: слышавша

¹⁴⁷¹ РМ, С: твою

¹⁴⁷² РК, РР: славлю

¹⁴⁷³ РМ, С: Брѣченнїи тебѣ

¹⁴⁷⁴ РМ, С: сподобилсѣ еси

¹⁴⁷⁵ РМ, С: твоего

¹⁴⁷⁶ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + и

¹⁴⁷⁷ СД: свѣтителе

¹⁴⁷⁸ РМ, С: постниковъ

¹⁴⁷⁹ СД: с(вѣ)щенствова

¹⁴⁸⁰ СХ, СД, РТ, РМ, С: одеждею

¹⁴⁸¹ РМ, С: пребл(а)женне

¹⁴⁸² СХ, СД: + же

¹⁴⁸³ РК: доухо блистаѣ

¹⁴⁸⁴ СД: просвѣщае

¹⁴⁸⁵ РМ, С: твонди

¹⁴⁸⁶ СД: - 1; РТ: сава

¹⁴⁸⁷ РТ: - 1

¹⁴⁸⁸ СХ, СД, РТ, РМ, С: свѣтлюю; РК, РР: свѣтоую

¹⁴⁸⁹ РК, РР: свѣтлюю

¹⁴⁹⁰ РК: богомоудре

¹⁴⁹¹ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: органъ

¹⁴⁹² РМ, С: ѣвилсѣ еси

¹⁴⁹³ РР: несказанено

¹⁴⁹⁴ РК, РР: + и

¹⁴⁹⁵ РМ, С: спасителное

¹⁴⁹⁶ РМ, С: твонди

¹⁴⁹⁷ СД: оученин

велегласно. проповѣдающимъ¹⁴⁹⁸ намъ слова воплощенїе. егоже ч(н)стѣ¹⁴⁹⁹ ѡ(т)че тобою¹⁵⁰⁰ познахомъ[ъ].
к[ъ] немолу же н(ы)нѣ м(о)л(н)твеника та предлагаемъ[ъ]. * въ твоихъ преданїихъ сохранимся намъ[ъ].¹⁵⁰¹

Слава гласъ 5

Богѡ¹⁵⁰² 1503 с(о)лицообразно с(вѣти)т(е)ла х(р)истова память. вѣрныхъ[ъ]¹⁵⁰⁴ с(е)рдца мыслено
просвѣщающн.¹⁵⁰⁵ юже н мы свѣтло свершающе¹⁵⁰⁶ днесъ. молебнѣ томоу возопїемъ. радѡуна держава¹⁵⁰⁷
цѣломоудрїа.¹⁵⁰⁸ не порабощеннѣ¹⁵⁰⁹ 1510 соблюд[ъ] стоанїе.¹⁵¹¹ воздержанїа шнтомъ[ъ] обложивса.¹⁵¹²
радѡуна первопаствырю н оучнтелю хр(н)стонменныхъ[ъ] люден¹⁵¹³ свонхъ[ъ]. радѡуна ц(е)рковное
оукрашенїе.¹⁵¹⁴ архнересомъ доброта.¹⁵¹⁵ 1516 ннокимъ[ъ]¹⁵¹⁷ похвало¹⁵¹⁸ сако с(вѣ)щенне.¹⁵¹⁹ н всебл(а)женне
ѡ(т)ч(е). х(р)иста б(о)га молн непрестанно. миръ послати вселеннѣн¹⁵²⁰ н сп(а)стнса¹⁵²¹ д(о)шамъ
нашимъ[ъ].

И нынѣ Богородиченъ: Б(огороди)це ты еси лоза истиннаа

---

¹⁴⁹⁸ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: проповѣдающн

¹⁴⁹⁹ СД: ч(ис)тыѣ; РТ: ч(ис)тѣн

¹⁵⁰⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: ↔

¹⁵⁰¹ РК: * сохранимся намъ во твоихѡ преданнн молнса; РР: * во твоихѡ преданнн сохранимся намѡ молнмоса

¹⁵⁰² РТ: Богѡа (утицај српске редакције)

¹⁵⁰³ РК, РР: + намѡ

¹⁵⁰⁴ СД: вѣрнымъ[ъ]

¹⁵⁰⁵ СХ, РТ: просвѣщающе

¹⁵⁰⁶ СХ, РТ: совершающн

¹⁵⁰⁷ РТ: дрѣжако (утицај српске редакције)

¹⁵⁰⁸ РК: цѣломоудрню

¹⁵⁰⁹ РТ: не порабощенна

¹⁵¹⁰ РТ, РР: + д(о)ша; РК: + доушо; РМ, С: + дши

¹⁵¹¹ СД: д(о)шестостанїе; РК, РР: достоаннн; РТ: стоанїемъ

¹⁵¹² СД: обложивше; РК: обложивоши

¹⁵¹³ СД: людїн

¹⁵¹⁴ РК, РР: + радѡуна

¹⁵¹⁵ РМ, С: архїереевъ доброто

¹⁵¹⁶ РР, РМ, С: + н

¹⁵¹⁷ РМ, С: монаховъ

¹⁵¹⁸ РТ, РК, РР: похвала

¹⁵¹⁹ РТ: прес(вѣ)щеннн; СХ, СД, РК, РР, РМ, С: пресв(вѣ)щеннн

¹⁵²⁰ РР: 1, 3, 2

¹⁵²¹ СД: сп(а)сенїе

И даѣтсѧ масло братїѣ ѡт[ъ] кандїла с(вѧ)т(а)го поюще вкоупѣ стїхирѣ гласъ ѣ самогласенъ
 Прїидѣте вси хр(н)столюбивїи.¹⁵²² прїидѣте праздника¹⁵²³ памѧт[ъ]¹⁵²⁴ совершающе.¹⁵²⁵ савоу
 с(вѧ)щеннопроповѣдника ева(н)г(е)лїю.¹⁵²⁶ пѣсньми¹⁵²⁷ восхвалям[ъ] рекоуще. радоуисѧ потоце
 словесныи,¹⁵²⁸ мысленаго раѧ. иже¹⁵²⁹ бразды серд[е]цъ¹⁵³⁰ наших[ъ] д(оу)ховными водами б(о)жїих[ъ]
 словесъ напоявъ. плодоносныи показа¹⁵³¹ х(рист)оу б(о)гѧ. подающеѧ всѣм[ъ] прощенїе¹⁵³² и велїю
 м(н)л(о)сть.

Стїхъ: Честна пред[ъ] г(осподе)мъ смерть преподобн[ыхъ] его

Радоуисѧ бл(а)говѣрїѧ наставниче и¹⁵³³ б(о)ж(е)ственых[ъ] повелѣнїи сѧжителю. бл(а)госвѣтлыи¹⁵³⁴ ¹⁵³⁵
 свѣтилице. иже во мѧцѣ¹⁵³⁶ невѣнїѧ¹⁵³⁷ с[е]рдца вшедша.¹⁵³⁸ б(о)гогласными¹⁵³⁹ словесы просвѣтивъ.
 къ свѣтѧ с(вѧ)тыѧ тро(н)ца¹⁵⁴⁰ возвелъ еси. саво¹⁵⁴¹ ѡ(т)че б(о)гоносе. сербскаѧ похвало¹⁵⁴² и
 оудобренїе.¹⁵⁴³ и н(ы)нѣ предстоѧ х(рист)оу б(о)гѧ. молиса¹⁵⁴⁴ ѡ творащих[ъ] с(вѧ)тоу ти¹⁵⁴⁵ памѧт[ъ].

¹⁵²² СХ, СД: х(рист)олюбивїи вси; РТ: х(рист)оимениитїи вси; РМ, С: ↔

¹⁵²³ СД, РТ, СХ, РМ, С: праздникъ

¹⁵²⁴ СД: памѧтныи; СХ, РМ, С: памѧти

¹⁵²⁵ РК: совершающїи памѧти; РР: ↔

¹⁵²⁶ РМ, С: ева(н)г(е)лїѧ

¹⁵²⁷ СД: пѣс(н)емъ

¹⁵²⁸ РТ: славныи

¹⁵²⁹ РР: и ѧже

¹⁵³⁰ СД: - 1; РТ: д(оу)шь

¹⁵³¹ РК, РР: показаво

¹⁵³² СХ, СД: просвѣщенїе

¹⁵³³ СХ, СД, РТ, РР, РМ, С: - 1

¹⁵³⁴ СД: б(о)госвѣтлыих[ъ]; СХ, РТ, РК, РР, РМ, С: б(о)госвѣтлый

¹⁵³⁵ СХ, РК, РР, РМ, С: + же

¹⁵³⁶ РТ: мѧцы

¹⁵³⁷ РК: невѣриѧ

¹⁵³⁸ РК: вошедоши

¹⁵³⁹ РМ, С: б(о)гоглаголивыми

¹⁵⁴⁰ СХ, СД: тронце; РМ, С: тро(н)цы

¹⁵⁴¹ СХ: савѧ

¹⁵⁴² РТ: похвала

¹⁵⁴³ СД: оутвѣрженїе

¹⁵⁴⁴ РР: 3, 1, 2

¹⁵⁴⁵ РК, РР, РМ, С: твою

Слава гласъ ѿ

Оумъ вперивъ. аможе¹⁵⁴⁶ возлетѣ д(оу)ховными крылома.¹⁵⁴⁷ к[ъ] высотѣ б(о)жїа разоума. тогдаже и
ω(т)ца земнаго оставивъ. н(ε)б(ε)снаго возлюбилъ еси. но и рождшаго¹⁵⁴⁸ та¹⁵⁴⁹ плотїю. д(оу)ховнѣ
породилъ еси.¹⁵⁵⁰ н(ε)б(ε)снома ω(т)цоу приклонъ еси. и¹⁵⁵¹ ωбоюдъ оу него прославилъ еси. на
н(ε)б(ε)сѣхъ¹⁵⁵² соущих[ъ] бл(а)гъ насладилъ еси.¹⁵⁵³ на земли¹⁵⁵⁴ же тѣло его ч(ε)стно¹⁵⁵⁵ и мироточиво.
м(о)л(н)твами си¹⁵⁵⁶ оустронилъ еси. и люди своа¹⁵⁵⁷ вѣрою просвѣтилъ еси.¹⁵⁵⁸ тѣхъ¹⁵⁵⁹ и¹⁵⁶⁰
ап(о)с(то)льскихъ даровъ достоинна¹⁵⁶¹ яви та. прославляемыи тобою х(ристо)съ иже си вѣлию
м(н)л(о)сть.

И нынѣ Богородиченъ: Язъ д(ѣ)во с(ва)таа

---

¹⁵⁴⁶ РТ: ꙗкож[е]

¹⁵⁴⁷ СХ, СД, РТ, РК, РР: 2, 1, 3; РМ, С: д(8)ховными возлетѣлъ еси крылы

¹⁵⁴⁸ РТ: рождша; РК: рождшагоса

¹⁵⁴⁹ РК, РР: - 1

¹⁵⁵⁰ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: + и

¹⁵⁵¹ РТ: -1

¹⁵⁵² СХ, СД: н(ε)б(ε)си

¹⁵⁵³ РМ, С: + его

¹⁵⁵⁴ СД: - 1

¹⁵⁵⁵ РТ: его ч(ε)стно дѣло

¹⁵⁵⁶ РТ: - 1; РМ, С: твонци

¹⁵⁵⁷ РМ, С: твоа

¹⁵⁵⁸ РТ: - 6

¹⁵⁵⁹ СХ, СД, РТ, РК, РР, РМ, С: тѣмъ

¹⁵⁶⁰ СД: - 1

¹⁵⁶¹ РК: достоинно

Детаљна анализа коју смо изложили дозвољава нам истовремено праћење главних линија текста Теодосијеве Службе Светом Сави које чине српски преписи, руски преписи и стара штампана издања (којима припада и Србљак), као и руски нотирани преписи. Она нам пре свега показује да је текст у руским преписима, до његове фиксације у старим штампаним издањима, био у веома великој мери очуван, што показује висок степен његовог подударња са српским преписима. Разилажења српских и руских преписа су минимална и, како анализа показује, односе се на: језичку редакцију, хомонију у нотираним рукописима, особености правописа, фонетске и морфолошке измене речи, употребу синонима, инверзије редоследа речи и синтагми, интерполације, изостављања појединих речи, синтагми и стихова, као и случајне грешке и пропусте преписивача. Све измене можемо детаљно пропатити у горе извршеној анализи и констатовати да оне не доносе нову верзију текста, већ само његову веома блиску варијанту.¹⁵⁶²

Морфолошке промене (измена врсте речи, падежа, рода, броја, лица и вида код придева и глагола), као и инверзије речи и синтагми, у даљем тексту нећемо разматрати, будући да се јасно виде у анализи и као такве не утичу на формирање нове текстуалне варијанте овог последовања. У нашем фокусу биће различитија, односно нове речи и синтагме, као и изостављања и интерполације, које у текст улазе намерном изменом или случајном грешком преписивача, што је најважнији чинилац за настанак руске текстуалне варијанте Теодосијеве Службе Светом Сави. Такође ћемо скренути пажњу и на велики утицај српске редакције словенског језика на преписиваче појединих преписа, али и на правце у којима се Теодосијев текст мењао (истина минимално) у старим штампаним издањима која су настала у постниконовој епохи и директно обликовала текст који данас познајемо из Србљака и савремених минеја.

Српски преписи (СХ, СД) у нашој анализи представљају референцу на коју се ослањамо у компаративној анализи: руске преписе и штампана издања поредимо са њима и међусобно. СХ, кога од Теодосијевог несачуваног протографа дели пар деценија и СД који настаје два века касније у Високим Дечанима у доба туркократије, показују изузетно висок степен међусобног подударња. На евентуалне (веома минималне) разлике међу њима овом приликом нећемо указивати, јер то излази из оквира теме. Уместо тога, разматраћемо их заједно као тачку ослонца наше анализе.

Када је реч о руским преписима, РЈ смо узели као образац на основу кога смо приредили текст, будући да настаје у великом преписивачком центру какав је Јосифо-Волочки манастир и представља текст који настаје сасвим сигурно са *руског* протографа у XVI веку, каква је *већина* рукописа које смо открили у руским књигохранилиштима. Намерни одабир текста који настаје са руског протографа учињен је с циљем да покаже однос руског преписивача и руске преписивачке традиције према српском тексту и начин на који је он третиран у руској, претежно манастирској средини.

Како видимо у анализи, РЈ доноси варијанту Теодосијевог текста која садржи највише измена у односу на остале руске преписе и стара штампана издања. У њему видимо не само речи, већ и целе синтагме и стихове који су испуштени у појединим песмама, који су у нашој анализи унети у основни текст у угластим заградама. Одступањем од општег правила приређивања (писање испуштених стихова и синтагми у напомени) и уношењем испуштених синтагми и стихова у основни текст, хтели смо да јасније покажемо пуну реконструкцију текста у руској традицији.

Дакле, синтагме и стихови који недостају у РЈ, а присутни су у свим другим српским и руским преписима и штампаним издањима, налазе се у: славнику на *Господи*

---

¹⁵⁶² Правимо разлику између термина варијанта и верзија како бисмо унели прецизност у терминологију: варијанта представља мање одступање од основног текста, док верзија подразумева крупније измене.

возвах Великог вечерњег (аггелъскы въ пастыни пожилъ еси/ отче пастырю и оучителю/ но тако нынѣ); другој стихири на стиховње Великог вечерњег (и всѣмъ благиимъ нравы оукрашаемъ); сједалну по Полијелеју (некончаемъ благодать прїалъ еси); стихири по Пс. 50 (люди своа/ єдиносоушною) и икосу (и нишиимъ подателю). Појединих речи које су изостављене има значајно више, међутим, њих нећемо издвајати, будући да је изостављање речи неизбежна појава у рукописној традицији која је најчешће резултат непажње, умора или губитка концентрације преписивача. У том смислу треба посматрати и наведена изостављања која се не могу подвести под скраћивање текста, већ само под случајност.

Међутим, препис РЈ доноси већи број измена речи у односу на све друге српске и руске преписе, као и стара штампана издања, које смо из наше анализе издвојили и приказали у следећој табели:

РЈ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
богъ	госопдъ	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
разоумныхъ	разоуми ихъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
церковнѣю	царскѣю	Слава на стиховње Малог вечерњег
боудущихъ	ѿондѣже	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
владычествїа	моученичскїа	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
страшныи	дикныи	Трећа стихира на стиховње Великог вечерњег
оучителю	свѣтителю	Тропар светоме
духа/ богъ	христа	Први тропар треће песме првог канона; Први тропар седме песме другог канона
доброты	красоты	Први тропар треће песме првог канона
возвращаа	возрацай	Сједален по трећој песми канона
привелъ	прїалъ	Сједален по трећој песми канона
господоу	христѣ	Трећи тропар четврте песме првог канона
благодаренїе	богоданне	Икос
смерть	страсть	Икос
равноревнителе	равноревностне	Икос
богомодре	богоносе	Први тропар седме песме првог канона
достопанїе	достойно[е]	Други тропар седме песме првог канона
агараны чюдомъ	агары чадомъ	Трећи тропар осме песме првог канона
благолѣпїа	малолѣпїа	Четврти тропар прве песме другог канона
слобою	любовїю	Трећи тропар треће песме другог канона
оудобрень	оудивленъ	Пети тропар треће песме другог канона
моудре	млосерде	Пети тропар четврте песме другог канона
послѣживъ	послѣшливъ	Други тропар пете песме другог канона
свѣтоу	спасѣ	Први тропар шесте песме другог канона

зѣтворивѣи	сотворивѣи	Трећи тропар седме песме другог канона
гласомъ	глаголомъ	Трећи тропар девете песме другог канона
поуѣтившаѣѣѣ	получивша	Пети тропар девете песме другог канона
чюдо	чудо	Први свјетилан
благосвѣтлыи	богосвѣлый/ хъ	Друга стихира на помазању

Измењене речи представљају највећем проценту грешке и пропусте преписивача, док у мањем проценту могу да се подведу под особености језика преписивача које је овај несвесно уградио у препис. Како се из табеле види, већина речи је просто погрешно прочитана из предлошка од стране преписивача и унета у измењеном облику, али има и примера лапсуса који представљају антониме у односу на оригинал, као што је именица *злоба* уместо *љубав* у трећем тропару треће песме другог канона.

Са друге стране, за РЈ је такође карактеристично додавање, одузимање или мењање префикса или суфикса код придева и глагола, као што су:

РЈ	сви остали	песма у којој се она сусреће
достиглъ	постиглъ	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
подвижникѣ	сподвижникѣ	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
свѣтъмъ	свѣтительмъ	Друга стих. на <i>Г-ди возвах</i> Вел. вечерњег, тропар
спредстателю	спредстоѣтелю	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
стажалъ	прнтажалъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
преблаженне	блаженне	Прва стихира на Литији
пречистаѣ	чистаѣ	Богородичан на Литији
порекновѣвъ	ревновѣвъ	Први тропар четврте песме првог канона
вопѣющидъ	поющихъ	Други тропар прве песме другог канона
привелъ	возвелъ	Први тропар треће песме другог канона
красныи	прекрасныи	Пети тропар треће песме другог канона
припоустилъ	предпвстилъ	Други тропар четврте песме другог канона
одоушевѣлена	вдѣшевѣленна	Други тропар шесте песме другог канона
напнтавѣѣ	воспитавѣѣ	Прва стихира на <i>Хвалите</i>

Да овај препис није усамљени пример ненамерних измена Теодосијевог текста Службе Светом Сави у руској рукописној традицији, показује следећа табела у којој издвајамо сличне примере из преписа РТ који настаје у Тројице-Сергијевој лаври, такође у XVI веку. Иако су савременици, ова два преписа репрезентују различите преписивачке центре у Русији, будући да немају директну везу која се најбоље показује у понављању карактеристичних грешака и одступања од оригинала у препису. Следећа табела нам показује измене речи које доноси препис РТ:

РТ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
непретворенъ	непревратенъ	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
прѣдше тѧ	идѧще тѧ	Слава на стиховње Малог вечерњег
сохранн	собран[н]н	Слава на стиховње Великог вечерњег
честъ	лестъ/ льсти	Сједален по првој катизми
доушевныѧ	доушегоубителныѧ	Други тропар треће песме првог канона
человѣчество	владычество	Четврти тропар четврте песме првог канона
гнѣздомъ	гнѣбомъ	Трећи тропар девете песме првог канона
молитвою	ловитвою	Трећи тропар прве песме другог канона
оубавивъ	оудививъ	Трећи тропар пете песме другог канона
равноаггеломъ	равноапостоломъ	Први тропар шесте песме другог канона
слоущеннемъ	пощенѣмъ	Трећи тропар шесте песме другог канона
владимиръ	владиславъ	Четврти тропар осме песме другог канона
споутника	спостника	Пети тропар девете песме другог канона
вѣстокъ	свѣтильникъ	Први свјетилан
мысленын	многосвѣтлын	Први свјетилан
славнын	словеснын	Прва стихира на помазању
доушъ	сердецъ	Прва стихира на помазању
дѣло	тѣло	Слава на помазању

Преписивач из Тројице-Сергијеве Лавре (РТ) направио је мањи број одступања у односу на оригинални текст, будући да овај препис садржи знатно мање грешака него РЈ. И ове промене, као и у случају РЈ, можемо подвести под ненамерне измене Теодосијевог текста, будући да су резултат случајног превиђања одређених речи од стране преписивача. Међутим, одступања у РТ се својим значењем више удаљавају од оригиналног термина у односу на РЈ, што у одређеној мери мења смисао тих делова текста. Најизразитији примери таквих лапсуса су именица *гнездо* – уместо *гнев*, *молитва* – уместо *ловитва* (лов), придев *душевни* – уместо *душегубитељни* и име краља *Владимир* – уместо *Владислав*.

Такође, као и РЈ, и РТ нам доноси (истина нешто мање) именица, придева и глагола у којима се додаје, одузима или просто мења префикс, што смо показали у следећој табели:

РТ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
пресветлѣиши	светлѣиши/е	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
освѣщенне	свѣщенне	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
многпокоривъ	благопокориво	Слава на Литији
блаженнаго	всєблаженнаго	Прва стихира на стиховње Великог вечерњег
премоудрости	моудрости	Сједален по Полијелеју
пронсходящихъ	исходящихъ	Трећи тропар прве песме првог канона

постникъ	спостникъ	Четврти тропар четврте песме првог канона
спасе	спасеніе	Други тропар пете песме првог канона
помолнса	молнса	Пети тропар прве песме другог канона
богатое	пребогатое	Трећи тропар осме песме другог канона

Поред ових уобичајених измена, РТ нам доноси велики број речи написаних на српској редакцији словенског језика или под њеним утицајем, што може указивати или на коришћење српског текстуалног предлошка или на српско порекло монаха-преписивача. Наводимо све такве речи у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: *съвршаемъ* (прва стихира на *Господи возвах* Малог вечерњег); *дръзновеніе* (трећа стихира на *Господи возвах* Малог вечерњег; кондак; трећи тропар осме песме првог канона; први тропар прве песме и други тропар шесте песме другог канона); *въхваляющихъ* (слава на *Господи возвах* Малог вечерњег); *пръвоскатительства* (слава на стиховње Малог вечерњег); *дръзновеніемъ* (прва и друга ина стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег; други тропар шесте песме другог канона); *възрастилъ* (друга стихира на Литији); *сътворилъ* (трећа стихира на стиховње; први тропар шесте песме другог канона); *пръвопрестолникъ* (први тропар светоме); *въдръжаніемъ* (сједален по полијелеју; трећи тропар треће песме првог канона; четврти тропар треће песме другог канона); *възмездѣ* (сједален по трећој песми канона); *ѿвръстъ* (други тропар пете песме првог канона); *ѿвръжеса* (четврти тропар треће песме другог канона); *гръдыню* (икос); *въпити* (први тропар седме песме првог канона); *съхранити* (трећи тропар седме песме првог канона); *съпрестолна* (први тропар осме песме првог канона); *въеленикъ* (трећи тропар прве песме другог канона); *възвелъ* (први тропар треће песме другог канона); *оумрътвилъ* (четврти тропар треће песме другог канона); *оумръша* (други тропар шесте песме другог канона); *врѣха, врѣхоу* (четврти тропар треће и први тропар девете песме другог канона); *въспрѣмлюща* (први тропар четврте песме другог канона); *въздвиглъ* (први тропар пете песме другог канона); *възвратити* (други тропар шесте песме другог канона); *вълноуемо* (трећи тропар шесте песме другог канона); *ѿдръжиди* (четврти тропар седме песме другог канона); *дръжаша* (трећи тропар осме песме другог канона); *самодръжець* (четврти тропар осме песме другог канона); *въспитаніе* (први свјетилан); *въстокъ/ въстока* (први и други свјетилан); *въсѣл, държаво* (слава на *Хвалите*).

Српска редакција осим на правопис, утиче и на граматичке особености преписа РТ, што се можда најбоље види код глагола који остају у двојини, што је у преписима типа РЈ, као и у старој штампаној традицији, претворено у множину. Наводимо неколико примера при чему са леве стране дајемо глаголе у двојини, са десне у множини: *измѣнивша: изменившѣ; радоуѣтаса: радоуѣтеса; спасаѣта: спаситѣ* (четврта песма другог канона); *ѣвистаса: ѣвистеса; сохранѣнта: сохранѣитѣ* (пети тропар пете песме другог канона); *избавѣта: избавѣитѣ* (осма песма другог канона); *молѣнта: молѣитѣ* (девета песма другог канона); *прѣстѣнта: прѣстѣитѣ* (други свјетилан). Важно је напоменути да се ови глаголи односе на други канон и други свјетилан у којима се Теодосије обраћа

свештеној двојници, Симеону и Сави за молитвено заступништво, те су у српским преписима из тог разлога овде глаголи у двојини, који се као такви преносе и на РТ.

Међутим, ови српски утицаји у РТ ипак не одају монаха српског порекла, већ сведоче о руском преписивачу који је испред себе имао српски текстуални предложак. Нашу тврдњу поткрепљује грешка коју је писар направио у четвртном тропару осме песме другог канона, назвавши српског краља Владислава – Владимиром (наведено у табели), што би тешко урадио монах српског порекла. Ово потврђује и чињеница да се дотични препис позиционира као ближи српским рукописима и старим штампаним издањима, неголи оној линији руске рукописне традиције коју представља РЈ. Преписивач из Тројице-Сергијеве Лавре (РТ) у односу на РЈ прави знатно мање грешака, пажљивији је према тексту и, под очигледним утицајем српског предлошка, уноси измене које текст последовања зближавају са српским преписима, што ће се касније рефлектовати и на стара штампана издања.

Када је реч о неумским (нотираним) преписима, иако не садрже сједалне и канон, па самим тим нису потпуни, они се својим садржајем позиционирају као веома значајни извори, који су у науци неправедно запостављени и често нису уврштени у текстолошке компаративне анализе. Ми смо у текстолошку анализу уврстили два таква преписа (РК, РР) која су показала веома висок ниво подударности са српским преписима.

РК, који настаје у XVI веку у једном од најзначајнијих преписивачких центара какав је био Кирило-Бјелозерски манастир, представља један од најрепрезентативнијих предниконовских преписа службе Светом Сави. У њему видимо далеко мање одступања него што је то случај у претходна два ненотирана преписа:

РК	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Богомоудре	богоносе	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
Благолѣпныхо	боголѣпныхъ	Слава на стиховње Малог вечерњег
Царское	сербьское	Слава на Литији
Слосожитель	салосовешител[ѣ]/а	Друга стихира на стиховње Великог вечерњег
Свѣтаа	свѣтителя	Друга стихира на стиховње Великог вечерњег
Подѣущаго	идѣущаго	Друга стихира на стиховње Великог вечерњег
Богомоудре	блаженне	Трећа стихира на <i>Хвалите</i>
Невѣрїа	невидѣнїа/ невѣдѣнїа	Друга стихира на помазању

И овде је, као и у претходна два случаја, реч о ненамерним изменама које су резултат погрешно преписаних речи. Да је писар имао увид у српски предложак или да је евентуално могао бити српског порекла, што није било ретко у Кирило-Бјелозерском манастиру у коме је обитавао већи број српских монаха, претежно са Хиландара, показују нам примери две речи на српској редакцији словенског језика у оквиру Малог вечерњег: црѣкви (прва стихира на *Господи возвах*); дрѣзновенне (трећа стихира на *Господи возвах*). Оваква појава у руском неумском запису крајње је ретка, будући да су полугласници, због испевавања свих слогова текста, имали тенденцију ка вокализацији, а овде видимо обрнут процес. У текстолошком смислу, овај препис се налази између РЈ и РТ, ближе РЈ, мада се неретко подудара са другим неумским преписом московског порекла РР, који је ближи српским преписима и старим штампаним издањима.

У том смислу препис РР доноси још мање измена у односу на РК, што га зближава са српском рукописном традицијом. Разнотенија, која такође подводимо под случајне грешке или особености језика самог преписивача, дајемо у наредној табели:

РР	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Прскѣтисѧ	ѡблнста	Друга ина стихира на <i>Господи возвах</i> Вел. вечерњег
Скѣтлостѣдн	лѡгтею/ лѡгтадн	Друга ина стихира на <i>Господи возвах</i> Вел. вечерњег
Моудре	богомоудре	Трећа ина стихира на <i>Господи возвах</i> Вел. вечерњег

Карактеристике и разнотенија у четири рукописа која смо представили, односе се на руску рукописну предниконовску традицију. У њој видимо шароликост у детаљима, али и јасну линију коју следе сва четири руска преписа, чинећи са српским преписима јединствену текстуалну верзију која се грана на веома блиске варијанте.

Са друге стране, стара штампана издања репрезентују постниконовску књижевно-преписивачку традицију и као таква, у пређашњу рукописну традицију уносе одређене корекције, што под утицајем српских рукописних предлогака, што под утицајем промена у руском богослужбеном језику, који после Никонове реформе трпи одређене измене које су се одразиле и на текст Теодосијеве Службе Светом Сави. За текстове у РМ и С карактеристична је не само иста (руска) редакција словенског језика, већ готово идентична текстуална варијанта! Наиме, међу десетинама преписа Теодосијеве Службе Светом Сави које смо поредили, не постоје два текста која су међусобно толико подударна као што су то текстови у старим штампаним руским јануарским минејима и србљацима. У том смислу дошли смо до закључка који директно доказује наша горе извршена анализа: текст Теодосијеве Службе Светом Сави из руских јануарских минеја 1691, 1705, 1747, 1754. године био је образац, односно *протограф* на основу кога је штампан исти текст у србљацима из 1761, 1765, 1861, 1986. и 2018. године.

Ово откриће показује да савремени облик Теодосијеве Службе Светом Сави није резултат некакве еволуције текста у српској рукописној традицији, већ да је кључни моменат у обликовању текста последовања била сеоба култа Светог Саве у Русију, када је текст доживео десетине руских преписа, да би се коначно, под утицајем језичке реформе у Никоновој епохи, преобликовао у текст који видимо у руским старим штампаним минејима и као такав ушао у Србљак и српску савремену традицију. Томе су свакако пресудно допринеле историјске околности у којима је Српска Црква у вековима турократије била принуђена да од сестринске Руске Цркве узима богослужбене књиге, што је директно породило промену богослужбеног језика и омогућило овакав уплив, односно прожимање са руском богослужбеном књижевном традицијом.

Када је реч о интерполацијама, стара штампана издања (РМ, С) не уносе много новина у пређашњу рукописну традицију. Издвајамо два таква места: у првом тропару светоме додат је стих: *въ мыслѣннѣмъ раю/ рани насадилъ еси*, и на крају свих тропара осме песме првог канона додата је закључна формула: *и превозносѣте его во всѧ вѣки*.

Са друге стране, много је већи број речи које су у старим штампаним издањима свесно и намерно измењене у односу на српске и руске преписе. Доносимо их све у наредној табели:

СХ, СД, РЈ, РТ, РК, РР ¹⁵⁶³	РМ, С	песма у којој се реч сусреће
БѢСОВЬ/ БѢСОВЪ	ДЕМОНОВЪ	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерње; икос
ИНОКИХЪ/ ИНОЧЕСКИ/ ИНОКИМЪ	МОНАШЕСТВЮЩИХЪ/ МОНАШЕСКИ/ МОНАХОВЪ	Слава на <i>Г-ди возвах</i> Малог и Великог вечерње; Слава на стиховње Вел. вечерње; Слава на <i>Хвалите</i> ; први свјетилан
Временнаѧ	ПРИВРЕМЕННАѧ	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерње
Неразсыпаемо	НЕРАСТОПАЕМО	Слава на стиховње Малог вечерње
Иже	СВЩИДИ/ СВЩИХЪ/ СВЩНА	Трећа ина стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерње; Други тропар треће песме и трећи тропар шесте песме првог канона
Притажалъ	СТАЖАЛЪ	Прва стихира на Литији
доброу/ добраго	БЛАГЮ	Друга стихира на Литији
оудавивъ/ оудависѧ	ОУВЗДАВЪ	Слава на Литији
разумѣхомъ	ОУРАЗУМѣХОМЪ	Друга стихира на стиховње Великог вечерње
Гробоумъ	ГОРБОУМЪ	Трећа стихира на стиховње Великог вечерње
Чистителеумъ	ІЕРЕЕВЪ	Слава на стиховње Великог вечерње
ИНОКИМЪ/ ИНОКОУЮЩИМЪ	АРХІЕРЕЕВЪ	Други тропар
Оукрашеніе	ОУДОВРЕНІЕ	Други тропар
Моудре	ПРЕМЪДРЕ	Други тропар
Составы	СОБОРЫ	Сједален по другој катизми
Оумножилъ	ВОЗРАСТИЛЪ	Сједален по Полијелеју
Искони	ВЪ НАЧАЛЕ	Први тропар прве песме првог канона
главизнѧ	НАЧАЛО	Трећи тропар прве песме првог канона
Апостольскомоу	АПГЕЛСКОМУ	Први тропар четврте песме првог канона
рвеніе/ рвеніемъ	РЕВНОСТЬ	Први тропар пете песме првог канона
Провѣдын	ПРЕДВѣДЫЙ	Први тропар пете песме првог канона
Свѣтитель	АРХІЕРЕИ	Трећи тропар пете песме првог канона
Богатою	ОБНЬЛНОЮ]	Трећи тропар шесте песме првог канона
Сиримъ	СИРОТЪ	Икос
Боговидно	БОГОВОДНОЕ	Први тропар седме песме првог канона
Подвизатисѧ	ОУСТРЕМЛѦТИСѧ	Трећи тропар осме песме првог канона
Свѣтителю	ІЕРАРШЕ	Трећи тропар девете песме првог канона
Оукоризньствова	ПРЕХИТРИЛЪ ЕСИ	Трећи тропар прве песме другог канона
Другаго	ИНАГО	Први тропар треће песме другог канона
Подобѧсѧ	ПОДРАЖАѧ	Први тропар пете песме другог канона
Ѡттарь	ЖЕРТВЕННИКЪ	Први тропар шесте песме другог канона

¹⁵⁶³ Преписи РК и РР не садрже сједалне и каноне, тако да се односе само на остатак последовања.

Кназь	Началникъ	Други тропар седме песме другог канона
Раздобраѣца	Раздѣлаѣца	Други тропар осме песме другог канона
Препираѣши	Оубѣщеваѣши	Трећи тропар осме песме другог канона
Миропрозвѣтителны	Мироточивы	Други тропар девете песме другог канона
Пороученны	връченны	Друга стихира на <i>Хвалите</i>
Пребогате	Преблаженне	Друга стихира на <i>Хвалите</i>
Спасеное	Спасительное	Трећа стихира на <i>Хвалите</i>
Богогласныи	богоглаголивыйи	Друга стихира на помазању

Ни једна од ових промена које видимо у табели, за разлику од горе наведених промена у преписима, није резултат случајности, већ представља последицу реформе и осавремењавања богослужбеног језика у Московској патријаршији. Она се неминовно одразила и на Теодосијевом тексту и дешава се у два правца. Први се односи на „грецизацију” појмова, односно замену словенских речи грчким, што је било у складу са тенденцијама Никонове реформе. Такви примери су замене: сватитель: ієрархъ; инокъ: монахъ; чиститель: ієрей; сватитель: архієрей/ ієрархъ; вѣсъ: демонъ.

Друга линија измена текста последовања Светом Сави односи се на русификацију Теодосијевих израза, коју можемо шире схватити као неку врсту „превођења” службе на руски језик у постниконовској традицији старих штампаних издања. Карактеристични примери оваквих врста измена су: временнаа: привременнаа; неразсыпаемо: нерасточаемо; иже: свщій; прѣтажалъ: стажалъ; добрын: благий; оудавивъ: обєздавъ; дроугни: иный; милосердіе: благооутробіе; благодоушиє: добродѣшіє; оукрашеніе: оудобреніе; составы: соборы; исконн: въ началє; главизна: начало; рвеніе: ревность; богато: обилно; оукоризньствоваалъ: прехитрилъ; дроугаго: инаго; подобаса: подражаа; олтаръ: жертвенникъ; князь: началникъ; стадо: паства; миропрозвѣтителны: мироточивы; домоводцы: домовладыки; истѣе: истинно.

Грецизација и русификација Теодосијевог језика у руској старој штампаној традицији постниконовске епохе није донела нову верзију текста, већ неку врсту превода, или адаптације истог, будући да се овде ради само о синонимима. Једину „промену” доносе ситне измене које се, како видимо у табели, односе на измењене или додате префиксе (прѣтажалъ: стажалъ; разоумѣхомъ: оуразумѣхомъ; моудре: премоудре; пороученны: връченны), али и на потпуно другачије изразе који доносе нове нијансе смисла текста, али га не мењају. У том смислу, мења се акценат на различитом топосу у тексту (гробомъ: горбомъ, исцелєње грбавца на Савином гробу); преподобнички топоси замењују се светитељским (инокоушииъ: архієрєєвъ); одређене речи се замењују изразима блиским по значењу (боговидно: богогодно; пребогате: преблаженне; богогласныи: богоглаголивыйи), као и онимаса различитим значењем, опет ради акцентовања неких других нијанси текста (апостольскомоу: аггелскому).

Уплив ових синонима у руску рукописну традицију уочили смо у руском препису Теодосијеве Службе Светом Сави у *Минеју за јануар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237 (л. 220'; 229-249) из XVII века, који није ушао у горе извршену текстолошку

анализу, а у коме се налазе прецртане речи из леве колоне и накнадно уписани синоними из десне колоне наше табеле, другом руком и тамнијим мастилом. Ово може значити или да је дотични рукопис послужио као један од протографа за настанак штампаних издања или да су речи накнадно исправљане у рукопису на основу текстуалне варијанте из штампаних минеја. Како год било, овај минеј представља карику између руске рукописне и старе штампане традиције.

Фиксација Теодосијевог текста последовања Светом Сави у РМ и С доноси и карактеристичне измене присвојних и показних заменица. Најчешћи примери оваквих измена су: ти: твоего/ твонди; свон: твој; свое: твое; своего: твоего; своа: твоа; свонхъ: твонхъ; свонцъ: твонцъ; свонди: твонди; сїи: си; сихъ: сїа; всѣхъ: вса; та: онаа; є: ю.

Поред измене заменица, постниконовска стара штампана традиција доноси и измене у падежима (најчешће датив у генитив, апостолюцъ – апостолювъ), као и промене глаголског времена, од којих се најчешће јавља измена аориста у перфекат (ивиса: иависа еси; насадиса: насадилса еси; принесеса: принеслса еси; оудостонса: оудостонлса еси, оукрасиса: оукрасилса еси; привлече: привлеклъ еси, престависа: преставилса еси), као и промене лица из двојине у множину: приїала еста: приїали есте; молнта: молитє).

Све ове промене су детаљно испраћене у нашој анализи и све оне чине само једну блиску текстуалну варијанту, те имају функцију, као и горе наведени синоними, адаптације Теодосијевог текста у руској богослужбеној књижевној традицији.

Штампана издања руских јануарских минеја и Србљака са једне стране коригују рукописну традицију, приближујући Теодосијев текст српским преписима, док (истина ређе) постоје и супротни примери у којима се види удаљавање од српских преписа. Да се ови примери односе само на поједине речи, показује следећа табела, у којој дајемо преглед вишеструких разночтенија у српској и руској рукописној и старој штампаној традицији:

преписи				песма
СХ, СД, РР	РЈ, РК	РТ	РМ, С	Прва ина стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
спаснымъ	свѣщеннымъ	небеснымъ	спасительнымъ	
СД	СХ, РЈ, РТ	РК, РР	РМ, С	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
положилъ еси	пожилъ еси	потроудилса еси	пребыкъ	
СД, РЈ, РК, РР		СХ, РТ, РМ, С		Прва стихира на стиховње Малог вечерњег
Полсоужилъ		пожилъ		
СХ, СД, РЈ, РК, РР		РТ	РМ, С	Прва стихира на Литији
Посѣщенїемъ		поемъ	пощенїемъ	
РЈ, РК, РР		СД, СХ, РТ, РМ, С		Прва стихира на Литији
Молитвено		милостивно		
Всєблаженне		блаженне		Слава на Литији
СХ, СД, РЈ		РТ, РК, РР, РМ, С		Друга стихира на Литији
Ѡдръ		плодъ		
РК, РР		СД, СХ, РЈ, РТ, РМ, С		Друга стихира на Литији
Ѡумоленъ		Ѡумлено		
Всєсвѣтоую		свѣтоую		Слава на Литији

СД, РЈ, РТ, РК, РР		СХ, РМ, С		Трећа стихира на Литији
Имоуше		мошеѣ		
СХ, СД		РЈ, РТ, РК, РР, РМ, С		Слава на Литији
Поработникъ		покорникъ		
Ангеломъ		апостоломъ/ апостоловъ		
Просвѣщение		прощение		Прва стихира на помазању
СХ, СД, РК, РР		РТ	РЈ, РМ, С	Друга стихира на стиховње Великог вечерњег
Оустави		Составы	прабы	
СХ, СД, РТ	РЈ	РК	РР, РМ, С	Слава на стиховње Великог вечерњег
рождъ	Рождса	Рожденса	грозъ	
РЈ	РК, РР	СХ, СД, РТ, РМ, С		
побѣдъ	чистотоу	лѣпотъ		
СД, РТ, РК, РР		СХ, РЈ, РМ, С		
смирениѣ/ смирениемъ		миръ/ мира		
СХ, СД, РЈ, РТ		РК, РР, РМ, С		
свещеннаѣ		всесвещеннаѣ		Тропар
Верховнаго		сопрестолна		Други тропар
СХ, СД		РТ, РЈ, РМ, С		
Правокѣрїю		православкїю/ православкїѣ		
СД	РТ	СХ, РЈ, РМ, С		Сједален по Полијелеју
оставленїе	разрешенїе	прошенїе		
СХ, СД, РТ, РМ		РЈ, С		
Подати		даровати		Четврти тропар четврте песме првог канона
СХ, СД, РТ		РЈ	РМ, С	
Сверстїе		Сверсти	сверстницъ	
Милосердїю		Моудростїю	благоуотробиѣ	Први тропар пете песме другог канона
СД	СХ, РТ, РЈ	РМ, С		Други тропар пете песме првог канона
авсидонскаго	авсидьскаго	авсїтїдїйскаго		
СХ, СД	РЈ	РТ, РМ, С		Први тропар шесте песме првог канона
истын	свѣтын	истинный		
свѣтани	пресвѣтани	со свѣтителни		Трећи тропар осме песме другог канона
РЈ, РТ		СХ, СД, РМ, С		Четврти тропар треће песме другог канона
Возлагаѣ		возмогаѣ		
СХ, СД		РЈ, РТ, РМ, С		Пети тропар треће песме другог канона
Добродоушнїемъ		благодоушїемъ		
Трьсвѣтлыне		пресветлыѣ		Први тропар шесте песме другог канона
СХ, СД	РТ, РЈ	РМ, С		Први тропар четврте песме другог канона
домовитца	домоводца	домовладыки		
СХ, РТ		СД, РМ, С		Трећи тропар треће песме другог канона
Оудивилъ		привелъ		

адаптације, односно својеврсног превода овог текста у старим штампаним издањима. Ни једна промена која се десила у тексту није довољно велика да би могла да узрокује настанак нове текстуалне верзије.

Иако је реч о малим променама у тексту, оне показују четири различите линије преписа, односно старих штампаних издања, па тако имамо руске преписе настале са српских протографа (РТ, РР), руске преписе настале са руских протографа (РЈ), преписе настале са руских протографа чији су преписивачи могли имати увид у српски протограф (РК), као и стара штампана издања (РМ, С) која представљају резултат адаптације Теодосијевог текста из руских преписа на реформисани језик на који делују процес гречизације и русификације. Најудаљенији од српских преписа (СХ, СД) је РЈ, на средини се налази РК, док су век млађи РТ и РР поново ближи српским преписима, да би коначно Теодосијев текст Службе Светом Сави био обликован (не без утицаја српских преписа) у руским старим штампаним минејима (РМ) који су директно послужили као протограф за штампање Србљака. На тај начин је савремена штампана варијанта овог последовања коју данас певамо на дан Светог Саве не само *фиксирана*, већ и коначно *обликована* у *руској* богослужбеној књижевној традицији после Никонове реформе и под њеним утицајем. Редакција која је извршена у руским штампаним минејима на почетку XVII века, делимично је преобликовала, односно осавременила Теодосијев језик и фиксирала текст службе у облику у коме он постоји до данас у савременом богослужењу, будући да од тада до сада на њему нису вршене никакве интервенције.

Текстуални садржај кондака из Канона Светом Сави непознатог писца у руским преписима. Упоредна текстолошка анализа.

Кондак из Канона Светом Сави непознатог писца представља једину песму у част српског првојерарха у руским богослужбеним рукописима која не припада Теодосијевој служби и самим тим не спада у химнографију богослужбених књига јерусалимске традиције. Канон Светом Сави непознатог писца налазимо у оквиру Службе Преносу моштију Светог Саве непознатог Милешевца у Братковом минеју (НБС. РС–647)¹⁵⁶⁵ из XIII, односно прве половине XIV века, који припада корпусу богослужбених књига писаних по Евергетидском типичу (на пергаменту уставним писмом). Уплив ове песме у руску богослужбену традицију десио се под утицајем Кипријановог *Псалтира са последовањем* из 1401. године у коме је митрополит записао управо овај кондак, будући да је познавао химнографију књига које су уређене према Евергетидском и Јерусалимском типичу.

Кондак (после шесте песме) из Канона светом Сави непознатог писца присутан је у 17 преписа у руским псалтирима са последовањем, типичима и другим месецословним зборницима, насталим од XV–XVII века, од којих се у 10 рукописа он налази као једини кондак, док у седам заузима место другог кондака, после кондака из Теодосијеве службе. У свим рукописима му је додељен погрешан осми, уместо други глас, што води порекло из Кипријановог *Псалтира*. У овом одељку ћемо извршити компаративну текстолошку анализу ове песме у српском и руским нотираним преписима, будући да се она не јавља у нотираним преписима и штампаним издањима.

Основни текст кондака из Канона Светом Сави непознатог писца приредили смо на основу преписа из *Псалтира са последовањем* РГБ.ф.304. I, № 319 (л. 211) из XVI века из Тројице-Сергијеве Лавре. Текстолошко стање пратимо у српском препису из

---

¹⁵⁶⁵ Вид. Прилог, Табела 7, бр. 1.

Братковог минеја НБС. РС–647 (л. 248) из XIII, односно прве половине XIV века, као и три руска преписа: први је у *Псалтиру са последовањем* митрополита Кипријана РГБ. ф. 173. I, № 142 (148) (л. 227) из 1401. године, други је у *Псалтиру са последовањем*, РГБ. ф. 113, № 61 (л. 304') с краја XV и почетка XVI века из Јосифо-Волоцког манастира, а трећи у Јерусалимском типуку РГБ. ф. 299, № 282 (л. 90') из XVII века.

На тај начин имамо пет линија текста кондака које поредимо у српском и руским ненотираним преписима. Како бисмо олакшали праћење текстолошке упоредне анализе, за сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и на место настанка, односно чувања рукописа. Скраћенице приказујемо у следећој табели:

Препис	скраћеница	објашњење скраћенице
НБС. РС-647	СБ	С= српска редакција, Б = Братков минеј
РГБ. ф.173.I, № 142 (148)	РМ	Р= руска редакција, М = МДА
РГБ. ф. 113, № 61	РЈ	Р= руска редакција, Ј = Јосифо-Волоцки
РГБ. ф. 304. I, № 319	РТ	Р= руска редакција, Т= ТСЛавра
РГБ. ф. 299, № 282	РТ ¹	Р= руска редакција, Т= Тихонравов

Од укупно пет линија текста које обухвата наша анализа, једна (СБ) је писана на српској, а четири (РМ, РЈ, РТ, РТ¹) на руској редакцији словенског језика, при чему сви преписи припадају предниконовској богослужбеној традицији. Подела на стихове извршена је према подели у препису РТ, на основу кога је приређен основни текст. Као ни у претходним анализама, ни овде ради уштеде простора у напоменама нисмо бележили особености српске и руске редакције словенског језика, правописне разлике, као ни фонетске промене.

Кондакъ гласъ ѣ подобенъ: козбранно[и]

Избраннаго ѿт[ъ] пеленъ х(рн)с(то)вою бл[а]г[о]д[а]т[и]ю. и възлюбленнаго ѿт[ъ] юности б(о)ж[и]м[ъ] д(оу)хоу. д(ѣ)вѣстеное¹⁵⁶⁶ процвѣтеніе савы¹⁵⁶⁷ бл(а)женнаго. похвалнаѣ вѣн[ц]а вѣрніи¹⁵⁶⁸ н(ы)нѣ¹⁵⁶⁹ исплетше.¹⁵⁷⁰ и б(о)ж(е)ственю главоу¹⁵⁷¹ его вѣн[ц]ав[ъ]ше зовеи[ъ].¹⁵⁷² радоуица ѿт[ъ]че¹⁵⁷³ б(о)ж[и]е ѿбителище.

Текстолошка анализа кондака из Канона Светом Сави непознатог писца показује веома висок степен подударача међу свим анализираним преписима. Малобројне промене су морфолошке, различитенија су минимална, а видимо и утицај српске редакције словенског језика. Једина реч која је написана на српској редакцији словенског језика у свим анализираним руским преписима кондака је: възлюбленнаго.

¹⁵⁶⁶ СБ: юностно; РЈ: д(оу)ховное

¹⁵⁶⁷ СБ: савоу

¹⁵⁶⁸ РЈ: вѣн[ц]и вѣрніа

¹⁵⁶⁹ СБ: днесъ

¹⁵⁷⁰ СБ, РЈ, РТ¹: сплетше

¹⁵⁷¹ РТ¹: славоу

¹⁵⁷² СБ: вѣн[ц]авающе и възовеи[ъ]

¹⁵⁷³ РЈ: + бл(а)жене

Српски препис (СБ) доноси три различитенија у односу на руске преписе:

СП	сви остали
Днесь	Нынѣ
вѣнѣвающе	Вѣнѣвшѣ
вѣзовецѣ	зовецѣ

У табели видимо један пример замене синонимом (днесь: нынѣ) и два примера додавања суфикса, односно префикса. Додавање префикса видимо и у следећем примеру:

СБ, РЈ, РТ ¹	РТ, РМ
сплетше	Исплетше

У анализи кондака имамо само један пример троструког различитенија:

СБ	РЈ	РМ, РТ, РТ ¹
юностно	д(оу)ховное	д(ѣ)вьстеное

Овде видимо три придева различита по значењу, што је моменат највећег разлика међу преписима текста овог кондака. Препис РЈ доноси једину интерполацију коју видимо у анализи (блжєнє). Руски препис РТ¹ доноси једно различитеније које је вероватно резултат превида писара:

РТ ¹	сви остали
славоу	Главоу

Из анализе постаје јасно да руски преписи РТ и РМ имају потпуно исту варијанту текста, будући да међу њима (не рачунајући фонетске промене) нема различитенија. Најудаљенији је српски препис СБ, док РЈ и РТ¹ заузимају позицију између РТ и М са једне и СБ са друге стране. На тај начин издвајају се три веома блиске линије текста међу којима видимо врло мала одступања, те оне припадају *истој* текстуалној варијанти.

Текстуални садржај Данилове Службе Светом Арсенију у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.

Како је наведено у претходном поглављу, Службу Светом Арсенију Данила Пећког пронашли смо у 70 ненотираних и нотираних руских преписа. Нестабилан састав последовања условио је у руској богослужбеној рукописној традицији настанак чак 11 различитих варијанти химнографског састава, од којих последовање потпуног химнографског састава (проширен оригиналан Данилов текст, верзија бр. 1) налазимо у свега девет руских преписа из XVI и XVII века. У српским преписима ситуација је аналогна, те од свих прегледаних преписа, само један једини садржи верзију бр. 1, што је утицало на наш избор референтних текстова у текстолошкој анализи.

Упркос високој варијантности химнографског састава Службе Светом Арсенију, у компаративној текстолошкој анализи која следи, нашле су се само оне песме које чине химнографски састав последовања у верзији бр. 1, која је коначно обликована и фиксирана у Русији и као таква ушла у савремена штампана издања. Песме из свих осталих верзија службе оправдано не улазе у текстолошку анализу.

Од поменутих девет руских преписа који садрже химнографију потпуног састава (верзија бр. 1) одабрали смо два ненотирана и два неумска преписа. Текст Службе Светом Арсенију приредили смо на основу руског преписа из *Минеја за октобар* РГБ. ф. 113, № 40 (л.182'–190) из последње трећине XVI века, који је настао у Јосифо-Волоцком манастиру. Текстолошко стање пратимо у *Трефологиону* (празничном минеју) *за октобар, новембар и децембар* РГБ. ф. 304. I, № 604 (л. 286–295) из XVI века, који је настао у Тројице-Сергијевој Лаври. Од два неумска преписа, први се налази у Годишњем стихирару *Дијаково око*, РНБ. Кир-Бел. 586/ 843 (л. 304'–306') из осамдесетих година XVI века, који је настао у Кирило-Бјелозерском манастиру, док се други налази у првом тому четворотомног Минејног стихирара *Дијаково око* РГБ. ф. 379, № 63 (л. 403–409') из средине XVII века.

Као референцу за поређење узели смо два српска преписа из XVI века. Први, из Сремских Карловаца (л. 223–230'), из треће четвртине XVI века, налази се у *Минеју за октобар* МСПЦ бр. 84 и једини је српски препис који садржи верзију бр. 1 овог последовања. Други препис је непотпун (садржи само оригиналну Данилову химнографију, верзија бр. 5), из треће четвртине XVI века из манастира Хиландара и налази се у *Минеју за октобар* Хил. 236 (л. 204–209').

Када је реч о старим штампаним издањима, у анализу смо уврстили текст овог последовања који налазимо у руским старим штампаним минејима постниконовске епохе (узета су московска издања октобарског минеја из 1669, 1690, 1741, 1750, 1754. и 1793)¹⁵⁷⁴ и србљацима (узето је московско издање Србљака из 1765. године), који су писани руском редакцијом словенског језика. На овај начин презентујемо текст Данилове Службе Светом Арсенију у српској и руској рукописној традицији и њену коначну фиксацију у старој руској штампаној традицији и србљацима, чиме обухватамо преко шест векова његовог постојања. Поредџи два српска, четири руска (два ненотирана и два нотирана) преписа и два стара штампана издања, као и у анализи Теодосијеве Службе Светом Сави, пратимо упоредо осам линија текста последовања пуног састава. Сва одступања бележимо у напоменама испод основног текста.

Како бисмо олакшали праћење текстолошке упоредне анализе, за сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и на место настанка, односно чувања рукописа. Скраћенице приказујемо у следећој табели:

препис/ штампано издање	скраћеница	објашњење скраћенице
МСПЦ, бр. 84	СК	С= српска редакција, К= Карловци
Хил. бр. 236	СХ	С= српска редакција, Х= Хиландар
РГБ. ф. 113, № 40	РЈ	Р= руска редакција, Ј= Јосифо-Волоцки
РГБ. ф. 304. I, № 604	РТ	Р= руска редакција, Т= ТСЛавра
РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	РК	Р= руска редакција, К=Кирило-Бјелозерски
РГБ. ф. 379, № 63	РР	Р= руска редакција, Р= Разумовски
Руски јануарски минеји	РМ	РМ= руски минеји
Србљаци	С	С= Србљак

Од осам линија текста које обухвата наша анализа, две (СК, СХ) су писане на српској, а шест (РЈ, РТ, РК, РР, РМ, С) на руској редакцији словенског језика. Када су у

¹⁵⁷⁴ Записи Данилове Службе Светом Арсенију у овим минејима су у потпуности идентични.

питању руски преписи и стара штампана издања, у која убрајамо и Србљак због исте језичке редакције, четири преписа (РЈ, РТ, РК, РР) представљају предниконовску, а два стара штампана текста (РМ, С) постниконовску књижевну богослужбену традицију. Подела песама на стихове (која се у сваком од текстова разликује), извршена је према подели у препису РЈ на основу кога је приређен основни текст.

Када је реч о хомонији у неумским преписима Службе Светом Арсенију, она је спроведена недоследно не само у РК и РР, него и у свим осталим руским преписима те врсте. Наводимо по врстама речи, у изворном облику – роду, броју, падежу, односно лицу, најчешће употребљене речи које се у овом последовању одликују хомонијом. Са леве стране реч наводимо на раздљеноречној фонетској редакцији, а са десне на истиноречној.

Именице: ѿтече: ѿт[ь]че; пажите: пажитъ; свѣтиленико: свѣтильникъ; памате: паматъ; верхо: верхъ; апостоломо: апостоломъ; сватителемо: сватителемъ; источенико: источ[ь]никъ; сердца: серд[ь]ца; плодо: плодъ; свашенникомо: свашенникомъ; инокоующимо: инокоуущимъ; слесо: слесъ; богатество: богат[ь]ство; доушахо: доушахъ; миро: миръ; милосте: милость; ѿрело: ѿрелъ; юносте: юность; поуѣте: поуѣтъ; благоууханиемо: благоууханиемъ; хвалащимо: хвалащимъ; сватыхо: сватыхъ; богословниемо: богословниемъ; пастыре: пастырь; концеца: коньца; страстемо: страстемъ; застоупеника: застоуп[ь]ника; побсореника: побсор[ь]ника; христосо: христосъ; врагомо: врагомъ; вѣнецы: вѣн[ь]цы; чюдесо: чюдесъ; пелено: пеленъ; царствиа: царствиа; благодате: благодать; пространество: простран[ь]ство; проповѣденико: проповѣд[ь]никъ; сопрестолениче: сопрестольниче; небесѣхо: небесѣхъ; закономо: закономъ.

Заменице: весѣхо: в[ь]сѣхъ; весѣмо: в[ь]семъ; насо: насъ; намо: намъ; нашихо: нашихъ; свонхо: свонхъ; твонхо: твонхъ; ниho: нихъ; веси: вси; многыхо: многыхъ.

Придеви: бессовескыа: бссов[ь]скыа; словесенихо: словес[ь]ныхъ; дүховеное: дүхов[ь]ное; вѣренымо: вѣр[ь]нымъ; евангелескихо: евангельскихъ; израдено: израденъ; боголѣпныхо: боголѣпныхъ; небесеныхо: небес[ь]ныхъ; землины: зем[ь]ныи; ангелескаа: ангельскаа; весесвѣтлаа: весесвѣт[ь]лаа; лоучешаа: лоуч[ь]шаа; стратотерпеческы: стратотерп[ь]ч[ь]скы; телесеныи: телес[ь]ныи; богатено: богат[ь]но; церковеное: церков[ь]ное; милостиво: милостивъ; благоууѣтланко: благоууѣтливъ; честеныа: чест[ь]ныа; благочестено: благочест[ь]нъ; божественыхо: божественыхъ.

Глаголи: пожегло: пожегъ; наставило: наставилъ; возрастило: в[ь]зрастилъ; поставиво: поставивъ; возопиемо: в[ь]зопиелъ; возыде: в[ь]зыде; достигло: достигъ; ѿбновило: ѿбновилъ; возгласило: в[ь]згласилъ; явле: явлъ; предстоа: пред[ь]стоа; показало: показалъ; подвиго: подвигъ; восприамо: восприалъ; оукрашаемо: оукрашаемъ; быко: бывъ; воспиамо: воспилъ; оуваземо: оуваземъ; ѿтоверзало: ѿт[ь]верзалъ; бысте: бысть; превозыде: прев[ь]зыде; наслѣдовало: наслѣдовалъ.

Предлози: ко: къ; во: вь; ѿто: ѿтъ; со: съ.

Прилози: денесе: д[ь]несъ; ѿскоудено: ѿскоуд[ь]но; непрестанено: непрестан[ь]но; прилѣжено: прилѣж[ь]но.

Везник: тѣмѣ: тѣмѣ.

Вокализацију полугласника у ненотираним преписима (најчешће у предлозима) такође нисмо уносили у напомену ради уштеде простора.

Други тип фонетских промена везује се за ситне фонетске и правописне разлике у предниконовском и постниконовском периоду развоја руске редакције словенског језика. Наводимо по врстама све речи са карактеристичним променама које се најчешће јављају у последовању Светом Арсенију и то у изворном облику. Са леве стране је дата фонетска варијанта из преписа предниконовске, а са десне из постниконовске епохе.

Именице: чѣдо: чѣдо; чюдѣсъ: чѣдѣсъ; чюдо: чѣдо; чюдодѣствотоѣ: чѣдодѣствотоѣ; доушю: дѣшѣ; троицю: троицѣ; чювство: чѣвство; евангилне: евангелѣ; ангилѣ: ангелѣ; смѣренїе: смиренїе; отецю: ѿтецю.

Придеви: солнцаѡбразно: солнцеѡбразно.

Глаголи: восїѡ/ восїѡ: возсїѡ; прїндѣте: прїндите; градѣте: градите.

Као и у случају Службе Светом Сави, поред свих наведених промена, у компаративну текстолошку анализу нисмо уносили ни вид придева, који се појављује као веома честа разлика у преписима овог последовања.

Текст Службе Светом Арсенију приредили смо без Богородичиног канона, а сви богородични дати су у виду инципита. У преписима постоје извесни недостаци који за нашу анализу немају суштински значај, али их ми ипак овде наводимо. Препис СХ је непотпун, представља оригиналну Данилову службу у којој недостаје Мало вечерње, две стихире на Литији (трећа и славник), три стихире на подобен на стиховње, стихира по Пс. 50, сједални по првој и другој катизми. У РР недостаје шест стихира на подобен на Малом вечерњем, на том месту се налазе стихире из Службе Светом Сави; Славник на Литији налази се и на месту прве литијске стихире и на свом месту (два пута), док су прва и друга литијска стихира дате у инверзији на месту друге и треће стихире на Литији. Друга литијска стихира дата је у скраћеном облику и аналогна је препису СХ. Само инципите самогласних стихира (на *Господи возвах* и стиховње Малог вечерњег, на Литији и на *Хвалите*) уместо записа целих текстова налазимо у РК. Стихови између стиховњих стихира на Малом вечерњем у РМ и С у односу на све остале преписе дати су у инверзији.

На малѣи вѣтерни стѣхири на господи воззвахъ гласъ ѧ подобенъ: небеснымъ чиномъ радованіе
Из[ъ] млада возраста¹⁵⁷⁵ б(о)га в[ъ] себѣ носѧ. ѡт[ъ]че арсеніе. бѣсовскїѧ¹⁵⁷⁶ полкы огнемъ молитвеннымъ
пожегль еси пребл(а)женне.¹⁵⁷⁷ наставилъ еси, м[оу]дре стадо словесныхъ овецъ. на пажитъ
д(оу)ховноую.¹⁵⁷⁸ и к[ъ] богу приквелъ еси.

Дѣвстввоу¹⁵⁷⁹ тезоименитыи сербьскыи свѣтильникъ. чюдодѣнствомъ сіѧа великїи ѡт[ъ]че арсеніе.
всѣхъ насъ с[ъ]зываетъ¹⁵⁸⁰ в[ъ] память свою.¹⁵⁸¹ торжество съвершати¹⁵⁸² д(оу)ховное. воспѣвати сп(а)са
х(рист)а.¹⁵⁸³

Добродѣтели врагъ.¹⁵⁸⁴ и вѣрныхъ¹⁵⁸⁵ основаніе. ап(о)с(то)ловъ¹⁵⁸⁶ слава. с(вѣти)т(е)лемъ похвала.¹⁵⁸⁷
сербьское оутвержд[е]ніе. великїи ѡт[ъ]че арсеніе. всѣхъ призываетъ¹⁵⁸⁸ свѣтло¹⁵⁸⁹ праздновати.
всєі(е)стноюу¹⁵⁹⁰ память твою.

Слава гласъ ѧ

Ѣва(н)г(е)льскихъ источникъ словесы твои с(вѣти)т(е)лю ѡт[ъ]че арсеніе.¹⁵⁹¹ людіи свонхъ¹⁵⁹² с[е]рдца
наполнилъ¹⁵⁹³ еси. и сѣмѧ бл(а)гочестїѧ в[ъ] нихъ. молитвами си¹⁵⁹⁴ возрастилъ¹⁵⁹⁵ еси. и си хъ¹⁵⁹⁶

---

¹⁵⁷⁵ РТ: възраста (утицај српске редакције)

¹⁵⁷⁶ РМ, С: демонскїѧ

¹⁵⁷⁷ СК, РМ, С: бл(а)женне

¹⁵⁷⁸ РК, РР: ↔

¹⁵⁷⁹ РМ, С: дѣвства

¹⁵⁸⁰ РЈ, РТ: утицај српске редакције; СК, РМ, С: созываешн

¹⁵⁸¹ РМ, С: твою

¹⁵⁸² РЈ, РТ: утицај српске редакције; РК, РР: совершити; РМ, С: совершати

¹⁵⁸³ РК, РР: ↔

¹⁵⁸⁴ СК, РТ, РК, РР, РМ, С: верхъ

¹⁵⁸⁵ РМ, С: вѣрныхъ

¹⁵⁸⁶ РМ, С: ап(о)с(то)ловъ

¹⁵⁸⁷ РМ, С: ієрарховъ хвала

¹⁵⁸⁸ СК, РМ, С: призываети

¹⁵⁸⁹ РК, РР: ↔

¹⁵⁹⁰ РК, РР: ↔

¹⁵⁹¹ РК, РР: - 2

¹⁵⁹² РМ, С: людеи твоихъ

¹⁵⁹³ РК, РР: наполни

¹⁵⁹⁴ СК: свонци; РМ, С: твоици

¹⁵⁹⁵ РТ: върастилъ (утицај српске редакције)

¹⁵⁹⁶ РМ, С: сіѧ

принеслъ еси х(рист)оу¹⁵⁹⁷ плодъ израден[ъ]. ꙗко н(ы)нѣ ꙗко¹⁵⁹⁸ предстаѡ оу него. поминан¹⁵⁹⁹ с[ъ] лики ап(о)с(то)лъ и с(вѣти)т(е)лъ.^{1600 1601} молитвами ти¹⁶⁰² и¹⁶⁰³ сохрани¹⁶⁰⁴ насъ¹⁶⁰⁵ ѡт[ъ] всакого ѡзлобленїа. ꙗко в[ъ] мире совершати¹⁶⁰⁶ памѣть твою.

И нынѣ Богородиченъ: Б(огороди)це всѣхъ ц(а)рице

На стѣховнѣ стѣхирь гласъ ѿ подобенъ: доде еуфрафовъ

Оумла вл[а]д[ы]коу на страсти постави[вѣ]. плотолюбїемъ не поработивса. агг(е)льскы чистотою ѡт[ъ]че арсенїе пожнлъ еси.

Стѣхъ: С(вѣ)щенницы твои/ Бл(а)женъ моужъ боанса г(оспо)да, в[ъ] заповѣдех[ъ] егѡ восхощетъ зѣло

С(вѣти)т(е)лемъ¹⁶⁰⁷ похвала. и с(вѣ)щ(е)нникомъ слава правило инокоующимъ.¹⁶⁰⁸ ѡт[ъ]че арсенїе. радоуиса оутверж[д]енїе ц(е)рквы¹⁶⁰⁹ великоє.¹⁶¹⁰

Стѣхъ: Бл(а)женъ моужъ боанса [господа]/ С(вѣ)щенницы твои ѡблекѡтса правдою

Оуслыши моленїа¹⁶¹¹ рабъ своихъ¹⁶¹² с(вѣти)т(е)лю^{1613 1614} арсенїе. и слезъ не премолчи. и сердечнаѡ прошенїа подаван любящим[ъ] тѡ.

---

¹⁵⁹⁷ РК, РР: 4, 1, 2, 3

¹⁵⁹⁸ РМ, С: - 1

¹⁵⁹⁹ СК, РК, РР, РМ, С: - 1

¹⁶⁰⁰ РМ, С: іерарховъ

¹⁶⁰¹ СК, РМ, С: + и насъ поминай; РК, РР: + поминан к[ъ] немлоу

¹⁶⁰² СК, РМ, С: - 2

¹⁶⁰³ РК, РР: - 1

¹⁶⁰⁴ РТ: съхрани (утицај српске редакције); РК, РР: сохранити

¹⁶⁰⁵ РМ, С: - 1

¹⁶⁰⁶ РТ: съвершати (утицај српске редакције)

¹⁶⁰⁷ РМ, С: ѡрхїереевъ

¹⁶⁰⁸ РМ, С: монашествующихъ

¹⁶⁰⁹ СК, РТ, РК, РР: ↔; РМ, С: ц(е)ркве оутверженїе

¹⁶¹⁰ СК: - 1

¹⁶¹¹ СК, РК, РР: моленїе

¹⁶¹² РМ, С: твоихъ

¹⁶¹³ РМ, С: ѡрхїерее

¹⁶¹⁴ РМ, С: + о(т)че

Слава глас ѧ

Подобаетъ сѣрбьскомоу родоу арсенїа вездѣ¹⁶¹⁵ илѣти архиреѣа. и¹⁶¹⁶ тако нѣкоую оутварь ц(а)рьскоую. и съкровище¹⁶¹⁷ некрадомо. всѣмъ подающи¹⁶¹⁸ богатство. сп(а)сенїа¹⁶¹⁹ проповѣданїе. и вса съборища.¹⁶²⁰ к[ъ] соединенїю пѣсней бл(а)голѣпныхъ.¹⁶²¹ к[ъ] немоуже возопїемъ.¹⁶²² с(вѣти)т(е)лю¹⁶²³ и наставниче.¹⁶²⁴ х(рист)а б(о)га моли ѿ д(оу)шахъ наш[ихъ].

И нынѣ Богородиченъ: Избави насъ ѿт[ъ] бѣдъ [нашихъ]¹⁶²⁵

На велнцѣи вечерни, на господи възвахъ стїхирь гласъ ѣ подобенъ: радоуиса [постниковъ]

Радоуиса пресос(вѣ)щенне¹⁶²⁶ с(вѣти)т(е)лю¹⁶²⁷ добре обрѣтъ¹⁶²⁸ х(ристо)во¹⁶²⁹ подобїе. илже възиде¹⁶³⁰ на высооту.¹⁶³¹ оученїи¹⁶³² ¹⁶³³ расплож[д]аа.¹⁶³⁴ дѣлы добродѣтели¹⁶³⁵ свершаа.¹⁶³⁶ и сици колесницоу огненоую въсхож[д]енїа¹⁶³⁷ си сътворивъ.¹⁶³⁸ к[ъ] широтѣ б(о)жїа¹⁶³⁹ града достиглъ еси. н(е)в(е)сныи

---

¹⁶¹⁵ РК, РР: - 1

¹⁶¹⁶ СК, РМ, С: - 1

¹⁶¹⁷ РЈ: утицај српске редакције; РТ, РМ, С: сокровище

¹⁶¹⁸ СК, РМ, С: подающа

¹⁶¹⁹ СК: сп(а)сенїе; РК, РР: спасенное

¹⁶²⁰ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РК, РР, РМ, С: собирающа

¹⁶²¹ СК, РК, РР, РМ, С: б(о)голѣпныхъ

¹⁶²² РТ: възопїемъ (утицај српске редакције); РМ, С: возопїимъ

¹⁶²³ РМ, С: архїерее

¹⁶²⁴ РК, РР: проповѣдникѣ

¹⁶²⁵ РМ: Избави ны ѿт[ъ] нѣждъ нашихъ; С: Избави насъ ѿт[ъ] нѣждъ нашихъ

¹⁶²⁶ РР: пресосвѣщенныи

¹⁶²⁷ РМ, С: архїерее

¹⁶²⁸ РК, РР: обрѣте

¹⁶²⁹ РК: 3, 2, 1

¹⁶³⁰ РМ, С: возшелъ еси

¹⁶³¹ РК: 2, 3, 1

¹⁶³² РР: оученїи

¹⁶³³ СХ: + в(о)гносїа; РР: + богоноснаа

¹⁶³⁴ РК: ↔

¹⁶³⁵ РР: добродѣтели

¹⁶³⁶ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: совершаа; РК: ↔

¹⁶³⁷ РЈ: утицај српске редакције

¹⁶³⁸ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: восхожденїа твоего сотворивъ

¹⁶³⁹ СХ, РР: небеснаго

ч(ε)л(овѣ)чє ¹⁶⁴⁰ зємленын¹⁶⁴¹ аггелє. арсенїє ¹⁶⁴² ос(вѣ)щеннын. ¹⁶⁴³ х(рист)а б(о)га молн¹⁶⁴⁴ даровати д(оу)шамъ нашнмъ. ¹⁶⁴⁵ мнрѣ ¹⁶⁴⁶ и велїю м(н)л(о)сть.

Радоуисѣ ос(вѣ)щенне с(вѣти)т(ε)лю¹⁶⁴⁷ ¹⁶⁴⁸ дѣлнїи¹⁶⁴⁹ добродѣтели твонхъ. н(ε)б(ε)снхъ касающєсѣ. ¹⁶⁵⁰ подс(о)лн(ε)тноюю просвѣщаетъ. ¹⁶⁵¹ н¹⁶⁵² къ б(о)ж(ε)ственен высотѣ возносащєсѣ. ¹⁶⁵³ оуднаѣ зарѣ¹⁶⁵⁴ обнстающє. ¹⁶⁵⁵ столпє¹⁶⁵⁶ добродѣтє[лє]н¹⁶⁵⁷ возвещающн. ¹⁶⁵⁸ выспрѣ б(о)ж(ε)ствєнаго тн¹⁶⁵⁹ зрака возводащн. ¹⁶⁶⁰ н(ε)б(ε)снн ч(ε)л(овѣ)чє¹⁶⁶¹ зємнын¹⁶⁶² агг(ε)лє. арсенїє ос(вѣ)щенне. ¹⁶⁶³ х(рист)а б(о)га молн¹⁶⁶⁴ даровати д(оу)шамъ нашнмъ мнрѣ и велїю м(н)л(о)сть.

---

¹⁶⁴⁰ РР: + и

¹⁶⁴¹ РТ, РК, РР, РМ, С: зємнын

¹⁶⁴² СК, СХ, РТ, РМ, С: + о(т)чє

¹⁶⁴³ СК, СХ, РТ, РМ, С: с(вѣ)щенне; РК, РР: освѣщенне

¹⁶⁴⁴ РК: 3, 1, 2

¹⁶⁴⁵ СК, СХ, РМ, С: 2, 3, 1

¹⁶⁴⁶ СК, СХ: мнрєвн

¹⁶⁴⁷ РМ, С: ѿрхїєрєє; РК: ↔

¹⁶⁴⁸ СК, РМ, С: + и о(т)чє

¹⁶⁴⁹ СК, СХ, РР, РМ, С: дѣлнїѣ

¹⁶⁵⁰ РР: касающн

¹⁶⁵¹ СК, СХ, РР, РМ, С: просвѣщаютъ

¹⁶⁵² СХ, РР: - 1

¹⁶⁵³ СХ: възносе; РТ: възносащєсѣ (утицај српске редакције)

¹⁶⁵⁴ СХ: оуднаѣ зарє; СК, РМ, С: оудныѣ зарн

¹⁶⁵⁵ РК: обнстающн; СХ, РР: блнстающн

¹⁶⁵⁶ СК, СХ, РР, РМ, С: столпѣ

¹⁶⁵⁷ СХ, РР: добродѣтели

¹⁶⁵⁸ СК: възвыснвшн; РК: возвещающє; РР: возвышающє; М, С: възвыш[ь]шн

¹⁶⁵⁹ РМ, С: твоего

¹⁶⁶⁰ РТ: възводащн (утицај српске редакције); СК, РМ, С: возводащѣ

¹⁶⁶¹ РР: + и

¹⁶⁶² СК, СХ: зємлынн[н]

¹⁶⁶³ СХ: ос(вѣ)щєванне

¹⁶⁶⁴ РК: 3, 1, 2

Родоуиса в(о)гогл(агол)нваа главо. с(ва)т(а)го д(оу)ха гл(агол)ы¹⁶⁶⁵ возвѣщающи.¹⁶⁶⁶ троубо
 агг(е)льскаа. всѣмъ возданіе гласаши.¹⁶⁶⁷ с(ва)т(а)т(е)лемъ¹⁶⁶⁸ с[ъ]сел[ь]ниче.¹⁶⁶⁹ согрѣшающимъ¹⁶⁷⁰
 застоупниче. теплаа оутѣха¹⁶⁷¹ притекающимъ к[ъ] тебѣ. и силъ возводащю та.¹⁶⁷² небеснаго зрака
 прїимъ.¹⁶⁷³ обновилъ еси яко шрелъ юность свою.¹⁶⁷⁴ оученїемъ¹⁶⁷⁵ чада своа¹⁶⁷⁶ просвѣщаа.¹⁶⁷⁷ небеснын
 ч(е)л(овѣ)че. и¹⁶⁷⁸ земнын¹⁶⁷⁹ агг(е)ле. арсенїе просвѣщенїе¹⁶⁸⁰ наше.¹⁶⁸¹ х(рист)а в(о)га молн¹⁶⁸² * даровати
 д(оу)шамъ нашимъ.¹⁶⁸³ мнрѣ и велїю м(н)л(о)сть.¹⁶⁸⁴

Слава гласъ § самогласенъ

Восїа всесвѣтлаа дн(е)съ с(ва)т(а)т(е)ла¹⁶⁸⁵ памать.¹⁶⁸⁶ вѣрныа просвѣщающе.¹⁶⁸⁷ и токн¹⁶⁸⁸ не оскоудно
 бл(а)гооухаа¹⁶⁸⁹ точаше.¹⁶⁹⁰ в[ъ] нюже събравшеса.¹⁶⁹¹ цвѣты добропѣс(не)ныи. главы¹⁶⁹² своа

¹⁶⁶⁵ СК: гласы

¹⁶⁶⁶ РТ: възвѣщающи (утицај српске редакције); СК: вѣщающаа; РР: вѣщающе; СХ, РМ, С: вѣщающи

¹⁶⁶⁷ СХ: глашающїи; РР: вѣщающи возданне

¹⁶⁶⁸ РМ, С: архїереевъ

¹⁶⁶⁹ РЈ: утицај српске редакције

¹⁶⁷⁰ РТ: съгрѣшающимъ (утицај српске редакције); РМ, С: грѣшащихъ

¹⁶⁷¹ СК, РК, РР: оутѣхо

¹⁶⁷² СХ, РТ: възводащю та (утицај српске редакције); СК, РМ, С: возводащиса

¹⁶⁷³ СК, СХ, РР, РМ, С: прїемъ

¹⁶⁷⁴ РМ, С: твою

¹⁶⁷⁵ СК, РР: + си; РК: + своа

¹⁶⁷⁶ РК: ↔; РМ, С: твоа

¹⁶⁷⁷ РР: просвѣщающе

¹⁶⁷⁸ СК, СХ, РК, РР, РМ, С: - 1

¹⁶⁷⁹ СК, СХ: земльны[и]

¹⁶⁸⁰ СК, СХ, РМ, С: прес(ва)щенне; РР: освашченне

¹⁶⁸¹ РР, РМ, С: - 1

¹⁶⁸² СХ, РК: 3, 1, 2

¹⁶⁸³ СХ: * непрѣстанно ѿ д(оу)шахъ нашихъ[ъ]

¹⁶⁸⁴ СХ: - 4

¹⁶⁸⁵ РМ, С: Іерарха

¹⁶⁸⁶ СХ: 2, 3, 1

¹⁶⁸⁷ СК, СХ, РК, РР, РМ, С: просвѣщающи

¹⁶⁸⁸ РК, РР: потокы

¹⁶⁸⁹ СК, СХ, РК, РР: благооуханна

¹⁶⁹⁰ СК, СХ, РК, РР, РМ, С: точаши

¹⁶⁹¹ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: в[ъ] нейже събравшеса

¹⁶⁹² СХ, РК, РР: верхы

оубазише.¹⁶⁹³ просвѣщеннаго¹⁶⁹⁴ арсенїа хвалами поутемъ.¹⁶⁹⁵ и сего ос(ва)щеннен¹⁶⁹⁶ главѣ радость¹⁶⁹⁷
 възгласимъ.¹⁶⁹⁸ радоуиса б(о)ж(е)ственаа ластовица.¹⁶⁹⁹ всѣмъ гласаши поутѣ покаанїа. радоуиса
 бл(а)гооуханнемъ¹⁷⁰⁰ раки твоѣа яви¹⁷⁰¹ житїе твоѣ.¹⁷⁰² радоуиса надеж[д]ѣ¹⁷⁰³ всѣмъ хвалаши[мъ]¹⁷⁰⁴ тѣ.
 ос(ва)щенне арсенїе. молиса о д(оу)шамъ нашихъ.

И нынѣ Богородиченъ: Кто тебе не [оу]блаж[ить] прес(ва)таа д(ѣ)во]

На литїи стїхиры самогласны гласъ бѣ

Сервѣскаа пречестна¹⁷⁰⁵ ц(е)ркви¹⁷⁰⁶ съзываетъ.¹⁷⁰⁷ ¹⁷⁰⁸ лико[в]ствоуетъ ¹⁷⁰⁹ веселашиса.¹⁷¹⁰ * съ
 д(оу)ховными ¹⁷¹¹ чады.¹⁷¹² тебѣ предстояще. и с[ъ]¹⁷¹³ любовїю ¹⁷¹⁴ почитающе. ¹⁷¹⁵ пѣс(нь)ми и
 пѣн[ь]ми¹⁷¹⁶ зовоуще¹⁷¹⁷ с(ва)ти)т(е)лю¹⁷¹⁸ от[ъ]че¹⁷¹⁹ арсенїе. моли¹⁷²⁰ ¹⁷²¹ спастиса д(оу)шамъ нашихъ.

¹⁶⁹³ РК, РР: оубазоша

¹⁶⁹⁴ СК, СХ: прѣос(ве)щеннаго; РР: пресвѣщеннаго

¹⁶⁹⁵ РМ, С: поутимъ

¹⁶⁹⁶ СК, СХ: ос(ве)щеваннен

¹⁶⁹⁷ РК, РР: радостню

¹⁶⁹⁸ РТ: възгласимъ (утицај српске редакције)

¹⁶⁹⁹ СК, СХ, РК, РР, РМ, С: ластовице

¹⁷⁰⁰ РМ, С: бл(а)говонїемъ

¹⁷⁰¹ СК, СХ, РК, РР: явле; РМ, С: явнвыи

¹⁷⁰² РК, РР: свое

¹⁷⁰³ РК, РР: надежда

¹⁷⁰⁴ РМ, С: всѣхъ хвалашихъ

¹⁷⁰⁵ СХ, РР: велнкаа

¹⁷⁰⁶ РМ, С: ц(е)рковъ

¹⁷⁰⁷ СХ, РР: - 1; РЈ: утицај српске редакције; РТ: созываетъ; РМ, С: созывающи

¹⁷⁰⁸ СК, РМ, С: + насъ

¹⁷⁰⁹ СК, РМ, С: + тѣмъ

¹⁷¹⁰ СХ: веселещи; РР, РМ, С: веселашеса

¹⁷¹¹ СК: + ти; РМ, С: + твоими

¹⁷¹² СХ: * собирающи д(оу)ховнаа ти чада; РР: * собирающи доуховнаа ти чада

¹⁷¹³ РР: - 1

¹⁷¹⁴ РР: + зовоуще и

¹⁷¹⁵ СК, РМ, С: + таа

¹⁷¹⁶ СК, СХ, РК, РМ, С: пѣнїи

¹⁷¹⁷ СК, РМ, С: зовемъ

¹⁷¹⁸ РМ, С: Архїерее

¹⁷¹⁹ СК, СХ, РР, РМ, С: - 1

¹⁷²⁰ РК: молиса

Изволивъ ¹⁷²² лочшаша. * н ¹⁷²³ соущихъ ¹⁷²⁴ в[ъ] житїи вещи ¹⁷²⁵ преобидѣлъ еси. и горнее житїе возлюбилъ еси. одѣавса въ смиренїе. лочт(е)н(и)ческы ¹⁷²⁶ показалъ еси подвигъ страданїа. ¹⁷²⁷ телеснымн ¹⁷²⁸ ¹⁷²⁹ поты. ранское наслажд[д]енїе ¹⁷³⁰ воспрїалъ ¹⁷³¹ еси. и въ свѣтлости с(ва)тыхъ богато вселнса еси. с[ъ] нимн же х(рист)оу предста ¹⁷³² прес(ва)щенне. ¹⁷³³ ѡт[ъ]че ¹⁷³⁴ арсенїе. моли спастиса д(оу)шамъ нашимъ.

гласъ 5

Ц(е)рковное свѣтло. ¹⁷³⁵ вси свѣмн ¹⁷³⁶ б(о)говидное. ¹⁷³⁷ и д(оу)шамъ ¹⁷³⁸ спасителя х(рист)ова ¹⁷³⁹ арсенїа. ¹⁷⁴⁰ се ¹⁷⁴¹ оубо чюдодѣнствы сїа. ¹⁷⁴² и б(о)гословїемъ оукрашаемъ. х(рист)ова стада достоинъ быкъ ¹⁷⁴³ достоюднын пастырь. милостивъ и бл(а)гоуѣтливъ. и всего мнра концы ¹⁷⁴⁴ просвѣти.

---

¹⁷²¹ РК: + непрестанено

¹⁷²² РК: Изволи

¹⁷²³ СК, РК, РМ, С: - 1

¹⁷²⁴ СК, РМ, С: соущаа + же

¹⁷²⁵ РК: вщен

¹⁷²⁶ РК: стратотерпеческы

¹⁷²⁷ СХ, РР: * читав овај текстуални одсек је изостављен

¹⁷²⁸ СХ, РР: телесе

¹⁷²⁹ СХ, РР: + своего

¹⁷³⁰ РК, РР: ↔

¹⁷³¹ СХ, РР: копнилъ

¹⁷³² РК: ↔; РР: предстоиши

¹⁷³³ РК: - 1; РР: ѡсващенне

¹⁷³⁴ СХ, РР: - 1

¹⁷³⁵ РК: ↔

¹⁷³⁶ РМ, С: вѣмн

¹⁷³⁷ РК: ↔

¹⁷³⁸ РМ, С: дашъ

¹⁷³⁹ СК: + с(ветн)т(е)лїа; РМ, С: + Іерарха

¹⁷⁴⁰ РК: ↔

¹⁷⁴¹ СК, РК, РМ, С: сей

¹⁷⁴² РК: ↔

¹⁷⁴³ РМ, С: бысть

¹⁷⁴⁴ РТ, РК: конца

Слава гласъ ѿ

Преславно прославнса с(вѣ)таѧ ц(є)рквы.¹⁷⁴⁵ в[ъ] неиже¹⁷⁴⁶ стѣкаютса¹⁷⁴⁷ кн(ѧ)зи,¹⁷⁴⁸ и вси вѣрнїи¹⁷⁴⁹
д(оу)ховнаѧ ти¹⁷⁵⁰ чада.¹⁷⁵¹ неисцѣльнаѧ¹⁷⁵² страстемъ¹⁷⁵³ прїемлютъ исцеленїѧ.¹⁷⁵⁴ о имени твоємъ
с(вѣти)т(є)лю, ѡт[ъ]че¹⁷⁵⁵ арсенїе. моли спастисѧ намъ[ъ].¹⁷⁵⁶

И нынѣ Богородиченъ: Безневѣстнаѧ д(ѣ)во

На стїховнѣ стїхирѣ, гласъ ѿ подобенъ: кымн похвал[нымн вѣнцы]

Кымн пѣс(нены)мн добротамн воспонмъ¹⁷⁵⁷ с(вѣти)т(є)ла¹⁷⁵⁸ х(ристо)ва. оуста тихаѧ.¹⁷⁵⁹ и
єва(н)г(є)лїю¹⁷⁶⁰ єго¹⁷⁶¹ проповѣдника свѣтла. и¹⁷⁶² ц(є)рковного хранителя.¹⁷⁶³ и застоупника¹⁷⁶⁴ земли
сербьскон.¹⁷⁶⁵ вѣрнымъ кн(ѧ)земъ¹⁷⁶⁶ поборника. єгож[є] молитвами шатанїе врагомъ[ъ]¹⁷⁶⁷ низложи
х(ристо)с[ъ].¹⁷⁶⁸ имѣѧ велїю м(н)л(о)сть.

Стїхъ: С(вѣ)щенницы твои облєкѣтса правдою¹⁷⁶⁹ и преподобнїи твои возрадѣютса

---

¹⁷⁴⁵ РМ, С: ц(є)рковъ

¹⁷⁴⁶ РР: + положены быша тєстєныѧ твоя мощи

¹⁷⁴⁷ РР: - 1

¹⁷⁴⁸ РР: + же

¹⁷⁴⁹ РР: + предитекоуще

¹⁷⁵⁰ РМ, С: твоя

¹⁷⁵¹ РР: - 3

¹⁷⁵² СК, РТ: неисцѣлнаѧ; РР: неисцѣльнымо; РМ, С: неисцѣльныхъ

¹⁷⁵³ РМ, С: страстей

¹⁷⁵⁴ РР: исцеление

¹⁷⁵⁵ РР: - 1

¹⁷⁵⁶ РМ, С: двашамъ нашимъ

¹⁷⁵⁷ РТ: въспонмъ (утицај српске редакције)

¹⁷⁵⁸ РМ, С: архїереѧ

¹⁷⁵⁹ РК: ↔

¹⁷⁶⁰ РМ, С: єва(нгє)лїѧ

¹⁷⁶¹ РК: - 1

¹⁷⁶² РМ, С: - 1

¹⁷⁶³ РК, РР: ↔

¹⁷⁶⁴ РК: + на

¹⁷⁶⁵ СК, РК, РМ, С: сербстѣй

¹⁷⁶⁶ СК, РМ, С: бл(а)говѣрономѧ ц(а)рю + нашємѧ

¹⁷⁶⁷ СК: ↔; РМ, С: враговъ шатанїе

¹⁷⁶⁸ РТ: - 1; СК, РК, РР, РМ, С: ↔

¹⁷⁶⁹ СК: въ правдѧ

Киди похвалами¹⁷⁷⁰ вѣнцы оубаземъ с(вати)т(е)ла.¹⁷⁷¹ с(ва)щенствоу¹⁷⁷² вѣнца.¹⁷⁷³ бл(а)гоч(е)стно¹⁷⁷⁴
оуправленіе. ц(е)ркви¹⁷⁷⁵ свѣтлое оукрашеніе. источника б(о)жественыхъ исцеленіи ненстерпаемаго.
пролитіи¹⁷⁷⁶ дарованіи д(оу)ховныхъ.¹⁷⁷⁷ рѣкоу многихъ чудесъ. земля сербскіа¹⁷⁷⁸ веселашоу¹⁷⁷⁹
теченіемъ. арсеніа добраго¹⁷⁸⁰ предстателя нашего и хранителя.

Стихъ: Бл(а)женъ мѹжъ боайса г(оспо)да, въ заповѣдехъ его восхошетъ зѣло.

Киди¹⁷⁸¹ оукрашеными гл(а)сы. воспомъ с(вати)т(е)ла.¹⁷⁸² дивнаг(о) в[ъ] чудесехъ, арсеніа.
бесплотнымъ¹⁷⁸³ сожителю.¹⁷⁸⁴ ос(ва)щеннаго от[ъ] пеленъ. столпа ц(е)ркви¹⁷⁸⁵ недвижима.¹⁷⁸⁶ веселіе
земли сербстен.¹⁷⁸⁷ правде¹⁷⁸⁸ правило обидимымъ¹⁷⁸⁹ застоупника. немощнымъ¹⁷⁹⁰ врача безмѣдна.
егож[е] ради дарова х(ристос)ъ¹⁷⁹¹ ц(е)рквам[ъ] соединеніе.¹⁷⁹² миръ и велію м(н)л(о)сть.

---

¹⁷⁷⁰ СК, РК, РР, РМ, С: похвалами

¹⁷⁷¹ РМ, С: іерарха

¹⁷⁷² РМ, С: с(ва)щенства

¹⁷⁷³ СК: вѣнць

¹⁷⁷⁴ СК, РР: благочестию; РМ, С: бл(а)гочестіа

¹⁷⁷⁵ РМ, С: ц(е)ркве

¹⁷⁷⁶ СК, РР, РМ, С: пролитіе

¹⁷⁷⁷ РК, РР: ↔

¹⁷⁷⁸ СК, РК, РМ, С: землю сербскю

¹⁷⁷⁹ СК: в(е)селени

¹⁷⁸⁰ РР: добраго

¹⁷⁸¹ РЈ: + похвалами

¹⁷⁸² РМ, С: іерарха

¹⁷⁸³ РМ, С: бесплотныхъ

¹⁷⁸⁴ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: сожителю

¹⁷⁸⁵ РМ, С: ц(е)ркве

¹⁷⁸⁶ СК, РК, РМ, С: недвижима

¹⁷⁸⁷ РМ, С: сербскіа

¹⁷⁸⁸ СК, РМ, С: правды

¹⁷⁸⁹ РМ, С: обидимыхъ

¹⁷⁹⁰ РМ, С: немощных[ъ]

¹⁷⁹¹ РР: ↔

¹⁷⁹² РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: соединеніе

СЛАВА ГЛАСЪ њ/ ѣ¹⁷⁹³

Н(є)в(є)снаго ц(а)рствѣа ¹⁷⁹⁴ бл[а]г[о]д[а]тъ. оускою стезею дошел[ъ] еси.¹⁷⁹⁵ в[ъ]¹⁷⁹⁶ пространство¹⁷⁹⁷
ранскѣа¹⁷⁹⁸ обители.¹⁷⁹⁹ прїимши¹⁸⁰⁰ та наследника¹⁸⁰¹ сотвори.¹⁸⁰² и гл(агол)ы оустъ¹⁸⁰³ твонхъ¹⁸⁰⁴
хвалаши.¹⁸⁰⁵ и¹⁸⁰⁶ житїе добродѣтели¹⁸⁰⁷ цвѣтоущее. и тоа¹⁸⁰⁸ красоты обещника та¹⁸⁰⁹ оустрои.¹⁸¹⁰
прес(ва)щеннаа¹⁸¹¹ ¹⁸¹² рака¹⁸¹³ бл(а)гооуханїемъ исполнаеть.¹⁸¹⁴ мы же свѣтоносимою¹⁸¹⁵ память
любезно¹⁸¹⁶ празднуемъ.¹⁸¹⁷ ¹⁸¹⁸ с(ва)тн)т(є)лю от[ъ]че¹⁸¹⁹ арсенїе.¹⁸²⁰ моли спастиса д(оу)шамъ нашимъ.
И нынѣ Богородиченъ: Творецъ и изба[витель] мнѣ

---

¹⁷⁹³ У српским преписима и руским неумским преписима овде стоји глас осми, док се у руским преписима и старим штапанам књигама овде налази ознака шестог гласа.

¹⁷⁹⁴ СК, РМ, С: + во

¹⁷⁹⁵ СХ, РК: дошедше та; СК, РМ, С: вшелъ еси

¹⁷⁹⁶ РМ, С: - 1

¹⁷⁹⁷ СК, РМ, С: пространства

¹⁷⁹⁸ СХ, РК: свонхо; РР: ранскихо; СК, РМ, С: райскаа

¹⁷⁹⁹ СК, РК, РР, РМ, С: обитель

¹⁸⁰⁰ СК, СХ, С: прїемши

¹⁸⁰¹ РК: послѣдника та; СХ, РР: ↔

¹⁸⁰² РТ: сътвори (утицај српске редакције)

¹⁸⁰³ СХ, РК: - 1

¹⁸⁰⁴ СХ, РК: твоа

¹⁸⁰⁵ РР: хвалаше

¹⁸⁰⁶ СХ: - 1

¹⁸⁰⁷ СХ, РК, РР: добродѣлннн; СК, РМ, С: добродѣтели

¹⁸⁰⁸ СК, РМ, С: своа

¹⁸⁰⁹ СХ, РК, РР: - 1

¹⁸¹⁰ СХ, РК, РР: твораци

¹⁸¹¹ СК: прес(вє)щенна; СХ: прѣс(вє)щеннаго; РК, РР: пресосвѣщенною

¹⁸¹² РК, РР: + тн; СК, РМ, С: + же

¹⁸¹³ СХ, РК, РР: ракоу

¹⁸¹⁴ СХ, РК: обновла есте; РР: обновило есте; СК, РМ, С: исполниа

¹⁸¹⁵ СХ, РК, РР: богносоеною + тн; СК, РМ, С: свѣтоноснаю

¹⁸¹⁶ СХ, РК, РР: - 1

¹⁸¹⁷ СХ: - 1; РК, РР: празденоуидо

¹⁸¹⁸ РК: + славаши; СХ, РР: + славаше

¹⁸¹⁹ СК, СХ, РК, РР: - 1

¹⁸²⁰ СХ, РК, РР: + молносѣ прилѣжено

Тропаръ гласъ ѿ

М(н)л(о)стыни¹⁸²¹ наставниче. ¹⁸²² бл(а)гооутробѣа скровище. ¹⁸²³ * еж[е]¹⁸²⁴ всѣмъ сот[ъ]верзла еси. и¹⁸²⁵
правовѣрїю¹⁸²⁶ оучителѣ. ¹⁸²⁷ *¹⁸²⁸ ¹⁸²⁹ архіереевъ¹⁸³⁰ б(о)ж(е)ственое оудобренїе. сот[ъ]че нашъ
с(вѣти)т(е)лю¹⁸³¹ арсенїе. нищимъ¹⁸³² ¹⁸³³ застоупникъ.¹⁸³⁴ тѣмъ моли х(рист)а б(о)га просвѣтити
д(оу)ша¹⁸³⁵ наша. ¹⁸³⁶ да не когда оуснемъ въ смерть. ¹⁸³⁷

На оутрени на б(о)гъ г(оспод)ь тропаръ б(о)ж(е) сот(е)ць нашихъ, слава м(н)л(о)стыни наставникъ
Богородиченъ: Иже нас[ъ] рад[н]

---

¹⁸²¹ СК, РК, РР, РМ, С: М(н)л(о)сти

¹⁸²² СХ, РТ, РМ, С: + и

¹⁸²³ РЈ: утицај српске редакције; РТ, РМ, С: сокровище

¹⁸²⁴ СК: нже

¹⁸²⁵ СК, СХ, РТ, РР, РМ, С: - 1

¹⁸²⁶ СХ, РТ: - 1; РР, РМ, С: правовѣрїа

¹⁸²⁷ СХ, РТ: - 1; СК, РК, РР, РМ, С: оучителю

¹⁸²⁸ РК: и правовѣрїю оучителю. еже всѣмо сотверзла еси

¹⁸²⁹ СК, РР, РМ, С: + и

¹⁸³⁰ РМ, С: архіереевъ

¹⁸³¹ РМ, С: іерарше

¹⁸³² РМ, С: нищихъ

¹⁸³³ СХ, РК, РР: + бысте; РМ, С: + былъ еси

¹⁸³⁴ СК: застоупниче

¹⁸³⁵ СК, СХ: д(оу)ше; РМ, С: души

¹⁸³⁶ СК, СХ: наше; РК: 2, 3, 1

¹⁸³⁷ СХ: съм(ь)рти

По ѧ стихологїи сѣдаленъ гласъ г̃ подобенъ: б(о)жїи вѣре¹⁸³⁸

Велико[е] с(о)лице в[ъ]^{1839 1840} сербьскои¹⁸⁴¹ странѣ. ¹⁸⁴² добродѣтели твояхъ сїанїи. и чюдесе свѣтлостыи.
просвѣщъ ¹⁸⁴³ вѣрнаа своа чада. ¹⁸⁴⁴ и потребилъ ¹⁸⁴⁵ еси страстемъ ¹⁸⁴⁶ омраченїе. с(вѣт)т(е)лю от[ъ]че
арсенїе х(рист)а б(о)га моли даровати намъ велїю м(н)л(о)сть.

Слава и нынѣ Богородиченъ: Б(о)ж(е)ствен[н]аго ес(те)ства не от[ъ]лчн[в]са

По б̃ стихологїи, сѣдаленъ гласъ г̃ подобенъ: б(о)жїи вѣре¹⁸⁴⁷

Образы просїалъ еси б(о)го разумїа. зарею обансталъ еси. сербьское достоанїе. и чада своа ¹⁸⁴⁸ наставилъ
еси словеса твои. нищелюбїе и любовь источилъ еси. авраамовоу страннопріемїю ¹⁸⁴⁹ подобаса. от[ъ]че
арсенїе. х(рист)а б(о)га моли даровати нам[ъ] велїю м(н)л(о)сть.

Слава и нынѣ Богородиченъ: Б(о)ж(е)ствена вьсть дверь[ъ] слова ¹⁸⁵⁰

По полчелен сѣдаленъ гласъ ѧ̃ подобенъ: повелѣн(ное) [танно]

Граднѣ вси ¹⁸⁵¹ вѣрнїи. во истиноу [оу]видимъ чюдо дивно. тлѣнна бо ¹⁸⁵² яко не тлѣнна зрашн. ¹⁸⁵³
б(о)ж(е)ствен[н]аго смотренїа. в[ъ] разумъ приводаше ¹⁸⁵⁴ сего с(вѣ)т(а)го архїереа. пѣс(нь)ми воспонмъ ¹⁸⁵⁵

---

¹⁸³⁸ РМ, С: б(о)ж(е)ственныа вѣры

¹⁸³⁹ РМ, С: всеа

¹⁸⁴⁰ СК: + сен

¹⁸⁴¹ СК: срьбсцѣи; РМ, С: сербскїа

¹⁸⁴² РМ, С: страны

¹⁸⁴³ РМ, С: просвѣтивъ

¹⁸⁴⁴ СК: 2, 3, 1; РМ, С: твоа чада вѣрнаа

¹⁸⁴⁵ РМ, С: нстребнлъ

¹⁸⁴⁶ СК, РМ, С: страстей

¹⁸⁴⁷ РМ, С: б(о)ж(е)ственныа вѣры

¹⁸⁴⁸ РМ, С: твоа

¹⁸⁴⁹ СК, РМ, С: страннолюбїю

¹⁸⁵⁰ РМ, С: Б(о)жественнаа скннїа была еси слова

¹⁸⁵¹ СХ: - 1

¹⁸⁵² СХ: - 1

¹⁸⁵³ СХ, РМ, С: зраше

¹⁸⁵⁴ СК, РМ, С: приводаша

¹⁸⁵⁵ СК, РТ: въспонмъ (утицај српске редакције)

Б(О)ЖЕСТВЕНАА ДЪАНИА. ЪЖ[Е] О НЕМЪ ВИДАЩЕ РЦЕМЪ.¹⁸⁵⁶ РАДЪНСА О(Т)ЧЕ ЗЕМЛИ СЕРБЪСКОИ¹⁸⁵⁷ О(Т)ЦЪ И
ОУЧИТЕЛЬ. МОИ Х(РИСТ)А Б(О)ГА ГРЪХОМЪ ОСТАВЛЕНІЕ ДАРОВАТИ. ЧТОУЩИМЪ ВЪРОЮ^{1858 1859} ПАМЛАТ[Ъ] ТВОЮ.¹⁸⁶⁰
СЛАВА И НЫНѢ БОГОРОДИЧЕНЪ: ПОВЕЛѢННОЕ ТАИНСТВО ПРИИМЪ¹⁸⁶¹

По ѿ ѱалмѣ стїхирѣ гласъ 3

Пр[е]п[о]д[о]бне о(т)че н¹⁸⁶² пребл(а)женне.^{1863 1864} с(ва)щенныи¹⁸⁶⁵ пастоуше¹⁸⁶⁶ добрын. прервопастыра¹⁸⁶⁷
х(ристо)въ¹⁸⁶⁸ оугодниче. положи выи д(оу)шу¹⁸⁶⁹ за сербское достоаніе. ты¹⁸⁷⁰ и¹⁸⁷¹ н(ы)нѣ от[ъ]че¹⁸⁷²
нашъ¹⁸⁷³ арсеніе бл(а)женныи.¹⁸⁷⁴ испроси оу г(оспод)а даровати намъ велію мнлость.

Канонъ с(ва)т(е)лю арсенію емоу же зачало сію слогу съвершаютъ: арсеніа похвалити разумѣ б(о)же
мон дароуи ми, гласъ 3 пѣснь 4 ирмосъ: помощникъ [и покровитель]

Б(О)ЖЕ¹⁸⁷⁵ мон от[ъ]верзи ми¹⁸⁷⁶ оустнѣ¹⁸⁷⁷ и ѣзыкѣ мон оуасни. ѣко да воспую¹⁸⁷⁸ память
с(ва)т(е)ла¹⁸⁷⁹ твоего. егуж[е] на земли оудивилъ¹⁸⁸⁰ еси, славно славити та.¹⁸⁸¹ славно бо прослависѣ.

---

¹⁸⁵⁶ СХ: + бл(агосло)венъ еси х(рист)е б(ож)е. м(о)л(н)твами с(вети)т(е)ла, пом(н)лоуи насъ

¹⁸⁵⁷ РМ, С: сербскїа

¹⁸⁵⁸ СК: съ любовію; РМ, С: любовію

¹⁸⁵⁹ СК, РМ, С: + с(ва)твю

¹⁸⁶⁰ СХ: - 16

¹⁸⁶¹ РМ, С: Повелѣнное тайно прїемъ

¹⁸⁶² РК, РР: - 2

¹⁸⁶³ РК, РР: преблаженне

¹⁸⁶⁴ РК, РР: + сватыи отече

¹⁸⁶⁵ РК, РР: - 2

¹⁸⁶⁶ СК: пастырѣ + и; РК, РР, РМ, С: пастырю

¹⁸⁶⁷ РК: первопастыре

¹⁸⁶⁸ РМ, С: хр(и)ста

¹⁸⁶⁹ СК: + свою

¹⁸⁷⁰ РК, РР: самъ

¹⁸⁷¹ РТ, РМ, С: - 1

¹⁸⁷² СК: + с(вети)т(е)лю; РМ, С: архїерее

¹⁸⁷³ СК, РК, РР; РМ, С: - 1

¹⁸⁷⁴ РК, РР: преблаженне арсенне; СК, РМ, С: блаженне

¹⁸⁷⁵ СК, СХ, РМ, С: + спасе

¹⁸⁷⁶ РМ, С: мон

¹⁸⁷⁷ СХ: ↔

¹⁸⁷⁸ РТ: въспою (утицај српске редакције)

¹⁸⁷⁹ РМ, С: іерарха

¹⁸⁸⁰ СХ: оудивилъ

Ѣже¹⁸⁸² превышната держащен.¹⁸⁸³ в[ъ] небеснаа села въдвораше¹⁸⁸⁴ та¹⁸⁸⁵ премоуд[рость].¹⁸⁸⁶ б(о)жѣа дѣтели дарованїи тебѣ въздаюши.¹⁸⁸⁷ горних[ъ] вселника сътворяетъ¹⁸⁸⁸ г(осподе)ви.¹⁸⁸⁹ 1890 славно бо прослависа.¹⁸⁹¹

Б(о)ж(е)ствен[н]аа красилища. веселаше с(ва)щеннаго ти¹⁸⁹² зрака. в[ъ] вышната вселяютъ поконища. къ¹⁸⁹³ б(о)ж(е)ственен трапезе приближающеса.¹⁸⁹⁴ г(осподе)ви¹⁸⁹⁵ поюща славенъ¹⁸⁹⁶ бо прослависа.¹⁸⁹⁷

Богородиченъ: Окованных[ъ] свободїтелеа б(огороди)це

Катавасїа: от[ъ]верзв оуста [моа]

пѣснь ѿ ирмосъ: оутвердиса¹⁸⁹⁸

Просвѣщенїе дѣтели своа¹⁸⁹⁹ б(о)ж(е)ственна¹⁹⁰⁰ касаса. к[ъ] земнымъ¹⁹⁰¹ к[ъ] памяти¹⁹⁰² возводитъ¹⁹⁰³ 1904 желанїа. превода от[ъ] тла¹⁹⁰⁵ в[ъ] жизнь вѣчною.¹⁹⁰⁶

---

¹⁸⁸¹ С: славитиса

¹⁸⁸² СХ: ѿже; СК, РТ, РМ, С: Нже

¹⁸⁸³ СК, СХ, РМ, С: держащи

¹⁸⁸⁴ СХ: въздваряюши; РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: водвораше

¹⁸⁸⁵ СХ: - 1

¹⁸⁸⁶ РМ, С: мудрость

¹⁸⁸⁷ РТ: въздаюши + въ (утицај српске редакције)

¹⁸⁸⁸ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: сотворяетъ

¹⁸⁸⁹ РМ, С: г(оспо)дѣ

¹⁸⁹⁰ СК, СХ, РМ, С: + поюща

¹⁸⁹¹ СХ: - 1

¹⁸⁹² РМ, С: твоего

¹⁸⁹³ РТ: и

¹⁸⁹⁴ СК, СХ, РМ, С: - 1

¹⁸⁹⁵ РМ, С: господѣ

¹⁸⁹⁶ СК, СХ, РМ, С: славно

¹⁸⁹⁷ СХ: - 1

¹⁸⁹⁸ СХ, РМ, С: оутверди г(оспо)ди на каменн

¹⁸⁹⁹ СК, СХ, РМ, С: твоеа

¹⁹⁰⁰ СК, СХ, РМ, С: б(о)жественныхъ

¹⁹⁰¹ СК, СХ, РМ, С: от[ъ] земныхъ

¹⁹⁰² СХ: пажыти

¹⁹⁰³ РТ: възводитъ (утицај српске редакције);

¹⁹⁰⁴ СК, РМ, С: + вышнаго

¹⁹⁰⁵ РМ, С: тли

¹⁹⁰⁶ СК, СХ, РМ, С: неконечню

ПАМЛАТ[Ъ] ТВОА ПРЕБЫВАЕТЪ С(ВАТИ)Т(Е)ЛЮ. И КРѢПОСТЬ¹⁹⁰⁷ С[Е]РДЦА ТВОЕГО В[Ъ] РОДЪ И РОДЪ. СІИ¹⁹⁰⁸
ОУПОДОБЛАСИ. ¹⁹⁰⁹ И ¹⁹¹⁰ Б(О)Ж(Е)СТВЕН[Н]ЫА ТЫ ¹⁹¹¹ СЛАВЫ НАСЫЩАЮЩЕС(А). ДОСТОИНО ТА ВЪСПѢВАЕМ[Ъ].¹⁹¹²
ПРІИДЕ¹⁹¹³ СѢНЬ ¹⁹¹⁴ ЗАКОНА ИЗНЕМОГЫИ. ¹⁹¹⁵ ДѢЛОМЪ БЛ(А)ГОВѢСТВОВАНІА ТВОЕГО. Х(РИСТОС)Ъ ИСТИНА СІАЮЩЕ.¹⁹¹⁶
ВСА ПРОСВЕЩАЕТЪ ВѢРОЮ ПАМЛАТЬ ТВОЮ С(ВАТИ)Т(Е)ЛЮ ПРАЗДНОУЮЩЕ.¹⁹¹⁷

Богородиченъ: СВѢТА Б(О)Ж(Е)СТВЕННАГО ¹⁹¹⁸ ИЗЪ ЧРЕВА

СѢДАЛЕНЪ ГЛАСЪ ДЪ ПОДОБЕНЪ: ВЪЗНЕСЫИСА ¹⁹¹⁹ [НА КРЕСТЬ]

ДН(Е)СЪ С(ВАТИ)Т(Е)ЛА ¹⁹²⁰ ПАМЛАТ[Ъ] ВОСІА ¹⁹²¹ НАМЪ. С(О)ЛНЦЕОБРАЗНО ¹⁹²² ЛОУЧИМИ СІАЮЩИ. ¹⁹²³ СВѢТА АВЛЕНІЕ
СВѢТЪ ¹⁹²⁴ ПРОСТИРАЕТЪ. ¹⁹²⁵ ВСѢМЪ ¹⁹²⁶ ВЕЛЕГЛАСНО КОПІЕТЪ ¹⁹²⁷ И ГЛ(АГОЛ)ЕТЪ. ПРІИДѢТЕ ЖЕЛАЕМ[ЫХ]Ъ
НАСЛАДИСЯ.

ДВАЖДЫ: СЛАВА И НЫНѢ БОГОРОДИЧЕНЪ: ТЕПЛОЕ ЗАСТЪПЛЕНІЕ, СОУЩИМЪ ¹⁹²⁸ ВЪ БѢДАХ[Ъ]

---

¹⁹⁰⁷ СК, СХ, РМ, С: кротость

¹⁹⁰⁸ СХ: сиин; РМ, С: сѣй

¹⁹⁰⁹ СХ: оудовлакини

¹⁹¹⁰ СК, РМ, С: - 1

¹⁹¹¹ РМ, С: твоєа

¹⁹¹² РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: воспѣваемъ

¹⁹¹³ СХ, РМ, С: Прейде

¹⁹¹⁴ СХ: стѣнь

¹⁹¹⁵ СК, РМ, С: изнемогши

¹⁹¹⁶ СК, СХ, РМ, С: сіающи

¹⁹¹⁷ РТ: праздноюща; СК, РМ: праздноющихъ; С: праздноюща

¹⁹¹⁸ СК, РМ, С: + зраа

¹⁹¹⁹ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: вознесыйса

¹⁹²⁰ РМ, С: Ієрарха

¹⁹²¹ РТ: въсіа (утицај српске редакције)

¹⁹²² РМ, С: с(о)лнцеобразно

¹⁹²³ РТ: - 1

¹⁹²⁴ СК, СХ, РМ, С: всѣмъ

¹⁹²⁵ СК, РМ, С: + и

¹⁹²⁶ СХ: + бо

¹⁹²⁷ РТ: въпіетъ (утицај српске редакције)

¹⁹²⁸ РМ, С: свщихъ

ПѢСНЬ Д ирмосъ: оуслышав(ъ)¹⁹²⁹ [пророкъ]
 Восіавын¹⁹³⁰ свѣтъ. ¹⁹³¹ просвѣщи¹⁹³² оутро. показа та дн(ε)сь.¹⁹³³ ѡс(вѣ)щенне ѡт[ъ]че¹⁹³⁴ арсеніе.
 оученіемъ б(о)ж(ε)ства егѡ. всѣхъ¹⁹³⁵ къ свѣтѣ того приводѣща.¹⁹³⁶ и мже просвѣщаема. д(оу)ховнаѣ
 ти¹⁹³⁷ чада. памать твою празднующе.¹⁹³⁸ взываемъ слава силе твоен г(оспод)н.¹⁹³⁹
 Житіѣ с(вѣ)т(ε)лства ти¹⁹⁴⁰ образы. съперника¹⁹⁴¹ не имоуще. без[ъ] свѣдѣтель¹⁹⁴² обличают[ъ] та.
 плотьскаѣ бо д(оу)ховнымн¹⁹⁴³ покоривы.¹⁹⁴⁴ ѡт[ъ]ходомъ¹⁹⁴⁵ своимъ въ н(ε)б(ε)снаѣ вселіса. идеже
 лико[в]ствоуѣ преблаженне арсеніе. свѣтомъ б(о)ж(ε)ствен[н]ымъ¹⁹⁴⁶ с[ъ]¹⁹⁴⁷ любовію поющихъ^{1948 1949} силе
 твоен.¹⁹⁵⁰

¹⁹²⁹ РМ, С: оуслыша

¹⁹³⁰ РТ: Вѣсѣавы (утицај српске редакције)

¹⁹³¹ СК: + и

¹⁹³² СК, СХ, РМ, С: просвѣщей

¹⁹³³ СК, СХ, РТ, РМ, С: день

¹⁹³⁴ СХ: - 1

¹⁹³⁵ СХ: все; РМ, С: всѣ

¹⁹³⁶ СК: възводѣща; РМ, С: возводѣщаго

¹⁹³⁷ РМ, С: твоѣ

¹⁹³⁸ СК, РМ, С: празднеемъ

¹⁹³⁹ СК, РМ, С: - 5

¹⁹⁴⁰ РМ, С: архіерейства твоего

¹⁹⁴¹ РТ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: соперника

¹⁹⁴² РМ, С: свидѣтей

¹⁹⁴³ СК, РМ, С: д(8)ховнымъ

¹⁹⁴⁴ СК, СХ, РМ, С: покоривъ

¹⁹⁴⁵ РМ, С: ѡт[ъ]хожденіемъ

¹⁹⁴⁶ СК, РМ, С: + просвѣти

¹⁹⁴⁷ СК, РМ, С: - 1

¹⁹⁴⁸ РМ, С: поющыѣ

¹⁹⁴⁹ СХ: + слава; СК, РМ, С: + та

¹⁹⁵⁰ СХ: + г(оспод)н; СК, РМ, С: - 2

Чюдесъ иже¹⁹⁵¹ вл[а]д[ы]ко[ю] си сподобленъ быс(тъ)¹⁹⁵² пр[е]п[о]добне. зраще б(о)ж(е)ствен[н]аа ти¹⁹⁵³
ада.¹⁹⁵⁴ д(оу)ховныа сладости насыщаема. та предстатела илююще ко вл[а]д[ы]це.¹⁹⁵⁵ причастника¹⁹⁵⁶
б(о)ж(е)ствен[н]аго свобода¹⁹⁵⁷ оулоути ти молима. поюще¹⁹⁵⁸ силе твоен.¹⁹⁵⁹

Богородиченъ: Чрево д(ѣ)в(и)чьское¹⁹⁶⁰ носитъ

пѣснь ѿ ирмосъ: миръ мног(ъ) лю[б]вицимъ та]

Вседѣтельнаа и всемоущаа¹⁹⁶¹ м[оу]дрость и сила владычна. столпа истинна¹⁹⁶² та прес(ва)щеннаго.¹⁹⁶³
сътвораши¹⁹⁶⁴ дом[ъ] себѣ¹⁹⁶⁵ создаа еси.¹⁹⁶⁶ б(о)ж(е)ственыа ограды ево наполняюща.¹⁹⁶⁷ и еретичьскаа
шатаиѣ прогонаша¹⁹⁶⁸ арсение бл(а)женне.¹⁹⁶⁹ тѣм[ъ] та възсхваллаемъ.¹⁹⁷⁰

Восїавъ¹⁹⁷¹ ѡт[ъ] н(е)б(е)съ бл(а)голѣпїе вышнаго. прииѣсомъ с(ва)т(и)т(е)льства ѡблож[ъ]са.¹⁹⁷²
н(е)б(е)сныа трапезы състолника сътвори.¹⁹⁷³ н(ы)нѣшнаго же подателя вѣрнымъ показа
ѡс(ва)щенне.¹⁹⁷⁴ вопїа¹⁹⁷⁵ * ѡдите тѣло мое. и вѣроу оутвердитеса.¹⁹⁷⁶

---

¹⁹⁵¹ СК, СХ, РМ, С: иже

¹⁹⁵² СК: 3, 4, 1, 2; РМ, С: * сподобнаа еси ѡт[ъ] вл[а]д[ы]ки твоего

¹⁹⁵³ РМ, С: твоа

¹⁹⁵⁴ СХ: ↔

¹⁹⁵⁵ СХ: 3, 4, 1, 2; СК, РМ, С: немъ

¹⁹⁵⁶ СК, СХ, РМ, С: причастїа

¹⁹⁵⁷ СК, РМ, С: сподоби + насъ

¹⁹⁵⁸ СХ: + слава

¹⁹⁵⁹ СХ: + господи; РТ: - 1; СК: - 4; РМ, С: - 3

¹⁹⁶⁰ РМ, С: д(ѣ)вственное

¹⁹⁶¹ СХ: всемоушна

¹⁹⁶² СХ: стлѣпъ истинны

¹⁹⁶³ СХ: ↔

¹⁹⁶⁴ РЈ, РТ: утицај српске редакције; СК, СХ, РМ, С: сотвориши

¹⁹⁶⁵ СК, РМ, С: - 1

¹⁹⁶⁶ РТ: създаа е(сть) (утицај српске редакције); СК, СХ, РМ, С: создаа есть

¹⁹⁶⁷ СК, РМ, С: наполняющъ

¹⁹⁶⁸ СК: прогонещи; РМ, С: прогоняющъ

¹⁹⁶⁹ СК, СХ, РМ, С: пребл(а)женне

¹⁹⁷⁰ РТ: възсхваллаемъ (утицај српске редакције)

¹⁹⁷¹ РТ: Вїавъ (утицај српске редакције)

¹⁹⁷² СК, СХ, РМ, С: ѡбложъ та

¹⁹⁷³ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: состолника сотвори

¹⁹⁷⁴ СК, РМ, С: с(ва)щенне

¹⁹⁷⁵ СК, РМ, С: вопїюша; РТ: вїпа (утицај српске редакције)

Свѣтолитѣа б(о)ж(е)ственаго исполнашеса.¹⁹⁷⁷ прес(вѣ)щеннаѣ ти¹⁹⁷⁸ глава. сла[до]сти ꙗзыка оудержати
не возможе.¹⁹⁷⁹ аще бо и ¹⁹⁸⁰ земленаѣ¹⁹⁸¹ сниде. но д(оу)хоумъ в[ъ] н(е)б(е)снаѣ достигши.¹⁹⁸²
с(вѣти)т(е)лю¹⁹⁸³ арсеніе мира¹⁹⁸⁴ проси¹⁹⁸⁵ д(оу)шамъ нашим[ъ].

Богородиченъ: Прадєднѣа клѣтва разрѣшисѣ

пѣснь 5 ирмосъ: възвах[ъ]¹⁹⁸⁶ всѣм[ъ] сердцемъ момьмъ]

Бл(а)годатныѣ¹⁹⁸⁷ славы исполнаютсѣ.¹⁹⁸⁸ поутъшєствїа дѣлы авлающе. земленаѣ¹⁹⁸⁹ проковдѣт[ъ] с[ъ]
вєселєемъ. н(е)б(е)снаѣ же радоуютсѣ прнемлюще д(оу)хоумъ¹⁹⁹⁰ прес(вѣ)щеннаго¹⁹⁹¹ арсенїа.¹⁹⁹²

Бл(аго)с(ло)венъ плодъ б(о)гопрїатнын б(о)ж(е)ственаго д(оу)ха дѣтелми сїѣѣ. и пренсподнѣа мрѣитъ.
в[ъ] торжєствѣ свѣтителѣ.¹⁹⁹³ събирающих[ъ] же¹⁹⁹⁴ сѣ¹⁹⁹⁵ просвѣщаютъ.¹⁹⁹⁶ градѣте въ истинноу
просвѣтимсѣ вѣрнїи.¹⁹⁹⁷

---

¹⁹⁷⁶ СК, РМ, С: * просимъ м(н)л(о)сти ѡт[ъ] тебе ч(е)л(овѣ)колюбче

¹⁹⁷⁷ РМ, С: исполнившисѣ

¹⁹⁷⁸ РМ, С: твоѣ

¹⁹⁷⁹ РТ: оудержати не возможе (утицаѣ српске редакцие)

¹⁹⁸⁰ СК, СХ, РМ, С: + въ

¹⁹⁸¹ РМ: земнаѣ

¹⁹⁸² СХ: постигши; СК, РМ, С: достиже

¹⁹⁸³ РМ, С: о(т)че

¹⁹⁸⁴ РМ, С: миръ

¹⁹⁸⁵ СХ: проситъ; РМ, С: испроси

¹⁹⁸⁶ РТ: възвах[ъ] (утицаѣ српске редакцие); СК, СХ, РМ, С: возопихъ

¹⁹⁸⁷ СХ: бл(а)г(о)дѣти; СК, РМ, С: б(о)жєственныѣ

¹⁹⁸⁸ СК, РМ, С: - 1

¹⁹⁸⁹ РМ, С: земнаѣ

¹⁹⁹⁰ СХ: прнемлющи д(оу)хъ

¹⁹⁹¹ СК: прєсос(вє)щеннаго; СХ: прєсос(вє)щеннаго

¹⁹⁹² СХ: - 1

¹⁹⁹³ РМ, С: ієрарха

¹⁹⁹⁴ СК, РМ, С: - 1

¹⁹⁹⁵ РЈ, РТ: утицаѣ српске редакцие; РМ, С: собирающысѣ

¹⁹⁹⁶ СК, СХ: просвѣщаетъ

¹⁹⁹⁷ СХ: - 1; СК, РМ, С: 2, 3, 1, 5, 4

Граднаго¹⁹⁹⁸ шествѣа тече¹⁹⁹⁹ превосхищаа.²⁰⁰⁰ бѣдѣи²⁰⁰¹ предстонтъ. арсеніе²⁰⁰² зовын. градеѣ чада страхоу
г(оспод)ню наоучитеса. како[же] рече г(оспод)ъ како кротокъ есмь и смиренъ с[е]рдцемъ. и обращете покон
д(оу)шам[ъ] вашимъ.²⁰⁰³

Богородиченъ: Искони пр(о)рочествѣа о тебеѣ

Кондакъ гласъ ѣ подобенъ: вышних[ъ] нша]

Б[ъ] печи²⁰⁰⁴ словесъ твоихъ б(о)гоносе арсеніе. разумно чада своа питѣа.²⁰⁰⁵ языкомъ хвала.
оустнами²⁰⁰⁶ же пѣніе приносѣ. вѣщаніемъ зовоуши.²⁰⁰⁷ х(рист)е ты еси²⁰⁰⁸ свѣтъ неизреченнын.

Ікосъ

Сладкое твоє вѣщаніе. къ послушество приходитъ. громовными образы простирагаса. в[ъ] добропослушаніе
ноудат[ъ]²⁰⁰⁹ неизреченных радости. обещники обещеваа.²⁰¹⁰ прїидѣте чада гл(агол)а²⁰¹¹ возвеличитѣ²⁰¹²
г(оспод)а со мною. егоже сладости насыщающеса. въ н(е)б(е)снаа села вѣдворнмса.²⁰¹³ и свѣтлости
сподобнмса вѣщаніемъ зовоуше. х(ристо)с[ъ]²⁰¹⁴ ты еси свѣтъ неизреченнын.

---

¹⁹⁹⁸ СХ: Града + нашего

¹⁹⁹⁹ СК, РМ, С: теченіе

²⁰⁰⁰ СК, СХ, РТ, РМ, С: превосхищаа

²⁰⁰¹ СХ: бѣде; СК, С: бѣдѣи

²⁰⁰² РМ, С: арсеніи

²⁰⁰³ СХ: - 14

²⁰⁰⁴ СК, СХ, РТ, РР, РМ, С: пиши

²⁰⁰⁵ РМ, С: твоа питаа

²⁰⁰⁶ СХ: оустнами

²⁰⁰⁷ СК: зовѣше; СХ, РР: зовешн; РМ, С: зовый

²⁰⁰⁸ РР: 2, 3, 1

²⁰⁰⁹ СК, СХ, РМ, С: нвдитъ

²⁰¹⁰ СХ, СК, РМ, С: оувѣщаваа

²⁰¹¹ СХ: ↔

²⁰¹² РТ: възвеличитѣ (утицај српске редакције)

²⁰¹³ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: водворнмса

²⁰¹⁴ СК, СХ, РТ, РМ, С: хр(н)сте

пѣснь ѿ иродь: неизреченное чюдѡ

ѿше²⁰¹⁵ земляна²⁰¹⁶ превосходитъ.²⁰¹⁷ вышнихъ²⁰¹⁸ касаѡса. бл[а]г[о]д[а]тїю д(оу)ха²⁰¹⁹ сихъ²⁰²⁰
совокуплаѡ.²⁰²¹ неизреченныа радости наполняетъ. с(н)ны свѣтоу²⁰²² сътворѡѡ.²⁰²³ ²⁰²⁴ сего намъ
навлаетъ²⁰²⁵ ²⁰²⁶ б(о)гъ ѡ(т)ецъ нашихъ[ъ].²⁰²⁷

житенскаа оунываютьъ. и б(о)ж(е)ствен[н]аа красуютса. н(е)б(е)снаа торжествуютъ.²⁰²⁸
с(вѣт)т(е)льскаго ти д(оу)ха²⁰²⁹ прїемлюще. земляна поправше.²⁰³⁰ и въ н(е)б(е)сныхъ ликующе.²⁰³¹ с[ъ]
веселием[ъ] пол²⁰³² х(рист)оу²⁰³³ ѡт(е)цъ нашихъ.²⁰³⁴

дѣтели б(о)ж(е)ственаго ты²⁰³⁵ д(оу)ха. разширяющи²⁰³⁶ входы. б(о)ж(е)ствен[н]аа чада твоѡ. входы²⁰³⁷
ведоутъ.²⁰³⁸ ихже желающе²⁰³⁹ просимъ. моли ѡ насъ, прес(вѣ)щенне²⁰⁴⁰ арсение.

Богородичень: дѣвь та затвореною²⁰⁴¹ нарече

---

²⁰¹⁵ СК, СХ, РМ, С: + и

²⁰¹⁶ РМ, С: земляна

²⁰¹⁷ РТ: превъсходитъ (утицај српске редакције)

²⁰¹⁸ С: вышнихъ

²⁰¹⁹ СК, РМ, С: д(оу)ховною

²⁰²⁰ С: съ ниди

²⁰²¹ РТ: совокуплаѡ (утицај српске редакције); СК, РМ, С: совокуплаѡса

²⁰²² РМ, С: свѣта

²⁰²³ РЈ, РТ: утицај српске редакције; СК, РМ, С: сотвораетъ

²⁰²⁴ СК, РМ: + поющихъ; С: + поющїа

²⁰²⁵ СК, РМ, С: - 3

²⁰²⁶ СК, РМ, С: + бл(а)гословенъ

²⁰²⁷ СХ: - 1

²⁰²⁸ РТ: торжествуетъ

²⁰²⁹ РМ, С: архїерейскїй твой д(оу)хъ

²⁰³⁰ СК, СХ, РМ, С: поправша

²⁰³¹ СК, СХ, РМ, С: ликующа

²⁰³² РМ, С: полхъ

²⁰³³ СХ: - 2; РТ, РМ, С: - 1

²⁰³⁴ СХ: + б(о)ж(е); СК, РМ, С: + б(о)же бл(а)гословенъ еси

²⁰³⁵ РМ, С: твоего

²⁰³⁶ РМ, С: разширяюще

²⁰³⁷ СК, РМ, С: - 1

²⁰³⁸ СК, РМ, С: + въ животъ

²⁰³⁹ РТ: желающи

²⁰⁴⁰ СК: прес(в)щенне

²⁰⁴¹ РМ, С: заключен[н]ю

пѣснь ѿ ирмось: по законѣ ѡ(тѣ)ч[ѣск]н[хъ]²⁰⁴²

свѣтомъ б(о)ж(е)ственнымиъ одолѣваема.²⁰⁴³ бл(а)гооуханіемъ цвѣтоуша.²⁰⁴⁴ с(ва)щеннаа²⁰⁴⁵ память
твоа арсеніе.²⁰⁴⁶ просвѣщаетъ²⁰⁴⁷ вѣрныхъ²⁰⁴⁸ съзывающи в[ъ]пити.²⁰⁴⁹ г(оспод)а понте²⁰⁵⁰ ²⁰⁵¹ и
превозносите²⁰⁵² его въ вѣкы.²⁰⁵³

Желаемыхъ сытости б(о)ж(е)ственаа ти²⁰⁵⁴ чада. наполнитиса просаще. бл(а)гооукрашенною ти²⁰⁵⁵
памятію прохлад[д]аеми. и²⁰⁵⁶ веселашеса вѣрно поють. прославльшему²⁰⁵⁷ память[ь] твою
с(ва)т(и)т(е)лю²⁰⁵⁸ възывающе. г(оспод)а воспѣванте.²⁰⁵⁹

Память[ь] твоа вѣчнаа с(ва)т(и)т(е)лю.²⁰⁶⁰ кротость и смиреніе с[е]рдца твоего возвѣщающи.²⁰⁶¹ в[ъ]
ненж[е]²⁰⁶² собираеми²⁰⁶³ провъзвѣщеніа²⁰⁶⁴ б(о)ж(е)ственаго ходатаиством[ъ] ти²⁰⁶⁵ надеющеса. полоуѣити
желаемъ.²⁰⁶⁶ ²⁰⁶⁷ зовуще г(оспод)а понте²⁰⁶⁸ ²⁰⁶⁹ и превоз[носите].²⁰⁷⁰

---

²⁰⁴² РМ, С: За законы отеческіа

²⁰⁴³ СХ: ѡдѣваема; СК, РМ, С: ѡзарема

²⁰⁴⁴ СК, СХ, РМ, С: цвѣтущи

²⁰⁴⁵ СХ: ѡс(вѣ)щеннаа

²⁰⁴⁶ СХ: + мира

²⁰⁴⁷ РТ: просвѣщаа

²⁰⁴⁸ РМ, С: вѣрныа

²⁰⁴⁹ РЈ: утицај српске редакције; РТ, РМ, С: созывающи вопити

²⁰⁵⁰ СК, СХ, РМ, С: воспѣвайте

²⁰⁵¹ СК, РМ, С: + дѣла

²⁰⁵² РТ: превъзносите (утицај српске редакције)

²⁰⁵³ СХ: - 5

²⁰⁵⁴ РМ, С: твоа

²⁰⁵⁵ РМ, С: твоею

²⁰⁵⁶ СХ: - 1

²⁰⁵⁷ СК, РМ, С: прославльшаго

²⁰⁵⁸ РМ, С: іерарше

²⁰⁵⁹ СХ: + дѣла; СК, РМ, С: + дѣла и превозносите его во вѣки

²⁰⁶⁰ РМ, С: архіерее

²⁰⁶¹ РТ: възвѣщающи (утицај српске редакције)

²⁰⁶² СК, СХ, РМ, С: нюже

²⁰⁶³ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: собираеми

²⁰⁶⁴ РЈ: утицај српске редакције; РТ: провозвѣщеніа; СК, СХ, РМ, С: просвѣщеніа

²⁰⁶⁵ РТ: - 1; РМ, С: твоимъ

²⁰⁶⁶ СК, РМ, С: желаемыхъ

²⁰⁶⁷ СК, СХ, РМ, С: + веселіемъ

²⁰⁶⁸ СХ: въспѣванте

Богородиченъ: Нескоудныа²⁰⁷¹ токи м(н)л(о)с(е)рдїа

пѣснь ѿ ирмосъ: странствїа [владычна]

Теченїе²⁰⁷² преминоу²⁰⁷³ землиа²⁰⁷⁴ ти²⁰⁷⁵ жизнь. и небснаго та селенїа не остави. ибо не притѣса²⁰⁷⁶
нога плоти твоен.²⁰⁷⁷ дреманїа доухъ²⁰⁷⁸ 2079 хранашемоу та²⁰⁸⁰ не сътвори.²⁰⁸¹ тѣмже моли за ны
г(оспод)а. прес(ва)щенне²⁰⁸² ѡт[ъ]че арсенїе.

Н(е)б(е)сныи²⁰⁸³ лицы радуютса. мы же землии славословимъ. бѣсовьскаа²⁰⁸⁴ крѣпость истече.²⁰⁸⁵
прес(ва)щеннаго²⁰⁸⁶ ти²⁰⁸⁷ д(оу)ха въспро²⁰⁸⁸ видаше въдвореѡма.²⁰⁸⁹ 2090 н(е)б(е)снаа селенїа. ѡ
хвалащихъ та моли ѡс(ва)щенне²⁰⁹¹ арсенїе.

---

²⁰⁶⁹ СК, СХ, РМ, С: + дѣла

²⁰⁷⁰ СХ, РТ: - 2; СК, РМ, С: + его во вѣки

²⁰⁷¹ СХ: Непрѣсыхаемыи

²⁰⁷² СХ: Тече н; СК, РМ, С: Течен[ъ]и

²⁰⁷³ РМ, С: преинне

²⁰⁷⁴ СК, СХ, РТ, РМ, С: земли[н]аа

²⁰⁷⁵ РМ, С: твоа

²⁰⁷⁶ СХ: сметши с(е); СК, РМ, С: потѣса

²⁰⁷⁷ СХ, РМ, С: твоѡа

²⁰⁷⁸ СХ: д(оу)хоу

²⁰⁷⁹ СК, РМ, С: + тебе не ѡдолѣ

²⁰⁸⁰ СК, РМ, С: хранаша та + богъ

²⁰⁸¹ РЈ: утицај српске редакције; РТ: сотвори; СК, РМ, С: - 2

²⁰⁸² СК: прес(вѣ)щеннаго

²⁰⁸³ СК, СХ, РТ, РМ, С: Н(е)б(е)снїи

²⁰⁸⁴ РМ, С: демонскаа

²⁰⁸⁵ СХ: дръзости срамет[ъ] се

²⁰⁸⁶ СХ: прес(вѣ)щенне

²⁰⁸⁷ РМ, С: твоѡо

²⁰⁸⁸ РМ, С: выспрь

²⁰⁸⁹ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: водвореѡма

²⁰⁹⁰ СК, СХ, РМ, С: + в[ъ]

²⁰⁹¹ РМ, С: с(ва)щенне

О(Т)ЦОУ и с(Ы)НОУ и с(ВЛ)ТОМОУ Д(ОУ)ХЪ ВЪРОЮ ПОКЛАНЯЕМСА. ТРИНСЛЕН[Н]ОЕ ЕДИНСТВО СЛАВЩЕ. и с[Ъ]
ЛЮБОВІЮ ВЪСПѢВАЮЩЕ²⁰⁹² ГЛ(АГОЛ)ЕМЪ. МОЛНТВАМИ С(ВЛТИ)Т(Е)ЛА²⁰⁹³ ТВОЕГО. ²⁰⁹⁴ ПОМНОУИ и СЪХРАНИ²⁰⁹⁵
ВСА НЫ.²⁰⁹⁶

Богородиченъ: Древнимъ престолѣнемъ

Свѣтиленъ гласъ ѿ подобенъ: н(е)бо звѣз[да]ми

С(ВЛТИ)Т(Е)ЛО ВЪСХИЩЕНОУ²⁰⁹⁷ БЫВШОУ.²⁰⁹⁸ СЪБРАШАСА^{2099 2100} ПОГРЕ[В]СТИ ТѢЛО ЕГО. АГГ(Е)ЛИ ЖЕ ВЕСЕЛЯЩЕСА
ПРІИМАХОУ Д(ОУ)ШОУ²¹⁰¹ ЕГО ВЕСЕЛЯЮЩЕ²¹⁰² ВЪ С(ВЛ)ТЫА²¹⁰³ ДВОРЫ.²¹⁰⁴

Слава и нынѣ Богородиченъ: Державнымъ[ъ] си²¹⁰⁵ покровомъ

На хвалитѣхъ стѣхиры гласъ ѿ подобенъ: яко добла

Индотече²¹⁰⁶ земнаа.²¹⁰⁷ и²¹⁰⁸ вышнихъ достигъ еси. и съ агг(е)льскими лики водворѣшиша.^{2109 2110}
тро(и)цы²¹¹¹ проповѣдникъ явися.²¹¹² еиже предста со дерзновеніемъ.²¹¹³ за ны молиша прилѣжно²¹¹⁴
арсеніе.^{2115 2116} съпр(е)столниче²¹¹⁷ с(ВЛТИ)Т(Е)ЛЕМЪ²¹¹⁸ и похвала.²¹¹⁹

---

²⁰⁹² РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: воспѣвающе

²⁰⁹³ РМ, С: Іерарха

²⁰⁹⁴ СК, РМ, С: + арсеніа

²⁰⁹⁵ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: сохрани

²⁰⁹⁶ СК: въсѣхъ насъ

²⁰⁹⁷ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: - 1

²⁰⁹⁸ РК: ↔; РМ, С: престававшаса

²⁰⁹⁹ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: собрашаса

²¹⁰⁰ СК, РМ, С: + народи

²¹⁰¹ СХ: пріимѣхоу д(оу)хъ

²¹⁰² СХ: въселѣющен; РМ, С: вселѣюще

²¹⁰³ СХ, РТ: с(вЛ)таа

²¹⁰⁴ СХ: - 1; РК: ↔

²¹⁰⁵ РМ, С: твонимъ

²¹⁰⁶ РМ, С: Индотекъ

²¹⁰⁷ СК, СХ, РР: земленаа

²¹⁰⁸ СК, РМ, С: - 1

²¹⁰⁹ РТ: въдворѣши(а)

²¹¹⁰ РК: + и

²¹¹¹ СХ: тр(о)нице

²¹¹² СК, СХ, РР: явлеса; РК: ↔

²¹¹³ РТ, РК: съ дерзновеніемъ (утицај српске редакције)

²¹¹⁴ СХ: ↔

²¹¹⁵ РК: 2, 3, 1

* Чювствїа ²¹²⁰ на н(є)в(є)сехъ с[ъ]препровода ²¹²¹ житїе ²¹²² с(вѣ)тыми ²¹²³ сїающе. пресвѣтлаго та горѣ
вселѣема ²¹²⁴ землина ²¹²⁵ славословатъ. и н(є)в(є)снаа радоуютса. с[ъ] ници же х(рист)оу предстоа. ²¹²⁶
молиса ²¹²⁷ ѿ насъ арсенїе. ²¹²⁸ състолине ²¹²⁹ с(вѣ)тымъ ²¹³⁰ и похвало. ^{2131 2132}

Нантїемъ с(вѣ)т(а)го д(оу)ха. ²¹³³ ос(вѣ)щеннаа твоа глава с(вѣ)т(и)т(є)лю. ²¹³⁴ чювственымъ
закономъ ²¹³⁵ прозрѣши ²¹³⁶ азычнымъ ствѣнамъ. ²¹³⁷ со с(вѣ)т(и)т(є)ли ²¹³⁸ изволи славити въ тро(и)ци ²¹³⁹
едино б(о)ж(є)ство. енже предстоа арсенїе моли ²¹⁴⁰ ѿ насъ. ²¹⁴¹ съпр(є)столине ²¹⁴² с(вѣ)тымъ ²¹⁴³ и
похвало. ²¹⁴⁴

---

²¹¹⁶ СК, РМ, С: + преподобне

²¹¹⁷ РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: сопрестолниче

²¹¹⁸ РК: ↔; РМ, С: архїереевъ

²¹¹⁹ СХ: похвало

²¹²⁰ СХ: + ти

²¹²¹ СХ, РР: небеса выспре возводима

²¹²² СХ, РР: + съ

²¹²³ РК: житиел[ъ] свѣтымо

²¹²⁴ СК; РМ, С: * ѿт[ъ] чювствена твоегѡ ти житїа на н(є)в(є)са возводима. со свѣтыми сїающа пресвѣтло горѣ вселѣема
та

²¹²⁵ РМ, С: землина

²¹²⁶ РК: ↔

²¹²⁷ РР: моли

²¹²⁸ РК: 2, 3, 4, 1

²¹²⁹ РЈ: Утицај српске редакције; РТ: состолине; СК, РК, РМ, С: сопрестолниче

²¹³⁰ СК, СХ, РР: свѣтителемо; РМ, С: архїереевъ

²¹³¹ СК, РК, РР, РМ, С: похвала

²¹³² СК: + пр[є]под[о]бнымъ; РМ, С: + преподобныхъ

²¹³³ РР: ↔

²¹³⁴ РМ, С: Іерарше

²¹³⁵ СК, СХ, РР, РМ, С: закономъ

²¹³⁶ СХ: зрещи; С: прозрѣше

²¹³⁷ РР: ствѣнамъ

²¹³⁸ РМ, С: архїерен

²¹³⁹ РМ, С: тро(и)ци

²¹⁴⁰ СХ: м(о)ли се + прилежно

²¹⁴¹ РК: ѿ насѡ арсенне молиса; РР: арсенне молиса. прилѣжно ѡ насѡ

²¹⁴² РЈ: Утицај српске редакције; РР: состолниче; РТ, РМ, С: сопрестолниче

²¹⁴³ РК: ↔; СК, СХ, РР: свѣтителемо; РМ, С: архїереевъ

²¹⁴⁴ СК, РК, РМ, С: похвала

СЛАВА ГЛАСЪ §

Превзыде памѣт[ь] твоѧ б(о)гоносѣ²¹⁴⁵ с(вѣти)т(ѣ)лю²¹⁴⁶ арсеніе. паче чювственнаго свѣта сїѡущи.
пречюднѧ[ѧ] бо сътвори.²¹⁴⁷ и²¹⁴⁸ дивнаѧ прїѧлъ еси. правыми поуми²¹⁴⁹ шествова,²¹⁵⁰ преславнаѧ
наслѣдовалъ еси. и ѡже²¹⁵¹ ликующе доуховнаѧ ты²¹⁵² чѧда. в[ъ] н(ѣ)б(ѣ)снаѧ села б(о)ж(ѣ)ственаго²¹⁵³
д(оу)ха²¹⁵⁴ ²¹⁵⁵ водворяютса.²¹⁵⁶ и веселѧтса тебѣ предстояще. и торжествуютъ²¹⁵⁷ твоѣ²¹⁵⁸ красное
оуспеніе. тобою просѧще полуцѣнти ѡт[ъ] х(рист)ѧ велїю милость.
И нынѣ Богородиченъ: Б(огороди)це, ты еси лоза истиннаѧ²¹⁵⁹

---

²¹⁴⁵ СХ: б(о)гоносне

²¹⁴⁶ РМ, С: іерарше

²¹⁴⁷ СХ: сътворь; РЈ, РТ: утицај српске редакције; РМ, С: сотвориѧ

²¹⁴⁸ СХ: - 1

²¹⁴⁹ СХ: - 1

²¹⁵⁰ СК, СХ, РТ, РМ, С: шествовавъ

²¹⁵¹ СК: ѡже; СХ: ↔; РМ, С: в[ъ] нейже

²¹⁵² СК, РМ, С: - 1

²¹⁵³ СК, СХ: + ти

²¹⁵⁴ РМ, С: - 2

²¹⁵⁵ РМ, С: + м(о)л(н)твами твоими

²¹⁵⁶ СК, СХ: вѣдваряютъ

²¹⁵⁷ СХ: сътржествуютъ; РТ: тржествуютъ (утицај српске редакције)

²¹⁵⁸ СХ: - 1

²¹⁵⁹ СХ: Твор[ъ]цѣ и избавитель мой

У текстолошкој анализи Службе Светом Арсенију испратили смо осам линија текста последовања потпуног химнографског састава које се формира у XVI веку. Из тог разлога овде нема великих одступања и све разлике се односе на: језичку редакцију, хомонију у нотираним рукописима, особености правописа, фонетске и морфолошке измене речи, употребу синонима, инверзије редоследа речи и синтагми, интерполације, изостављања појединих речи, синтагми и стихова, као и случајне грешке и пропусте преписивача. Све ове измене не доносе нову верзију текста, већ само његове веома блиске варијанте.

Ни овде нећемо разматрати морфолошке промене и инверзије речи и синтагми, већ ће у нашем фокусу бити различитости, односно нове речи и синтагме, као и изостављања и интерполације, које у текст улазе намерном изменом или случајном грешком преписивача. Већ на први поглед постаје јасно да међу поређеним текстовима и нема тако много различитости, па макар и ситних, као што је то био случај са Службом Светом Сави.

Ситне разлике видимо у препису СХ у односу на све остале преписе. Све оне се налазе у канону, односе се на грешке преписивача или додавање префикса глаголима и придевима. Дајемо их у следећој табели:

СХ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Оудивнаѡ	оудавнаѡ	Први тропар прве песме канона
Пажыти	памаѡти	Први тропар треће песме канона
оудивлаѡемни	оуподоблаѡемни	Други тропар треће песме канона
Стѣнь	сѣнь	Трећи тропар треће песме канона
Просвещеннаго	пре(о)свещеннаго	Први тропар шесте песме канона
Свещеннаа	свещеннаа	Први тропар осме песме канона
Бъспеванте	понтѣ	Трећи тропар осме песме канона
Непрѣсыхаѡемыѡ	нескоудныа	Богородичан осме песме канона

Руски преписи последовања Светом Арсенију много су међусобно ближи и међу њима налазимо минимална одступања. Највише их има у РЈ у односу на остале преписе:

РЈ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Врагѡ	верхѡ	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
Благолѣпныхѡ	боголѣпныхѡ	Слава на стиховње Малог вечерњег
Днесѡ	дѣнь	Први тропар четврте песме канона
Превосхищаа	провосхищаа	Трећи тропар шесте песме канона
Пещи	пищи	Кондак

Измењене речи представљају највећем проценту грешке и пропусте преписивача. Само у два случаја (врагѡ–верхѡ; пещѡ–пища) ови лапсуси мењају смисао речи. Препис РТ се у великој мери подудара са РЈ и у њему не постоји ни једно одступање које га на овакав начин издваја од других преписа и старих штампаних издања.

Када је реч о неумским рукописима, видимо веома мали број одступања ове врсте. У препису РК имамо само један такав случај, у коме је реч о замени сличним термином, али не и синонимом:

РК	сви остали	песма у којој се реч сусреће
страстотерпческы	моуџеннческы	Друга стихира на Литији

Препис РР доноси нам три примера разночтенија која се односе на различит префикс и две погрешно прочитане речи.

РР	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Ѡскащенне	пресвѡщенне	Друга стихира на Литији
доблагѡ	добрагѡ	Друга стихира на стиховње
стрѡнади	стрѡади	Трећа стихира на <i>Хвалите</i>

Поред разночтенија, за руске преписе Службе Светом Арсенију карактеристично је присуство великог броја речи написаних на српској редакцији словенског језика или под њеним утицајем, што може указивати на коришћење српског текстуалног предлошка или монаха српског порекла.

Препис из Тројице-Сергијеве Лавре (РТ) садржи највише таквих речи које у даљем тексту наводимо у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: вѡзраста (прва стихира на *Господи возвах* Малог вечерњег); вѡзрастилѡ, сѡхрани,сѡвершати (Слава на *Господи возвах* Малог вечерњег); вѡзопиѡмѡ (Слава на стиховње Малог вечерњег); вѡзносащеса, вѡзводаши (друга стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег); вѡзвѡщаюши (трећа стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег, трећи тропар осме песме канона), сѡгрѡшаюшиѡмѡ, вѡзводашѡу (трећа стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег); вѡзгласиѡмѡ (Слава на *Господи возвах* Великог вечерњег); вѡспоиѡмѡ (прва стихира на стиховње Великог вечерњег, сједален по Полијелеју); сѡтвори (Слава на стиховње Великог вечерњег); вѡспѡю (први тропар прве песме канона); вѡздаюши (други тропар прве песме канона); вѡзводитѡ (први тропар треће песме канона); вѡсѡа, вѡпѡетѡ (сједален после треће песме канона); вѡсѡавы (први тропар четврте песме канона); сѡздаѡмѡ, вѡсѡвалаѡмѡ (први тропар пете песме канона); вѡсѡавѡ, вѡпѡа (други тропар пете песме канона); ѡдрѡжати, вѡзможе (трећи тропар пете песме канона); вѡзвахѡ (инципит ирмоса шесте песме канона); вѡзвеличитѡ (икос); прѡвѡсходитѡ, сѡвокоуплаѡа (први тропар седме песме канона); прѡвѡзностне (први тропар осме песме канона); вѡдѡраѡещисѡ, сѡ дрѡзновѡенѡмѡ (прва стихира на *Хвалите*); трѡжѡствоуѡютѡ (слава на *Хвалите*).

Речи које су написане под утицајем српске редакције словенског језика сусрећемо и у препису РЈ. Наводимо их у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: сѡкровищѡ (Слава на стиховње Малог вечерњег, тропар); вѡсѡждѡнѡа (прва стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег); сѡсельничѡ (трећа стихира на *Господи возвах* Великог

вечерњег); съзываетъ (прва стихира на Литији); събирающихъ (други тропар шесте песме канона); съзываютъ, въпити (први тропар осме песме канона); провъзвещенїа (трећи тропар осме песме канона); сътвори (први тропар девете песме канона); състольниче (друга стихира на *Хвалите*); съпрестолниче (трећа стихира на *Хвалите*).

У даљем тексту наводимо речи на српској редакцији словенског језика или под њеним утицајем које сусрећемо у оба ова преписа (PJ, PT) у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: съзываетъ, съвершати (друга стихира на *Господи возвах* Малог вечерњег); съборища (Слава на стиховње Малог вечерњег); съвершаа, сътворилъ (прва стихира на *Господи возвах* Великог вечерњег); събравшса (Слава на *Господи возвах* Великог вечерњег); съжитела, съднненїе (трећа стихира на стиховње Великог вечерњег); въдвораше, сътвораетъ (други тропар прве песме канона); въспѣваетъ (други тропар треће песме канона); възнеснїса (инципит пододна сједална после треће песме канона); съперника (други тропар четврте песме канона); сътворашн (први тропар пете песме канона); състольника (други тропар пете песме канона), сътвори (други тропар пете песме канона, слава на *Хвалите*); въдворнмса (икос); сътвориа (први тропар седме песме канона); събираемн (трећи тропар осме песме канона); въдвораемн (други тропар девете песме канона); въспѣвають, съхрани (трећи тропар девете песме канона); въсхищеноу, събрашса (свјетилан); съпрестолниче (прва стихира на *Хвалите*). У неумском препису РК имамо само један такав пример: съ дръзновенїемъ (прва стихира на *Хвалите*).

Из изложеног можемо закључити да је узрок појаве оволиког броја речи под утицајем српске редакције словенског језика или српско порекло преписивача из Тројице-Сергијеве Лавре и Јосифо-Волоцког манастира, или коришћење српског предлошка последовања са оригиналним Даниловом текстом (верзија бр. 5), будући да се највећи део ових „посрбљених” речи односи на песме које чине службу редукованог састава. Поред тога видимо и занемарљиво мали број различитости у односу на српски препис СК, што је резултат настанка српског и руских преписа у истом временском периоду (XVI век).

Стара штампана издања репрезентују постниконовску књижевно-преписивачку традицију и у рукописну традицију уносе одређене корекције, које нису тако бројне као у Служби Светом Сави. Оне се такође односе с једне стране на грецизацију појединих израза, а са друге на русификацију, односно својеврсно „превођење” и осавремењавање језика последовања.

Текстови у РМ и С се готово у потпуности подударују, као и у Служби Светом Сави, што представља директан доказ да је текст Данилове Службе Светом Арсенију из руских октобарских минеја 1669, 1690, 1741, 1750, 1754. године био образац, односно *протограф* на основу кога је штампан исти текст у Србљаку 1761, 1765, 1861, 1986 и 2018. године. У следећој табели наводимо све речи које су у старим штампаним издањима измењене у односу на преписе у рукописним књигама:

СХ, СК, РЈ, РТ, РК, РР	РМ, С	песма у којој се реч сусреће
БѢСОВСКІА/ БѢСОВСКАА	ДЕМОНСКІА/ ДЕМОНСКАА	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег; други тропар девете песме канона
СВАТНТЕЛЕЦЪ/ СВАТНТЕЛЪ/ СВАТНТЕЛА/ СВАТНТЕЛЮ	ІЕРАРХОВЪ/ ІЕРАРХА/ ІЕРАРШЕ АРХІТЕРЕЦЪ/ АРХІТЕРЕ/ АРХІТЕРЕА/ АРХІТЕРЕН	Трећа стихира и слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег; слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег; трећа стихира на Литији; друга и трећа стихира на стиховње Великог вечерњег; тропар; први тропар прве песме канона; сједален после треће песме канона; други тропар шесте песме канона; други тропар осме песме канона; трећи тропар девете песме канона; трећа стихира и слава на <i>Хвалите</i>
ПОХВАЛА	ХВАЛА	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
СВАТНТЕЛЕЦЪ/СВАТЫЦЪ/ СВАТНТЕЛЮ/ СВАТНТЕЛА/ СВАТНТЕЛИ	АРХІТЕРЕЦЪ/ АРХІТЕРЕ/ АРХІТЕРЕА/ АРХІТЕРЕН	Друга, трећа стихира и слава на стиховње Малог вечерњег; прва, друга и трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег; прва стихира на Литији; прва стихира на стиховње Великог вечерњег; стихира по Пс. 50; трећи тропар осме песме канона; прва, друга, трећа стихира на <i>Хвалите</i>
СВАТНТЕЛЪСТВА/ СВАТНТЕЛЪСКАГО	АРХІТЕРЕЈСТВА/ АРХІТЕРЕЈСКІИ	Други тропар четврте песме канона; други тропар седме песме канона
ИНОКОУЮЩИЦЪ	МОНАШЕСТВЪЮЩИЦЪ	Друга стихира на стиховње Малог вечерњег
НАСТАВНИЦЕ	ПРОПОВѢДНИЦЕ	Слава на стиховње Малог вечерњег
БЛАГОУУХАННЕЦЪ	БЛАГОВОНІЕЦЪ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
ПОТРЕБИЦЪ	ИСТРЕБИЦЪ	Сједален по првој катизми
ОУЧЕ	АРХІТЕРЕЕ	Стихира по Пс. 50
ПРЕМОУДРОСТЬ	МОУДРОСТЬ	Други тропар прве песме канона
ВСѢХЪ	ВСА	Први тропар четврте песме канона
СВАТНТЕЛЮ	ОУЧЕ	Трећи тропар пете песме канона
ПРОСИ[ТЬ]	ИСПРОСИ	Трећи тропар пете песме канона
ЗАТВОРЕННОУЮ	ЗАКЛЮЧЕННЮ	Богородичан седме песме канона
ОСВѢЩЕННЕ	СВѢЩЕННЕ	Други тропар девете песме канона
ВЕСЕЛЯЮЩЕ[И]	ВСЕЛЯЮЩЕ	Свјетилан
ИНОМОТЕЦЕ	ЛИНОМОТЕКЪ	Прва стихира на <i>Хвалите</i>

Словенске речи које су доживеле грецизацију су: БЕСОВСКОЕ: ДЕМОНСКОЕ; СВАТНТЕЛЪ: ІЕРАРХЪ; СВАТНТЕЛЪ: АРХІТЕРЕЈ; СВАТНТЕЛЪСТВО: АРХІТЕРЕЈСТВО; ИНОКОУЮЩИЕ: МОНАШЕСТВЪЮЩИЕ. На русификацију односе сеследећи изрази: наставникъ: проповѣдникъ; благоуухание: благовоніе; потребити: истребити; затвореннаа: заключеннаа. Оба ова процеса нису донела нову верзију текста Службе Светом Арсенију у старој штапаној традицији, већ као и у случају Службе Светом Сави, можемо говорити о некој врсти превода, односно адаптације, будући да се овде ради само о синонимима. Остале ситне измене односе се на измењене или додате префиксе: похвала: хвала; премоудрость: моудрость; проси: испроси; освѣщенне: свѣщенне,

као и на другачије изразе који доносе нове нијансе смисла текста, али га не мењају (отче: архіерее; сватителю: отче; веселяюще: вселяюще).

Уплив свих ових измена у руску рукописну традицију учили смо у руском препису комплетне Службе Светом Арсенију у *Минеју за октобар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234 (л. 294–302') из XVII века, који припада истом комплету минеја као и *Минеј за јануар* РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237 у коме смо пронашли Теодосијеву Службу Светом Сави са исправкама у тексту. Текст последовања Светом Арсенију такође садржи прецртане речи из леве колоне и накнадно уписане синониме из десне колоне наше табеле, другом руком и тамнијим мастилом. И овде можемо рећи да је дотични препис послужио као један од протографа за настанак штампаних издања или да су речи накнадно исправљане у рукопису на основу текстуалне варијанте из штампаних минеја, те он представља карику између руске рукописне и старе штампане традиције.

Фиксација текста последовања Светом Арсенију у РМ и С доноси и карактеристичне измене присвојних и показних заменица. Најчешћи примери оваквих измена су: ти, си: твоего/ твоа/ твоици; своа: твоа; своа: твоа; свою: твою; своихъ: твоихъ; си, своици: твоици; сихъ: сја; ми: мои; си: сей; всихъ: вса.

Поред измене заменица, постниконовска штампана традиција доноси и измене у падежима (најчешће датив у генитив, ѿбидимыѣ: ѿбидимыхъ; немощнымъ: немощныхъ; нищимъ: нищихъ; соущимъ: соущихъ), као и промене глаголског времена, од којих се најчешће јавља измена аориста у перфекат (взыде: возшелъ еси; явися: явилса еси). Ове промене су детаљно испраћене у нашој анализи и показују развој језика и промене које он носи.

Штампана издања руских октобарских минеја и Србљака ближи су српском препису СК неголи руским преписима (РЈ, РТ, РК, РР, понекад и СХ). То потврђује и табела у којој дајемо преглед вишеструких различитости у српској и руској рукописној и старој штампаној традицији:

преписи		песма
РЈ, РТ, РК, РР	СК, РМ, С	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
Преблаженне	блаженне	
РЈ, РТ, РК, РР	СК, РМ, С	Прва стихира на стиховње Великог вечерњег
вѣрнымъ княземъ	благовѣрномъ царю	
РК, РР	СК, РЈ, РТ, РМ, С	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
Наполниѣ	наполнилѣ	
Потсоки	токи	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
треблаженне/ преблаженне	преблаженне/ блаженне	Стихира по Пс. 50
СК, РЈ, РТ	РК, РР, РМ, С	Слава на стиховње Малог вечерњег
Съборища	собирающа	
РЈ, РТ	СК, РК, РР, РМ, С	
Благолѣпныхъ	воголѣпныхъ	Стихира по Пс. 50
Пастоуше	пастырь	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
СХ, РР	СК, РЈ, РТ, РК, РМ, С	
Невеснаго	вожја	

Беликаа		прѣстѣна[а]			Прва стихира на Литији
Коупилъ		воспрѣалъ			Друга стихира на Литији
СК	СХ, РЈ	РК	РР	РМ, С	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
възвысивши	Возвещаючи	возвещающе	возвышающе	возвышши	
СХ		РР	СК, РЈ, РТ, РК, РМ, С		Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
глашаючи		вещаючи	гласаши		
РЈ, РТ, РК		РР	СК, СХ, РМ, С		
просвѣщеніе		освѣщенне	пресвѣщенне		
СК, СХ, РК, РР		РЈ, РТ, РМ, С			Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
Благооуханна		благооухаа			
СХ, РК, РР		СК, РЈ, РТ, РМ, С			
Верхы		главы			
Твораци		оустран			Слава на стиховъе Великог вечерњег
СХ, РЈ		СК, РТ, РК, РР, РМ, С			Друга стихира на стиховъе Великог вечерњег
Похваляци		похвалныци			
СХ, РЈ, РТ, РР		СК, РК, РМ, С			Трећа стихира на стиховъе Великог вечерњег
Недвижица		неподвижица			
СХ, РК	РЈ, РТ	РР	СК, РМ, С		Слава на стиховъе Великог вечерњег
своихо	ранскѣа	ранскихо	Райскаа		
СХ, РК	РЈ, РТ	РР	СК, РМ, С		
обновила есте	исполнает	обновило есте	Исполниса		
СХ, РК, РР	РЈ, РТ	РР, СК, РМ, С			
богносногю	свѣтоносногю	свѣтоносною			
СХ, РЈ, РТ		СК, РК, РР, РМ, С			Тропар
Милостыни		милости			
СХ, РЈ, РТ		СК, РМ, С			Сједален по другој катизми
Странопрѣдѣю		странолюбѣю			
Приводаща		возводаща[го]			Први тропар четврте песме канона
Владыце		немъ			Трећи тропар четврте песме канона
свободъ		сподобн			
Освѣщенне		свѣщенне			Други тропар пете песме канона
РЈ, РТ		СК, РМ, С			Сједален по Полијелеју
Вѣрою		любовію			
СХ	РЈ, РТ	СК, РМ, С			Други тропар прве песме канона
наже	ѣже	иже			
постигши	достигши	достигже			Трећи тропар пете песме канона
благодети	благодатныа	божественныа			Први тропар шесте песме канона
одѣваема	одолѣваема	озарема			Први тропар осме песме канона
сметши се	притѣса	почтѣса			Први тропар девете песме канона

РЈ, РТ	СХ, СК, РМ, С	Први тропар треће песме канона
Вѣчноую	неконѣтнѣю	
Крѣпость	кротость	Други тропар треће песме канона
Свѣтъ	всѣмъ	Сједален после треће песме канона
Иже	иже	Трећи тропар четврте песме канона
Блаженне	прѣблаженне	Први тропар пете песме канона
Обещеваа	оувѣщаваа	Икос
Понте	воспѣвайте	Први тропар осме песме канона
Провозвѣщенїа	просвѣщенїа	Трећи тропар осме песме канона
РЈ, РТ, РК	СХ, СК, РР, РМ, С	Трећа стихира на <i>Хвалите</i>
Законодъ	зракодъ	

Измене које видимо односе се на промену облика речи или појаву префикса (прѣблаженне/ трѣблаженне:блаженне; вѣрнѣмъ: благовѣрноу; потоуки: токи; недвижна: неподвижна; приводаща: возводаща; освѣщенне: свѣщенне); на синониме који представљају руски „превод”, односно адаптацију текста (пасторуше: пастырь; вѣщающѣ: гласашѣ; верхѣ: главы; творашѣ: оустри; вѣчноую: неконѣтнѣю; понте: воспѣвайте); на речи различите по значењу, али које суштински не мењају смисао текста (кнѣземъ: царю; напоилъ: наполнил; съборница: собирающа; благолѣпныхъ: боголѣпныхъ; небесаго: божиа; великаа: прѣчестнаа; богоносноую: свѣтоносноу; странопрѣмїю: странолѣбїю; вѣроу: лѣбовїю; благодатныхъ: божественныхъ), као и на речи различите по значењу које мењају смисао текста (сконхъ: ранскихъ; обновилъ естъ: исполниа; свобода: сподоби; крѣпость: кротость; провозвѣщенїа: просвѣщенїа; законодъ: зракодъ).

У првој стихирѣ на стиховње Великог вечерњег, која је у XVI веку у Русији додата оригиналном Даниловом тексту Службе Светом Арсенију, уместо синтагме *верни кнез* коју видимо у РЈ, РТ, РК и РР, стоји синтагма *благверни цар* у СК, РМ и С. Како бисмо јасније сагледали ову ситуацију, прегледали смо све руске преписе који садрже ову стихирѣ и дошли до сазнања да од свих 12 руских преписа из XVI и XVII века, 11 на овом месту помињу титулу кнеза, док само један руски препис, ПБ 119 из 1670. године, помиње цара. Уколико узмемо у обзир и чињеницу да је руски минеј ПБ 119 доспео на тло Карловачке митрополије заједно са руским богослужбеним књигама које су регуларно слате српским земљама као помоћ, можемо закључити да је било још старијих руских минеја који су доспевали у Српску Цркву и који су садржали помен цара на овом месту, те су могли да послуже као протограф за настанак преписа СК. Са друге стране морало је бити још руских преписа попут ПБ 119 у Русији, јер се, како видимо у нашој анализи, синтагма *благверни цар* налази у старим штампаним руским минејима (РМ) и србљацима (С) у које су морали dospети из руских преписа.

У табели је веома очигледно да се препис СК (изузев у случају *съборница: собирающа* у славнику на стиховње Малог вечерњег) непрекидно подударе са старим штампаним издањима (РМ, С), што на много дубљем нивоу потврђује и наша текстолошка компаративна анализа. То показује да је карика између СК са једне и РМ, С са друге стране, морао бити руски препис који је близак, али старији од ПБ 119, који

је доспео у српску средину и заједно са ПБ 119 представљао образац за текст у старим штампаним минејима, из којих је текст потом прештампан у србљацима.

Закључујући ову анализу, можемо рећи да су преписи који репрезентују потпуни састав Службе Светом Арсенију (верзија бр. 1) међу собом изузетно блиски и представљају јединствену текстуалну верзију. Она се дели на две веома блиске варијанте које представљају са једне стране руски преписи РЈ, РТ, РК, РР (којима је близак и српски препис непотпуног последовања СХ), а са друге српски препис и руска стара штампана издања СК, РМ, С. Карика између њих је препис близак (али старији од) ПБ 119, који је био предлог за СК. Руски преписи су међусобно веома блиски, а малобројне разлике се свде на лапсусе преписивача и морфолошке промене. Ненотирани преписи РЈ и РТ упућују на преписивача српског порекла или српски протограф са службом редукованог састава (оригиналан Данилов текст), што није било неуобичајено, док се стара штампана издања руских минеја, у којима је текст Службе Светом Арсенију првобитно фиксиран у овом облику, одликују осавремењавањем језика у правцу грецизације и русификације. Као и у случају Теодосијеве Службе Светом Сави, РМ и С представљају готово идентичну текстуалну варијанту, што доказује нашу тврдњу да је текст овог последовања из руских штампаних минеја био предлог за штампање истог у србљацима. У том смислу, савремена текстуална варијанта последовања Светом Арсенију коначно је обликована у *руској* богослужбеној књижевној традицији после Никонове реформе, како у смислу химнографског састава, тако и у смислу текстолошког садржаја.

Текстуални садржај тропара и кондака из Теодосијеве Службе Светом Симеону Мироточивом и кондака из Савине Службе Светом Симеону Мироточивом у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.

Стапање култова Светог Симеона Мироточивог са култом Светог Саве у руској богослужбеној традицији још на раној етапи њиховог усвајања, резултирало је изостанком последовања Светом Симеону Мироточивом у руским фебруарским минејима и осталим зборницима минејног типа. Једине три песме из два последовања у част Светог Симеона које су остале сачуване у руској богослужбеној књижевној традицији као извори који сведоче о постојању овог култа, су тропар и кондак из Теодосијеве Службе и кондак из Савине Службе Светом Симеону. У овом одељку ћемо извршити компаративну текстолошку анализу ове три песме у српском препису, руским ненотираним и нотираном препису, као и старим штампаним Србљацима.

С обзиром да припадају различитим последовањима и да се налазе у различитим књигама, ове песме смо приредили на основу различитих извора. Основни текст тропара из Теодосијеве и кондака из Савине Службе Светом Симеону приредили смо на основу преписа из *Псалтира са последовањем* РГБ. ф. 113, № 61 (л. 313–313') с краја XV и почетка XVI века из Јосифо-Волоцког манастира. Текстолошко стање пратимо у још три руска преписа: први је у *Псалтиру са последовањем* митрополита Кипријана РГБ. ф. 173. I, № 142 (148) (л. 234–234') из 1401. године, који је веома близак српским преписима,²¹⁶⁰ други је у *Псалтиру са последовањем*, РГБ. ф. 304. I, № 323 (л. 462–462')

²¹⁶⁰ Кипријанов препис кондака упоредили смо са преписом који је на ћирилској транскрипцији објављен у првом тому Србљака, вид. Сава Немањић. Служба Светоме Симеону, *Србљак. Службе, канони, акатисти*, књига прва, Београд, 1970, 20. Изузев неколико морфолошких промена (измена глаголског облика), текстови се у потпуности подударују, те овде Кипријанов препис кондака узимамо за референтан, будући да он на неки начин врши улогу српског преписа у нашој анализи.

из XVI века из Тројице-Сергијеве Лавре, а трећи препис садржи само тропар и једини је неумски препис химнографије у част Светог Симеона, који се налази у Годишњем стихирају *Дијаково око*, РНБ. Кир-Бел. 586/ 843 (л. 493') из осамдесетих година XVI века из Кирило-Бјелозерског манастира.

Основни текст кондака Светом Симеону из Теодосијеве службе приредили смо на основу преписа из *Месеџослова са тропарима и кондацима* Vat. Slavo 38 (л. 61–62') из седамдесетих, односно деведесетих година XV века, док текстолошко стање пратимо у препису из *Псалтира са последовањем* РГБ. ф. 304. I, № 340 (л. 390–390') са почетка XVII века из Тројице-Сергијеве Лавре. Такође текстолошко стање тропара и кондака из Теодосијеве Службе Светом Симеону пратимо у српском препису из *Минеја за фебруар* ПБ. бр. 419 (л. 75, 82–82') из 1550. године и московском издању Србљака из 1765. године.

На тај начин имамо пет линија текста тропара, три линије текста кондака из Савине службе и пет линија текста кондака из Теодосијеве Службе Светом Симеону Мироточивом које поредимо у српском, руским нотираним и нотираним препису, као и старим штампаним Србљацима. Како бисмо олакшали праћење наше текстолошке упоредне анализе, за сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и на место настанка, односно чувања рукописа. Скраћенице приказујемо у следећој табели:

препис/ штампано издање	скраћеница	објашњење скраћенице
ПБ 419	СП	С= српска редакција, П = Патријаршија
РГБ. ф.173.I, № 142 (148)	РМ	Р= руска редакција, М = МДА
РГБ.ф.113, № 61	РЈ	Р= руска редакција, Ј = Јосифо-Волоцки
РГБ. ф.304.I, № 323	РТ	Р= руска редакција, Т = ТСЛавра
РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	РК	Р= руска редакција, К= Кирило-Бјелозерски
Vat. Slavo 38	РВ	Р= руска редакција, В = Ватикан
РГБ. ф. 304. I, № 340	РТ ¹	Р= руска редакција, Т= ТСЛавра
Србљаци	С	С= Србљак

Од укупно осам линија текста које обухвата наша анализа, једна (СП) је писана на српској, а седам (РМ, РЈ, РТ, РК, РВ, РТ¹, С) на руској редакцији словенског језика. Када су у питању руски преписи и Србљак који су писани на истој језичкој редакцији, шест преписа (РМ, РЈ, РТ, РК, РВ, РТ¹) представљају предниконовску, а само Србљак (С) постниконовску књижевну богослужбену традицију. Подела на стихове у тропару из Теодосијеве и кондаку из Савине Службе Светом Симеону, извршена је према подели у препису РЈ, а у кондаку из Теодосијеве службе – према препису РВ, на основу којих је приређен основни текст.

Као ни у претходним анализама, ни овде ради уштеде простора у напоменама нисмо бележили особености српске и руске редакције словенског језика, правописне разлике, као и фонетске промене које се односе како на хомонију (раздељноречје) у неумским рукописима, тако и на разлике у писању одређених речи у предниконовским и постниконовским руским богослужбеним књигама.

Када је реч о хомонији у неумском препису тропара из Теодосијеве Службе Светом Симеону Мироточивом, она је спроведена недоследно. Наводимо по врстама речи, у изворном облику – роду, броју, падежу, односно лицу, најчешће употребљене речи које се у овом последовању одликују хомонијом. Са леве стране реч наводимо на раздељноречној фонетској редакцији, а са десне на истиноречној.

Заменице: твоихо: твоихъ; нашидо: нашидъ; придев: притѣкаюшидо: притѣкаюшидъ;
глаголи: просвѣтивоса: просвѣтив[ъ]са; наставио: наставилъ; предлог: ко: къ.

Поред хомоније у неумском препису, у нашу компаративну анализу нисмо уносили ни вокализацију полугласника у ненотираним преписима (најчешће у предлозима), фонетске промене везане за језичке измене (евангелие: евангеліе; оувѣщаваешн: оувѣщеваешн), као ни вид придева.

Тропаръ гласъ ѣ

Б(о)ж(е)ственою бл[а]г[о]д[а]тїю просвѣтивса и²¹⁶¹ по²¹⁶² см(е)рти²¹⁶³ показашн²¹⁶⁴ свѣтлостъ житїа твоего.²¹⁶⁵ истацаешн²¹⁶⁶ 2167 миро бл(а)говханїа. 2168 притѣкаюшид[ъ]²¹⁶⁹ к[ъ] рацѣ мощен твоих[ъ] и люд[и] своа²¹⁷⁰ наставилъ еси ко свѣтѣ богоразумїа. симеоне ω(т)че нашъ. моли х(рист)а б(ог)а²¹⁷¹ даровати намъ²¹⁷² велїю м(н)л(о)сть

Кондакъ гласъ ѣ

Х(ристо)во иго прїимъ²¹⁷³ симеоне. и того кр(е)сть вземъ²¹⁷⁴ послѣдова емъ. насаженъ бо въ долу г(оспод)ни. процвѣте јако финикъ. и јако кедръ иже въ ливанѣ оумножилъ еси чада твоя. моужь желанїи д(оу)ховных[ъ]. чудотворецъ бо явнса пр[е]п[о]д[о]бне.²¹⁷⁵ х(рист)а б(ог)а непрестан[но] мола²¹⁷⁶ ω всѣх[ъ] насъ.

---

²¹⁶¹ РМ, РТ: - 1

²¹⁶² СП: - 1

²¹⁶³ СП: смрътїю

²¹⁶⁴ РТ, С: показашн

²¹⁶⁵ СП: своего

²¹⁶⁶ РМ, РТ: истацаа

²¹⁶⁷ С: + бо

²¹⁶⁸ СП: + твоего

²¹⁶⁹ СП: притѣкаюшихъ

²¹⁷⁰ С: твоя

²¹⁷¹ РМ, СП, РТ, С: 2, 3, 1

²¹⁷² РК: душам[ъ] нашидо

²¹⁷³ РМ, РТ: прїатъ

²¹⁷⁴ РМ, РТ: взатъ

²¹⁷⁵ Ово је једина реч која недостаје у српским преписима, Србљак I, 1970, 20.

²¹⁷⁶ РМ, РТ: ↔

Кондакъ гласъ § подобенъ: еже ѿ насъ исполнивъ²¹⁷⁷

Агг(ε)льское на земли възлюбивъ²¹⁷⁸ житиє. миродръжанїа²¹⁷⁹ и мира²¹⁸⁰ оставивъ.²¹⁸¹ пощенїемъ
х(рист)ъ симеоне²¹⁸² вѣсѣдовалъ²¹⁸³ еси.²¹⁸⁴ к[ъ] немже любящих[ъ]²¹⁸⁵ та ап(о)с(то)льскы[и]²¹⁸⁶
наставилъ еси вѣпїа.²¹⁸⁷ възлюбите г(о)с(под)а²¹⁸⁸ якоже²¹⁸⁹ тѣи²¹⁹⁰ възлюбн²¹⁹¹ нас(ъ).

Текстолошка анализа три песме из два последовања Светом Симеону Мироточивом показује прилично висок степен подударања међу преписима и чињеницу да сви текстови припадају истој текстуалној варијанти. Малобројне промене су морфолошке, присутне су инверзије, разночтенија су минимална, а у тропару и кондаку из Теодосијеве службе видимо и утицај српске редакције словенског језика.

Препис РВ садржи погрешан глас и подобен, што је случај у свим руским рукописима. Осми глас је замењен на други, будући да је кондак из Савине службе писан у другом гласу, што је била честа забуна коју је у руску рукописну традицију у свом псалтиру унео митрополит Кипријан.

Речи које су написане под утицајем српске редакције словенског језика односе се само на кондак из Теодосијеве службе и на препис РВ. Наводимо их у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: възлюбивъ, миродръжанїа, вѣпїа, възлюбите, тѣи, възлюбн. Глагол вѣпїа на српској редакцији сусрећемо и у препису РТ¹.

Кондак из Савине Службе Светом Симеону има најмање промена (два глаголска облика, једно изостављање речи и једну инверзију). Када је реч о тропару и кондаку из Теодосијеве Службе светом Симеону (разматраћемо их заједно), највећи број разлика (свега три) примећујемо у српском препису (СП) у односу на све остале.

---

²¹⁷⁷ Исправили смо грешку у Vat. Slavo 38 у коме пише други глас, подобен: кышнихъ

²¹⁷⁸ РВ: утицај српске редакције; РТ¹: возлюбилъ еси; С: 3, 1, 2

²¹⁷⁹ РВ: утицај српске редакције; РТ¹, С: миродержание

²¹⁸⁰ СП, С: миръ

²¹⁸¹ РТ¹: оставилъ еси

²¹⁸² РТ¹: - 1; СП:↔

²¹⁸³ РТ¹, СП,С: посѣдовалъ

²¹⁸⁴ РТ¹: - 1

²¹⁸⁵ РТ¹: любящихъ

²¹⁸⁶ СП: агг(ε)льскы

²¹⁸⁷ РВ, РТ¹: утицај српске редакције

²¹⁸⁸ СП, С: в(о)га

²¹⁸⁹ СП: яко

²¹⁹⁰ РВ: утицај српске редакције; РТ¹: тон; СП, С: онъ

²¹⁹¹ РВ: утицај српске редакције; РТ¹: возлюбилъ еси

СП	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Своого	твоего	Тропар
АГГЕЉСКИ	АПОСТОЉСКИ	Кондак (Теодосије)
ЈАКО	ЈАКОЖЕ	Кондак (Теодосије)

У тропару видимо различиту присвојну заменицу, док у кондаку видимо једину реч у анализи ове три песме која доноси различит смисао (аггелски: апостолски). Ове три измене, уз инверзије речи које видимо у анализи, нису довољне да изграде нову текстуалну варијанту, тако да можемо констатовати да су руски преписи прилично доследни српском тексту.

Неумски пепис РК има једну једину разлику у тропару и она не мења смисао:

РК	сви остали	песма у којој се реч сусреће
ДОУШАМЪ НАШИМЪ	НАМЪ	Тропар

У препису РВ имамо само један пример различитог префикса у кондаку:

РВ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
БЪСЛѢДОВАЛЪ	ПОСЛѢДОВАЛЪ	Кондак (Теодосије)

Србљак такође доноси само једну измену присвојне заменице у тропару:

С	сви остали	песма у којој се реч сусреће
Твоа	своа	Тропар

Када је реч о разночтенијима на нивоу више преписа и текстова, видимо свега два таква примера у кондаку:

преписи		Песма
РВ, РТ ¹	СП, С	Кондак (Теодосије)
господа	бога	
тѣи, тои	онѣ	

Као што видимо, обе промене односе се на синонине. На једној линији стоје руски преписи (РВ, РТ¹), а на другој српски препис (СП) и штампани текст у Србљаку (С). Све ове промене показују веома ситна одступања и на основу њих можемо констатовати да сва три текста у српским, руским преписима и штампаном Србљаку припадају *истој* текстуалној варијанти.

Текстуални садржај Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.

Службу Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског пронашли смо у свега девет руских преписа насталих између XVI и XVIII века, од чега су само два ненотирана, док седам изнад текста садржи руску неумску нотацију. Чињеница да ово последовање не улази у руске октобарске старе штампане минеје елиминише један ниво текста из наше анализе, те ћемо овде паралелно поредити српски препис, руске ненотиране и нотирани преписе и текст овог последовања у Србљаку.

Службу Светом краљу Милутину приредили смо на основу руског преписа из *Празничног минеја (Трефолоја) за септембар–новембар* РГБ. ф. 247, № 829 (л. 252–261) с краја XVI и почетка XVII века чије порекло не знамо, али је као јединствени сачувани предниконовски минеј са Службом Светом краљу дуго био у употреби у старообредничкој средини (Белокриницка митрополија). Овај препис представља једини и најстарији комплетан препис који је у потпуности сачуван. Текстолошко стање пратимо у још четири преписа и једном штампаном издању, те тако имамо укупно шест линија текста овог последовања, што нам омогућава да сагледамо његову еволуцију од српских преписа до текста који налазимо у савременом богослужењу. Сва одступања бележимо у напоменама испод основног текста.

Горе наведени препис поредимо са још три руска преписа: једним ненотираним и два нотирани, чиме обухватамо оба сачувана ненотирана преписа овог последовања које смо открили у руској богослужбеној рукописној традицији. Други ненотирани препис налази се у *Зборнику служби словенским и руским светима* РНБ. Погод. 572 (л. 21–40') из XVII века у коме није сачуван почетак (текст почиње од средине четврте стихире на Литији). Остала два преписа налазе се у неумским (нотираним) рукописима. Први је из Годишњег стихирара *Дијаково око*, РНБ. Кир-Бел. 586/ 843 (л. 310–313') из осамдесетих година XVI века, који је настао у Кирило-Бјелозерском манастиру, док се други налази у *Минејном стихирару за октобар* РГБ. ф. 304. I, № 443 (л. 240'–253) из XVII века, који је настао у Тројице-Сергијевој Лаври.

Српски препис који смо узели као референцу за поређење са руским преписима и старим штампаним издањем налази се у рукописном зборнику који је насловљен као *Србљак* Хил. 479 (л. 1–26') из 1500. године. Изабрали смо баш овај препис будући да је он временски најближи препису који су хиландарски монаси однели у Москву 1550. године и који је био предложак са кога су настали руски преписи овог последовања.

Када је реч о старим штампаним издањима, у анализу смо уврстили текст овог последовања из Србљака (узето је московско издање Србљака из 1765. године). На овај начин презентујемо текст Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског у српској и руској рукописној традицији и њену коначну фиксацију у старој штампаној традицији, односно србљацима, чиме обухватамо око четири века њеног постојања.

За сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и место настанка, односно чувања рукописа које приказујемо у следећој табели:

препис/ штампано издање	скраћеница	објашњење скраћенице
Хил. 479	СХ	С= српска редакција, Х= Хиландар
РГБ. ф. 247, № 829	РС	Р= руска редакција, С= Старообредници
РНБ. Погод. № 572	РП	Р= руска редакција, П = Погодин
РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	РК	Р= руска редакција, К= Кирило-Бјелозерски
РГБ. ф. 304. I, № 443	РТ	Р= руска редакција, Т= ТСЛавра
Србљаци	С	С= Србљак

Од шест линија текста које обухвата наша анализа, једна (СХ) је писана на српској, а пет (РС, РП, РК, РТ, С) на руској редакцији словенског језика. Када су у питању преписи на руској редакцији, четири преписа (РС, РП, РК, РТ) представљају предниконовску, а само Србљак (С) постниконовску књижевну богослужбену традицију. Подела песама на стихове (која се у сваком од преписа, односно штампаних издања разликује), извршена је према подели у препису РС на основу кога је приређен основни текст.

Када је реч о хомонији у неумским преписима Службе Светом краљу Милутину, она је спроведена недоследно у РК и РТ, као и у свим осталим руским преписима те врсте. Наводимо по врстама речи, у изворном облику најчешће употребљене речи које се у овом последовању одликују хомонијом. Са леве стране реч наводимо на раздельноречној фонетској редакцији, а са десне на истиноречној.

Именице: мракo: мракъ; ѿтораслe: ѿт[ъ]раслъ; паматe: паматъ; оумo: оумъ; рого: рогъ; верхо: верхъ; доухo: доухъ; госпoдe: гoспoдъ; скипетрo: скип[ъ]трь; сердца: серд[ъ]ца; пѣснeмн: пѣсньмн; домо: домъ; градо: градъ; милоканиeмo: милоканиeмъ; навѣтo: навѣтъ; доушамo: доушамъ; стопамo: стопамъ; промышлeниeмo: промышлeниeмъ; житиeмo: житиeмъ; побореникo: побор[ъ]никъ; паматe: паматъ; застоупеникo: застоуп[ъ]никъ; сианнeмo: сианнeмъ; храмo: храмъ; свѣтo: свѣтъ; грѣхoмo: грѣхoмъ; чюдeсo: чюдeсъ; бѣдо: бѣдъ; вѣнциeмo: вѣнциeмъ; инокихo: инокихъ; нищихo: нищихъ; мирo: миръ; благочестнeмo: благочестнeмъ; христoсo: христoсъ; оугoденикoу: оугoд[ъ]никoу; кротостe: кротостъ; моудростe: моудростъ; жизнe: жизнь; цeрквaмo: цeрквaмъ; свaтнитeлeмo: свaтнитeлeмъ; оутвaрe: оутвaрь; людeмo: людeмъ; кринo: кринъ; хлѣбo: хлѣбъ.

Заменице: ихo: ихъ; свoихo: свoихъ; свoимo: свoимъ; твoихo: твoихъ; намo: намъ; нашимo: нашимъ; сихo: сихъ; вeсѣхo: в[ъ]сeхъ; вeсакoю: в[ъ]сaкoю; нимo: нимъ.

Придеви: небесныхo: небeс[ъ]ныхъ; небесенoе: небeс[ъ]нoе; доушевeнoую: доушев[ъ]нoую; славeнe: слав[ъ]нe; независтныхo: независтныхъ; достoдoлжeнo: достoдoлж[ъ]нo; честeнoю: чест[ъ]нoю; мнoстивo: мнoстивъ; вышeнaгo: выш[ъ]нaгo; бeсплoтeными: бeсплoт[ъ]ными; свeршeнымo: свeршeнымъ; кроткихo: кроткихъ; блaгихo: блaгихъ; мaлoмoщнымo: мaлoмoщнымъ; прeчeстeнo: прeчeст[ъ]нъ; нaлeжaщихo: нaлeжaщихъ; цaрeскoе: цaр[ъ]скoе; бoгaтыхo: бoгaтыхъ; прилeжeнo: прилeж[ъ]нo; свѣтoнoсeнaa: свѣтoнoс[ъ]нaa; пpaзднoующихo: пpaзднoующихъ; чтoущихo: чтoущихъ; прихoдaщихo: прихoдaщихъ; пpaвeдныхo: пpaвeдныхъ; aпoстoлeскoе: aпoстoльскoе; прeсвѣтo: прeсвѣт[ъ]лo; бoжeствeнныхo: бoжeствeнныхъ; нeвeчeрeнымo: нeвeчeр[ъ]нымъ; инoчeствoующимo: инoчeствoующимъ; вѣрeныхo: вѣр[ъ]ныхъ; свaтыхo: свaтыхъ; aлчoщимo: aлчoщимъ.

Глаголи: возлетево: в[ъ]злетевъ; празденоујуте: празд[ъ]ноујутъ; воздало: в[ъ]здалъ; приаѣто: приаѣтъ; простерло: простерлъ; потерпо: потерпъ; сошедошеса: съшед[ъ]шеса; похвалимо: похвалимъ; было: былъ; оугодиоши: оугодив[ъ]ши; пожило: пожилъ; наздаво: наздавъ; оудоволимо: оудоволилъ; послѣдовало: послѣдовалъ; оторасли: от[ъ]расли; оуваземо: оуваземъ; одѣавоса: одѣав[ъ]са; наслѣдовало: наслѣдовалъ; кошело: в[ъ]шелъ; предостонши: пред[ъ]стонши; восхвалимо: в[ъ]схвалимъ; процвѣло: процвѣлъ; наполниемо: наполниемъ; просвѣщаемо: просвѣщаемъ; озараемо: озараемъ; славимо: славимъ; оутасниво: оутаснивъ; приио: приимъ; восприаѣто: восприаѣтъ; наздамо: наздамъ; зовемо: зовемъ; рекло: реклъ; облобызаемо: облобызаемъ; возопиемо: в[ъ]зопиемъ; оудостонло: оудостонлъ; скончавоши: скончав[ъ]ши; коселюса: в[ъ]селюса; пристоупаюшимо: пристоупаюшимъ; возлюбиво: в[ъ]любивъ; иссохшихо: иссохшихъ; снабдѣло: снабдѣлъ; процвѣло: процвѣлъ; предоставиво: пред[ъ]ставивъ.

Предлози: во: вѣ; ото: отъ; ко: кѣ; со: съ; отонюдоуѣ: от[ъ]нюдоуѣ.

Прилози: радостено: радостно; денесе: д[ъ]несъ; коупено: коуп[ъ]но.

Везник: тѣме: тѣмъ.

Вокализацију полугласника у ненотираним преписима (најчешће у предлозима) такође нисмо уносили у напомену ради уштеде простора. Други тип фонетских промена везан је за еволуцију језика која узрокује промене које видимо у штампаном издању. Навешћемо неколико карактеристичних примера: са леве стране је дата фонетска варијанта из преписа, а са десне из штампаног издања.

Именице: перфириоу: порфириоу; чюдо: чѣдо; доушю: дѣшѣ; страннопріемници: страннопрімници; вѣнченосче: вѣнченосче; скифетри: скипетри; монсѣн: мѣнсей; селоуне: солѣнѣ.

Придеви:крепцын: крепкѣн.

Глаголи:восѣа: возсѣа; прѣндѣте: прѣндѣте.

Поред свих наведених промена, у текстолошку анализу нисмо уносили ни вид придева, који се појављује као веома честа разлика у преписима овог последовања.

Текст Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског приредили смо без Богородичиног канона, а сви Богородични дати су у виду инципита.²¹⁹² Једино велико текстуално одступање међу свим овим текстовима налази се у Србљаку и односи се на други, трећи и четврти тропар девете песме канона који у старим штампаним издањима има потпуно различит текст у односу на рукописне преписе. У нашој анализи ови различити текстови дати су у напомену у целисти.

---

²¹⁹² Изузетак представља богородичан на стиховње Малог вечерњег који је написан на слава и ниње (пошто изостаје славник).

На малѣи вѣтерни стѣхиры на господи воззвахъ гласъ ѧ подобенъ: небеснымъ[ъ] чиномъ[ъ] радованіе]

На н(є)в(є)сныхъ[ъ] кровгохъ[ъ]²¹⁹³ возлетѣвъ, добродѣтелию б(о)ж(є)ственнымн стѣфане, зашелъ[ъ] еси во мракъ[ъ]. и мже²¹⁹⁴ во истинноу²¹⁹⁵ не в[ъ] гаданіихъ[ъ] трел(а)женне.²¹⁹⁶ но въ бл(а)годати явилса,²¹⁹⁷ б(о)жїе си явленїе²¹⁹⁸ прїемла.

Израстившее та х(ристо)ви отъ[ъ] корене с(вѣ)т(а)го отъ[ъ]раслъ б(о)госозданнаа.²¹⁹⁹ и²²⁰⁰ ѡ(тє)чество ти²²⁰¹ радуется. и свѣтлѣтса ц(є)ркви²²⁰² твоа. с(вѣ)ты²²⁰³ мощи цѣлы²²⁰⁴ и благоуханна²²⁰⁵ илющи та.²²⁰⁶ и паматъ[ъ] твою радостно²²⁰⁷ празднуютъ[ъ]²²⁰⁸ дн(є)сь. и мже возмездїе воздавъ б(о)гоносе. всакого ѡзлобленїа избави.²²⁰⁹

Добродѣтели просвѣтивъ²²¹⁰ двшү и оумъ. тѣмъ рогъ[ъ]²²¹¹ свыше излїанныи²²¹² на ц(а)ркїи * верхъ ти²²¹³ масла.²²¹⁴ помазан²²¹⁵ д(о)ухомъ та²²¹⁶ б(о)гоносе. прос(вѣ)щенное²²¹⁷ ж[є]²²¹⁸ слово и г(оспод)ь.

---

²¹⁹³ С: н(є)в(є)сныхъ кровги

²¹⁹⁴ С: б(о)говидѣнїи

²¹⁹⁵ С: + и

²¹⁹⁶ РТ: прел(а)женне

²¹⁹⁷ С: явилса еси

²¹⁹⁸ СХ, РК, РТ, С: б(о)жїа сіанїа

²¹⁹⁹ СХ, РК, РТ: богосаднаа; С: б(о)госажденнїю

²²⁰⁰ С: - 1

²²⁰¹ С: твоє

²²⁰² С: свѣтлѣтса ц(є)рковь

²²⁰³ РК, РТ, С: с(вѣ)тыа

²²⁰⁴ СХ: цѣла

²²⁰⁵ РК, РТ, С: бл(а)гоуханны

²²⁰⁶ РК, РТ, С: - 1

²²⁰⁷ С: - 1

²²⁰⁸ РТ: празденуете; С: празднующи

²²⁰⁹ С: - 3

²²¹⁰ С: просвѣтилъ еси

²²¹¹ С: рогомъ + елєа

²²¹² С: излїаннымъ

²²¹³ СХ, РК, РТ: ↔; С: твой верхъ

²²¹⁴ РТ: масломъ; С: - 1

²²¹⁵ СХ, РК, РТ: помазаа; С: помазветъ

²²¹⁶ РК: ти; С: ↔

²²¹⁷ СХ: прѣс(вє)щенное

²²¹⁸ С: - 1

от[ъ]нюдоуѣж[е] прѣатъ скипетръ²²¹⁹ ц(а)рствѣа н(е)б(е)снаго.²²²⁰ от[ъ] подающаго намъ велію м(н)л(о)сть.

Слава гласъ ї самогласенъ

Свѣщюу д(оу)шевнуюю маслѡм[ъ]²²²¹ м(н)л(о)стынею.²²²² добродѣтелию оукраша²²²³ славне. тѣмъ тако маслина плодовиа. простерлъ еси прозавеніа.²²²⁴ от[ъ] независтных[ъ] вод[ъ] напаѣма. ²²²⁵ д(оу)ховныѣ²²²⁶ бл[а]г[о]д[а]ти почерпъ.²²²⁷ * людїи от[е]чѣства своего²²²⁸ с[е]рдца оумашаа. тѣм[ъ]²²²⁹ с[о]шедшеса достожджно пѣс(н)ми похвалимъ двонцоу славноую с[ъ] м(а)терню их[ъ] ч(е)стною. равномошнаа ²²³⁰ тро(н)ца²²³¹ вѣрветеса бл(а)гоч(е)стивым[ъ] рачителемъ.²²³² ихже м(о)литвами х(рист)е тако м(н)л(о)стивъ сп(а)си д(оу)ша²²³³ н(а)ша.²²³⁴

И нынѣ Богородиченъ: С(вѣ)то первоистаа похвало

На стїховнѣ стїхирѣ гласъ бѣ подобенъ: доле еѡфраѡвъ

Дѡм[ъ] былъ еси с(вѣ)тыа тро(н)цы²²³⁵ с(вѣ)те. і градъ вышнаго ц(а)ра. і обнтелище прес(вѣ)таго д(оу)ха.

Стнхъ: Пр[а]в[е]дникъ тако финиѣъ процвѣтетъ. и тако кедръ иже в[ъ] лїванѣ оумножитса

---

²²¹⁹ С: прѣаъ еси скиптры

²²²⁰ СХ, РК, РТ: царство небесное

²²²¹ С: елеемъ

²²²² С: м(н)л(о)стни + и

²²²³ С: добродѣтели оукрашилъ еси

²²²⁴ РТ: прозавеніе

²²²⁵ С: + от[ъ] ихже

²²²⁶ РК, РТ: доуховенныа; С: д(оу)ховную

²²²⁷ С: бл[а]г[о]д[а]тъ почерпаа

²²²⁸ РК, РТ: ↔

²²²⁹ С: * людїи твоа оумашаеш. сегѡ ради

²²³⁰ С: + во

²²³¹ РК: тро(н)це

²²³² С: бл(а)гочестивыми рачители

²²³³ СХ: д(оу)ше; С: двшы

²²³⁴ СХ: н(а)ше

²²³⁵ СХ: тронце; РК, РТ: тронца

Совокупилса²²³⁶ съ безплотными ликостоянїи б(о)гови оугодивши.²²³⁷ добродѣтели своихъ²²³⁸ дѣянїи.

Стихъ: Бл(а)женъ мѣжъ боанса г(оспо)да. в[ъ] заповѣдехъ егѡ восхощетъ сѣлаѡ

Любовїю²²³⁹ совершеннымъ милованїемъ. тако перфирию²²⁴⁰ оудѣавшеся.²²⁴¹ вселнлса еси в[ъ] вышнѡмъ ц(а)рствїа.

Слава и нынѣ Богородицѣнъ, гласъ и подобенъ тонже

Радоуиса гаж[е] радость мироу прїемши²²⁴² х(рист)а жизнедавца. и²²⁴³ оуставль²²⁴⁴ печаль дѣво прам(а)тернюю].

На велицѣи вечерни на господи возвахъ стїхирѣ гласъ ѿ подобенъ: егда ѡт[ъ] древа

егда ц(а)рство недвижимое ц(а)рствовавъ прїнлль еси. на земли бл(а)гозаконно²²⁴⁵ пожил[ъ] еси. и с[о]кровище добродѣтели ѡбрѣтеся.²²⁴⁶ дѣянїи б(о)ж(е)ственными наздавъ²²⁴⁷ сїе.²²⁴⁸ и с[е]рдце свое²²⁴⁹ ц(е)рковъ²²⁵⁰ б(о)гови стефане ѡс(ва)тил[ъ] еси.²²⁵¹ и²²⁵² храмы с(ва)щенныѣ²²⁵³ томоу воздвигль еси. милостынею и щедротами всѣхъ[ъ] требующихъ[ъ] оудовлилъ еси.²²⁵⁴ людїи своихъ²²⁵⁵ бл(а)гоч(е)стїа винномъ оупилъ еси. и ѡт[ъ] сопротивныхъ[ъ] навѣт[ъ] избавляеши. тѣмъ с(ва)те м(о)лнса х(рист)оу б(о)гоу²²⁵⁶ сп(а)стиса д(о)ушамъ н(а)шимъ[ъ].

---

²²³⁶ С: Совокупилса еси

²²³⁷ С: оугодивъ

²²³⁸ С: твоихъ

²²³⁹ РК, РТ, С: + и

²²⁴⁰ СХ, С: порфирию

²²⁴¹ РК, РТ, С: оудѣавса

²²⁴² СХ: приемши; РК, РТ: принлоши; С: рождала

²²⁴³ С: - 1

²²⁴⁴ С: оуставивши

²²⁴⁵ СХ, РК, РТ, С: бл(а)гозаконнѣ

²²⁴⁶ С: ѡбрѣтъ

²²⁴⁷ С: наздавъ еси

²²⁴⁸ РТ: сен; С: - 1

²²⁴⁹ С: твоѣ

²²⁵⁰ С: храмъ

²²⁵¹ С: ѡс(ва)тивъ

²²⁵² С: - 1

²²⁵³ РК, РТ, С: с(ва)щенныѣ

²²⁵⁴ С: оудоволивъ

²²⁵⁵ С: люди твоѣ

²²⁵⁶ С: 2, 3, 4, 1

ѿгда промышленіемъ вышнаго, тебѣ жребїи вѣрчиса²²⁵⁷ ѡ(те)чества твоего. и скипетръ²²⁵⁸ ц(а)рствна
 прародителен твоихъ[ъ]. и сихъ[ъ] стопамъ добръ²²⁵⁹ послѣдовалъ еси. ѡт[ъ] корене ж[е] с(ва)т(а)го
 ѡт[ъ]расли преславнїи. явистася²²⁶⁰ ѡ(те)ч(е)ствоу своемоу.²²⁶¹ як(о) двѣ свѣтила пресвѣтлє.
 въсияющїи²²⁶² намъ[ъ] нзъ елены преславныє.²²⁶³ соупроуга²²⁶⁴ прехвална. и тезоименна. достоинно²²⁶⁵
 с[о]шѣдшеса в[ъ] пѣснехъ[ъ], треплетенными вѣнцы сихъ[ъ] оубавземъ[ъ].

ѿгда къ х(рист)оу любовїю с(ва)те присконсая еси.²²⁶⁶ ц(а)рствїа скипетры добродѣтелїю оукраси. и
 баграницею²²⁶⁷ славне ѡдѣявсая²²⁶⁸ мнлованїемъ. и хламидою оукраиса²²⁶⁹ доброю кротостїю. и вѣнцемъ
 оубавсеса²²⁷⁰ непорочнымъ житїемъ. тѣмъ и кроткихъ[ъ] землю наслѣдовалъ еси. и в[ъ] незаходимыи мракъ
 * в[ъ]шелъ еси. и х(ристо)вѣ²²⁷¹ ясно предстони²²⁷² ѡ нас(ъ) м(о)лисая.²²⁷³ вѣнченнїи стѣфанє.
 тѣмъ²²⁷⁴ твою памѣт[ъ] совершающе.²²⁷⁵ х(рист)а б(о)га²²⁷⁶ сп(а)са восхваляемъ²²⁷⁷ тебе²²⁷⁸ прославльшаго.

---

²²⁵⁷ РК, РТ: ↔

²²⁵⁸ СХ, РК, РТ, С: скиптры

²²⁵⁹ С: - 1

²²⁶⁰ С: преславны явшася

²²⁶¹ РК, РТ: ↔

²²⁶² С: два свѣтила пресвѣтла возсѣвша

²²⁶³ РК, РТ: преславеныя; С: прекрасныя

²²⁶⁴ С: двонца

²²⁶⁵ С: + оубо

²²⁶⁶ СХ, С: + и

²²⁶⁷ С: оукраиснѣ, въ баграницѣ

²²⁶⁸ С: ѡдѣявсая еси

²²⁶⁹ С: оукраисвсая

²²⁷⁰ С: оубавзася еси

²²⁷¹ СХ, РК, РТ: христови

²²⁷² С: * зашелъ еси: хр(и)стови яко предстоа

²²⁷³ СХ, РК: мolasя

²²⁷⁴ С: - 1

²²⁷⁵ С: совершающихъ + и

²²⁷⁶ С: - 1

²²⁷⁷ РК, РТ: восхваляемо

²²⁷⁸ С: та

Слава гласъ њ самогласенъ

Славноую памет[ъ] б(о)гоноснаго стефана. съшедшеа ѿ празднолюбцы достоинно в[ъ] пѣснех[ъ] и пѣнїих[ъ] восхвалимъ. се²²⁷⁹ бо намъ явлаетса²²⁸⁰ довлїи²²⁸¹ поборникъ. и крѣпкїи²²⁸² застоупникъ. ѡ(те)чествоу своемоу процвѣлъ еси²²⁸³ яко финїѣ въ дворѣх[ъ] г(оспод)них[ъ]. и яко кедръ оумножиса еси²²⁸⁴ испавлен[ъ]ми. і²²⁸⁵ ако виноградъ же плодовит[ъ] в[ъ] домоу б(о)жїи. добродѣтельных[ъ] плод[ъ] твонх[ъ].²²⁸⁶ источил[ъ] еси²²⁸⁷ намъ вино разумное. ѡт[ъ] негѡж[е] пьюще, веселїа б(о)ж(е)ственнаа²²⁸⁸ с[е]рдца наполняемъ. и²²⁸⁹ д(оу)ша²²⁹⁰ просвѣщаемъ і оумъ ѡзараемъ. тѣмъ пресвѣтлїю ти²²⁹¹ памет[ъ] пѣс(н)ми славимъ. и с(в)тоую ти²²⁹² ракоу мощи твонх[ъ] вѣрою лобзаем[ъ].²²⁹³ молащеса м(о)л(н)твами ти²²⁹⁴ къ г(оспо)доу.²²⁹⁵ полуїнти живота вѣчнаго свѣтлости.

И нынѣ Богородиченъ: Кто тебе не [оу]вл(а)жит[ъ] пр(есв)т[а] д(ѣ)во

---

²²⁷⁹ СХ, С: сеї

²²⁸⁰ С: явнса

²²⁸¹ СХ, РК: теплыи; С: - 1

²²⁸² С: теплїи

²²⁸³ С: бо есть

²²⁸⁴ С: оумноженъ

²²⁸⁵ С: - 1

²²⁸⁶ С: добродѣтелей своихъ плодъ

²²⁸⁷ С: есть

²²⁸⁸ РК, РТ, С: б(о)жественнаго

²²⁸⁹ С: - 1

²²⁹⁰ СХ: д(оу)ше; С: двшы

²²⁹¹ С: твою

²²⁹² С: - 1

²²⁹³ С: ѡблбнзаем[ъ]

²²⁹⁴ С: твонди

²²⁹⁵ С: - 2

На литїи стїхиры самогласны гласъ ѧ

Ѡт[ъ] вышнє²²⁹⁶ бл[а]г[о]д[а]ти и б(о)жїи мѣ снаниємъ.²²⁹⁷ прєсвѣтлѣ²²⁹⁸ храмъ себє²²⁹⁹ б(о)гоу
показал[ъ]²³⁰⁰ еси. оуаснивъ²³⁰¹ д(оу)шоу²³⁰² добродѣтельными²³⁰³ лѣпотами.²³⁰⁴ красенъ добротю
б(о)гови²³⁰⁵ былъ еси. г(ла)голы жизни вѣчныа прєбл(а)жен[н]є въ с[е]рдцы своемъ прїємъ.²³⁰⁶
незаходимыи косїа тебѣ свѣтъ. и²³⁰⁷ пр(и)сносущє²³⁰⁸ веселїе восприят[ъ].²³⁰⁹ идѣже ликоуеши съ агг(є)лы
окр(є)сть ц(а)рѧ и г(оспод)а.²³¹⁰ м(н)л(о)стива быти б(о)гоносе єдинаго бл(а)годѣтелѧ²³¹¹ м(о)ли.
и ж[е]²³¹² всєс(вѧ)щ(є)нною ти²³¹³ памѧт[ъ] праздноующих[ъ].²³¹⁴ оставленїе грѣхом[ъ]²³¹⁵ сим[ъ] испроси. и
д(оу)шамъ нашим[ъ] велїю м(н)л(о)сть.

гласъ Ѣ

свѣтло нмыи житїе свѣтиши ѡ(тє)чєству своему.²³¹⁶ ни гдѣ ж[е]²³¹⁷ градъ и страны.²³¹⁸ идѣ ж[е] долгїи
роуки²³¹⁹ простертїемъ своимъ.²³²⁰ б(о)ж(є)ственныє²³²¹ ц(є)ркви не наздамъ еси. въ нма же²³²²

---

²²⁹⁶ РК: вышная; РТ, С: вышїа

²²⁹⁷ С: ѡснаниємъ

²²⁹⁸ РК, РТ: прєсвѣтлыи; С: прєсвѣтелъ

²²⁹⁹ С: - 1

²³⁰⁰ С: показалса

²³⁰¹ С: оукрашенъ

²³⁰² С: - 1

²³⁰³ С: + Милостиве

²³⁰⁴ С: - 1

²³⁰⁵ С: ↔

²³⁰⁶ С: с[е]рдцѣ твоємъ прїалъ еси + и

²³⁰⁷ С: - 1

²³⁰⁸ С: пр(и)сносущи

²³⁰⁹ С: воспрїемъ

²³¹⁰ С: + егѡже ѧко

²³¹¹ РК, РТ: благодатєла; С: 4, 5, 1, 2, 3

²³¹² С: - 1

²³¹³ С: твою

²³¹⁴ С: празднующимъ

²³¹⁵ РТ, С: грѣховъ

²³¹⁶ С: твоємѧ

²³¹⁷ С: + бо

²³¹⁸ РК, РТ, С: страна

²³¹⁹ С: долгїа рѡки + твоєѧ

²³²⁰ С: - 1

первом(оу)ч(е)ника stefana ч(е)стенъ храмъ сотвориѡ еси. ндѣж[е] монсїи б(о)говидѣнїа сподобиса. и коупина огнем[ъ] горашци²³²³ не опали. ²³²⁴ и ажѣ²³²⁵ ч(е)стныѣ²³²⁶ страсти подемше вл[а]д[ы]ки²³²⁷ всѣх[ъ]²³²⁸ храмы добротами оукрашилъ еси. и бесплотным[ъ] ²³²⁹ от[ъ] основанїа обителъ наздалъ еси во ц(а)рствоующем[ъ] граде. ²³³⁰ кто изътетет[ъ] или²³³¹ кто²³³² исповѣсть, * еликих[ъ] благих[ъ] съдѣян назда²³³³ ц(е)ркви б(о)ж(е)ственныѣ²³³⁴ і страннопріемницы. ²³³⁵ болным[ъ] же и маломощным[ъ] во оупокоенїе і исцѣленїе. ²³³⁶ неоскуднымъ богатствомъ. снх[ъ]²³³⁷ оубозн²³³⁸ во афонстен горѣ своего си о(те)чества обителъ. ²³³⁹ во ила б(о)гом(а)тере от[ъ] основанїа прет(е)стенъ храмъ²³⁴⁰ созда. ²³⁴¹ нхже зрашцимъ²³⁴² его во оудивленїе. и чюдо приводит[ъ]. въ славном[ъ] же граде селоуне. ²³⁴³ прет(е)стноюю обителъ сотварѡ²³⁴⁴ во ила пр(е)с(ва)тыа тро(н)ца. ²³⁴⁵ еиже предстоши²³⁴⁶ со всѣми с(ва)тыми. м(о)ли сп(а)сти и просвѣтити двша²³⁴⁷ н(а)ша. ²³⁴⁸

²³²¹ РК, РТ, С: б(о)жественныа

²³²² С: во

²³²³ С: гораше

²³²⁴ СХ, РК, РТ: не опалѣ; С: неопаланю

²³²⁵ С: ндѣже

²³²⁶ РК, РТ, С: ч(е)стныа

²³²⁷ РК: владыцѣ

²³²⁸ С: всѣхъ вл[а]д[ы]ка податъ

²³²⁹ С: + силамъ

²³³⁰ С: Ц(а)риградѣ + же

²³³¹ С: изоттетъ и

²³³² СХ, С: - 1

²³³³ С: * елика бл(а)гаа содѣалъ, и наздалъ еси

²³³⁴ РК: божественныа; РТ: божественныа церкви

²³³⁵ С: б(о)жественныа страннопріимницы

²³³⁶ С: + и

²³³⁷ С: 3, 1, 2

²³³⁸ РК, РТ, С: оубозилъ еси

²³³⁹ РК: обителе

²³⁴⁰ С: 6, 7, 1, 2, 3, 4, 5

²³⁴¹ С: воздвиглъ еси

²³⁴² С: иже зрашца

²³⁴³ СХ: градъ солвни

²³⁴⁴ РК, РТ: ↔; С: сотворилъ еси

²³⁴⁵ СХ: тро(н)це; С: тро(н)цы

²³⁴⁶ С: предстоа

²³⁴⁷ СХ: доуше; С: двшы

гласъ ѣ

Истекаетъ] яко мироположница краснаа чюдесь.²³⁴⁹ Б(о)ж(е)ственнаа рака мощен твоихъ] стефане. і²³⁵⁰
исцѣленіемъ] строуіамн д(оу)ша ѡбл(а)гооухаешн²³⁵¹ чтоушихъ] тѧ. х(р)ист)а бо²³⁵² бл[а]г[о]д[а]тн.²³⁵³
яко невещественым[н] арамаатн.²³⁵⁴ ѡбогатн[ъ] еси люди своѧ.²³⁵⁵ бл(а)гооуханіе же²³⁵⁶ пр(н)сно
животно дароуи.²³⁵⁷ вѣрою притекающимъ]. тѣмже наслаждьшихса²³⁵⁸ с(вѧ)те прет(е)стныхъ] и
Б(о)ж(е)ственныхъ] мощен твоихъ]. вѣрно молнмса ѡ(т)ѣствоу твоемоу. избавитнса належашихъ]
вѣдъ. и безбожныхъ] агаранъ] насиліа. не престан²³⁵⁹ м(о)лѧса²³⁶⁰ всѣхъ] бл[а]д[ы]цѣ и Б(о)гоу. и²³⁶¹
смиреніе подати глѣбокѡ²³⁶² стаду твоемоу.

гласъ ѡ

Б(о)ж(е)ственного д(оу)ха собранныи бл[а]г[о]д[а]тїю²³⁶³ веселашесѧ. прїидѣте похвалнмъ²³⁶⁴ согл(а)сно.
подобники иссѣева коренѣ²³⁶⁵ ѡт[ъ]расли Б(о)госажденноу²³⁶⁶ вѣтвь. лозѧ бл(а)гоч(е)стїа симеопа
оублажимъ.²³⁶⁷ ѡт[ъ] негож[е]²³⁶⁸ рождьса²³⁶⁹ чистотныи сава всес(вѧ)щенныи] ²³⁷⁰ израсте. ѡт[ъ]

---

²³⁴⁸ СХ: наше

²³⁴⁹ С: чюдеснѣ

²³⁵⁰ С: - 1

²³⁵¹ С: исцѣленїи стрви, дѧшы ѡбл(а)говухающн

²³⁵² РК: бога

²³⁵³ С: хр(н)стобою бо бл[а]г[о]д[а]тїю

²³⁵⁴ РК, РТ: араматы

²³⁵⁵ РК: свое; С: твоѧ

²³⁵⁶ С: - 1

²³⁵⁷ С: пр(н)сноживотное дарѧѧ

²³⁵⁸ С: наслаждшесѧ

²³⁵⁹ С: непрестанно

²³⁶⁰ СХ: м(о)ли се

²³⁶¹ С: - 1

²³⁶² С: мнрѣ даровтн глѣбокѣ

²³⁶³ РТ, С: ↔

²³⁶⁴ С: поклоннмса + и воспонмъ

²³⁶⁵ РТ: корени; С: - 2

²³⁶⁶ С: Б(о)госажденныѧ

²³⁶⁷ С: оублажающе

²³⁶⁸ СХ, РК: неѧже

²³⁶⁹ С: роднса

²³⁷⁰ С: + и

снх[ъ]²³⁷¹ же намъ двонца б(о)гонзбраннаа с(ва)та же и дивнаа б(о)гоносива²³⁷² и всеблаженнаа. тезонменна²³⁷³ стефана и единоравнаа. ²³⁷⁴ всѣх[ъ] вкоупѣ с[о]шедшеса похвалим[ъ]. ²³⁷⁵ ѿ б(о)гоноснѣи и многохвалнѣи. ѡ(тѣ)честву своему²³⁷⁶ тверди поборницы. ѿ соугьба двонце²³⁷⁷ въ ѡвистеса²³⁷⁸ мыслены²³⁷⁹ ц(є)ркви²³⁸⁰ свѣтилицы. ц(є)рквамъ²³⁸¹ воздвиженіе. с(вати)т(є)лемъ²³⁸² велелѣпота. ц(а)рское вѣнцемъ[ъ]²³⁸³ оукрашеніе. людѣи²³⁸⁴ оузаконеніе инокихъ[ъ]²³⁸⁵ собраніе. и²³⁸⁶ нишихъ[ъ] оутѣшеніе. всакою добродѣтелію богатыхъ[ъ].²³⁸⁷ иже²³⁸⁸ оу х(рист)а н(ы)нѣ²³⁸⁹ предстояще. прилѣжно молитеса. иже скиф[є]три земли²³⁹⁰ вашени²³⁹¹ праваша.²³⁹² *дароватиса емоу на с(о)противныхъ[ъ]²³⁹³ побѣдѣи и мир[ъ] глѣбѡк[ъ]. и д(оу)шамъ н(а)шимъ велію м(н)л(о)сть.

²³⁷¹ РТ: ннхо

²³⁷² С: б(о)гоносна

²³⁷³ С: тезонменитна

²³⁷⁴ С: + и

²³⁷⁵ С: + гл(агол)юще

²³⁷⁶ С: отечества своего

²³⁷⁷ С: - з

²³⁷⁸ СХ, РК, РТ, РП: ѡвистеса

²³⁷⁹ РК, РТ, РП, С: мысленныа

²³⁸⁰ С: ц(є)ркве

²³⁸¹ С: и ц(є)рквей

²³⁸² СХ, РК, РП: сватитель; С: с(ва)тителѣи

²³⁸³ С: вѣнцевъ

²³⁸⁴ РП, С: людѣи

²³⁸⁵ С: иноковъ

²³⁸⁶ РК, РП, С: - 1

²³⁸⁷ С: богатѣи

²³⁸⁸ С: - 1

²³⁸⁹ С: - 1

²³⁹⁰ РК, РТ: земля; РП: - 1

²³⁹¹ РК, РТ: вашиа; РП: ваше

²³⁹² РТ: праваше; С: - 5

²³⁹³ РТ: сопротивныа; С: * хр(н)столюбивымъ царемъ даровати на сопротивныа

СЛАВА ГЛАСЪ Ё

СВѢТОНОСНАА ТВОА ПАМЯТЬ.²³⁹⁴ С(О)ЛН(Є)ЧНАА²³⁹⁵ ОБЛИСТАЕТ[Ъ] ДАРОВАНІА. И ПРОСВѢЩАЕТ[Ъ]²³⁹⁶ ВѢРОЮ
ПРИХОДАЩИМ[Ъ].²³⁹⁷ КЪ Б(О)Ж(Є)СТВЕННОМУ ХРАМОУ ТВОЕМЪ.²³⁹⁸ ИДѢЖ[Є] ЛЕЖИТ[Ъ] Ч(Є)СТНАА РАКА МОЩЕН
ТВОИХ[Ъ].²³⁹⁹ ВСѢХ[Ъ] НАСЪ ПРИЗЫВАЕТ[Ъ]. ОБИЛНОЮ НАМЪ²⁴⁰⁰ ТРАПЕЗОУ ПРЕДЛАГАА.²⁴⁰¹ Д(ОУ)ХОВНЫЄ²⁴⁰² СНѢДИ
²⁴⁰³ НАСЫТИСА. СЪ С(ВЪ)ЩЕННЫМИ. И СЪ²⁴⁰⁴ КНАЗИ И²⁴⁰⁵ ЛЮДІИ.²⁴⁰⁶ И СО ВСѢМИ ВѢРНЫМИ ПРАЗДНОУЮЩЕ. В[Ъ]
ПАМЯТ[Ъ]²⁴⁰⁷ Б(О)ГОНОСНАГ[О] СТЕФАНА. И ВЕСЕЛѦЩЕСА ЗОВЕМЪ.²⁴⁰⁸ Д(ОУ)ШЕ²⁴⁰⁹ ПРАВЕДНЫХ[Ъ] В[Ъ] РОУЦѢ
Б(О)ЖІИ.²⁴¹⁰ НАМЪ ЖЕ ДАРОВА С(ВЪ)ТЫНА СВОА²⁴¹¹ МОЩИ ТАКО С[Ъ]КРОВИЩЕ МНОГОЦѢННОЕ. И ТЪ²⁴¹² СОДРЪЖАЩЕ²⁴¹³
КРАСОУЕТСА²⁴¹⁴ ТАКО ОУТВАРІЮ Ц(А)РСКОЮ. НО ТАКО ТРО(Н)ЦЫ СЪ АГГ(Є)ЛЫ ПРЕДСТОИШИ. МИРЪ ЗЕМЛИ НАШЕИ
ИСПРОСИ.²⁴¹⁵ И Д(ОУ)ШАМ[Ъ] Н(А)ШИМЪ ВЕЛІЮ М(И)Л(О)СТЬ.

И нынѣ Богородиченъ: Радоуиса двере б(о)жіа

---

²³⁹⁴ РТ: ↔

²³⁹⁵ РТ: солнечныа

²³⁹⁶ С: + с[є]рца

²³⁹⁷ РК, РТ, РП: приходъших[ъ]

²³⁹⁸ С: ↔

²³⁹⁹ С: + и

²⁴⁰⁰ С: - 1

²⁴⁰¹ РК, РТ, РП: предлагаетъ; С: предлагающи

²⁴⁰² РК, РТ, РП, С: д(8)ховныа

²⁴⁰³ С: + да

²⁴⁰⁴ С: - 1

²⁴⁰⁵ СХ, РК, РТ, РП, С: - 1

²⁴⁰⁶ С: людей

²⁴⁰⁷ С: памяти

²⁴⁰⁸ С: воззовемъ

²⁴⁰⁹ РК, РТ, РП: д(оу)ша; С: души

²⁴¹⁰ С: б(о)жіей

²⁴¹¹ С: ихъ

²⁴¹² СХ, РП: то; РК, РТ: того; С: тое

²⁴¹³ РС: утицај српске редакције; РК, РТ: держаще; С: содержащи

²⁴¹⁴ РК, РТ: красоуетса

²⁴¹⁵ РК: 4, 1, 2, 3

На стѣховнѣ стѣхирѣ гласъ ѡ подобенъ: свѣше зван[нын]²⁴¹⁶

Вышнихъ[ъ] возжелѣлъ еси²⁴¹⁷ бл(а)гѣи²⁴¹⁸ полути²⁴¹⁹ нмже²⁴²⁰ ц(а)рствова²⁴²¹ на земли праведно.
просиавъ бл(а)гоч(е)стїемъ. ц(а)рствїю²⁴²² н(е)б(е)сному сподобиса.²⁴²³ тѣмже і²⁴²⁴ х(ресто)с[ъ] возжелѣ
добротѣ²⁴²⁵ д(оу)ши²⁴²⁶ твоен.²⁴²⁷ и вселиса в[ъ] тѣ. и бысть емоу красное обиталище. и²⁴²⁸ с[ъ] нм[ъ]²⁴²⁹
ц(а)рствоуеши радуѣася.²⁴³⁰ насыщася неизреч(е)ннаго свѣта. со свѣли сватыми. егуж[е] м(о)ли
сп(а)сти и просвѣтити д(оу)ша²⁴³¹ н(а)ша.²⁴³²

Стѣхъ: Пр(а)в(е)дникъ яко финиѣ процвѣтетъ и яко кедръ иже в[ъ] лїбанѣ оумножитсѣ

Пребезначалне ц(а)рю. ц(а)рствїю вышнемоу²⁴³³ сподоби. иже²⁴³⁴ от[ъ] всеа д(оу)ша²⁴³⁵ оугодника твоего
почитающа.²⁴³⁶ самъ бо реклъ еси тако²⁴³⁷ вѣмъ славащихъ²⁴³⁸ мѣ славити.²⁴³⁹ слава бо есть отча.
пр[е]п[о]довѣе с(ы)новне. тѣмъ оусердно потщиса побѣднѣ плещоуше роукама.²⁴⁴⁰ с[ъ]²⁴⁴¹ любовїю

---

²⁴¹⁶ С: званный свѣше

²⁴¹⁷ РП: возжелѣвъ

²⁴¹⁸ СХ, РП, С: бл(а)гъ; РК, РТ: благо

²⁴¹⁹ РП: - 1

²⁴²⁰ РП: понеж[е]

²⁴²¹ С: яко ц(а)рствовавъ

²⁴²² РК, РТ: царствоу; С: ц(а)рствїа

²⁴²³ С: н(е)б(е)снаго сподобиса еси

²⁴²⁴ С: - 1

²⁴²⁵ РТ: добротѣ; С: - 1

²⁴²⁶ РК, РТ: доуша

²⁴²⁷ РК, РТ, С: твоеа

²⁴²⁸ С: - 1

²⁴²⁹ С: + же

²⁴³⁰ С: + и

²⁴³¹ СХ: д(оу)ше; С: дшшы

²⁴³² СХ: н(а)ше

²⁴³³ С: ц(а)рствїа вышнаго

²⁴³⁴ С: - 1

²⁴³⁵ СХ: д(оу)ше; С: дшшн

²⁴³⁶ С: почитающихъ

²⁴³⁷ С: сице

²⁴³⁸ С: славащыа

²⁴³⁹ РК, РТ, С: славити

²⁴⁴⁰ РТ, С: рзками

²⁴⁴¹ С: и

пристоупимъ к[ъ] рацѣ мощен с(вѣ)тых[ъ] его.²⁴⁴² теплѣ соблобизаемъ,²⁴⁴³ и велегл(а)сно возопіемъ. ѿ
с(вѣ)те испроси нам[ъ]²⁴⁴⁴ оу всѣх[ъ]²⁴⁴⁵ вл[а]д[ы]ки х(рист)а. д(оу)шам[ъ] н(а)шимъ велію. ²⁴⁴⁶

Стихъ: Дивенъ б(о)гъ во с(вѣ)тыхъ сконхъ, б(о)гъ Ісраилевъ

Оудостонлъ²⁴⁴⁷ еси ч(е)л(о)в(ѣ)колюбче.²⁴⁴⁸ бл(а)гоч(е)стиволюу твоелюу згодникоу д(а)в(н)довоу кротость.
соломонову м[оу]дрость.²⁴⁴⁹ к(он)стантинново бл(а)гоч(е)стїе. ²⁴⁵⁰ ап(о)с(то)льское православіе. яко ц(а)ремъ
ц(а)рь. и г(оспо)дствующимъ²⁴⁵¹ г(оспо)дъ.²⁴⁵² тѣмже ти²⁴⁵³ ч(е)л(о)в(ѣ)колюбное смотренїе славимъ.
і(соу)се всесилне сп(а)се д(оу)шам[ъ] н(а)шимъ.²⁴⁵⁴

Слава гласъ ѿ

Станїе пресвѣтло, звѣзда незаходяща²⁴⁵⁵ явилса еси ѡ(т)честву своєму.²⁴⁵⁶ оутреневакъ к[ъ]
незаходилому с(о)лнцу²⁴⁵⁷ вл[а]д[ы]цѣ. і ѡт[ъ]оудъ ѡзарилса еси д(оу)ха с(вѣ)таго бл[а]г[о]д[а]тїю. съ²⁴⁵⁸
свѣтлостїю²⁴⁵⁹ бо скончавши²⁴⁶⁰ свою²⁴⁶¹ жизнь. со с(вѣ)тыми вселилса еси. ²⁴⁶² с(вѣ)щенїа и просвѣщенїа.
исполнъ²⁴⁶³ бывши²⁴⁶⁴ рака мощен твоих[ъ]. зарѣ²⁴⁶⁵ б(о)ж(е)ственных[ъ] исцѣленїи свѣтло

---

²⁴⁴² С: ↔

²⁴⁴³ С: ѡблѡбизающе

²⁴⁴⁴ С: - 1

²⁴⁴⁵ С: - 1

²⁴⁴⁶ СХ, РК, РТ, С: + мнлость

²⁴⁴⁷ С: Даровалъ

²⁴⁴⁸ С: г(о)с(по)ди

²⁴⁴⁹ РП: прем[оу]дрость

²⁴⁵⁰ С: + и

²⁴⁵¹ С: господствющих[ъ]

²⁴⁵² РТ: ↔

²⁴⁵³ С: твоѡ

²⁴⁵⁴ С: двшъ наших[ъ]

²⁴⁵⁵ РК, РП: незаходящїа; С: незаходимаа

²⁴⁵⁶ С: твоелю

²⁴⁵⁷ РП: сп(а)сѡ

²⁴⁵⁸ РП: - 1

²⁴⁵⁹ С: с(вѣ)тостїю

²⁴⁶⁰ РП, С: скончавъ

²⁴⁶¹ С: твою

²⁴⁶² С: + и

²⁴⁶³ РП: исполнена

²⁴⁶⁴ РК, РТ: быша; РП: бысть

²⁴⁶⁵ С: зарю

пристоупающимъ] всегда истачаетъ].²⁴⁶⁶ страсти²⁴⁶⁷ различныхъ] т[ь]моу от[ь]гона. и свѣтомъ]
невнѣрнимъ] просвѣщаа. по долгу восхваляющимъ] та б(о)гоносе стѣфане.

И нынѣ Богородиченъ: Н(ε)б(ε)снаа поють та

Тропаръ гласъ ҃

Ты на земли всед(оу)шно х(рист)а²⁴⁶⁸ возлюбивъ. и того заповѣди соблюдаа. яко рѣка бл(а)гоутробіемъ
исъшихъ] нищетою. ω²⁴⁶⁹ богато наполни еси. и люди своа снабдѣл[ъ] еси. и рака мощен твоихъ
бл(а)гоуханїа и²⁴⁷⁰ цѣлбы всемъ подаваетъ].²⁴⁷¹ сего ради с(вѣ)те молимъ] та.²⁴⁷² испроси д(оу)шамъ
н(а)шимъ] велїю м(н)л(о)сть.

Богородиченъ: Тебе ходатанцоу сп(а)с(ε)нїа род[а]

На оутрени по ҃ стихологїи сѣдаленъ гласъ ҃ подобенъ: красотѣ д(ѣ)вств(тва)

Насажденъ в[ъ] долоу г(оспод)ни добродѣтели. бл(а)гоплодіе прозавелъ еси. прїемъ бо н(ε)б(ε)сное сѣмѣ
б(о)год(оу)хновенне с[е]рд[е]чною браздою. класъ] красенъ воздѣлаа еси. оумы напитѣюшь. ²⁴⁷³ д(оу)шоу
и с[е]рдце веселашн.²⁴⁷⁴ тѣмже по долгоу память твою восхваляюще.²⁴⁷⁵ яко да м(о)л(н)твами ти²⁴⁷⁶
вѣчныхъ] моукъ избавимса.

Дважды. Слава и нынѣ Богородиченъ: Красотѣ д(ѣ)вства твоего

---

²⁴⁶⁶ РП, С: истачаетъ

²⁴⁶⁷ РК, РТ, РП, С: страстей

²⁴⁶⁸ РК: ↔

²⁴⁶⁹ РК, РП, С: - 1

²⁴⁷⁰ С: - 1

²⁴⁷¹ СХ: подавають

²⁴⁷² С: молнмса

²⁴⁷³ СХ, РП, С: + и

²⁴⁷⁴ С: веселашъ

²⁴⁷⁵ С: восхваляемъ

²⁴⁷⁶ С: твоимн

По Ъ стихологїи сѣдаленъ гласъ Ѣ подобенъ: оудивис(а) іос(ифъ)

Просїаше²⁴⁷⁷ добраа дѣла твоа іако с(о)лице многосвѣтлоє. на н(е)б(е)си и на земли б(о)гоносе стѣфане.
2478 дѣлао мысленое д(оу)шоу свою к[ъ] нищим[ъ]²⁴⁷⁹ посѣявъ милостивно. и оугобзѣшася^{2480 2481} плоды
животныя.²⁴⁸² в[ъ] вѣчных[ъ] житницах[ъ] собралъ еси. и²⁴⁸³ ѡт[ъ] обилїа²⁴⁸⁴ н(е)б(е)снаго ти²⁴⁸⁵
богатства. тѣмъ с(ва)те бл(а)гооуханїа рака мѡщени твоих[ъ] всѣмъ исцѣленїе неоскоудно подает[ъ].²⁴⁸⁶
Слава и нынѣ Богородиченъ: Оудивиса іосифъ²⁴⁸⁷ паче ес(те)ственно²⁴⁸⁸ зрѣ

По полчелен сѣдаленъ гласъ Ѣ подобенъ: повелѣнное [таинво]

Іако преч(е)стно[е] и б(о)ж(е)ственно[е] слова каменїе. іако прекрасно[е] цвѣтїе²⁴⁸⁹ бл(а)гоч(е)стїа. ²⁴⁹⁰ іако
многосвѣтлыє²⁴⁹¹ звѣзды воснасте ѡт[ъ] запада.²⁴⁹² и землю ѡ(те)ч(е)ства своего просвѣтнсте. и²⁴⁹³
с[е]рдца людїи своих[ъ] оумиснсте. и скиф[е]тры²⁴⁹⁴ * праваша²⁴⁹⁵ вл[а]д[ы]чства²⁴⁹⁶ оутверднсте. и
с(ва)ти)т(е)ла²⁴⁹⁷ велелѣпотою²⁴⁹⁸ прославнсте. тѣмъ шедшеса по долгоу в[ъ] пѣснех[ъ] достоинно
похвалим[ъ]²⁴⁹⁹ свгоубооую двонцоу. съ б(о)гом[оу]дрою еленою. тїи бо намъ доблїи²⁵⁰⁰ поборницы сѣт[ъ].

---

²⁴⁷⁷ РП, С: Просїаша

²⁴⁷⁸ РП: + и

²⁴⁷⁹ С: двши твоєа къ нищымы

²⁴⁸⁰ РП: оугобзѣше си

²⁴⁸¹ С: + ти

²⁴⁸² С: животны + и

²⁴⁸³ С: - 1

²⁴⁸⁴ С: обилїи

²⁴⁸⁵ С: - 1

²⁴⁸⁶ СХ, С: подаваетъ

²⁴⁸⁷ С: + еже

²⁴⁸⁸ С: естества

²⁴⁸⁹ РП: прекраснїи цвѣти

²⁴⁹⁰ С: + и

²⁴⁹¹ РП, С: многосвѣтлыа

²⁴⁹² С: 2, 3, 1

²⁴⁹³ С: - 1

²⁴⁹⁴ РП: скипетро

²⁴⁹⁵ РП: праваше

²⁴⁹⁶ С: * вл[а]д[ы]чствїа добрѣ праваше

²⁴⁹⁷ РП: с(ва)ти)т(е)лїе; С: с(ва)тителн

²⁴⁹⁸ С: велелѣпно

²⁴⁹⁹ С: восхвалимъ

²⁵⁰⁰ СХ: топанїе; С: теплїи

Слава и нынѣ Богородиченъ: Повелѣнное таинство²⁵⁰¹ прїемъ

По ѣ ѱалмѣ стїхира гласъ 3̄

Прїидѣте дн(є)сь х(рист)оименити. зарю д[оу]ховноюю воспрїемше просвѣтиса. и д(оу)ха с(вѣ)таго бл[а]г[о]д[а]ти наполниса. яви бо са²⁵⁰² намъ б(о)госносныи стефанъ. от[ъ] несоквдных[ъ] с[ъ]кровищъ. богатыѣ²⁵⁰³ нам[ъ] дары²⁵⁰⁴ подавает[ъ].²⁵⁰⁵ тѣм[ъ] с[ъ]шедшеса коупно по достоянію ²⁵⁰⁶ похвалим[ъ]. сен бо намъ м(н)л(о)сти богатныа²⁵⁰⁷ податель. ц(є)рквям[ъ]²⁵⁰⁸ прекрасное оустроенїе. с(вѣти)т(є)лем[ъ]²⁵⁰⁹ оутварь ц(а)рскаа. иночествующим[ъ]²⁵¹⁰ доброе снабдѣнїе. и людем[ъ] своимъ²⁵¹¹ великое оутвержденїе. хр(н)стоу предстоа. х(рист)а²⁵¹² м(о)ли²⁵¹³ сп(а)стиса д(оу)шамъ н(а)шимъ.

Канон[ъ] с(вѣ)томоу емоуж[є] краегранесїе сице илат[ъ]: Славы тѣбѣ плетоу вѣнцем[ъ] вѣнчениче х(ристо)въ,

гласъ 4̄ пѣснь 4̄ ирмосъ: от[ъ]верзѡ оуста моа [и] наполни[с]а доуха]

Слово ми подажд[ь] разума словє б(о)жїи. илаши бо богатство м(н)л(о)с(є)рдїа. да и азъ д(оу)шевнаг[о]²⁵¹⁴ мрака избѣгнѡвъ. скверноу же оумла очисти[в]ъ. достоинно воспю твоего оугодника.

Людемъ своим[ъ] от[ъ] юности преславно²⁵¹⁵ показалса²⁵¹⁶ еси²⁵¹⁷ пребл(а)женє стефанє. в[ъ] моуж[є]ствѣ твердоє²⁵¹⁸ во бранех[ъ] крѣпкоє.²⁵¹⁹ в[ъ] повѣдах[ъ] непобѣдимое.²⁵²⁰

---

²⁵⁰¹ С: тайно

²⁵⁰² С: 1, 3, 2

²⁵⁰³ РТ, С: богатыа

²⁵⁰⁴ С: ↔

²⁵⁰⁵ С: подаваа

²⁵⁰⁶ С: + того

²⁵⁰⁷ СХ, РК: богатыи; РП: ↔; РТ, С: богатыа

²⁵⁰⁸ С: ц(є)рквей

²⁵⁰⁹ С: с(вѣти)т(є)лїй

²⁵¹⁰ С: иночествующихъ

²⁵¹¹ С: людей своимъ

²⁵¹² РК, С: - 1

²⁵¹³ С: молитса

²⁵¹⁴ С: дневнаго

²⁵¹⁵ СХ: прѣславнѣ

²⁵¹⁶ РП: показалъ

²⁵¹⁷ С: показалса еси преславенъ

²⁵¹⁸ С: твердый

²⁵¹⁹ С: крѣпкїй

²⁵²⁰ С: бѣдахъ непобѣдимый

Адаманта твердѣиши, и столпа крѣпчанши²⁵²¹ явилася еси бл(а)жене. вѣрою крѣпкою и надеждою бл(а)гою. сегво ради оусвгоуби тебѣ вѣнцы²⁵²² х(ристо)с[ъ]. и ц(а)рствешни съ нимъ въ вѣки.

Богородиченъ: **Б**сакоѧ²⁵²³ нам[ъ] радости ходатанца²⁵²⁴

Катавасїа: ѡ(т)верзѡ оуста моѧ

пѣснь ҃ ирмосъ: твое пѣсненослов(цы)

Иже горнаг[о] рачитель быкъ ц(а)рствїа блажене стѣфане. горнаго и премирнаго наслаждаешиса бл(а)женства. и ц(а)рєви всѣх[ъ] и б(о)гү предстониши.

Ты пресвѣтлаа звѣзда косїа²⁵²⁵ ѡт[ъ] запада. озаряюще²⁵²⁶ лүчїами пресвѣтлыми²⁵²⁷ всю²⁵²⁸ землю. и с[е]рдца всѣх[ъ]²⁵²⁹ просвѣщаешн.

Ѳже²⁵³⁰ ѡт[ъ] б(о)га тебѣ с(ва)тын.²⁵³¹ в роученное скипетри²⁵³² ц(а)рствїа. добрѣ сїе²⁵³³ оустроилъ еси. и во сторич(е)ство возрастилъ еси. и въ неветернїи свѣтъ в[ъ]шелъ еси.

Богородиченъ: **Б**(о)жїа та пр[е]м[оу]дрость

сѣдаленъ гласъ ҃ подобенъ: Пр[е]м[оу]дрост(ти) [слова]

Славою и богатствомъ бл(а)гоч(е)стїа. и баграницею многоцѣнною оукрашенъ. и діадицою²⁵³⁴ вѣнцем[ъ] оуваженъ. м(н)л(о)стїю ж[е] и правдою паче снх[ъ] просїавъ. истиненъ же и безловивъ. и оукрашенъ добродѣтелїю.²⁵³⁵ яко во истинноу и бл(а)гоч(е)стїемъ снма. тѣмже та оублажаемъ.²⁵³⁶ и с(ва)тоѧ ти²⁵³⁷

---

²⁵²¹ РП: крѣплєйши; С: - 3

²⁵²² СХ: вѣнце; РП: вѣнцемъ

²⁵²³ С: Бсакоѧ

²⁵²⁴ РП: ходатанце

²⁵²⁵ С: возсїалъ еси

²⁵²⁶ РП, С: озаряющи

²⁵²⁷ С: - 1

²⁵²⁸ СХ, С: + сръбьскою

²⁵²⁹ СХ, РП, С: вѣрныхъ

²⁵³⁰ РП: Иже

²⁵³¹ С: с(ва)те

²⁵³² РП, С: скипетро

²⁵³³ С: - 1

²⁵³⁴ С: + и

²⁵³⁵ С: ↔

²⁵³⁶ С: ↔

²⁵³⁷ С: твое

днес(ъ) и ч(е)стное торжество празнуемъ в(о)гносне стефане. м(о)лаши²⁵³⁸ х(рист)а в(о)га грѣхомъ²⁵³⁹
оставленіе подати.²⁵⁴⁰ чтоушии[ъ] любовію с(вѣ)тою память твою.

слава и нынѣ Богородиченъ: ꙗко д(ѣ)воу и единоу в[ъ] женах[ъ]

пѣснь ѿ ирмосъ: сѣдан во славѣ на пр(ес)т[оле] божества

Прославлен[ъ] ты в[ъ] животѣ былъ еси бл(а)жене. славою и богатствомъ гвзѡуа. м(н)л(о)стынею ж[е] и
правдою паче снх[ъ] обнлѡтаа.²⁵⁴¹ сегѡ ради рака мѡщен твоих[ъ]. всегда намъ бл(а)гѡууханіа цѣлбамн
с[е]рдца оумашает[ъ].

Лежашоу д(оу)шоу мою въ гресѣх[ъ] многихъ. и во от[ъ]чааніи прилогни²⁵⁴² вражійни. низверженъ²⁵⁴³
есмъ.²⁵⁴⁴ обычаемъ же злымъ и долгимъ пореваемъ.²⁵⁴⁵ * но молю ти са бл(а)жене.²⁵⁴⁶ свѣтъ ниспосли
с[е]рдцу.²⁵⁴⁷ ꙗко да воспю свѣтоносноу памат[ъ] твою.²⁵⁴⁸

Иже²⁵⁴⁹ по долгоу восхвалити х(рист)е твоего оугодника.²⁵⁵⁰ не возможно намъ есть. ꙗко финиѡъ бо в[ъ]
дому твоему процвѣлъ есть. ꙗко кедръ²⁵⁵¹ в[ъ] ливане оумножилъ ес(тъ) людіи своа. ꙗко бителн многи
инокима²⁵⁵² составилъ²⁵⁵³ есть. еже оудивлатиса тебѣ во с(вѣ)тых[ъ] своихъ.²⁵⁵⁴

Богородиченъ: Ты отроча намъ дастьса²⁵⁵⁵

---

²⁵³⁸ РП, С: молн

²⁵³⁹ С: прегрѣшеній

²⁵⁴⁰ С: даровати

²⁵⁴¹ С: обнлѡта

²⁵⁴² РП: прилоги

²⁵⁴³ С: низверженъ

²⁵⁴⁴ С: - 1

²⁵⁴⁵ С: порѣваемъ

²⁵⁴⁶ С: * воздвигни бл(а)же молютиса + и

²⁵⁴⁷ СХ, РП: + моема; С: с[е]рдцѡ моема ниспосли

²⁵⁴⁸ С: памат[ъ] твоего оугодника свѣтоносноу

²⁵⁴⁹ С: ѡже

²⁵⁵⁰ С: 2, 1, 3

²⁵⁵¹ С: + иже

²⁵⁵² РП, С: инокомъ

²⁵⁵³ С: составилъ

²⁵⁵⁴ РП, С: твоихъ

²⁵⁵⁵ РП: дасть; С: далса еси

пѣснь ѿ ирмось: оудивншас(а) вса чєскаа

Оупасє²⁵⁵⁶ жєзломъ своа²⁵⁵⁷ люди правдою и кротостію бл(а)женє. и скипетры²⁵⁵⁸ ц(а)рствїа вр҃учившєм҃у
ти. сємоу²⁵⁵⁹ дѡбрє оугодилъ еси и соуг҃вбыє²⁵⁶⁰ вѣнца²⁵⁶¹ ѡ[тъ] него прїалъ еси.²⁵⁶² и²⁵⁶³ смиренїє
глоубокое²⁵⁶⁴ пѣвцєм[ъ] си²⁵⁶⁵ подаваєши.

Бєлик[ъ] рачитєль ты с(ва)тє,²⁵⁶⁶ бл(а)гоч(є)стїа былъ еси. и ц(є)рквы б(о)ж(є)ственныє²⁵⁶⁷ вѣс[ю]доу
создаалъ²⁵⁶⁸ еси. и²⁵⁶⁹ в[ъ] тро(н)цы²⁵⁷⁰ б(о)гъ²⁵⁷¹ воспѣватиса. в[ъ] трєх[ъ] составѣхъ²⁵⁷² во единомъ жє
соущєствѣ. сєгѡ ради пол҃чилъ еси неизгла(гола)нныє²⁵⁷³ радости.²⁵⁷⁴

Їко прєсвѣтел[ъ] и прєоудобрєнъ²⁵⁷⁵ добродѣтел[ь]ми твоим[и]. всѣмъ показалъ еси²⁵⁷⁶ стєфанє
вѣнчєносцє.²⁵⁷⁷ тѣмъ и многосг҃убныє²⁵⁷⁸ вѣнца²⁵⁷⁹ на н(є)б(є)сѣх[ъ]. ѡт[ъ] х(рист)а вѣнцєдатєлѧ
прїалъ еси.

Богородичєнъ: Н(ы)нѣ ч(и)стаа твоего раба избави

2556 С: Оупасый

2557 РП: ↔; С: твоя

2558 РП: скипетръ

2559 РП, С: - 1

2560 РП, С: свгвѣа

2561 СХ: вѣнѣ; РП, С: вѣнцы

2562 С: прїимъ

2563 С: - 1

2564 С: миръ глоубокъ

2565 С: твоимъ

2566 С: - 2

2567 СХ, РП, С: б(о)ж(є)ственныа

2568 С: наздаалъ

2569 СХ, С: иже; РП: идѣже

2570 С: тро(н)цѣ

2571 РП, С: б(о)гъ

2572 С: впостасѣхъ

2573 РП: неизгла(гола)нныа; С: неизглаголаннєю

2574 С: радость

2575 РП: предивєн[ъ]

2576 РП: показалса; С: показалса еси

2577 С: ↔

2578 СХ, РП: многосг҃вєныа; С: многосг҃вбыа

2579 СХ: вѣнѣ; РП, С: вѣнцы

пѣснь ѿ ирмосъ: в(о)ж(е)ственное се и всет(е)ст[ное]

Ц(а)рскимъ вѣнцемъ[ъ] оубавзеса.²⁵⁸⁰ и в(о)ж(е)ственными[ъ] помазаніемъ помазанъ бывъ ѿкож[е]
д(а)в(и)дъ иногда. * но сихъ²⁵⁸¹ стефане множицею оусвгвбикъ.²⁵⁸² иже в[ъ] тебѣ добродѣтели²⁵⁸³
прсвѣтло сїающихъ[ъ].²⁵⁸⁴

Ѳлесомъ радости твоя причастники²⁵⁸⁵ х[рист]е. соупрвг[ъ] прекрасныи тезонменна стефана. единоравна
именемъ[ъ] же и дѣломъ[ъ]. с[ъ] матерію ихъ[ъ] прекрасною еленою. шедшеса праз[д]нолюбцы пѣс(нь)ми
сихъ[ъ]²⁵⁸⁶ оубавземъ.

Вѣнценосца прсвѣтлаа. и²⁵⁸⁷ самобратя²⁵⁸⁸ по плоти. единодышнаа і единоравнаа съ матерію ихъ[ъ].
прславно х(рист)е²⁵⁸⁹ помазалъ еси.²⁵⁹⁰ и²⁵⁹¹ ц(а)рствїа вѣнцемъ[ъ] оудостонкъ.²⁵⁹² и ц(а)рствїю²⁵⁹³
н(е)в(е)сномоу²⁵⁹⁴ сихъ[ъ] сподобилъ еси.²⁵⁹⁵

Богородиченъ: Направи в[огоро]д[и]це жизнь мою²⁵⁹⁶

---

²⁵⁸⁰ С: оубавзеса еси

²⁵⁸¹ С: * и сего ради

²⁵⁸² С: оусвгвблаетъ + тебѣ вѣнецъ

²⁵⁸³ С: добродѣтель

²⁵⁸⁴ С: сїающи

²⁵⁸⁵ СХ, РП: причастникъ; С: ↔

²⁵⁸⁶ С: - 1

²⁵⁸⁷ С: - 1

²⁵⁸⁸ С: самобратна

²⁵⁸⁹ С: - 1

²⁵⁹⁰ С: + г(о)с(по)ди

²⁵⁹¹ С: - 1

²⁵⁹² РП: оудостонлъ еси

²⁵⁹³ СХ: ц(а)рствъ; С: ц(а)рствїа

²⁵⁹⁴ С: н(е)в(е)снаго

²⁵⁹⁵ С: сподобикъ

²⁵⁹⁶ С: 2, 3, 1

Кондакъ гласъ ѣ подобенъ: явилса еси [днесь]

Явилса еси ѡт[ъ] коренѣ²⁵⁹⁷ бл(а)гаго ѡт[ъ]расль преславнаа ѡ(тѣ)чествоу своемоу.²⁵⁹⁸ и прародителемъ сконм[ъ]²⁵⁹⁹ новобразныи²⁶⁰⁰ подобникъ бываеши. и людемъ сконмъ²⁶⁰¹ явлаетиса оутварь прекраснаа.

Ікосъ

Орси ми каплю слово²⁶⁰² б(о)жествену²⁶⁰³ первоуѣтныи словѣ. просвѣти ми оумъ и с[е]рдце ѡзарн.²⁶⁰⁴ тако да достоинно похваляю израднаго во бл(а)гоч(е)стїи твоего оутѡдника. добродѣтели²⁶⁰⁵ всакми снѡюща патѣ с(о)лн(е)чных[ъ] лучь.²⁶⁰⁶ м(н)л(о)стынею²⁶⁰⁷ и правдою. щедрь бл(а)гъ и²⁶⁰⁸ кротокъ.²⁶⁰⁹ всакми цвѣтм[и]²⁶¹⁰ благодѣт[ъ]ми.²⁶¹¹ * оукрашен[ъ] вѣрою и²⁶¹² надеждею. любовїю тако расны златыми.²⁶¹³ се[и] оубо быс(тъ) по ковоу. око слѣпымъ. нога хромым[ъ]. ѡ(тѣ)цъ сирым[ъ]. всѣмъ²⁶¹⁴ мнлованїе²⁶¹⁵ явилса. сего ради над[ъ] ц(а)рствами²⁶¹⁶ томашими ты²⁶¹⁷ ц(а)рствова.²⁶¹⁸ тѣмже къ²⁶¹⁹ ц(а)рством[ъ]

---

²⁵⁹⁷ РП: корени

²⁵⁹⁸ С: твоемъ

²⁵⁹⁹ С: твомъ

²⁶⁰⁰ СХ, С: новобразень; РП: новообразно

²⁶⁰¹ С: твомъ

²⁶⁰² С: слова

²⁶⁰³ РП: б(о)жественое

²⁶⁰⁴ РП: озарѡ

²⁶⁰⁵ СХ, РП, С: добродѣтели

²⁶⁰⁶ С: 2, 3, 4, 1

²⁶⁰⁷ С: + же

²⁶⁰⁸ СХ, РП, С: - 1

²⁶⁰⁹ С: щедрѡ, бл(а)га, кротка + и

²⁶¹⁰ СХ, С: цвѣты; РП: оукѣты

²⁶¹¹ РП: благодѣтельными; С: бл[а]г[о]д[ѣ]т[н]ыми

²⁶¹² СХ, РП: - 1

²⁶¹³ С: * вѣрою, любовїю и надеждею тако расны златыми оукрашена

²⁶¹⁴ С: сирыхъ, и всѣхъ + защитникъ

²⁶¹⁵ СХ, С: мнлованїемъ

²⁶¹⁶ С: страсти

²⁶¹⁷ С: - 2

²⁶¹⁸ С: ц(а)рствовакъ

²⁶¹⁹ С: - 1, съ

разоумнымъ] представилса еси.²⁶²⁰ ц(а)рєви прєславнє всѣхъ] предстониши.²⁶²¹ людїє.²⁶²² и людємъ] своимъ
явлєшиса²⁶²³ оутварь прєкраснаа.

пѣснь ѿ ирмось: не послужиша твари

Честенъ] в[ъ] моуж[е]ствѣ въ бранѣхъ]²⁶²⁴ и в[ъ] повѣдахъ] всѣмъ явилса еси. ч(є)стнѣиши[и]²⁶²⁵ и
чнстѣиши²⁶²⁶ д(оу)шею ж[е]²⁶²⁷ и с[е]рдцемъ, х(рнст)оу своему²⁶²⁸ присвоилса еси. сего ради честїю²⁶²⁹ и
вѣнцы вѣчными²⁶³⁰ оудостои та бл(а)женне.

Невредило д(оу)шевное хранило назндаа.²⁶³¹ житїемъ бл(а)гоч(є)стивнымъ и бл(а)голюбезнымъ].²⁶³²
тѣмъ] и²⁶³³ см(є)рть яви ти са²⁶³⁴ покон. и къ непрестанномоу веселїю²⁶³⁵ водварєшиса стєфанє.

Іосифоу красному²⁶³⁶ подобася²⁶³⁷ житїю.²⁶³⁸ пшеникодатель неоскоуденъ былъ еси. ω(тє)цъ сырымъ] и
всѣмъ податель м(н)л(о)стивенъ явиса. тѣмъ] и в[ъ] житницы н(є)в(є)снен²⁶³⁹ всєли та х(рнст)о]с[ъ].

Богородиченъ: Ч(н)стаа д(ѣ)во²⁶⁴⁰ ц(а)рѧ ц(а)рствоующимъ²⁶⁴¹ родительнице

---

²⁶²⁰ С: представиса

²⁶²¹ С: всѣхъ прєславенъ предстонтъ

²⁶²² С: - 1

²⁶²³ С: явлєтса

²⁶²⁴ СХ, РП: брани

²⁶²⁵ С: + же

²⁶²⁶ С: - 2

²⁶²⁷ РП, С: - 1

²⁶²⁸ С: твоемъ

²⁶²⁹ С: и чєсти

²⁶³⁰ С: вѣнцєвъ вѣчныхъ

²⁶³¹ РП: назирала

²⁶³² РП: б(о)голюбезнымъ

²⁶³³ С: - 1

²⁶³⁴ С: явиса тєбє

²⁶³⁵ РП, С: въ непрестанномъ веселїи

²⁶³⁶ РП: прєкрасномъ; С: прєкраснаго

²⁶³⁷ РП: оуподобиса

²⁶³⁸ СХ, С: ↔; РП: - 1

²⁶³⁹ С: житницѣ н(є)в(є)сной

²⁶⁴⁰ С: прнснод(ѣ)во

²⁶⁴¹ С: ц(а)рствующихъ

пѣснь ѿ ирмось: отроки бл(а)гоч(е)стивыа [въ пещи]

Сланы преславны²⁶⁴² явнстася порожденіе. двѣ бо свѣтила пресвѣтлѣн.²⁶⁴³ процвѣт[о]сте²⁶⁴⁴ ѡ(т)чествоу
своемоу. и людем[ъ] своимъ бысте крѣпцыи поборницы. и ѡт[ъ] сопротивныхъ нахожденіих[ъ] насъ²⁶⁴⁵
избавляете.

Х(ристо)ва ц(е)рк(о)в[ъ]²⁶⁴⁶ свѣтло празднует[ъ] с(ва)тыа мѡщи ваша. яко многоцѣнное²⁶⁴⁷ с[ъ]кровище
в[ъ] себѣ²⁶⁴⁸ съдръжаше. ²⁶⁴⁹ несомоудно бл(а)годѣаніе²⁶⁵⁰ с[ъ] вѣроу приходящимъ²⁶⁵¹ подавают[ъ]. тѣло
и²⁶⁵² с[е]рдце и д(о)ушоу ѡсвѣщающе.²⁶⁵³ прїидѣте по достоинію сих[ъ] да²⁶⁵⁴ оублажимъ.

Славенъ с(ва)те храмъ б(о)гъ былъ еси.²⁶⁵⁵ пресвѣтлѣ же²⁶⁵⁶ лавроу перво(о)ч(ен)икоу воздвигъ еси. и
множество инок[ъ] в[ъ] немъ составил[ъ] еси. х(рист)а славаще²⁶⁵⁷ непрестанными гласы. тебе
прославльшаго.

Твоа ц(е)рквы свѣтлаа и преоукрашеннаа. яко ран б(о)ж(е)ственныи видитса. ракоу мѡщен твоих[ъ]
с(ва)те нмоуши. ²⁶⁵⁸ цвѣты * различны[и] многообразны²⁶⁵⁹ твоа добродѣтели. твою памат[ъ]
восхваляюще²⁶⁶⁰ и ѡблагооухаютса.²⁶⁶¹

Богородиченъ: Вселса во чрево твоє

---

²⁶⁴² РП, С: преславныа

²⁶⁴³ РП, С: два бо свѣтила пресвѣтла

²⁶⁴⁴ С: прѡсїаста

²⁶⁴⁵ РП: - 1

²⁶⁴⁶ СХ, РП: ц(е)рквы

²⁶⁴⁷ С: + мѡра

²⁶⁴⁸ С: - 2

²⁶⁴⁹ РС: утицај српске редакције; РП: содержани; С: всесодержани

²⁶⁵⁰ С: бо бл(а)годѣанїа

²⁶⁵¹ РП: 3, 1, 2

²⁶⁵² С: - 1

²⁶⁵³ РП: ос(ва)щающи

²⁶⁵⁴ С: - 1

²⁶⁵⁵ С: бывъ

²⁶⁵⁶ С: - 1

²⁶⁵⁷ РП, С: славашихъ

²⁶⁵⁸ С: + и

²⁶⁵⁹ РП: мног[о]образныа

²⁶⁶⁰ РП: восхваляющїи

²⁶⁶¹ С: * различными твоихъ многообразныхъ добродѣтелей ѡблагооухаетса, твою паматъ восхваляющи.

пѣснь ѿ ирмосъ: всакъ земли[ъ]родны[и]²⁶⁶²

Добротою и бл[а]г[о]д[а]тїю преоукрашенна.²⁶⁶³ многи в[ъ] м(н)л(о)сти и ²⁶⁶⁴ бл(а)гости оберѣтеса. многихъ
²⁶⁶⁵ выше оума. бл(а)гъ²⁶⁶⁶ наследникъ явилса.²⁶⁶⁷ тако с(ы)нъ пресо(те)ч(е)скимъ²⁶⁶⁸ с[ъ]кровищемъ.²⁶⁶⁹
новоздателенъ источникъ людемъ своимъ²⁶⁷⁰ явилса еси. и сих[ъ]²⁶⁷¹ веселїа²⁶⁷² наполни еси.

Ягг(е)льскимъ[ъ] чиномъ паточисленїи причастницы бысте. вкоупе оу пр(е)стола великаго предстоѣаше.
призираета²⁶⁷³ на люди своа. прїемше н(а)ше моленїе. мнр[ъ] ѿт[ъ] х(р)ста испросите ѿ(те)чествоу
вашемоу. и князю²⁶⁷⁴ н(а)шемоу на противныѣ²⁶⁷⁵ побѣдоу дати.^{2676 * 2677}

На земли нищимъ[ъ]²⁶⁷⁸ ты б(о)га с(ва)те заменивавъ.²⁶⁷⁹ в[ъ] н(е)б(е)сныхъ[ъ] же тебѣ дарова.
пр[е]п[о]д[о]бныхъ[ъ] же и праведникъ[ъ] причестїа.²⁶⁸⁰ тако сретникоу²⁶⁸¹ ты имъ²⁶⁸² на земли²⁶⁸³ бывшоу. и
в[ъ] н(е)б(е)сныхъ[ъ] равноч(е)стно²⁶⁸⁴ оустрон т.а. и премирноую тишиноу полоучилъ еси. * ²⁶⁸⁵

---

²⁶⁶² СХ, С: земнородный

²⁶⁶³ РП, С: преоукрашенъ

²⁶⁶⁴ С: + во

²⁶⁶⁵ С: + и

²⁶⁶⁶ С: бл(а)гихъ

²⁶⁶⁷ С: явилса еси

²⁶⁶⁸ РП: пресо(те)ч(е)скимъ; С: пресо(те)ческихъ

²⁶⁶⁹ С: сокровищь + и тако

²⁶⁷⁰ С: люди твоа

²⁶⁷¹ С: - 4

²⁶⁷² С: веселїемъ

²⁶⁷³ РП: призираете

²⁶⁷⁴ РП: ц(а)рю

²⁶⁷⁵ РП: противныа

²⁶⁷⁶ СХ: подати + те; РП: подати

²⁶⁷⁷ * С: Прославса по всюду доброта м(н)л(о)стыни твоеа, такоже корнилїева, и ц(е)рквей бл(а)гоуспїаа оукрашенїа, ѿт[ъ]
нихже добрѣ и подвижалса еси: поминай стадо твое. тако да и мы въ мнрѣ почитаемъ память твою.

²⁶⁷⁸ РП: нищии

²⁶⁷⁹ РП: задолживъ

²⁶⁸⁰ РП: праведныхъ причестїе

²⁶⁸¹ РП: сратникъ

²⁶⁸² СХ, РП: имъ

²⁶⁸³ РП: - 2

²⁶⁸⁴ СХ, РП: равноч(е)стна

²⁶⁸⁵ * С: Сведрадреныи гофинъ хотя съ лестїю восхитити богатство отечества твоего: но ты мядрѣйшимъ оушищенїемъ
оублаещи того, и смертною съдъ предаши, во веселїи мядре поа г(о)с(по)да прославлшаго т.а. тѣмже и мы прославляемъ
память твою Стефане, м(н)л(о)сти тезоимените.

Иже ѿт[ъ] насъ малаго и хоудаго моленїа сїа не презрїта.²⁶⁸⁶ в(о)гонюсна и в(о)гом[оу]дра и
прел(а)женна²⁶⁸⁷ и достохвалїа вѣнечника. съ в(о)гонзбранною матерїю своєю ѿт[ъ] нас(ъ) пѣс(нь) сїю
прїем'ше.²⁶⁸⁸ сп(а)санте рабы своа. *²⁶⁸⁹

Богородиченъ: Лежаша ма²⁶⁹⁰ во тлѣ

Свѣтиленъ гласъ ѿ подобенъ: жены оуслыш[ите]

Гко маслина м(н)л(о)сть истачаа²⁶⁹¹ ависа.²⁶⁹² гко ран красныи кринъ. вѣрою²⁶⁹³ процвѣл[ъ] еси.²⁶⁹⁴ гко
шипокъ танныи цвѣти добродѣтел[ь]ми.²⁶⁹⁵ сего ради бл(а)говонїа ч(е)стнаѧ рака мощи твоих[ъ].
ц(е)рковъ твою исполнает[ъ].²⁶⁹⁶ и²⁶⁹⁷ люди своа ѡбл(а)гоухаешн.²⁶⁹⁸

Слава и нынѣ Богородиченъ: Гласъ ти вѣрїи²⁶⁹⁹ радостно

На хвалитѣхъ стїхиры гласъ ѧ подобенъ: гко доб[ла]

Славенъ в[ъ] моуж[е]ствѣ ависа. и²⁷⁰⁰ крѣпчаншїи в[ъ] вѣдах[ъ]²⁷⁰¹ былъ еси. славнѣиши же в[ъ] житїи
земленаго ц(а)рствїа.²⁷⁰² богатством[ъ] и силою гобзоуа.²⁷⁰³ добродѣтели²⁷⁰⁴ пате снх[ъ] оукрашася еси.

Ѹт[ъ] родителнаго наказанїа, вкоренилъ еси въ двшъ разумъ бл(а)говѣрїа: и книжныи оученїемъ прїалъ еси в(о)жественное
оумленїе, Стефане пр[е]п[о]д[о]бне: всегда моли г(о)с(по)да, спасти насъ, твою память почитающїхъ.

²⁶⁸⁶ РП: презрите

²⁶⁸⁷ СХ: + тьзонїенна[а]

²⁶⁸⁸ РП: прїимше

²⁶⁸⁹ * С: Малаго и худаго моленїа нашего не презри молима та, жителю вышнаго царствїа, Стефане: но призирай на твое
стадо и по смерти, гкоже и при животѣ, и мнрѣ испроси царю нашему: да та вси величаемъ.

²⁶⁹⁰ РП: Лежаша ми

²⁶⁹¹ РП, С: истачаа

²⁶⁹² С: ависа еси

²⁶⁹³ С: - 1

²⁶⁹⁴ С: + и

²⁶⁹⁵ С: добродѣтелей + возрастилъ еси

²⁶⁹⁶ С: исполнающн

²⁶⁹⁷ С: - 1

²⁶⁹⁸ С: твоа ѡбл(а)гоухаетъ

²⁶⁹⁹ С: - 1 + приношаемо

²⁷⁰⁰ СХ, РК, РП: - 1

²⁷⁰¹ СХ, С: побѣдахъ

²⁷⁰² С: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 1, 2

²⁷⁰³ СХ, РК, РТ, РП, С: + дѣлы

²⁷⁰⁴ СХ, РК, РТ, РП, С: добродѣтельными

м(н)л(о)стїю и правдою. м(н)л(о)сти ради явльшагоса на земли. х(рист)а слова заповѣды²⁷⁰⁵ соблюдаа. тѣмъ и въ ц(а)рствїи его со всѣми с(вѣ)тыми веселишиса.

їко бл(а)гага поборника.²⁷⁰⁶ и ѡ(тє)чьстволюбца. іако стѡлпа високаа²⁷⁰⁷ и крѣпка²⁷⁰⁸ х(рист)онименитымъ²⁷⁰⁹ людемъ своимъ.²⁷¹⁰ та илюще ѡснованїе твердо и непоколеблемо.²⁷¹¹ и м(о)л(н)твеника тепла ко хр(н)стоу. свѣтлости с(вѣ)тыхъ[ъ] оулоуити сподобиса. сподоби и нас(ъ) оулоуит[и] части²⁷¹² достоіанїи твоихъ[ъ]. непоносе²⁷¹³ величеству прошенїа.²⁷¹⁴

їко оутро²⁷¹⁵ іако с(о)лнце. іако²⁷¹⁶ свѣтозарноюю луцю испущаеши. и люди своа просвѣщаеши.²⁷¹⁷ и с[е]раца вѣрныхъ[ъ]²⁷¹⁸ веселиши. ты бо свѣтоу²⁷¹⁹ и дню²⁷²⁰ явнса²⁷²¹ наследникъ. идѣж[е] с(вѣ)те²⁷²² водворашиса²⁷²³ ныне. поминнаа²⁷²⁴ твою памѣт[ъ] бл(а)жаше²⁷²⁵ и поюще.^{2726 2727} в[ъ] мнре сохранитиса гл҃убоцѣ.²⁷²⁸

---

²⁷⁰⁵ С: заповѣды

²⁷⁰⁶ РП: помощника

²⁷⁰⁷ РК, РТ, С: високаго

²⁷⁰⁸ РТ, С: крѣпкаго

²⁷⁰⁹ РК: христонименитын; С: хр(н)с(т)онименитихъ

²⁷¹⁰ С: людей твоихъ

²⁷¹¹ РК, РТ, С: непоколеблемо

²⁷¹² РК, РТ, РП: чести; С: - 1

²⁷¹³ РК, РТ, РП: непоноса

²⁷¹⁴ С: достоіанїе твоє, непоноса множества прошенїи.

²⁷¹⁵ С: + и

²⁷¹⁶ РП, С: - 1

²⁷¹⁷ С: - 4

²⁷¹⁸ РТ: ↔

²⁷¹⁹ С: свѣта

²⁷²⁰ РТ, РП: дни; С: дне

²⁷²¹ С: явнса еси

²⁷²² РК: свѣто; С: - 1

²⁷²³ С: водворашса

²⁷²⁴ СХ, РК, РТ, РП, С: поминнай

²⁷²⁵ РП, С: бл(а)жашихъ

²⁷²⁶ РП: поющихъ; С: - 2

²⁷²⁷ С: + и

²⁷²⁸ С: ↔ + оустрой

СЛАВА ГЛАСЪ БЪ

Прѣидѣте вѣрныхъ] составленїа. елико по силѣ дадимъ] б(о)гоу величїе. еже²⁷²⁹ прославляемоу²⁷³⁰ быти²⁷³¹
ко с(ва)тыхъ] своихъ]²⁷³² настоящаго ²⁷³³ дне праздника н(а)шего. б(о)гоносныи stefanъ ²⁷³⁴ всѣхъ]
насъ)²⁷³⁵ призываетъ]. представивъ²⁷³⁶ д(о)уховную трапезоу. и²⁷³⁷ ащюшнмъ хлѣбъ раздробити.²⁷³⁸ и²⁷³⁹
своа люди оупитѣт[и].²⁷⁴⁰ и²⁷⁴¹ ѡ(т)ечество си²⁷⁴² просвѣтити. и вса конца²⁷⁴³ оуяснити. и²⁷⁴⁴ ц(е)рковъ
²⁷⁴⁵ свою, ²⁷⁴⁶ в[ъ] ненж[е] с(ва)тыа его мощи²⁷⁴⁷ лежатъ. бл(а)гооуханїа²⁷⁴⁸ цѣлбы всѣмъ подавають].²⁷⁴⁹
и скипетры ²⁷⁵⁰ земли²⁷⁵¹ твоа съдръжашаго²⁷⁵² оутвержаешн.²⁷⁵³ и на супротивные²⁷⁵⁴ побѣды²⁷⁵⁵
твориши.²⁷⁵⁶ тѣмъ ²⁷⁵⁷ с[ъ]²⁷⁵⁸ похвалами свѣтло²⁷⁵⁹ паматъ] твоа²⁷⁶⁰ сътворяется.²⁷⁶¹ и радости

---

²⁷²⁹ С: - 1

²⁷³⁰ С: прославляющемсяа

²⁷³¹ С: - 1

²⁷³² РП: его

²⁷³³ С: + во

²⁷³⁴ РК: stefane

²⁷³⁵ С: вса ны

²⁷³⁶ С: представити

²⁷³⁷ С: - 1

²⁷³⁸ РП: раздробн

²⁷³⁹ С: - 1

²⁷⁴⁰ РП: оупитѣ; С: оупитати

²⁷⁴¹ С: - 1

²⁷⁴² РП: свое; С: - 1

²⁷⁴³ С: концы

²⁷⁴⁴ С: - 1

²⁷⁴⁵ С: + же

²⁷⁴⁶ РП: его

²⁷⁴⁷ РП: ↔

²⁷⁴⁸ С: н б(о)гохвалныа

²⁷⁴⁹ РК, РТ, РП: подаетъ]

²⁷⁵⁰ С: + ц(а)рствїа

²⁷⁵¹ РК: земля

²⁷⁵² РС, РП: утицај српске редакције; С: содержащаго

²⁷⁵³ С: оутвердити

²⁷⁵⁴ РТ: супротивныа; РК, РП, С: сопротивныа

²⁷⁵⁵ РТ, РП: побѣды

²⁷⁵⁶ РК, РТ: творашн; С: даровати

²⁷⁵⁷ С: + же

наполнаѣтса,²⁷⁶² твоа доблести²⁷⁶³ похваляющих[ъ].²⁷⁶⁴ * тѣмъ с(ва)те оу²⁷⁶⁵ х(рист)а предстаѡа²⁷⁶⁶
 нми[и]²⁷⁶⁷ дръзновенїемъ.²⁷⁶⁸ испроси пѣвцемъ²⁷⁶⁹ си²⁷⁷⁰ велїю м(и)л(о)сть.
 И нынѣ Богородиченъ: Все оупоканїе мое²⁷⁷¹

Детаљна анализа коју смо изложили дозвољава нам истовремено праћење главних линија текста Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског које чине српски препис, руски ненотирани и нотирани преписи, као и стара штампана издања (Србљак). Она нам пре свега показује веома висок степен подударања српског преписа (СХ) са руским преписима (РС, РП, РК, РТ),²⁷⁷² док се у штампаном издању (С) примећује извештан степен разилажења које није толико велико да може да формира нову текстуалну верзију.

Ситна неподударања текстова односе се на: особености правописа, фонетске (језичку редакцију и хомонију у неумским преписима), морфолошке и синтаксичке промене. У нашем фокусу биће разночтенија под којима подразумевамо нове речи и синтагме, синониме, инверзије редоследа речи и синтагми, интерполације, изостављања појединих речи, синтагми и стихова, које у текст улазе намерном изменом или случајном грешком преписивача. Све измене можемо детаљно пропратити у горе извршеној анализи.

Висок степен подударања између српског преписа (СХ) и руских ненотираних и нотираних преписа (РС, РП, РК, РТ) можемо објаснити трима аргументима. Прво, сви ови преписи настају у временском распону од непуна два столећа (XVI и XVII век), што није довољно дуг период да се текст у већој мери промени. Друго, сва четири руска преписа представљају предниконовску књижевну богослужбену традицију, те у њима није дошло до језичких промена које су карактеристичне за постниконовску епоху. Треће, српски препис је пореклом из Хиландара и настаје највише 50 година пре хиландарског преписа који у својству предлошка доспева 1550. године у руску средину.

²⁷⁵⁸ РК: -1

²⁷⁵⁹ С: - 1

²⁷⁶⁰ С: твою

²⁷⁶¹ РС: утицај српске редакције; РК, РТ, РП: сотвораетса; С: сотвораетъ

²⁷⁶² РТ: 3 ↓; РП: наполнаѣт[ъ]; С: наполнаѣтса

²⁷⁶³ С: ↔

²⁷⁶⁴ С: похваляюще

²⁷⁶⁵ С: * но такво оу сп(а)са

²⁷⁶⁶ СХ, РП: + и

²⁷⁶⁷ РК, РТ, РП: нмѣа; С: - 1

²⁷⁶⁸ РС: утицај српске редакције; СХ, РК, РТ, РП: дръзновенїе; С: - 1

²⁷⁶⁹ С: - 1

²⁷⁷⁰ С: твомъ

²⁷⁷¹ РТ: Радвнса вesa тваръ вопнетъ

²⁷⁷² Т. Јовановић на основу упоредне анализе већег броја српских преписа и руског неумског преписа (РТ) који смо му уступили, даје претпоставку да су српски и руски преписи ове службе могли имати заједнички светогорски предложак, вид. Јовановић, „Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског”, 102. Уколико узмемо у обзир српски препис који из Хиландара доспева у Русију 1550. године и постаје предложак за потоње руске преписе, ова претпоставка је сасвим тачна.

Број разночтенија је генерално у свим руским рукописима у односу на српски препис изузетно мали. Препис РС, према коме смо приредили текст, доноси свега једну такву измену у којој преписивач користи заменицу уместо придева:

РС	сви остали	песма у којој се реч сусреће
всѣхъ	вѣрныхъ	Други тропар треће песме канона

Највише разночтенија видимо у препису РП у односу на српски и остале руске преписе. Разлике се односе на синониме или речи блиске по значењу, додавање префикса или лапсусе преписивача:

РП	сви остали	песма у којој се реч сусреће
понеже	ниже	Прва стихира на стиховње Великог вечерњег
премоудростъ	моудростъ	Трећа стихира на стиховње Великог вечерњег
спасѡ	солнцоу	Слава на стиховње Великог вечерњег
ниже	еже	Трећи тропар треће песме канона
предиквентъ	преоудобрентъ	Трећи тропар пете песме канона
оувѣты	цвѣты/ цвѣтди	Икос
назираа	назидаа	Други тропар седме песме канона
боголюбезнымъ	благолюбезнымъ	Други тропар седме песме канона
оуподобиса	подобаса	Трећи тропар седме песме канона
царю	кназю	Други тропар девете песме канона
задолживъ	занменовавъ	Трећи тропар девете песме канона
сратникѡ	сретникоу	Трећи тропар девете песме канона
помощника	поборника	Друга стихира на <i>Хвалите</i>

Када је реч о неумским рукописима, такође видимо занемарљиво мали број разночтенија. У препису РК имамо само један такав случај који се односи на грешку преписивача:

РК	сви остали	песма у којој се реч сусреће
бога	бо	Трећа стихира на Литији

Препис РТ доноси свега два разночтенија у односу на све остале преписе и оне се односе на употребу различитог префикса и друге заменице:

РТ	сви остали	песма у којој се реч сусреће
прѣблаженне	трѣблаженне	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
ниѡ	сиѡ	Четврта стихира на Литији

Ове четири табеле показују нам велики степен блискости између свих преписа последовања Светом краљу Милутину. Видимо да су српском препису СХ најближи

руски преписи РС и РК, док највише ситних одступања видимо у РП, који је самим тим најудаљенији. Без обзира на то, овде говоримо о истој текстуалној варијанти.

Речи које су написане под утицајем српске редакције словенског језика у руским преписима има занемарљиво мало, док у неумским преписима потпуно одсуствују. У препису РС имамо свега пет таквих речи. Наводимо их у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: *содрѣжашѣ* (слава на Литији); *сѣдрѣжашѣѣ* (други тропар осме песме канона); *сѣтвараетса, сѣдрѣжашаго, дрѣзновеніемъ* (слава на *Хвалите*). Препис РП садржи само једну реч на српској редакцији словенског језика: *сѣдрѣжашаго* (слава на *Хвалите*). Иако су сва четири преписа веома блиска са српским протографом, очигледно је да српски препис није у смислу уплива српске редакције утицао на њих, а с обзиром на то да су неколико деценија удаљени од ступања протографа на руско тле, врло је могуће да су настали са руских преписа који су изгубљени.

Када је реч о старим штампаним издањима, убедљиво највеће одступање у односу, како на српски, тако и на руске преписе, видимо у Србљаку. У њему се налази једини текст овог последовања који је везан за постниконовску традицију и који свакако представља блиску текстуалну варијанту у односу на рукописне преписе. За разлику од служби светитељима Сави и Арсенију, у којима смо показали да су текстови у руским старим штампаним минејима (који су се формирали под утицајем руских преписа) били директан образац на основу којег су штампани текстови тих служби у Србљаку, у случају последовања Светом краљу Милутину недостаје нам карица коју чине руски стари штампани минеји, у које ова служба није ушла стицајем историјских околности. Будући да је култ Светог краља Милутина имао статус локалног култа у појединим манастирима и старообрядничким заједницама у јеру Никонове реформе, карику између српских и малобројних руских преписа са једне стране и Србљака са друге стране не треба тражити у руској, већ у *српској* рукописној традицији, што излази из оквира наше теме, а свакако заслужује да буде тема неких будућих истраживања. Стога оправданост уношења службе из Србљака у нашу анализу у том случају видимо у припадности овог текста руској језичкој редакцији и постниконовском језику, односно књижевној традицији, као и нашој тежњи да покажемо континуитет овог текста од српских преписа до штампаног издања.

Текст Службе Светом краљу Стефану Милутину у Србљаку представља блиску варијанту свим преписима које смо анализирали. Поред различитости у виду појединих речи, у анализи су детаљно наведене и целе синтагме које се разликују, а најчешће се односе на вишеструке инверзије речи које често мењају облик. Најочигледнија разлика односи се, како је већ наведено, на други, трећи и четврти тропар девете песме канона који у Србљаку доносе потпуно нов текст (и један тропар више) у односу на рукописну традицију, што смо показали у напомени. На тај начин видимо одступање од оригиналног Даниловог текста, али оно није толико велико да бисмо овај текст могли да прогласимо новом текстуалном верзијом.

Када је реч о различитости, стари штампани текст из Србљака доноси знатно већи број измена у односу на рукописну традицију. Наводимо их све у следећој табели:

С	сви остали	песма у којој се реч сусреће
БОГОВИДѢНІЙ	Ицѣ	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
елеемъ	Масломъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
храмъ	Церковъ	Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
прекрасныа	преславныа	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег

соупроуга	Двонца	Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
теплїи	Крѣпкїи	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
облобизаемъ	лобизаемъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
оснанїемъ	снанїемъ	Прва стихира на Литији
оукрашенъ	оукрашенъ	Прва стихира на Литији
идѣже	Аже	Друга стихира на Литији
Цариградѣ	царствоующемъ граде	Друга стихира на Литији
воздвиглъ еси	созда	Друга стихира на Литији
миръ даровати	смиренїе подати	Трећа стихира на Литији
поклониса	похвалимъ	Четврта стихира на Литији
Воззовемъ	Зовемъ	Слава на Литији
Нхъ	своа	Слава на Литији
сице	Тако	Друга стихира на стиховње на Великом вечерњем
Даровалъ	оудостонлъ	Трећа стихира на стиховње на Великом вечерњем
Господи	человѣколюбче	Трећа стихира на стиховње на Великом вечерњем
свѣтостїю	свѣтлостїю	Слава на стиховње на Великом вечерњем
Восхвалимъ	похвалимъ	Сједален по Полијелеју
топлие/ теплїи	Доблїи	Сједален по Полијелеју
Дневнаго	доушевнаго	Први тропар прве песме канона
Бѣдахъ	Побѣдахъ	Други тропар прве песме канона
Прегрѣшенїи	Грѣхомъ	Сједален по трећој песми канона
Даровати	Подати	Сједален по трећој песми канона
Ѣже	Иже	Четврти тропар четврте песме канона
Наздамъ	создамъ	Други тропар пете песме канона
Впостасѣхъ	составѣхъ	Други тропар пете песме канона
Страстми	царствами	Икос
Просїѣста	процвѣтосте	Први тропар осме песме канона
Всодержащи	сдржащее/содержащи	Други тропар осме песме канона
множествѣ	величествоу	Друга стихира на <i>Хвалите</i>
вса ны	всѣхъ насъ	Слава на <i>Хвалите</i>
Богохвалныа	благооуханїа	Слава на <i>Хвалите</i>
Даровати	твориши/ творѣщи	Слава на <i>Хвалите</i>

Већину измењених речи у С можемо подвести под очигледну измену језика, што је блиско промени коју смо могли пратити у случају старих штампаних текстова посљедовања Светом Сави и Арсенију. У табели видимо две речи које су замењене

грчким терминима: маслѡмъ: елѡмъ; составѣхъ: вѡстасѣхъ, које се могу подвести под својеврсну „грецизацију”, мада словенски термини сватителъ и инокъ нису мењани на грчке, како је то било у оба претходно анализирана последовања.

Са друге стране, много је више замена синонимима (црковъ: храмъ; царствоујущемъ граде: Цариградѣ; созда: воздвиглъ еси; смиреніе подати: миръ даровати; тако: сице; грѣхѡмъ: прегрѣшеній; подати: даровати; всѣхъ насъ: вса ны), као и речи са измењеним или додатим префиксима (лобизаемъ: ѡблѡбизаемъ; снѡніемъ: ѡснѡніемъ; зовемъ: воззовемъ; похвалимъ: восхвалимъ; содерѣаши: всесодерѣаши). Поред тога видимо и замене различитим изразима који суштински не мењају смисао текста (преславныа: прекрасныа; крѣпкіи: тепліи; похвалимъ: поклонимса; оудостонлъ: даровалъ; челоуѣколюбче: господи; свѣтлостію: свѣтостію; добліи: тепліи; процвѣтосте: просіаста; величествѡу: множествѡ), као и онима који мењају његово значење (ниже: боговидѣній; двонца: соупроуга; оуѣсникъ: оукрашенъ; доушевнаго: дневнаго; побѣдахъ: бѣдахъ; царствами: страстми; благооуханіа: богохвалныа; творащи: даровати).

Као и у два претходно анализирана последовања, фиксација Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског такође доноси измене присвојних и показних заменица. Најчешћи примери оваквих измена су: ти: твоє/ твою/ твоими; своихъ: твоихъ; твоихъ: своихъ; своє: твоє; своа: твоа; свою: твою; тебе: та; се: сей; своємъ: твоємъ; своєму: твоємъ; своимъ: твоимъ.

Поред измене заменица, видимо и честе промене падежа (најчешће датив у генитив, господствоујущимъ: господствоујущихъ; доушамъ нашимъ: доушахъ нашихъ; сватителемъ: сватителей; людемъ своимъ; людей своихъ), као и промене глаголског времена, од којих се најчешће јавља измена аориста у перфекат (явилса: явилса еси; просвѣтивъ: просвѣтилъ еси; совокоуписа: совокоуписа еси; наздавъ: наздавъ еси; ѡдѣявса: ѡдѣялса еси; оуѣзеса: оуѣзлса еси; восіа: восіалъ еси), али и обрнуто (ѡсватилъ еси: ѡсвативъ; оудованилъ еси: оудоволивъ).

Уколико сагледамо вишеструка разночтенија у српској и руској рукописној и старој штампаној традицији, видимо прилично мали број таквих примера. Наводимо их у следећој табели:

п р е п и с и				п е с м а
РС, РП		СХ, РК, РТ, С		Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
явленіе		сїанїа		
СХ, РК, РТ	РС, РП	С		Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
богосаднаа	богосозданнаа	богосажденнѡ		
СХ	РС, РП	РК, РТ	С	Трећа стихира на стиховње Малог вечерњег
прїемшииѣ	прїемши	приниошииа	рождшаа	
СХ, РК		РС, РП, РТ		Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
теплыи		добліи		

РС	РП	СХ, С		Други тропар пете песме канона
и	иже	идѣже		
СХ, РС		РП	С	Трећи тропар седме песме канона
красномѹ		прекрасномѹ	прекраснаго	
РС, РП, РК,РТ		СХ, С		Прва стихира на <i>Хвалите</i>
бѣдахъ		повѣдахъ		

И ове измене класификујемо на три категорије: речи у којима се појављује префикс (красномѹ: прекрасномѹ: прекраснаго); речи различите по значењу које суштински не мењају смисао текста (богосаднаа: богосозданнаа: богосажденнѹ) и на речи различите по значењу које мењају смисао текста (тавленіе: сіаніа; пріємши/ прииошина: рождшаа; теплын: долін; бѣдахъ: повѣдахъ), а којих има највише.

Када је реч о акростиху канона, руски рукописи следе линију српског преписа и у њима је очуван акростих канона од прве до осме песме, док иницијали тропара девете песме дају име аутора Данила Бањског. Међутим, уплив четири различита текста тропара у девету песму канона који видимо у Србљаку, нарушава акростих ове песме која у старој штампаној традицији не даје Данилово име.

Закључујући текстолошку анализу Службе Светом краљу Стефану Милутину Данила Бањског у руским преписима и старим штампаним издањима, можемо констатовати да малобројни сачувани руски преписи сачињавају јединствену текстуалну варијанту са српским преписима, док стари штампани текст у Србљаку представља блиску текстуалну варијанту, али не и нову верзију. Висок степен подударана свих руских преписа са српским још једном потврђује да су се руски преписи умножавали са хиландарског протографа са којим су остали блиски у распону од два столећа.

Текстуални садржај Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина у руским преписима и старим штампаним издањима. Упоредна текстолошка анализа.

Служба Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина присутна је у најмањем броју руских преписа у односу на сву осталу српску химнографију. Она доспева на руско тле заједно са Службом Светом краљу Милутину 1550. године, али у потпуности одсуствује у руским празничним и јунским рукописним и старим штампаним минејима. Последовање у част Светог кнеза Лазара сачувано је у свега четири руска преписа из XVI и XVII века, од којих су три нотирани и један ненотиран. Ова служба у руским преписима није сачувана у целости, што је резултат сузбијања култова у Московској патријаршији током Никонове реформе. Као и у случају последовања Светом краљу Милутину, и овде неумски преписи имају велики значај за нашу анализу, јер само захваљујући њима можемо да реконструиремо део текста који у једином ненотираном препису није сачуван.

У овом одељку спровешћемо текстолошку анализу оних фрагмената последовања који су сачувани у четири поменута руска преписа и који представљају: Мало и Велико вечерње, као и крај Јутрења од свјетилна до краја последовања. У анализи ће бити пропуштен велики део Јутрења – од сједална по првој катизми до краја

канона, који није сачуван у руској рукописној традицији, с тим да ће у анализу ући стихира по Пс. 50, која је сачувана у неумским преписима.

Сходно томе, ово ће бити једина текстолошка компаративна анализа у којој основни текст приређујемо не на основу једног, већ на основу два различита преписа. Мало вечерње и Велико вечерње до краја славника на Литији, као и тропар (који се налази на отпусту Малог вечерњег) приредили смо према препису из *Зборника служби словенским и руским светима* РНБ. Погод. 572 (л. 100–107') из XVII века, будући да су то једини сачувани делови текста Службе Светом кнезу у једином руском ненотираном препису. Циклус стихира на стиховње Великог вечерњег, стихиру по Пс. 50, свјетилан и циклус стихира на *Хвалите* на Јутрењу, приредили смо према неумском препису из Годишњег стихирара *Дијаково око*, РНБ. Кир-Бел. 586/ 843 (л. 613–616) из осамдесетих година XVI века. Будући да је текст последовања у овом неумском рукопису делимично писан на раздельноречју, ми репродукујемо текст у тој фонетској редакцији, без исправљања на истиноречје. Текстолошко стање пратимо у још три преписа и једном старом штампаном издању, чиме добијамо укупно шест линија текста чију компаративну анализу вршимо у овом одељку.

Српски препис који смо узели као референцу за поређење са руским преписима и старим штампаним издањем налази се у *Минеју за јун*, НБС. Деч. 39 (л. 86–97') с краја XIV века, који је најстарији српски препис последовања, најближи времену његовог настанка. Овај рукопис је биран по другачијем критеријуму у односу на српски препис Службе Светом краљу Милутину који је биран према времену и месту настанка у односу на хиландарски препис. Наиме, критеријум за одабир баш овог, најстаријег преписа Службе Светом кнезу Лазару био је оригинални текстуални садржај који се, како смо утврдили анализом српских преписа, мењао кроз векове.²⁷⁷³

Када је реч о руским преписима, текстолошко стање пратимо у још два неумска преписа. Први, из последње четвртине XVI века, налази се у Годишњем стихирару *Дијаково око*, ГИМ. Син. 123 (л. 597'–601'). Иако се налази у неумском рукопису, не садржи ни једну једину неуму изнад текста, будући да је текст био припремљен за нотирање, али не и нотирани. С обзиром на то да се чувао у московској Синодалној библиотеци, врло вероватно је да је био и московског порекла. Други препис је непотпун и налази се у четвртом тому четворотомног минејног стихирара *Дијаково око* РГБ. ф. 379, № 66 (л. 124–126) из средине XVII века.

Када је реч о старим штампаним издањима, у анализу смо уврстили текст овог последовања који налазимо у србљацима (узето је московско издање Србљака из 1765. године), на руској редакцији словенског језика. На овај начин презентујемо текст Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина у српској и руској рукописној традицији и њену коначну фиксацију у старој штампаној традицији, односно србљацима, чиме обухватамо око три века његовог постојања.

За сваки од ових преписа користимо скраћенице које јасно указују на језичку редакцију и место настанка, односно чувања рукописа, а приказане су у следећој табели:

препис/ штампано издање	скраћеница	објашњење скраћенице
НБС. Деч. 39	СД	С= српска редакција, Д= Дечани
РНБ. Погод. № 572	РП	Р= руска редакција, П = Погодин
РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	РК	Р= руска редакција, К= Кирило-Бјелозерски
ГИМ. Син. 123	РС	Р= руска редакција, С = Синодални
РГБ. ф. 379, № 66	РР	Р= руска редакција, Р= Разумовски
Србљаци	С	С= Србљак

²⁷⁷³ Вид. напомену бр. 369 у претходном поглављу.

Од шест линија текста које обухвата наша анализа, једна (СД) је писана на српској, а пет (РП, РК, РС, РР, С) на руској редакцији словенског језика. Када су у питању руски преписи и Србљак, који су писани на истој језичкој редакцији, четири преписа (РП, РК, РС, РР) представљају предниконовску, а само Србљак (С) постниконовску књижевну богослужбену традицију. Подела песама на стихове (која се у сваком од преписа, односно штампаних издања разликује), извршена је према подели у преписима РП и РК на основу којих је приређен основни текст.

Када је реч о хомонији у неумским преписима Службе Светом кнезу Лазару, она је спроведена недоследно у свим преписима (РК, РС и РР). Наводимо по врстама речи, у изворном облику најчешће употребљене речи које се у овом последовању одликују хомонијом. Са леве стране реч наводимо на раздельноречној фонетској редакцији, а са десне на истиноречној.

Именице: чиномо: чиномъ; челоѿкомо: челоѿкомъ; кроѿгохо: кроѿгохъ; ѿторасле: ѿт[ъ]раслѣ; талант: талантъ; пастыре: пастырѣ; радосте: радость; доѿшахо: доѿшахъ; вѣнцело: вѣнцелѣ; праведникомо: праведникомъ; моѿтенико: моѿтеникъ; домо: домъ; промышлениеме: промышлениемъ; давыдо: давидъ; крове: кровь; небесѿхо: небесѿхъ; памате: память; христосо: хрестошь; благооѿханиемо: благооѿханиемъ; жезло: жезлѣ; соборо: соборъ; благозрачнело: благозрачениемъ; сватыхо: сватыхъ; празденико: празд[ъ]никъ; доѿхомо: доѿхомъ; нишнимо: нишнимъ; подвиго: подвигъ; милосте: милость; миро: миръ; церкове: церковь; страдалица: страдал[ъ]ца; празденолюбѣцы: празд[ъ]нолюб[ъ]цы; виновеннокоѿ: винов[ъ]никоѿ; корене: корень; добродѣтелехо: добродѣтелехъ; бранѿхо: бранѿхъ; страхо: страхъ; градо: градъ.

Заменице: нашихо: нашихъ; нашимо: нашимо; насо: насъ; намо: намъ; нихо: нихъ; твоимо: твоимъ; свонхо: свонхъ; весѿхо: в[ъ]сѿхъ; весѣмо: в[ъ]сѣмъ; весакко: в[ъ]сакъ; весаккаго: в[ъ]саккаго.

Придеви: небесенымо: небес[ъ]нымъ; радостено: радост[ъ]но; насаждено: насажденъ; дрѿжавенын: дрѿжав[ъ]нын; вѣреныхо: вѣр[ъ]ныхъ; царствооѿущнимо: цар[ъ]ствооѿущнимъ; истиненою: истин[ъ]ною; давошелоѿ: дав[ъ]шелоѿ; безбоженое: безбож[ъ]ное; честеное: чест[ъ]ное; божинхо: божихъ; землеоѿю: земл[ъ]ноѿю; слѣпымо: слѣпымъ; хромымо: хромымъ; празденолюбеныхо: празд[ъ]нолюб[ъ]ныхъ; высокымо: высокымъ; празднолюбеныхо: празднолюб[ъ]ныхъ; вышената: выш[ъ]ната; кротоко: крот[ъ]къ; незлобиво: незлобивъ; всечестенын: всечест[ъ]нын; любопразденственыхо: любопразд[ъ]нственыхъ; добрымо: добрымъ; державнымо: державнымъ; богогласеныхо: богоглас[ъ]ныхъ; славлено: слав[ъ]но; православенаа: православл[ъ]наа; молебено: молеб[ъ]но.

Глаголи: возлетѣвоша: в[ъ]злетѣв[ъ]ша; кошедоша: в[ъ]шѣд[ъ]ша; бысте: бысть; ѿтодало: ѿт[ъ]далъ; возрастило: в[ъ]зрастилъ; копиемо: в[ъ]пиемъ; совершимо: с[ъ]вершилъ; предостонши: пред[ъ]стонши; вѣрено: вѣренъ; вѣнчаюте: вѣнчаютъ; наречемо: наречемъ; согажало: с[ъ]гажалъ; полоѿтило: полоѿтилъ; собрало: собралъ; было: былъ; молимо: молимъ; копитете: копитѣтъ; созываете: с[ъ]зываетъ; тецемо: тецемъ; поттемо: поттемъ; вождѣлѣло: вождѣлѣлъ; востроѿвнимо: востроѿвнимъ;

воспонило: в[ъ]спонилъ; совершивоша: с[ъ]вершив[ъ]ша; речемо: р[ъ]целъ; недооумѣемо: недооумѣелъ; оукрасило: оукрашилъ; пожило: пожилъ; принесемо: принеселъ; наслѣдило: наслѣдилъ; ликоствоуете: ликоствоуетъ; одѣавошиса: одѣав[ъ]шиса; зовемо: зовелъ; воздѣдаво: воздѣдавъ; оусоугоубило: оусоугоубилъ; приало: приалъ; поюшило: поюшилъ; понило: понилъ; сошедешеса: с[ъ]шед[ъ]шеса; величаемо: величалъ; восхваляемо: в[ъ]схвалилъ; показавошася: показав[ъ]шася; оублажило: оублажилъ; окръмляемо: окръмляелъ.

Предлози: ко: вѣ; со: съ; надо: надъ; ото: отъ; ко: кѣ; отонюдъ: от[ъ]нюдъ; отонюдоуже: от[ъ]нюдоуже.

Прилог: денесе: д[ъ]несъ.

Везник: тѣме: тѣмъ.

Вокализацију полугласника у ненотираним преписима (најчешће у предлозима) такође нисмо уносили у напомену ради уштеде простора. Други тип фонетских промена везан је за еволуцију језика која узрокује промене које видимо у штампаном издању. Навешћемо неколико карактеристичних примера: са леве стране је дата фонетска варијанта из преписа, а са десне из штампаног издања.

Именице: творцю: творцоу; чюдо: чѣдо; одежею: одеждою; перфнрою: порфвррою.

Заменица: оного: онаго.

Придев: землиныхъ: земныхъ

Глаголи: прїидѣте: прїидите; почтемъ: почтнмъ; возжелѣвъ: возжелѣвъ; поемъ: поемъ.

Поред свих наведених промена, у нашу компаративну текстолошку анализу нисмо уносили вид придева, који се појављује као веома честа разлика у преписима овог последовања.

Текст Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина приредили смо без Богородичиног канона, а сви Богородични дати су у виду инципита.²⁷⁷⁴

---

²⁷⁷⁴ Изузетак представља Богородичан на стиховње Малог вечерњег који је написан на слава и ниње (пошто изостаје славник).

На малѣи вѣтерни стѣхиры на господи воззвахъ гласъ ѿ подобенъ: небеснымъ[ъ] чиномъ[ъ] радованіе]

* Днесь новое веселіе.²⁷⁷⁵ видаше та на н(е)в(е)сныхъ[ъ] кроутохъ[ъ]²⁷⁷⁶ возлетѣвша. и вшедша в[ъ] желемаа ти радостно. и²⁷⁷⁷ славы б(о)ж(е)ственныха наслаждающаса²⁷⁷⁸ лазаре.

Корене благаго, блажайшійа²⁷⁷⁹ от[ъ]расль былъ еси, при источницехъ[ъ]²⁷⁸⁰ бл(а)гоч(е)стїа насажденъ. древо плодовито, всакъ видъ добродѣтелей слово²⁷⁸¹ бысть.²⁷⁸² і сего во времена²⁷⁸³ садителю²⁷⁸⁴ и творцѣ своемъ²⁷⁸⁵ от[ъ]далъ еси.

Данный²⁷⁸⁶ ти талантъ державын²⁷⁸⁷ б(о)гомъдре. возрастналь еси свѣзбою бл(а)годатїю, яко пастырь добрын.²⁷⁸⁸ о немже і кровъ свою нзлїалъ еси лазаре. тѣмже слышиши бл(а)гїи рабе и вѣрнын, видиши в[ъ] радость г(о)с(по)да своего.²⁷⁸⁹

Слава гласъ ѿ²⁷⁹⁰

Прїидѣте собори вѣрныхъ,²⁷⁹¹ м[оу]драго почтемъ лазара в[ъ] пѣснехъ[ъ]. вѣрою бо томъ²⁷⁹² бл(а)гоугодн.^{2793 2794} и со агг(е)лы селеніе яко²⁷⁹⁵ стажа. емже любовїю копїемъ.²⁷⁹⁶ прїид[и] ²⁷⁹⁷ стани

---

²⁷⁷⁵ СД: * Н(е)в(е)сныхъ[ъ] чиномъ[ъ] радованіе. и на земли ч(е)л(овѣ)комъ[ъ] дньс[ъ] новое вес(е)ліе; РК, РС: * Небеснымъ чиномъ радованіе. и на земли денесе челоуѣкомъ веселіе новое; С: * Н(е)в(е)сныхъ чиномъ радованіе, и на земли

ч(е)ловѣкомъ новое веселіе

²⁷⁷⁶ С: н(е)в(е)сныхъ кровги

²⁷⁷⁷ СД: - 1

²⁷⁷⁸ РК, РС: наслаждающаса

²⁷⁷⁹ РК, РС: блажаншаа; С: бл(а)женнїишаа

²⁷⁸⁰ СД, РК, РС: источникохъ[ъ]; С: источникахъ

²⁷⁸¹ СД, С: носай

²⁷⁸² С: былъ еси

²⁷⁸³ РК, РС: времяа

²⁷⁸⁴ РК, РС: насадителю; С: содѣтелю

²⁷⁸⁵ С: твоемъ

²⁷⁸⁶ РС: Таннын (sic!)

²⁷⁸⁷ РК: дрѣжавенын (утицај српске редакције)

²⁷⁸⁸ С: - 3

²⁷⁸⁹ С: твоего

²⁷⁹⁰ СД, С: гласъ ѿ

²⁷⁹¹ РК, РС, РР: ↔

²⁷⁹² РР: богови; С: б(о)гъ

²⁷⁹³ РР: оугодилъ еси

²⁷⁹⁴ СД, С: + и мѣченїа вѣнцѣ сподобиса

²⁷⁹⁵ С: - 1

с[ъ] нами с(ва)те, и предначни²⁷⁹⁸ торжество памяти твоѣа. и моли х(рист)а б(о)га ѿ д(оу)шахъ наших[ъ].

И нынѣ Богородиченъ: Вл[а]д[ы]ч[и]це прїими²⁷⁹⁹

На стїховнѣ стїхиры гласъ б̄ подобенъ: домѣ євфраѳовѣ²⁸⁰⁰

Прїидѣте людіе трисоставное²⁸⁰¹ славаще б(о)жество.²⁸⁰² торжество похвално²⁸⁰³ совершил[ъ], новаго лазара. славаще того яко б(о)жїа оугодника.

Стнхъ: Пр[а]в[е]дникъ яко финїѣ процвѣтетъ

Добротам[и] добродетелей одѣавса первѣе.²⁸⁰⁴ мученїа ж[е] вѣнцем[ъ] оукраивса послѣжде. красенъ въ *славѣ своемъ²⁸⁰⁵ вл[а]д[ы]цѣ предстони.²⁸⁰⁶

Стнхъ: яко кедръ нже в[ъ] лїванѣ оумножитса²⁸⁰⁷

Праведникомъ и м(оу)ч(е)никомъ²⁸⁰⁸ оукрашенїе. ц(а)рствующимъ²⁸⁰⁹ похвала,²⁸¹⁰ и своемъ ѿ(те)чествъ. прїими пѣнїе с[ъ]²⁸¹¹ вѣрою та славащихъ.

Слава и нынѣ Богородиченъ, гласъ и подобенъ тойже

Домъ та преч(и)стѣ божїа прем[оу]дрости²⁸¹² обрѣтши, ѿт[ъ] кровїи²⁸¹³ твоихъ чистых[ъ]²⁸¹⁴ вплощаетса д(ѣ)во. и по р(о)ж(де)ствѣ та нетлѣнна²⁸¹⁵ показа.

---

²⁷⁹⁶ РР: восопнемъ

²⁷⁹⁷ СД, С: + и

²⁷⁹⁸ РР: предначинаа; СД, С: предначиннай

²⁷⁹⁹ СД, С: Все упованїе мое на та

²⁸⁰⁰ РП: євфрантовъ

²⁸⁰¹ С: трїипостасное

²⁸⁰² РС, С: ↔

²⁸⁰³ СД, С: похвалнѣ

²⁸⁰⁴ РК, РС: первне

²⁸⁰⁵ С: - 1

²⁸⁰⁶ СД: * вл[а]д[ы]цѣ въ славе своеї прѣдстони; С: ↔

²⁸⁰⁷ СД, С: Насажденъ въ домъ г(о)с(по)дни

²⁸⁰⁸ С: Пр[а]в[е]дниковъ и м(оу)ч(е)никовъ

²⁸⁰⁹ С: ц(а)рствующихъ

²⁸¹⁰ СД: похвало

²⁸¹¹ РК, РС, С: - 1

²⁸¹² РК, РС, С: премоудрость

²⁸¹³ РК, РС, С: кровей

²⁸¹⁴ С: преч(и)стыхъ

На велицѣи вѣтерни на господи воззвахъ стѣхирь гласъ ѿ подовенъ: егда ѿт[ъ] древа
 егда вѣрою и любовію истинною, воспрїалъ²⁸¹⁶ еси свонх[ъ]²⁸¹⁷ себѣ²⁸¹⁸ давшемъ та б(о)гъ. и сокровище
 добродѣтелем[ъ]²⁸¹⁹ яко²⁸²⁰ обрѣтеса.²⁸²¹ тогда ж[е]²⁸²² и вышнїи свгъбою славою прославляетъ та.
 скипетры ц(е)рковнымъ²⁸²³ врѣчает[ъ] в[ъ] земельных[ъ]. въ н(е)б(е)сных[ъ] же ц(а)рство вѣчно²⁸²⁴ тебе
 с(ва)те дарова.

егда промышленїемъ всеидащаго очеси,²⁸²⁵ тебѣ держава врѣнса стада хр(и)стоименнтаго. тогда
 недреманно око о немъ имѣл[ъ] еси. і яко бодрыи пастырь трѣднса²⁸²⁶ до см(е)рти. сего ради слышнши,
 добрыи дѣлателью и вѣрныи, о малѣ вѣренъ яко бысть,²⁸²⁷ над[ъ] многими[н] та поставлю.²⁸²⁸

егда безъбожное нашествіе оустремнса на та.²⁸²⁹ во бл(а)гочестїи во²⁸³⁰ видѣ²⁸³¹ та гобзвюща со
 страхомъ.²⁸³² ²⁸³³ хотаще то расхитити якоже звѣрїе²⁸³⁴ немлостивїи. тогда ты с(ва)те д(а)видъ
 новын²⁸³⁵ авнса сопротивленїемъ. і²⁸³⁶ якоже²⁸³⁷ оногю²⁸³⁸ голїафа со множествы²⁸³⁹ языкъ поразила еси.
 і яко м(оу)ч(е)н(и)къ²⁸⁴⁰ крове ради²⁸⁴¹ побѣдным[ъ] вѣнцем[ъ] оувазеса.²⁸⁴²

2815 С: ↔

2816 СД, РК, РС: восприсвонлъ; С: весь присвонлса

2817 СД, РК, РС, С: - 1

2818 С: - 1

2819 С: добродѣтелей

2820 С: - 1

2821 С: обрѣлса еси

2822 С: - 1

2823 С: ц(а)рственнымъ

2824 РС, С: небесное

2825 СД, РК, РС, С: очесе

2826 С: трѣднлса еси

2827 С: яко былъ еси вѣренъ

2828 РК, РС: ↔

2829 РК, РС: - 2; СД, С: 2, 3, 1

2830 СД: - 1

2831 С: видѣвшее

2832 СД, С: стадомъ

2833 С: + и

2834 РС: звѣри

2835 С: ↔

2836 СД, С: - 1

2837 С: яко

2838 СД, С: ннагю

Ины стихиры гласъ ѿ подовенъ: ѿ преславное чюдѡ²⁸⁴³

ѿ преславномъ чюдеси.²⁸⁴⁴ ликѡвъствѡютъ²⁸⁴⁵ агг(е)лы на н(е)б(е)сѣх[ъ],²⁸⁴⁶ и ч(е)л(овѣ)цы на земли, в[ъ] памет[ъ]²⁸⁴⁷ новаго лазарѡ. агг(е)лы вѣнчаютъ²⁸⁴⁸ того ѡко побѣдителя. ч(е)л(овѣ)цы же пѣнїе приносятъ с[ъ] похвалою,²⁸⁴⁹ чѡдащеса и гл(агол)юще. ѿ како теченїе свое²⁸⁵⁰ соверши.²⁸⁵¹ ѿ несказанномъ ти веселїю²⁸⁵² премудре. емѡже приобштитса во истиннѡ сподобиса.²⁸⁵³

ѿ дивномъ чюдеси.²⁸⁵⁴ что бо наречемъ та чюдне. праведника ѡко заповѣд[ъ] г(оспод)на²⁸⁵⁵ на земли сохранилъ еси. м(оу)ч(е)н(н)ка ли, ѡко не праведнѣ глава твоѡ оустѣеса. во ѡбонхъ бо бл(а)гоугоднѡ еси в(о)гъ. и со агг(е)лы селенїе стажал[ъ] еси. ѿ неизгл(агол)анномъ ти селенїю²⁸⁵⁶ лазаре, в[ъ] неже²⁸⁵⁷ та всели хр(н)стосъ ѡко м(оу)ч(е)н(н)ка ч(е)стна.

ѿ преславномъ чюдеси.²⁸⁵⁸ ѿ дивномъ премѣненїю, и прославленїю²⁸⁵⁹ десницы²⁸⁶⁰ вышнѡго. ѡже на тебѣ содѣѡ г(о)с(по)дѣ, пребогате лазаре. иже и по см(е)рти та прослави²⁸⁶¹ своего оугодника. твоѡ²⁸⁶² ч(е)стное

---

²⁸³⁹ РК, РС, С: множествомъ

²⁸⁴⁰ С: + до

²⁸⁴¹ С: - 1

²⁸⁴² С: оувѣзаса еси

²⁸⁴³ С: ѿ преславнаго чѡдесе

²⁸⁴⁴ С: преславнаго чѡдесе

²⁸⁴⁵ СД, РК, РС, С: + днесъ

²⁸⁴⁶ СД: н(е)б(е)сы

²⁸⁴⁷ С: памети

²⁸⁴⁸ СД: вѣнчаютъ

²⁸⁴⁹ СД, РК, РС, С: 2, 3, 1

²⁸⁵⁰ С: - 1

²⁸⁵¹ РС: совершиво

²⁸⁵² С: несказаннаго твоего веселїѡ

²⁸⁵³ С: сподобиса еси

²⁸⁵⁴ С: дивнаго чѡдесе

²⁸⁵⁵ СД, РК, РС, С: заповѣди божїѡ

²⁸⁵⁶ С: неизгл(агол)аннаго твоего селенїѡ

²⁸⁵⁷ С: неже

²⁸⁵⁸ С: преславнаго чѡдесе

²⁸⁵⁹ С: дивнаго премѣненїѡ и прославленїѡ

²⁸⁶⁰ СД: деснице

²⁸⁶¹ С: ↔ + ѡко

²⁸⁶² СД, С: + бо

тѣло во гробѣ лежа²⁸⁶³ нерастлимо²⁸⁶⁴ от[ъ]нюдѣ. но²⁸⁶⁵ бл(а)гооуханіе²⁸⁶⁶ являетъ. свѣрѣла всѣхъ,
каковыа почести полъчилъ еси, и славоу юже на н(е)б(е)сѣхъ стажа.²⁸⁶⁷

Слава гласъ 5

Кто тебе не оублажитъ,²⁸⁶⁸ б(о)гом[оу]драго²⁸⁶⁹ дѣлателя заповѣдемъ²⁸⁷⁰ б(о)жїимъ.²⁸⁷¹ или кто не
похвалитъ²⁸⁷² всекрасное твое житїе. собралъ бо²⁸⁷³ еси яко пчела любодѣлаа, многоцвѣтныа
добродѣтели. вѣдѣшю слава искїи,²⁸⁷⁴ землиню измѣни.²⁸⁷⁵ око слѣпымъ.²⁸⁷⁶ 2877 нога хромымъ.²⁸⁷⁸
жезлъ старости.²⁸⁷⁹ всѣмъ всакъ²⁸⁸⁰ былъ еси м(н)л(о)стивною рвкою. мученїа же вѣнцемъ главъ собою
оукрашилъ еси. хр(н)стъ б(о)гъ предстониши. того славы наслаждаешиса.²⁸⁸¹ емаже и молиса, моли м[ъ] та
лазарє б(о)гомъдрє,²⁸⁸² тръдомъ твоимъ[ъ] вѣчновати в[ъ] тишинѣ, и спасиса д(оу)шамъ нашимъ[ъ].

И нынѣ Богородиченъ: Кто тебе не блажитъ[ъ]²⁸⁸³

---

²⁸⁶³ С: лежащее

²⁸⁶⁴ СД: нерастлы; РК, РС: нерастлѣ; С: нерастлѣно

²⁸⁶⁵ РС: яко

²⁸⁶⁶ РК, РС: благооухаемо; СД, С: обл(а)гоухаемо

²⁸⁶⁷ СД, РК, РС: 3, 1, 2; С: стажалъ еси на небесѣхъ

²⁸⁶⁸ С: блажитъ

²⁸⁶⁹ СД, РК, РС, РР, С: бодрого

²⁸⁷⁰ СД, РК, РС, РР: заповѣден; С: заповѣди

²⁸⁷¹ СД, РК, РС, РР, С: божїихъ

²⁸⁷² РР: хвалитъ

²⁸⁷³ РК, РС, РР, С: - 1

²⁸⁷⁴ С: + приобрѣсти

²⁸⁷⁵ СД, РР: измѣнити; С: измѣнивъ

²⁸⁷⁶ С: слѣпихъ

²⁸⁷⁷ РР: + и

²⁸⁷⁸ С: хромыхъ

²⁸⁷⁹ РР, С: + и

²⁸⁸⁰ С: вса

²⁸⁸¹ СД, РК, РС, РР, С: наслаждааса

²⁸⁸² РК, РС, РР: мюдрє лазарє; СД, С: мдрє

²⁸⁸³ С: оубл(а)житъ

На литїи стїхиры гласъ ѧ

Соборъ²⁸⁸⁴ празднoлюбныхъ] вси прїидѣте. новын бо лазарь насъ днесъ,²⁸⁸⁵ высокииъ проповѣданїемъ]²⁸⁸⁶
созываетъ на трапезоу д(оу)ховнїю. со тщанїемъ веселашеса тецемъ. и памать скончанїемъ²⁸⁸⁷
почтемъ.²⁸⁸⁸ славаще того како б(о)жїа оугодника.

гласъ бѣ

Бышлаа вожделѣвъ²⁸⁸⁹ славы. бл(а)гъ и²⁸⁹⁰ кротокъ и незлобивъ,²⁸⁹¹ оукрашенъ истинною,²⁸⁹² ²⁸⁹³ и
правдою одѣанъ, и всакїа земныа²⁸⁹⁴ вещи огрѣбася показаса²⁸⁹⁵ бл(а)женне. въ нюже и вшелъ еси
како достоинъ]. и²⁸⁹⁶ со дерзновенїемъ]²⁸⁹⁷ хр(и)ствъ б(о)гъ предсталъ еси.²⁸⁹⁸ егоже н(ы)нѣ намъ
бл(а)гопрелѣнна, твонди м(о)литваи] оустрои.²⁸⁹⁹

Бл(а)гозрачїемъ добродѣтелен оукрасиса²⁹⁰⁰ превогате. оуясниса²⁹⁰¹ болѣзнымъ] добротворнымъи отъ]
страданїи. и с[ъ] м(оу)ч(е)н(и)ки по достоанїю причтеса²⁹⁰² лазаре. и къ славъ нескончаемъ]и отъ]
земныхъ]²⁹⁰³ прелинвалъ еси. и равностатель с(ва)тыхъ] показаса.²⁹⁰⁴ с[ъ] ними же проси²⁹⁰⁵ отъ]
х(рист)а велїю м(и)л(о)сть.

---

²⁸⁸⁴ СД, С: соборы

²⁸⁸⁵ РС: - 2

²⁸⁸⁶ РК, РС: + вопнѣте; СД, С: + вопїа

²⁸⁸⁷ СД, С: скончанїа + егѡ

²⁸⁸⁸ СД: почитаемъ

²⁸⁸⁹ РК, РС: вожделѣло еси

²⁸⁹⁰ СД, С: - 1

²⁸⁹¹ СД, С: незлобїемъ

²⁸⁹² СД: истиннъ]

²⁸⁹³ СД, РК, РС, С: + же

²⁸⁹⁴ СД, РК, РС, С: слыа

²⁸⁹⁵ С: показалса еси

²⁸⁹⁶ РК, РС: - 1

²⁸⁹⁷ РК: съ дерзновенїемъ (утицај српске редакције)

²⁸⁹⁸ С: предстоиши

²⁸⁹⁹ СД, С: сотвори

²⁹⁰⁰ С: оукрасиса

²⁹⁰¹ С: оуясниса еси

²⁹⁰² С: причтеса еси

²⁹⁰³ СД: земльнѣ; РК, РС: земленыа

²⁹⁰⁴ С: с(ва)тымъ показалса

²⁹⁰⁵ СД, С: + намъ

ГЛАВА ГЛАСЪ Ё

Вострѣвнм[ъ] трѣбою со²⁹⁰⁶ гласнымн²⁹⁰⁷ пѣснымн.²⁹⁰⁸ иже б(о)ж(е)ственным[ъ] д(о)ухомъ собраннн днесъ²⁹⁰⁹ всет(е)стнын праздникъ, оугодника х(ристо)ва. всѣх[ъ] любопраздньственных[ъ], к[ъ] похваленію созывающе. воспоем[ъ]²⁹¹⁰ с[ъ] любовію памать с(ва)т(а)го.²⁹¹¹ * ц(а)рїе²⁹¹² и кн(а)зи стекшеса диватса²⁹¹³ чюдащеса, новопросїавшаго житїю²⁹¹⁴ и подвигѣ. и восхвалянте цѣломудрїю²⁹¹⁵ рачителя. православїю²⁹¹⁶ столпа непоколебима.²⁹¹⁷ ц(е)рковнаго здателя и красителя. и²⁹¹⁸ нишнмъ подателя обина. поборника православїю²⁹¹⁹ твердаго. высокою²⁹²⁰ добродѣтелїю, и прежде страданїа оукрашеннаго. подвигомъ добрым[ъ] подвижавшагоса,²⁹²¹ и теченїе совершивша. и²⁹²² со иже б(о)гови оугождьшим[н]²⁹²³ селенїе²⁹²⁴ обрѣтша. державным[ъ]²⁹²⁵ похвалъ и бл(а)голѣпїе. предстателя и заступника нашего. в[ъ] пѣснехъ б(о)гогласныхъ похваляюще²⁹²⁶ рцемъ. тро(н)цы²⁹²⁷ ²⁹²⁸ яко пр(н)сно²⁹²⁹ лазарь²⁹³⁰ ²⁹³¹ молнтъ,²⁹³² избавитиса нам[ъ] от[ъ] всакого обьстоанїа, твомн м(о)литвами.

²⁹⁰⁶ РК, РС, РР: - 2; С: - 1

²⁹⁰⁷ СД, РК, РС, РР: троугогласнымн; С: бл(а)гогласныхъ

²⁹⁰⁸ С: пѣсней

²⁹⁰⁹ РР, С: + во

²⁹¹⁰ С: воспѣти

²⁹¹¹ С: егѡ

²⁹¹² РК, РС: царн

²⁹¹³ РР: * сошедшеса царн и князи да дивитеса + и; С: стецытеса, дыващеса + и

²⁹¹⁴ С: житїа

²⁹¹⁵ СД, РК, РС, РР, С: цѣломудрїа

²⁹¹⁶ РР, С: православіа

²⁹¹⁷ С: непоколебимагѡ

²⁹¹⁸ С: - 3

²⁹¹⁹ СД, С: православіа

²⁹²⁰ СД, С: всакою

²⁹²¹ СД, С: подвижавшаса

²⁹²² С: - 1

²⁹²³ С: оугодившимн

²⁹²⁴ РР: селенин

²⁹²⁵ С: державныхъ

²⁹²⁶ С: + сице

²⁹²⁷ РР, С: тро(н)цѣ

²⁹²⁸ РР: + слоужителю

²⁹²⁹ РР: - 2

²⁹³⁰ СД, РК, РС, РР, С: лазарь

²⁹³¹ С: + предстонши

И нынѣ Богородиченъ: Германа Патріарха: Бострѣвиль трѣвою пѣсней

На стѣховнѣ стѣхры гласъ ѿ подобенъ: кинди похвалными

Кыли * похвалами воспоио премоудраго²⁹³³ лазара. иже трѣжествоу²⁹³⁴ семоу²⁹³⁵ виновнаго. славлено бо во житии на земли показася.²⁹³⁶ славенѣши же ото добрыхъ дѣло явися. заповѣди²⁹³⁷ последоуа своего владыки.²⁹³⁸ но аще и недоумѣемо хвалити²⁹³⁹ достоиннѣ. оукрепи ны моудре поющихъ[ъ] та. испроси²⁹⁴⁰ нам²⁹⁴¹ ото христа велию милосте.

Стѣхъ: Пр[а]в[е]дникъ такъ финиѣъ процвѣтетъ

Кинди языки бранныи оукрасило моудраго лазара.²⁹⁴² тако проснавшого в[ъ] послѣдныа²⁹⁴³ наша роды. еже²⁹⁴⁴ ото юности божини дѣхоло возлюбленнаго. благочестно²⁹⁴⁵ столпа необоримаго.²⁹⁴⁶ пренспещреннаго²⁹⁴⁷ добротаи добродѣтели.²⁹⁴⁸ иже²⁹⁴⁹ о людѣхъ[ъ] своихъ бога молащаго.²⁹⁵⁰ емоуже и²⁹⁵¹ молиса богоприятне²⁹⁵² славящимъ[ъ] та испроси.²⁹⁵³ смиренне²⁹⁵⁴ и велию милосте.

Стѣхъ: Насажденъ в[ъ] домъ г(о)с(по)дни, во дворѣхъ б(о)га нашего

---

²⁹³² РК, РС, РР: молиса; СД, С: моли

²⁹³³ СД: - 1; С: похвалными пѣснями воспоемъ

²⁹³⁴ РП, РК: утицај српске редакције

²⁹³⁵ С: всема

²⁹³⁶ С: показался еси

²⁹³⁷ С: явися, заповѣдемъ

²⁹³⁸ С: вл[а]д[ы]ки твоего

²⁹³⁹ СД: + ти

²⁹⁴⁰ С: и проси

²⁹⁴¹ С: - 1

²⁹⁴² СД, С: ↔

²⁹⁴³ СД, С: послѣдныа

²⁹⁴⁴ СД, С: иже

²⁹⁴⁵ С: бл(а)гочестїа

²⁹⁴⁶ СД: необорима; РС: - 3; С: не поколебимаго

²⁹⁴⁷ С: пренспещренна

²⁹⁴⁸ СД, РК, С: добродѣтелей

²⁹⁴⁹ С: - 1

²⁹⁵⁰ С: молаща б(о)га

²⁹⁵¹ С: - 1

²⁹⁵² С: + и

²⁹⁵³ С: 3, 1, 2

²⁹⁵⁴ С: миръ

Кое по достоѣнню пѣние принесемо ти лазарє. на земли бо пожило еси во благочестии и чистотѣ. оукраиса²⁹⁵⁵ добродѣтели тако²⁹⁵⁶ во истинноу. подвиго же добрын и течение свершило еси.²⁹⁵⁷ перскомоу нашествию и гордыни сопротивляса²⁹⁵⁸ моудре. не терпа благочестию разорашемоу зрѣтиса отонюдоуже тако моученико. ради болѣзней своихъ²⁹⁵⁹ мздоу приалъ еси. и²⁹⁶⁰ моученическаа мѣста наслѣдило еси. съ ницже²⁹⁶¹ проси намѣ миръ и велию милость.

Слава гласъ ѿ

Денесе церкве православенаа тано ликоствоуете.²⁹⁶² одѣавошиса одежею. тако перфирию и виссомо²⁹⁶³ новаго лазара. и сею²⁹⁶⁴ одѣанна красящиса возываете. величит[ъ] слава моа господа²⁹⁶⁵ даровакшаго ми моего красителя. и пакы тѣме же и мы²⁹⁶⁶ съ дерзновеннемъ зовею. еже²⁹⁶⁷ прославивыи своего²⁹⁶⁸ страдалца. христе боже оумири²⁹⁶⁹ и спаси²⁹⁷⁰ доуша наша.²⁹⁷¹

И нынѣ Богородиченъ: Призри на моленїа твоихъ рабъ

Тропаръ гласъ ѿ

Красота возжелѣвъ славы б(о)жїа. в[ъ] земленнѣй славѣ²⁹⁷² томъ бл(а)гооугодил[ъ] еси. и пороченныи ти талантъ добръ въздѣлавъ оусыгвбилъ еси. о нем[ъ] же и подвижавъса до крови.²⁹⁷³ от[ъ]нюдаже и мѣзд

---

²⁹⁵⁵ СД, С: оукраисивса

²⁹⁵⁶ С: - 1

²⁹⁵⁷ С: свершивъ

²⁹⁵⁸ С: сопротивилса еси

²⁹⁵⁹ С: твоихъ

²⁹⁶⁰ С: - 1

²⁹⁶¹ С: ницже

²⁹⁶² СД, С: + новою

²⁹⁶³ С: виссономъ

²⁹⁶⁴ С: сей

²⁹⁶⁵ РК: господи

²⁹⁶⁶ С: - 4

²⁹⁶⁷ СД, С: иже

²⁹⁶⁸ С: твоего

²⁹⁶⁹ СД, РР, С: + миръ

²⁹⁷⁰ РР: спасти

²⁹⁷¹ СД: д(оу)ше наше

²⁹⁷² СД, С: - 1

²⁹⁷³ СД, С: крове

КОЛѢЗНЕН СВОИХЪ,²⁹⁷⁴ ТАКО М(ОУ)Ч(Е)Н(И)КЪ ПРІАТЬ²⁹⁷⁵ ОУТ[Ъ] Х(РИСТ)А Б(О)ГА. ЕГОЖЕ МОЛИ СПАСТИСА ПОЮЩИМЪ
ТА КН(А)ЖЕ²⁹⁷⁶ ЛАЗАРЕ.

*****

На оутрени по ѿ ѿлмѣ стїхира гласъ 5

Нже благодатню сватаго²⁹⁷⁷ доуха собранныи денесе²⁹⁷⁸ лики²⁹⁷⁹ составлеше. понмо пѣснь новоу
празденолюбецы²⁹⁸⁰ памате сотворяюще. треблаженнаго лазара во нюже сошедосеа. велчаемо спаса²⁹⁸¹
и торжества виновеникоу молебено²⁹⁸² рецемо. тако нмыи дерзновенне оу цара славы. моли нзбавитиса
вреда всакаго. нже²⁹⁸³ оут[ъ] доуша²⁹⁸⁴ славаших[ъ]²⁹⁸⁵ та.

Канон(ъ) глас(ъ) 4 ѿт[ъ]верзь оуста мо[а]. Н[е]д[е]лны. Инъ канон(ъ) глас(ъ) 6 Восроуж[еннаго].
Н(е)в(е)снома. Ты ми х(рист)е. Вскоую ма. ѿтцы сват[ын]. Б(о)жїа схож[денїа]. Семь седми[ерицею].
Оудивис(а) оубо.

*****

Свѣтиленъ гласъ 4 подобенъ: со оученики възидемъ

Отечество ти²⁹⁸⁶ еже тебе²⁹⁸⁷ израстившее. ²⁹⁸⁸ подвигы же ²⁹⁸⁹ страданнн красочетса нсовын в[ъ]
моученицѣхъ лазаре. свѣтлоует[ъ] же са²⁹⁹⁰ и церкви²⁹⁹¹ спаса и бога сокровище * богатно. сватам²⁹⁹² ти

---

²⁹⁷⁴ С: твоихъ

²⁹⁷⁵ СД, РК, С: прїалъ еси

²⁹⁷⁶ СД, С: - 1

²⁹⁷⁷ СД, С: б(о)ж(е)ственнаго

²⁹⁷⁸ С: + празднолюбецы

²⁹⁷⁹ РР, С: ликъ

²⁹⁸⁰ С: - 1

²⁹⁸¹ СД, РР, С: ↔

²⁹⁸² СД, С: молебенъ

²⁹⁸³ С: - 1

²⁹⁸⁴ СД: д(оу)ше; С: дзшы

²⁹⁸⁵ С: славащымъ

²⁹⁸⁶ С: твоє

²⁹⁸⁷ С: - 2

²⁹⁸⁸ СД: + твоици пеленами хвалити се; С: + та твоици пеленами хвалитса

²⁹⁸⁹ С: + и

²⁹⁹⁰ С: ↔

²⁹⁹¹ С: Церковъ

²⁹⁹² СД: с(вє)тые

мощи и мѡущи.²⁹⁹³ и²⁹⁹⁴ мы же вѣрнии памѡте твою. свершающе мѡлебнѡ зѡвѡмо избави почитающихъ та
ѡсѡбленна вѡсѡкаго тѡнѡи мѡлѡтѡвѡи.

Богородицѡнъ гласъ и подобѡнъ тойже: Прииди мѡление всѡистѡаѡ мати

На хѡлантѣхъ стѣхиры гласъ ѡ подобѡнъ: ѡко дѡблѡ

Дѡблѡго исполнѡтѡла заповѣден бѡжнихѡ. сошедохѡса по достоѡннѡ вѡсхѡвалнѡ²⁹⁹⁵ нѡвѡго лазарѡ.
блѡженнаго²⁹⁹⁶ корене ѡтораслѡ сладѡчаншѡу. славнаго во житни землинаго влѡдычѡствѡна. красѣнѡшаго
же в[ъ]²⁹⁹⁷ добродѣтелехѡ показѡвошѡса. иже всѡкою добродѣтелию ѡбнѡнаго. иже²⁹⁹⁸ со ангѡлы хрѡстоу
предѡстѡащѡго. и²⁹⁹⁹ ѡ иже памѡте егѡ с[ъ] любѡвнѡю поющихъ мѡлащѡгѡса.

Дѡблѡго и мѡужѡственнаго во бранѣхѡ. и адѡмѡнта³⁰⁰⁰ твердѣнѡшаго. побѡрница³⁰⁰¹ всѡстинна ѡ
правѡславни. блѡгѡчѡстѡна столѡпа непоколебѡнѡ³⁰⁰² чюднаго лазарѡ оублѡжнѡ. ревнѡтѡла и подражатѡла
авраѡма ѡного. иже ѡ истиннѣ мѡучѡнѡка вѡвѡлѡшагѡса. иже³⁰⁰³ хрѡстоу³⁰⁰⁴ предѡстѡащѡго. и³⁰⁰⁵ ѡ насѡ
мѡлащѡгѡса.

Кровнѡю новѡзѡланнѡю твоѡю вѣрныхѡ церкѡви³⁰⁰⁶ оукрашѡетѡса. пѡче же трѡуды тѡнѡи содѣланнаѡ. ѡко
ѡтѡ³⁰⁰⁷ снѡ изнѡлѡлъ еси и сею ѡбѡгрѡвошѡса. таннѡ ликѡуетѡ вѡселѡщѡса. и почитающихъ³⁰⁰⁸
дѡстѡпамѡтнѡе тѡе скончѡннѡе. мѡучѡнѡкомѡ³⁰⁰⁹ оудѡбрѡннѡе. и держѡвнѡмѡ³⁰¹⁰ похѡвала³⁰¹¹ лазарѡе. и мѡлнѡса
ѡграждѡннѡ³⁰¹² снѡ³⁰¹³ ѡбѡстѡаннѡ.³⁰¹⁴

---

²⁹⁹³ С: богатѡе и мѡщи (вѡ)тъѡа твоѡ мощи

²⁹⁹⁴ С: - 1

²⁹⁹⁵ С: 3, 1, 2

²⁹⁹⁶ СД, С: вѡ(ѡ)гаго

²⁹⁹⁷ РС: - 2

²⁹⁹⁸ С: и

²⁹⁹⁹ СД: - 1

³⁰⁰⁰ СД, С: адѡмѡнта

³⁰⁰¹ СД, РС, С: побѡрника

³⁰⁰² СД, С: не поколебнѡнѡгѡ

³⁰⁰³ СД: + и; С: + оу

³⁰⁰⁴ С: хр(н)ста

³⁰⁰⁵ С: - 1

³⁰⁰⁶ С: ц(ѡ)ркѡвѡ

³⁰⁰⁷ СД, С: ѡ той

³⁰⁰⁸ С: почитѡетъ

³⁰⁰⁹ С: мѡучѡнѡковѡ

³⁰¹⁰ С: держѡвнѡхъ

Слава гласъ ѿ

Начало добродѣтелнаго ти³⁰¹⁵ житна. страха божина в[ъ] доушю свою вселило еси. ижеже ѡкръмляемо³⁰¹⁶ стезю десноюю не погрешилъ еси. и сею шествоуа томоу оугодилъ еси. и данныи ти таланто добръ въздѣлало е[си]. ѡ немже и³⁰¹⁷ главное оустѣенне пришло еси. ѡтонюдоуже и множае христови присконса.³⁰¹⁸ тѣмже божественаа селенна и градо небесныи. всекрасноюю твою доушю приато. и дѣже нынѣ³⁰¹⁹ ликствоуеши³⁰²⁰ близъ цара и бога. и молици[ъ] та моли ѡ славашихъ та с[ъ]³⁰²¹ любовию лазаре.

И нынѣ Богородиченъ: Ч(и)стаа д(ѣ)во

Детална анализа сачуваних делова Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина коју смо изложили омогућава нам истовремено праћење шест линија текста у српском препису, руском нотираном и нотираним преписима, као и штампаном Србљаку. Све линије текста чине јединствену верзију која се грана на блиске варијанте. Сви руски преписи (РП, РК, РС, РР) представљају исту текстуалну варијанту, пошто настају у временском распону од непуног века (од последње четвртине XVI до средине XVII века), с тим да највећи степен подударана уочавамо између неумских преписа максималног састава РК и РС, од којих оба настају у последњој четвртини XVI века. Најудаљенији од руских преписа је текст из старог штампаног Србљака, док српски препис СД представља варијанту која стоји између ове две, али ближе Србљаку, тако да као резултат имамо три блиске варијанте које припадају једној текстуалној верзији.

Ситна неподударана међу текстовима се, као и у случају претходна три последовања, односе на: особености правописа, фонетске (језичку редакцију и хомонију у неумским преписима), морфолошке и синтаксичке промене. У нашем фокусу биће разночтенија под којима подразумевамо нове речи и синтагме, синониме, инверзије редоследа речи и синтагми, интерполације, изостављања појединих речи, синтагми и стихова, које у текст улазе намерном изменом или случајном грешком преписивача. Све измене можемо детаљно пропатити у горе извршеној анализи.

У том смислу, стих који недостаје у РП, а присутан је у СД, РК, РС, С налази се на самом почетку последовања, у првој стихири на *Господи возвах* Малог вечерњег

---

³⁰¹¹ СД, С: похвало

³⁰¹² СД: м(о)литъ се оградан; С: молици[ъ] ти са: ѡграждай

³⁰¹³ С: + ѡт[ъ]

³⁰¹⁴ СД: ѡбстоанен; РС: ѡбстоанню

³⁰¹⁵ СД, РР: - 1; С: твогѡ

³⁰¹⁶ РП, РК: утицај српске редакције; РС: ѡкрмляемо

³⁰¹⁷ С: - 1

³⁰¹⁸ С: присконса еси

³⁰¹⁹ РР: - 1

³⁰²⁰ С: ликвешн

³⁰²¹ С: - 1

(Небеснымъ чиномъ радованіе и на земли чловѣкомъ). Са друге стране, много је више примера речи, синтагми и стихова које налазимо у СД и С, а недостају у РП, РК, РС и РР. Најизразитији примери су у славнику на *Господи возвах* Малог вечерњег (и мѣстѣ вѣнца сподобиса) и свјетилну (та твоици пеленаци хвалитиса). СД и С доносе другачији текст богородична на *Господи возвах* Малог вечерњег, као и различите стихове између стихира на стиховње Малог вечерњег.

Поред ових крупнијих измена, број појединачних речи које се у преписима не подударaju није велики. Препис РП, према коме смо приредили прву половину текста, доноси четири такве измене које смо приказали у следећој табели:

РП	сви остали	песма у којој се реч сусреће
господна	божіа	Друга ина стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
богомодраго	бодраго	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
богомдаре	мдаре	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
земныа	слыа	Друга стихира на Литији

Прве три речи су блиске по значењу и суштински не мењају текст, док четврта мења смисао текста и вероватно је погрешно прочитана из предлошка. У неумском препису РК нема ни једног различитија у односу на све остале преписе, док у њему блиском препису РС имамо свега један такав пример, који представља лапус преписивача:

РС	сви остали	песма у којој се реч сусреће
таннын	данный	Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег

Трећи неумски препис РР доноси свега три измене, које се односе на речи блиске по значењу, односно уметање префикса и суфикса:

РР	сви остали	песма у којој се реч сусреће
оугодилъ еси	благооугодн	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
козопиелъ	копѣелъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
хвалитъ	похвалитъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег

Када је реч о утицају српске редакције словенског језика на руске преписе, у последовању Светом кнезу Лазару налазе се свега четири такве речи. Наводимо све такве речи у облику и редоследу у коме их сусрећемо у тексту: у препису РК: дрѣжавенныи (трећа стихира на *Господи возвах* Малог вечерњег); дрѣзновениелъ (друга стихира на Литији); у преписима РП, РК: трѣжествоу (прва стихира на стиховње Великог вечерњег); ѡкрѣмлаемо (Слава на *Хвалите*). Као и у случају Службе Светом краљу Милутину, и овде можемо констатовати да је препис могао настати са руског предлошка који представља карику између ових преписа и српског протографа.

Када је реч о старим штампаним издањима, у Србљаку, у коме се налази једини текст овог последовања који припада постниконској традицији, видимо највеће

текстуално одступање у односу на руске преписе. Као и у случају последовања Светом краљу Милутину, и овде нам недостаје карика коју чине руски стари штампани миније, у које ова служба није ушла стицајем историјских околности. Будући да је култ Светог кнеза Лазара потпуно искорењен у оквиру Никонове реформе, کاریку између српских и малобројних руских преписа са једне стране и Србљака са друге стране, не треба тражити у руској, већ у српској рукописној традицији, у којој је формиран облик последовања које је ушло у Србљак и савремене миније.

Сва разночтенија у тексту последовања из старог штампаног Србљака наводимо у следећој табели:

С	СД, РП, РК, РС, РР ³⁰²²	песма у којој се реч сусреће
трѣнѣпѣстасноѣ	Трѣсѣстѣвноѣ	Прва стихири на стиховње Малог вечерње
прѣчѣстѣхъ	Чѣстѣхъ	Богородичан на стиховње Малог вечерње
цѣрствѣнныѣ	Цѣрковныѣ	Прва стихири на <i>Господи возвах</i> Великог вечерње
блѣжитъ	Ѡблѣжитъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерње
всѣ	Всѣхъ	Слава на <i>Господи возвах</i> Великог вечерње
Ѡблѣжитъ	Блѣжитъ	Богород. на <i>Господи возвах</i> Великог вечерње
ѣго	Свѣтаго	Слава на Лѣтији
всѣмѣ	Сѣмоу	Прва стихири на стиховње Великог вечерње
и просѣ	Испросѣ	Прва стихири на стиховње Великог вечерње
неѠборѣнѣмагѣ	неѠборѣнѣма[гѣ]	Друга стихири на стиховње Великог вечерње
мѣрѣ	Смѣрѣнѣе	Друга стихири на стиховње Великог вечерње
и	Иже	Прва стихири на <i>Хвалѣте</i>
лѣкѣшѣ	Лѣкѣствѣшѣ	Слава на <i>Хвалѣте</i>

Све промене које видимо у табели представљају мала одступања у односу на српске и руске преписе. Оне се односе на синониме (трѣсѣстѣвноѣ: трѣнѣпѣстасноѣ, што је једини пример грецизације; неѠборѣнѣмагѣ: непоколебѣнѣмагѣ; смѣрѣнѣе: мѣрѣ), речи у којима је додат или одузет префикс/ суфикс (чѣстѣхъ: прѣчѣстѣхъ; Ѡблѣжитъ: блѣжитъ; испросѣ: просѣ; лѣкѣствѣшѣ: лѣкѣшѣ) и коришћење заменице уместо именице (свѣтаго: ѣго). Само у првој стихири на *Господи возвах* Великог вечерње видимо промену смисла (цѣрковныѣ: цѣрствѣнныѣ), чиме се семантички акценат са синтагме *скиптар црквени* измешта на *скиптар царски*, чиме се подвлачи владарска титула и континуитет између српског царства и Лазара као његовог наследника.

Фиксација текста последовања Светом кензу Лазару у С доноси и карактеристичне измене присвојних и показних заменица. Најчешћи примери оваквих измена су: свѣмѣ: тѣмѣ; свѣгѣ: тѣгѣ; ти: тѣ/ тѣгѣ; свѣхъ: тѣхъ. Поред измене

³⁰²² У препису РП постоји текст само до краја славника на Лѣтији, па се после ове песме овај рукопис не узима у обзир. У препису РР присутне су искључиво самогласне стихири на слава, те се у табели овај препис узима у обзир само у овим песмама.

заменица, овде видимо и бројне измене у падежима, од којих је најчешћа промена датива у генитив (праведникѡмъ: праведниковъ; мученикѡмъ: мучениковъ; преславномъ: преславнаго), као и промене глаголског времена, од којих се најчешће јавља измена аориста у перфекат (бысть: былъ еси; ѡбрѣтеса: ѡбрѣла еси; тръднса: тръднла еси; оувазеса: оувазла еси; сподобнса: сподобнла еси; вожделѣвъ: вожделѣл еси; показаса: показалса еси).

Вишеструка разночтенија која су присутна у овом последовању најбоље приказују различите линије текста које се негде подударају, а на другим местима разилазе. Све такве примере доносимо у следећој табели у којој дајемо преглед вишеструких разночтенија у српској и руској рукописној и старој штампаној традицији:

преписи				песма
РП, РК, РС		СД, С		Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
словоу		носай		
страхомъ		стадомъ		
оного		ннаго		Трећа стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
оустрон		сотворн		
блаженнаго		благаго		Друга стихира на Литији
ѡто		ѡ той		Прва стихира на <i>Хвалите</i>
РП, РК, РС, РР		СД, С		Слава на Литији
высокою		всакою		
сватаго		божественнаго		
СД, РП	РК, РС	С		Друга стихира на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
саднтелю	насаднтелю	содѣтелю		
СД, РП, РК, РС		РР	С	Слава на <i>Господи возвах</i> Малог вечерњег
томъ		богови	богъ	
СД, РК, РС	РП	С		Прва стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
восприсвонлъ	воспрїалъ	весь присвонлса		
СД, РП, РК		РС, С		
вѣчное		небесное		Трећа ина стихира на <i>Господи возвах</i> Великог вечерњег
РП	РК, РС	СД, С		
благооуханїе	благооухаемо	ѡблаговухаемо		
РП		СД, РК, РС, РР	С	Слава на Литији
тръбою со гласными		троубогласными	благогласныхъ	

Ова табела нам показује да се разночтенија односе на: додавање префикса (благооухаемо: ѡблаговухаемо), коришћење заменице уместо именице (томъ: богъ), синониме, односно речи блиске по значењу (оустрон: сотворн; блаженнаго: балаго; сватаго: божественнаго; вѣчное: небесное), речи различите по значењу које у мањој или већој мери утичу на смисао текста (носай: словоу; стадомъ: страхомъ; всакою: високою; саднтелю: насаднтелю; содѣтелю; тръбою со гласными: троубогласными: благогласныхъ).

У табели уочавамо две линије текста које чине руски преписи (РП, РК, РС, РР) са једне стране и текст у старим штампаним србљацима (С) са друге стране, које су јасно раздвојене и представљају две блиске текстуалне варијанте јединствене текстуалне верзије. Српски препис (СД) позициониран је између ове две линије и представља посебну (такође веома блиску) варијанту, али је ипак ближи тексту у С, што говори о томе да је најстарији слој српских преписа утицао на формирање текста у старим штампаним србљацима.

Можемо констатовати да је Служба Светом кнезу Лазару у руској богослужбеној рукописној традицији за кратко време постојања овог култа у Руској Цркви, у великој мери варијанта блиска српским преписима. Међутим, руски преписи не утичу на формирање варијанте текста у штампаним србљацима, те карику између српских преписа и штампаних издања треба тражити међу каснијим српским преписима.

Закључци трећег поглавља

Упоредна анализа коју смо спровели над текстом Теодосијеве Службе Светом Сави, кондака из Канона Светом Сави непознатог писца, Службе Светом Арсенију Данила Пећког, тропара и кондака из Теодосијеве и кондака из Савине Службе Светом Симеону Мироточивом, Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службе Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина допунила је пређашњу анализу химнографског састава и расветлила до сада непознате чињенице. Узимајући у обзир да до данашњег дана не постоји критичко издање Србљака, а да једина велика студија о Србљаку (*О Србљаку*, Београд: СКЗ, 1970) не даје чак ни елементарне податке о преписима последовања који су коришћени при публикавању словенског текста на ћирилској транскрипцији,³⁰²³ све ово покреће питање израде критичког издања свих служби Србљака са јасно утврђеним критеријумима, које је неопходно за разумевање генезе и еволуције ових текстова, односа рукописне и штампане традиције у којој они обитавају, чему могу да послуже резултати овог истраживања.

Поставка проблема и анализа показале су да није могуће изучавати текстове ове четири службе у савременом богослужењу само на основу српских преписа, без познавања руских преписа и старих штампаних издања која су, како смо показали, пресудно утицала на формирање текстова Теодосијеве Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију у оном облику који данас познајемо.³⁰²⁴ Захваљујући специфичним историјским околностима које су условиле сеобу ових култова у Русију у доба турократије на Балкану, прилив руских богослужбених књига у српску средину између XVI и XVIII века, као и, напослетку, преузимање руске редакције словенског језика почетком XVIII века у Карловачкој митрополији, створили су се услови за утицај руске рукописне и старе штампане традиције на обликовање

³⁰²³ Текстове Теодосијеве Службе Светом Сави, вид. Димитрије Богдановић и др. прир. *Србљак*, књига прва, 219–293, кондака из Канона Светом Сави непознатог писца, вид. Ibid, 126–129, кондака из Савине Службе Светом Симеону, вид. Ibid, 20–21, тропара и кондака из Теодосијеве Службе Светом Симеону, вид. Ibid, 162–163, 176–177; Службе Светом Арсенију Данила Пећког, вид. Димитрије Богдановић и др. прир. *Србљак*, књига друга, Београд, 1970, 7–47; Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског, вид. Ibid, 77–121 и Службе Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина, вид. Ibid, 143–199, приредио је Ђ. Трифуновић на ћирилској транскрипцији са преводом на српски Д. Богдановића, али нигде није наведено који су рукописни извори послужили за приређивање текста.

³⁰²⁴ Овим закључком дајемо један део одговора на дуго постављано питање у српској литургици о улози и значају руских минеја за српско богослужење, вид. Вукашиновић, *Српска барокна теологија: библијско и светотајинско богословље у Карловачкој митрополији XVIII века* (Историја српског богослужења Књ. 6, Т.1) (Београд–Врњци: ПБФ БУ, Институт за литургику и историју уметности, 2017), 342.

Теодосијеве Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију у великој мери, што није случај са Службом Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службом Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина, као и са тропаром и два кондака из два последовања Светом Симеону Мироточивом, на чије текстове руски преписи нису стигли да изврше утицај, с обзиром на краткотрајно постојање ових култова у Русији.

Преписе које смо анализирали у овом поглављу изабрали смо на основу критеријума пуноће химнографског састава, физичке очуваности, времена и места настанка. Они не представљају изоловане записе ових последовања, већ типске преписе карактеристичне за одређену средину и време, како смо утврдили широм анализом ових извора. Такав начин одабирања нам је отворио широк увид у текст и све што се са њим догађало од XV до XIX века. Поредили међусобно српске преписе, руске ненотиране и нотирани преписе и стара руска и српска штампана издања, добили смо потпуни увид у развој текстова сваког од последовања у богослужбеном животу не само руске црквене средине, него и српске.

Руски преписи и стара штампана издања сва четири последовања са српским преписима чине исту текстуалну верзију, која се неретко грана на неколико блиских варијанти. Текстуална варијанта одликује се присуством мањих или већих различитости која се односе на употребу синонима, потпуно различитих речи или синтагми, изостављања, интерполација, инверзија и измена редоследа речи или синтагми. У напомене сваке текстолошке анализе уносили смо не само поменута различитости, већ и све морфолошке (изузев вида придева) и синтаксичке промене. Фонетске промене нисмо уносили у напомену, а вокализацију полугласника (хомонију) у неумским преписима објаснили смо испред сваке анализе.

Анализа Теодосијеве Службе Светом Сави показала је да сви слојеви текста припадају истој текстуалној верзији и да су се руски преписивачи, а касније и стара штампана традиција, веома брижљиво односили према овом последовању. У оквиру ове јединствене текстуалне верзије у руској богослужбеној књижевној традицији издвојиле су се четири блиске текстуалне варијанте. Прву варијанту представља препис из Јосифо-Волоцког манастира (PJ) који представља руске преписе настале са руских предложака, и као таква, она је најудаљенија од српских преписа. Другу варијанту представљају два преписа: ненотирани из Тројице-Сергијеве Лавре (PT) и неумски препис из збирке Разумовског (PP) који вероватно настаје у Москви. Они су ближи тексту српских преписа, а њихови преписивачи имали су увид у српски предлогак, што закључујемо не само на основу садржаја, већ и на основу уплива српске редакције словенског језика која је утицала на већи број појединачних речи, нарочито у ненотираном препису (PT). Између ове две варијанте налази се трећа коју репрезентује неумски препис из Кирило-Бјелозерског манастира (PK). Четврту варијанту чине стари штампани текстови у руским минејима (PM) и Србљаку (C) који двојако утичу на Теодосијев текст. Са једне стране га поново приближавају српским преписима, коригујући мала одступања до којих је дошло у појединим руским преписима, а са друге га осавремењују у правцу грецизације и русификације, стварајући неку врсту превода, односно адаптације текста.

Анализа је показала да се у старим штампаним руским минејима и србљацима варијанте текста Теодосијеве Службе Светом Сави у великој мери поклапају. Из тога следи да је овај текст из руских минеја који почињу да се штампају век и по пре првог издања србљака,³⁰²⁵ у ствари био предлогак за текст у србљацима. Ово сазнање нам

---

³⁰²⁵ Важно историјско запажање Радојичића о чињеници да је последња књига из старих српских штампарија изашла 1638. године и да су Срби кроз читав XVII век били упућени само на руске штампане

говори да је текст Службе Светом Сави не само први пут штампан у руским минејима, већ и да је управо текстуална варијанта која је у њима формирана (не без утицаја руске рукописне традиције) ушла у србљаке и савремене минеје. То је директно омогућила руска редакција словенског језика, која је постала званична редакција богослужбеног језика Српске Цркве почетком XVIII века. Увидом у све наведено, разумемо до које мере је сеоба култа Светог Саве у Русију и усвајање Теодосијеве службе у руској богослужбеној рукописној и старој штампаној традицији имала значајну улогу у формирању коначне варијанте текста која до данас постоји у богослужењу.

Анализа Службе Светом Арсенију Данила Пећког односи се на текстуалну верзију бр. 1 која представља оригинални Данилов текст проширен химнографијом из других последовања, чиме је служба добила потпун састав. Над осталих десет верзија нисмо спроводили текстуалну анализу, будући да је верзија бр. 1 ушла у савремено богослужење и то захваљујући руској рукописној и старој штампаној традицији. Будући да се формира у Русији тек у XVI веку, а бива фиксирана у старим штампаним руским минејима само век касније, верзија бр. 1 текста Службе Светом Арсенију у руској традицији не трпи нарочите измене, а сви преписи и штампана издања представљају јединствену верзију која се дели на две веома блиске варијанте. Прву варијанту чине сви руски преписи: нотирани из Јосифо-Волоцког манастира (PJ), Тројице-Сергијеве Лавре (PT), као и нотирани из Кирило-Бјелозерског манастира (PK) и Москве (PP). Другу варијанту чине стари штампани текстови у руским минејима (PM) и Србљаку (C), који су веома блиски јединственом српском препису ове верзије последовања (SK). Будући да дотични српски препис настаје са руских предлогака који доспевају на територију Карловачке митрополије приликом интензивне размене богослужбених књига, постојала је и друга линија руских преписа која припада другој варијанти и њу налазимо само у препису из *Минеја за октобар* ПБ 119 који се чува у Србији, док сви остали руски преписи који нису ушли у анализу припадају првој варијанти. Друга варијанта се одликује гречизацијом и русификацијом текста који воде у правцу осавремењавања језика.

Као и у случају Теодосијеве Службе Светом Сави, варијанта текста Арсенијеве службе се у старим штампаним руским минејима и србљацима у максималној мери поклапа, из чега следи да је текст из руских штампаних минеја био предлогак за текст у србљацима. Верзија бр. 1 је не само састављена, већ и први пут штампана у Русији, те можемо рећи да је сеоба култа Светог Арсенија у Русију и усвајање његовог последовања у руској богослужбеној рукописној и старој штампаној традицији имала пресудан утицај на облик овог последовања какав познајемо данас у савременом богослужењу. На тај начин је руска богослужбена књижевна традиција извршила максималан утицај на Службу Светом Арсенију, допунивши је до потпуног химнографског састава. Као таква, служба је у руској средини била први пут штампана, те овде не можемо говорити само о мањим изменама Даниловог језика приликом штампања, већ и о стваралачкој интервенцији руских преписивача-састављача који су, као Данилови коаутори, у намери да уздигну култ Светог Арсенија у вишу категорију празника, допунили химнографију новим песмама и циклусима песама.

Једина химнографија у част Светог Симеона која је присутна у руској рукописној традицији јесу тропар и кондак из Теодосијеве и кондак из Савине Службе Светом Симеону Мироточивом. Узрок томе налази се у стапању култова Светог Симеона и Саве на раној етапи ширења у Русији, што за последицу има недостатак служби Светом Симеону у руским рукописним и штампаним минејима и осталим зборницима минејног типа. Упоредна анализа ове три песме у руској богослужбеној

књиге умногоме поткрепљује нашу тврдњу, вид. Ђорђе Сп. Радојичић, „Јужнословенско-руске културне везе до почетка XVIII века”, *Зборник Матице Српске за књижевност и језик* XIII/ 2 (1965): 296.

рукописној традицији показала је веома висок степен подударња међу преписима које смо сврстали не само у исту верзију, већ и у исту текстуалну варијанту. Најмање одступања видимо у кондаку из Савине Службе Светом Симеону, који улази у руске рукописе посредством *Псалтира са последовањем* митрополита Кипријана, иако не припада јерусалимској, него евергетидској традицији. Највише (свега два) различитија уочавамо у кондаку из Теодосијеве службе, у коме видимо већу сличност између руских преписа са једне и српског преписа и Србљака са друге стране, што није довољно да их прогласимо блиским варијантама. Иако српски преписи и Србљак са руским преписима чине исту текстуалну варијанту, овде не можемо да констатујемо да је руска богослужбена рукописна традиција утицала на формирање ових песама, будући да су оне интегрални део служби које се у Русији нису преписивале. Једино што можемо констатовати је да руска рукописна традиција ове песме усваја и чува у аутентичном облику без бројних и великих измена текста.

Анализа малобројних преписа Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског показала је да сви анализирани слојеви текста које чини српски препис, руски ненотирани и нотирани преписи, као и стара штампана издања Србљака, представљају исту текстуалну верзију. Сви руски преписи припадају истој текстуалној варијанти и веома су блиски српском хиландарском препису. Он настаје 50 година после српског хиландарског протографа који 1550. године доспева у руску средину. Пошто је уплив српске редакције у текст руских преписа веома мали, закључили смо да су ови преписи настали са руских предложака који су засновани на преписима верним српском предлошку и нису се сачували. Будући да је култ Светог краља у Русији трајао непуна два столећа, не рачунајући његов продужетак у старообредничкој средини, као и чињеницу да је обитавао искључиво у предниконовским богослужбеним књигама, текст је у највећој мери остао сачуван, измене су малобројне, те сви руски преписи припадају истој варијанти. У оквиру исте текстуалне варијанте уочава се незнатно већа блискост основног преписа из старообредничке средине (РС) и неумског преписа из Кирило-Бјелозерског манастира (РК), док је најудаљенији препис из сабрања Погодина непознатог порекла (РП), а неумски препис из Тројице-Сергијеве Лавре (РТ) стоји између њих.

Текст Службе Светом краљу Милутину из Србљака представља различиту текстуалну варијанту у односу на српски и руске преписе, те везу између српских преписа и старих штампаних издања овог последовања треба тражити у каснијим српским преписима, а не у руској рукописној традицији. Малобројни руски, пре свега нотирани преписи нису имали утицај на формирање текста штампаног последовања Светом краљу Милутину које постоји и данас у савременом богослужењу, мада се у мањој мери у тексту из Србљака уочавају промене карактеристичне за постниконовску традицију, што се може објаснити развојем рускословенског језика у постниконовској епохи који је у Српској Цркви прихваћен у својству богослужбеног језика око пола века пре првог издања Србљака.

Служба Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина није сачувана у потпуности у руској рукописној традицији и налази се у убедљиво најмање преписа у односу на сву осталу химнографију у част српских светих. Сви руски преписи овог последовања представљају исту текстуалну варијанту, а са српским преписом и штампаним текстом у Србљаку формирају јединствену текстуалну верзију. Велика блискост преписа објашњава се пре свега чињеницом да сви настају у периоду мањем од једног века, а чињеница да је утицај српске редакције словенског језика јако мали говори да су преписи настали са руског предлошка који је изгубљен. Највећа блискост уочава се између неумских преписа из Кирило-Бјелозерског манастира (РК) и Москве (РС), док је ненотирани препис (РП) удаљенији од њих.

Текст Службе Светом кнезу Лазару из Србљака представља другачију варијанту у односу на руске преписе од којих је најудаљенији, а између њих налази се српски препис (СД) који представља трећу текстуалну варијанту, ближу Србљаку него руским преписима. Из овога следи да руски преписи последовања Светом кнезу нису утицали на формирање штампаног текста који познајемо и данас, те да карику између српских преписа и штампаног текста у Србљаку не треба тражити у руској, већ у каснијој српској рукописној традицији.

ЗАКЉУЧАК

На основу класификације великог броја руских рукописа и старих штампаних издања у којима смо пронашли помене и химнографију у част српских светих, као и детаљне анализе химнографског састава и текстуалног садржаја тих извора, дошли смо до низа закључака које ћемо груписати у основне резултате нашег истраживања. Прожимајући се међусобно, они обухватају богослужбено-историјски, политички и књижевно-литургијски аспект култова српских светих у Руској Цркви у периоду од почетка XV до краја XIX века.

Са богослужбено-историјског аспекта, сеоба српских националних култова у Руску Цркву дешава се у два таласа, између две велике богослужбене реформе које су пресудно утицале с једне стране на процес усвајања, а са друге на коначну судбину српских култова у Русији. У првом таласу сеобе, култови Светог Саве, Арсенија и Симеона Мироточивог доспевају у Кијевску, односно Московску митрополију крајем XIV века, у време промене Студитског на Јерусалимски богослужбени устав и велике литургијске реформе митрополита Алексија и Кипријана. Управо захваљујући новоприхваћеном Јерусалимском уставу, чији је месецослов садржао помене ове тројице светих, али и корпусу богослужбених месецословних књига, уређених према овом Типику, које су садржале химнографију у њихову част, сва три култа била су усвојена у Кијевској, односно Московској митрополији већ почетком XV века.

Помени тројице српских светих постају део руског месецослова у појединим преписима треће, да би стабилно место заузели у четвртој руској редакцији Јерусалимског типика (*Тверски типик*, 1438). Међутим, доњу границу њиховог уласка у руски месецослов много раније постављају Кипријанов *Псалтир са последовањем* из 1401. године и *Минеј за октобар* из Тројице-Сергијеве Лавре, датован у последњу деценију XIV и почетак XV века, који садржи помен Светог Арсенија.

Месецослов Кипријановог псалтира био је један од првих писаних по Јерусалимском типику и садржао је помене и химнографију у част Светог Саве, Арсенија и Симеона, која је припадала како јерусалимској (тропари и кондаци из Теодосијевих служби Светом Сави и Симеону, Данилова Служба Светом Арсенију), тако и евергетидској традицији (кондак из Савине Службе Светом Симеону и кондак из Канона Светом Сави непознатог писца). Овакав одабир химнографије пресликава се и на руске псалтире са последовањем и друге месецословне зборнике чији су преписивачи користили Кипријанов *Псалтир* као предложак, мада се већ у XV веку издвајају преписивачке линије које, за разлику од оних које следе Кипријанов *Псалтир*, садрже Данилову и Теодосијеву химнографију у част тројице светих, која припада искључиво јерусалимској богослужбеној књижевној традицији. С друге стране, помен службе Светом Арсенију у октобарском минеју који је евидентно припадао редакцији типика старијој од *Ока црквеног* (1401), а самим тим и од Кипријановог *Псалтира*, показује присуство српских светих у најранијим руским редакцијама Јерусалимског типика.

Рано стапање култова Светог Симеона и Светог Саве у руској богослужбеној традицији, којој је била блиска идеја симфоније између државе и Цркве, условило је одсуство последовања у част Светог Симеона у фебруарским минејима, али не и његовог помена са тропаром и два кондака у псалтирима са последовањем и другим месецословним књигама. Теодосијева Служба Светом Сави и Данилова Служба Светом Арсенију улазе у руске јануарске, односно октобарске минеје постепено, испрва на крају књиге, да би се касније „помериле” на своје место.

У XVI веку, под утицајем повољне државно-црквене политике последња три владара из династије Рјуриковича која је довела до централизације култова на Макаријевим саборима и „словенизације” руског месецослова, долази до ширења култова српских светих. Помени Светог Саве, Арсенија и Симеона постају стабилан део руског месецослова, њихова химнографија се јавља у великом броју псалтира са последовањем и других месецословних зборника, Теодосијева Служба Светом Сави и Данилова Служба Светом Арсенију заузимају стабилно место у свим типовима руских минеја, а песме из ових последовања добијају музички слој у виду неумске нотације у великом броју руских стихирара свих типова, те ови свети постају и значајна тема у руском црквеном појању. Категорија празника којој су припадала двојица српских архиепископа креће се од малог славословног (Свети Арсеније) до средњег полијелејног, односно празника са бденијем (Свети Сава и у неким срединама Свети Арсеније), у зависности од средине, што је одговарало неуједначеној предниконовској богослужбеној пракси. Помени двојице светитеља доспевају и у руске служабнике, у неким од њих Свети Сава налази место на проскомидији међу општехришћанским и руским светима, а датум прослављања Светог Саве почиње да се помера са 14. на 12. јануар због поклапања са Оданијем Богојављења. Главна упоришта на путевима ширења култова српских светих по Русији биле су манастирске средине, међу којима су највећи преписивачки центри попут Тројице-Сергијеве Лавре, Чудовог, Кирило-Бјелозерског, Јосифо-Волоцког, Соловјецког и Антонијево-Сијског манастира, али су значајну улогу имале и преписивачке радионице цркава попут Успенског храма московског Кремља и цркве Свете Софије у Великом Новгороду.

У овом периоду долази и до увећавања броја култова српских светих у Московској митрополији, што је условило други талас сеобе српских култова у Русију. Средином XVI века, захваљујући блиским везама српског манастира Хиландара са Русијом, у престоницу Московског царства доспевају српски преписи Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службе Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина који убрзо почињу да се умножавају и улазе у зборнике минејног типа, али не и октобарске, односно јунске минеје. Заједно са химнографијом у част светитеља Саве и Арсенија, они налазе значајно место у руским неумским стихирарима, у којима су присутни више него у ненотираним рукописима. У типцима и месецословним зборницима налазе се крајње ретко, будући да је њихово утемељење и ширење прекинула Никонова реформа средином XVII века.

Редукција култова, ревизија у правцу „грцизације” месецослова и исправљање богослужбених књига током реформе патријарха Никона и Јоакима, уносе велике промене у живот култова српских светих у руској богослужбеној традицији. Помени и службе светитељима Сави и Арсенију, који су од почетка XVII века нашли своје место у руским старим штампаним предниконовским издањима типика, псалтира са последовањем и минејима, остају део ових богослужбених књига кроз читав Синодални период, али се њихов статус мења свођењем култа на нижу категорију малог славословног празника. Њихова служба постаје опциона, статус култа одговара локалном (што се коси са чињеницом да се ради о светима из друге Помесне Цркве), а празновање Светог Саве се коначно помера на 12. јануар. Службе Светом краљу Милутину и кнезу Лазару никада нису ушле у штампане минеје, а њихови помени нестају из руског месецослова у другој половини XVII века у Московској патријаршији. Помен Светог Симеона не улази у руске штампане књиге, а сусрећемо га у постниконовским рукописима до XVIII века.

После Никонове реформе до завршетка Синодалног периода видимо две паралелне линије постојања српских култова. У Московској патријаршији штампана издања и ретки постниконовски рукописи садрже искључиво помен и службе

светитељима Сави и Арсенију, док старообреднички, углавном неумски рукописи из XVII–XIX века, поред култова двојице српских архиепископа, садрже и песме из Службе Светом краљу Милутину, чији помен последњи пут налазимо почетком XIX века. Доказе о искорењивању култа Светог краља у Московској патријаршији пронашли смо у једном неумском рукопису из XVII века из кога су физички извађени листови са последовањем у његову част.

Сва наведена сазнања која представљају резултат богослужбено-историјске анализе рукописног и штампаног материјала, условљена су историјско-политичким околностима, будући да се читав феномен усвајања, ширења и нестајања српских култова у руској богослужбеној пракси дешава у одређеном историјском контексту. Током целог периода од почетка XV до краја XIX века, руска богослужбена традиција у потпуности усваја и поставља на исти ниво са својим националним култовима култове двојице српских архиепископа Саве и Арсенија, који се јављају у свим месецословним књигама и имају високу категорију празника. Са друге стране, култови тројице српских владара – Светог Симеона Мироточивог, краља Милутина и кнеза Лазара налазе се на значајно нижем нивоу, њихова последовања не улазе ни у рукописне, ни у штампане минеје и на крају нестају из руског богослужбеног живота. Разлог баш оваквог одабира култова можемо пронаћи у идеолошко-политичким стремљењима, како током процвата Московске кнежевине, а касније царства, у доба последњих владара из династије Рјуриковича у XV и XVI веку, тако и у постниконовској епохи, у доба владавине Романових, од средине XVII до краја XIX века. Иако су ове две епохе у историји руске државе и Цркве биле умногоме међусобно супротстављене, њихов однос према култовима српских светих био је прилично усаглашен.

Усвајање српских култова већ у XV и XVI веку било је селективно, иако су Московска кнежевина (касније царство) и Митрополија показале снажну тенденцију ка интеграцији култова и литургијске књижевности балканских православних Словена. Свођење култова српских владара на поједине манастирске средине, што је резултирало одсуством општецрквеног култа, могу указивати на тенденцију „Трећег Рима” да себе види као центар свеправославног царства у коме личности владара других држава не могу заузимати високо место у богослужбеној култној пракси. Насупрот томе, потпуно усвајање култова архиепископа других помесних Цркава на општем нивоу, које доживљава врхунац у време Макаријевих сабора, показује тенденцију ка централизацији не само тих култова, већ и интеграцији помесних Цркава којима су они припадали, под окриље Московске митрополије. У постниконовској епохи која почиње од средине XVII века, само се продубљују ове исте тенденције, задржавајући култове архиепископа и у потпуности одбацујући култове сва три српска владара. Тиме је дефинитивно извршен одабир српских култова у корист црквених поглавара, на шта је сигурно утицала и чињеница да је Српска Црква у то време била једина преостала институција српске државе која је још у XV веку била избрисана са политичке карте Европе.

Током читавог овог петовековног периода српски свети су у великој мери обогатили руски месецослов, а такав значај, који се огледа у броју и присуству у руским богослужбеним месецословним књигама, у то време нису имали свети ни једне друге помесне Цркве. Поставши интегрални део руског богослужења, химнографски састави у њихову част, који представљају неке од најлепших страница српске средњовековне литургијске поезије, обогатили су руске богослужбене месецословне књиге, што се рефлектовало и на црквену уметност, нарочито када је реч о руском црквеном појању.

Са књижевно-литургијског аспекта дошли смо до драгоцених сазнања која су заснована на детаљној анализи химнографског састава и текстуалног садржаја

рукописних и старих штампаних извора. Обитавање четири последовања српским светима у руској рукописној и старој штампаној традицији представља значајну етапу њиховог развоја до оног облика у којем их познајемо данас. Када је у питању химнографски састав, Теодосијева Служба Светом Сави се у великој већини ненотираних и нотираних рукописа, као и у свим штампаним издањима налази у потпуном химнографском саставу, што одговара средњем празнику са бденијем, док се непотпун састав (без Малог вечерњег и минимум једног циклуса стихира) јавља у веома малом броју рукописа, што оставља могућност за комбиновање овог последовања са Оданијем Богојављења или неком другом службом.

Данилова Служба Светом Арсенију, која је оригинално написана у редукованом саставу, у руској богослужбеној традицији добија 11 верзија химнографског састава од којих 10 налазимо у ненотираним и једну у нотираним рукопису. Појава бројних верзија службе представља тежњу ка допуњавању химнографије, чиме се култ уздиже до категорије празника са бденијем, какву други српски архиепископ није имао у Српској Цркви. Најчешће преписиване варијанте биле су непотпуно последовање које представља оригиналан Данилов текст (верзија бр. 5) и потпуно последовање (верзија бр. 1) које поред Даниловог оригиналног текста садржи и песме из седам светитељских служби: Јовану Златоустом, Партенију Лампсакијском, Власију Севастијском, Сави Српском, Тарасију Константинопољском, Алексију Московском (престављење и пренос моштију), као и две апостолске службе: Петру и Павлу, Вартоломеју и Варнави. Потпуно последовање које, судећи по додатој химнографији, настаје у Московској митрополији у XVI веку, у истом саставу улази и у руска стара штампана издања октобарских минеја, чиме је оно дефинитивно фиксирано у облику у коме га познајемо данас. Ова верзија последовања другом српском архиепископу посредством руских рукописа доспева у Карловачку митрополију у XVI веку, где бива преписана у српски минеј (МСПЦ 84) на српској редакцији словенског језика, те је тако ова нова, проширена верзија била прихваћена у српској средини.

Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског преписана је у малом броју руских рукописа у потпуном химнографском саставу, без измена, док је Служба Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина једина која физички није у потпуности сачувана, будући да до нас није дошао већи део Јутрења (сва три сједална и оба канона). Оба последовања већински налазимо у неумским рукописима, који су у већем броју „преживели” Никонову реформу од знатно више уништаваних и исправљаних ненотираних рукописа. Управо захваљујући нотираним преписима, чије је присуство у најзначајнијим стихирарима сведочило о општем култу свете личности, могуће је било реконструисати Службу Светом кнезу Лазару и закључити да је и она, као и Служба Светом краљу Милутину, имала потпун химнографски састав који видимо у присуству самогласних стихира свих циклуса Малог, Великог вечерњег и Јутрења.

Упоредна текстолошка анализа Теодосијеве Службе Светом Сави, кондака из Канона Светом Сави непознатог писца, Службе Светом Арсенију Данила Пећког, тропара и кондака из Теодосијевог и кондака из Савине Службе Светом Симеону Мироточивом, Службе Светом краљу Милутину Данила Бањског и Службе Светом мученику кнезу Лазару непознатог Раваничанина отвара питање израде критичког издања Србљака, али и питање улоге и места руских преписа и штампаних издања ових текстова у њему, будући да су они пресудно утицали на формирање савременог облика Теодосијевог Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију.

Руски преписи и стара штампана издања свих текстова са српским преписима чине *исту* текстуалну верзију, која се грана на неколико блиских варијанти. Иста варијанта текста може да садржи фонетске (језичка редакција, вокализација полугласника у неумским преписима) и мање морфолошке промене (промена падежа,

глаголског облика, вида глагола или придева). Различита текстуална варијанта подразумева присуство мањих или већих различитија која се односе на употребу синонима, потпуно различитих речи или синтагми, изостављања, интерполација и инверзија.

Варијанте текста Теодосијеве Службе Светом Сави и Данилове Службе Светом Арсенију које налазимо у старим штампаним руским минејима се готово у потпуности поклапају са онима које налазимо у србљацима, што доказује да су текстови из руских минеја, који су распрострањивани у окупираним српским земљама век и по пре првог издања Србљака, заправо били предлошци за текст у србљацима. Из тога следи да ова два последовања нису била само први пут штампана у руским минејима, већ је под утицајем руске рукописне традиције, која је у случају Службе Светом Арсенију била пресудна, али и језичке реформе која се огледа у процесу грецизације и русификације, у њима формирана савремена текстуална варијанта оба последовања.

Када је реч о химнографији у част Светог Симеона и кондаку из Канона Светом Сави непознатог писца, руски преписи нису утицали на ове текстове, иако са српским преписима и текстовима из Србљака ове песме чине исту текстуалну варијанту. Дати текстови су интегрални део служби које се у Русији нису преписивале, а руска рукописна традиција их је само усвојила и сачувала у аутентичном облику без већих измена текста. Служба светом краљу Милутину Данила Бањског и Служба Светом кнезу Лазару непознатог Раваничанина постоје само у руским предниконовским рукописима, стога су њихови текстови веома блиски српским преписима (иако нису директно са њих преписивани) са којима чине јединствену варијанту. Текстови ових последовања у србљацима већ представљају различиту (али и даље блиску) варијанту у односу на руске преписе, који, како смо показали, нису били етапа у формирању њиховог савременог облика.

Из свега можемо закључити да се српски култови нису само селили у Русију, већ су се из ње и враћали обogaћени, чиме је руска химнографија допринела њиховом развоју. Најизразитији такав пример је Служба Светом Арсенију која представља и јединствен пример двоструког повратног утицаја у литургијској књижевности српског и руског народа. Како смо већ закључили, у првом кругу сеобе редуковани српски препис Данилове службе доспева у Кијевску, односно Московску митрополију крајем XIV века, у којој се не само преписује, већ се химнографија у XVI веку проширује до последовања пуног састава (са бденијем). У том облику служба се враћа у Карловачку митрополију у XVI веку, где се као таква преписује на српској редакцији словенског језика. У другом кругу ова служба у пуном саставу бива први пут штампана у руским минејима у Московској патријаршији почетком XVII века, враћа се поново у штампаном облику у српске земље и постаје предлошак за прво и свако наредно издање Србљака, ушавши као таква и у савремене минеје. Управо овај процес најречитије сведочи о суштини руско-српских духовних, књижевних, богослужбених, културних и политичких односа, као спирали која се константно простира кроз историју не само у периоду од XV до XIX века, већ од увек и до данас.

ПРИЛОГ

Табела 1: Преглед и опис делова руских минеја и зборника минејног типа који садрже помен и послодовања светом Сави, Арсенију, Симеону, Милутину и кнезу Лазару

№	Рукопис	датум	фонд, место	помен/ служба, дан, лист, садржај
1.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 30	крај XIV/ поч. XV в.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 225, помен у заглављу
2.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. № 190	XV век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, податак из каталога
3.	Минеј за јануар, РНБ. Соф. № 290	XV век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 422'–453', потпун текст са три канона (на крају књиге)
4.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 480	XV век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 282, помен у заглављу
5.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 481	XV век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 195'–200', непотпун текст: верзија бр. 5
6.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 304. I, № 515	XV век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 165–190, потпун текст са три канона
7.	Зборник служби руским светима за целу годину, ГИМ. Син. № 885	XV век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 162'–194', потпун текст са три канона, без сједална по другој катизми, удвојен по првој
8.	Трефолој за целу годину, ГИМ. Увар. № 743	XV век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 181'–197, потпун текст са три канона, без другог тропара, ине стихире су у 5. гласу
9.	Службени минеј за јануар, ГИМ, Увар. № 1131	XV век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 143 податак из описа
10.	Службени минеј за јануар, БАН. 25. 1. 2	2/ 2 XV в.	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 180'–210', потпун текст са три канона, без иних стихира на <i>Господи возвах</i>
11.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 152, № 55	2/ 2 XV в.	НИОР РГБ, Москва, Збирка И. Ј. Лукашевича и Н. А. Маркевича (фонд 152)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 239'–274, потпун текст са оба тропара и три канона
12.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 304. I, № 516	крај XV века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 189'–216, потпун текст са 3 канона
13.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 310, № 93	крај XV века	НИОР РГБ, Москва, Збирка В. М. Ундолског (фонд 310)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 141'–164, непотпун текст: 4. група
14.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. 257	крај XV века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 266', помен у заглављу

15.	Минеј за октобар, ГИМ. Чуд. 85	крај XV века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 285, помен на маргини
16.	Минеј за октобар, ГИМ. Чуд. 81	крај XV в. –1597.	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 287–287’, помен у заглављу
17.	Службени минеј за октобар, ГИМ. Син. № 498	крај XV/ поч. XVIв.	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 195, помен у заглављу
18.	Службени минеј за октобар, БАН. 16. 8. 24	крај XV/ поч. XVIв.	ОР БАН, Санкт- Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 427, помен у заглављу
19.	Службени минеј за јануар, РНБ. Погод. 521	крај XV/ поч. XVI в.	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 206’–233’, потпун текст са три канона
20.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 482	1501.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 236; 268’–275, непотпун текст: верзија бр. 5 (на крају књиге)
21.	Службени минеј за јануар, ГИМ. Син. № 185	1504.	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 116–135, потпун текст са три канона
22.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 483	1509.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 230’, помен у заглављу
23.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 304. I, № 518	1513.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 167–190, потпун текст са три канона
24.	Минеј за октобар, ГИМ. Чуд. 82	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 236’, помен у заглављу
25.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. 214	поч. XVI века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 187–187’, помен у заглављу
26.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. 261	поч. XVI века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 336’, помен у заглављу
27.	Минеј за јануар, РНБ. Соф. 291	поч. XVI века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 197–229, потпун текст са три канона и оба тропара
28.	Минеј за јануар, РНБ. Соф. 296	поч. XVI века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 209’–239’, потпун текст са три канона и оба тропара
29.	Минеј за јануар, РНБ. Погод. 522	поч. XVI века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 181–190’, непотпун текст: 4. Група
30.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 484	поч. XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 250, помен у заглављу
31.	Службени минеј за октобар, ГИМ. Успенск. соб. № 34/ 1119	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Успенског храма	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 356–364’, непотпун текст: верзија бр. 5

32.	Службе руским и словенским светима, ГИМ. Увар. № 184	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 50'–64, непотпун текст: верзија бр. 3; помен: Свети Сава, 12. јануар, л. 196 (житије: 196–197'); Свети Симеон, 13. фебруар, л. 197' (житије: 197'–198')
33.	Службени mineј за јануар, ГИМ. Син. № 504	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 261'–304', потпун текст, без другог тропара (инц.) са два канона, измешане стих. на Литији и на стиховње, додате три стихире на стиховње; објашњења за пренос датума, комбинован са Оданијем Богојављења
34.	Службени mineј за јануар, ГИМ. Син. № 505	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 184–205, потпун текст са три канона и оба тропара
35.	Службени mineј за јануар и фебруар, РГБ. ф. 178, № 4097	¼ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 116–132', потпун текст са три канона и оба тропара
36.	Службени mineј за јануар, РГБ. ф. 98, № 392	¼ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Збирка Е. Е. Јегорова (фонд 98)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 223–253, потпун текст са три канона
37.	Службени mineј за септембар-фебруар БАН. 33.17.18	поч. и сред. XVI в.	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 645–669', непотпун текст: 2. група
38.	Богослужбени зборник, РНБ. Соф. 225	½ XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 310'–328', потпун текст са три канона
39.	Месечни mineј за јануар, РНБ. Соф. 299	½ XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 220–252, потпун текст са три канона и оба тропара
40.	Службени mineј за јануар и фебруар, РГБ. ф. 354, № 30	½ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Вологодска збирка (фонд 354)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 166'–198, потпун текст са три канона и оба тропара
41.	Зборник служби, БАН. 33. 8. 6	½ XVI века	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 56'–63', непотпун текст: верзија бр. 6; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 113'–140', потпун текст са три канона, без другог тропара (само инципит)
42.	Mineј за јануар, ГИМ. Чуд. 105	½ XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 462'–486', потпун текст са два канона, без другог тропара (на крају књиге)
43.	Mineј за јануар, ГИМ. Чуд. 106	½ XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 147–153, непотпун текст: 4. група
44.	Mineј за јануар, РНБ. Кир.-Бел. 344/ 601	1529.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 249–282, потпун текст са три канона и оба тропара
45.	Mineј за октобар, ГИМ. Чуд. 86	1534.	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 215, помен у заглављу

46.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 247, № 304	1540.	НИОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 184'–212', потпун текст са два канона, (2. стих. на Литији налази се на месту славника на <i>Г-ди воз</i> . М. веч, слава на Литији гл. 4, славници на <i>Хвалите</i> и на помазању су заменили места), помен Св. Симеона у заглављу
47.	Зборник служби руским и словенским светима, БАН. 25. 7. 4	друга четврт XVI в.	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 107'–139', потпун текст са три канона и оба тропара
48.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. 215	сред. XVI в.	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 208, помен у заглављу
49.	Зборник служби, РГБ. ф. 199, № 506	сред. XVI в.	НИОР РГБ, Москва, Збирка П. Н. Никифорова (фонд 199)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 357, помен у заглављу
50.	Месечни минеј за јануар, РНБ. Соф. 293	сред. XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 214–248, потпун текст са три канона, без другог тропара
51.	Минеј за јануар (фрагмент), РНБ. Соф. 294	сред. XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 42'–70, потпун текст са три канона и оба тропара
52.	Минеј за јануар, РНБ. Соф. 298	сред. XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 197'–229, потпун текст са три канона и оба тропара
53.	Минеј за фебруар, РНБ. Соф. 306	сред. XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Свети Симеон, 13. фебруар, л. 87, помен на доњој маргини (нови српски чудотворац)
54.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 178, № 1825	сред. XVI века	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 504'–530, непотпун текст: 4 група
55.	Минеј за јануар, ГИМ. Чуд. 107	сред. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 224'–255', потпун текст са три канона и оба тропара
56.	Минеј за октобар НБС. Никољац 36	сред. XVI века	АО НБС, Београд, Збирка манастира Никољац	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 166'–170', непотпун текст: верзија бр. 5
57.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 486	1556.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 278, помен у заглављу
58.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 247, № 323	1557.	НИОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 287'–305', непотпун текст: 4. група
59.	Трефолој (празнични минеј) за септембар-јануар, РНБ. Погод. 442	'50-те и '60-те год. XVI в.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 164'–169', непотпун текст: верзија бр. 5; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 412–432, потпун текст са три канона
60.	Празнични минеј за септембар-фебруар, РНБ. Погод. 444	'50-те/'60-те XVI в.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 195'–215, потпун текст са три канона и оба тропара (на крају књиге, иза 30. јануара)
61.	Службени минеј за септембар-октобар, РГБ. ф. 304. I, № 468	1567.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 316, помен у заглављу

62.	Службени минеј за септембар-октобар, РГБ. ф. 304. I, № 469	1572.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 441'–442, помен у заглављу
63.	Минеј за октобар, РГБ. ф. 98, № 555	1572.	НИОР РГБ, Москва, Збирка Е. Е. Јегорова, (фонд 98)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 372–392', непотпун текст: верзија бр. 10
64.	Службени минеј за октобар, РНБ. Погод. 504	1579.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 337' помен се са објашњењима
65.	Зборник служби руским и јужнословенским светима, РГБ. ф. 247, № 675	3/4 XVI века	НИОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 113–122', непотпун текст: верзија бр. 7; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 221–255, потпун текст са три канона
66.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 178, № 1820	3/4 XVI в	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 294' помен у заглављу
67.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 485	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 338' помен у заглављу
68.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 488	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 231' помен у заглављу
69.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 98, № 628	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Е. Е. Јегорова (фонд 98)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 257' помен у заглављу
70.	Службени минеј за септембар-октобар, РНБ. F. I. 149	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 395 помен у заглављу
71.	Месечни минеј за октобар, РНБ. F. I. 150	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 177 помен у заглављу
72.	Службени минеј за октобар, РНБ. Q. I. 139	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 280' помен у заглављу
73.	Службени минеј за септембар-октобар, БАН. 33. 2. 6	XVI век	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 341 помен у заглављу
74.	Трефолог за септембар- новембар, РГБ. ф. 304. I, № 604	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304.I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 286–295, потпун текст: верзија бр. 1
75.	Минеј за октобар (Зборник), РГБ. ф. 98, № 638	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Е. Е. Јегорова (фонд 98)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 261'; 287'–299, потпун текст: верзија бр. 1
76.	Празнични минеј новим чудотворцима, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 56	XVI век	ОР РГАДА, Москва, Рукописна збирка ЦГАЛИ (фонд 187)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 1–34', непотпун текст: 2. група
77.	Месечни минеј за јануар, РГБ. ф. 37, № 167	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Т. Ф. Бољшаква (фонд 37)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 200'–230, потпун текст са три канона и оба тропара
78.	Трефолој (Минеј за јануар-август), РГБ. ф. 37, № 181	XVI век 1598.	НИОР РГБ, Москва, Збирка Т. Ф. Бољшаква (фонд 37)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 45–55', непотпун текст: 4. Група

79.	Празнични mineј за прву половину године (септембар-јануар), РГБ. ф. 37, № 331	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Т. Ф. Бољшакова (фонд 37)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 506'–529', потпун текст са три канона и оба тропара
80.	Минеј за јануар, РГБ. ф. 199, № 516	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка П. Н. Никифорова (фонд 199)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 103–116', потпун текст са три канона и оба тропара
81.	Службени mineј за јануар, РГБ. ф. 272, № 249	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка ркп. Синодалне библиотеке (ф. 272)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 125'–146, потпун текст са три канона и оба тропара
82.	Минеј новим чудотворцима, НОНБ. ф. 1, оп. 2, ед. хр. 15	XVI век	ОР НОНБ, Нижњи Новгород, фонд 1	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 50–55', непотпун текст: верзија бр. 5
83.	Минеј за јануар, НОНБ. ф. 1, оп. 1, ед. хр. 29	XVI век	ОР НОНБ, Нижњи Новгород, фонд 1	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 215'–249', потпун текст са три канона и оба тропара
84.	Службени mineј за јануар, РНБ. Q. I. 549	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 191–216, непотпун текст: 4. група
85.	Службени mineј за јануар, РНБ. F. I. 154	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 239–272, потпун текст са три канона
86.	Трефолој за јануар-август, Т1, БАН. 33. 8. 9	XVI век	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 74–97, потпун текст са три канона
87.	Трефолој, службе светима од септембра до фебруара, ГИМ. Син. № 311	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 158, помен; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 345'–354, непотпун текст: 4. група
88.	Зборник служби руским и словенским светима за целу годину, ГИМ. Син. № 317	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 66'–74, потпун текст: верзија бр. 1; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 211'–226, потпун текст са два канона, без другог тропара и 2. сједална по 2 катизми
89.	Зборник служби руским и словенским светима, ГИМ. Син. № 677	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 131–138', непотпун текст: верзија бр. 7; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 332–361', потпун текст са три канона, са напоменом да се пева 13. јан. због Оданија Богојав.
90.	Зборник служби руским и словенским светима од септембра до маја, ГИМ. Син. № 891	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 30–45, непотпун текст: верзија бр. 8
91.	Трефолој за прву половину године, ГИМ. Увар. № 707	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 441–456, потпун текст са три канона, без другог тропара (само инц.), тропар 4 гл.
92.	Службени mineј за септембар-новембар, ГИМ. Увар. № 710	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 220 помен у заглављу (подаци из описа)
93.	Службени mineј за јануар, ГИМ. Увар. № 1076	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 241'–271, потпун текст са три канона, без оба тропара (само инципити)
94.	Службени mineј за јануар, ГИМ. Увар. № 1085	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 233–260, потпун текст са три канона, без другог тропара

95.	Службени минеј за јануар и фебруар, ГИМ. Увар. № 1122	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 109', подаци из описа
96.	Минеј за октобар, ГИМ. Чуд. 87	XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка библиотеке Чудовог манастира	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л.210–223, непотпун текст: верзија бр. 10
97.	Трефолој, зборник служби превасходно руским светитељима, БАН. Арх. Д. 80	XVI век	ОР БАН, Санкт-Петербург, Архангелска збирка (архив)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 130–142, непотпун текст: верзија бр. 4; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 226–255, потпун текст са три канона, без оба тропара (само инципити)
98.	Трефолој, зборник служби руским и словенским светима, БАН. Арх. Д. 159	XVI век	ОР БАН, Санкт-Петербург, Архангелска збирка (архив), из Антонијево-Сијског манастира	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 27–37, потпун текст: верзија бр. 1; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 222–242', потпун текст са два канона, без другог тропара
99.	Трефолог руским светима, РГБ. ф. 304. I, № 620	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 70'–79', непотпун текст: верзија бр. 6; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 165–201, потпун текст са три канона
100.	Трефолог руским светима, РГБ. ф. 304. I, № 621	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 61–69, непотпун текст: верзија бр. 6; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 131–161, потпун текст са три канона
101.	Трефолог руским светима, РГБ. ф. 304. I, № 623	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 152–182, потпун текст са три канона; Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 441'–469, непотпун текст: верзија бр. 7
102.	Минеј за јануар, РНБ. Кир.-Бел. 308/565	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 202'–236', потпун текст са три канона и оба тропара
103.	Минеј за јануар, РНБ. Кир.-Бел. 310/567	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 194'–222, потпун текст са три канона, без другог тропара (само инципит)
104.	Минеј за јануар, РНБ. Кир.-Бел. 350/607	XVI век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 228'–258', потпун текст са три канона, без другог тропара (само инципит)
105.	Трефолој руским светим, РГБ. ф. 310, № 101	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка В. М. Ундолског (фонд 310)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 238–265, потпун текст са три канона и оба тропара
106.	Зборник (Службе руским светима и празницима), РГБ. ф. 256, № 397	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. П. Румјанцева (фонд 256)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 36–47', непотпун текст: верзија бр. 10
107.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 37, № 185	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Т. Ф. Бољшакова (фонд 37)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 260'; 268'–276, непотпун текст: верзија бр. 5
108.	Минеј за октобар, РГБ. ф. 242, № 20	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Г. М. Прјањиншићкова (фонд 242)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 270; 316'–325', непотпун текст: верзија бр. 5
109.	Минеј за јануар и фебруар, РНБ. Соф. 230	2/2 XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 198–222, потпун текст са три канона и оба тропара

110.	Зборник служби руским светима за септембар-јул, РНБ. Соф. 409	2/2 XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 219–251', потпун текст са три канона и оба тропара
111.	Минеј новим чудотворцима, РНБ. Соф. 421	2/2 XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 128–137, непотпун текст: верзија бр. 7; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 308'–331, потпун текст са три канона
112.	Трефологион преваходно руским светима, РГБ. ф. 299, № 265	2/2 XVI века	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 134'–148', потпун текст: верзија бр. 1; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 399–428', потпун текст са два канона и оба тропара
113.	Службени минеј за децембар-фебруар, БАН. 25. 1. 1	2/2 XVI века	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 351–373', потпун текст са два канона
114.	Минеј за јануар, РНБ. Погод. 524	2/2 XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 307'–347, потпун текст са два канона, без оба тропара (само инципити)
115.	Месечни минеј за јануар, РГБ. ф. 354, № 34	2/2 XVI века	НИОР РГБ, Москва, Вологодска збирка (фонд 354)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 168'–186, непотпун текст: 3. група
116.	Празнични минеј, РГБ. ф. 218, № 597 (ф.732, № 31)	2/2 XVI века	НИОР РГБ, Москва, Збирка појединачних пријема (фонд 218)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 169–202', потпун текст са три канона и оба тропара
117.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 113, № 40	3/3 XVI века	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског ман. (ф. 113)	Служба Светом Арсенију, 28.октобар, л. 169'; 182'–190, потпун текст: верзија бр. 1
118.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 113, № 43	3/3 XVI века	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског ман. (ф. 113)	Служба Св.Сави, 14.јануар, л. 201'–221, потпун текст са два канона
119.	Службени минеј за јануар, БАН. 33. 8. 5	посл. четврт. XVI в.	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 232–257', потпун текст са 2 канона, без другог тропара, крст у кругу
120.	Зборник (служби) новим чудотворцима, РГБ. ф. 242, № 36	1591.	НИОР РГБ, Москва, Збирка Г. М. Прјањишњикова (фонд 242)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 190–226', непотпун текст: 2. група
121.	Зборник служби словенским светима, РНБ. Соф. 420	крај XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 222–251, потпун текст са три канона; Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 463–470, непотпун текст: верзија бр. 7
122.	Празнични минеј за септембар-јун, РНБ. Погод. 441	крај XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 271'–297', непотпун текст: 2. група
123.	Празнични минеј за септембар-јануар, РНБ. Погод. 445	крај XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 229'–236', потпун текст: верзија бр. 2; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 582–597', потпун текст са три канона
124.	Зборник служби руским и словенским светима, РНБ. Погод. 573	крај XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 84'–109, непотпун текст: 4. група

125.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 304. I, № 520	крај XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 284–326', потпун текст са три канона, без другог тропара (само инципит)
126.	Минеј за јануар, РНБ. Кир.-Бел. 301/ 558	XVI/ XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 188'–211, потпун текст са два канона, без оба тропара (само инципити)
127.	Зборник служби руским и словенским светима, РГБ, ф. 178, № 1826	крај XVI/ поч. XVII в.	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 147–165', непотпун текст: верзија бр. 10
128.	Празнични минеј за септембар-новембар (Трефолој), РГБ. ф. 247, № 829	крај XVI/ поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 237'; 241'–246, непотпун текст: верзија бр. 5, тропар је стављен у 4 . глас; Служба Светом Милутину, 30. октобар, л. 252–261, потпун текст
129.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 489	крај XVI/ поч. XVII в.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 317'–326, непотпун текст: верзија бр. 5
130.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 490	крај XVI/ поч. XVII в.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 352–360', непотпун текст: верзија бр. 5
131.	Минеј за јануар, БАН. Арх. С. 63	поч. XVII века	ОР БАН, Санкт-Петербург, Архангелска збирка	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 291'–324', потпун текст са три канона
132.	Празнични минеј, РГБ. ф. 218, № 408	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Збирка појединачних пријема (фонд 218)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 102–108', непотпун текст: верзија бр. 5
133.	Минеј за октобар, РНБ. Соф. 265	поч. XVII века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Софијске библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 287' помен у заглављу
134.	Службе светима, ГИМ. Увар. № 682	поч. XVII века	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 372–382', непотпун текст: 4. група – најкраћа верзија текста
135.	Службени минеј за јануар-фебруар, РГБ. ф. 178, № 10245	1604.	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 93'–107', потпун текст са три канона, без другог тропара (инципит)
136.	Минеј за јануар, РНБ. Сол. 538/557	1607.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Соловјецког манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 235–266, потпун текст са два канона, без оба тропара (само инципити)
137.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 98, № 363	½ XVII века	НИОР РГБ, Москва, Збирка Е. Е. Јегорова (фонд 98)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 210–244, потпун текст са три канона, упутство о комбин. са Оданијем Богојављења л. 452-455
138.	Минеј за децембар-фебруар, РНБ. О.І.492	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 254'–280, потпун текст са три канона
139.	Службе светима и празницима од децембра до фебруара, РНБ. Кир.-Бел. 793/1050	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 197–219, непотпун текст: 4. група
140.	Службени минеј за јануар, БАН. 32. 9. 13	XVII век	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 248'–289, потпун текст са три канона
141.	Службени минеј за јануар, РНБ. Тит. 2467	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка А.Титова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 247–293, потпун текст са три канона

142.	Зборник служби словенским и руским светима, РНБ. Погод. 572	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Милутину, 30. октобар, л. 21–40', текст без стихире по Пс. 50 (од средине четврте стихире на Литији); Служба Светом Лазару, 15. јун, л. 100–107', комплетан текст Малог и Великог вечерњег (до краја славе на Литији)
143.	Зборник, РНБ. Погод. 777	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка М. П. Погодина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 1–17', непотпун текст: 2. група (л. 18–157' Доментијаново житије)
144.	Службени минеј за октобар, РГБ. ф. 304. I, № 491	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 414–424, непотпун текст: верзија бр. 5
145.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 304. I, № 522	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 214–247, потпун текст са три канона, без другог тропара (само инципит)
146.	Трефологион руским светима, РГБ. ф. 304. I, № 626	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 104–117', потпун текст: верзија бр. 1; Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 170'–194', непотпун текст: 1. група
147.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 178, № 8429	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 222–251', потпун текст са три канона и оба тропара
148.	Трефологион, зборник служби руским и словенским светима, РГБ. ф. 209, № 162	XVII век (1650.)	НИОР РГБ, Москва, Збирка П. А. Овчиникова (фонд 209)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 74–80, непотпун текст: верзија бр. 9; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 190'–206', потпун текст са три канона, без 2. троп.
149.	Службени минеј за јануар, РГБ. ф. 209, № 183	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка П. А. Овчиникова (фонд 209)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 378–426, потпун текст са три канона и оба тропара
150.	Службени минеј за јануар, РГАДА. ф. 181, оп. 11, № 1035	XVII век	ОР РГАДА, Москва, Фонд ОР Библиотеке МГАМИД (фонд 181)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 124, 139–160', потпун текст са три канона и оба тропара (заглавље под 12, а служба под 14. јануаром)
151.	Трефологион (Службени минеј), РГАДА. ф. 196, оп.1, № 1525	XVII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка Ф. Ф. Мазурина (фонд 196)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 303'–318, непотпун текст: верзија бр. 10
152.	Службени минеј за целу годину (новим чудотворцима), РГАДА. ф. 196, оп.1, № 1538	XVII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка Ф. Ф. Мазурина (фонд 196)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 41'–49, непотпун текст: верзија бр. 7; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 183–207', потпун текст са три канона и оба троп
153.	Минеј за октобар, ПБ. бр. 119	1670.	ПБ, Београд Збирка рукописа	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 579–593', потпун текст: верзија бр. 1
154.	Месечни минеј за октобар, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234	крај XVII века	ОР РГАДА, Москва, Збирка Библиотеке Московске синодалне штампарије (фонд 381)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 294–302', потпун текст: верзија бр. 1
155.	Месечни минеј за јануар, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237	крај XVII века	ОР РГАДА, Москва, Збирка Библиотеке Московске синодалне штампарије (фонд 381)	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 220'; 229–249, потпун текст са три канона и оба тропара
156.	Службени минеј за септембар-октобар, БАН. 12. 4. 4	крај XVII/ поч. XVIII в	ОР БАН, Санкт-Петербург, Основни фонд	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 302, помен у заглављу

Табела 2: Преглед и опис делова руских месецословних књига које садрже помен, тропар и кондак светом Сави, Арсенију, Симеону, краљу Милутину и кнезу Лазару

157.	Псалтир са последовањем митр. Кипријана, РГБ. ф. 173. I, № 142 (148)	1401.	НИОР РГБ, Москва, Фундаментална збирка библиотеке МДА (фонд 173. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 206; Тропар 3. гл., инципит тропара 8. гл. и кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 226'–227'; Тропар и кондак Светом Симеону, 13. фебруар, л. 234–234'
158.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 309	поч. XV века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 207; Светом Сави, 14. јануар, л. 225–225'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 231–231'
159.	Устав <i>Око црквено</i> , РГБ. ф. 178, № 445 (стара сигнатура)	1428.	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (ф. 178)	Почетак Тропара Светом Арсенију, 28. октобар, л. 313'; крај Кондака Светом Сави, 14. јануар, л. 314 (подаци из описа)
160.	Устав црквени (Тверски типик), ГИМ. Син. № 331	1438.	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Два тропара и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 106'–107'; Тропар и кондак са упутством за бденије и литургију Светом Сави, 14. јануар, л. 146–147
161.	Месецослов са тропарима и кондацима, Ватиканска библиотека, Vat. Slavo 38	'70- '90-те XV века	Ватиканска апостолска библиотека, Рим, словенски рукописи	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 23–23'; Светом Сави, 14. јануар, л. 52'–53'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 61'
162.	Псалтир са последовањем, ГИМ. Син. 708, ГН 407	XV в, пре 1478.	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, помен, податак из описа
163.	Псалтир са последовањем, ГИМ. Син. 350, ГН 406	крај XV века	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, помен; Тропар и кондак Светом Сави, 14. јануар; Светом Симеону, 13. фебруар
164.	Псалтир са последовањем, ГИМ. Увар. № 806	крај XV века	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Арсеније, 28. октобар; Свети Сава, 14. јануар; Свети Симеон, 13. фебруар, помени (подаци из описа)
165.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 314	крај XV века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 328'–329'; Светом Сави, 14. јануар, л. 348'–349'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 355–355'
166.	Свечи, РГБ. ф. 304. I, № 363	крај XV века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 52', Свети Симеон, 13. фебруар, л. 124' помен на марињи
167.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 336	XV- XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 101; Светом Сави, 15. јануар, л. 130'–131; помен Св. Симеона, 13. фебруар, л. 140'
168.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 317	крај XV/ поч. XVI в.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 152–152'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 194'–195
169.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 113, № 61	крај XV/ поч. XVI в.	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског ман. (фонд 113)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 278'–279'; Тропар и два кондака Светом Сави (напомена да служба има бденије), 14. јануар, л. 304–304'; Тропар и кондак Светом Симеону, 13. фебруар, л. 312'–313'
170.	Богослужбени зборник, РГБ. ф. 304. I. № 642	крај XV/ XVI в.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 200–201

171.	Псалтир са последовањем, ГИМ. Син. 713, ГН 408	XV и XVI век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Тропар и Кондак Светом Симеону, 13. фебруар; Свети Сава, 14. јануар, помен се на маргини
172.	Псалтир, Четворојеванђеље и Устав, РГБ. ф. 304. I, № 46	1500.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Сава, 14. јануар, л. 37, помен у месецослову
173.	Псалтир са последовањем митрополита Данила, РГБ. ф. 113, № 56. 1	поч. XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског ман. (фонд 113)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 302–302'; Свети Сава, 13. јануар, л. 339, помен; Кондак Светом Симеону, 13. фебруар, л. 349'
174.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 315	поч. XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 370–370'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 391–391'
175.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 113, № 57	поч. XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског ман. (ф. 113)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 260–260'
176.	Требник са службеником, ГИМ. Син. № 310	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Сава, помен на проскомидији Литургије Светог Јована Златоустог са руским светима, л. 216
177.	Служабник, ГИМ. Син. № 602	поч. XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Сава, помен на проскомидији испред руских светих, са општехришћанским светима, л. 13'
178.	Апостол, Папски институт, Slavo 48	'20-'30-те XVI в.	Библиотека Папског православ. института, Рим, словенски рукоп.	Св. Сава, 14. јануар, л. 560, помен у месецослову
179.	Устав црквени (Типик), РГБ. ф. 178, № 3188	½ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 138'–139; Свети Сава, 14. јануар, л. 229'–232; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 255'–256 помен, са упутствима за службе/ тропаре
180.	Устав црквени, РГБ. ф. 304. I, № 242	½ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 231–233; и детаљна упутства (са инципитима) и црвеним крстом
181.	Устав црквени, РГБ. ф. 304. I, № 243	½ XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 88; Светом Сави, 14. јануар, л. 245–246' са упутствима за службу и црвеним крстом
182.	Псалтир са последовањем, ГИМ. Увар. № 1098	½ XVI века	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Арсеније, 28. октобар; Свети Симеон, 13. фебруар, помен (подаци из описа)
183.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 316	1543.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 223–224; Светом Сави, 14. јануар, л. 247'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 256–256'
184.	Четворојеванђеље, Папски институт, Slavo 1	'50-те XVI века	Библиотека Папског православног института, Рим, слов. рук.	Свети Сава, 14. јануар, л. 335; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 339, помени
185.	Свечи са додацима, РГБ. ф. 304. I. № 364	сред. XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 54'–56; Светом Сави, 14. јануар, л. 124'–125'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 147'–149
186.	Свечи с последовањем, РГБ. ф. 7, № 27	1571.	НИОР РГБ, Москва, збирка арх. Амфилохија (Сергијевског-Казанцева) (фонд 7)	Тропар и кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 41'–42

187.	Јерусалимски устав, Папски институт, Slavo 3	70-те XVI века	Библиотека Папског православног инсти- тута, Рим, слов. рук.	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 137–139; Свети Сава, 12. и 14. јануар, л. 256’ и 259’ помен се са напоменом да се пева 12. јануара због Оданија Богојављења
188.	Зборник служби са канонима и разним преписима, РГБ. ф. 113, № 92	¾ XVI века	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо- Волоколамског ман. (фонд 113)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 27’–28’; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 71’, помен
189.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 319	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 195–195’; Светом Сави, 14. јануар, л. 210’–211; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 216’–217
190.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 321	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар Св. Арсенију, 28. октобар, л. 1041’– 1042; Св. Сави, 14. јануар, л. 1119–1120’ (са кондаком и упутствима за службу); Св. Симеону, 13. фебруар, л. 1144–1145
191.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 323	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 403–404; Светом Сави, 14. јануар, 2 кондака, л. 447–448; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 462–462’
192.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 324	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 272’–273’; Светом Сави, 14. јануар, л. 305’–306; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 316–317
193.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 326	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 267’–268; Светом Сави, 14. јануар, л. 297’–298; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 307–308
194.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 327	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 330’–331’; Светом Сави, 14. јануар, 2 кондака, л. 388’–389’; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 402’–403
195.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 328	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. окто- бар, л. 281–282’; Светом Сави, 14. јануар, 2 кондака л. 325–325’; Свети Симеон, 13. феб- руар; л. 338–338’, инципит тропара и кондак
196.	Свечи са додацима, РГБ. ф. 304. I, № 365	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и Кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 18’–19’; Светом Сави, 14. јануар, л. 45–45’; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 55–55’
197.	Свечи са последовањем, РГБ. ф. 7, № 26	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка арх. Амфило- хија (Сергијевског- Казанцева), (ф. 7)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 28–29; Светом Сави, 14. јануар, л. 62–62’; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 73’–74
198.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 173. I, № 137 (143)	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Фундаментална збирка библиотеке МДА (фонд 173. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију са детаљним упутствима за службу, 28. октобар, л. 319’–320’; Светом Сави са упутством за Маркове главе при комбиновању са Оданијем Богојављења, 14. јануар, л. 378’–379
199.	Обиходник (Устав), РГБ. ф. 37, № 343	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Т. Ф. Бољша- кова (фонд 37)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 6’–7; Светом Сави 14. јануар, (са упутствима), л. 102’–103’; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 112’–113

200.	Устав, РГБ. ф. 299, № 277	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Два тропара и кондак Светом Арсенију са црвеним крстом, 28. октобар, л. 124–124’; Тропар и кондак Светом Сави са упутством за службу са бденијем и црвеним крстом, 14. јануар, л. 196–197’; Тропар и кондак Светом Симеону са црвеним крстом (помиње се служба!), 13. фебруар, л. 216–216’
201.	Служабник, РГБ. ф. 113, № 37	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоко- ламског ман. (ф113)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 125’; Свети Сава, 14. јануар, л. 131; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 133, помени
202.	Служабник, РГБ. ф. 113, № 32	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоко- ламског ман. (ф 113)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 196’, помиње се као преводилац Јерусалимског типика; Свети Сава, 12. јануар, л. 210–210’, помен са упутствима за службу; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 214’ помен
203.	Служабник (без почетка и краја), РГБ. ф. 37, № 161	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Т.Ф. Бољша- кова (фонд 37)	Свети Сава, 12. јануар, л. 359’; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 362, помени
204.	Богослужбени зборник, РГБ. ф. 304. I, № 650	XVI век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 10; Свети Сава, 14. јануар, л. 19’; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 22–22’, помени
205.	Месецослов, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 133	XVI век	ОР РГАДА, Москва, Рукописна збирка ЦГАЛИ (фонд 187)	Свети Сава, 14. јануар, л. 171’ (житије: 172’– 180); Свети Симеон, 13. фебруар, л. 217’ (житије: 219’–220)
206.	Устав црквени, РГБ. ф. 228, № 11	XVI век	НИОР РГБ, Москва, збирка Д. В. Пискар- јова (фонд 228)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 159–159’; Светом Сави, 12. јануар, л. 218’–220 са упутствима за службу
207.	Устав црквени, РГБ. ф. 304. I, № 244	2/2 XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 120’–121; Светом Сави, 14. јануар, л. 194–195’ са упутствима за службу и црвеним крстом
208.	Часослов са додацима, РГБ. ф. 113, № 84	3/3 XVI века	НИОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоко- ламског ман. (ф 113)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 196; Свети Сава, 14. јануар, л. 205, (црвени крст); Свети Симеон, 13. фебруар, л. 207’, помени у месецослову
209.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I. № 329	крај XVI века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 274–274’; Светом Сави, 14. јануар, л. 298’–299; Светом Симеону, 13. фебруар, два кондака, л. 306’–307
210.	Устав црквени, РГБ. ф. 228, № 9	крај XVI века	НИОР РГБ, Москва, збирка Д. В. Пискар- јова (фонд 228)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 219–219’; Светом Сави, 14. јануар, три кондака, л. 195–196; Светом Симеону, 13. фебруар, два кондака, л. 317’–318
211.	Каноник са свецима и часословом, РНБ. Сол. 388/408	крај XVI/ поч. XVII в	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Соловјецког манастира	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 292–294; Тропар Светом Сави са упутством о канону, 14. јануар, л. 351
212.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 333	крај XVI/ поч. XVII в	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 277’–278’; Светом Сави, 14. јануар, л. 306–306’
213.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 335	крај XVI/ поч. XVII в	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библио- теке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 332’–333’; Светом Сави, 14. јануар, л. 377’–378; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 391–392

214.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 341	крај XVI/ поч. XVII в	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 322'–323'; Светом Сави, 14. јануар, л. 358–358'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 370'–371'
215.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 37, № 160	XVI/ XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка Т.Ф. Бољшак ова (фонд 37)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 461'–462; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 488–488'
216.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 337	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 307–307'; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 317', помен
217.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 338	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 314'–314'; Светом Сави, 14. јануар, л. 345–345'; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 355, помен
218.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 304. I, № 340	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 338'–340; Светом Сави, 14. јануар, л. 378–378'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 390–391
219.	Свечи, РГБ. ф. 304. I, № 366	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 38'–40'; Светом Сави, 14. јануар, л. 90'–91; Светом Симеону, 13. фебруар, два кондака, л. 107'–108
220.	Служабник, РГБ. ф. 304. I, № 220	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Сава, 12. јануар, л. 209'; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 210', помен у месецослову
221.	Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 252	поч. XVII века	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 43, помен са кратким упутствима; Свети Сава, 12. јануар, л. 94'–95, помен са упутствима (бденије, крст у кругу); Свети Симеон, 13. фебруар, л. 105, помен (црни крст)
222.	Последовање цркве-ног певања од септем-бра до августа, РГАДА ф. 181, оп. 5, № 435	½ XVII века	ОР РГАДА, Москва, Фонд ОР Библиотеке МГАМИД (фонд 181)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 16; Свети Сава, 14. јануар, л. 33', помени
223.	Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 249	1645.	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 176–176', помен са кратким упутствима; Свети Сава, 12. јануар, л. 258', помен са упутствима; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 276', помен
224.	Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 250	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 176, помен са кратким упутствима; Свети Сава, 12. јануар, л. 246'–247, помен са упутствима; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 263, помен
225.	Устав црквени, РГБ. ф. 299, № 228	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Тропар и кондак Светом Арсенију, црвени крст, 28. октобар, л. 42'–43; Тропар и два кондака Светом Сави са црвеним крстом, 14. јануар, л. 90–90'; Тропар и кондак Светом Симеону са 2 црвена круга, 13. фебруар, л. 107'–108
226.	Свечи, РГБ. ф. 299, № 60	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 15'–16; Свети Сава, 14. јануар, л. 36; Свети Симеон, 13. Фебруар, л. 44, помени
227.	Свечи, РГБ. ф. 299, № 68	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Свети Сава, 14. јануар, помен са житијем, л. 82–87; Свети Симеон, 13. фебруар, помиње се као краљ српски, л. 113

228.	Свечи, РГБ. ф. 37, № 249	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Т. Ф. Бољша- кова (фонд 37)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 87; Свети краљ Милутин, 30. октобар, л. 90; Свети Сава, 14. јануар, л. 202', Свети Симеон, 13. фебруар, л. 245', Свети кнез Лазар, 15. јун, л. 392, помени са житијским детаљима
229.	Месецослов (Свечи и Пасхалија), РГБ. ф. 79, № 55	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка прот. А. В. Горског (фонд 79)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 12', помен; Свети Сава, 12. јануар, л. 24', помен са црвеним крстом
230.	Последовање црквеног певања, РГБ. ф. 272, № 430	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка рукописа Сино- далне библиотеке (фонд 272)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 19', помен са упутствима за службу и три тачке; Свети Сава, 14. јануар, л. 43'–44, помен са упутствима за службу и три тачке;
231.	Последовање црквеног певања, РГБ. ф. 272, № 431	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка рукописа Синодалне библиот. (фонд 272)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 42', помен; Свети Сава, 12. и 14. јануар, л. 88, 89'–90, помен са житијским детаљима; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 107, помен са Светим Савом; Свети кнез Лазар, 15. јун, л. 184, помен (убијен)
232.	Обиходник (Устав), РГБ. ф. 37, № 342	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка Т. Ф. Бољша- кова (фонд 37)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 16'–17; Свети Сава, 14. јануар, л. 33'; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 39'; Свети кнез Лазар, 15. јун, л. 63' помени
233.	Свечи, РГБ. ф. 304. I, № 367	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. окто- бар, л. 108–113; Светом Сави, 14. јануар, 2 кондака, л. 250'–252'; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 289–290', инципит тропара и кондака, исписан други кондак
234.	Псалтир са последовањем, РГБ. ф. 247, № 501	XVII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 125; Светом Сави, 14. јануар, л. 139'–140; Светом Симеону, 13. фебруар, л. 144–144'
235.	Зборник канона, молитава и служби, РНБ. Сол. 363/ 383	XVII век	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Соловјецког ман.	Тропар и упутства за службу Светом Сави, 14. јануар, л. 427–428
236.	Месецослов/ Свечи, РГБ. ф. 37, № 164	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка Т. Ф. Бољша- кова (фонд 37)	Тропар и кондак са упутствима за службу Светом Арсенију, 28. октобар, л. 117'–119; Светом Сави, 12. и 14. јануар, л. 276'–277, 278– 279
237.	Свечи са уставом, ГИМ. Син. № 901	XVII век	ОР ГИМ, Москва, Збирка Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 69; Свети Сава, 14. јануар, л. 89'–90; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 99', Свети кнез Лазар, 15. јун, л. 162, помени са житијским детаљима
238.	Свечи и Пасхалија с предговором, ГИМ. Увар. № 182	XVII век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Арсеније, 28. октобар; Свети Сава, 14. јануар; Свети Симеон, 13. фебруар; Свети кнез Лазар, 15. јун, помени (подаци из описа)
239.	Часослов, ГИМ. Увар. № 260	XVII век	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Арсеније, 28. октобар; Свети Сава, 14. јануар, помени (подаци из описа)
240.	Устав црквени, РГБ. ф. 228, № 10	XVII век	НИОР РГБ, Москва, збирка Д. В. Пискар- јова (фонд 228)	Два тропара и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 114–114'; Тропар и кондак Светом Сави са упутствима за службу и црвеним крстом, 14. јануар, л. 186–187'
241.	Свечи потпуни, ГИМ. Увар. № 90	2/2 XVII в	ОР ГИМ, Москва, Збирка А. С. Уварова	Свети Сава, 14./ 12. јануар; Свети Симеон, 13. фебруар, помени (подаци из описа)
242.	Зборник канона и служби, РНБ. Сол. 380/ 400	2/2 XVII века	ОР РНБ, Санкт- Петербург, Збирка Соловјецког манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 174–174'; Свети Сава, 14. јануар, л. 191, помени у месецослову

243.	Велики часослов (са пуним месецословом и помјаником), Папски институт, Slavo 32	'60- '80-те XVII века	Библиотека Папског православног института, Рим, словенски рукописи	Исто као и у Slavo 3, Свети Арсеније, 28. октобар; Свети Сава, 12. и 14. јануар, помен
244.	Месецослов и Требник, РГБ. ф. 272, № 273	крај XVII/ поч. XVIII в	НИОР РГБ, Москва, збирка рукописа Синодалне библиотеке (фонд 272)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 15'; Свети Сава, 14. јануар, л. 42'; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 47', помени
245.	Месецослов са тропарима, РГАДА, ф. 196, оп. 1, № 766	XVIII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка Ф. Ф. Мазурина (фонд 196)	Тропар и кондак Светом Арсенију, 28. октобар, л. 25; Светом Сави, 12. јануар, л. 62–63
246.	Месецослов, РГАДА. ф. 188, оп.1, № 863	XVIII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка ЦГАДА (ф. 188)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 24'; Свети Сава, 14. јануар, л. 60', помени Савино житије (л. 61–62)
247.	Свечи, РГБ. ф. 299, № 55	XVIII век	НИОР РГБ, Москва, Збирка Н. С. Тихонравова (фонд 299)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 7', помен; Свети Сава, 12. јануар, помен са кратким житијем и црвеним крстом, л. 23; Свети Симеон, 13. фебруар, помен, л. 31
248.	Зборник канона, служби, тропара и моли-тава разним светима, РНБ. Сол. 408/ 428	1767- 1796.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Соловјецког манастира	Тропар и кондак Светом Сави, 14. јануар, л. 178–178'
249.	Устав црквени, РГБ. ф. 173. III, № 129	1813.	НИОР РГБ, Москва, Збирка привременог каталога библиотеке МДА (фонд 173. III)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 135'–137, Свети Сава, 14. јануар, л. 194'–196, помени са детаљним упутствима за службе и црвеним крстом
250.	Свечи, РГБ. ф. 272, № 422	1837/ 1838.	НИОР РГБ, Москва, збирка рукописа Синодалне библиотеке (фонд 272)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 27'; Свети Сава, 14. јануар, л. 68'–70, помени са житијским детаљима и црвеним крстом
251.	Устав Соловјецког манастира, Папски институт, Slavo 41	'50- '60-те XIX века	Библиотека Папског православног института, Рим, словенски рукописи	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 187; Свети Сава, 12. јануар, л. 286, помени
252.	Каноник са месецословом и другим допунама, Папски институт, Slavo 51	'60-те XIX века	Библиотека Папског православног института, Рим, словенски рукописи	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 96; Свети Сава, 14. јануар, л. 107, помени у месецослову
253.	Устав црквени (Савине главе, месецослов и Маркове главе), РГБ. ф. 173. IV, № 15	XIX век	НИОР РГБ, Москва, Збирка „Остало” библиотеке МДА (фонд 173. IV)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 103–103', помен са детаљним упутствима за службу и црвеним крстом
254.	Месецослов из Устава, РГБ. ф. 173. IV, № 39	XIX век	НИОР РГБ, Москва, Збирка „Остало” библиотеке МДА (фонд 173. IV)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 45; Свети Сава, 14. јануар, л. 68', помени (Свети Сава са црвеним крстом)

Табела 3: Преглед и опис делова руских неумских рукописа који садрже нотирану химнографију из последовања Светом Сави, Арсенију, Симеону, Милутину и Лазару

№	Рукопис	датум	фонд, место	служба, дан, лист, садржај, нотација, текст
255.	Годишњи стихирар и Ирмолог са свецима и уставом, РГБ. ф. 113, № 64	½ XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира (ф. 113)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 260'–265, 17 стихира, 5 нотираних, знамена беспомента, хомонија/ Свети Арсеније, л. 583, Свети Сава л. 592', помени
256.	Стихираар, РНБ. Q. I. – 184	'40-'60-те XVI в.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд (ОСРК)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 209–211, 4 нотиране стихире, знамена беспометна, хомонија
257.	Стихираар <i>Дијаково око</i> , Ирмолог и Октоих, РГБ. ф. 113, № 70	сред. XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира (ф. 113)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 106', 2 нотирне стихире, инципити песама и упутства за целу службу, знамена беспометна, хомонија
258.	Стихираар, РНБ. Q. I. – 488	1563.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Основни фонд (ОСРК)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 329–329', 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 337'–341', 16 стихира, 12 нотираних; знамена беспометна, хомонија
259.	Годишњи стихирар, ГИМ. Чуд. № 60	¾ XVI века	ОР ГИМ, Москва, Чудовска збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 184', 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 251–253', 15 стихира, 12 нотираних, знамена беспометна, хомонија/ Свети Арсеније л. 444', Свети Сава л. 461–461', помени
260.	Стихираар, РГБ. ф. 304. I, № 414	XVI век	ОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 473'–474', 2 нотирне стихире, инципити др. песама, знамена беспометна, хомонија/ Свети Арсеније, л. 802', Свети Сава, л. 819, помени
261.	Стихираар <i>Дијаково око</i> , РГБ. ф. 304. I, № 427	XVI век	ОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 48'–49, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 107'–112', 14 нотираних стихира, знамена беспометна, хомонија
262.	Годишњи стихирар <i>Дијаково око</i> , РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843	'80-те XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 304'–306', све нотиране стихире (само 3 инципита), свјетилан и тропар, упутства за канон; Служба Св. краљу Милутину, 30. октобар, л. 310–313', све нотиране стихире, свјетилан и тропар, упутства за канон; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 451–455, све нотиране стихире (осим иних на <i>Г-ди возвах</i>), оба свјетилна, тропар, упутства за канон; Тропар Светом Симеону, 13. фебруар, л. 493'; Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 613–616, све нотиране стихире, упутства за канон, свјетилан, тропар, знамена беспометна, хомонија

263.	Стихиар <i>Дијаково око</i> , ГИМ. Син. певч. № 123	4/ 4 XVI века	ОР ГИМ, Москва, Појачка збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 139–142, све стихире, 2 нотирани; Служба Св. краљу Милутину, 30. октобар, л. 156–161', све стихире, ни једна није нотирани; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 369'–375', све стихире (осим иних на <i>Г-ди возвах</i>), 19 нотираних; Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 597'–601', све стихире, ни једна није нотирани, знамена беспометна, хомонија
264.	Стихиар (Појачки зборник), ГИМ. Епарх. певч. № 24	4/ 4 XVI века	ОР ГИМ, Москва, Епархијална појачка збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 73'–74, 2 стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 189'–193', 15 стихира, 13 нотираних, знам. беспометна, хомонија
265.	Стихиар, ГИМ. Единоверч. № 37	4/ 4 XVI века	ОР ГИМ, Москва, Јединоверска збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 381–381', 3 стихире, инципити осталих песама; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 550–553, 17 стихира, 15 нотираних, упутства за канон, знамена беспометна, хомонија
266.	Минејни стихиар <i>Дијаково око</i> , БАН. Стр. 44	крај XVI века	НИОР БАН, Санкт-Петербург, Збирка С. Г. Строганова	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 146'–147, 3 стихире, инципити осталих песама, упутства за канон; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 383'–387', 976–976', 18 стихира, 16 нотираних, упутства за канон, знамена беспометна, хомонија
267.	Стихиар, РНБ. Кир.-Бел. 665/ 922 (писар иннок Христофор)	1604.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 207–211', 12 нотираних стихира, знамена беспометна, хомонија
268.	Стихиар, ГИМ. Син. певч. № 81	½ XVII века	ОР ГИМ, Москва, Појачка збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 513'–516, 3 нотирани стихире, знамена беспометна, хомонија
269.	Минејни стихиар за јануар–август, РГБ. ф. 379, № 57	сред. XVII в (1647–1669)	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 26'–32, 7 нотираних стихира, знамена беспометна, хомонија
270.	Минејни стихиар <i>Дијаково око</i> , I том за септембар–новембар РГБ. ф. 379, № 63	сред. XVII века	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 403–409', све нотирани стихире, тропар, кондак, упутства за канон; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 435'; 436'–440', 10 нотираних стихира, знамена, делимично пометна, хомонија
271.	Минејни стихиар <i>Дијаково око</i> , II том за децембар–фебруар РГБ. ф. 379, № 64	сред. XVII века (1652.)	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 290–290'; 408'–419, све нотирани стихире, тропар, упутства за канон, знамена, делимично пометна, хомонија
272.	Минејни стихиар <i>Дијаково око</i> , IV том за јун–август РГБ. ф. 379, № 66	сред. XVII века	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Св. кнезу Лазару, 15. јун, л. 124–126, 6 нотираних стихира, знамена, делимично пометна, хомонија
273.	Октоих и стихиар месечни нотирани, РНБ. Капелла О. 4	сред. XVII века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, збирка Дворске певачке капеле	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 155'–160; 235'–237, 11 нотираних стихира; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 336', почетак службе, знамена, пометна, хомонија

274.	Стихираp за септембар–децембар, ГИМ. Син. певч. № 1132	XVII век	ОР ГИМ, Москва, Појачка збирка Синодалне библиотеке	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 146–147, 2 нотиране стихире, знамена, пометна, хомонија
275.	Стихираp, РНБ. Кир.-Бел. 681/938	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 352’–353, 2 нотиране стихире, знамена беспометна, хомонија
276.	Стихираp месечни, РГБ. ф. 304. I. № 442	XVII век	ОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 90’–91’, 2 стихире без нотације; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 253–256’, 5 нотираних стихира, знамена беспометна, хомонија
277.	Стихираp за месец октобар (потпуни), РГБ. ф. 304. I. № 443	XVII век	ОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 219–226’, све нотиране стихире, упутства за канон; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 240’–253, све нотиране стихире, знамена беспометна, хомонија
278.	Службе на празнике за месеце септембар, октобар и новембар, РГАДА. ф. 381, № 318	XVII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка Библиотеке Московске синодалне штампарије (фонд 381)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 406–415’, све нотиране стихире; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 450–461, 15 нотираних стихира, знамена, делимично пометна, хомонија
279.	Службе светима по редоследу минеја, РГАДА. ф. 381, № 320	XVII век	ОР РГАДА, Москва, Збирка Библиотеке Московске синодалне штампарије (фонд 381)	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 269’–275, 9 нотираних стихира, знамена, делимично пометна, хомонија
280.	Стихираp, РГБ. ф. 379, № 58	2/2 XVII века	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 80’–82’, 7 нотираних стихира; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 199–202’, 8 нотираних стихира, знамена пометна, истиноречје
281.	Стихираp, БАН. Вятск. 9	¾ XVII века	НИОР БАН, Санкт-Петербург, Вјатска збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 112–114’, 8 нотираних стихира; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 120–123, 7 нотираних стихира; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 240’–243, 7 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
282.	Минејни стихираp, РГАДА. ф. 381, № 146	крај XVII/ поч. XVIII века	ОР РГАДА, Москва, Збирка Библиотеке Московске синодалне штампарије (фонд 381)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 141–143, 8 нотираних стихира; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 149’–156, 12 нотираних стихира; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 323’–328’, 11 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
283.	Стихираp, РГБ. ф. 178, № 5403	XVIII века	ОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 76–77’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 179–182’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
284.	Стихираp за октобар и новембар, РГБ. ф. 199, № 383	XVIII века	ОР РГБ, Москва, Збирка П. Н. Никифорова (фонд 199)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 188–191’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, истиноречје

285.	Стихираp, БАН. Калик. 135	‘90-те XVIII/ ‘30-те XIX в.	НИОР БАН, Санкт- Петербург, Збирка Ф. А. Каликина	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 96–97, 2 нотиране стихире; Служба Све- том Сави, 14. јануар, л. 200–203’, 5 ноти- раних стихира, знамена пометна, хомонија
286.	Стихираp-зборник, РГБ. ф. 178, № 5374	поч. XIX века	ОР РГБ, Москва, Музејска збирка (фонд 178)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 108’–110’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 256– 261, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
287.	Поморски стихираp, БАН. Друж. 955	поч. XIX века	НИОР БАН, Санкт- Петербург, Збирка В. Г. Дружињина	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 173– 176’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
288.	Минејни стихираp за октобар, РГБ. ф. 379, № 67	¼ XIX века	ОР РГБ, Москва, Збирка Д. В. Разумовског (фонд 379)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 346–361, све нотиране стихире, тропар и кондак; Свети краљ Милутин. 30. октобар, л. 402’, помен у заглављу, знамена пометна, хомонија
289.	Минејни стихираp за септембар-фебруар, БАН. Чуван. 24	2. дец. XIX века	НИОР БАН, Санкт- Петербург, Збирка М. И. Чуванова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 218– 223’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
290.	Поморски стихираp, БАН. Поморск. 22	2. дец. XIX века	НИОР БАН, Санкт- Петербург, Збирка Друштва старовераца Поморског сагласја у Санкт-Петербургу	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 141’–143’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 334’–341’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
291.	Стихираp за септембар– фебруар, MS Vaticano Slavo 56	2. и 3. децен. XIX века	Ватиканска апостол- ска библиотека, Рим, Словенски рукописи	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 93–94’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 217–221’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
292.	Поморски стихираp, БАН. Вятск. 18	‘20-те XIX века	НИОР БАН, Санкт Петербург, Вјатска збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 86’–87’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 172–176, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
293.	Трезвони за септембар- фебруар, РГБ. ф. 247, № 722	2/4 XIX века	ОР РГБ, Москва, Збирка Рогошког гробља (фонд 247)	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 98’–102’, 5 нотираних стихира; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 256–266’, 13 нотираних стихира, знамена пометна, истиноречје
294.	Минејни поморски стихираp, БАН. Тек. пост. 274	2. дец. XIX века/ поч. XX в.	НИОР БАН, Санкт- Петербург, Приновљена збирка	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 91’–92’, 2 нотиране стихире; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 210’–214’, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
295.	Трезвони (Празнични стихираp), MS Slave 771	XIX век	Библиотека Румунске академије наука, Букурешт	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 338’– 350, 5 нотираних стихира, знамена пометна, хомонија
296.	Трезвони (Празнични стихираp), MS Slave 772	XIX век	Библиотека Румунске академије наука, Букурешт	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 134’–136’, 2 нотиране стихире, знамена пометна, хомонија

Табела 4: Преглед и опис делова руских неумских рукописа који садрже помен Светог Саве, Арсенија и Симеона

№	Рукопис	датум	фонд, место	помен, дан, лист
297.	Октоих и Ирмолог са свецима, РГБ. ф. 113, № 66	4/ 4 XV века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 124 ^в –125, упутство за каноне
298.	Стихире из Минеја, Триода и Октоиха и Ирмолог са свецима и уставом, РГБ. ф. 113, № 65	½ XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира (фонд 113)	Свети Сава, 14. јануар, л. 435–435 ^в , упутство за каноне
299.	Ирмолог са свецима, РГБ. ф. 113, № 67	½ XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 195 ^в , упутство за каноне
300.	Ирмолог, Октоих и Стихирар са свецима и уставом, РГБ. ф. 113, № 68	сред. XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира (фонд 113)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 483; Свети Сава, 14. јануар, л. 493 ^в –494, детаљна упутства за службе
301.	Ирмолог, Октоих и Стихирар, РНБ. Кир.-Бел. 656/ 913	сред. XVI века	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 410 ^в , упутство за каноне
302.	Стихирар, Ирмолог и Октоих, РНБ. Кир.-Бел. 652/ 909	1558.	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 269 ^в ; Свети Сава, 14. јануар, л. 285 ^в , детаљна упутства за службе
303.	Стихирар <i>Дијаково око</i> , Октоих и Ирмолог, РГБ. ф. 113, № 63	‘60-те/ ‘70-те XVI в.	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 515 ^в ; Свети Сава, 14. јануар, л. 521, детаљна упутства за службе
304.	Стихирар, Октоих и Ирмолог са свецима и уставом, РГБ. ф. 113, № 69	¾ XVI века	ОР РГБ, Москва, збирка Јосифо-Волоколамског манастира (фонд 113)	Свети Сава, 14. јануар, л. 582– 582 ^в упутство за каноне
305.	Стихирар и Празници, РНБ. Кир.-Бел. 638/ 895	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 258; Свети Сава, 14. јануар, л. 207, детаљна упутства за службе
306.	Ирмолог, Октоих и Стихирар, РНБ. Кир.-Бел. 659/ 916	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 410 ^в , упутство за службу
307.	Стихирар, РНБ. Кир.-Бел. 662/ 919	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 412, упутство за службу
308.	Стихирар, РНБ. Кир.-Бел. 674/ 931	XVII век	ОР РНБ, Санкт-Петербург, Збирка Кирило-Бјелозерског манастира	Свети Сава, 14. јануар, л. 685, упутство за службу
309.	Стихирар месечни (минејни), РГБ. ф. 272, № 324	XVII век	ОР РГБ, Москва, збирка рукописа Синодалне библиотеке	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 54 ^в ; Свети Сава, 14. јануар, л. 139; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 162 ^в , помени
310.	Стихирар, РГБ. ф. 304. I, № 429	XVII век	ОР РГБ, Москва, Главна збирка библиотеке ТСЛ (фонд 304. I)	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 578; Свети Сава, 14. јануар, л. 598–598 ^в ; Свети Симеон, 13. фебруар, л. 602, помени са упутствима за службе

Табела 5: Преглед и опис делова руских старих штампаних књига са службом Светом Сави и Арсенију

№	књига	датум	помен, последовање, дан, лист
1.	Службени mineј за октобар	1609.	Свети Арсеније, 28. октобар, помен у заглављу (књига нових чудотвораца), л. 254
2.	Службени mineј за јануар	1622.	Служба Светом Сави, 12/ 14. јануар, л. 236; 260'–284'
3.	Трефологион Т. I, септембар-новембар	1637.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 247–257
4.	Службени mineј за јануар	1644.	Служба Светом Сави, 12/ 14. јануар, л. 251; 275'–300
5.	Службени mineј за октобар	1645.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 374; 399–410
6.	Службени mineј за септембар-новембар	1666.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 271'; 279'–283
7.	Службени mineј за октобар	1690.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 302; 309'–319
8.	Службени mineј за јануар	1691.	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 233; 242–262'
9.	Службени mineј за јануар	1705.	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 216; 224–242'
10.	Службени mineј за октобар	1741.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 280; 287–295
11.	Службени mineј за јануар	1747.	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 216; 224–242'
12.	Службени mineј за октобар	1750.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 280; 287–295
13.	Службени mineј за октобар	1754.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 280; 287–295
14.	Службени mineј за јануар	1754.	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 216; 224–242'
15.	Службени mineј за октобар	1793.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 280; 287–295
16.	Службени mineј за јануар	1793.	Служба Светом Сави, 12. јануар, л. 216; 224–242'

Табела 6: Преглед и опис делова руских старих штампаних књига са поменом Светог Саве и Арсенија

№	Књига	датум	свети, помен, упутства, химнографија
17.	Устав (типик)	1610.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 521–523', помен (црвено), детаљна упутства за службу (опција бденије), тропар и кондак Свети Сава, 12./ 14. јануар, л. 699, 700'–702', помен, црвени крст, детаљна упутства за службу, тропар и кондак
18.	Устав (типик)	1633.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 246'–247', помен (црвено), тропар и кондак Свети Сава, 14. јануар, л. 337–339, помен, црвени крст, детаљна упутства за службу (са бденијем), тропар и кондак

19.	Устав (типик)	1641.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 228'–230', помен (црвено), детаљна упутства за службу (опција бденије), тропар и кондак Свети Сава, 12/ 14. јануар, л. 420'; 421'; 422'–428, помен, црвени крст, детаљна упутства за службу, тропар и кондак; извод из Маркових глава за све случајеве комниновања службе
20.	Псалтир са последовањем	1669.	Свети Сава, 12. јануар, л. 298–298' помен, црвени крст, кратко житије, тропар и кондак
21.	Псалтир са последовањем	1671.	Свети Сава, 12. јануар, л. 291–291' помен, црвени крст, кратко житије, тропар и кондак
22.	Псалтир са последовањем	1681.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 273'–274', помен (црвено), кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 312–312' помен, црвени крст, кратко житије, тропар и кондак
23.	Устав (типик)	1682.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 134'; Свети Сава, 12. јануар, л. 234'–235, помени, три црвене тачке у полукругу, тропар и кондак, напомена да се службе врше само где је храм и где су мошти (исти статус)
24.	Псалтир са последовањем	1686.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 178', помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 316–316', помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак
25.	Типикон (устав)	1695.	Свети Арсеније, 28. Октобар, л. 133–133'; Свети Сава, 12. јануар, л. 235' помени, три црвене тачке у полукругу, тропар (код Саве инцип. другог тропара) и кондак, напомена да се службе врше само где је храм и где су мошти (исти статус)
26.	Псалтир са последовањем	1718.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 216, помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 246, помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак
27.	Псалтир са последовањем	1733.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 216, помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 246–246', помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак
28.	Псалтир са последовањем	1742.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 216, помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 246–246', помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак
29.	Псалтир са последовањем	1749.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 216, помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 246–246', помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак
30.	Типикон (устав)	1782.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 108'; Свети Сава, 12. јануар, л. 193, помени, три црвене тачке у полукругу, тропар (код Саве инцип. другог тропара) и кондак, напомена да се службе врше само где је храм и где су мошти (исти статус)
31.	Псалтир са последовањем	1782.	Свети Арсеније, 28. октобар, л. 216, помен (црвено), три црне тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак Свети Сава, 12. јануар, л. 246–246', помен (црвено), три црвене тачке у полукругу, кратко житије, тропар и кондак

Табела 7: Преглед и опис делова српских рукописа са службом Светом Сави, Арсенију, Милутину, Лазару и Светом Симеону Мироточивом

№	рукопис	датум	фонд, место	помен/ служба, дан, лист, садржај
1.	Братков минеј, НБС. РС-647	1234/ ½ XIV века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка ћирилских рукописа	Служба Уснућу Светог Саве непознатог Милешевца (непотпуна) са Каноном непознатог писца, 14. јануар, л. 246–249
2.	Месечни минеј за јануар, ГИМ. Хлуд. № 151	2/4 XIV века	ОР ГИМ, Москва, Збирка А.И. Хлудова	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 144’–173, потпун текст
3.	Службени минеј за септембар-октобар, НБС. РС-5	2/4 XIV века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка ћирилских рукописа	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 97–99, непотпун текст: верзија бр. 5 (без краја)
4.	Празнични минеј за фебруар-август и Србљак, НБС, РС-18	2/4 XIV - 1525	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка ћирилских рукописа	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 186–203’, комплетан текст; Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 233–239’, непотпун текст: верзија бр. 5
5.	Минеј за септембар- новембар, САНУ 58	1320- 1330.	Архив САНУ Београд, Збирка рукописа СКА	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 90–91’, непотпун текст: верзија бр. 5
6.	Месечни минеј за октобар, ГИМ. Хлуд. № 146	1388.	ОР ГИМ, Москва, Збирка А.И. Хлудова	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 180’–191, непотпун текст: верзија бр. 10
7.	Минеј за јун, НБС. Деч-39	крај XIV века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка библиотеке манастира Високи Дечани	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 86–97’, потпун текст
8.	Минеј за јун, Хил. 482	XV век	Библиотека манастира Хиландар	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 117–156’, потпун текст
9.	Минеј за јануар (Крушедол), МСПЦ 36	2/4 XV века	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Сави, 14. јануар, комплетан текст, л. 231–248’ (на крају књиге)
10.	Србљак (рукописни), Хил. 479	1500.	Библиотека манастира Хиландар	Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, комплетан текст, л. 1–26’
11.	Минеј за јануар (Ваведење), МСПЦ 37	1500- 1510.	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Сави, 14. јануар, комплетан текст, л. 119’–143
12.	Празнични минеј за децембар, јануар, фебруар и јули, НБС. Деч. 45а	1520- 1525.	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка библиотеке манастира Високи Дечани	Служба Светом Сави, 14. јануар, комплетан текст, л. 15–32
13.	Минеј за јануар, ПБ 228	1529.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Сави, 14. јануар, комплетан текст, л. 134’–161’
14.	Минеј за јуни, НБС. Никољац 27	1537.	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка манастира Никољац	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 69–83’, непотпун текст, без Малог вечерњег
15.	Минеј за октобар и новембар, НБС. Цетиње 22	1558.	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка рукописа Цетиње	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 133–140’ непотпун текст: верзија бр. 5
16.	Житија и службе Срба светитеља (Србљак), МСПЦ-ОРГ 91	XVI век	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ-ОРГ	Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, комплетан текст, л. 216–248’

17.	Минеј за октобар (Сремски Карловци), МСПЦ 84	XVI век	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 223–230' потпун текст: верзија бр. 1
18.	Минеј за октобар (Велика Ремета), МСПЦ 87	XVI век	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 144'–151' непотпун текст: верзија бр. 5
19.	Минеј за јануар (Крушедол), МСПЦ 94	XVI век	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Сави, 14. јануар, комплетан текст, л. 122–145
20.	Минеј за октобар, фрагмент, НБС. РС-291	сред. XVI века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка ћирилских рукописа	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 4–4' непотпун текст, почиње од Вел. вечерњег, сачуван само циклус на <i>Г-ди возвах</i>
21.	Минеј за фебруар, ПБ 419	1550.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Симеону, 13. фебруар, л. 69'–88'
22.	Минеј за октобар, Хил. 236	¾ XVI в.	Библиотека манастира Хиландар	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 204–209, непотпун текст: верзија бр. 5
23.	Минеј за октобар и новембар, НБС. Цетиње 23	¾ XVI в.	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка рукописа Цетиње	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 143–153, непотпун текст: верзија бр. 5
24.	Минеј за октобар ПКЗ. Дубоки поток 2	¾ XVI в.	Покрајински завод за заштиту споменика културе, Приштина, Дубоки поток	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 175–179', непотпун текст: верзија бр. 5
25.	Минеј за октобар, НБС. Грачаница 8	4/4 XVI века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка библиотеке манастира Грачаница	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 142–147', непотпун текст: верзија бр. 5 (на крају књиге)
26.	Минеј за јануар (Велика Ремета), МСПЦ 26	4/4 XVI века	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 122–141, комплетан текст
27.	Службени минеј за јануар, НБС. Пећ 29	4/4 XVI века	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка рукописа библиотеке Пећке Патријаршије	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 143–164, комплетан текст
28.	Минеј за октобар, ПБ 56	XVI в. ¾ XVII в.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 175'–181' непотпун текст: верзија бр. 5
29.	Минеј за октобар, НБС. Пећ 50	1604.	Археографско одељење НБС, Београд, Збирка рукописа библиотеке Пећке Патријаршије	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 208–223', потпун текст (нова верзија); Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, комплетан текст, л. 234–249
30.	Минеј за октобар, ПБ 284	1613.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 196–208, непотпун текст: верзија бр. 5
31.	Минеј за октобар, ПБ 227	1623/24.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 131–137, непотпун текст: верзија бр. 10
32.	Минеј за октобар (Хопово), МСПЦ 147	¼ XVII века	Музеј СПЦ, Београд, Збирка рукописа МСПЦ	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 213–221' непотпун текст: верзија бр. 5

33.	Минеј за јуни, ПБ 428	XVII век	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 65'–82', непотпун текст: комбинован са службом пророку Амосу
34.	Минеј за јануар, ПБ 440	XVII век	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 159– 187, комплетан текст
35.	Србљак јеромонаха Антонија, Хил. 509	1643.	Библиотека манастира Хиландар	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 174–192, потпун текст
36.	Изабране службе свещима, Србљак, САНУ 142	1692- 1694.	Архив САНУ Београд, Збирка рукописа СКА	Служба Светом кнезу Лазару, 15. јун, л. 85–111, потпун текст (нова верзија)
37.	Минеј за јануар, ПБ 420	1698.	Патријаршијска библиотека, Београд, Збирка рукописа ПБ	Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 108– 129, комплетан текст
38.	Србљак (рукописни), Хил. 287	XVIII век	Библиотека манастира Хиландар	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 56–68, комплетан текст; Служба Светом краљу Милутину, 30. октобар, л. 69–97', комплетан текст

Табела 8: Преглед и опис делова старих и савремених штампаних издања са службом Светом Сави, Арсенију, Милутину, Лазару и Светом Симеону Мироточивом

№	књига, место, година	последовање, дан, лист
1.	Србљак, Римник, 1761.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 56'–67'; Служба Светом Милутину, 30. октобар, л. 69–88'; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 135–155'; Служба Светом Лазару, 15. јун, л. 199–217'
2.	Србљак, Москва, 1765.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 43–52; Служба Светом Милутину, 30. октобар, л. 52'–67'; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 101'–117'; Служба Светом Симеону, 13. фебруар, л. 133'–148; Служба Светом Лазару, 15. јун, л. 148'–163
3.	Србљак, Београд, 1861.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, л. 41–48'; Служба Светом Милутину, 30. октобар, л. 50–59; Служба Светом Сави, 14. јануар, л. 95–110'; Служба Светом Лазару, 15. јун, л. 140–148'
4.	Србљак, Београд, 1986.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, с. 112–121; Служба Светом Милутину, 30. октобар, с. 130–141; Служба Светом Сави, 14. јануар, с. 240–259; Служба Светом Лазару, 15. јун, с. 408–422
5.	Србљак, Добрунска ријека, 2018.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, Т1, с. 252–266; Служба Светом Милутину, 30. октобар, Т1, с. 283–299; Служба Светом Сави, 14. јануар, Т1, с. 587–617; Служба Светом Лазару, 15. јун, Т2, с. 344–366
6.	Минеј за октобар, Крагујевац, 1983.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, с. 465–477
7.	Минеј за октобар, Краљево-Жича, 2006.	Служба Светом Арсенију, 28. октобар, с. 404–425; Служба Светом Милутину, 30. октобар, с. 442–476
8.	Минеј за јануар, Крагујевац, 1984.	Служба Светом Сави, 12. јануар, с. 335–363
9.	Минеј за јануар, Краљево-Жича, 2006.	Служба Светом Сави, 14. јануар, с. 311–341
10.	Минеј за јун, Краљево-Жича, 2007.	Служба Светом Лазару, 15. јун, с. 151–181

СКРАЋЕНИЦЕ

АО – Археографско одељење
Арх. Д. – Архангелска збирка рукописа (архив)
Арх. С. – Архангелска збирка рукописа
БАН (Библиотека Академии наук) – Библиотека Руске Академије наука у Санкт-Петербургу
Вятск. – Вјатска збирка рукописа
ГБЛ (Государственная библиотека им. Ленина) – Државна библиотека СССР „В. И. Лењин” у Москви (данас РГБ)
ГИМ (Государственный исторический музей) – Државни историјски музеј у Москви
ГПБ (Государственная публичная библиотека) – Народна библиотека „М. Е. Салтиков-Шчедрин” у Лењинграду (данас РНБ)
Деч. – Збирка рукописа библиотеке манастира Високи Дечани
Друж. – Збирка В. Г. Дружињина
Единоверч. – Збирка рукописа старообредника Јединоверског сагласја
Епарх. певч. – Епархијална збирка појачких рукописа (припада Јосифо-Волоцком манастиру)
Калик. – Збирка Ф. А. Каликина
Кир.-Бел. – Збирка рукописа библиотеке Кирило-Бјелозерског манастира
МГАМИД – Московски главни архив Министарства иностраних послова РФ
МДА – Московска духовна академија
МСПЦ – Музеј Српске Православне Цркве у Београду
НБС – Народна библиотека Србије у Београду
Ник. – Збирка рукописа библиотеке манастира Никољац
НИОР – Научно-истраживачко одељење рукописа
НОНБ (Нижегородская научная областная библиотека) – Научна обласна библиотека у Нижњем Новгороду
ОР – Одељење рукописа
ОСРК (Основное собрание рукописной книги) – Основна збирка рукописне књиге
ПБ – Библиотека Српске Патријаршије у Београду
Пећ. – Збирка рукописа библиотеке манастира Пећка Патријаршија
ПЗК – Покрајински завод за заштиту споменика културе Приштина, Дубоки поток
Погод. – Збирка рукописа М. П. Погодина
Поморск. – Збирка рукописа библиотеке друштва старообредника Поморског сагласја у Санкт-Петербургу
РГАДА (Российский государственный архив древних актов) – Руски државни архив древних списа у Москви
РГБ (Российская государственная библиотека) – Руска државна библиотека у Москви
РНБ (Российская национальная библиотека) – Руска национална библиотека у Санкт-Петербургу
РПЦ – Руска Православна Црква
САНУ – Српска Академија наука и уметности
САС – Свети Архијерејски Синод
Син. – Збирка рукописа Московске Синодалне библиотеке
Син. певч. – Појачка збирка рукописа Московске Синодалне библиотеке
СКА – Српска Краљевска Академија
Сол. – Збирка рукописа библиотеке Соловјецког манастира
Соф. – Збирка рукописа библиотеке цркве Свете Софије у Великом Новгороду
СПЦ – Српска Православна Црква

Строг. – Збирка рукописа С. Г. Строганова
Тек. пост. – Приновљена збирка
Тит. – Збирка рукописа А. А. Титова
ТСЛ – Тројице-Сергијева лавра
Увар. – Збирка рукописа А. С. Уварова
Успенск. соб. – Збирка рукописа библиотеке Успенског храма Московског Кремља
Хил. – Збирка рукописа библиотеке манастира Хиландара
Хлуд. – Збирка рукописа А. И. Хлудова
ЦГАДА – Централни државни архив древних докумената
ЦГАЛИ – Централни државни архив литературе и уметности
Чуван. – Збирка рукописа М. И. Чуванова
Чуд. – Збирка рукописа библиотеке Чудовог манастира
Vat. Slav. (Vaticano Slavo) – Збирка словенских рукописа Апостолске библиотеке у Ватикану
MS Slave – Збирка словенских рукописа Румунске Академије наука у Букурешту
Slavo – Збирка словенских рукописа Папског института у Риму

БИБЛИОГРАФИЈА

РУКОПИСНИ ИЗВОРИ

РУСКИ РУКОПИСИ:

Минеји:

- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 30, крај XIV и почетак XV века
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. № 190, XV век
- Минея на январь, РНБ. Соф. № 290, XV век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 480, XV век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 481, XV век
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 304. I, № 515, XV век
- Трефолой на весь год, ГИМ. Увар. № 743, XV век
- Минея служебная на январь, ГИМ, Увар. № 1131, XV век
- Минея служебная на январь, БАН. 25. 1. 2, друга половина XV века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 152, № 55, друга половина XV века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 304. I, № 516, крај XV века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 310, № 93, крај XV века
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. 257, крај XV века
- Минея на октябрь, ГИМ. Чуд. 85, крај XV века
- Минея на октябрь, ГИМ. Чуд. 81, крај XV века–1597.
- Минея служебная на октябрь, ГИМ. Син. № 498, крај XV и почетак XVI века
- Минея служебная на октябрь, БАН. 16. 8. 24, крај XV и почетак XVI века
- Минея служебная на январь, РНБ. Погод. 521, крај XV и почетак XVI века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 482, 1501.
- Минея служебная на январь, ГИМ. Син. № 185, 1504.
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 483, 1509.
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 304. I, № 518, 1513.
- Минея на октябрь, ГИМ. Чуд. 82, почетак XVI века
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. 214, почетак XVI века
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. 261, почетак XVI века
- Минея на январь, РНБ. Соф. 291, почетак XVI века
- Минея на январь, РНБ. Соф. 296, почетак XVI века
- Минея на январь, РНБ, Погод. 522, почетак XVI века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 484, почетак XVI века
- Минея служебная на октябрь, ГИМ. Успенск. соб. № 34/ 1119, почетак XVI века
- Минея служебная на январь, ГИМ. Син. № 504, почетак XVI века
- Минея служебная на январь, ГИМ. Син. № 505, почетак XVI века
- Минея служебная на январь и февраль, РГБ. ф.178, № 4097, прва четврт. XVI века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 98, № 392, прва четвртина XVI века
- Минея служебная на сентябрь-февраль, БАН. 33. 17.18, почетак и средина XVI века
- Минея месячная на январь, РНБ. Соф. 299, прва половина XVI века
- Минея служебная на январь и февраль, РГБ. ф. 354, № 30, прва половина XVI века
- Минея на январь, ГИМ. Чуд. 105, прва половина XVI века

- Минея на январь, ГИМ. Чуд. 106, прва половина XVI века
- Минея на январь, РНБ. Кир.-Бел. 344/ 601, 1529.
- Минея на октябрь, ГИМ. Чуд. 86, 1534.
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 247, № 304, 1540.
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. 215, середина XVI века
- Минея месячная на январь, РНБ. Соф. 293, середина XVI века
- Минея на январь (фрагмент), РНБ. Соф. 294, середина XVI века
- Минея на январь, РНБ. Соф. 298, середина XVI века
- Минея на февраль, РНБ. Соф. 306, середина XVI века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 178, № 1825, середина XVI века
- Минея на январь, ГИМ. Чуд. 107, середина XVI века
- Минея на октябрь, НБС. Никольцац 36, середина XVI века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 486, 1556.
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 247, № 323, 1557.
- Трефолой, праздничная минея на сентябрь-январь, РНБ. Погод. 442, '50-те и '60-те године XVI века
- Минея праздничная на сентябрь-февраль, РНБ. Погод. 444, '50-те и '60-те године XVI века
- Минея служебная на сентябрь-октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 468, 1567.
- Минея служебная на сентябрь-октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 469, 1572.
- Минея на октябрь, РГБ. ф. 98, № 555, 1572.
- Минея служебная на октябрь, РНБ. Погод. 504, 1579.
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 178, № 1820, трећа четвртина XVI века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 485, XVI век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 488, XVI век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 98, № 628, XVI век
- Минея служебная на сентябрь-октябрь, РНБ. F. I. 149, XVI век
- Минея месячная на октябрь, РНБ. F. I. 150, XVI век
- Минея служебная на октябрь, РНБ. Q. I. 139, XVI век
- Минея служебная на сентябрь-октябрь, БАН. 33. 2. 6, XVI век
- Трефолой на сентябрь, октябрь и ноябрь, РГБ. ф. 304. I, № 604, XVI век
- Минея на октябрь (Сборник), РГБ. ф. 98, № 638, XVI век
- Минея праздничная новым чудотворцам, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 56, XVI век
- Минея месячная на январь, РГБ. ф. 37, № 167, XVI век
- Трефолой (Минея на январь-август), РГБ. ф. 37, № 181, XVI век (1598)
- Минея праздничная, содержащая службы первой половины года с сентября по январь, РГБ. ф. 37, № 331, XVI век
- Минея на январь, РГБ. ф. 199, № 516, XVI век
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 272, № 249, XVI век
- Минея новым чудотворцам, НОНБ. ф. 1, оп. 2, ед. хр. 15, XVI век
- Минея на январь, НОНБ. ф. 1, оп. 1, ед. хр. 29, XVI век
- Минея служебная на январь, РНБ. Q. I. 549, XVI век
- Минея служебная на январь, РНБ. F. I. 154, XVI век
- Трефолой, праздничная минея на январь-август, Т1, БАН. 33. 8. 9, XVI век
- Трефолой, Службы святым с сентября по февраль, ГИМ. Син. № 311, XVI век
- Трефолой, первая половина (сентябрьская), ГИМ. Увар. № 707, XVI век
- Минея служебная на сентябрь, октябрь и ноябрь, ГИМ. Увар. № 710, XVI век

- Минея служебная на январь, ГИМ. Увар. № 1076, XVI век
- Минея служебная на январь, ГИМ. Увар. № 1085, XVI век
- Минея служебная на январь и февраль, ГИМ. Увар. № 1122, XVI век
- Минея на октябрь, ГИМ. Чуд. 87, XVI век
- Трефолой, сборник служб превосходно русским святым, БАН. Арх. Д. 80, XVI век
- Трефолой, сборник служб русским и славянским святым, БАН. Арх. Д. 159, XVI век
- Трефолог русским святым, РГБ. ф. 304. I, № 620, XVI век
- Трефолог русским святым, РГБ. ф. 304. I, № 621, XVI век
- Трефолог русским святым, РГБ. ф. 304. I, № 623, XVI век
- Минея на январь, РНБ. Кир.-Бел. 308/ 565, XVI век
- Минея на январь, РНБ. Кир.-Бел. 310/ 567, XVI век
- Минея на январь, РНБ. Кир.-Бел. 350/ 607, XVI век
- Трефолой русским святым, РГБ. ф. 310, № 101, XVI век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 37, № 185, XVI век
- Минея на октябрь, РГБ. ф. 242, № 20, XVI век
- Минея на январь и февраль, РНБ. Соф. 230, XVI век
- Минея новым чудотворцам, РНБ. Соф. 421, друга половина XVI века
- Трефолой, памяти преимущественно русских святых, РГБ. ф. 299, № 265, друга половина XVI века
- Минея служебная на декабрь-февраль, БАН. 25. 1. 1, друга половина XVI века
- Минея на январь, РНБ. Погод. 524, друга половина XVI века
- Минея месячная на январь, РГБ. ф. 354, № 34, друга половина XVI века
- Минея праздничная, РГБ. ф. 218, № 597, друга половина XVI века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 113, № 40, трећа трећина XVI века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 113, № 43, трећа трећина XVI века
- Минея служебная на январь, БАН. 33. 8. 5, последња четвртина XVI века
- Минея праздничная на сентябрь-июнь, РНБ. Погод. 441, крај XVI века
- Минея праздничная на сентябрь-январь, РНБ. Погод. 445, крај XVI века
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 304. I, № 520, крај XVI века
- Минея на январь, РНБ. Кир.-Бел. 301/ 558, XVI/ XVII век
- Минея праздничная на сентябрь-ноябрь (Трефолой), РГБ. ф. 247, № 829, крај XVI и почетак XVII века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 489, крај XVI/ поч. XVII века
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 490, крај XVI/ поч. XVII века
- Минея на январь, БАН. Арх. С. 63, почетак XVII века
- Минея праздничная, РГБ. ф. 218, № 408, почетак XVII века
- Минея на октябрь, РНБ. Соф. 265, почетак XVII века
- Минея служебная на январь-февраль, РГБ. ф. 178, № 10245, 1604.
- Минея на январь, РНБ. Сол. 538/ 557, 1607.
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 98, № 363, прва половина XVII века
- Минея на декабрь-февраль, РНБ. О. I. 492, XVII век
- Минея служебная на январь, БАН. 32. 9. 13, XVII век
- Минея служебная на январь, РНБ. Тит. 2467, XVII век
- Минея служебная на октябрь, РГБ. ф. 304. I, № 491, XVII век
- Минея служебная на январь, РГБ. ф. 304. I, № 522, XVII век
- Трефолог русским святым, РГБ. ф. 304. I, № 626, XVII век

- Миная служебная на январь, РГБ. ф. 178, № 8429, XVII век
- Трефолой, сборник служб русским и славянским святым, РГБ. ф. 209, № 162, XVII век
- Миная служебная на январь, РГБ. ф. 209, № 183, XVII век
- Миная служебная на январь, РГАДА. ф. 181, оп. 11, № 1035, XVII век
- Трефологион (Миная служебная) с сентября по декабрь, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1525, XVII век
- Миная служебная на весь год (новым чудотворцам), РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 1538, XVII век
- Миная на октябрь, ПБ. 119, 1670.
- Миная месячная на октябрь, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 234, край XVII века
- Миная месячная на январь, РГАДА. ф. 381, оп. 1, № 237, край XVII века
- Миная служебная на сентябрь-октябрь, БАН. 12. 4. 4, край XVII и почетак XVIII века

Зборници служби минејног типа:

- Сборник служб русским святым на весь год, ГИМ.Син. № 885, XV век
- Службы русским и славянским святым, ГИМ. Увар. № 184, почетак XVI века
- Богослужебный сборник, РНБ. Соф. 225, прва половина XVI века
- Сборник служб, БАН. 33. 8. 6, прва половина XVI века
- Сборник служб русским и славянским святым, БАН. 25. 7. 4, друга четвртина XVI века
- Сборник служб, РГБ. ф. 199, № 506, средина XVI века
- Сборник служб русским и южнославянским святым, РГБ. ф. 247, № 675, трећа четвртина XVI века
- Сборник служб русским и славянским святым на весь год, ГИМ. Син. № 317, XVI век
- Сборник служб русским и славянским святым, ГИМ. Син. 677, XVI век
- Сборник служб русским и славянским святым с сентября по май, ГИМ. Син. 891, XVI век
- Сборник (Службы русским святым и праздникам), РГБ. ф. 256, № 397, XVI век
- Сборник служб русским святым на сентябрь-июль, РНБ. Соф. 409, друга половина XVI века
- Сборник (службы) новым чудотворцам, РГБ. ф. 242, № 36, 1591.
- Сборник служб славянским святым, РНБ. Соф. 420, край XVI века
- Сборник служб русским и славянским святым, РНБ. Погод. 573, край XVI века
- Сборник служб русским и славянским святым, РГБ, ф. 178, № 1826, край XVI и почетак XVII века
- Службы святым, ГИМ. Увар. № 682, почетак XVII века
- Службы святым и праздникам с декабря по февраль, РНБ. Кир.-Бел. 793/1050, XVII век
- Сборник служб славянским и русским святым, РНБ. Погод. 572, XVII век
- Сборник, РНБ. Погод. 777, XVII век

Стихирари и други неумски зборници

- Октоих и Ирмологий с дополнительными статьями (Святцы и др.), РГБ. ф. 113, № 66, последняя четвертина XV века
- Стихиры на весь год и Ирмологий со святцами и уставом, РГБ. ф. 113, № 64, первая половина XVI века
- Стихиры из Минеи, Триоди и Октоиха и Ирмологий со святцами и уставом, РГБ. ф. 113, № 65, первая половина XVI века
- Ирмологий на крюковых нотах со святцами, РГБ. ф. 113, № 67, первая половина XVI века
- Стихирарь, РНБ. Q. I.–184, сорок-шестьдесят лет XVI века
- Ирмологий, Октоих, Стихирарь и Стихирарь постный со святцами и уставом, РГБ. ф. 113, № 68, середина XVI века
- Стихирарь *Дьячье око*, Ирмологий и Октоих, РГБ. ф. 113, № 70, середина XVI века
- Ирмологий, Октоих и Стихирарь, РНБ. Кир.-Бел. 656/ 913, середина XVI века
- Стихирарь, Ирмологий и Октоих, РНБ. Кир.-Бел. 652/ 909, 1558.
- Стихирарь *Дьячье око*, Октоих и Ирмологий, РГБ. ф. 113, № 63, '60-те-'70те године XVI века
- Стихирарь, РНБ. Q. I.–488, 1563.
- Стихирарь годовой, ГИМ. Чуд. 60, третья четвертина XVI века
- Стихирарь, Октоих и Ирмологий со святцами и уставом, РГБ. ф. 113, № 69, третья четвертина XVI века
- Стихирарь, РГБ. ф. 304. I, № 414, XVI век
- Стихирарь *Дьячье око* РГБ. ф. 304. I, № 427, XVI век
- Стихирарь годовой *Дьячье око* РНБ. Кир.-Бел. 586/ 843, '80-те године XVI века
- Стихирарь *Дьячье око* ГИМ. Син. певч. 123, последняя четвертина XVI века
- Стихирарь (певческий сборник), ГИМ. Епарх. певч. 24, последняя четвертина XVI века
- Стихирарь, ГИМ. Единоверч. № 37, последняя четвертина XVI века
- Минеинный стихирарь *Дьячье око* БАН. Строг. 44, край XVI и почетак XVII века
- Стихирарь (писец инок Христофор), РНБ, Кир.-Бел. 665/ 922, 1604.
- Стихирарь, ГИМ. Син. певч. 81, первая половина XVII века
- Минеинный стихирарь на январь-август, РГБ. ф. 379, № 57, середина XVII века
- Минеинный стихирарь *Дьячье око*, I том – на сентябрь-ноябрь, РГБ. ф. 379, № 63, середина XVII века
- Минеинный стихирарь *Дьячье око*, II том – на декабрь-февраль, РГБ. ф. 379, № 64, середина XVII века (1652)
- Минеинный стихирарь *Дьячье око*, IV том – на июнь-август, РГБ. ф. 379, № 66, середина XVII века
- Октоих и стихирарь месячный, РНБ. Капелла О. 4, середина XVII века
- Стихирарь на сентябрь-декабрь, ГИМ. Син. певч. 1132, XVII век
- Стихирарь и Праздники, РНБ. Кир.-Бел. 638/ 895, XVII век
- Ирмологий, Октоих и Стихирарь, РНБ. Кир.-Бел. 659/ 916, XVII век
- Стихирарь, РНБ. Кир.-Бел. 662/ 919, XVII век
- Стихирарь, РНБ. Кир.-Бел. 674/ 931, XVII век
- Стихирарь, РНБ. Кир.-Бел. 681/ 938, XVII век
- Стихирарь минеинный, РГБ. ф. 272, № 324, XVII век

- Стихирарь, РГБ. ф. 304. I, № 429, XVII век
- Стихирарь месячный, РГБ. ф. 304. I, № 442, XVII век
- Стихирарь месячный, РГБ. ф. 304. I, № 443, XVII век
- Службы на праздники за месяц сентябрь-ноябрь, РГАДА. ф. 381, № 318, XVII век
- Службы святым по порядку месячной минеи, РГАДА. ф. 381, № 320, XVII век
- Стихирарь, РГБ. ф. 379, № 58, друга половина XVII века
- Стихирарь, БАН. Вятск. 9, трећа четвртина XVII века
- Стихирарь минейный, РГАДА. ф. 381, № 146, крај XVII и почетак XVIII века
- Стихирарь, РГБ. ф. 178, № 5403, XVIII век
- Стихирарь на октябрь и ноябрь, РГБ. ф. 199, № 383, XVIII век
- Стихирарь, БАН. Калик. 135, '90-те године XVIII века и '30-те године XIX века
- Стихирарь-сборник, РГБ. ф. 178, № 5374, почетак XIX века
- Поморский стихирарь, БАН. Друж. 955, почетак XIX века
- Минейный стихирарь на октябрь, РГБ. ф. 379, № 67, прва четвртина XIX века
- Стихирарь минейный на сентябрь-февраль, БАН. Чуван. 24, друга деценија XIX века
- Поморский стихирарь, БАН. Поморск. 22, друга деценија XIX века
- Стихирарь на сентябрь-февраль, Ватиканска библиотека, MS Vaticano Slavo. 56, друга и трећа деценија XIX века
- Поморский стихирарь, БАН. Вятск. 18, '20-те године XIX века
- Трезвоны на сентябрь-февраль, РГБ. ф. 247, № 722, друга четвртина XIX века
- Минейный поморский стихирарь, БАН. Тек. пост. 274, друга деценија XIX века и почетак XX века
- Трезвоны (Праздничный стихирарь), Библиотека Румунске академије наука, MS Slave 771, XIX век
- Трезвоны (Праздничный стихирарь), Библиотека Румунске академије наука, MS Slave 772, XIX век

Псалтири са последовањем

- Псалтирь с воследованием митропол. Киприана, РГБ. ф. 173. I, № 142 (148), 1401.
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 309, почетак XV века
- Псалтирь с возследованием, ГИМ. Син. 708, XV век (пре 1478.)
- Псалтирь с возследованием, ГИМ. Син. 350, крај XV века
- Псалтирь с возследованием, ГИМ. Увар. № 806, крај XV века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 314, крај XV века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 336, XV/ XVII век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 317, крај XV и почетак XVI века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 113, № 61, крај XV и почетак XVI века
- Псалтирь с возследованием, ГИМ. Син. 713, XV и XVI век
- Псалтирь с возследованием митропол. Даниила, РГБ. ф. 113, № 56. 1, поч. XVI века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 315, почетак XVI века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 113, № 57, почетак XVI века
- Псалтирь следованная, ГИМ. Увар. № 1098, прва половина XVI века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 316, 1543.

- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 319, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 321, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 323, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 324, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 326, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 327, XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 328, XVI век
- Псалтирь с восследованием, РГБ. ф. 173. I, № 137 (143), XVI век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 329, крај XVI века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 333, крај XVI и почетак XVII века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 335, крај XVI и почетак XVII века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 341, крај XVI и почетак XVII века
- Псалтирь следованная, РГБ. ф. 37, № 160, XVI/ XVII век
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 337, почетак XVII века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 338, почетак XVII века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 304. I, № 340, почетак XVII века
- Псалтирь с возследованием, РГБ. ф. 247, № 501, XVII век

Месецословни зборници

- Богослужебный сборник, РГБ. ф. 304. I, № 642, крај XV и почетак XVI века
- Службы с канонами и разными выписками, РГБ. ф. 113, № 92, трећа четвртина XVI века
- Богослужебный сборник, РГБ. ф. 304. I, № 650, XVI век
- Сборник канонов, молитв и служб, РНБ. Сол. 363/ 383, XVII век
- Службы святым, ГИМ. Увар. № 682, XVII век
- Сборник канонов и служб, РНБ. Сол. 380/ 400, друга половина XVII века
- Сборник канонов, служб, молитв, тропарей и кондаков разным святым, РНБ. Сол. 408/ 428, 1767–1796.

Јерусалимски типици (устава)

- Устав *Око церковное*, РГБ. ф. 178, № 445 (стара сигнатура), 1428.
- Устав церковный (Тверский типикон), ГИМ. Син. 331, 1438.
- Устав церковный (Типикон), РГБ. ф. 178, № 3188, прва половина XVI века
- Устав церковный, РГБ. ф. 304. I, № 242, прва половина XVI века
- Устав церковный, РГБ. ф. 304. I, № 243, прва половина XVI века
- Иерусалимский устав, Папски институт, Slavo 3, '70-те године XVI века
- Обиходник (Устав), РГБ. ф. 37, № 343, XVI век
- Устав, РГБ. ф. 299, № 277, XVI век
- Устав церковный, РГБ. ф. 228, № 11, XVI век
- Устав церковный, РГБ. ф. 304. I, № 244, друга половина XVI века
- Устав церковный, РГБ. ф. 228, № 9, крај XVI века
- Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 252, почетак XVII века
- Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 249, 1645.
- Обиходник, РГБ. ф. 304. I, № 250, XVII век
- Устав церковный, РГБ. ф. 228, № 10, XVII век
- Обиходник (Устав), РГБ. ф. 37, № 342, XVII век

- Устав церковный, РГБ. ф. 173. III, № 129, 1813.
- Устав Соловецкого монастыря, Папски институт, Slavo 41, '50-те-'60-те године XIX века
- Устав церковный (Саввины главы, Месяцеслов и Марковы главы), РГБ. ф. 173. IV, № 15, XIX век
- Месяцеслов из Устава, РГБ. ф. 173. IV, № 39, XIX век

Служабници

- Требник с Служебником, ГИМ. Син. 310, почетак XVI века
- Служебник, ГИМ. Син. 602, почетак XVI века
- Служебник, РГБ. ф. 113, № 37, XVI век
- Служебник, РГБ. ф. 113, № 32, XVI век
- Служебник (без начала и конца), РГБ. ф. 37, № 161, XVI век
- Служебник, БАН. 13. 2. 2, крај XVI века
- Служебник, РГБ. ф. 304. I, № 220, почетак XVII века

Месяцослови и Свеци

- Месяцеслов с тропарями и кондаками, Ватиканска библиотека, Vat. Slav. 38, '70-те-'90-те године XV века
- Святцы, РГБ. ф. 304. I, № 363, крај XV века
- Святцы с прибавлениями, РГБ. ф. 304. I, № 364, средина XVI века
- Свеци с воспоследованием, РГБ. ф. 7, № 27, 1571.
- Свеци с воспоследованием, РГБ. ф. 7, № 26, XVI век
- Святцы с прибавлениями, РГБ. ф. 304. I, № 365, XVI век
- Месяцеслов, РГАДА. ф. 187, оп. 1, № 133, XVI век
- Святцы, РГБ. ф. 304. I, № 366, почетак XVII века
- Последование церковного пения с сентября по август, РГАДА. ф. 181, оп. 5, № 435, прва половина XVII века
- Святцы, РГБ. ф. 299, № 60, XVII век
- Святцы, РГБ. ф. 299, № 68, XVII век
- Святцы, РГБ. ф. 37, № 249, XVII век
- Месяцеслов (Святцы и Пасхалия), РГБ. ф. 79, № 55, XVII век
- Последование церковного пения собрания вселетного, РГБ. ф. 272, № 430, XVII век
- Последование церковного пения собрания вселетного, РГБ. ф. 272, № 431, XVII век
- Святцы, РГБ. ф. 304. I, № 367, XVII век
- Месяцеслов/ Святцы, РГБ. ф. 37, № 164, XVII век
- Святцы и Пасхалия с Предисловием, ГИМ. Увар. 182, XVII век
- Святцы с уставом, ГИМ. Син. 901, XVII век
- Святцы полные, ГИМ. Увар. 90, друга половина XVII века
- Месяцеслов и Требник, РГБ. ф. 272, № 273, крај XVII и почетак XVIII века
- Месяцеслов с тропарями, РГАДА. ф. 196, оп. 1, № 766, XVIII век
- Месяцеслов, РГАДА. ф. 188, оп. 1, № 863, XVIII век
- Святцы, РГБ. ф. 299, № 55, XVIII век
- Святцы, РГБ. ф. 272, № 422, 1837/ 38.

Часослови и каноници

- Часослов с возследованијем, РГБ. ф. 113, № 84, последња трећина XVI века
- Каноник со святцама и часословцем, РНБ. Сол. 388/ 408, крај XVI и поч. XVII века
- Часослов, ГИМ. Увар. 260, XVII век
- Велики часослов (с полным месјасловом и помяником), Папски институт, Slavo 32, '60-те–'80-те године XVII века
- Каноник с месјасловом и другим допoлнениями, Папски институт, Slavo 51, '60-те године XIX века

Четворојеванђеља и Апостоли (са месјасловом)

- Псалтирь, Четвероевангелие и Устав церковный, РГБ. ф. 304. I, № 46, 1500.
- Апостол, Папски институт, Slavo 48, '20-те–'30-те године XVI века
- Евангелие-тетр, Папски институт, Slavo 1, '50-те године XVI века

СРПСКИ РУКОПИСИ:

Минеји

- Братков минеј, НБС. РС–647, 1234. и прва половина XIV века
- Месечни минеј за јануар, ГИМ. Хлуд. № 151, друга четвртина XIV века
- Службени минеј за септембар-октобар, НБС. РС–5, друга четвртина XIV века
- Празнични минеј за фебруар-август и Србљак, НБС. РС–18, друга четвртина XV века/ 1525.
- Минеј за септембар-ноембар, САНУ бр. 58, 1320/ 1330.
- Месечни минеј за октобар, ГИМ. Хлуд. № 146, 1388.
- Минеј за јун, НБС. Деч. 39, крај XIV века
- Минеј за јун, Хил. 482, XV век
- Минеј за јануар (Крушедол), МСПЦ 36, друга четвртина XV века
- Србљак (рукописни), Хил. 479, 1500.
- Минеј за јануар (Ваведење), МСПЦ 37, 1500/ 1510.
- Празнични минеј за децембар, јануар, фебруар и јули, НБС. Деч. 45а, 1520/ 1525.
- Минеј за јануар, ПБ. 228, 1529.
- Минеј за јуни, НБС. Никољац 27, 1537.
- Минеј за октобар и ноембар, НБС. Цетиње 22, 1558.
- Житија и службе Срба светитеља (Србљак), МСПЦ-ОРГ. 91, XVI век
- Минеј за октобар (Велика Ремета), МСПЦ 87, XVI век
- Минеј за јануар (Крушедол), МСПЦ 94, XVI век
- Минеј за октобар, фрагмент, НБС. РС–291, средина XVI века
- Минеј за фебруар, ПБ. 419, 1550.
- Минеј за октобар (Сремски Карловци), МСПЦ 84, трећа четвртина XVI века
- Минеј за октобар, Хил. 236, трећа четвртина XVI века
- Минеј за октобар и ноембар, НБС. Цетиње 23, трећа четвртина XVI века
- Минеј за октобар, ПКЗ. Дубоки поток 2, трећа четвртина XVI века
- Минеј за октобар, НБС. Грачаница 8, последња четвртина XVI века

- Минеј за јануар (Велика Ремета), МСПЦ 26, последња четвртина XVI века
- Службени минеј за јануар, НБС. Пећ 29, последња четвртина XVI века
- Минеј за октобар, ПБ. 56, XVI век/ трећа четвртина XVII века
- Минеј за октобар, НБС. Пећ 50, 1604.
- Минеј за октобар, ПБ. 284, 1613.
- Минеј за октобар, ПБ. 227, 1623/ 24.
- Минеј за октобар (Хопово), МСПЦ 147, прва четвртина XVII века
- Минеј за јуни, ПБ. 428, XVII век
- Минеј за јануар, ПБ 440, XVII век
- Србљак јеромонаха Антонија, Хил. 509, 1643.
- Изабране службе свецима, Србљак, САНУ 142, 1692/ 94.
- Минеј за јануар, ПБ 420, 1698.
- Србљак (рукописни), Хил. 287, XVIII век

СТАРИ ШТАМПАНИ ИЗВОРИ

РУСКА СТАРА ШТАМПАНА ИЗДАЊА

Минеји

- Минея служебная на октябрь, Москва: Печатник Иван Андроников Невежин, 1609.
- Минея служебная на январь, Москва: Печатнк Никита Фёдоров Феофанов, 1622.
- Трефологион. Т. I, сентябрь-ноябрь, Москва: Печатный двор, 1637.
- Трефологион. Т. II, декабрь-февраль, Москва: Печатный двор, 1638.
- Минея служебная на январь, Москва: Печатный двор, 1644.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Печатный двор, 1645.
- Минея служебная на сентябрь-ноябрь, Москва: Печатный двор, 1666.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Печатный двор, 1690.
- Минея служебная на январь, Москва: Печатный двор, 1691.
- Минея служебная на январь, Москва: Синодальная типография, 1705.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Синодальная типография, 1741.
- Минея служебная на январь, Москва: Синодальная типография, 1747.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Синодальная типография, 1750.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Синодальная типография, 1754.
- Минея служебная на январь, Москва: Синодальная типография, 1754.
- Минея служебная на октябрь, Москва: Синодальная типография, 1793.
- Минея служебная на январь, Москва: Синодальная типография, 1793.

Јерусалимски типици (устаџи)

- Устав *Око церковное*, Москва: Печатник Анисим Михайлович Радишевский, 1610.
- Устав *Око церковное*, Москва: Печатнк Никита Фёдоров Феофанов, 20. 02. 1633.
- Устав *Око церковное*, Москва: Печатнк Никита Фёдоров Феофанов, 30. 11. 1633.
- Устав *Око церковное*, Москва: Печатный двор, 1641.

- Устав *Око церковное*, Москва: Печатный двор, 1682.
- Устав *Око церковное*, Москва: Печатный двор, 1695.
- Устав *Око церковное*, Москва: Синодальная типография, 1782.

Псалтири са последовањем

- Псалтирь с воследованием, Москва: Печатный двор, 1669.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Печатный двор, 1671.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Печатный двор, 1681.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Печатный двор, 1686.
- Псалтирь с воследованием, Москва, Синодальная типография, 1718.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Синодальная типография, 1733.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Синодальная типография, 1742.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Синодальная типография, 1749.
- Псалтирь с воследованием, Москва: Синодальная типография, 1782.

СРПСКА СТАРА И САВРЕМЕНА ШТАМПАНА ИЗДАЊА

- Србљак, Римник: Штампарија епископије Римничке, 1761.
- Србљак, Венеција-Москва, 1765.
- Србљак, Београд, 1861.
- Минеј за октобар, Крагујевац-Вршац: ЕУО Епархије Шумадијске и ЕУО Епархије Банатске, 1983.
- Минеј за јануар, Крагујевац-Вршац: ЕУО Епархије Шумадијске и ЕУО Епархије Банатске, 1984.
- Србљак, Београд: Свети Архијерејски Синод СПЦ, 1986.
- Минеј за октобар, Краљево-Жича: Епархија Жичка, манастир Жича и манастир Студеница, 2006.
- Минеј за јануар, Краљево-Жича: Епархија Жичка, манастир Жича и манастир Студеница, 2006.
- Србљак, књига прва, Добрунска Ријека: Дабар, 2018.
- Србљак, књига друга, Добрунска Ријека: Дабар, 2018.
- Паримејник, Требиње: манастири Тврдош и Острог, 2000.

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ

- Абрамович, Дмитрий Иванович. *Описание рукописей Санкт-Петербургской Духовной академии. Софийская библиотека*, Выпуск 1, Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1905.
- Азбука веры. „Знаки Типикона”, <https://azbyka.ru/days/p-znaki-tipikona> (преузето 01. 09. 2021).
- Арранц Михаил (ArranzMiguel). „Око церковное”. *Переработка опыта ЛДА 1978 г. История Типикона*. Москва: Государственная публичная историческая библиотека, 1999.
- Арсений, иеромонах. *Описание славянских рукописей библиотеки Свято-Троицкой Сергиевой Лавры*. Москва: Императорское общество истории и древностей российских при Московском университете, 1878.
- Богдановић, Димитрије, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, ур., Ђорђе Трифуновић, прир. Димитрије Богдановић, прев., *Србљак. Службе, канони, акатисти*. Књига прва. Београд: СКЗ, 1970.
- Богдановић, Димитрије, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, ур., Ђорђе Трифуновић, прир. Димитрије Богдановић, прев., *Србљак. Службе, канони, акатисти*. Књига друга. Београд: СКЗ, 1970.
- Богдановић, Димитрије. „Служба Светом Сави у руским минејима XV–XVII века”. у *Свети Сава: споменица поводом осамстогодишњице рођења 1175–1975*, ред. Епископ шабачко-ваљевски Јован, Р. Веселиновић, Љ. Дурковић-Јакшић, Д. Кашић, 349–360. Београд: САС СПЦ, 1977.
- Богдановић, Димитрије. *Најстарија служба Светом Сави*. Београд: САНУ, 1980.
- Бражников, Максим Викторович. *Лица и фиты знаменного распева*. Москва: Музыка, 1984.
- Ванюков, Сергей. *Знаки праздников на Азбука веры*. <https://azbyka.ru/days/p-znaki-prazdnikov> (преузето 01. 09. 2021).
- Васильев, Василий П. *История канонизации русских святых*. Москва: Университетская типография, 1893.
- Васиљевић, Максим, епископ. *Светост: божанска и људска. Богословско-историјско истраживање Светог, светости и светитеља у Цркви*. Књига 1. Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2010.
- Викторov, Алексей Егорович. *Описание славяно-русских рукописей приобретенных московским Публичным и Румянцевским музеями в 1868 году, после Д. В. Пискарева*, Москва: Московский Публичный и Румянцевский музеи, 1871.
- Викторov, Алексей Егорович. *Собрание рукописей П. И. Севастьянова*. Москва: Московский Публичный и Румянцевский музеи, 1881.
- Витезовић, Милан, прир. *Свети Сава у Руском царском летопису*. Београд: Завод за уџбенике, 2012.
- Востоков, Александр Христофорович. *Описание русских и словенских рукописей румянцовскаго музея*. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии наук, 1842.
- Вукашиновић, Владимир. *Свештена и духовна трпеза. Огледи из српске литургијске теологије и праксе: XIII–XIX век*. Београд: Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2016.
- Вукашиновић, Владимир. *Српска барокна теологија: библијско и светотајинско богословје у Карловачкој митрополији XVIII века* (Историја

- српског богослужења Књ. 6, Т 1), Београд–Врњци: ПБФ БУ, Институт за литургику и историју уметности, 2017.
- Вукашиновић, Владимир. *Службе и устави пјенија – Historia Sacrae Liturgiae Serbicae* (Историја српског богослужења, посебна издања – књига 5), Београд–Врњци: Монс хемус, 2020.
  - Гарднер, Иван Алексеевич. *Богослужебное пение русской православной церкви*, Том 1: Сущность, система и история. Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2004.
  - Гарднер, Иван Алексеевич. *Богослужебное пение русской православной церкви*, Том 2: История. Москва: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2004.
  - Голубинский, Евгений Евсигнеевич. *История Русской Церкви*, период второй, московский, Том II: от нашествия монголов до митрополита Макария включительно, первая половина тома. Москва: Императорское общество истории и древностей российских при Московском университете, 1900.
  - Голубинский, Евгений Евсигнеевич. *История канонизации святых в Русской Церкви*. Издание второе исправленное и дополненное. Москва: Крутицкое Патриаршее подворье: Общество любителей церковной истории, 1998.
  - Горский, Александр Васильевич. „Святой Киприан, митрополит Киевский и всея России”. *Прибавления к Творениям Святых Отцов*. Ч. 6, Кн. 2, 295–369. Москва: МДА, 1848.
  - Горский, Александр Васильевич и Капитон Иванович Невоструев, *Описание славянских рукописей Московской синодальной библиотеки*. Отдел третий: книги богослужебныя. Ч 1, Москва: Синодальная типография, 1869.
  - Джурова, Аксиния, Красимир Станчев, Марко Япунджич. *Опис на славянските ръкописи във Ватиканската библиотека*, София: «Свят», 1985.
  - Джурова, Аксиния, Красимир Станчев. *Описание славянских рукописей Папского восточного института в Риме*, Roma: Pontificio Instituto Orientale, 1997.
  - Димитријевић, Стеван М. „Документа која се тичу односа између Српске Цркве и Русије у XVI веку”. *Споменик СКА XXXIX* (1903): 21–42.
  - Димитријевић Стеван М. „Узајамне везе између Срба и Руса у прошлости”. *Црква календар Српске Православне патријаршије за преступну 1948. годину*, Београд: Свети Архијерејски Синод, 1948, 48–79.
  - Дмитриевский, Алексей Афанасьевич. „Рецензия на книгу И. Мансветова *Церковный Устав (Типик), его образование и судьба в Греческой и Русской Церкви*, М. 1885”. *Христианское чтение* № 9–10 (1888): 480–576.
  - Долгова, Светлана Романовна и Екатерина В. Иванова. „Русско-сербские православные связи XVI–начала XIX в.”. В *Москва–Србија; Београд–Русија: документа и материјали*, Т. 1: Друштвене и политичке везе XVI–XVIII века, Светлана Долгова, Е. Иванова, А. Турилов, Т. Суботин Голубовић, 13–44, Београд: Архив Србије, Москва: Главное архивное управление города Москвы, 2013.
  - Живов, Виктор Маркович. *Святость. Краткий словарь агиографических терминов*. Москва: Гнозис, 1994.
  - Зёрнова, Антонина Сергеевна. *Книги кирилловской печати изданные в Москве в XVI–XVII веках, сводный каталог*. Москва: Государственная ордена Ленина библиотека СССР им. Ленина, 1958.
  - Зизиулас, Јован, митрополит Пергамски. „Обожење светих као икона Царства Божијег”. *Видослов*, 19 (2000): 17–28.

- Јаковљевић, Андрија. „Најстарији неумски запис стихире у част Светог Саве”. у *Осам векова Студенице*, ур. Еп. Жички Стефан, Љ. Дурковић-Јакшић, А. Јевтић, Д. Кашић, С. Мандић, Ђ. Трифуновић, 215–218. Београд: САС СПЦ, 1986.
- Јаковљевић, Андрија. „Cod. Лавра Е-108 као најстарији српско-грчки антологион са Кукузельевом нотацијом”. у *Хиландарски зборник 7*, ур. Војислав Ј. Ђурић, 133–161. Београд: САНУ, 1989,
- Јаковљевић, Андрија. *Антологија са неумама из доба кнеза и деспота Стефана Лазаревића*. Крушевац: Народни музеј, 2004.
- Јовановић, Мирослав. *Срби и Руси 12–21. век (историја односа)*. Београд: НБС, 2012.
- Јовановић, Томислав. „Служба Светом краљу Милутину Данила Бањског”. *Косовско-Метохијски зборник бр. 6* (2015): 97–134.
- Јовановић, Томислав. „Служба светом архиепископу Јевстатију Данила Другог у препису XV века”. *Прилози за историју, књижевност и фолклор LXXVII*, 1–4 (2011): 75–100.
- Јовановић, Томислав. „Служба светом патријарху Јефрему Марка Пећког”. *Књижевна историја XLV*, 150 (2013): 405–423.
- Јовановић, Томислав. „Апокрифно казање како беше састављен Псалтир”. *Годишњак Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима за школску 2014/2015. годину X* (2015): 11–24.
- Кавелин, Леонид, архимандрит. *Систематическое описание славяно-российских рукописей собрания графа А. С. Уварова, Ч. II*, Москва: Товарищество типографий А. Н. Мамонтова, 1893.
- Ключевский, Василий Осипович. *Древнерусские жития святых как исторический источник*. Москва: Типография Грачева, 1871.
- Князев, Алексей, епископ. „Аще изволит настоятель”, перевод Т. А. Миллер. *АльфаиОмега № 4*, 22 (1999): 182–192, оригинална студија: Archiprete Alexis Kniazeff. „Ad libitum du superieur” *Liturgie de l’eglise universelle* (Conferences Saint-Serge XXII e semaine d’etudes liturgiques, Paris 1975), Rome (1976): 170–181.
- Крылов, Георгий. *Книжная справа XVII века: Богослужебные минеи*. Москва: Индик, 2009.
- Крылов, Георгий. *Книжная справа типикона в XVII веке*, 15. 02. 2010. на Богослов.ру, научный богословский портал <https://bogoslov.ru/article/592807> (преузето 13. 10. 2021).
- Кудрявцев, Илья Михайлович, ред. *Собрания Д. В. Разумовского, В. Ф. Одоевского и Архив Д. В. Разумовского*. Москва: Государственная ордена Ленина библиотека СССР им. Ленина, 1960.
- Кутузов, Борис Павлович. *Знаменный распев – поющее богословие*. Сборник статей. Издание второе, дополненное и переработанное. Москва: ИП Андрей Рублёв, 2009.
- Левитский, Иосиф, архимандрит. *Подробное оглавление Великих четых миней всероссийскаго митрополита Макария, хранящихся в Московској Патриаршей (ныне Синодальной) библиотеке*. Т 1: сентябрь-февраль. Москва: Синодальная типография, 1892.
- Левитский, Иосиф, архимандрит. *Подробное оглавление Великих четых миней всероссийскаго митрополита Макария, хранящихся в Московској Патриаршей (ныне Синодальной) библиотеке*. Т 2: март-август. Москва: Синодальная типография, 1892.

- *Лицевой летописный свод XVI века. Русская летописная история.* Книга 4 (1205–1216), подготовка транслитерации и перевод с древнерусского языка Серебрякова Е. И., Корогодина М. В., Москва: Актеон, 2014.
- *Лицевой летописный свод XVI века. Русская летописная история.* Книга 10 (1381–1392), подготовка транслитерации текста Бубнов Н. Ю., Белова Л. Б., Корогодина М. В., Лебедева И. Н., Подковырова В. Г., перевод с древнерусского языка Казакова Е. Н., Панкова М. М., Серебрякова Е. И., Морозов В. В., Москва: Актеон, 2014.
- Мансветов, Иван Данилович. „Как у нас правилась типик и миней. Очерк из истории книжной sprawy в XVII столетии”. в *Прибавления к Творениям Святых Отцов*, Ч. 33, Кн. 1, 273–320. Москва: МДА, 1884.
- Мансветов, Иван Данилович. „Устав Иерусалимский и его судьба на Востоке и в землях Славянских”. в *Прибавления к Творениям Святых Отцов*, Ч. 34, Кн. 4, 466–564. Москва: МДА, 1884.
- Мансветов, Иван Данилович. *Церковный устав (типик), его образование и судьба в греческой и русской церкви*, Москва: МДА, 1885.
- Марјановић-Душанић, Смиља. Владарска идеологија Немањића. Дипломатичка студија. Београд: СКЗ, САС СПЦ, Слио, 1997.
- Марјановић-Душанић, Смиља. *Свети краљ: Култ Стефана Дечанског*. Београд: Балканолошки институт САНУ, Слио, 2007.
- Металлов, Василий. *Осмогласие знаменного роспева. Опыт руководства к изучению осмогласия знаменного роспева по гласовым попевкам*. Москва: Синодальная типография, 1899.
- Милошевић, Десанка. „Срби светитељи у старом српском сликарству” у: *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, 141–268. Београд: СКЗ, 1970.
- Мирковић, Лазар. *Хеортолигија или историјски развитак и богослужење празника Православне источне Цркве*. Београд: САС СПЦ, 1961.
- Монах Тихон Макарьевский, *Ключь разумения*, исследование памятника, расшифровка знаменной нотации Наталии Викторовны Мосягиной. Москва–Санкт-Петербург: Альянс-Архео, 2014.
- Mošin, Vladimir. „Operiodizacijirusko-južnoslavenskihknjiževnihveza”. *Slovobr.* 11–12 (1962): 13–130.
- Муравьев, Андрей Николаевич. *Сношения России с востоком по делам церковным*. Санкт-Петербург: Типография III отделения. Собст. Е. И. В. Канцелярии, 1858.
- Наумов, Александр Евгеньевич. „Святость в эпоху Петра Первого”. в *Русская агиография: Исследования. Материалы. Публикации* Т II, ред. Т. Р. Руди, С. А. Семячко, 603–610. Санкт-Петербург: Институт русской литературы РАН, 2011.
- Николајевић, Василије, протојереј. *Велики типик (устав црквени)*, Београд: САС СПЦ, 1984.
- Никольский, Константин Тимофеевич. *Материалы для истории исправления богослужебных книг. Об исправлении Устава церковного в 1682 году и месячных миней в 1689–1691 гг.* Санкт-Петербург: Общество любителей древней письменности, 1896.
- *Описание рукописей музейного собрания* (фонд № 178), Т 1. №№ 1–3005, Москва: Государственная ордена Ленина библиотека СССР им. Ленина, 1960.
- Павловић, Леонтије. *Култови лица код Срба и Македонаца(Историјско-етнографска расправа)*. Смедерево: Народни музеј, 1965.

- Панченко, Флорентина Викторовна. *Певческие книги Выголексинского письма XVIII–первой половины XIX в. Описание рукописного отдела Библиотеки РАН*, Том 9, Вып. 1. Санкт-Петербург: „Петербургское востоковедение”, 2001.
- Панченко, Флорентина Викторовна. „Стихирарь конца XVI века из собрания С. Г. Строганова”. в *Материалы и сообщения по фондам Отдела рукописей БАН*, ред. Ирина Михайловна Беляева, 206–305, Санкт-Петербург: БАН, 2006.
- Панченко, Флорентина Викторовна. „Певческое искусство в Выголексинском общежителстве”. *Православная энциклопедия*, Т. 10, 11. 09. 2010, 56–65. <https://www.pravenc.ru/text/161059.html> (преузето 10. 09. 2021).
- Петковић, Сретен. „Иван Грозни и култ кнеза Лазара у Русији”. у *О кнезу Лазару*. ур. Иван Божић и Војислав Ј. Ђурић, 311–319. Београд: Филозофски факултет, Крушевац: Народни музеј, 1975.
- Петковић, Сретен. „Свети Сава Српски у старом руском, румунском и бугарском сликарству” у: *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*, ур. Војислав Ђурић, 357–380, Београд: САНУ, 1979.
- Петковић, Сретен. „Манастир Студеница и Русија XVII и XVIII веку”. у *Осам векова Студенице*, ур. Еп. Жички Стефан, Љ. Дурковић-Јакшић, А. Јевтић, Д. Кашић, С. Мандић, Ђ. Трифуновић, 231–240. Београд: САС СПЦ, 1986.
- Пентковский, Алексей Мстиславович. „Литургические реформы в истории Русской Церкви и их характерные особенности”. *Журнал МП РПЦ* № 2 (2001): 72–80.
- Пентковский, Алексей Мстиславович. „Иерусалимский устав и его славянские переводы в XIV столетии”. в *Преводите през XIV столетие на Балканите*, доклади от международната конференция, София, 26-28 јуни 2003, ред. Лора Тасева, Мария Йовчева, Кристиан Фос, Татьяна Пенковская, София: „Горекс Прес”, 2004, 153–171.
- Пентковский, Алексей Мстиславович. „Константинопольский и Иерусалимский богослужебные уставы”. *Журнал МП РПЦ* № 4 (2001): 70–78.
- Пентковский, Алексей Мстиславович. „Иерусалимский типикон в Константинополе в Палеологовский период”. *Журнал МП РПЦ* № 5 (2003): 77–87.
- Пентковский, Алексей Мстиславович. „Из истории литургических преобразований в Русской Церкви в третьей четверти XIV столетия” *Символ* № 29 (1993): 217–238.
- Петровић, Дамњан. Предговор у Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских. Службе*, Мак Данијел Гордон, Дамњан Петровић, прир. 7–45. Београд: Просвета, 2008.
- Petrović, Danica. „Music for Some Serbian Saints in Manuscripts Preserved in Romania. Comparison with Different Melodic Versions found in other Manuscripts”. in *Actes du XIVe Congres International des Etudes Byzantines* Vol. III. Bucarest, 1976, 557–564.
- Петровић, Даница. „Новооткривени рукопис са песмама у част Светог Саве и Светога Арсенија”. у *Осам векова Студенице*, ур. Еп. Жички Стефан, Љ. Дурковић-Јакшић, А. Јевтић, Д. Кашић, С. Мандић, Ђ. Трифуновић, 261–264 +I–VIII. Београд: САС СПЦ, 1986.
- Петровић, Даница. *Хиландарски ктитори у православном појању*. Београд: Музиколошки институт САНУ, 1999.
- Пожидаева, Галина Андреевна. *Духовная музыка славянского Средневековья: Русь, Болгария, Сербия IX–XVII века*. Москва: Композитор, Санкт-Петербург: Нестор-история, 2017.

- Поповић, Даница. *Под окриљем светости. Култ светих владара и реликвија у средњовековној Србији*. Београд: Балканолошки институт САНУ, 2006.
- Поповић, Даница. „Национални Пантеон – светачки култови у темeljима српске државности и црквености”, у: *Византијско наслеђе и српска уметност II*, ур. Драган Војводић, Даница Поповић, 119–131 Београд: Српски комитет за византологију, Службени гласник, Византолошки институт САНУ, 2016.
- Поярков, Ювеналиј, Митрополит Крутицкий и Коломенский. „О канонизации святых в Русской Православной Церкви”, доклад на Освященном Поместном Соборе РПЦ, ТСЛ, 6–9 июня 1988 года. *Канонизация святых в XX веке*. 21–73, Москва: Издательство Сретенского монастыря, 1999.
- Радочић, Ђорђе Сп. „Јужнословенско-руске културне везе до почетка XVIII века”. *Зборник Матице Српске за књижевност и језик XIII/ 2* (1965): 261–309.
- Рамазанова, Наталья Васильевна. *Московское царство в церковно-певческом искусстве XVI–XVII вв.* Санкт-Петербург: „Дмитрий Буланин”, 2004.
- Рашковић, Ана. „Службе светом Сави, Арсенију, Милутину и Лазару у новооткривеним руским знаменем рукописима XVI–XIX века”. *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 48 (2013): 9–24.
- Рашковић, Ана. „Руски неумски стихирари типа *Дијаково око* из XVI и XVII века као главни извори за проучавање служби српским светима у руским рукописима”. *Археографски прилози* 37 (2015): 217–249.
- Рашковић, Ана. „Мало вечерње из Службе Светом Сави у руским неумским рукописима од XVI до XIX века: стихира-славник на *Господи возвах*”. *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 53 (2015): 9–32.
- Рашковић, Ана. „Тропари трећег гласа српским светима у руским неумским рукописима XVI–XIX века: српска химнографија у руском знаменом појању”. у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић, Санда Додик, Драгица Панић Кашански, 193–215. Бања Лука: Академија умјетности, 2016.
- Рашковић, Ана. „Тропар и кондак светитељу Арсенију у руским неумским рукописима XVI–XIX века”. у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић, Санда Додик, Драгица Панић Кашански, 26–41. Бања Лука: Академија уметности, 2017.
- Рашковић, Ана. „Последовања српским светима у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века као један аспект руско-српских културних веза”. у *Очување рукописног и старог штампаног наслеђа Југоисточне Европе – идентитетска истраживања*, ур. Владимир Вукашиновић, 48–62. Београд: Институт за културу сакралног Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2017.
- Рашковић, Ана. „Свети Сава у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века”. у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије*. Година 1, ур. Владимир Вукашиновић, 117–131. Београд: Институт за културу сакралног Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2018.
- Рашковић, Ана. „Усвајање Светитеља: осврт на феномен сеобе српских светачких култова у Руску цркву”. у *Старе и нове границе Европе: Идентитетска истраживања*, ур. Владимир Вукашиновић, 130–139. Београд: Институт за културу сакралног Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2018.
- Рашковић, Ана Д. „Из историје руског знаменог појања: етапе развоја и термиолошка разматрања”. *Богословље* 77/ 2 (2018): 126–142.
- Рашкович, Ана. „Чинопоследования сербским святым в рукописных собраниях русских обителей – Троице-Сергиевой Лавры, Кирилло-Белозерского, Иосифо-

- Волоцкого и Соловецкого монастырей”. в *XII Загребинские чтения*, сост. Жанна Леонидовна Левшина, 379–395. Санкт-Петербург: РНБ, 2018.
- Рашковић, Ана. „Стихире на Литији Великог вечерњег из Службе Светом Сави у руским неумским рукописима XVI–XIX века”. у *Традиција као инспирација*, ур. Соња Маринковић, Санда Додик, Драгица Панић Кашански, 283–311. Бања Лука: Академија умјетности, 2019.
  - Рашковић, Ана. „Свети Арсеније у руским богослужбеним рукописима XV–XIX века”. у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије*. Година 2, ур. Владимир Вукашиновић, 163–177. Београд: Институт за културу сакралног Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2019.
  - Рашковић, Ана Д. „Траговима јужнословенске фитне нотације до руске знамене нотације: музичка веза српских минеја из XIV века и руских сихирара из XVI–XIX века”. *Зборник Матице Српске за сценске уметности и музику* 61 (2019): 191–208.
  - Рашкович, Анна Драгославовна. „Фитные формулы в двух сербских минеях XIV века и их связь с русскими стихирарями XVI–XIX вв.”. *Вестник ПСТГУ*, Вопросы истории и теории христианского искусства, Серия V, Вып. 34 (2019): 71–84.
  - Рашковић, Ана. „Свети краљ Стефан Милутин и Свети мученик кнез Лазар у руским богослужбеним рукописима XVI–XIX века”. у *Богословље и духовни живот Карловачке митрополије*. Година 3, ур. Владимир Вукашиновић, 262–275. Београд: Институт за културу сакралног Монс хемус, Институт за литургику и црквену уметност ПБФ, 2020.
  - Рашковић, Ана. „Српско рукописно наслеђе и руска црквенопојачка култура: настанак једне нове синтезе”. у *Осам векова аутокефалије Српске Православне Цркве II: Путеви српског богословља*, ур. Владислав Пузовић, Владан Таталовић, 345–356. Београд: САС СПЦ, ПБФ БУ, 2020.
  - Рашковић, Ана. *Песме српским светима у руској црквенопојачкој уметности XVI–XIX века. Зборник транскрипција*. Београд: Јасен, 2020.
  - Рубан, Юрий Иванович. „Московские печатные типиконы XVII века. Библиографическое уточнение”. *Журнал МП РПЦ* № 3 (2003): 88–94.
  - Серёгина, Наталья Семёновна. *Песнопения русским святым. По материалам рукописной певческой книги XI–XIX вв. „Стихирарь месячный”*. Санкт-Петербург: Российский институт истории искусств РАН, 1994.
  - Смирнов, Сергей Николаевич. „Сербские святые в русских рукописях”. *Юбилейный сборник Русского Археологического общества в Королевстве Югославии: к 15-летию общества*. Т II (1936): 161–264.
  - Соболевский, Алексей Иванович. „Южно-славянское влияние на русскую письменность в XIV–XV вв”. Речь читанная на годичном акте Археологического Института Санкт-Петербург, Российская империя, 8 мая 1894 года.
  - Спасский, Сергей, архимандрит. *Полный месяцеслов востока*. Том I. *Восточная агиология*. Москва: Типография современных Известий, 1875.
  - Спасский, Сергей, архимандрит. *Полный месяцеслов востока*. Том II. *Восточная агиология*. Москва: Типография современных Известий, 1876.
  - Спасский, Сергей, архимандрит. *Полный месяцеслов востока*. Том I. *Восточная агиология*. издание второе исправленное и много дополненное, Владимир: Типо-Литография В. А. Паркова, 1901.
  - Спасский, Феодосий Георгиевич. *Русское литургическое творчество*. Москва: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2008.

- Суботин-Голубовић, Татјана. „О рукописима који садрже службе Светом Сави”. у *Свети Сава у српској историји и традицији*, ур. Сима Ћирковић, 337–345. Београд: САНУ, 1998.
- Стефановић, Димитрије. „Појање старе српске црквене поезије”. у *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, 127–140. Београд: СКЗ, 1970.
- Стефановић, Димитрије. „Свети Сава у црквеној музици”. у *Сава Немањић – Свети Сава, историја и предање*, ур. Војислав Ђурић, 427–441. Београд: САНУ, 1979.
- Темниковский, Евгений Николаевич. *К вопросу о канонизации святых*. Ярославль: Типография губернского правления, 1903.
- Ткачев, Евгений Викторович. „Канонизация”. *Православная энциклопедия*, Т. 30, 16. 08. 2017, 269–359 <http://www.pravenc.ru/text/1470233.html> (преузето 05. 08. 2018).
- Трифуновић, Ђорђе. „Белешке о делима у Србљаку” у: *О Србљаку*, Димитрије Богдановић, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, 269–366. Београд: СКЗ, 1970.
- Трифуновић, Ђорђе. „О овом издању”. у *О Србљаку*, ур. Димитрије Богдановић, Сретен Петковић, Ђорђе Трифуновић, 491–495. Београд: СКЗ, 1970.
- Трифуновић, Ђорђе, прир. *Српске посланице XVI века*, Крушевац: Багдала, 1988.
- Трубачев, Андроник. „Канонизация святых в Русской Православной Церкви”. *Православная энциклопедия Азбука веры*, 2019. <https://azbyka.ru/kanonizaciya-svyatux-v-russkoj-pravoslavnoj-cerkvi> (преузето 08.10. 2021).
- Турилов, Анатолий Аркадьевич. „К вопросу о сербском компоненте во втором южнославянском влиянии”. In *Russica Romana Vol. XIV*. dir. Daniela Rizzi e Giorgio Ziffer, 23–37. Pisa–Roma: Fabrizio Serra, 2007.
- Турилов, Анатолий Аркадьевич. *Межславянские культурные связи эпохи Средневековья и источниковедение истории и культуры Славян*. Москва: Знак, 2012.
- Турилов, Анатолий Аркадьевич. „Из истории русско-южнославянских книжных связей XII–XIII вв. – новое и забытое”. In *Russica Romana Vol. XVII*, 9–32. Pisa–Roma: Fabrizio Serra, 2010.
- Турилов, Анатолий Аркадьевич. „Культурные связи Московской Руси и Сербии в XIV–XVI вв.”. у *Москва–Србија; Београд–Русија: документа и материјали*, Т. 1: Друштвене и политичке везе XVI–XVIII века, ур. Светлана Долгова, Е. Иванова, А. Турилов, Т. Суботин-Голубовић, 79–115, Београд: Архив Србије, Москва: Главное архивное управление города Москвы, 2013.
- Ужанков, Александр Николаевич. „О времени сложения служб и датировке житий святых Бориса и Глеба”. *Православие. ру* 05. 08. 2005, <https://pravoslavie.ru/5289.html> (преузето 13. 08. 2021).
- Ундольский, Вукол Михайлович. *Славяно-русския рукописи В. М. Ундольского описанныя самым составителем и бывшим владельцем собрания*. Москва: Московский публичный и румянцевский музеи, 1870.
- Успенски, Николај Дмитријевич. *Колизја двеју теологија при ревизији руских богослужбених књига у XVII веку*. превод Ксенија Кончаревић. Краљево: ЕУО Епархије Жичке, 2007.
- Флоровский, Георгий Васильевич. *Пути русского богословия*. Москва: Институт русской цивилизации, 2009.

- Цыпин, Владислав Александрович. „Богословско-канонические основания прославления святых”. Доклад на международной конференции *XII Рождественские чтения*, Москва, РФ, 17. 02. 2009. https://azbyka.ru/otechnik/Vladislav_Tsypin/bogoslovsko-kanonicheskie-osnovaniya-proslavleniya-svjatyh/ (преузето 10. 10. 2021).
- Чижковская, Е. В. „Службы сербским святым по русским рукописям XVI–XIX вв. (Свв. Савва и Арсений)”. Диссертация кандидата искусствоведения, РАМ им. Гнесиных, 2002.
- Юхименко, Елена Михайловна. „Выголексинское общежитие”. *Православная энциклопедия*, Т. 10, 11. 09. 2010, 56–65. <https://www.pravenc.ru/text/161059.html> (преузето 10. 09. 2021).

Описи рукописа које нисмо навели у напмени, а користили смо их у истраживању:

- Георгиевский, Григорий Петрович. *Рукописи Т. Ф. Большакова, хранящиеся в Императорском московском и Румянцевском музее*. Петроград: Типография Императорской академии наук, 1915.
- Георгиевский, Григорий Петрович. *Собрание Н. С. Тихонравова. I Рукописи*. Москва: Императорский и Румянцевский музей, 1913.
- Попов, Андрей Николаевич. *Описание рукописей и каталог книг церковной печати библиотеки А. И. Хлудова*. Москва: Синодальная типография, 1872.
- Протасьева, Татьяна Николаевна. *Описание рукописей синодального собрания (не вошедших в описание А. В. Горского и К. И. Невоструева) Ч 2*, Москва: Государственный ордена Ленина Исторический музей, 1973.
- Срезневский, Всеволод Измайлович, Фёдор Иванович Покровский. *Описание Рукописного отделения библиотеки Императорской Академии наук*. Том 1. Санкт-Петербург: Типография Императорской академии наук, 1910.
- Строев, Павел Михайлович. *Описание рукописей монастырей Волоколамского, Новый Иерусалим, Саввина-Сторожевского, Пафнутиева-Боровского*, общ. Архимандрит Леонид, предисл. Николай Барсуков. Санкт-Петербург: Общество любителей древней письменности, 1891.
- Творогов, Олег Викторович, Вячеслав Михайлович Загребин. *Рукописные книги собрания М. П. Погодина. Каталог, Вып. 1*. Ленинград: Государственная публичная библиотека им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, 1988.

Биографија аутора

Ана Рашковић рођена је 29. марта 1984. године у Београду. Дипломирала је 2007, а специјализирала 2008. године на Клавирском одсеку Факултета музичке уметности у Београду. Постдипломске студије завршила је на Клавирском одсеку на Државном конзерваторијуму *М. И. Глинка* у Нижњем Новгороду у Русији, где је паралелно завршила и докторске студије из музикологије, одбранивши у децембру 2010. године дисертацију на тему *Ирмоси Великог канона у српској и руској црквенопојачкој традицији* под менторством проф. др Але Алексејевне Јевдокимове. Усавршавање из области литургијске музикологије наставила је 2014. године током стажирања на Државном конзерваторијуму *А. Н. Римски-Корсаков* у Санкт-Петербургу. У 2015/ 2016. академској години положила све диференцијалне испите на Теолошком програму на Православном богословском факултету у Београду, где је 2016. године уписала докторске академске студије. Учествовала је на више научних скупова од националног значаја, као на многим међународним конференцијама на Балкану и у Русији. У звање научног сарадника Православног богословског факултета Универзитета у Београду изабрана је 2020. године.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Ана Рашковић

Број индекса: 16/3002

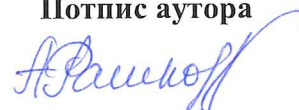
Изјављујем да је докторска дисертација под насловом

Култ српских светих у руским месецословним књигама годишњег богослужбеног круга од XV-XIX века

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација у целини ни у деловима није била предложена за стицање друге дипломе према студијским програмима других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

У Београду,
24.05. 2022. године

Потпис аутора

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Ана Рашковић

Број индекса 16/3002

Студијски програм Докторске студије теологије

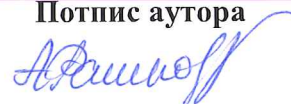
Наслов рада Култ српских светих у руским месецословним књигама годишњег богослужбеног круга од XV-XIX века

Ментор др Владимир Вукашиновић, редовни професор

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду**. Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада. Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

У Београду,
24.05. 2022. године

Потпис аутора

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Култ српских светих у руским месецословним књигама годишњег богослужбеног круга од XV-XIX века

која је моје ауторско дело.

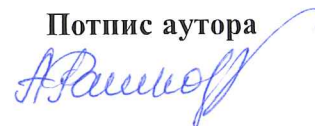
Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци. Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

У Београду,
24.05. 2022. године

Потпис аутора

1. **Ауторство.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.
  2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.
  3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.
  4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.
  5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.
  6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.
-